

ดฐมมดะ

วารสารวิชาการธรรมทรรศน

Dhammathas Academic Journal

ปีที่ 26 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2569)

Vol. 26 No. 1 (January - March 2026)

วัตถุประสงค์

วารสารวิชาการธรรมทรรศน กำหนดเผยแพร่ปีละ 4 ฉบับ (ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม, ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน, ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน และฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม) โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อส่งเสริมและเผยแพร่ผลงานทางวิชาการในสาขาที่เกี่ยวข้องกับด้านศิลปศาสตร์ ด้านพระพุทธศาสนา ปรัชญา การศึกษาเชิงประยุกต์ ศึกษาศาสตร์ รัฐศาสตร์ รัฐประศาสนศาสตร์ และสหวิทยาการด้านมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ ลักษณะของบทความที่จะนำลงตีพิมพ์ ได้แก่ บทความวิจัย (Research Article) บทความวิชาการ (Academic Article) และบทความปกิณกะ (Book Review) และให้บริการวิชาการเกี่ยวกับการเสนอทางออกในการแก้ปัญหาสังคม

The Dhammathas Academic Journal is published four times a year, with the following issues: Issue 1 (January–March), Issue 2 (April–June), Issue 3 (July–September), and Issue 4 (October–December). The journal aims to promote and disseminate academic work in various fields, including liberal arts, Buddhism, philosophy, applied education, educational studies, political science, public administration, and interdisciplinary studies in humanities and social sciences. The types of articles considered for publication include: Research Articles, Academic Articles and Book Reviews.

การพิจารณาคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความที่ดีพิมพ์จะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความและผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double-blind Peer Review)

ผู้พิมพ์ต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารวิชาการธรรมทรรศนเพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้พิมพ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้พิมพ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อนพร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

Each article published in the Dhammathas Academic Journal undergoes a peer review process by at least two experts in the relevant field. The review process follows a double-blind peer review system, ensuring that reviewers do not know the identity or details of the authors, and vice versa. Articles must also receive approval from the editorial board before publication.

Authors must confirm that their submitted manuscript is intended exclusively for publication in the Dhamma Thassana Academic Journal. If the manuscript includes images or tables previously published in other works, the author must obtain permission from the copyright owner and submit the approval letter to the editorial board before the article is published.

เจ้าของ

สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น
อาคาร 100 ปี สมเด็จพระพุฒาจารย์ (อาจ อาสภมหาเถร)
เลขที่ 30 หมู่ 1 บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000
โทรศัพท์ 085-752-1693
<http://www.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas>
E-mail: sariga.saw@mcu.ac.th

ที่ปรึกษา

พระพรหมวัชรธีรอาจารย์, ศาสตราจารย์ ดร.
พระราชพัฒนวัชรบัณฑิต, รองศาสตราจารย์ ดร.
ศาสตราจารย์ ดร.ประยงค์ แสนบุราณ
ศาสตราจารย์ ดร.วัชระ งามจิตฺตเจริญ
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิชญ์ พงษ์สวัสดิ์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Advisors

Prof. Dr. Phra Brahmavajarithiracha
Assoc. Prof. Dr. Phra Rajpattanavajarabundit
Prof. Dr. Prayong Seanburan
Prof. Dr. Watchara Ngamchitcharoen
Asst. Prof. Dr. Pitch Pongsawat

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Khon Kaen University
Thammasat University
Chulalongkorn University

บรรณาธิการ

รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล พรหมกุล

Editor

Assoc. Prof. Dr. Suraphon Promgun

ผู้ช่วยบรรณาธิการ

นางสาวสาริกา ไสวงาม

Editorial assistant

Miss. Sariga Sa-waingam

กองบรรณาธิการ

พระครูสุธีร์คัมภีร์ญาณ วิ., รองศาสตราจารย์ ดร.
ศาสตราจารย์ ดร.กนกกร สมปราชญ์
รองศาสตราจารย์ ดร.ภาสกร ดอกจันทร์
รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา เคนาภูมิ
รองศาสตราจารย์ ดร.กตัญญู แก้วหานาม
รองศาสตราจารย์ ดร.อำพล บุตดาสาร
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีรโชติ เกิดแก้ว
รองศาสตราจารย์ ดร.สัญญา สะสอง
รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง
รองศาสตราจารย์ ดร.วิทยา ทองดี
รองศาสตราจารย์ ดร.จักรพรรณ วงศ์พรพวัน
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย สวดศรี
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส
ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อุเทน วัชรชีโนรส

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลย์สงคราม
มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยกาฬสินธุ์
มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร
มหาวิทยาลัยหัวเฉียวเฉลิมพระเกียรติ
มหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย

Editorial Board

Assoc. Prof. Dr. Phrakhru Sudhikhambhirayan
Prof. Dr. Kanokorn Somprach
Assoc. Prof. Dr. Pasakorn Dokchan
Assoc. Prof. Dr. Sanya Kenaphoom
Assoc. Prof. Dr. Kathanyoo Kaewhanam
Assoc. Prof. Dr. Aompol Buddasarn
Assoc. Prof. Dr. Teerachoot Kerdkaew
Assoc. Prof. Dr. Sanya Sasong
Assoc. Prof. Dr. Theerapong Meethaisong
Assoc. Prof. Dr. Vitthaya Thongdee
Assoc. Prof. Dr. Chakkapan Wongpornpavan
Asst. Prof. Dr. Chanchai Hudsri
Asst. Prof. Dr. Prayoon Saengsai
Asst. Prof. Dr. Utain Watcharachinorot

Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Northeastern University
Pibulsongkram Rajabhat University
Rajabhat Mahasarakham University
Kalasin University
Phranakhon Rajabhat University
Huachiew Chalermprakiet University
Chiang Mai Rajabhat University
Mahasarakham University
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Mahachulalongkornrajavidyalaya University
Loei Rajabhat University

ผู้จัดการวารสาร (Journal Manager)

นางสาวมารีสา ไสวงาม / Miss. Marisa Sa-waingam

ออกแบบปก (Cover designed)

นางสาวสาริกา ไสวงาม / Miss. Sariga Sa-waingam

จัดรูปเล่ม (Content designed)

นางสาวสาริกา ไสวงาม / Miss. Sariga Sa-waingam

วารสารกำหนดการอ้างอิงแบบ APA (7th edition) เพื่อให้ผู้พิมพ์ใช้เป็นรูปแบบในการเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (in-text citation) และการเขียนเอกสารอ้างอิงท้ายบทความ (References) สำหรับเผยแพร่ในวารสารวิชาการ
ธรรมพหุศาสตร์

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ (Peer Review)
ปีที่ 26 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2569)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายใน

1. รองศาสตราจารย์ ดร.ปัญญา คล้ายเดช
2. รองศาสตราจารย์ ดร.นิรัช เรืองแสน
3. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สุวิน ทองปั้น
4. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.อานนท์ เมธีวรฉัตร
5. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ชาญชัย สวดศรี
6. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.จรัส ลีกา
7. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ประยูร แสงใส
8. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พชรฤต ศรีบุญเรือง
9. พระมหาเอกชัย วิสุทโธ, ดร.
10. อาจารย์ ดร.เกรียงศักดิ์ นิลทะการ
11. อาจารย์ ดร.ยิ่งสรรค์ หาพา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

1. ศาสตราจารย์ นาวาอากาศโท ดร.สุมิตร สุวรรณ
2. รองศาสตราจารย์ ดร.ดวงกมล ไตรวิจิตรคุณ
3. รองศาสตราจารย์ ดร.ศรีบุญญา อรุณขจรศักดิ์
4. รองศาสตราจารย์ ดร.วันหยก อติเศรษฐพงศ์
5. รองศาสตราจารย์ ดร.สุมาลี มหณรงค์ชัย
6. รองศาสตราจารย์ ดร.จักรกฤษณ์ วังราษฎร์
7. รองศาสตราจารย์ ดร.ธันยวัฒน์ รัตนศักดิ์
8. รองศาสตราจารย์ ดร.มณฑิรา จารุเพ็ง
9. รองศาสตราจารย์ ไพรินทร์ กะทิพรมราช
10. รองศาสตราจารย์ ดร.รัฐศิรินทร์ วังกานนท์
11. รองศาสตราจารย์ ดร.ปิยากร หวังมหาพร
12. รองศาสตราจารย์ ดร.ปาริชาติ บัวเจริญ
13. รองศาสตราจารย์ ดร.วิษณุ สุमितสุวรรณ
14. รองศาสตราจารย์ วินิจ ฝาเจริญ
15. รองศาสตราจารย์ ดร.สุกัญญา เอ็มอัมหมัด
16. รองศาสตราจารย์ ดร.ธีระพงษ์ มีไธสง
17. รองศาสตราจารย์ ดร.ญาณภัทร สีหะมงคล
18. รองศาสตราจารย์ ดร.ประโยชน์ ส่งกลิ่น

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง
มหาวิทยาลัยศรีปทุม
มหาวิทยาลัยพายัพ
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
วิทยาลัยบริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้
มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
วิทยาลัยการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

คณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ (Peer Review)
ปีที่ 26 ฉบับที่ 1 (มกราคม - มีนาคม 2569)

ผู้ทรงคุณวุฒิจากภายนอก

19. รองศาสตราจารย์ ดร.คณิดา ดวงวิไล	มหาวิทยาลัยขอนแก่น
20. รองศาสตราจารย์ ดร.ภัทราวดี มากมี	มหาวิทยาลัยบูรพา
21. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.พิษณุ บุญนิยม	มหาวิทยาลัยราชภัฏกำแพงเพชร
22. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ภาณุพงศ์ อุดมศิลป์	มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ
23. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ วาที่ร้อยตรี ดร.ไพศาล บรรจุสุวรรณ	มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
24. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กรกนก สารภิมย์	มหาวิทยาลัยมหิดล
25. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.สมบูรณ์ วัฒนะ	มหาวิทยาลัยมหิดล
26. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.วินัย ผลเจริญ	มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
27. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.เอกราช บุญเรือง	มหาวิทยาลัยอุบลราชธานี
28. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ไกรฤกษ์ ศิลาคม	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี
29. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กฤตยา ณ หนองคาย	มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
30. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.กาญจนา เหล่าโชคชัยกุล	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
31. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนตรี สิริโรจนานันท์	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
32. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.คณอง ปาลิภัทรังกูร	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
33. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ธารณ ทองอก	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
34. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ปิยะมาศ ใจไฟ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
35. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.มนต์นัส มโนการณ	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
36. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ทวนธง ครุฑจ้อน	มหาวิทยาลัยทักษิณ
37. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ปัทวี ลัตยวงศ์ทิพย์	มหาวิทยาลัยบูรพา
38. ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.บุญรอด บุญเกิด	มหาวิทยาลัยบูรพา
39. พระมหาไถยน้อย ญาณเมธี, ดร.	มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
40. อาจารย์ ดร.สุมนา ลีลาวณิชกุล	มหาวิทยาลัยมหิดล
41. อาจารย์ ดร.มณู สอนโพนงาม	มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานีบุรีรัมย์
42. อาจารย์ ดร.ศศิพัชร จำปา	มหาวิทยาลัยศิลปากร

บรรณาธิการแถลง

วารสารวิชาการธรรมศาสตร์ ปีที่ 26 ฉบับที่ 1 ฉบับนี้มุ่งเผยแพร่ผลงานวิจัยทางวิชาการในสาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ การศึกษา และศาสตร์ที่เกี่ยวข้อง โดยให้ความสำคัญกับการสร้างองค์ความรู้ที่มีความเป็นระบบ มีความน่าเชื่อถือทางวิชาการ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทสังคมปัจจุบัน บทความที่ตีพิมพ์ในฉบับนี้เป็นบทความวิจัยทั้งหมด จำนวน 28 เรื่อง ซึ่งผ่านกระบวนการพิจารณาคุณภาพโดยผู้ทรงคุณวุฒิ (Peer Review) อย่างเข้มข้น แสดงให้เห็นถึงความหลากหลายของประเด็นการศึกษา ครอบคลุมทั้งด้านการบริหารการศึกษา การพัฒนาครูและผู้บริหาร การจัดการเรียนรู้เชิงรุก การพัฒนาศักยภาพผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 ตลอดจนการประยุกต์ใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพทางการศึกษา

นอกจากนี้ ผลงานวิจัยจำนวนหนึ่งยังได้นำหลักพุทธธรรมมาบูรณาการกับการบริหารจัดการ การพัฒนาภาวะผู้นำ และการพัฒนาสังคม อาทิ หลักอิทธิบาท 4 พรหมวิหาร 4 และหลักธรรมมาภิบาล ซึ่งสะท้อนแนวทางการพัฒนามนุษย์และองค์การอย่างสมดุลทั้งด้านปัญญา คุณธรรม และความรับผิดชอบต่อสังคม อีกทั้งยังมีงานวิจัยที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม และทุนทางสังคมของท้องถิ่น ซึ่งเชื่อมโยงองค์ความรู้เชิงวิชาการกับบริบทพื้นที่ได้อย่างมีนัยสำคัญ

กองบรรณาธิการหวังเป็นอย่างยิ่งว่า ผลงานวิจัยที่ตีพิมพ์ในวารสารฉบับนี้จะเป็นแหล่งอ้างอิงทางวิชาการที่มีคุณค่าสามารถนำไปต่อยอดในการวิจัย การพัฒนาเชิงนโยบาย และการปฏิบัติงานในภาคส่วนต่างๆ รวมทั้งส่งเสริมการสร้างองค์ความรู้ใหม่และการพัฒนาสังคมอย่างยั่งยืนต่อไป

(รองศาสตราจารย์ ดร.สุรพล พรหมกุล)

สารบัญ

บรรณาธิการแถลง

บทความวิจัย : Research Article

- รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์
ธัมมปทัฏฐกถา
The Lifelong Learning Model Based on the Buddha's Teaching Methods
as Presented in the Dhammapada Commentary
พระใบฎีกาสุวรรณ อภิวัฒน์ (สร้อยจันดา) และพระมหาสมบัติ กุณเสถโก (ทวีคุณ)
Phrakrubidigar Suwun Apiwunno (Sojjunda)
and Phramaha Sombat Gunesako (Taweekoon) 1
- ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาท
A Study of the Concept of Omniscience in Theravāda Buddhist Philosophy
พระครูจาวรรณสุดกิต จารุวณฺโณ (วรสาร) และพระมหาสมบัติ กุณเสถโก (ทวีคุณ)
Phrakhru Jaruwunsutkit Jaruwunno (Worasarn)
and Phramaha Sombat Gunesako (Taweekoon) 15
- ความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ
Career Sustainability of Academic Staff in Public Autonomous Universities
พระมหาสุทธิตล จิตตปญฺโญ (poonok) และวนิดา พรหมล้ำ
Phramaha Suttidon Jittapanyo (Poonok) and Wanida Phromlah 29
- กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียน
การกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
Academic Management Strategies in the Digital Era Based on the
Four Principles of Iddhipāda for Executives of Buddhist Temple Charity
Schools in Northeastern Thailand
ภันฑิรา ธิตะปัน, พระมหาพิสิฐ วิสิฏฐปญฺโญ (สืบนิสัย) และยิ่งสรณ์ หาพา
Phanthira Thitapan, Phramaha Phisit Visiṭṭhapaṇṅho (Suebnisai)
and Yingsan Hapha 43

■ การวิเคราะห์มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท

An Analysis of the Concept of saṃsāra in Theravāda Buddhist Philosophy

พระไพฑูรย์ ธีรสัทโธ (คำคุณ), จักรพรรณ วงศ์พรพวัน,
พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย พังหมื่นไวย), พระวันดี เขมจิตโต (เค้าดี)
และพระปลัดสมหมาย ขนติมน (จำปาเทศ)

Phra Paitoon Thirasattho (Khamkhun), Chakkapan Wongpornpavan,
Phrakhru Bhāvanābodhikun (Somchai Phangmuenwai),
Phra Wandee Khemajitto (Khaodee)
and Phra Palad Sommai Khantimano (Champathes)

55

■ วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขในชุมชนตำบลท่าศิลา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร

Analysis of the Fundamental Teachings Found in the Dedication of Merit (Boon Cheak Khao) without Causes of Community Decline in Thasila Subdistrict, Songdao District, Sakhon Nakhon Province

พระมหาฉัตรกร วชิรเมธี (คำโสภา), พระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต (มิตร วันยาว)
และพระครูสุธีคัมภีรญาณ (ประมวล บุลาลม)

Phramaha Chattakorn Vajiramedhi (Kamsopa),
Phrakhru Pariyattipatthanbandit (Mit Wanyao)
and Phrakhru Sudhikhambhirayan (Pramuan Bulalom)

69

■ รูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวนา 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก

A Development Model for Educational Supervision Skills Based on the Four Bhāvanā Principles for Pariyatti Supervisors in the Northeastern Monastic Administration Region

พระครูวรชिरอรรทวาทิ (วิเชียร คันทา), พระปลัดฮอนด้า วาทสทุโท (เข้มมา)
และยिंगสรค์ หาพา

Phrakhru Wachiraatthawathi (Wichian Khantha),
Phra Palad Honda Vadasuddo (Khemma) and Yingsan Hapa

81

■ การวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักดิ์ในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

An analysis of the concept of Sakta-sakti in Hindu philosophy that influences Thai society

จรัส ลีกา และพระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย พังหมื่นไวย)

Jaras Leeka and Phrakhru Bhavanabodhikun (Somchai Phangmuenwai)

95

- รูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสาน

A Cultural Model of Bun Bang Fai According to E-San Belief

พระมหาสมัย จารุธมฺโม (ใจเมือง) และประยงค์ แสนบุราณ
Phramaha Samai Carudhammo (Caimuang) and Prayong Sanburan 109
- รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

A Model of Human Behavioral Development According to Theravāda Buddhist Principles

พระณัฐโชค สุวโจ (ชัยธนต์โชติ), พระมหาสมบัติ คุณะสโก (ทวีคุณ)
 และประเสริฐ ชมพรมมา
*Phra Natthachok Suwajo (Chaithanatchot),
 Phramaha Sombat Kunesako (Tawekoon) and Prasert Chompromma* 123
- การพัฒนาไกการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองด้วยหลัก 4 อ. ยา 8 ขนาน ของ
 ผู้สูงอายุตำบลหนองงูเห่ล้อม อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา

Development of Self-Reliant Health Care Mechanisms for the Elderly
 Based on the 4 Es (Emotion, Eating, Exercise, Elimination of Toxicity)
 and the 8 Elements Guideline in Nong Ngu Luem Subdistrict, Chaloe
 Phra Kiat District, Nakhon Ratchasima Province

พิมพ์จี บรรจงปรุ และจิรัฐพร ไทยงูเห่ล้อม
Pimpajee Bunjongparu and Jiratthiporn Thainguluam 135
- การประเมินผลหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์
 ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567: การเปรียบเทียบสมรรถนะและความ
 พึงพอใจ

Enhancing Active Learning Management Competencies of New Faculty
 Members at Rangsit University, 2024 Academic Year: A Comparison
 of Competency and Satisfaction

สมิตา กลิ่นพวงค์, พิบูลย์ ตัญญบุตร และชิดชไม วิสุตกุล
Samita Klinpong, Phibun Tanyabut and Chidchamai Visuttakul 149
- ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย

Factors Affecting the Development of “One Sub-district, One Product”
 Products in Loei Province

อิสริยาภรณ์ ชัยกุลลาบ, รวิวัฒน์ มั่นทรา และณัชชา สมจันทร์
Itsariyaphon Chaikulap, Rawat Mantra and Natacha Somjan 165

- **แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา**
Guidelines For Enhancing the Quality of Life of Elderly Prisoners in Mueang District, Songkhla Province
อุ่นใจ กาสา และสืบพงศ์ สุขสม
Aunjai Kasa and Suebphong Suksom 177

- **แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8**
Guidelines for Promoting Public Participation in Police Affairs under the National Police Act B.E. 2565 in Provincial Police Region 8
จิตกร จันทร์คล้าย และทักษญา สง่าโยธิน
Chittakorn Chunklai and Taksaya Sangayotin 193

- **สังคมอารยวิถี: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวภูฏันทันตสูตร**
Civilized Society: The Process of Social Transformation According to the Kūṭadanta Sutta
ปาสิกา ชะชิกุล, วรณัท พรหมศรี และประเสริฐ ชมพรมมา
Palika Chachikul, Woratanat Promsri and Prasert Chompromma 203

- **การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการล่ากลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน สำหรับสมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ**
The Development of a Training Curriculum to Enhance Applied Lam Klon Performance Competency Based on Isan Mor Lam Culture for Members of the Northeastern Christian Education Center
สุนทร ฝ่ายที และไชยวัฒน์ ชุ่มนาเลียว
Soonthon faytee and Chaivat Chumnasiao 221

- **การบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ในอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น**
Construction Project Management According to Buddhist Ethics of Local Administrative Organizations in Phon District, Khon Kaen Province
ณรงค์ศักดิ์ พุกษา, พระราชพัฒน์วรบัณฑิต (สุกัญญา ฮาดภักดิ์) และจรัส ลีกา
Narongsak Phuksa, Phraraj attanavajarabundit (Sukanya Hadpagdee) and Jaras Leeka 233

- การวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคุณน้อย บ้านนาคุณน้อย
เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
An Analysis of Vipassanā Meditation Practice at Wat Pa Nakhun Noi
Meditation Center, Ban Nakhun Noi, Naxaithong District, Vientiane
Capital, Lao People's Democratic Republic
Phra BOUN XAYASONE, พระครูศรีพุทธธิปัตต์ (ดาวสยาม กล้าลอด)
และพระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต (มิตร วันยาว)
Phra BOUN XAYASONE, Phrakhrū Sribuddhibanditta (Daosayam Klalod)
and Phrakhrū Pariyattiphattanabanditta (Mit Wanyao) 245

- การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุด้วยพุทธปรัชญาเถรวาท ในเขตเทศบาลนคร
ขอนแก่น
Health Promotion for The Elderly Through Theravada Buddhist
Philosophy in The Municipality of Khon Kaen
ภาณุวัฒน์ สิงห์คำป่อง, จักรพรรณ วงศ์พรวัฒน์
และพระครูภวนาโพธิคุณ (สมชาย พังหมื่นไวย)
Panuvat Singkumpong, Chakkapan Wongpornpavan
and Phrakhrū Bhavanabodhikun (Somchai Phangmuenwai) 257

- กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิผล
สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
Strategic Development of Collaborative Networks for Effective Edu-
cational Supervision in Primary Education Service Areas in Northeast
Thailand
รัชฎาภรณ์ โพธิ์สว่าง, อภิสิตี สมศรีสุข และทรัพย์หิรัญ จันทรักษ์
Rachadaporn Posawang, Apisit Somsrisuk and Suphirun Jantarak 269

- รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม
ของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1
The Model of Developing Learners' Characteristics into Desirable
Citizens in the Society of Educational Institutions under Surat Thani
Primary Educational Service Area Office 1
พูนสุข เผือกเดช, ชุศักดิ์ เอกเพชร และนพรัตน์ ชัยเรือง
Punsuk Puekdet, Chusak Ekapetch and Nopparat Chairueng 285

- รูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

A Model of AI-Integrated Supervision of Teaching for Learning Management of Teachers in Extra-Large Secondary Schools Under the Office of the Basic Education Commission

บุษกร วิเศษสมบัติ, จอมพงศ์ มงคลวนิช และปรัชญนันท์ นิลสุข
Budsakorn Wisetsombut, Jomphong Mongkhonvanit
and Prachyanun Nilsook

297

- รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด

A Political Model for Civil Society and Participatory Local Development Based on Aparihāniyadhamma in Roi Et Province

พระมหาไถยน้อย ญาณเมธี (สาลงสิงห์), พระครูสมุห์ ศิลาศักดิ์ สุ่มเฒ (บุญทอง),
เวชสุวรรณ อาจวิชัย, สุจิตติกา แก้วนาเมือง และกฤษฎาภรณ์ แก้วสวนจิก
Phramaha Thainoi Yanamethi (Salangsing),
Phrakrusamu Silasak Sumato (Buntong),
Wedsuwan Ardwichai Suchittika and Kidsadaporn Kaewsuanjik

313

- การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3

The Development of a Model for Enhancing Students' Career Skills Through Activity-based Learning in Schools Under Surat Thani Primary Education Service Area Office 3

ฉวีวรรณ หอมรักษ์, ชนิกานต์ ไสยเกื้อ และชูศักดิ์ เอกเพชร
Chaweewan Homrak, Chanikarn Saikuea and Chusak Ekapetch

325

- การพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น

The Development of Learning on Public Spaces at Temples and Communities around Kaen Nakhon Lake, Khon Kaen

สุทิพงษ์ สวัสดิ์ท่า, สุทธิพงษ์ อุพลเกียรติ และวิรัตน์ ทองภู
Sutipong Sawatta, Suttipong Upontean and Wirat Thongphu

337

- การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

Participatory Management for Restructuring Feed Corn Production to Reduce Burning and Enhance Efficiency in Mae Chaem District, Chiang Mai Province

พงศกร กาวิชัย, เกศสุดา ลิทธิสันติกุล, สุริยจารัส เตชะตันมินสกุล,
อภินันท์ สุวรรณรักษ์, กริช สุริยะชัยพันธ์, ลิทธิชัย ธรรมชั้น, อานนท์ ยอดญาติไทย,
ยุทธชัย ทวีการพงษ์ และณัฐพัชร วงศ์ชัยพาณิชย์

Pongsakorn Kawichai, Katesuda Sitthisuntikul,
Suriyajas Techatunminasakul, Aphinun Suvarnaraksha,
Sittichai Thummakun, Krit Suriyachaipun, Aron Yodyadthai,
Yuttachai Theepkanpong and Natthaphat Wongchaipanit

351

- การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

The Development of Thai Language Learning Activities Based on the STEAM Approach through Holy Basil Cookies Integrated with Local Wisdom toward Reading Comprehension Achievement of Grade 4 Students

นงลักษณ์ ใจฉลาด, จรัสแสง สนประเสริฐ, นพรัตน์ เจริญศิลป์, ธนนันท์ เจริญศิลป์,
พรรณปภรณ์ สัมฤทธิ์โพธิ์ทอง และศรีประภา ฮองต้น

Nongluck Jaichalad, Jaratsang Sonprasroeth, Nopparat Charoensil,
Thananun Charoensil, Phanpaporn Sumritphotong and Sriprapa Hongton

369

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารวิชาการธรรมพริทัศน์

385

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

386

รูปแบบการรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา*

The Lifelong Learning Model Based on the Buddha's Teaching Methods as Presented in the Dhammapada Commentary

พระโมฏีกาสูวรณ อภิวัฒน์ (สร้อยจันทา) และพระมหาสมปติ คุณะโสโก (ทวีคุณ)
Phrakrubidigar Suwun Apiwunno (Soijunda) and Phramaha Sombat Gunesako (Taweekoon)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: Phrasuwun@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต 2) ศึกษารูปแบบการรู้ตลอดชีวิตตามแนวพุทธวิธีที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา และ 3) วิเคราะห์และสังเคราะห์รูปแบบการรู้ตลอดชีวิตตามแนวพุทธวิธี เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาแปล ภาค 1-8 ของมหามกุฏราชวิทยาลัย เอกสารวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งเก็บรวบรวมข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน 20 รูป/คน โดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนาและการวิเคราะห์แบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาของมนุษย์อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต อาศัยทั้งการศึกษานอกระบบ การศึกษาตามอัธยาศัย และการเรียนรู้ผ่านประสบการณ์การลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง
2. พุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา สามารถสังเคราะห์เป็นรูปแบบการรู้ตลอดชีวิตได้ 7 ประการ ได้แก่ (1) การสอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล (2) การปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียน (3) การคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียน (4) การส่งเสริมให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วย

*ได้รับบทความ: 20 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 11 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2569

Received: March 20, 2025; Revised: March 11, 2026; Accepted: March 24, 2026

ตนเอง (5) การเปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วม (6) การเอาใจใส่ผู้เรียนเป็นรายบุคคล (7) การช่วยเหลือผู้เรียนที่มีปัญหาพิเศษ

3. การวิเคราะห์เชิงปรัชญาการศึกษา พบว่า แนวทางการจัดการเรียนรู้ของพระพุทธองค์มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้เกิดปัญญาด้วยตนเอง โดยอาศัยการปรับวิธีการสอนให้สอดคล้องกับอุปนิสัยและภูมิธรรมของแต่ละบุคคล ซึ่งสะท้อนหลักการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการพัฒนามนุษย์อย่างต่อเนื่อง อันเป็นรากฐานของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

คำสำคัญ: การรู้ตลอดชีวิต; คัมภีร์ธัมมปาฏฐกถา; แนววิธีการสอน

Abstract

This research aimed to: 1) study the concept of lifelong learning; 2) examine the model of lifelong learning based on the Buddhist teaching methods appearing in the Dhammapada Commentary (Dhammapadatthakatha); and 3) analyze and synthesize the lifelong learning model based on the Buddhist teaching approach. This study employed a qualitative research methodology. The data were collected from the Dhammapada Commentary (translated volumes 1-8) published by Mahamakut Buddhist University, relevant academic documents and research studies, and in-depth interviews with 20 experts in lifelong learning. The data were analyzed using descriptive analysis and inductive analysis.

The research findings revealed that:

1. Lifelong learning is a continuous process of developing human wisdom throughout the entire lifespan. It involves non-formal education, informal learning, and experiential learning through self-practice.

2. The Buddhist teaching methods found in the Dhammapada Commentary can be synthesized into seven models of lifelong learning: (1) teaching with consideration of individual differences; (2) adapting teaching methods to suit learners; (3) considering learners' readiness; (4) encouraging learners to practice by themselves; (5) promoting learner participation; (6) providing individual attention to learners; and (7) assisting learners with special problems.

3. From the perspective of educational philosophy, the study found that the Buddha's learning approach aims to develop learners' wisdom through self-realization by adjusting teaching methods in accordance with each individual's character, disposition, and level of spiritual maturity. This approach reflects principles of learning that promote continuous human development and forms a fundamental basis for lifelong learning.

Keywords: Lifelong Learning; Dhammapada Commentary; Teaching Methods

1. บทนำ

ท่ามกลางกระแสการเปลี่ยนแปลงของโลกยุคปัจจุบัน การเรียนรู้มิได้จำกัดอยู่เพียงในระบบการศึกษาตามช่วงวัยเท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาที่ดำเนินไปตลอดชีวิตของมนุษย์ แนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต จึงได้รับความสำคัญอย่างยิ่งในฐานะกลไกสำคัญในการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมที่เปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว (ปิยากร หวังมหาพร, 2551)

การเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 เป็นกระบวนการที่เกิดจากค้นหาและได้รับความรู้ใหม่หรือเป็นการพัฒนาความรู้ที่มีอยู่เดิม อันจะส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมนุษย์และการปฏิบัติด้านต่างๆ ที่ต้องใช้ความรู้ ทักษะ รวมถึงการแสดงออกในเรื่องทัศนคติและค่านิยม การเรียนรู้สามารถพัฒนาได้โดยการศึกษา การฝึกปฏิบัติ และการเสริมแรง การนำแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตมาเป็นแนวทางในการเตรียมความพร้อมสู่ศตวรรษที่ 21 เพื่อตอบสนองความต้องการของตลาดแรงงาน และลดปัญหาที่จะเกิดขึ้นทั้งในปัจจุบันและอนาคต (บุศรา นิยมเวช, 2563) เช่น ปัญหาการตกงาน ปัญหาความยากจน ความไม่เสมอภาค ความโง่เขลา และการถูกเอารัดเอาเปรียบ เป็นต้น ภายใต้แนวทางการจัดการศึกษาในแต่ละระบบ สภาพแวดล้อม และ ปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน เช่น รูปแบบสังคม การเลี้ยงดู รูปแบบวัฒนธรรมที่แตกต่าง ทำให้เกิดการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ ในแต่ละรูปแบบนั้นเป็นสิ่งที่เกิดขึ้นในชั้นเรียนหรือนอกชั้นเรียน โดยที่กระบวนการการเรียนรู้ในแต่ละบุคคลที่แตกต่างกันตามเป้าหมายและความต้องการโดยที่ประสบการณ์นั้น สามารถเป็นส่วนหนึ่งในการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยเป็นกระบวนการที่สอดแทรกไปในวิถีชีวิตมนุษย์พร้อมกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่ให้ความสำคัญกับความรู้ในฐานะพลังในการขับเคลื่อนสังคมเพื่อให้สังคมก้าวไปสู่สังคมการเรียนรู้ (ปิยะ ศักดิ์เจริญ, 2558)

ในมิติทางพระพุทธศาสนา การเรียนรู้มิได้เป็นเพียงกระบวนการถ่ายทอดความรู้ หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาปัญญา (ปัญญาภาวนา) ที่นำไปสู่การรู้แจ้งตามความเป็นจริง พระพุทธองค์ทรงใช้พุทธวิธีที่หลากหลายในการชี้แนะแนวทางแก่สัตว์โลก โดยทรงคำนึงถึงอุปนิสัย ภูมิธรรม และความพร้อมของแต่ละบุคคลเป็นสำคัญ พระพุทธองค์ทรงมีรูปแบบวิธีการสอนที่เหมาะสมแก่บุคคลแต่ละคนซึ่งแล้วแต่กรณี นับว่าเป็นบันไดขั้นแรกที่จะนำผู้ฟังขึ้นสู่ความรู้ในขั้นสูงๆ ขึ้นไป กล่าวคือ การสอนที่ดีจะต้องมีการเริ่มต้น

ที่ดีด้วย การเริ่มต้นที่ดีมีส่วนช่วยให้การสอนสำเร็จผลดีเป็นอย่างมาก อย่างน้อยก็เป็นเครื่องดึงดูดความสนใจและนำเข้าสู่เนื้อหาได้ โดยปกติพระองค์จะไม่ทรงเริ่มสอนด้วยการเข้าสู่เนื้อหาธรรมทีเดียว แต่จะทรงเริ่มสนทนากับผู้ทรงพบหรือผู้มาเฝ้าด้วยเรื่องที่เขาเข้าใจดีหรือสนใจอยู่แล้ว จึงถือได้ว่าสาเหตุที่พระองค์ประสบผลสำเร็จในการสอน ก็เพราะไม่ทรงมองข้ามความแตกต่างของผู้ฟัง พระพุทธองค์ทรงใช้อุปมาวิธีซึ่งขึ้นกับอุปนิสัยของบุคคลแต่ละคนที่ทรงแสดงธรรมโปรด บางครั้งพระองค์ต้องใช้อุปมาอุปไมยเพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจได้ดีขึ้นและเร็วขึ้น ตามหลักการเรียนรู้ตลอดชีวิตของแต่ละบุคคล ทำให้รู้สิ่งที่เรารู้รู้นั้นซึ่งเป็นนามธรรมให้มองเห็นเป็นรูปธรรมมากขึ้น การยกตัวอย่างปรากฏการณ์จริงที่เป็นรูปธรรมที่คนฟังรู้ดีอยู่แล้ว มาอธิบายเปรียบเทียบกับสิ่งที่เป็นนามธรรมที่พระพุทธองค์มุ่งจะแสดง ทำให้คนสามารถเข้าใจได้ทันที (แสง จันทรงาม, 2540, หน้า 69) โดยคัมภีร์ธัมมปัทมสูตรเป็นคัมภีร์สำคัญที่บันทึกเรื่องราวการแสดงธรรมของพระพุทธองค์ในบริบทต่างๆ ซึ่งสะท้อนให้เห็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นกับผู้ฟังในระดับต่างๆ ตั้งแต่การเข้าใจธรรมเบื้องต้นไปจนถึงการบรรลุธรรมขั้นสูง (อุทิศ ศิริวรรณ, 2530)

อย่างไรก็ตาม งานวิจัยที่ผ่านมาส่วนใหญ่มุ่งศึกษาพุทธวิธีการสอนในลักษณะทั่วไป ยังมิได้วิเคราะห์เกี่ยวกับรูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตที่เกิดจากกระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวอย่างเป็นระบบ ด้วยเหตุนี้การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งสังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวพุทธวิธีที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตร เพื่อให้เห็นคุณค่าของภูมิปัญญาพุทธศาสนาในการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต
2. เพื่อศึกษารูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตร
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) และการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยศึกษาแหล่งข้อมูล ดังนี้

1. ข้อมูลเอกสาร ได้แก่ คัมภีร์ธัมมปัทมสูตรแปล ภาค 1-8 ของมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย ซึ่งมีเรื่องราวทั้งหมด 302 เรื่อง ผู้วิจัยคัดเลือกเรื่องที่เกี่ยวข้องลักษณะพุทธวิธีการสอนเพื่อการเรียนรู้ โดยใช้เกณฑ์การคัดเลือกตามความสัมพันธ์กับกระบวนการเรียนรู้

2. ข้อมูลภาคสนาม ได้แก่ การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและการเรียนรู้ตลอดชีวิต จำนวน 20 รูป/คน โดยใช้การเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling)

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ และการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Inductive Analysis) เพื่อสังเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวพุทธวิธีที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต จากการศึกษาพบว่า การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะของมนุษย์อย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต โดยไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในระบบการศึกษาเท่านั้น แต่ครอบคลุมถึงการเรียนรู้จากประสบการณ์และการดำเนินชีวิตในบริบทต่างๆ ของสังคม ทั้งนี้รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตสามารถจำแนกได้เป็น 3 รูปแบบสำคัญ ได้แก่ 1) การศึกษานอกระบบ เป็นการศึกษาที่มีความยืดหยุ่นด้านหลักสูตร ระยะเวลา และวิธีการเรียนรู้ โดยมุ่งตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในแต่ละช่วงวัยและแต่ละบริบทของสังคม 2) การศึกษาตามอัธยาศัย เป็นการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากวิถีชีวิตประจำวันของบุคคล โดยผู้เรียนสามารถแสวงหาความรู้ด้วยตนเองตามความสนใจ ความต้องการ และศักยภาพในการเรียนรู้ของตน และ 3) การเรียนรู้ผ่านการลงมือปฏิบัติเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เน้นการสร้างประสบการณ์ตรงแก่ผู้เรียน โดยการฝึกคิด วิเคราะห์ และลงมือกระทำด้วยตนเอง ซึ่งก่อให้เกิดความเข้าใจอย่างลึกซึ้งและสามารถนำความรู้ไปประยุกต์ใช้ได้จริง ดังนั้น การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์อย่างต่อเนื่อง โดยเปิดโอกาสให้บุคคลสามารถเรียนรู้ได้ทุกช่วงวัยและทุกบริบทของชีวิต

2. รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา จากการศึกษาคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถา พบว่า พระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนที่หลากหลายและสอดคล้องกับลักษณะของผู้ฟังแต่ละบุคคล ซึ่งสามารถสังเคราะห์เป็นรูปแบบการสอนที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ 7 ประการ ได้แก่ 1) การสอนโดยคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคลพระองค์ทรงพิจารณาพื้นฐานทางปัญญา จริตนิสัย และประสบการณ์เดิมของผู้ฟัง ก่อนทรงแสดงธรรม เพื่อให้การสอนสอดคล้องกับสภาพของบุคคลนั้นๆ 2) การสอนโดยปรับวิธีการสอนให้เหมาะสมกับผู้เรียนพระองค์ทรงเลือกใช้วิธีการสอนที่แตกต่างกันไปตามลักษณะของผู้ฟัง เช่น การสนทนา การยกอุปมาอุปไมย หรือการแสดงธรรมโดยลำดับขั้น 3) การสอนโดยคำนึงถึงความพร้อมของผู้เรียนพระองค์ทรงพิจารณาความพร้อมทาง

ปัญญาและจิตใจของผู้ฟัง และทรงรอจังหวะที่เหมาะสมในการแสดงธรรม เพื่อให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจเนื้อหาได้อย่างแท้จริง 4) การสอนโดยให้ผู้เรียนลงมือปฏิบัติด้วยตนเอง พระพุทธองค์ทรงเน้นให้ผู้ฟังนำหลักธรรมไปปฏิบัติจริง เพื่อให้เกิดความรู้แจ้งด้วยตนเอง มิใช่เพียงการรับรู้เชิงทฤษฎีเท่านั้น 5) การสอนโดยให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้การสนทนาธรรมและการตั้งคำถามเป็นวิธีการสำคัญที่ช่วยให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการแสวงหาความรู้และเกิดความเข้าใจด้วยตนเอง 6) การสอนโดยให้ความสนใจผู้เรียนเป็นรายบุคคล พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมแก่บุคคลแต่ละคนโดยเฉพาะ เพื่อให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาและศักยภาพของบุคคลนั้น 7) การสอนโดยเอาใจใส่ผู้เรียนที่มีปัญหาพิเศษ พระพุทธองค์ทรงแสดงธรรมเพื่อแก้ไขปัญห เฉพาะของบุคคล เช่น ปัญหาทางจิตใจ ความทุกข์ หรือความเข้าใจผิดเกี่ยวกับหลักธรรม ซึ่งรูปแบบการสอนทั้ง 7 ประการนี้แสดงให้เห็นถึงพระปรีชาญาณของพระพุทธเจ้าในการจัดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสมแก่บุคคลแต่ละประเภท และสามารถส่งเสริมให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างแท้จริง

3. การวิเคราะห์รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวพุทธวิธีการสอน จากการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า กระบวนการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากการพิจารณาพื้นฐานของบุคคล จากนั้นจึงทรงเลือกเนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสม ก่อนทรงแสดงธรรมเพื่อชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิต และในท้ายที่สุดทรงติดตามผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแก่ผู้ฟัง ซึ่งกระบวนการดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า พระพุทธองค์มิได้ทรงมุ่งเน้นเพียงการถ่ายทอดความรู้เท่านั้น แต่ทรงมุ่งให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจและสามารถนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตได้จริง อันนำไปสู่การพัฒนาปัญญาและการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของบุคคลอย่างยั่งยืน ดังนั้น รูปแบบการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตร เป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ให้ความสำคัญกับผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยคำนึงถึงความแตกต่างของบุคคล การเลือกวิธีการสอนที่เหมาะสม และการส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเอง ซึ่งล้วนเป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้อต่อการเกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทมสูตร สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นกระบวนการพัฒนาปัญญาและศักยภาพของมนุษย์ที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่องตลอดช่วงชีวิต มิได้จำกัดอยู่เพียงการศึกษาในระบบเท่านั้น หากยังครอบคลุมถึงการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ชีวิต การสังเกต การไตร่ตรอง และการปฏิบัติจริงในบริบทของสังคมและวัฒนธรรมของมนุษย์ สอดคล้องกับการศึกษาของสุมาลี สังข์ศรี (2544) ที่ให้นิยามการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Lifelong Learning) ที่คนส่วนใหญ่มักจะใช้แทนคำว่า “การศึกษาตลอดชีวิต Lifelong Education” พบว่า มีจุดมุ่งหมายเดียวกัน คือต้องการให้บุคคลได้เรียนรู้ตลอดชีวิต การเรียนรู้ตลอดชีวิตมุ่งให้บุคคลได้

รับการเรียนรู้ที่เหมาะสม เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของตนเองอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม แนวคิดดังกล่าวอาจมีจุดเน้นที่แตกต่างกันระหว่างนักการศึกษา กล่าวคือ นักการศึกษาที่ใช้แนวคิด Lifelong Education มักให้ความสำคัญกับบทบาทของผู้จัดการศึกษา โดยมุ่งเน้นการออกแบบและจัดเตรียมกระบวนการเรียนรู้หรือประสบการณ์ทางการศึกษาที่เหมาะสม เพื่อเอื้อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาตนเอง และเรียนรู้ได้ตลอดช่วงชีวิต ในขณะที่นักการศึกษาที่ใช้แนวคิด Lifelong Learning จะให้ความสำคัญกับตัวผู้เรียนเป็นสำคัญ โดยมองว่าผู้เรียนเป็นผู้มีบทบาทหลักในการแสวงหาความรู้และพัฒนาการเรียนรู้ด้วยตนเอง ภายหลังจากได้รับโอกาสหรือทรัพยากรทางการศึกษาแล้ว ผู้เรียนสามารถดำเนินกระบวนการเรียนรู้ต่อไปด้วยตนเอง และเกิดการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต นอกจากนี้ รูปแบบของการเรียนรู้ตลอดชีวิตสามารถจำแนกได้โดยกว้างเป็น 2 รูปแบบ ได้แก่ การศึกษาที่ไม่เป็นทางการหรือการศึกษาตามอัธยาศัย และการศึกษานอกระบบหรือการศึกษานอกโรงเรียน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของโกวิท วรพิพัฒน์ (2523) ที่จำแนกการศึกษาออกเป็น 2 ระบบ คือ การศึกษาในระบบโรงเรียนและการศึกษานอกระบบโรงเรียน โดยได้อธิบายว่า การศึกษาตลอดชีวิตหมายถึงการศึกษาที่ขยายขอบเขตจากระบบโรงเรียนไปสู่การเรียนรู้นอกระบบ ซึ่งอาจเกิดขึ้นทั้งในบริบทของการเรียนรู้แบบเป็นทางการและการเรียนรู้แบบไม่เป็นทางการที่มีความยืดหยุ่นและไม่มีรูปแบบตายตัวแน่นอน

2. รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทฎฐกถา ผู้วิจัยศึกษารูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทฎฐกถาหรืออรรถกถาธรรม ที่เป็นเรื่องเล่ามีลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญพบว่า พุทธกิจประจำวันที่พระพุทธองค์ทรงบำเพ็ญที่ว่าเวลา จวนสว่างทรงตรวจพิจารณาสัตว์ที่สามารถ และที่ยังไม่สามารถบรรลุธรรมอันควรจะได้ไปโปรดหรือไม่ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าพระพุทธองค์จะทรงพิจารณาถึงถึงความแตกต่างด้านภูมิปัญญา จริตนิสัย และพื้นเพภูมิหลังของผู้เรียนแต่ละคนก่อนลงมือสอน และทรงเน้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการคิดและการลงมือปฏิบัติจริงด้วยตนเอง เพื่อให้ผู้เรียนค้นพบองค์ความรู้และเข้าใจตนเอง ดังเช่น ตรัสสอนภิกษุ 500 รูปที่ว่า

ตุมเหติ กิจจํ อาตปปี อุกขาตาโร ตถาคตา ปฏิปนฺนา ปโมกฺขนฺติ ฌายีโน มารพฺพณฺนา (ขุ.ธ. (บาลี) 25/276/64) พวกท่านพึงพยายามทำความเพียรเถิด พระตถาคตทั้งหลายเป็นเพียงผู้ชี้บอกทางเท่านั้น ผู้บำเพ็ญภาวนา ดำเนินตามทางนี้แล้ว จักพ้นจากเครื่องพันธนาการของพญามาร (ราชบัณฑิตยสถาน, 2538) และจากการศึกษาลักษณะของกิจกรรมการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ พบว่ามีลักษณะของกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยอมรับความเป็นมนุษย์ที่มีหัวใจ และสมองที่จะพัฒนาได้ของผู้เรียนคำนึงถึงความแตกต่างของผู้เรียน และเน้นให้ ผู้เรียนได้มีส่วนร่วมในการคิด การปฏิบัติจริง และสรุปองค์ความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งตรงกับแนวคิดทางการศึกษาของจอห์น ดิวอี้ (John Dewey) เรื่อง การเรียนรู้โดยการกระทำ หรือ Learning by doing (สุมนทนา พรหมบุญ, 2540) เพื่อให้ผู้เรียนได้รับประโยชน์สูงสุดจากการเรียน

อีกทั้ง ผลการวิจัยยังพบรูปแบบการรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่ทรงคำนึงถึงความแตกต่างระหว่างบุคคล อุปนิสัย ภูมิหลัง ของบุคคล และทรงเห็นคุณค่าของความเป็นมนุษย์ ที่มีศักยภาพในการพัฒนาตนเองหากได้รับแนววิธีการสอนที่ถูกต้องเหมาะสม ทรงเปิดโอกาสให้บุคคลใช้พิจารณาญาณ พิจารณาความเป็นเหตุเป็นผลเพื่อแก้ไขความทุกข์ด้วยตนเอง อีกทั้งทรงทราบสาเหตุแห่งความทุกข์ของบุคคล ที่จะรับเอารูปแบบการรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระองค์ สอดคล้องกับพนม ลิ้มอารีย์ (2533) ที่ได้สรุปปรัชญาการแนะแนวในด้านต่างๆ เพื่อยึดเป็นหัวใจสำคัญของการแนะแนว 7 ประการ คือ แนวคิดเรื่องความแตกต่างระหว่างบุคคล มนุษย์เป็นทรัพยากรที่มีคุณค่าสูงยิ่ง การแนะแนวมิใช่เป็นการบังคับให้กระทำตาม แต่ให้ผู้รับการแนะแนวได้เติมเต็มศักยภาพให้สามารถช่วยเหลือตนเองได้ มนุษย์มีคุณค่า ศักยภาพ ศักดิ์ศรี ความเสมอภาคกัน ยิ่งไปกว่านั้น มนุษย์มีอิสระในการเลือกแนวทางการดำเนินชีวิต พฤติกรรมทุกอย่างย่อมมีสาเหตุ นักแนะแนวต้องค้นหาสาเหตุแห่งพฤติกรรมก่อนให้ความช่วยเหลือ การพัฒนาแบบบูรณาการทั้งกาย ใจ สมอง สติปัญญา และการแนะแนวมีลักษณะต่อเนื่องเป็นกระบวนการ

3. วิเคราะห์รูปแบบการรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้า ที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัททสูตร พบว่า กระบวนการสอนของพระพุทธเจ้ามีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้น กล่าวคือ ทรงเริ่มจากการพิจารณาพื้นฐานและอุปนิสัยของบุคคล แล้วจึงทรงเลือกเนื้อหาและวิธีการสอนที่เหมาะสมแก่ผู้ฟัง ก่อนทรงแสดงธรรมเพื่อชี้แนะแนวทางในการดำเนินชีวิต และในท้ายที่สุดทรงติดตามผลของการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นแก่บุคคลนั้น ทั้งนี้เพื่อให้ผู้ฟังเกิดความเข้าใจในหลักธรรมและสามารถนำไปประพฤติปฏิบัติได้อย่างถูกต้องเหมาะสม จากการศึกษาคัมภีร์ธัมมปัททสูตร ผู้วิจัยยังพบว่า การนำเสนอเนื้อหาธรรมมีลักษณะเป็นการเล่าเรื่องที่เชื่อมโยงเหตุการณ์ในอดีตกับปัจจุบัน กล่าวคือ มีการเล่าสลับระหว่างเหตุการณ์ในปัจจุบันกับเหตุการณ์ในอดีต เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของเหตุและผลแห่งกรรม อันเป็นการแสดงให้เห็นถึงกระบวนการเรียนรู้ที่ทำให้ผู้ฟังสามารถเข้าใจหลักธรรมได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะเรื่องราวเกี่ยวกับกุศลกรรมและอกุศลกรรม ซึ่งปรากฏอยู่ในเรื่องเล่าต่างๆ ของอรรถกถาธรรมบท

ทั้งนี้ อรรถกถาธรรมบทกล่าวถึงเรื่องกุศลกรรมจำนวน 54 เรื่อง และเรื่องอกุศลกรรมจำนวน 52 เรื่อง จากเรื่องที่น่าสนใจทั้งหมด 86 เรื่อง สะท้อนให้เห็นถึงการนำหลักกรรมมาใช้เป็นเครื่องมือในการอธิบายกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ในมิติของเหตุและผลแห่งการกระทำ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพระวิวัฒน์ อดตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต) (2553) ที่ได้ศึกษาวิเคราะห์เรื่อง การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรมและการให้ผลของกรรมในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท และพบว่า เรื่องราวเกี่ยวกับกรรมและการให้ผลของกรรมปรากฏอยู่ในหลายวรรคของคัมภีร์ เช่น ยมวรรค อัปมาทวรรค จิตตวรรค ปุพพวรรค พาลวรรค ปิณชิตตวรรค อรหันตวรรค สหสวรรค ปาปวรรค ทัณทวรรค ขาววรรค อิตตวรรค โลกวรรค พุทธวรรค

โกธวรรค มลวรรค มรรควรรค ปกิณณกวรรค นิรยวรรค ตัณหาวรรค ภิกขุวรรค และพราหมณวรรค ซึ่งแต่ละวรรคได้ยกเรื่องราวของบุคคลและเหตุการณ์ต่างๆ มาเป็นตัวอย่างในการแสดงผลของกรรม

เมื่อพิจารณาแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาในเชิงปรัชญา พัฒนานิยม จะเห็นได้ว่าเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ให้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยการดำเนินชีวิตตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกอบรมตนเองเพื่อให้ชีวิตดำเนินไปสู่เป้าหมายของการศึกษาอย่างถูกต้องดีงาม ทั้งนี้การศึกษาในพระพุทธศาสนามีได้จำกัดอยู่เพียงช่วงวัยใดช่วงวัยหนึ่ง แต่เป็นกระบวนการพัฒนาตนเองที่ดำเนินไปตลอดชีวิต トラバิดที่บุคคลยังมีได้บรรลุ สภาวะแห่งความเป็นอเสขะ ก็ยังจำเป็นต้องดำเนินชีวิตโดยอาศัยการฝึกฝนอบรมตนตามหลักไตรสิกขา อย่างต่อเนื่อง สอดคล้องกับการศึกษาของพระมหาสมเดจ ศรีลังกัต (2544) ที่ศึกษาการเปรียบเทียบแนวความคิดทางการปกครองของพระพุทธศาสนาและของอริสโตเติล ซึ่งพบว่า การศึกษาในพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการฝึกอบรมมนุษย์อย่างเป็นระบบ โดยต้องพัฒนาองค์ประกอบทั้งสามด้านคือ ศีล สมาธิ และปัญญา ควบคู่กันไป เพราะองค์ประกอบทั้งสามเป็นปัจจัยที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน อันนำไปสู่การพัฒนาคนอย่างสมบูรณ์ หากพิจารณาแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาผ่านกรอบแนวคิดทางปรัชญาปฏิรูปนิยมและปรัชญาอัตถิภาวนิยม จะพบว่าแนวคิดดังกล่าวล้วนมุ่งเน้นการพัฒนาคุณภาพและศักยภาพของมนุษย์ทั้งในระดับปัจเจกบุคคลและระดับสังคม กล่าวคือ บุคคลต้องทำความเข้าใจโลกและชีวิตตามความเป็นจริง แล้วนำความรู้นั้นไปประยุกต์ใช้ในการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม ซึ่งมีเป้าหมายสูงสุดคือการพ้นทุกข์ แนวคิดดังกล่าวยังสามารถเชื่อมโยงกับทฤษฎีจิตวิทยา การให้คำปรึกษาที่จำแนกกลุ่มผู้มีปัญหาทางจิตใจและพฤติกรรมออกเป็น 8 กลุ่ม ตามที่ พงษ์พันธ์ พงษ์โสกา (2543) ได้สรุปไว้ ได้แก่ กลุ่ม Trait and Factor กลุ่ม Rational Emotive Therapy กลุ่ม Rogerians กลุ่ม Gestalt กลุ่ม Existentialism กลุ่ม Reality Therapy กลุ่ม Behavioral Counseling และกลุ่ม Transactional Analysis ซึ่งล้วนเป็นกลุ่มบุคคลที่ประสบปัญหาความทุกข์ในลักษณะต่างๆ

เมื่อพิจารณาในบริบทของพระพุทธศาสนา จะเห็นได้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสามารถเลือกใช้กลวิธีการสอนและหลักธรรมได้อย่างเหมาะสมกับสภาพปัญหาและความทุกข์ของบุคคลแต่ละประเภท โดยทรงวิเคราะห์สภาพปัญหาของบุคคล แล้วจึงทรงแสดงธรรมที่เหมาะสมแก่จริตและอุปนิสัยของบุคคลนั้นๆ จนสามารถคลี่คลายความทุกข์และนำไปสู่การพัฒนาปัญญาได้ในที่สุด ดังนั้น แนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปัทฏฐกถาจึงมิได้เป็นเพียงวิธีการถ่ายทอดความรู้เท่านั้น หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ ที่มุ่งให้บุคคลเกิดความเข้าใจในเหตุและผลของการกระทำ พัฒนาปัญญา และสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรม อันเป็นรากฐานสำคัญของการเรียนรู้ตลอดชีวิต

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 จากผลการวิจัยและการอภิปรายผลเกี่ยวกับรูปแบบการรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถา พบว่า เนื้อหาธรรมและกระบวนการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ดังกล่าวสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของบุคคลได้ โดยเฉพาะการใช้หลักธรรมเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างกำลังใจ ปลุกฝังทัศนคติที่ถูกต้อง และชี้แนะแนวทางในการแก้ไขปัญหาชีวิตอย่างเหมาะสม ดังนั้น หน่วยงานทางการศึกษาและสถาบันทางพระพุทธศาสนาสามารถนำหลักการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้หรือการอบรมคุณธรรม เพื่อส่งเสริมให้บุคคลสามารถพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องตามหลักธรรม

1.2 เนื้อหาในคัมภีร์ธัมมปทัฏฐกถามีลักษณะเป็นเรื่องเล่าทางพุทธศาสนาที่มีตัวละครและเหตุการณ์จำนวนมาก ซึ่งบางส่วนอาจมีความซับซ้อนสำหรับผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ดังนั้น ครูผู้สอนจึงควรนำเนื้อหาเหล่านี้มาปรับประยุกต์ให้สอดคล้องกับบริบทของผู้เรียน โดยเลือกใช้ตัวอย่างหรือเรื่องราวที่ใกล้เคียงกับประสบการณ์ชีวิตของผู้เรียน เพื่อช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจเนื้อหาธรรมได้ง่ายขึ้น และเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายมากยิ่งขึ้น

1.3 ครูผู้สอนสามารถนำเอาเรื่องเล่าในพระธัมมปทัฏฐกถาที่จัดอยู่ในแต่ละประเด็นมาเป็นสื่อการสอนให้กับเด็กนักเรียน เพื่อเสริมสร้างให้นักเรียนมีคุณธรรม และตระหนักถึงหลักธรรมในการนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรขยายขอบเขตการศึกษาไปยังวรรณกรรมพุทธศาสนาประเภทอื่น เช่น นิทานชาดก นอกนิบาต ซึ่งเป็นเรื่องเล่าที่เกิดจากการสร้างสรรค์ของผู้แต่งหรือสะท้อนประสบการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชน เช่น ปัญญาชาดก หรือมาลาชาดก เพื่อศึกษาว่ารูปแบบการนำเสนอเนื้อหาและหลักธรรมในวรรณกรรมดังกล่าวสามารถส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้อย่างไร

2.2 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับแนวทางการแนะแนวชีวิตตามหลักพุทธปรัชญาที่ปรากฏในพระวินัย โดยศึกษาว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการสอนหรือแนะแนวพระภิกษุและพระภิกษุณีอย่างไรในการพัฒนาชีวิตและการปฏิบัติธรรม เพื่อให้สามารถดำเนินชีวิตในสมณเพศได้อย่างถูกต้อง และสามารถพัฒนาตนเองจนบรรลุธรรมได้ในที่สุด

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับรูปแบบการให้คำปรึกษาของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยใช้กรณีศึกษาจากพุทธบริษัท 4 ได้แก่ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก และอุบาสิกา โดยเลือกกรณีศึกษาที่มีขั้นตอนหรือกระบวนการให้คำปรึกษาที่ชัดเจน เพื่อวิเคราะห์ว่าพระพุทธเจ้าทรงใช้วิธีการหรือ

กระบวนการใดในการแก้ไขปัญหาชีวิตของบุคคลแต่ละประเภท และเปรียบเทียบกับแนวคิดการให้คำปรึกษาตามทฤษฎีทางจิตวิทยาตะวันตก เพื่อให้เห็นถึงความเหมือนหรือความแตกต่างของแนวคิด

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนววิธีการสอนของพระพุทธเจ้าที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทัญญูกถา ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการวิเคราะห์และสังเคราะห์แนวคิดทางพระพุทธศาสนา ร่วมกับแนวคิดด้านการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยพบว่า พุทธวิธีการสอนที่ปรากฏในคัมภีร์ธัมมปทัญญูกถามีได้เป็นเพียงการถ่ายทอดหลักธรรมเท่านั้น หากแต่เป็น กระบวนการพัฒนาปัญญาของมนุษย์อย่างเป็นระบบที่สามารถนำไปอธิบายในลักษณะของ แบบจำลองการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ จากการสังเคราะห์ข้อมูลเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยพบว่า กระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธีมีลักษณะเป็นระบบที่ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 3 ส่วน ได้แก่ ปัจจัยนำเข้า กระบวนการ และผลลัพธ์ ซึ่งเชื่อมโยงกันอย่างเป็นลำดับขั้น และก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางปัญญาและพฤติกรรมของบุคคลอย่างต่อเนื่อง สามารถสังเคราะห์เป็น รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิตตามแนวพุทธวิธี (NTTMC Model) ซึ่งประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ดังนี้ 1) Narration (เรื่องเล่าธรรม) เรื่องเล่าในคัมภีร์ธัมมปทัญญูกถาเป็นสื่อสำคัญในการถ่ายทอดหลักธรรม โดยพระพุทธองค์ทรงใช้เหตุการณ์และประสบการณ์ของบุคคลมาเป็นกรณีศึกษา ทำให้หลักธรรมที่เป็นนามธรรมสามารถเข้าใจได้ง่ายขึ้นในรูปของเหตุและผลแห่งกรรม 2) Tactics (กลวิธีการสอน) พระพุทธองค์ทรงใช้กลวิธีการสอนที่หลากหลาย เช่น การสนทนา การยกอุปมาอุปไมย การเล่าเรื่อง และการแสดงธรรมตามลำดับขั้น ทั้งนี้ทรงพิจารณาความแตกต่างของบุคคล จริตนิสัย และระดับปัญญาของผู้ฟังเป็นสำคัญ 3) Transformation (การเปลี่ยนแปลงทางปัญญา) เมื่อผู้เรียนได้รับการชี้แนะแนวทางที่เหมาะสม จะเกิดการเปลี่ยนแปลงทางความคิด ความเข้าใจ และพฤติกรรม จนสามารถพัฒนาปัญญาและแก้ไขปัญหาชีวิตได้ด้วยตนเอง 4) Model of Lifelong Learning (รูปแบบการเรียนรู้ตลอดชีวิต) กระบวนการดังกล่าวก่อให้เกิดรูปแบบการเรียนรู้ที่ส่งเสริมให้บุคคลเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างต่อเนื่องผ่านการคิด วิเคราะห์ และการลงมือปฏิบัติจริง และ 5) Cessation (การคลี่คลายความทุกข์) ผลลัพธ์สูงสุดของกระบวนการเรียนรู้ตามแนวพุทธวิธีคือ การที่บุคคลสามารถเข้าใจเหตุและผลของชีวิต และดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักธรรม อันนำไปสู่การลดละความทุกข์และการพัฒนาชีวิตอย่างยั่งยืน ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้คือ พุทธวิธีการสอนของพระพุทธเจ้าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มุ่งพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม โดยเน้นการสร้างปัญญา การฝึกปฏิบัติ และการเรียนรู้จากประสบการณ์ชีวิต ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของแนวคิดการเรียนรู้ตลอดชีวิตในมิติของพระพุทธศาสนา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท วรพิพัฒน์. (2523). การจัดการศึกษาตลอดชีวิตเพื่อส่งเสริมความเป็นประชาธิปไตย. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- บุศรา นิยมเวช. (2563). ทฤษฎีการเรียนรู้ด้านการศึกษาและการศึกษาตลอดชีวิต. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.
- ปิยะ ศักดิ์เจริญ. (2558). ทฤษฎีการเรียนรู้ผู้ใหญ่และแนวคิดการเรียนรู้ด้วยการชี้นำตนเอง: กระบวนการเรียนรู้เพื่อการส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิต. วารสารพยาบาลทหารบก, 16(1), 8-13.
- ปิยากร หวังมหาพร. (2551). นวัตกรรมการเรียนรู้ตลอดชีวิตของสหภาพยุโรป. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พงษ์พันธ์ พงษ์โสภา. (2543). ทฤษฎีและเทคนิคการให้คำปรึกษา. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: พัฒนาศึกษา.
- พนม ลิ้มอารีย์. (2533). การแนะแนวเบื้องต้น. กรุงเทพฯ: โอเดียนสโตร์.
- พระมหาสมเดช ศรีลาจด์. (2544). การศึกษาเปรียบเทียบแนวความคิดทางการปกครองของพระพุทธศาสนาและของอริสโตเติล. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล.
- พระวิวัฒน์ อุตตเปโม (เอี่ยมเปรมจิต). (2553). การศึกษาวิเคราะห์หลักกรรม และการให้ผลของกรรมในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- ราชบัณฑิตยสถาน. (2538). *พระธรรมบทจตุรภาค ฉบับราชบัณฑิตยสถาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: อรุณการพิมพ์.
- สุนันทา พรหมบุญ และอรพรรณ พรสีมา. (2540). การเรียนรู้แบบมีส่วนร่วม. *Journal of Education Studies*, 26(1), 23-34.
- สุมาลี สังข์ศรี. (2544). *การศึกษาตลอดชีวิตเพื่อสังคมไทยในศตวรรษที่ 21*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ สำนักนายกรัฐมนตรี.
- แสง จันทรงาม. (2540). *วิธีสอนของพระพุทธเจ้า*. กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- อุทิศ ศิริวรรณ. (2530). *ธรรมบทภาคที่ 1 แปลโดยพยัญชนะ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: เลียงเชียง.

ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาท*

A Study of the Concept of Omniscience in Theravāda Buddhist Philosophy

พระครูจารุวรรณสุตกิจ จารุวณฺโณ (วรสาร) และพระมหาสมบัติ กุณฺสโก (ทวีคุณ)
Phrakhru Jaruwunsutkit Jaruwunno (Worasarn) and Phramaha Sombat Gunesako (Taweekoon)
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: panyamakmay957@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสัพพัญญุตานในปรัชญาอินเดีย 2) ศึกษาแนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาท และ 3) วิเคราะห์แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากเอกสารสำคัญ ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นจึงเก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา จำนวน 20 รูป/คน แล้วนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและสังเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

- แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานในปรัชญาอินเดียมีพัฒนาการจากความเชื่อเกี่ยวกับความรอบรู้ของเทพเจ้าในคัมภีร์พระเวท ซึ่งถือว่าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการเปิดเผยความจริงทางศาสนา ต่อมาศาสนาเชนและพุทธศาสนาได้เสนอแนวคิดที่แตกต่างออกไป โดยเห็นว่าความรู้สูงสุดมิได้เป็นคุณสมบัติของเทพเจ้า หากแต่สามารถเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ผู้บรรลุภาวะแห่งปัญญาอันสมบูรณ์
- แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาทอธิบายว่า มนุษย์สามารถบรรลุสัพพัญญุตานได้ผ่านกระบวนการพัฒนาปัญญาจนถึงภาวะแห่งความหลุดพ้น โดยสัพพัญญุตานในทางพุทธปรัชญามิได้หมายถึงการรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในเชิงประจักษ์เท่านั้น แต่เป็นภาวะแห่งปัญญาที่เข้าถึงความจริงตามธรรมชาติของสรรพสิ่ง อันเกิดจากการดับอวิชชาและการบรรลุธรรมอย่างสมบูรณ์

*ได้รับบทความ: 20 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 12 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 24 มีนาคม 2569

3. การวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาทแสดงให้เห็นว่า พระพุทธเจ้าทรงได้รับการยอมรับในฐานะเป็นองค์สัพพัญญูผู้รู้แจ้งความจริงสูงสุด และทรงมีบทบาทสำคัญในการประกาศพระธรรมคำสอนเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ แนวคิดเรื่องสัพพัญญูตาจึงมีความสำคัญต่อการอธิบายสถานะของพระพุทธเจ้าในฐานะศาสดาผู้รู้แจ้ง และเป็นหลักการสำคัญในการอธิบายกระบวนการเข้าถึงความจริงตามแนวคิดของพุทธปรัชญาเถรวาท

คำสำคัญ: สัพพัญญูตา; พุทธปรัชญาเถรวาท; พระพุทธเจ้า; ความรู้แจ้ง

Abstract

This research aimed to: 1) study the concept of omniscience in Indian philosophy; 2) examine the concept of omniscience in Theravāda Buddhist philosophy; and 3) analyze the concept of omniscience in Theravāda Buddhist philosophy. This study employed a qualitative research approach. Data were collected from significant documentary sources, including the Tipiṭaka, Buddhist scriptures, academic books, and related research studies. In addition, in-depth interviews were conducted with 20 key informants who are experts in Buddhism and Buddhist philosophy. The collected data were analyzed using content analysis and descriptive synthesis.

The findings revealed that:

1. The concept of omniscience in Indian philosophy developed from the belief in the omniscience of divine beings as described in the Vedic scriptures, which regard divine beings as possessing the highest authority to reveal religious truth. Later, Jainism and Buddhism proposed different perspectives by asserting that ultimate knowledge is not an exclusive attribute of divine beings but can also be attained by human beings who achieve perfect wisdom.

2. In Theravāda Buddhist philosophy, the concept of omniscience explains that human beings can attain omniscience through the cultivation of wisdom leading to liberation. Omniscience in Buddhist philosophy does not merely refer to knowing everything empirically, but rather to a state of wisdom that realizes the true nature of all phenomena, which arises from the elimination of ignorance and the complete attainment of enlightenment.

3. The analysis of the concept of omniscience in Theravāda Buddhist philosophy shows that the Buddha is recognized as the Omniscient One who realized the ultimate truth and played a crucial role in proclaiming the Dhamma for the benefit of all beings. Therefore, the concept of omniscience is significant in explaining the status of the Buddha as the Enlightened Teacher and serves as an important principle in understanding the process of realizing ultimate truth within the framework of Theravāda Buddhist philosophy.

Keywords: Omniscience; Theravāda Buddhist Philosophy; Buddha; Enlightenment

1. บทนำ

แนวคิดเรื่อง สัพพัญญูตา เป็นประเด็นสำคัญที่ปรากฏอยู่ในประวัติศาสตร์ความคิดของปรัชญาอินเดีย โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริบทของการถกเถียงระหว่างสำนักปรัชญาต่างๆ ทั้งฝ่ายอัสติกะ และนาสติกะ ซึ่งต่างพยายามอธิบายแหล่งที่มาของความรู้สูงสุดและผู้มีอำนาจในการเปิดเผยความจริงทางศาสนา ในบรรดาสำนักรัษฎาอินเดียฝ่ายอัสติกะ เช่น นैयाยะ-ไวเศษิกะ สางขยะ-โยคะ ปุรวะมีมามสา และอุตตระมีมามสา มักยอมรับแหล่งที่มาของความรู้สูงสุดจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์หรือคัมภีร์พระเวท ในฐานะเป็นสิ่งที่ มีลักษณะสัพพัญญูและสามารถเปิดเผยธรรมะหรือความจริงสูงสุดได้ ในทางตรงกันข้าม สำนักนาสติกะ โดยเฉพาะศาสนาเชนและพุทธศาสนา ได้เสนอแนวคิดที่แตกต่างออกไป กล่าวคือ ความรู้สูงสุดมิได้เป็น คุณสมบัติของเทพเจ้าหรือคัมภีร์ศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น แต่สามารถเกิดขึ้นได้กับมนุษย์ผู้บำเพ็ญเพียรจนบรรลุ ภาวะแห่งความรู้แจ้ง แนวคิดดังกล่าวทำให้ประเด็นเรื่อง สัพพัญญูตาของมนุษย์ กลายเป็นหัวข้อสำคัญในการอภิปรายทางปรัชญาและศาสนาในชมพูทวีป โดยเฉพาะตั้งแต่ศตวรรษที่ 6 ก่อนคริสต์ศักราช เป็นต้นมา

ต่อมาในช่วงศตวรรษที่ 2 แนวคิดเรื่องสัพพัญญูตาได้กลายเป็นประเด็นถกเถียงทางปรัชญาอย่าง กว้างขวาง เนื่องจากสำนักปรัชญาต่างๆ ต่างพยายามอธิบายธรรมชาติที่แท้จริงของธรรมะและแหล่งที่มาของความรู้ที่ถูกต้อง โดยต่างเห็นพ้องกันว่า ความจริงสูงสุดควรถูกเปิดเผยโดยบุคคลผู้มีความรู้สมบูรณ์ หรือศาสดาผู้เป็นสัพพัญญู ดังนั้น การอภิปรายเกี่ยวกับธรรมะและความจริงสูงสุดจึงนำไปสู่การอภิปรายเกี่ยวกับความเป็นไปได้ของสัพพัญญูตาอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ สำนักมีมามสาได้ปฏิเสธความเป็นไปได้ของ สัพพัญญูตาในมนุษย์ และยืนยันว่าความรู้เกี่ยวกับธรรมะสามารถเข้าถึงได้ผ่านพระเวทเท่านั้น (Kataoka, Kei, 2002, pp. 1022-1026; Pathak, 1931, pp. 123-131) อย่างไรก็ตาม สำนักเชนและพุทธศาสนา ได้โต้แย้งแนวคิดดังกล่าว โดยเสนอว่ามนุษย์สามารถบรรลุสัพพัญญูตาได้ผ่านกระบวนการพัฒนาปัญญา และการหลุดพ้นจากอวิชชา ด้วยเหตุนี้ แนวคิดเรื่องสัพพัญญูตาของมนุษย์จึงได้รับการพัฒนาอย่างเป็นระบบในพุทธปรัชญา

ในช่วงพัฒนาการต่อมาของพุทธปรัชญา โดยเฉพาะในสำนักวิชญาณวาทะ นักปรัชญาได้พยายามอธิบายความเป็นไปได้ของสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้าโดยอาศัยกรอบการวิเคราะห์ทางตรรกะและทฤษฎีความรู้ ตามแนวคิดของทินนาเคและธรรมาภิบาล ซึ่งมุ่งตรวจสอบเงื่อนไขของความรู้ที่ถูกต้องและกระบวนการรับรู้ (Stcherbatsky, 1962, p. 40; Sara L. McClintock, 2010, p.102)

จากการทบทวนวรรณกรรมพบว่า งานที่ศึกษาส่วนใหญ่ยังอธิบายสัพพัญญุตญาณในเชิงหลักคำสอนของพระพุทธศาสนาเป็นหลัก ขณะที่การวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบกับแนวคิดสัพพัญญุตญาณในปรัชญาอินเดียสำนักอื่นยังมีไม่มากนัก ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตญาณในบริบทของปรัชญาอินเดียและพุทธปรัชญาเถรวาท พร้อมทั้งพิจารณาความเป็นไปได้ของสัพพัญญุตญาณของมนุษย์และสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้า เพื่อให้เกิดความเข้าใจเชิงปรัชญาเกี่ยวกับสถานะของความรู้สูงสุดในพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสัพพัญญุตญาณในปรัชญาอินเดีย
2. เพื่อศึกษาแนวคิดสัพพัญญุตญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์แนวคิดสัพพัญญุตญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทางพุทธปรัชญาที่ปรากฏในคัมภีร์และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา เพื่อนำมาวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงปรัชญา โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ข้อมูลในการวิจัย แหล่งข้อมูลที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้ แบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Data) ผู้วิจัยศึกษาข้อมูลจากเอกสารสำคัญ ได้แก่ พระไตรปิฎกและอรรถกถาที่เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสัพพัญญุตญาณ คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาและพุทธปรัชญา หนังสือ ตำรา และบทความทางวิชาการที่เกี่ยวข้องงานวิจัยที่ศึกษาแนวคิดเรื่องสัพพัญญุตญาณในบริบทของปรัชญาอินเดียและพุทธปรัชญาเถรวาทโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตญาณในมิติทางปรัชญา และใช้เป็นฐานข้อมูลสำคัญในการอธิบายแนวคิดทางพุทธปรัชญา และ 2) ข้อมูลจากการสัมภาษณ์ (Interview Data) เพื่อให้การวิเคราะห์มีความสมบูรณ์ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเพิ่มเติมด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) ซึ่งเป็นผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา พุทธปรัชญา และปรัชญาอินเดีย จำนวน 20 รูป/คน โดยใช้วิธีการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในด้านพุทธปรัชญา หรือมีผลงานทางวิชาการที่

เกี่ยวข้องกับแนวคิดเรื่องสัพพัญญุตญาณ

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบบันทึกข้อมูลเอกสาร (Document Analysis Form) สำหรับใช้ในการรวบรวมข้อมูลจากคัมภีร์และเอกสารทางวิชาการ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview Form) ซึ่งเป็นคำถามปลายเปิด เพื่อใช้ในการเก็บข้อมูลจากผู้ทรงคุณวุฒิ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูลในการวิจัยครั้งนี้ดำเนินการเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาและรวบรวมข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสือ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) วิเคราะห์เนื้อหาเกี่ยวกับแนวคิดเรื่องสัพพัญญุตญาณที่ปรากฏในเอกสาร 3) ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ เพื่อขยายความและตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลเชิงแนวคิด และ 4) รวบรวมข้อมูลทั้งหมดเพื่อนำไปสู่การวิเคราะห์และสังเคราะห์เชิงปรัชญา

4. การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) และการสังเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) โดยดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลจากการสัมภาษณ์ร่วมกัน เพื่อนำไปสู่การอธิบายแนวคิดเรื่องสัพพัญญุตญาณในพุทธปรัชญาเถรวาทอย่างเป็นระบบ

5. การพิทักษ์สิทธิ์ผู้ให้ข้อมูลในการวิจัย ผู้วิจัยจึงต้องคำนึงถึงจรรยาบรรณของนักวิจัยอย่างเคร่งครัดเพื่อเป็นการเก็บรักษาความลับ ความปลอดภัย คำถามที่ใช้ต้องไม่คุกคามอารมณ์ความรู้สึก และเคารพสิทธิของผู้ให้ข้อมูลการวิจัยต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสัพพัญญุตญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสัพพัญญุตญาณในปรัชญาอินเดีย พบว่า บุคคลสัพพัญญูย่อมต้องรู้ทุกสิ่งทั้งสัมผัสได้หรือเหนือการสัมผัส ด้วยเหตุนี้เขาจึงมีสิทธิอำนาจสูงสุดในการเผยพระธรรม จึงไม่ต้องสงสัยเลยเกี่ยวกับคำสอนธรรมะของเขา ธรรมะที่อาจารย์ผู้รอบรู้สอนย่อมสมบูรณ์ที่สุดในการนำไปสู่ความดีสูงสุด นั่นคือ ความหลุดพ้น ผู้เชื่อในสัพพัญญุตญาณของสังคหะศีลธรรมสามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ผู้ที่เชื่อมั่นในสัพพัญญุตญาณของเหล่าทวยเทพ เช่น จาริตสายพระเวทและสายปูลามะ 2) บรรดาผู้ที่ยึดมั่นในสัพพัญญุตญาณของพระเจ้า อย่างเช่น สำนักไวเศสิกะ นยายะ โยคะ เศศวรสาขะและเวทานตะ และ 3) ผู้ที่เชื่อมั่นในสัพพัญญุตญาณของพระเวท อย่างสำนักมีมามสา ลักษณะเฉพาะที่มีร่วมกันของทั้งสามกลุ่มคือ มีธรรมชาติที่นิรันดร์ของวัตถุสัพพัญญู และผู้เชื่อในสัพพัญญูของมนุษย์สามารถแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม คือ 1) ผู้ที่ถือว่าสัพพัญญุตญาณนั้นสามารถรับเอามาภายหลังในชีวิตของมนุษย์ และสัพพัญญูยังคงดำรงอยู่ในภาวะของการหลุดพ้น เช่น ศาสนาเชน 2) ผู้ที่ยึดถือว่าสัพพัญญุตญาณสามารถบรรลุได้ในชาตินี้ ภพนี้ เช่น พระพุทธศาสนา อัทไวตะ เวทานตะ ไวเศสิกะ นยายะ สาขะและโยคะ แต่ในสถานะแห่งความหลุดพ้น

ชีวะก็สูญเสียสัพพัญญุตญาณ ในอีกด้านหนึ่ง พระพุทธศาสนา อัทโตะ เวทานตะ สาขะและโยคะจะถือว่า ในสถานะแห่งความหลุดพ้น ชีวะถูกหลอมรวมเป็นจิตสำนึกบริสุทธิ์ที่ซึ่งไม่มีทวิภาวะของผู้รู้กับสิ่งที่ถูกรู้ ด้วยเหตุนี้ สถานะความหลุดพ้นจึงไม่มีสัพพัญญุตญาณในแง่ของการรู้สิ่งที่ถูกรู้ของจักรวาล เพราะในสถานะนี้ทวิภาวะของประธานและสิ่งที่ถูกรู้ไม่มีอยู่จริง ในทางกลับกัน ไวเศซิกะและนยาเยจะยืนยันว่า ชีวะจะตระหนักถึงธรรมชาติจิตได้สำนึกดั้งเดิมของอาตมันและชีวะจะสูญเสียสัพพัญญุตญาณในสถานะของความหลุดพ้น ในกรณีนี้ก็จะไม่มีความรู้เกี่ยวกับสิ่งที่ถูกรู้ในจักรวาลอีกด้วย และ 3) ผู้ที่ยึดถือ อย่างสำนักวิศิษฐา อัทโตะ ว่าชีวะไม่อาจบรรลุสัพพัญญุตญาณในชีวิตนี้ แต่ในสถานะแห่งความหลุดพ้น สัพพัญญุตญาณของพระเจ้าสะท้อนให้เห็นในชีวะ แปลกแต่จริง สำนักนี้เชื่อว่าการทำให้เป็นปัจเจกของชีวะไม่สูญหายไปไหน แต่ชีวะพึงพอใจที่ได้อยู่เป็นหนึ่งเดียวกับพระเจ้าและแบ่งปันสัพพัญญุตญาณและคุณสมบัติอื่นๆ อีกไม่มากนักน้อย

2. ศึกษาแนวคิดสัพพัญญุตญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท พุทธศาสนายุคต้นกล่าวถึงความหมายของ สัพพัญญุตญาณ ไวโนคัมภีร์มัชฌิมนิกาย ว่าหมายถึง ความสามารถในการมีความรู้ที่สมบูรณ์และไม่มีสิ้นสุดอย่างต่อเนื่องและไม่ขาดช่วงเกี่ยวกับเหตุการณ์ใดๆ การนำเสนอในสันตกะสูตรทำให้เห็นชัดเจนว่า สัพพัญญุตญาณในอินเดียบุราณยังประกอบด้วยมุมมองการณ์ไกลที่สามารถรู้เห็นเหตุการณ์ในอนาคต สิ่งเดียวกันนี้ก็ได้รับการยืนยันในปฐีสัมภิตามรรค ตามที่ สัพพัญญู หมายถึง รู้ทุกสิ่งอย่างทั้งในอดีต ปัจจุบัน และอนาคต ตามการให้คำอธิบายที่ปรากฏในวิสุทธิมรรค ความรู้ที่รู้แจ้งของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับเหตุการณ์ในอดีต และอนาคตเกิดขึ้นโดยอาศัยการรับสัมผัสทางตรง อย่างไรก็ตาม การจะรู้ทั้งหมดเกี่ยวกับอนาคตจะเป็นไปได้ก็ต่อเมื่ออนาคตถูกกำหนดไว้ล่วงหน้า แม้ว่าเหตุการณ์บางอย่างสามารถบอกล่วงหน้าได้ด้วยความมั่นใจและอีกสองสามเหตุการณ์อื่นก็มีความน่าจะเป็นในระดับสูง อนาคตส่วนใหญ่ก็ยังกำหนดไม่ได้แน่ชัดในปัจจุบัน และจะเกิดขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงที่ต่อเนื่องและเกี่ยวข้องกันของเหตุและปัจจัย ฉะนั้น ให้ถือว่าอนาคตสามารถคาดการณ์ได้ครบถ้วน เป็นความคิดที่เข้ากันได้ด้วยโลกทัศน์ที่ถูกกำหนดแล้วเท่านั้น แต่จะไม่สอดคล้องกับกรอบแนวคิดเชิงพุทธยุคต้นที่ว่าด้วยความเป็นเหตุเป็นผล สำหรับ เหตุการณ์ในอนาคตที่รับรู้ได้ทางตรงในปัจจุบัน ไม่ว่าจะด้วยวิธีการหรืออำนาจเหนือปกติใดๆ ก็ตาม หมายความว่าเหตุการณ์ในอนาคตเหล่านี้ก็ต้องถูกกำหนดไว้ล่วงหน้าแล้วในความเป็นทั้งหมดของมันในทันที ฉะนั้นจึงถูกจัดออกทั้งหมดจากอิทธิพลของเหตุและปัจจัยทั้งหลายที่ปรากฏให้เห็นในเวลาใดก็ได้ ระหว่างช่วงเวลาปัจจุบันของการรับสัมผัสทางตรงและช่วงเวลาที่เกิดเหตุการณ์

ความเกี่ยวข้องในเรื่องสัพพัญญุตญาณโดยทั่วไป วาพุทธมบันทิกพระพุทธองค์ทรงแสดงพุทธดำรัสที่ชัดแจ้งสองประการ หนึ่งในพุทธดำรัสเหล่านี้ปรากฏในต้นฉบับภาษาบาลีและภาษาจีนของกัณณกัถลลสูตร ตามที่พระพุทธเจ้าทรงชี้ให้เห็นว่า เป็นไปไม่ได้ที่จะมีความรู้ที่รู้แจ้งในทันที สะกิท อันเป็นข้อเสนอซึ่งตามเชิงอรรถคำอธิบายท้ายเล่ม หมายถึง รู้ทุกอย่างพร้อมๆ กันด้วยการส่งกระแสจิตนึกถึงเพียงครั้งเดียว อีกประการหนึ่งก็คือ สัพพัญญุตญาณ หมายถึงการหยั่งรู้ของพระพุทธเจ้าในวิปัสสนาญาณเท่านั้นในทุกสิ่ง

ที่เห็น ได้ยิน และได้ประสบ ไม่ได้หมายถึงการรู้ตามข้อเท็จจริง แต่เป็นการเข้าใจอย่างลึกซึ้งถึงธรรมชาติของสรรพสิ่งมากกว่า ส่วนมนุษย์ปุถุชนคนธรรมดา ก็สามารถบรรลุสัพพัญญุตญาณได้ เนื่องจากพระพุทธเจ้าทรงสั่งสอนลูกศิษย์ให้ค้นหาความมั่นคงภายใน ด้วยการเป็นที่หลบภัยให้กับตนเอง ด้วยการพึ่งพาตนเองผ่านการค้นหาที่หลบภัยในตัวเองได้ ความต้องการใดที่ต้องอาศัยองค์สัพพัญญูและที่หลบภัยภายนอกอันมีอานุภาพยิ่งใหญ่สามารถก้าวข้ามผ่านได้

3. วิเคราะห์แนวคิดสัพพัญญุตญาณในพุทธปรัชญาเถรวาท จะพิจารณาในเชิงความเป็นไปได้แห่งสัพพัญญุตญาณของพระพุทธเจ้าและของมนุษย์ คือ พระพุทธเจ้าเป็นสัพพัญญูในฐานะที่เข้าใจความหมายของสรรพสิ่ง ด้วยการรับรู้ทางตาและอวัยวะรับรู้ความรู้สึกอื่นๆ เนื่องจากการรับรู้ทางจิตของพระสัพพัญญูนั้นสมบูรณ์แบบ และเนื่องจากทุกร่องรอยของการไร้สมรรถภาพได้ถูกขจัดออกไปแล้ว องค์สัพพัญญูจึงไม่อยู่ภายใต้ข้อจำกัดของการรับรู้ทางอายตนะอีกต่อไป เรามีความเชี่ยวชาญอย่างสมบูรณ์ในการควบคุมการรับรู้ทางประสาทสัมผัส ในความเข้าใจอันนี้ อาจกล่าวได้ว่าองค์สัพพัญญูรับรู้วัตถุภายนอกอย่างสมบูรณ์แบบผ่านประสาทสัมผัสเช่นกัน ด้วยเหตุนี้จึงบังชี้สิ่งที่เป็นอดีตและอนาคตได้อีกด้วย เพราะสิ่งที่เป็นอดีตและอนาคตมีความเกี่ยวเนื่องกันเป็นเหตุและผลตามกระแสแห่งชั่วขณะของสิ่งทั้งหลาย อีกทั้งในสถานะแห่งความหลุดพ้น บรรลุนิพพานสัมมาสัมโพธิญาณ พระพุทธองค์ทรงเปล่งอุทาน หรือตรัสสิ่งที่ทรงค้นพบอย่างนี้ถ้อยถ้อยว่าปราศจากเนื้อหาเชิงมนโฑทศโนใดๆ คำสอนทั้งหลายของพระองค์ดำเนินไปภายใต้พลังของแรงผลักดันเริ่มต้นที่มีมาแต่ดั้งเดิม ถูกบอกเล่าให้ทราบโดยความมีศรัทธาเลื่อมใส ที่มีอยู่ก่อนหน้าแล้วของพระองค์ อันเป็นข้อพิสูจน์สัพพัญญุตญาณของพระองค์

ความเป็นไปได้แห่งสัพพัญญุตญาณของมนุษย์ ชาวพุทธและเซนทั้งสองเห็นพ้องกันในการยึดมั่นในหลักการว่าสัพพัญญุตญาณไม่ใช่แค่ความเป็นไปได้เท่านั้น แต่ทุกปัจเจกชนมีศักยภาพที่จะกลายเป็นผู้รู้รอบรู้ทั่วทั้งที่สมบูรณ์แบบได้ด้วยการฝึกที่เข้มข้นของโยคะ หรือการบำเพ็ญเพียรทางจิตอย่างแรงกล้า ในฐานะหนทางสู่สถานะของความรู้ที่สมบูรณ์อย่างเช่นสัพพัญญุตญาณ สัพพัญญุตญาณของบุคคลสามารถถูกพิสูจน์ได้ด้วยวิธีการที่ถูกต้องใดๆ ของกระบวนการรับรู้ โดยใช้การโต้แย้งเชิงวิภาษวิธีต่อข้อคัดค้านของชาวมามสา โดยการอนุมานประมาณและศัพทประมาณ อย่างไรก็ตามต้องมีคนกลางคอยชี้แนะด้วย พระประติเยกพุทธะมีครูพร่ำสอนอยู่ด้วยในครั้งอดีตชาติ ชาวพุทธถือว่าพระพุทธเจ้าเป็นที่ปรึกษา (กัลยาณมิตร) ของมนุษย์ นี่เรียกว่าการทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า (พุทธกรรม) ซึ่งไม่ได้นำพระพุทธเจ้าเข้าสู่พันธนาการที่ทำให้เกิดผลแต่อย่างใด นี่ก็คือเหตุผลว่าทำไมพระพุทธเจ้าจึงถูกเรียกว่า มหาปุถุชน (โลกิคร) และหน้าที่ของพระองค์คือสั่งสอนธรรมะ พระพุทธเจ้าทรงเล่นบทบาทบาทเป็นพระเจ้าผู้เปิดเผยธรรมะในฐานะเป็นหนทางสู่อิสรภาพ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานในบริบทของปรัชญาอินเดียมีรากฐานสำคัญมาจากคัมภีร์พระเวท ซึ่งยอมรับแนวคิดเกี่ยวกับสัพพัญญูตาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ โดยถือว่าเทพเจ้ามีสถานะเป็นองค์สัพพัญญูผู้ทรงรอบรู้ทุกสิ่ง แนวคิดดังกล่าวมิได้จำกัดอยู่เฉพาะในระดับของสิ่งศักดิ์สิทธิ์เท่านั้น หากยังยอมรับความเป็นไปได้ที่มนุษย์จะสามารถเข้าถึงภาวะแห่งความรู้แจ้งได้ ทั้งนี้เนื่องจากมีความเชื่อว่าเทพเจ้าสามารถดลบันดาลหรือประทานความรู้ให้แก่มนุษย์จนบรรลุความเป็นผู้รู้แจ้งหรือผู้รอบรู้ได้ ในช่วงประมาณศตวรรษที่ 2 ก่อนคริสต์ศักราช แนวคิดเรื่องสัพพัญญูตาเป็นประเด็นที่ได้รับความสนใจนักปรัชญาชาวอินเดียอย่างกว้างขวาง ส่วนหนึ่งเนื่องมาจากแนวคิดของสำนักมีมามสาที่อภิปรายเกี่ยวกับธรรมะ โดยเห็นว่าธรรมะควรถูกถ่ายทอดหรือสั่งสอนโดยบุคคลผู้มีความรู้ความเข้าใจในธรรมะอย่างสมบูรณ์ กล่าวคือ บุคคลผู้เป็นสัพพัญญูย่อมต้องมีความรู้ครอบคลุมทั้งสิ่งที่สามารถรับรู้ได้ด้วยประสาทสัมผัสและสิ่งที่อยู่เหนือการรับรู้ด้วยประสาทสัมผัส ด้วยเหตุนี้ บุคคลดังกล่าวจึงมีสถานะเป็นผู้มีอำนาจสูงสุดในการเผยแสดงธรรมะ และคำสอนของบุคคลผู้รอบรู้ย่อมได้รับการยอมรับว่าเป็นคำสอนที่ถูกต้องและสมบูรณ์ที่สุด อันนำไปสู่ความดีสูงสุดของชีวิต นั่นคือ ความหลุดพ้น

ในบริบทของพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้ามิได้ทรงให้ความสำคัญกับปัญหาทางอภิปรัชญาที่ไม่เกี่ยวข้องกับการดับทุกข์ แต่ทรงมุ่งเน้นการสอนเฉพาะหลักธรรมที่เป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาปัญญาและการหลุดพ้นจากทุกข์ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการวิจัยของพันธุทิพย์ ทิพย์ประพันธ์ (2550) ที่ได้ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์ดัชนีภาพของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับอภัยกตปัญหา พบว่า ทศนะทางปรัชญาที่อธิบายดัชนีภาพของพระพุทธเจ้าต่ออภัยกตปัญหาสามารถแบ่งออกได้เป็นสองกลุ่มสำคัญ ได้แก่ กลุ่มที่ยอมรับความเป็นสัพพัญญูของพระพุทธเจ้า โดยเห็นว่าพระองค์ทรงรู้ทุกสิ่ง เพียงแต่ไม่ทรงนำมาตรัสทั้งหมด แนวคิดดังกล่าวมีลักษณะสอดคล้องกับแนวคิดทางปรัชญาหลายกระแส เช่น ปณิธานนิยม ปฏิบัตินิยม ประจักษ์นิยม และมนุชยนิยม ขณะที่อีกกลุ่มหนึ่งไม่เห็นด้วยกับแนวคิดเรื่องสัพพัญญูตาของพระพุทธเจ้า โดยมีกลุ่มวิมตินิยมที่วิเคราะห์ว่าการที่พระพุทธเจ้าไม่ทรงตอบอภัยกตปัญหาอาจเกิดจากความลึกลับหรือความสงสัย และกลุ่มอไญยนิยมที่เห็นว่าพระพุทธเจ้าไม่ทรงรู้คำตอบของปัญหาทางอภิปรัชญาเหล่านั้น เมื่อพิจารณาแนวคิดของศาสนาเชนและพระพุทธศาสนา พบว่าทั้งสองต่างมีจุดยืนร่วมกันในการปฏิเสธแนวคิดเกี่ยวกับพระเจ้าในฐานะผู้สร้าง ผู้รักษา และผู้ทำลายจักรวาลตามความเชื่อของคัมภีร์พระเวท ศาสนาเชนและพระพุทธศาสนาจึงไม่ยอมรับแนวคิดเรื่องสัพพัญญูตาของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ในลักษณะดังกล่าว ดังนั้น คัมภีร์พระเวทยังคงให้ความสำคัญกับแนวคิดเรื่องสัพพัญญูตา โดยถือว่าสัพพัญญูตาเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ในขณะที่สำหรับมนุษย์นั้น สัพพัญญูตาถือเป็นคุณสมบัติที่สามารถบรรลุได้ในภายหลังจากการพัฒนาตนเอง

2. แนวคิดสัพพัญญูตาในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า การทำความเข้าใจแนวคิดเรื่อง สัพพัญญูตาในพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถอธิบายได้ชัดเจนยิ่งขึ้นเมื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับแนวคิดสัพพัญญูตาของศาสนาเซน ทั้งนี้ แนวคิดของเซนสามารถทำหน้าที่เสมือนเป็นกรอบสะท้อนให้เห็นลักษณะเฉพาะของแนวคิดสัพพัญญูตาในพุทธปรัชญาเถรวาทได้อย่างชัดเจน กล่าวคือ ทั้งศาสนาเซนและพระพุทธศาสนาต่างยอมรับว่าการเปิดเผยธรรมะมิได้เกิดจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์เหนือโลก หากแต่เกิดจากมนุษย์ผู้บรรลุคุณสมบัติอันสูงสุดแห่งสัพพัญญูตา ทั้งสองศาสนาจึงยอมรับการมีอยู่ของบุคคลผู้เป็นสัพพัญญูในฐานะผู้รู้แจ้งสัจธรรม และเป็นผู้เผยแสดงธรรมะเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ ในทัศนะของทั้งชาวพุทธและชาวเซน บุคคลผู้บรรลุสัพพัญญูตาถือเป็นภาวะการเป็นที่สูงที่สุด แม้ว่าบุคคลดังกล่าวจะมีใช้ผู้สร้างจักรวาลก็ตาม แต่ด้วยความเป็นผู้รู้แจ้งความจริงอย่างสมบูรณ์ จึงได้รับการเคารพยกย่องในฐานะครูผู้แท้จริงผู้ประกาศสัจธรรม แนวคิดดังกล่าวสะท้อนความเชื่อร่วมกันของทั้งสองศาสนาที่เห็นว่าความรู้เกี่ยวกับสัจธรรมสูงสุดต้องมาจากบุคคลผู้รู้แจ้ง มิใช่อาศัยอำนาจของคัมภีร์เพียงอย่างเดียว ทั้งพุทธศาสนาและศาสนาเซนจึงปฏิเสธทัศนะของสำนักมิมามสาที่ถือว่าพระเวทมีอำนาจสูงสุดโดยตัวของมันเอง เนื่องจากคัมภีร์ไม่สามารถปฏิบัติภารกิจเช่นเดียวกับมนุษย์ผู้รู้แจ้งได้ กล่าวคือ หากคัมภีร์จะมีสถานะเป็นแหล่งอำนาจทางธรรมะจำเป็นต้องได้รับการรับรองผ่านบุคคลผู้เป็นสัพพัญญู พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวคิดที่ก้าวไกลยิ่งกว่านั้น โดยยืนยันว่าพระพุทธเจ้าทรงเป็นองค์สัพพัญญูผู้รู้แจ้งความจริงอย่างสมบูรณ์ และพระธรรมคำสอนของพระพุทธเจ้าจึงควรได้รับการยอมรับว่าเป็นสิทธิอำนาจสูงสุดในเรื่องธรรมะ ในขณะที่ศาสนาเซนยอมรับคำสอนของพระมหาวิระในฐานะผู้รู้แจ้งเช่นเดียวกัน

แนวคิดเรื่องสัพพัญญูตาในพุทธปรัชญาเถรวาทมีลักษณะลึกซึ้งกว่าของศาสนาเซน เนื่องจากพุทธปรัชญานำเน้นการละอึดตาและการเข้าถึงภาวะแห่งความว่างหรือสุญญตา ซึ่งถือเป็นภาวะแห่งการรู้แจ้งที่แท้จริง แนวคิดเรื่องสุญญตามีพัฒนาการต่อเนื่องในประวัติศาสตร์พุทธปรัชญา และมีความสัมพันธ์อย่างใกล้ชิดกับหลักคำสอนเรื่องอนัตตาและปัจจุสมุปบาท ซึ่งอธิบายถึงธรรมชาติของสรรพสิ่งว่าไม่มีตัวตนที่เที่ยงแท้ถาวร สอดคล้องกับการวิจัยของพระปริยงค์ เมธิโน (อาภรณ์สุวรรณ) (2556) ที่ได้ศึกษาพัฒนาการของแนวคิดเรื่องสุญญตาในพระพุทธศาสนา พบว่า แนวคิดเรื่องสุญญตาปรากฏมาตั้งแต่พุทธศาสนายุคต้น และมีการกล่าวถึงในพระสูตรสำคัญ ได้แก่ จุฬสุญญตสูตร และมหาสุญญตสูตร ในมัชฌิมนิกาย ซึ่งอธิบายความหมายของสุญญตาในสามบริบท ได้แก่ สุญญตวิหาร อนัตตา และการรู้เท่าทันเพื่อปล่อยวาง ทั้งสามบริบทนี้นำไปสู่ความเข้าใจเรื่องความว่างจากตัวตนหรือบุคคลสุญญตา ซึ่งมีความสอดคล้องกับหลักคำสอนเรื่องอนัตตาในพระพุทธศาสนาในพัฒนาการของพุทธปรัชญา แนวคิดเรื่องสุญญตายังได้รับการตีความและพัฒนาในสำนักปรัชญาต่างๆ เช่น สำนักสารวาสติวาท ซึ่งเสนอแนวคิดเรื่องทุกสิ่งทุกอย่างดำรงอยู่ เพื่ออธิบายหลักกรรมและการเวียนว่ายตายเกิด โดยยอมรับการดำรงอยู่ของสภาวะธรรมในสามกาล ได้แก่ อดีต ปัจจุบัน และอนาคต อย่างไรก็ตาม สำนักดังกล่าวยังคงยืนยันหลักคำสอนเรื่องความไม่มีตัวตนของบุคคล

หรือบุคคลสูญญตา ต่อมาสำนักมหายมิกะได้พัฒนาแนวคิดเรื่องสูญญตาให้ลึกซึ้งยิ่งขึ้น โดยเสนอว่า ทั้งบุคคลและสภาวธรรมทั้งหลายล้วนปราศจากสาระแก่นสารหรือความเป็นตัวตนที่แท้จริง แนวคิดเรื่องสูญญตาในสำนักนี้จึงมิได้จำกัดเพียงการปฏิเสธตัวตนของบุคคลเท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงความว่างของสภาวธรรมทั้งปวง ซึ่งได้รับการอธิบายผ่านหลักการปฏิเสธหลายประการ

3. วิเคราะห์แนวคิดสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า ในพุทธปรัชญาเถรวาทได้มีการนำเสนอข้อโต้แย้งเชิงตรรกะเพื่อสนับสนุนแนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานของมนุษย์ และเพื่อยืนยันสถานะของพระพุทธเจ้าในฐานะองค์สัพพัญญู โดยนักปรัชญาพุทธได้ใช้วิธีการสันนิษฐานและการอนุมานเชิงตรรกะในการอธิบายความเป็นไปได้ของสัพพัญญุตาน ทั้งนี้ ชาวพุทธได้เสนอว่าบุคคลผู้เป็นสัพพัญญูย่อมมีความสามารถในการรับรู้วัตถุทั้งปวงของโลกได้อย่างพร้อมกันภายในกระบวนการรับรู้เดียว ซึ่งเป็นการอธิบายถึงลักษณะของปัญญาที่มีความสมบูรณ์สูงสุด อันเกิดจากการพัฒนาปัญญาจนถึงขั้นรู้แจ้งสัจธรรมตามความเป็นจริงบุคคลผู้เป็นสัพพัญญูสามารถถ่ายทอดหรือแสดงธรรมะเพื่อประโยชน์แก่สรรพสัตว์ได้อย่างถูกต้องและสมบูรณ์ เนื่องจากมีความรู้ที่ครอบคลุมและเข้าใจสภาวธรรมตามความเป็นจริง สอดคล้องกับการวิจัยของพระครูสังฆรักษ์อนันต์กิตติ์ สัจจญาณโณ (พญมิตรัน) (2565) ที่ได้ศึกษาเรื่อง การศึกษาเปรียบเทียบปัญญาบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน ซึ่งพบว่า ปัญญาบารมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทหมายถึงความรอบรู้ ความรู้ชัด และความรู้แจ้ง ซึ่งเป็นคุณธรรมสำคัญที่พระโพธิสัตว์มุ่งบำเพ็ญเพื่อการตรัสรู้เป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า และเพื่อประกาศพระธรรมคำสอนแก่สรรพสัตว์ ทั้งนี้ ปัญญาบารมีมีลักษณะเป็นความเข้าใจในสภาวะความเป็นอนัตตาของสิ่งทั้งหลาย และเกิดจากการสั่งสมบารมีของพระโพธิสัตว์ในอดีตชาติเป็นเวลายาวนาน จนกระทั่งบรรลุความสมบูรณ์และตรัสรู้เป็นพระพุทธเจ้าในที่สุด

เมื่อพิจารณาการพัฒนาความคิดทางปรัชญา พบว่า ชาวพุทธได้พยายามจัดการกับประเด็นปัญหาเรื่องสัพพัญญุตานและการแสดงธรรมของพระพุทธเจ้า โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อยืนยันความสมเหตุสมผลและความเหนือกว่าของพระพุทธศาสนาในบริบทของการถกเถียงกับระบบความคิดทางศาสนาอื่นๆ ในอินเดีย ทั้งนี้ เนื่องจากพระพุทธศาสนายึดถือคำสอนของพระพุทธเจ้าผู้เป็นองค์สัพพัญญูเป็นหลักสำคัญในการอธิบายธรรมะและความจริงสูงสุดเมื่อวิเคราะห์แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานในบริบทของความคิดทางศาสนาและปรัชญาอินเดีย สามารถพิจารณาประเด็นสำคัญได้อย่างน้อย 3 ประการ คือ 1) แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานได้พัฒนาขึ้นอย่างค่อยเป็นค่อยไปในประวัติศาสตร์ความคิดของอินเดีย โดยเกิดจากการอภิปรายและการโต้แย้งระหว่างสำนักปรัชญาต่างๆ 2) แนวคิดเรื่องสัพพัญญุตานมีบทบาทสำคัญในระบบความคิดของอินเดีย เนื่องจากถูกมองว่าเป็นหนทางสำคัญในการอธิบายความจริงสูงสุดและผลอันเป็นที่สุดของธรรมะ และ 3) แนวคิดเชิงพุทธเกี่ยวกับสัพพัญญุตานของมนุษย์และสัพพัญญุตานของพระพุทธเจ้า สามารถอธิบายและประเมินค่าในเชิงบวกได้จากมุมมองภายในกรอบความคิดทางศาสนาและปรัชญาของอินเดียเอง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของบรรจบ บรรณรุจิ (2536) ที่ได้ศึกษาประวัติและพัฒนาการของพระอัสติ

มหาสาวก และพบว่า การบรรลุธรรมมิได้ขึ้นอยู่กับวรรณะ สถานะทางสังคม หรือถิ่นกำเนิด หากแต่ขึ้นอยู่กับคุณสมบัติภายในของบุคคลหรืออุปนิสัยที่จะได้บรรลุธรรม ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาปัญญาและการเข้าถึงความจริงสูงสุด ทั้งนี้ การมีครูผู้ชี้แนะแนวทางการปฏิบัติถือเป็นเงื่อนไขสำคัญอีกประการหนึ่งในการนำบุคคลไปสู่การบรรลุธรรม

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะจากงานวิจัย

1.1 ด้านบริบท ความเป็นสัพพัญญูของพระพุทธเจ้าที่แสดงให้เห็นเชิงประจักษ์อย่างชัดเจน ควรเป็นแบบอย่าง ที่สร้างแรงผลักดันให้พุทธศาสนิกชน คนธรรมดาทั่วไปตระหนักถึงการพัฒนาตัวเอง ทั้งในคตินิยม และศีลธรรม อย่างน้อยเพื่อขจัดทุกข์ ทำจิตใจให้บริสุทธิ์ มุ่งทำแต่ความดีงาม ที่สามารถตัดการวนเวียนในวัฏฏสงสารให้สั้นลง อย่างมากก็ได้เข้าสู่นิพพาน

1.2 ด้านปัจจัยนำเข้า เป็นไปได้ยากที่บุคคลสัพพัญญูจะบังเกิดขึ้นได้จึงจำเป็นต้องอุทิศเวลา กับการยกระดับคุณภาพจิตใจอย่างเข้มข้น ด้วยการเจริญวิปัสสนากรรมฐาน การฝึกตัวเองให้จิตเป็นผู้รู้

1.3 ด้านกระบวนการ พุทธศาสนิกชนที่จะกลายเป็นสัพพัญญู ต้องพิจารณาแหล่งที่มาของความรู้ทั้ง 6 ประเภท เพื่อทำให้เกิดเป็นความรู้ที่สมบูรณ์ ที่ไม่อาจผิดพลาดได้

1.4 ด้านผลลัพธ์ที่ได้ จากผลการประเมินกรอบคิดเชิงพุทธในสัพพัญญูตาของมนุษย์ และพระพุทธเจ้า พบว่า สัพพัญญูตา คือ สถานะเชิงอรรถอันเหนือธรรมชาติ เพราะเหตุนี้ สัพพัญญูตา จึงไม่สามารถถูกให้ทัศนะว่า เห็นด้วยหรือไม่เห็นด้วยตามข้อเท็จจริงที่ได้จากการสัมผัส ถึงอย่างนั้นก็ตาม บุคคลทั่วไปที่จะเริ่มเป็นสัพพัญญูก็คือ ต้องรู้สภาพธรรมทั้งหลายตามความเป็นจริง

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัยต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาเชิงคุณภาพเพิ่มเติมควบคู่ไปกับการศึกษาเชิงปริมาณเกี่ยวกับสัพพัญญูตาของบุคคล เพื่อให้ได้รายละเอียดเพิ่มเติมของปัจจัยที่ก่อให้เกิดเป็นสัพพัญญู

2.2 ควรศึกษาความเป็นสัพพัญญูของพระพุทธเจ้า เกี่ยวกับการสวดมนต์หรือการแผ่แผ่ธรรมะของพระพุทธองค์ ตามความเห็นหรือประสบการณ์ตรง ตามสถานการณ์ที่มีการสนทนากัน เช่น พรหมณ์ กษัตริย์ เหล่าเทวดา เหล่าสาวก และเจ้าสำนักทั้งหลายของพระเวท เป็นต้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การศึกษาวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสัพพัญญูตาในพุทธปรัชญาเถรวาท จากการศึกษาข้อมูลเชิงเอกสาร แนวคิดทางพุทธปรัชญา และการเก็บข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ทรงคุณวุฒิ ทำให้สามารถสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดสัพพัญญูตาในพุทธปรัชญาเถรวาทได้อย่างเป็นระบบ โดยสามารถ

อธิบายผ่านกรอบแนวคิดเชิงระบบ (System Model) ที่เรียกว่า CDEPS Model ซึ่งเป็นกระบวนการสำหรับการสร้างความเข้าใจสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาท ดังนี้ 1) ด้านญาณวิทยาในพุทธปรัชญาเป็นกระบวนการรับรู้ความจริงของมนุษย์สามารถอธิบายได้ผ่านเครื่องมือทางญาณวิทยา เช่น ประจักษ์ ประมาณ และ อนุมานประมาณ เครื่องมือเหล่านี้ไม่สามารถใช้หักล้างหรือปฏิเสธภาวะแห่งความรู้แจ้งได้เนื่องจากความรู้แจ้งเป็นภาวะของปัญญาที่เกิดจากการเข้าถึงความจริงตามสภาวะธรรมโดยตรง นักปรัชญาชาวพุทธจึงนำหลักการดังกล่าวมาใช้เป็นเครื่องมือในการโต้แย้งแนวคิดของสำนักปรัชญาอื่นในอินเดีย และเพื่อยืนยันสถานะของพระพุทธเจ้าในฐานะผู้รู้แจ้งสัจธรรมและเป็นองค์สัพพัญญู 2) ด้านสภาวะของผู้รู้แจ้งพุทธปรัชญาเถรวาทยกย่องพระพุทธเจ้าและพระอรหันต์ในฐานะผู้บรรลุความหลุดพ้นและเข้าถึงภาวะแห่งสัพพัญญุตาน ความเป็นสัพพัญญูในพุทธปรัชญามีได้หมายถึงการมีอำนาจเหนือกฎธรรมชาติ หากแต่เป็นการรู้แจ้งสัจธรรมตามความเป็นจริงของโลก ซึ่งยังคงอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติ เช่น กฎไตรลักษณ์และกฎแห่งกรรม พระพุทธเจ้ามิได้ทรงเปลี่ยนแปลงผลของกรรม แต่ทรงดำรงอยู่ภายใต้กฎธรรมชาติจนกระทั่งถึงคราวปรินิพพาน ตัวอย่างเช่น กรณีของพระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกผู้มีฤทธิ์มาก แต่ยังคงประสบผลแห่งกรรมจนถูกโจรทำร้ายจนมรณภาพ 3) ด้านการดำรงอยู่ของสัพพัญญุตาน ในทัศนะของพุทธปรัชญาเถรวาท สัพพัญญุตานเป็นความรู้และวิสัยทัศน์ที่ดำรงอยู่อย่างมั่นคงในองค์สัพพัญญูอย่างต่อเนื่อง ไม่ว่าจะอยู่ในอิริยาบถใด เช่น เดิน ยืน นั่ง หรือนอน ความรู้แจ้งดังกล่าวจึงเป็นภาวะของปัญญาที่มีความสมบูรณ์และต่อเนื่อง ซึ่งสามารถอธิบายเหตุการณ์สำคัญในพระพุทธประวัติได้ เช่น กรณีของพระเทวทัต กรณีภิกษุฆ่าตัวตายหมู่ หรืออุปมาเรื่องใบประตูในกำมือ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าพระพุทธเจ้าทรงเลือกสั่งสอนเฉพาะสิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อการหลุดพ้นของสรรพสัตว์ และ 4) การสังเคราะห์องค์ความรู้เป็นแบบจำลอง CDEPS Model จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลแล้ว ผู้วิจัยสามารถพัฒนาองค์ความรู้เกี่ยวกับแนวคิดสัพพัญญุตานในพุทธปรัชญาเถรวาทในรูปแบบของ CDEPS Model ซึ่งอธิบายกระบวนการทำความเข้าใจสัพพัญญุตานอย่างเป็นระบบ ประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 5 ประการ ได้แก่ C (Cognition) คือ การรับรู้และกระบวนการทางญาณวิทยา D (Dhamma) คือ หลักธรรมที่เป็นความจริงสูงสุด E (Enlightenment) คือ ภาวะแห่งการรู้แจ้ง P (Practice) คือ การปฏิบัติเพื่อพัฒนาปัญญาและ S (Supreme Knowledge) คือ ภาวะแห่งสัพพัญญุตาดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- บรรจบ บรรณรุจิ. (2532). *การศึกษาเชิงวิเคราะห์เรื่องพระอสีติมหาสาวกกับการบรรลุธรรม*. (วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระครูสังฆรักษ์อนันต์กิตติ์ สัจจญาณโณ (พฤตธีรตัน). (2565). *การศึกษาเปรียบเทียบปัญหาบาปมีในพระพุทธศาสนาเถรวาทกับมหายาน*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระปริยงค์ เมธิโน (อาภรณ์สุวรรณ). (2556). *พัฒนาการสุญญตา (ความว่าง) ในพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พันธ์ทิพย์ ทิพย์ประพันธ์. (2550). *วิเคราะห์ดัชนีภาพของพระพุทธเจ้าเกี่ยวกับอภัยกตปัญหา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

- Kataoka, K. (2002). Validity of cognition and authority of scripture. *Journal of Indian and Buddhist Studies*, 50(2), 1022-1026.
- McClintock, S. L. (2010). *Omniscience and the rhetoric of reason*. Boston: Wisdom Publications.
- Pathak, K. B. (1931). Kumarila's verses attacking the Jain and Buddhist notions of an omniscient being. *Annals of the Bhandarkar Oriental Research Institute*, 12(2), 123-131.
- Stcherbatsky, T. (1962). *The Buddhist logic*. New York: Dover Publications.

ความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัย ในกำกับของรัฐ*

Career Sustainability of Academic Staff in Public Autonomous Universities

พระมหาสุทนต์ จิตตปญโญ (ภูนอก) และวนิดา พรหมล้ำ
Phramaha Suttidon Jittapanyo (Poonok) and Wanida Phromlah
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ประเทศไทย
Mahasarakham University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: Suttidon.poo@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อวิเคราะห์ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ โดยขนาดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย จำนวน 373 คน จากผู้ที่ทำงานในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในประเทศไทย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามแบบปลายปิดที่มีตัวเลือกให้เลือกตอบ (checklist format) และแบบประเมิน 5 ระดับ ตามกรอบแนวคิดการวิจัย 3 มิติ ได้แก่ มิติด้านสุขภาวะในการทำงาน มิติด้านความสุขในการทำงาน และมิติด้านประสิทธิภาพในการทำงาน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยภาพรวมทั้ง 3 มิติ อยู่ในระดับมาก ซึ่งด้านมิติประสิทธิภาพในการทำงานและด้านมิติความสุขในการทำงาน มีผลการให้ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก อย่างไรก็ตามมิติด้านสุขภาวะในการทำงานมีผลการให้ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมดุลในสามมิติ โดยเฉพาะอย่างยิ่งมิติด้านสุขภาวะในการทำงาน ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามระบุว่ามีความยั่งยืนอยู่ในระดับปานกลาง นอกจากนั้นในรายด้านพบว่า ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ของมิติด้านสุขภาวะในการทำงานนั้น มีระดับความยั่งยืนน้อยที่สุด และมิติด้านความสุขในการทำงานนั้น ประเด็น

*ได้รับบทความ: 6 มิถุนายน 2568; แก้ไขบทความ: 13 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 25 มีนาคม 2569

ด้านอารมณ์ทางลบ มีระดับความยั่งยืนน้อยสุด ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ของมิติด้านประสิทธิภาพในการทำงาน มีระดับความยั่งยืนน้อยที่สุด ซึ่งข้อค้นพบดังกล่าวชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นเร่งด่วนในการให้ความสนใจกับมิติสุขภาวะในการทำงานนี้มากยิ่งขึ้น รวมทั้งรายด้านที่มีระดับความยั่งยืนน้อยที่สุด เพื่อส่งเสริมและสนับสนุนความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

คำสำคัญ: ความยั่งยืนทางอาชีพ; พนักงานสายวิชาการ; มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

Abstract

This research aimed to analyze the level of career sustainability among academic staff in autonomous universities in Thailand. It was a quantitative study with a sample size of 373 individuals working in autonomous universities in Thailand. The research instrument was a closed-ended questionnaire utilizing a checklist format and a five-point Likert's scale, based on a conceptual framework with three dimensions: workplace well-being, job satisfaction, and work effectiveness. The statistical methods used for data analysis included frequency, percentage, mean, standard deviation, and descriptive analysis.

The research findings indicate that: the overall level of career sustainability among academic staff in autonomous universities, across all three dimensions, was indicated as high. The dimensions of work effectiveness and job satisfaction were both indicated at a high level by respondents. However, the workplace well-being dimension was indicated at a moderate level. This suggests an imbalance across the three dimensions, especially in the area of workplace well-being, where respondents perceived only a moderate level of sustainability. In addition, an aspect of those three dimensions showed the lowest levels of sustainability, including: aspect of adequate and fair compensation within the workplace well-being; the issue of negative emotions of the job satisfaction dimension, and aspect of cultural and artistic preservation within the work effectiveness dimension. This highlights the urgent needs to place greater emphasis on improving this particular dimension in order to enhance and support the career sustainability of academic staff in autonomous universities.

Keywords: Career Sustainability; Academic Staff; Public Autonomous Universities

1. บทนำ

การพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ Sustainable Development ได้รับการกล่าวถึงอย่างต่อเนื่องขึ้นในทุกระดับทุกแวดวง ไม่ว่าจะเป็นระดับโลก ประเทศ สังคม อุตสาหกรรม หรือแม้แต่ภาคการศึกษา ทำไมคำว่า การพัฒนาที่ยั่งยืน จึงกลายเป็นคำสำคัญแห่งศตวรรษ จากรายงานบรันด์แลนด์ ได้ให้คำจำกัดความไว้ว่า “Sustainable development is development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs” การพัฒนาที่ยั่งยืน คือ แนวทางการพัฒนาที่ตอบสนองความต้องการของคนรุ่นปัจจุบัน โดยไม่ลดทอนความสามารถในการตอบสนองความต้องการของคนรุ่นหลัง (Brundtland, 1987) โดยการบรรลุการพัฒนาที่ยั่งยืน มีองค์ประกอบที่สำคัญ 3 ประการ ได้แก่ การเติบโตทางเศรษฐกิจ ความครอบคลุมทางสังคม และการคุ้มครองสิ่งแวดล้อม อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของพระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต) ที่อธิบายไว้ว่า การพัฒนาที่ยั่งยืนมีลักษณะที่เป็นบูรณาการ ทำให้เกิดเป็นองค์รวม หมายความว่า องค์ประกอบทั้งหลายที่เกี่ยวข้องจะต้องมาประสานกันครบองค์และมีลักษณะอีกอย่างหนึ่ง คือ มีดุลยภาพหรือพอดีกันยหนึ่ง คือ การทำให้กิจกรรมของมนุษย์สอดคล้องกับเกณฑ์ของธรรมชาติ ถ้าจะแปลความให้เข้าใจง่ายขึ้น เพื่อให้เข้าใจถึงการพัฒนาที่ยั่งยืนของไทยก็คือ การพัฒนาที่ยั่งยืนจะต้องเป็นการพัฒนาที่ก่อให้เกิดความสมดุลหรือมีปฏิสัมพันธ์ที่เกื้อกูลกันในระหว่างมิติอันเป็นองค์ประกอบที่จะทำให้ชีวิตมนุษย์อยู่ดีมีสุข คือ ทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง วัฒนธรรม จิตใจ รวมทั้งทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ทั้งต่อคนในรุ่นปัจจุบันและคนรุ่นอนาคต ดังนั้น หลักการพัฒนาที่ยั่งยืนจึงเป็นแนวคิดที่สำคัญที่มุ่งสร้างความสมดุลระหว่างการพัฒนาทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม เพื่อให้คนในปัจจุบันและอนาคตมีคุณภาพชีวิตที่ดีและมีความสุข โดยสหประชาชาติได้กำหนดการขับเคลื่อนเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนทั้ง 17 เป้าหมายภายในปี ค.ศ. 2030 หรือ พ.ศ. 2573 ด้วยเหตุนี้ ภาคการศึกษา โดยเฉพาะการอุดมศึกษาของประเทศไทย” มีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อน SDGs เพราะมหาวิทยาลัยถือเป็นแหล่งความรู้ของศาสตร์ต่างๆ ทั้งการให้การศึกษาและการทำวิจัย และยิ่งไปกว่านั้น มหาวิทยาลัยจะเป็นจุดคานงัดที่สำคัญในการขับเคลื่อนสังคมไปสู่ความยั่งยืน เพราะ 1) ภาควิชาการอยู่ในตำแหน่งที่สามารถสื่อสารความรู้และข้อเสนอแนะไปสู่ผู้กำหนดนโยบายได้ 2) มีความสามารถพอที่จะพัฒนาเทคโนโลยีและนวัตกรรมที่จะทำให้เกิดการขับเคลื่อนการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างก้าวกระโดด และ 3) มหาวิทยาลัยและภาควิชาการในภาพรวมยังอยู่ในจุดที่เชื่อมประสานและสร้างความไว้วางใจและยึดโยงภาคส่วนที่อาจจะมีความขัดแย้งกันให้มาร่วมขับเคลื่อน SDGs ร่วมกัน (SDG Move, 2022)

ในขณะเดียวกันมหาวิทยาลัยมีบทบาทในการพัฒนาศักยภาพมนุษย์ และการผลิตบุคลากรที่มีคุณภาพออกสู่สังคมและประเทศชาติ ตามกรอบมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษาแห่งชาติ ซึ่งเป็นการกึ่งหลักในการดำเนินงาน ตลอดจนการพัฒนาปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการทำ

หน้าที่ผลิตบัณฑิตที่มีคุณลักษณะที่พึงประสงค์และตอบสนองต่อการพัฒนาความต้องการของประเทศ จำเป็นต้องมีการพิจารณาถึงปัจจัยสำคัญที่ส่งผลเกี่ยวข้องทั้งในด้านความรู้ ความสามารถของผู้เรียน ตลอดจนความสนใจและความมุ่งมั่นในด้านการศึกษา แต่สิ่งที่มีความสำคัญและเกี่ยวข้องอย่างยิ่งอีกประการก็คือ การมีพนักงานสายวิชาการที่มีคุณภาพ ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเจริญงอกงามทั้งทางด้านสติปัญญา ร่างกาย อารมณ์ สังคมและจิตใจมีความสามารถในวิชาชีพขั้นสูงพร้อมที่จะออกไปช่วยพัฒนาประเทศให้ก้าวหน้า อาจารย์ผู้สอนหรือพนักงานสายวิชาการจึงเป็นผู้จัดประสบการณ์ที่มีคุณค่าให้แก่ผู้เรียนได้พัฒนาไปตามเป้าหมายของการผลิตกำลังคนในสาขาวิชาต่างๆ ให้สอดคล้องต่อความต้องการของสังคมและประเทศชาติ (นฤมล ชันสัมฤทธิ์, 2542) สถาบันอุดมศึกษาโดยการดำเนินการผ่านอาจารย์ผู้สอนหรือพนักงานสายวิชาการจึงได้รับการคาดหวังจากสังคมเป็นอย่างมาก

สถาบันอุดมศึกษาภาครัฐในประเทศไทยได้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างมากในการบริหารจัดการและการเปลี่ยนสถานภาพเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงโดยนัยยะสำคัญเกี่ยวกับการบริหารงานทรัพยากรบุคคล กล่าวคือมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐมีการระงับการกำหนดอัตราข้าราชการใหม่ทุกประเภท เริ่มต้นจากการไม่มีอัตราข้าราชการเกษียณกลับคืนให้กับสถาบันอุดมศึกษา นับตั้งแต่ปี.ศ. 2542 เป็นต้นมา และได้จัดสรรอัตราในระบบใหม่เรียกว่า พนักงานในสถาบันอุดมศึกษา หรือพนักงานมหาวิทยาลัย ซึ่งมีความหมายถึงบุคคลซึ่งได้รับการจ้างตามสัญญาจ้างให้ทำงานในสถาบันอุดมศึกษาโดยได้รับค่าจ้างหรือค่าตอบแทนจากเงินงบประมาณแผ่นดินหรือเงินรายได้ของสถาบันอุดมศึกษา (พระราชบัญญัติระเบียบข้าราชการพลเรือนในสถาบันอุดมศึกษา ฉบับที่ 2 พ.ศ. 2551) โดยมีการกำหนดกรอบของค่าตอบแทนในการเข้าสู่ระบบด้วยอัตราที่สูงกว่าข้าราชการ 1.7 เท่า ของพนักงานสายวิชาการหรืออาจารย์ และ 1.3 เท่าในส่วนของผู้พนักงานมหาวิทยาลัยสายสนับสนุน อยู่ภายใต้สัญญาจ้างตามข้อกำหนดและนโยบายในการบริหารทรัพยากรบุคคลของแต่ละมหาวิทยาลัย ซึ่งแนวปฏิบัติในการบริหารงานบุคคลของมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐจะต้องเป็นระบบที่ดึงดูดบุคลากรที่มีความรู้ความสามารถรวมทั้งสามารถรักษาคนดีมีคุณภาพไว้ได้ สวัสดิการและสิทธิประโยชน์เกื้อกูลของพนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการรวมกันแล้วจะไม่น้อยกว่าระบบราชการหรือไม่ต่ำกว่าที่ควรได้รับแต่อาจมีวิธีการจัดการที่แตกต่างกันไป เช่น ไม่มีระบบบำเหน็จบำนาญแต่มีระบบกองทุนสำรองเลี้ยงชีพแทน (สมิตร สุวรรณ และคณะ, 2552) ทั้งนี้จากการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการบริหารมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ พนักงานมหาวิทยาลัยสายวิชาการกำลังเผชิญกับความไม่มั่นคงในการทำงาน ซึ่งจากงานวิจัยต่างประเทศของ University and College Union (UCU) สหราชอาณาจักร ในปี 2559 พบว่า การจ้างบุคลากรทางวิชาการด้วยสัญญาจ้างที่ไม่มั่นคง รวมถึงค่าตอบแทนที่ต่ำและภาระงานที่เพิ่มขึ้น (Arnett, 2022) และจากรายงานของสถาบันนโยบายการศึกษาขั้นสูง (HEPI) ของสหราชอาณาจักร ในปี 2566 ได้ระบุถึงพนักงานสายวิชาการที่มีสัญญาจ้างชั่วคราวกำลังเผชิญกับความไม่มั่นคงในการทำ ซึ่งจากรายงานได้ชี้ให้

เห็นว่า พนักงานสายวิชาการประจำจะได้รับค่าตอบแทนและสวัสดิการที่ดี ตามเงื่อนไขที่กำหนดโดยสถาบัน บุคลากรและการพัฒนา (CIPD) อย่างไรก็ตาม มีเพียง 67% ของพนักงานสายวิชาการเท่านั้นที่เป็นพนักงาน ประจำ แต่เมื่อเทียบกับ 94% ในสัดส่วนตลาดแรงงานโดยรวม ส่วนที่เหลืออีก 1 ใน 3 ไม่สามารถเข้าถึง เงื่อนไขเดียวกันได้ และนอกจากนี้ พนักงานสายวิชาการจำนวนมากกำลังประสบปัญหาด้านสุขภาพจิต อันเนื่องมาจากการงานที่หนักหน่วงและจากแรงกดดันในการเรียนรู้และการปรับตัวให้ทันต่อสถานการณ์ ในสาขาวิชาชีพของตนเอง

จากความสำคัญที่กล่าวมาข้างต้น จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงาน สายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยเฉพาะประเด็นเรื่องระดับความยั่งยืนทางอาชีพของ พนักงานดังกล่าว อันเป็นข้อมูลเริ่มต้นเชิงประจักษ์ ที่ทำให้ทราบถึงปัญหาเกี่ยวกับความยั่งยืนทางอาชีพ ของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐในรายประเด็นที่ชัดเจนมากยิ่งขึ้น นำไปสู่การ วิเคราะห์แนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าวได้อย่างสอดคล้องตรงประเด็นมากยิ่งขึ้น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

เพื่อวิเคราะห์ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย คือ เพื่อวิเคราะห์ระดับ ความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ดังนี้

1. การกำหนดประชากรและการเลือกกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้คือ พนักงานสายวิชาการ (อาจารย์) ที่ปฏิบัติงานในสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ เนื่องจากพนักงานกลุ่มนี้เป็นผู้ที่ มีบทบาทโดยตรงต่อภารกิจหลักของมหาวิทยาลัย ได้แก่ การสอน วิจัย บริการวิชาการ และทำนุบำรุงศิลป วัฒนธรรม อีกทั้งยังเป็นกลุ่มที่ได้รับผลกระทบจากนโยบายการบริหารงานบุคคล ระบบการประเมินผล และโครงสร้างการจ้างงานภายใต้สถานะมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐโดยตรง ประชากรในการศึกษา ครั้งนี้เป็นพนักงานสายวิชาการในสถาบันอุดมศึกษาในกำกับของรัฐ จำนวน 5 แห่ง ตามประกาศกระทรวง การอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เรื่องการกำหนดให้สถาบันอุดมศึกษา สังกัดกลุ่มสถาบัน อุดมศึกษาประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2565 ซึ่งแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ได้แก่ กลุ่มที่ 1 กลุ่มพัฒนาการวิจัย ระดับแนวหน้าของโลก กลุ่มที่ 2 กลุ่มพัฒนาเทคโนโลยีและส่งเสริมการสร้างนวัตกรรม กลุ่มที่ 3 กลุ่ม พัฒนาชุมชนท้องถิ่นหรือชุมชนอื่น กลุ่มที่ 4 กลุ่มพัฒนาปัญญาและคุณธรรมด้วยหลักศาสนา และ กลุ่มที่ 5 กลุ่มผลิตและพัฒนาบุคลากรวิชาชีพและสาขาจำเพาะ (กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและ นวัตกรรม, 2565) ดังนั้น ผู้วิจัยได้เลือกกลุ่มตัวอย่างจากการจัดกลุ่มมหาวิทยาลัย โดยเลือกกลุ่มละ 1

มหาวิทยาลัยที่มีสถานะเป็นมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ เป็นตัวแทนของแต่ละกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา ซึ่งได้ประชากรในการศึกษาค้างนี้ จำนวน 5,550 คน จากนั้นผู้วิจัยได้นำมาหาขนาดของกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยโดยใช้สูตรของ Taro Yamane (1973) ได้ขนาดกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้ จำนวน 373 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยครั้งนี้คือแบบสอบถาม ประกอบด้วย 4 ส่วนได้แก่ ส่วนที่ 1 เป็นแบบสอบถามปัจจัยส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม ประกอบด้วย เพศ อายุ สถานภาพ รายได้ การศึกษา ตำแหน่งทางวิชาการ และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน เป็นแบบปลายปิดที่มีตัวเลือกให้เลือกตอบ (Check list) ส่วนที่ 2-4 เป็นข้อคำถามเป็นแบบมาตราส่วนประเมินค่า (rating scale) 5 ระดับ คือ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ประกอบด้วย (1) มิติด้านสุขภาวะในการทำงาน (2) มิติด้านความสุขในการทำงาน และ (3) มิติด้านประสิทธิภาพในการทำงาน

3. วิธีการหาคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยนำเครื่องมือที่ผ่านการปรับปรุงตามข้อเสนอแนะตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ความเหมาะสมทั่วไป รวมทั้งตรวจสอบความถูกต้องของภาษาที่ใช้ เนื้อหาปรับปรุงแก้ไข นำผลการประเมินของผู้เชี่ยวชาญมาวิเคราะห์หาค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) ตั้งแต 0.5 ขึ้นไป (พวงรัตน์ ทวีรัตน์, 2543, หน้า 17) ตรวจสอบกับผู้เชี่ยวชาญแล้วนำไปทำการทดลอง (Try Out) กับกลุ่มตัวอย่างที่มีลักษณะคล้ายคลึงกับกลุ่มตัวอย่างในการวิจัย แต่ไม่ใช่กลุ่มตัวอย่างจำนวน 30 คน เพื่อวิเคราะห์ค่าอำนาจจำแนก โดยการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์ (Item Total Correlation) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่าอำนาจจำแนกตั้งแต่ .020 ขึ้นไป และความเชื่อมั่น (Reliability) ของแบบวัดโดยใช้การหาค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ได้ค่าความเชื่อมั่น เท่ากับ 0.962

4. การวิเคราะห์ข้อมูลพื้นฐานของกลุ่มตัวอย่าง ผู้วิจัยใช้การวิเคราะห์สถิติบรรยาย โดยใช้โปรแกรมคอมพิวเตอร์สำเร็จรูป ได้แก่ การแจกแจงความถี่ ร้อยละ รวมถึงการแจกแจงข้อมูลของตัวแปรโดยใช้สถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และใช้การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงพรรณนา

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามมีความหลากหลาย ไม่ว่าจะเป็นด้านเพศ อายุ สถานภาพ รายได้ การศึกษา ตำแหน่งทางวิชาการ และระยะเวลาในการปฏิบัติงาน ซึ่งถ้าจำแนกตามเพศ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 373 คน ผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด คือ เพศชาย เป็น

ร้อยละ 54.95 และจำแนกตามอายุ ซึ่งมีทั้งหมดเจ็ดกลุ่มอายุ โดยกลุ่มอายุ 51-60 ปี เป็นผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 42.89 จำแนกตามสถานภาพ ผู้ตอบแบบสอบถามกลุ่มที่มีสถานภาพสมรส ตอบแบบสอบถามมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 53.62 จำแนกตามรายได้ โดยรายได้ 20,001-40,000 บาท เป็นผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 48.26 และผู้ตอบแบบสอบถามที่มีวุฒิปริญญาเอก เป็นผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด ถึงร้อยละ 77.21 จำแนกตามตำแหน่งทางวิชาการ ผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด คือ อาจารย์ คิดเป็นร้อยละ 58.99 และ ถ้าจำแนกตามระยะเวลาปฏิบัติงาน กลุ่มผู้ทำงานมากกว่า 16 ปี เป็นผู้ตอบแบบสอบถามมากที่สุด คือ ร้อยละ 37.00

2. ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ พบว่า ทั้ง 3 มิติ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.58$, S.D. = .56) เมื่อจำแนกเป็นรายด้านพบว่า มิติด้านประสิทธิผลในการทำงาน มีระดับความความคิดเห็นสูงสุด ($\bar{X} = 3.79$, S.D. = .71) รองลงมาคือ มิติด้านความสุขในการทำงาน ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = .64) และน้อยที่สุดคือ มิติด้านสุขภาวะในการทำงาน ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = .56) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยภาพรวม ทั้ง 3 มิติ (n = 373)

ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัย ในกำกับของรัฐ	ระดับความความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. มิติด้านสุขภาวะในการทำงาน	3.35	.56	ปานกลาง
2. มิติด้านความสุขในการทำงาน	3.60	.64	มาก
3. มิติด้านประสิทธิผลในการทำงาน	3.79	.71	มาก
รวม	3.58	.56	มาก

3. ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านสุขภาวะในการทำงาน พบว่า ทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = .56) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน มีระดับความความคิดเห็นสูงสุด ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = .89) รองลงมาคือ ความสมดุลระหว่างชีวิตงานและชีวิตส่วนตัว ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = .64) และน้อยที่สุดคือ ค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม ($\bar{X} = 2.87$, S.D. = .65) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ด้านมิติสุขภาวะในการทำงาน (n = 373)

ด้านสุขภาวะในการทำงาน	ระดับความความคิด		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม	2.87	.65	ปานกลาง
2. ความสัมพันธ์กับผู้ร่วมงาน	3.20	.61	ปานกลาง
3. ความสมดุลระหว่างชีวิตงานและชีวิตส่วนตัว	3.56	.87	มาก
4. สิ่งแวดล้อมที่เอื้อต่อการทำงาน	3.32	.96	ปานกลาง
5. ความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน	3.78	.89	มาก
รวม	3.35	.56	ปานกลาง

4. ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านความสุขในการทำงาน พบว่า ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = .64) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ 3 อารมณ์ทางบวก มีระดับความความคิดเห็นสูงที่สุด ($\bar{X} = 3.78$, S.D. = .75) รองลงมาคือ ข้อที่ 1 ความพึงพอใจในชีวิต (3.75, SD = .84) และน้อยที่สุดคือข้อที่ 4 อารมณ์ทางลบ ($\bar{X} = 3.35$, S.D. = .86) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ดัชนีความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านความสุขในการทำงาน (n = 373)

ด้านความสุขในการทำงาน	ระดับความความคิด		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ความพึงพอใจในชีวิต	3.75	.84	มาก
2. ความพึงพอใจในงาน	3.54	.88	มาก
3. อารมณ์ทางบวก	3.78	.75	มาก
4. อารมณ์ทางลบ	3.35	.86	ปานกลาง
รวม	3.60	.64	มาก

5. ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านประสิทธิผลในการทำงาน พบว่า ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.79$, S.D. = .71) เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ 1 การสอน มีระดับความความคิดเห็นสูงสุด ($\bar{X} = 3.99$, S.D. = 1.24) รองลงมาคือ ข้อที่ 2 วิจัย ($\bar{X} = 3.89$, S.D. = .72) และน้อยที่สุดคือข้อที่ 4 ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม ($\bar{X} = 3.55$, S.D. = .90) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติ ด้านประสิทธิผลในการทำงาน (n = 373)

ด้านประสิทธิผลในการทำงาน	ระดับความความคิดเห็น		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. การสอน	3.99	1.24	มาก
2. วิจัย	3.89	.72	มาก
3. บริการวิชาการ	3.75	.81	มาก
4. ทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม	3.55	.90	มาก
รวม	3.79	.71	มาก

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง ความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ผู้วิจัยสามารถอภิปรายผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ได้ดังนี้

1. ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยภาพรวมทั้ง 3 มิติ พบว่า ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ โดยภาพรวม ทั้ง 3 มิติ โดยภาพรวมแม้จะอยู่ในระดับมาก ซึ่งด้านมิติประสิทธิผลในการทำงาน และด้านมิติความสุขในการทำงาน มีผลการให้ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับมาก แต่มิติด้านสุขภาวะในการทำงานมีผลการให้ข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถามอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความไม่สมดุลระหว่างมิติต่างๆ โดยเฉพาะมิติสุขภาวะในการทำงาน ซึ่งผู้ตอบแบบสอบถามให้ข้อมูลว่ามีระดับความยั่งยืนที่ระดับปานกลาง ทำให้ชี้ให้เห็นว่าความยั่งยืนในด้านดังกล่าวนี้ยังอยู่ในระดับที่จะต้องได้รับความใส่ใจ ในการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำไปสู่การออกแบบแนวทางความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐให้สอดคล้องและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของ Chudzikowski (2012, pp. 298-306) ที่มองว่าอาชีพเป็นกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตลอดชีวิต และหากมิติใดมิติหนึ่งไม่สมดุล ก็อาจส่งผลกระทบต่อภาพรวมได้ในระยะยาว

2. ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านสุขภาวะในการทำงาน ผลการวิเคราะห์พบว่า ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านสุขภาวะในการทำงาน ทั้ง 5 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ 5 ด้านความก้าวหน้าและความมั่นคงในงาน มีระดับความความคิดเห็นสูงสุด คือผู้ตอบแบบสอบถามให้ความเห็นว่าด้านความก้าวหน้าและความมั่นคงในงานมีระดับความยั่งยืนมากที่สุดสำหรับอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ในขณะที่ด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม นั้นมีระดับความยั่งยืนน้อยที่สุด ซึ่งเป็นการชี้ให้เห็นว่าค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรมเป็นประเด็นที่ต้องให้ความสำคัญในการวิเคราะห์ถึงปัญหาที่เกี่ยวข้องเพื่อนำไปสู่แนวทางการออกแบบด้านค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรมมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ Valcour (2015) กล่าวถึงความสมดุลระหว่างความต้องการส่วนบุคคล เป้าหมายองค์กร และความรับผิดชอบต่อสังคม การที่ค่าตอบแทนไม่เพียงพออาจนำไปสู่ความเครียดหรือความเหนื่อยล้าที่ไม่ปรากฏชัดในระยะสั้น แต่จะส่งผลในระยะยาวเมื่อความต้องการจากงานสูงขึ้น

3. ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านความสุขในการทำงาน พบว่า ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านความสุขในการทำงาน ทั้ง 4 ด้าน โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อจำแนกเป็นรายข้อพบว่า ข้อที่ 3 ด้านอารมณ์ทางบวก มีระดับความความคิดเห็นสูงสุด คือผู้ตอบแบบสอบถามให้ความเห็นว่าด้านอารมณ์ทางบวก มีระดับความยั่งยืนมากที่สุดสำหรับอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ ในขณะที่ด้านอารมณ์ทางลบนั้นค่าเฉลี่ยในระดับความยั่งยืนอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งเป็นระดับที่มีค่าน้อยที่สุดจากทั้งหมดสี่ด้านของมิติด้านความสุขในการทำงาน จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าเพื่อนำไปสู่ความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านความสุขในการทำงานนั้น ประเด็นด้านอารมณ์ทางลบ เช่น การอยู่ท่ามกลางการกดดันในการทำงาน เป็นอีกหนึ่งประเด็นสำคัญที่จะต้องได้รับการวิเคราะห์แก้ไขอย่างถี่ถ้วน เพื่อนำไปสู่การสร้างความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐต่อไป สอดคล้องกับงานวิจัยของ Udayar et al. (2021) ที่พบว่าเหตุการณ์ในที่ทำงานมีผลกระทบต่อความยั่งยืนทางอาชีพมากกว่าเหตุการณ์นอกที่ทำงาน โดยเฉพาะผลกระทบเชิงลบที่อาจส่งผลต่อสุขภาพ สุขภาพ และประสิทธิภาพในระยะยาว

4. ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านประสิทธิผลในการทำงาน ซึ่งประกอบด้วยด้านย่อยสี่ด้านโดยทุกๆ ด้านนั้น มีระดับความยั่งยืนในระดับมาก แต่อย่างไรก็ตาม เมื่อวิเคราะห์อย่างละเอียดในระดับคะแนนนั้น ด้านการสอนมีระดับความยั่งยืนสูงสุด โดยมีคะแนนสูงสุด คือในระดับมาก ด้วยคะแนน 3.99 ในขณะที่ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรมนั้น มีระดับความยั่งยืนน้อยที่สุด คือระดับมาก แต่ด้วยคะแนน 3.55 จึงเป็นการชี้ให้เห็นว่าเมื่อ

เปรียบเทียบกับมิติด้านอื่นๆ ระดับความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ มิติด้านประสิทธิผลในการทำงานนั้น มีระดับความยั่งยืนมากที่สุด แต่อย่างไรก็ตามเมื่อพิจารณาในระดับคะแนนมิติประสิทธิผลในการทำงาน ด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม แม้ระดับความยั่งยืนอยู่ในระดับมาก แต่ก็มีค่าคะแนนน้อยสุดจากสี่ด้าน คือ ระดับคะแนน 3.55 นั้น ชี้ให้เห็นความจำเป็นในการวิเคราะห์ปัญหาเกี่ยวกับความยั่งยืนเกี่ยวกับด้านทำนุบำรุงศิลปวัฒนธรรม หากภาระงานด้านนี้ไม่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่ หรือพนักงานอาจไม่เห็นคุณค่าหรืองานด้านนี้ขัดเจนเท่ากับการสอน ซึ่งอาจส่งผลกระทบต่อการพัฒนาอาชีพในระยะยาวหากบทบาทนี้มีความสำคัญต่อการเติบโตทางอาชีพของพนักงาน และอาจไม่สอดคล้องกับแนวคิดของ Hirschi et al. (2018, pp. 192-204) ที่ว่าความยั่งยืนทางอาชีพคือการรักษาความสามารถในการทำงานและความพึงพอใจตลอดช่วงชีวิตการทำงาน ของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรปรับโครงสร้างค่าตอบแทนให้สอดคล้องกับภาระงานและวุฒิการศึกษา เพื่อให้ทำให้เกิดค่าตอบแทนที่เพียงพอและยุติธรรม

1.2 ควรลดภาระงานที่เกินความจำเป็น โดยปรับระบบงานที่ซ้ำซ้อนและไม่สอดคล้องกับเป้าหมายหลัก

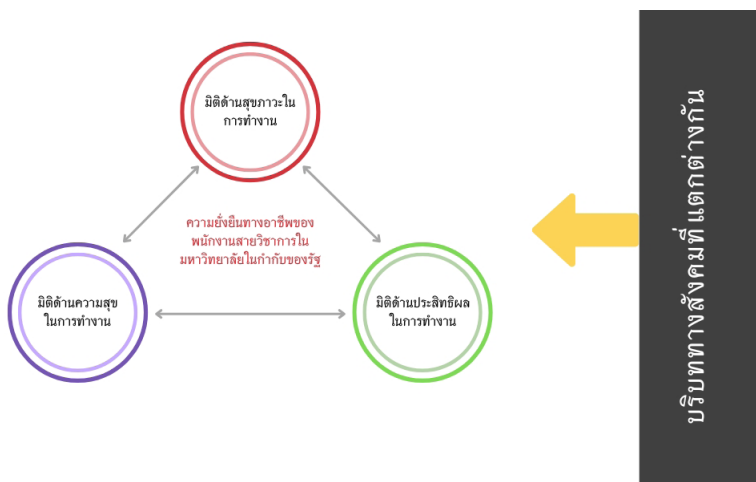
1.3 มหาวิทยาลัยควรเพิ่มจำนวนและความหลากหลายของกิจกรรมด้านศิลปวัฒนธรรม เพื่อให้อาจารย์และนักศึกษามีส่วนร่วมมากขึ้น

2. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาเปรียบเทียบระหว่างมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐกับมหาวิทยาลัยเอกชน หรือมหาวิทยาลัยราชภัฏ มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคล เพื่อเปรียบเทียบมิติความยั่งยืนทางอาชีพในแต่ละบริบท

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาวิจัยเรื่องความยั่งยืนทางอาชีพของพนักงานสายวิชาการในมหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐนั้น แม้จะมีองค์ประกอบที่มีจุดตั้งต้นสู่ความยั่งยืนที่ประกอบด้วยสามมิติ คือ มิติด้านสุขภาวะในการทำงาน มิติด้านความสุขในการทำงาน และมิติด้านประสิทธิผลในการทำงาน แต่อย่างไรก็ตามองค์ประกอบย่อยรายด้านและระดับความยั่งยืนของแต่ละด้านภายใต้แต่ละมิตินั้นมีความแตกต่างกัน ขึ้นอยู่กับบริบทที่แตกต่างกันของแต่ละสังคมหรือองค์กร ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

8. กิตติกรรมประกาศ

โครงการวิจัยได้รับการสนับสนุนจากเงินอุดหนุนการวิจัยจากงบประมาณเงินรายได้วิทยาลัยการเมืองการปกครอง มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม. (2565). ประกาศกระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม เรื่อง การกำหนดให้สถาบันอุดมศึกษาสังกัดกลุ่มสถาบันอุดมศึกษา ประจำปีงบประมาณ 2565. กรุงเทพฯ: กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- นฤมล ชันสัมฤทธิ์. (2542). การนำเสนอแนวทางการพัฒนาอาจารย์วิทยาลัยนาฏศิลป์. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พวงรัตน์ ทวีรัตน์. (2543). วิธีการวิจัยทางพฤติกรรมศาสตร์และสังคมศาสตร์. กรุงเทพฯ: สำนักทดสอบทางการศึกษาและจิตวิทยา มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒประสานมิตร.
- สุมิตร สุวรรณ, วีรฉัตร สุปัญญา, ทศนีย์ จันทิยะ, วรงค์ศรี แสงบรรจง, เปื้องอรุณ ปรีดีติลก, อาทิตา สังข์ทอง, ประนอม พลัสจะโปะ, พิศมัย สุริโย, และนภาพร ช่อไสว. (2552). การจัดระบบเงินเดือนและสวัสดิการเพื่อการพัฒนาองค์กรสู่มหาวิทยาลัยในกำกับของรัฐ: บทสะท้อนจากพนักงานมหาวิทยาลัย. (รายงานการวิจัย). นครปฐม: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ วิทยาเขตกำแพงแสน.

- Arnett, H. (2022). *Research shows increasing job insecurity in higher education*. Retrieved from <https://communist.red/research-shows-increasing-job-insecurity-in-higher-education/>
- Brundtland, G. H. (1987). *Our common future: Report of the World Commission on Environment and Development*. Oxford, UK: Oxford University Press.
- Chudzikowski, K. (2012). Career transitions and career success in the “new” career era. *Journal of Vocational Behavior*, 81(2), 298-306. <https://doi.org/10.1016/j.jvb.2011.10.005>
- Hirschi, A. (2018). The fourth industrial revolution: Issues and implications for career research and practice. *The Career Development Quarterly*, 66(3), 192-204.
- SDG Move. (2022). *Director’s note #19: Universities and SDGs (Extended version 1/2)*. Retrieved from <https://www.sdgmovement.com/2022/05/02/directors-note-19-universities-and-sdgs-extended-version-1-2/>
- Udayar, S., Canzio, L. I., Urbanaviciute, I., Masdonati, J., & Rossier, J. (2021). Significant life events and career sustainability: A three-wave study. *Sustainability*, 13(23), 13129. <https://doi.org/10.3390/su132313129>
- Valcour, M. (2015). Facilitating the crafting of sustainable careers in organizations. In A. De Vos & B. I. J. M. Van der Heijden (Eds.), *Handbook of research on sustainable careers* (pp. 20-34). Cheltenham, UK: Edward Elgar Publishing.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis*. (3rd ed.). New York, NY: Harper & Row.

กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอริยบท 4
ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

Academic Management Strategies in the Digital Era Based
on the Four Principles of Iddhipāda for Executives of Buddhist
Temple Charity Schools in Northeastern Thailand

ภณทิรา ชิตะปัน, พระมหาพิสิฐ วิสิษฐปัญโญ (สีบนีสัย) และยิ่งสรณ์ หาพา
Phanthira Thitapan, Phramaha Phisit Visittthapaniño (Suebnisai) and Yingsan Hapha
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: 6505102010@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการ
จำเป็นของการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา
ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 2) สร้างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัล ตามหลักอริยบท 4 3) ประเมิน
กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัล ตามหลักอริยบท 4 เป็นวิจัยแบบผสมวิธี แบ่งออก 3 ระยะ
กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร และครู โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
จำนวน 313 คน เครื่องมือที่ใช้ แบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง แบบประเมินความเหมาะสม
ความเป็นไปได้ ความเป็นประโยชน์

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบันของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของผู้บริหาร โรงเรียนการกุศล
ของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก โดยค่าเฉลี่ยมากที่สุด
ได้แก่ ด้านการหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร รองลงมา คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านที่
มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด คือด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษาสภาพที่พึงประสงค์

*ได้รับบทความ: 28 กุมภาพันธ์ 2568; แก้ไขบทความ: 6 มกราคม 2569; ตอปรับตีพิมพ์: 19 มีนาคม 2569
Received: February 28, 2025; Revised: January 6, 2026; Accepted: March 19, 2026

2. ผลการสร้างกลยุทธการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 1 วิสัยทัศน์ 6 พันธกิจ 6 เป้าประสงค์ 6 กลยุทธ์หลัก และ 12 กลยุทธ์รอง

3. ผลการประเมินของกลยุทธ์ในด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์พบว่า ชื่อ วิสัยทัศน์ พันธกิจ คุณภาพขององค์ประกอบกลยุทธ์มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: กลยุทธ์; การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัล; หลักอิทธิบาท 4; ผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา

Abstract

The purposes of this research were: 1) examine the current situation, desired state, and essential needs of digital-era academic administration strategies for administrators in Buddhist charity schools; 2) develop digital-era academic administration strategies based on the Four Iddhipāda Principles for administrators in Buddhist charity schools; 3) evaluate the digital-era academic administration strategies based on the Four Iddhipāda Principles for administrators in Buddhist charity schools in Northeastern Thailand. This research employed a mixed-methods approach and is conducted in three phases. The sample group consists of 313 school administrators and teachers from Buddhist charity schools. The research instruments include questionnaires and semi-structured interviews.

The results revealed that:

1. The current situation of digital-era academic administration strategies among administrators in Buddhist charity schools in Northeastern Thailand was rated at a high level overall. The highest-ranked aspect was curriculum and curriculum management, followed by teaching and learning management, while the lowest-ranked aspect was assessment and evaluation.

2. The proposed strategies for digital-era academic administration based on the Four Iddhipāda Principles for administrators in Buddhist charity schools in Northeastern Thailand consist of: 1 vision statement; 6 missions; 6 strategic goals; 6 key strategic areas; 12 specific strategies.

3. The evaluation results of the proposed strategies regarding appropriateness, feasibility, and usefulness indicate that the name, vision, mission, and the overall quality of the strategic components were rated at a high level in terms of appropriateness, feasibility, and benefits.

Keywords: strategies; digital; Four Iddhipāda; buddhist temple's charity

1. บทนำ

สถานการณ์โลกปัจจุบันถือว่าการศึกษากลายเป็นกลไกที่สำคัญที่ทำให้มนุษย์มีความรู้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะความรู้เกี่ยวกับการใช้เหตุผล เพื่อแสวงหาสิ่งที่ดีให้แก่ชีวิตตนเองและสังคม ตลอดจนในการดำรงชี้อย่างมีคุณภาพ ทางปรัชญาถือว่ามนุษย์ทุกคนเกิดมาล้วนมีความสามารถด้วยกันทั้งสิ้น จึงเป็นหน้าที่ของการจัดระบบการศึกษาที่จะทำให้มนุษย์แต่ละคนมีความสามารถในด้านต่างๆ และพยายามส่งเสริมให้มนุษย์ได้มีโอกาสพัฒนาทักษะตามความสามารถและความถนัดของทุกคนอย่างเท่าเทียมกัน รวมทั้งได้รับการศึกษาอย่างเสมอภาค สังคมใดที่ส่งเสริมให้ประชาชนมีการศึกษาเฉลี่ยระดับสูงจะส่งผลให้ประชาชนมีความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณภาพ ประกอบกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช 2542 กำหนดให้การจัดการศึกษาต้องเป็นไปเพื่อการพัฒนาคนไทยให้เป็นมนุษย์ที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ และสติปัญญา ความรู้ คุณธรรมจริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต สามารถอยู่ร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีความสุข (กระทรวงศึกษาธิการ, 2542)

การศึกษาไทยในปัจจุบันเป็นยุคแห่งการเรียนรู้ที่มีการเปิดกว้างมีหลากหลายรูปแบบ ให้มนุษย์ได้ศึกษาค้นคว้าด้วยตัวเองอย่างรวดเร็ว โดยการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาพัฒนารูปแบบการจัดการศึกษาในสถานศึกษาเพื่อให้ก้าวทันโลกยุคใหม่ที่ไร้ขอบเขตภายใต้จินตนาการของมนุษย์ที่สร้างขึ้น การศึกษาเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นได้ทุกที่ทุกเวลา (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2556) การศึกษาของชาติโดยรัฐบาลมุ่งเน้นให้คนไทยได้เรียนรู้ตลอดชีวิตอย่างมีคุณภาพโดยมีเป้าหมายหลักสามประการ คือ พัฒนาคูณภาพและมาตรฐานการศึกษาและการเรียนรู้ของคนไทย เพิ่มโอกาสทางการศึกษาและเรียนรู้อย่างทั่วถึงและมีคุณภาพ และส่งเสริมการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนของสังคมในการบริหารและจัดการศึกษาและมีกรอบแนวทางการปฏิรูปการศึกษาสี่ประการคือ พัฒนาคูณภาพคนไทยยุคใหม่ พัฒนาคูณภาพครูยุคใหม่ พัฒนาคูณภาพสถานศึกษาและแหล่งเรียนรู้ยุคใหม่ และพัฒนาคูณภาพการบริหารจัดการใหม่ พร้อมรับการเปลี่ยนแปลงโลกในยุคศตวรรษที่ 21 และการเสริมสร้างปัจจัยแวดล้อมที่เอื้อต่อการพัฒนาคูณภาพของคนทั้งในเชิงสถาบัน ระบบโครงสร้างของสังคมให้เข้มแข็งสามารถเป็นภูมิคุ้มกันการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่จะเกิดขึ้นในอนาคต (สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา, 2555) สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (TDRI) (2557) ได้เสนอว่า หัวใจสำคัญของการ

ปฏิรูประบบการศึกษาอยู่ที่การสร้างระบบความรับผิดชอบเพื่อพัฒนาคุณภาพการศึกษาตามแนวคิดทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 โดยให้โรงเรียนมีความรับผิดชอบโดยตรงต่อผู้ปกครองและนักเรียนมากขึ้น โดยโรงเรียนควรเป็นหน่วยหลักในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และมีอิสระในการบริหารจัดการ แสดงให้เห็นความสำคัญอย่างยิ่งของการพัฒนาระบบบริหารต่างๆ ของการศึกษาและวิชาการควบคู่ไปกับการจัดการเรียนรู้ที่รับผิดชอบต่อการพัฒนาคุณลักษณะและทักษะในอนาคต ธีระ รุญเจริญ (2553) ได้กล่าวไว้ว่า งานวิชาการเป็นงานหลักของการบริหารการศึกษาไม่ว่าสถานศึกษานั้นจะเป็นสถานศึกษาประเภทใด มาตรฐานและคุณภาพของสถานศึกษาจะพิจารณาได้จากผลงานด้านวิชาการความสำคัญของงานวิชาการไว้ว่าการบริหารการศึกษาให้มีประสิทธิภาพ และประสิทธิผลนั้นส่วนใหญ่เกิดจากการบริหารงานวิชาการ ที่เป็นงานหลักของสถานศึกษาและมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการจัดการศึกษาให้บรรลุเป้าหมายที่ตั้งไว้ การจะบริหารงานวิชาการให้ประสบผลสัมฤทธิ์จะต้องอาศัยในเรื่องการจัดการเรียนการสอนและการพัฒนากระบวนการเรียนรู้

สภาพปัญหาตามรายงานแผนพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ปีงบประมาณ พ.ศ. 2564 ของโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า การจัดการศึกษายังมีข้อจำกัดหลายประการ โดยเฉพาะโรงเรียนขนาดเล็กที่ประสบปัญหาด้านงบประมาณไม่เพียงพอ ครูไม่ครบชั้น และขาดนวัตกรรมจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม ส่งผลให้ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนไม่เป็นไปตามเป้าหมาย นอกจากนี้ ยังมีปัญหาการขาดแคลนครูในสาขาวิชาหลัก เช่น ภาษาไทย คณิตศาสตร์ วิทยาศาสตร์ และภาษาอังกฤษ รวมทั้งผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียนในระดับชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 และมัธยมศึกษาปีที่ 3 โดยรวมยังอยู่ในระดับที่ไม่น่าพอใจ อีกทั้งบางโรงเรียนยังขาดแคลนสิ่งปลูกสร้างและสื่ออุปกรณ์ทางการศึกษาที่มีคุณภาพ ดังนั้น จึงจำเป็นต้องพัฒนาการบริหารจัดการโรงเรียนขนาดเล็กอย่างเป็นระบบ ส่งเสริมการวิจัยและนวัตกรรมเพื่อยกระดับคุณภาพผู้เรียน พร้อมทั้งสนับสนุนการบริหารสถานศึกษาให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาการศึกษา โดยผู้บริหารและครูต้องมีบทบาทสำคัญในการพัฒนางานวิชาการ ปรับเปลี่ยนการจัดการเรียนรู้สู่ความเป็นมืออาชีพ และมุ่งเน้นคุณภาพผู้เรียนเป็นสำคัญ ซึ่งถือเป็นหัวใจของการบริหารสถานศึกษาให้เกิดประสิทธิภาพและบรรลุเป้าหมายทางการศึกษา (โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา, 2564)

จากเหตุผลสภาพและปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเป็นผู้บริหารโรงเรียนจึงสนใจศึกษากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้หลักอิทธิบาท 4 ซึ่งเป็นหลักพุทธธรรมแห่งความสำเร็จ โดยการพัฒนากลยุทธ์ที่จะนำมาใช้กับการบริหารงานวิชาการ เพื่อให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ มีคุณธรรม จริยธรรมและวัฒนธรรมในการดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อสร้างกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ การวิจัยแบบผสมวิธี ได้ดำเนินการวิจัยตามวัตถุประสงค์ 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์และความต้องการจำเป็นของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ระยะที่ 2 พัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

ระยะที่ 3 ประเมินกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

กลุ่มตัวอย่างได้แก่ ผู้อำนวยการสถานศึกษา รองผู้อำนวยการสถานศึกษา และครูในสถานศึกษา การกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 313 คน กำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยสูตรของ Krejcie & Morgan (1970, pp. 607-610) โดยสุ่มอย่างง่าย

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพปัจจุบันของกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลของผู้บริหาร โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.97$) โดยค่าเฉลี่ยมากที่สุดได้แก่ ด้านการหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร ($\bar{X} = 3.99$) รองลงมา คือ ด้านการจัดการเรียนการสอน และด้านการวิจัยในชั้นเรียน ($\bar{X} = 3.98$) ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา ($\bar{X} = 3.97$) ด้านการนิเทศภายใน ($\bar{X} = 3.96$) ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ($\bar{X} = 3.95$) และด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ($\bar{X} = 3.95$) ตามลำดับ ส่วนสภาพที่พึงประสงค์กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการ

ยุคดิจิทัล ของผู้บริหาร โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.82$) และรายด้านมีการปฏิบัติอยู่ในระดับมากที่สุดทุกด้าน ด้านที่มีการปฏิบัติอยู่ในระดับสูงสุด ได้แก่ ด้านการจัดการเรียนการสอน ($\bar{X} = 4.83$) รองลงมา ด้านการจัดการเรียนการสอน และ ด้านการวิจัยในชั้นเรียน ($\bar{X} = 4.83$) ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ($\bar{X} = 4.82$) ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา ($\bar{X} = 4.81$) ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร และ ด้านการนิเทศภายใน ($\bar{X} = 4.80$) ตามลำดับ เมื่อเรียงลำดับความสำคัญ โดยการระบุความต้องการจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องการได้รับการพัฒนามาก่อน โดยพิจารณาจากค่า PNI^{modified} ที่มากกว่าค่าเฉลี่ยโดยรวมของ PNI^{modified} พบว่า อันดับ 1 ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา (PNI^{modified} = 0.217) อันดับ 2 ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา (PNI^{modified} = 0.215) อันดับ 3 ด้านการจัดการเรียนการสอน (PNI^{modified} = 0.214) อันดับ 4 ด้านการวิจัยในชั้นเรียน (PNI^{modified} = 0.213) อันดับ 5 ด้านการนิเทศภายใน (PNI^{modified} = 0.212) และอันดับ 6 ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร (PNI^{modified} = 0.200) ผู้วิจัยได้นำผลดังกล่าว มาพัฒนากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามของผู้บริหาร โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนี้ 1) ด้านการประกันคุณภาพการศึกษา 2) ด้านการวัดผลและประเมินผลการศึกษา 3) ด้านการจัดการเรียนการสอน 4) ด้านการวิจัยในชั้นเรียน 5) ด้านการนิเทศภายใน 6) ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร

2. ผลการสร้างกลยุทธการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหาร โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 1 วิสัยทัศน์ 6 พันธกิจ 6 เป้าประสงค์ 6 กลยุทธ์หลัก และ 12 กลยุทธ์รอง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

วิสัยทัศน์ คือ มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพชีวิตที่สมบูรณ์ ทั้งด้านร่างกาย จิตใจ คุณธรรม และสติปัญญา ด้วยการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต บนพื้นฐานของความเสมอภาคและความร่วมมือทุกภาคส่วน โดยมีการบริหารงานวิชาการตามหลักอิทธิบาท 4 เพื่อสร้างความยั่งยืนทางการศึกษาในศตวรรษที่ 21

พันธกิจ ดังนี้ 1) พัฒนาคุณภาพการศึกษาและการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรมในการดำรงชีวิต 2) ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตผ่านการนำเทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมสมัยใหม่มาใช้ในการจัดการศึกษา 3) เพิ่มโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียมและทั่วถึง เพื่อให้ผู้เรียนทุกคนมีโอกาสพัฒนาตามศักยภาพของตนเอง 4) ยกระดับคุณภาพการบริหารวิชาการในสถานศึกษา โดยใช้หลักการบริหารยุคดิจิทัลและหลักอิทธิบาท 4 5) สร้างครูและบุคลากรทางการศึกษาที่เป็นมืออาชีพ มีความรู้ความสามารถ พร้อมใช้เทคนิคและนวัตกรรมในการจัดการเรียนรู้ และ 6) ส่งเสริมความร่วมมือของทุกภาคส่วนในสังคมในการพัฒนาการศึกษาและการบริหารสถานศึกษาให้เกิดผลสัมฤทธิ์ตามเป้าหมาย

เป้าประสงค์ ดังนี้ 1) ผู้เรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนเพิ่มขึ้น และพัฒนาทักษะชีวิตที่สมบูรณ์ทั้งร่างกาย จิตใจ คุณธรรม จริยธรรม และวัฒนธรรม 2) ผู้เรียนสามารถใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและนวัตกรรมอย่างมีประสิทธิภาพ เพื่อพัฒนาการเรียนรู้ตลอดชีวิต 3) ทุกคนได้รับโอกาสทางการศึกษาอย่างเท่าเทียม และสามารถพัฒนาตนเองตามศักยภาพที่เหมาะสม 4) การบริหารวิชาการในสถานศึกษามีประสิทธิภาพ และสนับสนุนให้ผู้เรียนบรรลุผลสัมฤทธิ์ทางการศึกษาตามมาตรฐานยุคดิจิทัล 5) ครูและบุคลากรทางการศึกษามีทักษะที่ทันสมัย ใช้นวัตกรรมและเทคนิคการสอนที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนในศตวรรษที่ 21 และ 6) ทุกภาคส่วนในสังคมมีส่วนร่วมในการสนับสนุนทรัพยากรและพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างยั่งยืน

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 1 สร้างกลไกการประกันคุณภาพการศึกษา ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้เสียในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาคุณภาพการศึกษา (อิทธิบาท 4 - ฉันทะ และวิริยะ) กลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาระบบสารสนเทศที่มีความโปร่งใสและเชื่อมโยงกันสำหรับการประเมินคุณภาพการศึกษา (อิทธิบาท 4 - จิตตะ และวิมังสา)

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 2 พัฒนาการวัดผลและประเมินผลการศึกษา ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 การพัฒนาเครื่องมือวัดผลที่มีประสิทธิภาพและเหมาะสมกับความหลากหลายของผู้เรียน (อิทธิบาท 4 - ฉันทะ และวิริยะ) กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างแนวปฏิบัติในการประเมินที่ชัดเจนและต่อเนื่อง (อิทธิบาท 4 - จิตตะ และวิมังสา)

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 3 พัฒนาการจัดการเรียนการสอน ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 การพัฒนากระบวนการเรียนการสอนที่เน้นผู้เรียนเป็นศูนย์กลางและหลากหลาย (อิทธิบาท 4 - ฉันทะ และวิริยะ) กลยุทธ์ที่ 2 การบูรณาการเทคโนโลยีดิจิทัลในการเรียนการสอนอย่างมีประสิทธิภาพ (อิทธิบาท 4 - จิตตะ และวิมังสา)

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 4 ขับเคลื่อนการวิจัยในชั้นเรียน ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 การส่งเสริมการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ผ่าน PLC และการพัฒนาความร่วมมือระหว่างครู (อิทธิบาท 4 - ฉันทะ และวิริยะ) กลยุทธ์ที่ 2 การนำผลการวิจัยในชั้นเรียนมาปรับปรุงกระบวนการสอน (อิทธิบาท 4 - จิตตะ และวิมังสา)

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 5 ยกระดับการนิเทศภายใน ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 การพัฒนาระบบนิเทศออนไลน์ที่มีประสิทธิภาพ (อิทธิบาท 4 - ฉันทะ และวิริยะ) กลยุทธ์ที่ 2 การสร้างแรงจูงใจและการสนับสนุนครูในการพัฒนา (อิทธิบาท 4 - จิตตะ และวิมังสา)

ประเด็นกลยุทธ์ที่ 6 ด้านการพัฒนาหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร ประกอบด้วย กลยุทธ์ที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรที่ทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน (อิทธิบาท 4 - ฉันทะ และวิริยะ) กลยุทธ์ที่ 2 การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลในการพัฒนาหลักสูตร (อิทธิบาท 4 - จิตตะ และวิมังสา)

3. ผลการประเมินคุณภาพกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหาร โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ จะใช้มาตรฐานการประเมิน

ตามมาตรฐานที่กำหนด โดย ตามแบบมาตรฐานการประเมินของ McMillan & Schumacher (2001) มาตรฐานด้านความเป็นไปได้ (Feasibility Standards) มาตรฐานด้านความเป็นประโยชน์ (Utility Standards) มาตรฐานด้านความเหมาะสม (Propriety Standards) และมาตรฐานด้านความถูกต้องครอบคลุม (Accuracy Standards) โดยผู้วิจัยใช้แบบสอบถามมาตราส่วน 5 ระดับ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านความเหมาะสม ด้านความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลการศึกษากลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหาร โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีความสอดคล้องกับงานวิจัยสมบุรณ์ เทพศรัทธา, รัชนิวรรณ อนุตระกูลชัย และสุรัชย์ อนุตระกูลชัย (2562, หน้า 3843-3855) พบว่า กลยุทธ์ที่มีประสิทธิผลในการพัฒนาการเรียนการสอน ได้แก่ การปรับกระบวนการทัศนการจัดการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ที่เหมาะสม การพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลง และสอดคล้องกับสواد วงศาเจริญภักดิ์, สงวนพงศ์ ชวนชม และสมบุรณ์ ตันยะ (2565, หน้า 133-145) ที่ระบุว่า การยกระดับคุณภาพผู้เรียนเป็นกลยุทธ์สำคัญ โดยการพัฒนาการจัดการเรียนการสอนเพื่อให้ผู้เรียนมีมาตรฐานระดับสากล ด้านการวิจัยในชั้นเรียน ที่มีผู้บริหารโรงเรียนได้ปรับปรุงคุณภาพการศึกษาโดยการนำผลวิจัยในชั้นเรียนมาวางแผนพัฒนา มีดัชนีความต้องการจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุดเช่นเดียวกับงานวิจัยของ พระครูเกษมปัญญภิกษุ (เทียมแก้ว), ชัยยุทธ ศิริสุทธิ์ และประยุทธ ชูสอน (2564, หน้า 346-362) ที่ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ การวัดและประเมินผล และการพัฒนาหลักสูตรที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน สนับสนุนการตัดสินใจอย่างมีประสิทธิภาพ ผลวิจัยในชั้นเรียนทำหน้าที่เป็นฐานข้อมูลสำคัญสำหรับการตัดสินใจเชิงนโยบาย เช่นเดียวกับงานของชุตินา จันทรประเสริฐ, กมลมาลย์ ไชยศิริธัญญา และสุขุม มูลเมือง (2564, หน้า 143-156) ที่พบว่าองค์ประกอบด้านการวางแผนวิชาการ และการพัฒนาหลักสูตรมีผลต่อความเป็นเลิศของการบริหารงานวิชาการในสถานศึกษาด้านการนิเทศภายใน ที่มีดัชนีความต้องการจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องการได้รับการพัฒนา ก่อน คือ ผู้บริหารโรงเรียนกำหนดปฏิทินการนิเทศภายในอย่างชัดเจน ผู้บริหารโรงเรียนสร้างแรงจูงใจ ชื่นชม ให้กำลังใจครูที่มีความมุ่งมั่นในการจัดการเรียนการสอน และนิเทศชั้นเรียนอย่างสม่ำเสมอ การนิเทศภายในมีความสำคัญที่สุดและเร่งด่วน เนื่องจากช่วยสร้างความชัดเจนในการวางแผน การสร้างแรงจูงใจให้ครูมีพลังในการพัฒนา และการนิเทศชั้นเรียนอย่างต่อเนื่องช่วยเสริมคุณภาพการเรียนการสอนได้อย่างตรงจุด หากผู้บริหารดำเนินการด้านนี้อย่างมีประสิทธิภาพ จะช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาใน

โรงเรียนอย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับแนวคิดและงานวิจัยของชุตินา จันทร์ประเสริฐ และคณะ (2564) ระบุว่า การนิเทศภายในเป็นองค์ประกอบสำคัญในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา และการวางแผนที่ชัดเจน ในด้านนี้สามารถส่งผลให้เกิดการบริหารงานวิชาการอย่างมีประสิทธิภาพ และงานวิจัยของพระครูเกษม ปัญญาภิรักษ์ และคณะ (2564) ชี้ให้เห็นว่าการพัฒนาระบบนิเทศการศึกษาและการส่งเสริมครู ในทุกด้านมีผลสำคัญต่อการพัฒนาคุณภาพผู้เรียน สุดท้ายด้านการหลักสูตรและการบริหารหลักสูตร ความ ต้องการจำเป็นที่มีความสำคัญมากที่สุด และมีความเร่งด่วนที่ต้องการได้รับการพัฒนาสูงสุด คือ ผู้บริหาร โรงเรียนประชุมวางแผนกับคณะครูพัฒนาหลักสูตรให้มีความทันสมัย หลากหลาย และตรงต่อความต้องการ เนื่องจากเป็นรากฐานของการพัฒนาคุณภาพการเรียนการสอน หากหลักสูตรมีความทันสมัย หลากหลาย และตอบสนองต่อความต้องการของผู้เรียน จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการเรียนรู้และสร้างศักยภาพในการ แข่งขันของผู้เรียนในอนาคต

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

นโยบายส่งเสริมการพัฒนาหลักสูตรดิจิทัลที่ตอบสนองต่อชุมชน จัดทำหลักสูตร การเรียนการสอนที่ทันสมัยและสอดคล้องกับความต้องการของชุมชน โดยบูรณาการเทคโนโลยี สารสนเทศในกระบวนการ ออกแบบพัฒนา และประเมินหลักสูตร เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและตอบสนองต่อบริบทยุคดิจิทัล

2. ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

2.1 พัฒนาชุมชนการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (PLC) สร้างเครือข่ายครูที่มุ่งเน้นการ แลกเปลี่ยน เรียนรู้และปรับปรุงกระบวนการจัดการเรียนการสอนผ่านการวิจัยในชั้นเรียน และนำผลวิจัยมาใช้ในการ พัฒนาหลักสูตรและกระบวนการเรียนรู้

2.2 จัดอบรมพัฒนาทักษะเทคโนโลยีแก่ครูจัดอบรมและพัฒนาทักษะด้านเทคโนโลยี สำหรับ ครูอย่างต่อเนื่อง เพื่อให้สามารถออกแบบและปรับปรุงหลักสูตรดิจิทัล รวมถึงใช้เครื่องมือดิจิทัลในการ ประเมินผลการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการใช้เทคโนโลยีกับผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของ นักเรียน วิจัยเพื่อประเมินผลกระทบของการใช้เทคโนโลยีในกระบวนการเรียนการสอนที่มีต่อ ผลสัมฤทธิ์ทางการ เรียนของนักเรียนในโรงเรียนการกุศล

3.2 ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาหลักสูตรดิจิทัลในบริบทโรงเรียนการกุศล สรรวจปัจจัย ด้านบุคลากร ทรัพยากร เทคโนโลยีและนโยบายที่มีผลต่อความสำเร็จของการพัฒนา หลักสูตรดิจิทัล เพื่อเป็นแนวทางในการปรับปรุงกลยุทธ์ในอนาคต

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลตามหลักอิทธิบาท 4 ของผู้บริหารโรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า องค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญมีได้ อยู่เพียงการกำหนดกลยุทธ์เชิงโครงสร้างเท่านั้น แต่เป็นการบูรณาการหลักอิทธิบาท 4 เข้ากับการบริหารงานวิชาการในบริบทยุคดิจิทัลอย่างเป็นระบบผู้วิจัยเห็นว่า หลักอิทธิบาท 4 ทำหน้าที่เป็นกลไกภายในที่ขับเคลื่อนประสิทธิผลของกลยุทธ์ โดยเชื่อมโยงกับองค์ประกอบการบริหารงานวิชาการทั้ง 6 ด้าน ได้แก่ การประกันคุณภาพการศึกษา การวัดและประเมินผล การจัดการเรียนการสอน การวิจัยในชั้นเรียน การนิเทศภายใน และการพัฒนาหลักสูตร ซึ่งช่วยให้การดำเนินงานมีความต่อเนื่อง มีเป้าหมายชัดเจน และสามารถปรับตัวตามบริบทของเทคโนโลยีดิจิทัลได้อย่างเหมาะสม ซึ่งความสำเร็จของการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลไม่ได้ขึ้นอยู่กับเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว แต่เกิดจากการผสมผสานระหว่างแรงจูงใจ (ฉันทะ) ความเพียร (วิริยะ) ความเอาใจใส่ (จิตตะ) และการใคร่ครวญตรวจสอบ (วิมังสา) กับกระบวนการบริหารเชิงระบบ ส่งผลให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนมากกว่าการใช้เครื่องมือดิจิทัลโดยปราศจากฐานคิดทางคุณธรรม จึงได้รูปแบบการบริหารงานวิชาการยุคดิจิทัลเชิงบูรณาการ ที่ผสมผสานหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเข้ากับการบริหารเชิงกลยุทธ์และเทคโนโลยีสมัยใหม่ อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาอย่างสมดุล ทั้งด้านวิชาการ คุณธรรม และความยั่งยืนของสถานศึกษา ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2542). พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. กรุงเทพฯ: CURSQA.
- ชุดิมา จันทรประเสริฐ, กมลมาลย์ ไชยศิริธัญญา และสุชุม มูลเมือง. (2564). รูปแบบความเป็นเลิศในการบริหารงานวิชาการของผู้บริหารสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 4(4), 143-156. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jra/article/view/245522/169606>
- ธีระ รุญเจริญ. (2553). ความเป็นมืออาชีพในการจัดและบริหารการศึกษายุคปฏิรูปการศึกษา (ฉบับปรับปรุง). กรุงเทพฯ: ข้าวฟ่าง.
- พระครูเกษมปัญญารักษ์ (เทียมแก้ว), ชัยยุทธ ศิริสุทธิ และประยุทธ ชูสอน. (2564). กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการสู่คุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน โรงเรียนพระปริยัติธรรมแผนกสามัญศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยวิทยาเชิงพุทธ*, 6(1), 346-362. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/247048/168973>
- โรงเรียนการกุศลของวัดในพระพุทธศาสนา. (2564). แผนพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2564. กรุงเทพฯ: กลุ่มพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา.
- สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย. (2557). การจัดทำยุทธศาสตร์การปฏิรูปการศึกษาขั้นพื้นฐานให้เกิดความรับผิดชอบ. (รายงานที่ตีอาร์ไอ ฉบับที่ 103). กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย.
- สมบูรณ์ เทพศรัทธา, รัชนิวรรณ อนุตระกูลชัย และสุรัชย์ อนุตระกูลชัย. (2562). กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการที่มีประสิทธิผลของโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบุรีรัมย์ เขต 1. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา*, 6(8), 3843-3855. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JMND/article/view/190512/153367>
- สอาด วงศาเจริญภักดิ์, สงวนพงศ์ ขวนชม และสมบูรณ์ ต้นยะ. (2565). การพัฒนากลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาสู่ความเป็นเลิศของโรงเรียนในเครือมูลนิธิคณะเซนต์คาเบรียลแห่งประเทศไทย. *ศึกษาวารสารศึกษาศาสตร์*, 9(1), 133-145. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/sikkha/article/view/250422/181790>
- สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา. (2555). รายงานการประเมินคุณภาพภายนอกสถานศึกษาระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน. กรุงเทพฯ: สำนักงานรับรองมาตรฐานและประเมินคุณภาพการศึกษา.

- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2556). *บทวิเคราะห์สถานภาพการพัฒนาครูทั้งระบบและข้อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาครูเพื่อคุณภาพผู้เรียน*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค จำกัด.
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610.
- McMillan, J. H., & Schumacher, S. (2001). *Research in education: A conceptual introduction*. (5th ed.). Boston, MA: Longman.

การวิเคราะห์มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท*

An Analysis of the Concept of saṃsāra in Theravāda Buddhist Philosophy

พระไพฑูรย์ ธีรสัทโธ (คำคุณ), จักรพรรณ วงศ์พรพวัน, พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย พังหมื่นไวย),
พระวันดี เขมจิตโต (เค้าดี) และพระปลัดสมหมาย ขนฺติมโน (จำปาเทศ)
Phra Paitoon Thirasattho (Khamkhun), Chakkapan Wongpornpavan,
Phrakhru Bhāvanābodhikun (Somchai Phangmuenwai), Phra Wandee Khemajitto (Khaodee)
and Phra Palad Sommai Khantimano (Champathes)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: paitoonkasemrad@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษามโนทัศน์สังสารวัฏในปรัชญาเถรวาท 2) ศึกษามโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท และ 3) วิเคราะห์มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร อาศัยการศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก อรรถกถา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ตามแนวอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

- มโนทัศน์สังสารวัฏในปรัชญาเถรวาท ได้แก่ ศาสนาสิกข์ ศาสนาฮินดู และศาสนาเซน อธิบายสังสารวัฏในฐานะวงจรแห่งความทุกข์ที่มีรากฐานมาจากกรรม อวิชชา และมายา ซึ่งเป็นปัจจัยที่บดบังความจริงสูงสุด ความไม่ตระหนักรู้ในธรรมชาติที่แท้จริงของชีวิตและโลกส่งผลให้จิตยังคงเวียนว่ายอยู่ในวัฏสงสารอย่างไม่สิ้นสุด โดยแนวทางสู่ความหลุดพ้นมุ่งเน้นการรู้แจ้งภายในเพื่อปลดปล่อยพ้นจากการดั่งกล่าวและบรรลุมุक्ति
- มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นกระบวนการแห่งการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ภายใต้ความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัย โดยมีอวิชชา ตัณหา และกรรมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการดำรงอยู่ในภพภูมิต่างๆ การหลุดพ้นจากสังสารวัฏจึงต้องอาศัยการดับเหตุแห่งทุกข์ โดยเฉพาะการ

*ได้รับบทความ: 10 กันยายน 2568; แก้ไขบทความ: 19 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 25 มีนาคม 2569

Received: September 10, 2025; Revised: March 19, 2026; Accepted: March 25, 2026

กำจัดอวิชชาผ่านการเจริญวิปัสสนาเพื่อให้เห็นแจ้งในไตรลักษณ์อย่างลึกซึ้ง จนนำไปสู่พระนิพพานซึ่งเป็นภาวะสิ้นสุดแห่งทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด

3. การวิเคราะห์หมโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทสามารถดำเนินการได้ในหลายแบบ เพื่อให้เกิดความเข้าใจต่อธรรมชาติของสังสารวัฏในลักษณะที่แตกต่างกัน ในทางจิตวิทยาสังสารวัฏผ่านกระบวนการของจิตและสังขารที่เป็นแรงขับเคลื่อนการเกิดดับของชีวิต ขณะที่ทางจริยศาสตร์เน้นความสัมพันธ์ระหว่างกรรมกับผลของการกระทำในบริบทของการเวียนว่ายตายเกิดควรตั้งอยู่บนกรอบแนวคิดเชิงเหตุปัจจัยตามหลักปฏิจจสมุปบาท เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้องสอดคล้องกับหลักอนัตตาและเป้าหมายสูงสุดของพระพุทธศาสนา คือ การหลุดพ้นจากทุกข์และการสิ้นสุดแห่งสังสารวัฏ

คำสำคัญ: มโนทัศน์; สังสารวัฏ; พุทธปรัชญาเถรวาท

Abstract

This research aimed to: (1) examine the concept of *saṃsāra* in Eastern philosophy; (2) study the concept of *saṃsāra* in Theravāda Buddhist philosophy; and (3) analyze the concept of *saṃsāra* in Theravāda Buddhist philosophy. This study employed documentary research, drawing upon data from the Tipiṭaka, commentaries, academic documents, and related studies. The data were analyzed using descriptive and analytical methods based on an inductive approach.

The research findings revealed that:

1. The concept of *saṃsāra* in Eastern philosophies namely Sikhism, Hinduism, and Jainism-is explained as a cycle of suffering rooted in karma, ignorance (*avidyā*), and illusion (*māyā*), which obscure the ultimate truth. The lack of awareness of the true nature of life and the world causes the mind to remain trapped in the endless cycle of rebirth. The path to liberation emphasizes inner realization in order to break free from such bondage and attain *moksha*.

2. In Theravāda Buddhist philosophy, *saṃsāra* is understood as a process of cyclic existence of all beings governed by causal relationships. Ignorance (*avijjā*), craving (*taṇhā*), and karma function as the principal mechanisms driving existence across various realms. Liberation from *saṃsāra* requires the cessation of the causes of suffering, particularly the eradication of ignorance through the development of insight (*vipassanā*) into the

three characteristics (tilakkhaṇa), ultimately leading to nibbāna, the complete cessation of suffering and rebirth.

3. The analysis of the concept of saṃsāra in Theravāda Buddhist philosophy can be approached from multiple perspectives in order to gain a comprehensive understanding of its nature. From a psychological perspective, saṃsāra is explained through mental processes and formations that drive the arising and cessation of life. From an ethical perspective, emphasis is placed on the relationship between karma and the consequences of actions within the cycle of rebirth. Such interpretations should be grounded in the causal framework of dependent origination (paṭiccasamuppāda) to ensure consistency with the principle of non-self (anattā) and the ultimate goal of Buddhism, namely liberation from suffering and the cessation of saṃsāra.

Keywords: Concept; saṃsāra; Theravāda Buddhist Philosophy

1. บทนำ

แนวคิดเรื่องสังสารวัฏเป็นหลักการสำคัญในพุทธศาสนา โดยเฉพาะในพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งอธิบายกระบวนการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ภายใต้กฎแห่งกรรมและหลักปฏิจจสมุปบาท อันเป็นระบบเหตุปัจจัยที่ทำให้ธรรมทั้งหลายเกิดขึ้นและดับไปอย่างต่อเนื่อง แนวคิดดังกล่าวมีบทบาทสำคัญต่อการทำความเข้าใจทุกขสังขละ ซึ่งเป็นความจริงอันประเสริฐเกี่ยวกับทุกข์ (ขุ.ป. (ไทย) 31/814-882/34-37) เป็นพื้นฐานของการแสวงหาแนวทางในการพ้นทุกข์ สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทมิได้เป็นเพียงสภาวะที่ดำรงอยู่อย่างคงที่ หากแต่เป็นกระบวนการแห่งการเกิดขึ้นและดับไปที่สัมพันธ์กับเหตุและปัจจัย โดยมีอวิชชา ตัณหา และกรรมเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการเวียนว่ายตายเกิด การเกิดใหม่ของสรรพสัตว์จึงมิใช่ผลของอำนาจเหนือธรรมชาติ หากเป็นไปตามกฎแห่งกรรมและหลักปฏิจจสมุปบาท (ส.น.อ. (ไทย) 2/1/7) ซึ่งแสดงให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุปัจจัยของธรรมทั้งหลายอย่างเป็นระบบ

แนวคิดเรื่องสังสารวัฏยังสัมพันธ์โดยตรงกับหลักอริยสัจ 4 โดยเฉพาะทุกขสังขละ ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเวียนว่ายตายเกิดเป็นกระบวนการที่ประกอบด้วยความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่เป็นตัวตนตามหลักไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต), 2555, หน้า 57-58) ดังนั้น การดำรงอยู่ในสังสารวัฏจึงมิใช่สิ่งที่ควรยึดถือ หากเป็นสิ่งที่ควรทำความเข้าใจเพื่อแสวงหาหนทางออกจากทุกข์ การพ้นจากสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทต้องอาศัยการปฏิบัติตามอริยมรรคมีองค์ 8 ซึ่งเป็นแนวทางแห่งปัญญาและความหลุดพ้น (อภิ.สง. (ไทย) 34/297/88) โดยมุ่งดับเหตุแห่งทุกข์ และนำไปสู่พระนิพพาน อันเป็นจุดสิ้นสุดของกระบวนการเวียนว่ายตายเกิด (วินย. (ไทย) 4/14/18; พุทธ

ทาสถิกขุ, 2548, หน้า 91-93) ทั้งนี้ พุทธปรัชญาเถรวาทเน้นว่าการหลุดพ้นมิใช่เกิดจากศรัทธาหรือการวิงวอน หากแต่เกิดจากการพัฒนาปัญญาและการปฏิบัติภาวนาอย่างเป็นระบบตามหลักมัชฌิมาปฏิปทา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2560, หน้า 448-450; พุทธทาสถิกขุ, 2546, หน้า 9-12)

อย่างไรก็ตาม ในบริบทสมัยใหม่แนวคิดเรื่องสังสารวัฏได้ถูกตีความอย่างหลากหลาย ทั้งในเชิงศาสนา ปรัชญา และจิตวิทยา โดยบางแนวคิดอธิบายสังสารวัฏในลักษณะเชิงเปรียบเทียบ เช่น การวนเวียนของสภาวะจิตหรือพฤติกรรมซ้ำซาก (ธีรยุทธ บุญมี, 2550, หน้า 89-90) แม้การตีความดังกล่าวจะช่วยให้เข้าใจแนวคิดได้ง่ายขึ้น แต่ในบางกรณีอาจคลาดเคลื่อนจากหลักธรรมดั้งเดิมของพุทธปรัชญาเถรวาท ซึ่งยืนยันว่าการเวียนว่ายตายเกิดเป็นกระบวนการที่มีอยู่จริงตามกฎแห่งกรรมและวิบาก มิใช่เพียงปรากฏการณ์ทางจิตเท่านั้น (สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ป.อ.ปยุตโต), 2560, หน้า 129-131)

การศึกษามโนทัศน์สังสารวัฏในเชิงปรัชญาจึงมีความสำคัญ เนื่องจากการพิจารณาแนวคิดในระดับโครงสร้างเหตุผล มิใช่เพียงในเชิงความเชื่อ ทั้งยังช่วยให้เข้าใจเป้าหมายสูงสุดของพุทธศาสนาเถรวาท คือ การดับทุกข์และการสิ้นสุดแห่งสังสารวัฏ หรือพระนิพพาน ได้อย่างเป็นระบบและลึกซึ้ง (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2560, หน้า 45-47; ประมวล เพ็งจันทร์, 2556, หน้า 134-136)

จากปัญหาการตีความที่หลากหลาย ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิเคราะห์มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท โดยมุ่งอธิบายสังสารวัฏในฐานะกระบวนการเชิงเหตุปัจจัยที่สอดคล้องกับหลักธรรมสำคัญ เช่น ปฏิจจสมุปบาท ไตรลักษณ์ และอริยสัจ 4 เพื่อให้เกิดความเข้าใจที่ถูกต้อง เป็นระบบ และสอดคล้องกับแก่นแท้ของพุทธปรัชญาเถรวาท

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามโนทัศน์สังสารวัฏในปรัชญาตะวันออก
2. เพื่อศึกษามโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท
3. เพื่อวิเคราะห์มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary Research) ที่วิเคราะห์แนวคิดเชิงปรัชญา (Philosophical Analysis) โดยศึกษามโนทัศน์สังสารวัฏในฐานะกระบวนการแห่งการเวียนว่ายตายเกิดตามหลักคำสอนของพุทธปรัชญาเถรวาท ภายใต้กรอบแนวคิดสำคัญ ได้แก่ ปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์ ซึ่งใช้เป็นฐานในการตีความและวิเคราะห์ข้อมูลอย่างเป็นระบบ

แหล่งข้อมูลในการวิจัยแบ่งออกเป็น 2 ประเภท ได้แก่ 1) ข้อมูลชั้นปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาที่เกี่ยวข้อง และ 2) ข้อมูลชั้นทุติยภูมิ

(Secondary Sources) ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นสังสารวัฏและพุทธปรัชญาเถรวาทการคัดเลือกเอกสารใช้เกณฑ์ด้านความน่าเชื่อถือ ความสอดคล้องกับประเด็นวิจัย และความเป็นแหล่งข้อมูลทางวิชาการที่ได้รับการยอมรับ โดยให้ความสำคัญกับแหล่งข้อมูลชั้นปฐมภูมิเป็นหลัก และใช้ข้อมูลชั้นทุติยภูมิในการสนับสนุนการวิเคราะห์เชิงแนวคิด

กระบวนการดำเนินการวิจัยประกอบด้วยขั้นตอนดังนี้ 1) รวบรวมและคัดเลือกเอกสารตามเกณฑ์ที่กำหนด โดยจำแนกตามประเภทของแหล่งข้อมูล 2) วิเคราะห์ ตรวจสอบความถูกต้อง และประเมินความน่าเชื่อถือของข้อมูล โดยเปรียบเทียบกับหลักฐานในพระไตรปิฎกเป็นเกณฑ์อ้างอิงหลัก 3) สังเคราะห์และจัดหมวดหมู่ข้อมูลตามประเด็นการวิจัย เพื่อให้เกิดความเชื่อมโยงเชิงแนวคิดอย่างเป็นระบบ 4) วิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงปรัชญา โดยใช้วิธีอุปนัยในการสรุปข้อค้นพบ และ 5) ตรวจสอบความถูกต้องของเนื้อหาโดยการขอคำแนะนำจากอาจารย์ที่ปรึกษาและผู้ทรงคุณวุฒิ รวมทั้งปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะเพื่อให้เนื้อหามีความสมบูรณ์และเป็นไปตามหลักวิชาการ

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. มโนทัศน์สังสารวัฏในปรัชญาตะวันออก พบว่า สังสารวัฏในปรัชญาตะวันออกคือแนวคิดเรื่องการเวียนว่ายตายเกิดซ้ำแล้วซ้ำเล่า ซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐานความเชื่อว่าชีวิตมิได้สิ้นสุดเพียงความตาย แต่ยังดำเนินต่อไปในรูปของการเกิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ แนวคิดนี้สะท้อนภาวะของการมีอยู่ที่ยังไม่สมบูรณ์เต็มไปด้วยทุกข์ ความไม่เที่ยง และการยึดติด องค์ประกอบสำคัญของสังสารวัฏมี 4 ประการ ได้แก่ 1) การเกิดใหม่หรือ Rebirth/Reincarnation ซึ่งจิตวิญญาณหรือกระแสน้ำจะถือกำเนิดใหม่ในรูปแบบต่างๆ ตามภูมิแห่งกรรม 2) กรรม หรือ Karma เป็นกลไกที่กำหนดทิศทางของภพชาติต่อไปตามการกระทำดีหรือชั่ว 3) กิเลสและตัณหา อาทิ ความอยาก ความหลง และอวิชชา เป็นเชื้อเพลิงที่ผูกมัดสิ่งมีชีวิตไว้ในวัฏสงสาร และ 4) โมกษะหรือนิพพาน เป็นจุดหมายสูงสุดของการหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด แนวคิดเหล่านี้แม้จะปรากฏในหลายศาสนาและปรัชญา แต่ล้วนมีเป้าหมายเดียวกันคือการบรรลุภาวะแห่งอิสรภาพและความหลุดพ้นโดยสิ้นเชิง มโนทัศน์สังสารวัฏในปรัชญาตะวันออกสรุปได้ ดังนี้

1.1 มโนทัศน์สังสารวัฏในฮินดู พบว่า สังสารวัฏ (samsāra) ในปรัชญาฮินดูเป็นแนวคิดหลักที่อธิบายวงจรการเวียนว่ายตายเกิดอย่างไม่รู้จบ ซึ่งประกอบด้วย การเกิด แก่ เจ็บ ตาย และการกลับมาเกิดใหม่ตามผลกรรมที่สะสมไว้ โดยมีเป้าหมายสูงสุดคือการหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งภพชาตินี้ ซึ่งเรียกว่า โมกษะ (Moksha) แนวคิดนี้ตั้งอยู่บนพื้นฐานของอภิปรัชญาที่เชื่อว่า อาตมัน (Ātman) หรือจิตวิญญาณแท้จริงของแต่ละบุคคลนั้นเป็นส่วนหนึ่งของพรหมัน (Brahman) ซึ่งเป็นความจริงสูงสุดอันอมตะ มโนทัศน์

สำคัญของสังสารวัฏในฮินดูคือ การกลับมาเกิดใหม่ อาตมันจะละสังขารเก่า และถือกำเนิดใหม่ในภพภูมิต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ เทพเจ้า สัตว์ หรือแม้แต่สิ่งมีชีวิตที่ต่ำกว่า ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับกรรม (Karma) ซึ่งหมายถึงการกระทำทั้งดี และชั่วที่เกิดจากเจตนาในอดีตหรือปัจจุบัน กรรมจึงเป็นพลังงานที่กำหนดรูปแบบของภพชาติและชะตากรรมในอนาคต โดย กรรมดี (Punya) นำไปสู่ชีวิตที่ดีขึ้น ส่วน กรรมชั่ว (Pāpa) นำไปสู่ภพภูมิที่ต่ำและเต็มไปด้วยความทุกข์ เป้าหมายสูงสุดของชีวิตตามปรัชญาฮินดูคือ การบรรลุโมกษะ หรือการหลุดพ้นจากสังสารวัฏอย่างสิ้นเชิง การบรรลุโมกษะมิใช่การดับสูญ แต่เป็นการทำลายมายา และอวิชชา ที่อาตมันตระหนักรู้ถึงธรรมชาติที่แท้จริงของตน และหลอมรวมเป็นหนึ่งเดียวกับพรหมัน เกิดภาวะแห่งอิสรภาพ และความสุขอันสมบูรณ์ ปราศจากการเวียนว่ายอีกต่อไป หนทางสู่โมกษะมีหลายแนวทาง เช่น กรรมโยคะ (การกระทำอย่างไม่มีติดติด) ภักตโยคะ (การอุทิศตนด้วยศรัทธา) ชญาณโยคะ (การแสวงหาความรู้แจ้ง) และราชโยคะ (การฝึกสมาธิและควบคุมจิตใจ)

1.2 มโนทัศน์สังสารวัฏในปรัชญาเซน พบว่า สังสารวัฏคือวงจรการเวียนว่ายตายเกิดที่ไม่มีจุดเริ่มต้น ซึ่งวิญญาณ (Jiva) ต้องเวียนว่ายในภพภูมิต่างๆ ตามกรรมที่สะสมไว้ โดยมองว่ากรรมคือสสารละเอียดที่ยึดติดกับวิญญาณผ่านการกระทำทางกาย วาจา ใจ โดยเฉพาะเมื่อเกิดจากกิเลส การไหลเข้าของกรรมใหม่เรียกว่า อาสรวะ และการผูกมัดเรียกว่า พันธะ การหลุดพ้นต้องอาศัยการหยุดยั้งกรรมใหม่ (สังวร) และการชำระกรรมเก่า (นิชรา) ด้วยการรักษาศีล บำเพ็ญตบะ และฝึกสมาธิอย่างเคร่งครัด เป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุ โมกษะ หรือ ไกวัลยะ ซึ่งหมายถึงภาวะบริสุทธิ์ ปราศจากกรรม และไม่กลับมาเกิดอีก โดยวิญญาณจะลอยสู่สภาวะสูงสุดแห่งอิสรภาพคือ สิทธศีลา (Siddhashila)

1.3 สังสารวัฏในปรัชญาซิกข์ พบว่า สังสารวัฏคือวงจรการเกิดและตายที่ไม่มีจุดจบ โดยวิญญาณ (Jivatma) จะกลับมาเกิดใหม่ตามผลของกรรม (Karman) เพื่อเรียนรู้และพัฒนาทางจิตวิญญาณ กรรมเป็นตัวกำหนดภพภูมิของการเกิดใหม่ และมนุษย์มีเสรีภาพในการเลือกการกระทำของตนเอง มายา (Maya) หรือภาพลวงตาแห่งโลกว่าถุ เป็นสิ่งที่ทำให้มนุษย์หลงทางจากพระเจ้า เป้าหมายสูงสุดคือ มุกติ (Mukti) หรือการหลุดพ้นจากวัฏจักรนี้ โดยการรวมจิตวิญญาณเข้ากับพระเจ้า (Waheguru) วิธีปฏิบัติเพื่อนำไปสู่การหลุดพ้น ได้แก่ การทำสมาธิในพระนาม (Naam Simran) การรับใช้ผู้อื่น (Seva) การละอิตตา (Haumai) และการดำเนินชีวิตตามคำสอนของคุรุ พระนามของพระเจ้าเป็นหัวใจสำคัญในการชำระล้างจิตใจและนำพาวิญญาณสู่การหลุดพ้น

ดังนั้น มโนทัศน์สังสารวัฏในปรัชญาตะวันตกเป็นวงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดอันไม่มีที่สิ้นสุด ซึ่งขับเคลื่อนด้วยกรรมและกิเลส แนวคิดนี้พบในศาสนาฮินดู เซน และซิกข์ โดยต่างมีจุดมุ่งหมายร่วมคือการหลุดพ้นจากวัฏจักรทุกข์ ในฮินดู อาตมันกลับมาเกิดใหม่ตามกรรม และเป้าหมายคือการหลอมรวมกับพรหมันผ่านโมกษะ เซนมองกรรมเป็นสสารที่ผูกวิญญาณ การหลุดพ้นต้องหยุดกรรมใหม่และชำระกรรมเก่าจนบรรลุไกวัลยะ ส่วนซิกข์เน้นการละมายา ผ่านการปฏิบัติธรรม สมาธิ และการระลึกในพระนาม

เพื่อรวมวิญญูณเข้ากับพระเจ้า ทั้งสามแนวคิดล้วนเน้นความรับผิดชอบต่อการกระทำ การพัฒนาจิตวิญญูณ และเป้าหมายสูงสุดคือ โมกษะ ความหลุดพ้นจากสังสารวัฏอย่างสิ้นเชิง

2. มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท พบว่า มโนทัศน์เกี่ยวกับสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทเป็นวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดอันไม่สิ้นสุดของสรรพสัตว์ทั้งหลาย ซึ่งถือว่าเป็นมโนทัศน์สำคัญที่ใช้อธิบายธรรมชาติของชีวิตและความเป็นไปของโลกอย่างลึกซึ้ง สังสารวัฏไม่ใช่สถานที่หรือสิ่งที่สามารถระบุพิกัดได้ทางกายภาพได้ หากแต่เป็นกระบวนการที่ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง ซึ่งถูกขับเคลื่อนด้วยกรรมและกิเลส โดยกรรม หมายถึง การกระทำทั้งทางกาย วาจา ใจ ที่เกิดจากเจตนา ส่วนกิเลสได้แก่ ความโลภ ความโกรธ และความหลง ซึ่งเป็นแรงผลักดันที่กระตุ้นให้สัตว์โลกยังคงสร้างกรรมอย่างต่อเนื่อง และพบว่า トラบใดที่ยังไม่สามารถละกิเลส และยุติการสร้างกรรมได้ สัตว์ทั้งหลายก็ยังคงเวียนว่ายอยู่ในภพชาติต่างๆ อย่างไม่มีที่สิ้นสุด วัฏจักรนี้ครอบคลุมทั้งการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และการเกิดใหม่ ซึ่งดำเนินไปอย่างไม่ขาดสาย และไร้จุดเริ่มต้นที่แน่ชัดสังสารวัฏกำหนดที่สุดเบื้องต้นเบื้องปลายไม่ได้สะท้อนให้เห็นถึงความไร้ขอบเขตของสังสารวัฏ เนื่องจากอวิชชา (ความไม่รู้) ทำให้สรรพสัตว์ไม่สามารถเห็นความจริงของวัฏสงสารได้ และเป็นเหตุให้ไม่อาจจะจุดเริ่มต้นหรือจุดสิ้นสุดของกระบวนการนี้ได้ และยังพบอีกว่า นอกจากอวิชชาแล้ว ตัณหา (ความอยาก) และอุปาทาน (การยึดมั่นถือมั่น) ยังเป็นปัจจัยสำคัญที่เหนี่ยวรั้งให้สัตว์โลกยังคงติดอยู่ในวัฏสงสาร เมื่อความอยากนำไปสู่การกระทำ และการยึดติดทำให้ไม่สามารถปล่อยวาง จึงเป็นการต่อวงจรแห่งการเวียนว่ายให้ดำรงอยู่ต่อไปอย่างไม่มีที่สิ้นสุด แม้สังสารวัฏจะเป็นสภาวะที่เป็นธรรมดาของสรรพสิ่ง แต่ในทัศนะของพุทธปรัชญา กลับไม่ถือว่าเป็นสิ่งที่ควรยึดติด หากแต่ควรเป็นสิ่งที่ควรปล่อยวางและหลุดพ้นไปจากกิเลสเหล่านั้น และพบอีกว่า เป้าหมายสูงสุดในพุทธปรัชญาเถรวาทคือ การหลุดพ้นจากสังสารวัฏ โดยการบรรลุพระนิพพาน ซึ่งเป็นภาวะแห่งการดับกิเลส ดับกรรม และดับภพชาติทั้งปวง การหลุดพ้นนี้จะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อบุคคลสามารถเจริญปัญญาภาวนาด้วยการเข้าใจอริยสัจ 4 โดยเฉพาะการเห็นแจ้งในปฏิจลสมุปบาท ซึ่งอธิบายถึงกระบวนการเกิดขึ้นแห่งสังสารวัฏอย่างละเอียด การเข้าใจเหตุแห่งทุกข์ จึงเป็นการเปิดทางให้สามารถดับเหตุแห่งทุกข์นั้นได้ และเป็นจุดเริ่มต้นของการสิ้นสุดวงจรแห่งการเวียนว่ายตายเกิด ด้วยเหตุนี้ สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทจึงไม่ใช่เพียงคำอธิบายปรากฏการณ์ของชีวิตเท่านั้น แต่ยังเป็นกรอบแนวคิดที่ชี้ให้เห็นเป้าหมายแห่งการพัฒนาจิตและปัญญาในระดับสูงสุด เพื่อมุ่งสู่การหลุดพ้นอันถาวรจากทุกข์ทั้งปวง

3. วิเคราะห์มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาททำได้หลากหลายมิติ โดยเฉพาะในเชิงจิตนิยม วัตถุนิยม และจริยศาสตร์ ซึ่งช่วยให้เข้าใจความหมายและหน้าที่ของวัฏสงสารอย่างลึกซึ้ง แต่ละมิตินำเสนอแนวทางตีความที่ต่างกันตามสมมุติฐานพื้นฐานเกี่ยวกับจิต สสาร และคุณค่าทางศีลธรรม ซึ่งสามารถสังเคราะห์เพื่อให้เข้าใจเป้าหมายของการหลุดพ้นในพุทธศาสนาได้ชัดเจนยิ่งขึ้น โดยมีผลการวิเคราะห์ดังนี้

3.1 วิเคราะห์หมโนทัศน์สังสารวัฏตามทฤษฎีจิตนิยม พบว่า เป็นการทำความเข้าใจวัฏสงสารผ่านมุมมองที่เน้นจิตเป็นศูนย์กลางของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย และการเวียนว่ายตายเกิด โดยไม่ยึดถือว่ามีตัวตนถาวรหรืออัตตา การเกิดใหม่ในพุทธศาสนาเถรวาทจึงเป็นกระบวนการต่อเนื่องของกระแสจิต (Bhavaṅga-citta) ที่ปรุงแต่งจากกรรม วิญญาณมิใช่สิ่งคงที่ แต่เป็นการเกิดดับตามเหตุปัจจัยในหลักปฏิจจสมุปบาท ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสังสารวัฏมีรากเหง้ามาจากความไม่รู้ (อวิชชา) และความยึดมั่น (อุปาทาน) ในตัวตนของจิตเอง จิตจึงกลายเป็นทั้งต้นเหตุของทุกข์และเครื่องมือแห่งการหลุดพ้น กล่าวคือ หากจิตยังตกอยู่ในอำนาจของตัณหาและกิเลส ก็จะปรุงแต่งภพใหม่อยู่ตลอด แต่หากจิตได้รับการฝึกฝนด้วยสมณะและวิปัสสนา จิตจะเห็นธรรมตามความเป็นจริงว่า สรรพสิ่งเป็น อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา การรู้แจ้งเช่นนี้ทำให้จิตดับเหตุแห่งการปรุงแต่ง และสิ้นสุดการเวียนว่ายตายเกิด แนวคิดนี้สอดคล้องกับจิตนิยมในเชิงอภิปรายที่ว่าโลกเป็นผลของจิต ดังนั้น การหลุดพ้นจึงมิได้หมายถึงการหลบหนีจากโลกภายนอก แต่คือการดับทุกข์ที่ต้นตอของจิตเอง กล่าวคือ นิพพานอยู่ในจิตที่หลุดพ้นจากการยึดมั่นโดยสิ้นเชิง

3.2 วิเคราะห์หมโนทัศน์สังสารวัฏตามทฤษฎีวัตถุนิยม พบว่า แม้พุทธปรัชญาเถรวาทจะมีได้ตั้งอยู่บนฐานวัตถุนิยมโดยตรง แต่สามารถตีความสังสารวัฏผ่านกรอบวัตถุนิยมได้ในแง่ที่ว่ารูปธรรมหรือปัจจัยทางวัตถุมิอิทธิพลต่อกระบวนการเวียนว่ายตายเกิด เช่น การเกิดขึ้นของขั้นทั้งห้า โดยเฉพาะรูปขั้น แสดงให้เห็นถึงการพึ่งพาอาศัยกันของจิตและกาย กล่าวคือ จิตไม่สามารถดำรงอยู่โดยไม่มีรูปธรรมรองรับ ดังที่ปรากฏในหลักปฏิจจสมุปบาทที่ว่า วิญญาณต้องอาศัยนามรูปในการดำรงอยู่ ในมุมมองนี้สังสารวัฏจึงเกิดจากกลไกแห่งวัตถุที่ตอบสนองต่อแรงขับภายใน เช่น ความหิว ความเจ็บ ความเสื่อม ซึ่งเป็นเงื่อนไขให้เกิดความอยาก (ตัณหา) และความยึดมั่นในตัวตน การกระทำทางกายวาจาใจอันเป็นผลต่อภพชาติถัดไป ก็ล้วนเกิดจากการตอบสนองต่อโลกวัตถุทั้งสิ้น ดังนั้น วัตถุไม่ได้เป็นเพียงฉากของการดำรงอยู่ แต่เป็นปัจจัยร่วมในการปรุงแต่งกรรมใหม่ และค้ำจุนวงจรแห่งสังสารวัฏ การวิเคราะห์แบบนี้จึงเน้นย้ำว่า การเวียนว่ายตายเกิด มิใช่เพียงปรากฏการณ์ภายในจิตเท่านั้น แต่ยังเกิดจากการมีร่างกาย ความต้องการพื้นฐาน และการปะทะกับสภาพแวดล้อมทางกายภาพอย่างต่อเนื่อง การพิจารณาสังสารวัฏผ่านทฤษฎีวัตถุนิยมจึงช่วยชี้ให้เห็นถึงความสัมพันธ์ของรูปธรรมในกระบวนการเวียนว่าย และต่อยอดหลักไตรลักษณ์ โดยเฉพาะ ทุกขังที่ปรากฏผ่านร่างกายและโลกวัตถุอย่างชัดเจน

3.3 การวิเคราะห์หมโนทัศน์สังสารวัฏตามพุทธจริยศาสตร์ เน้นที่การปฏิบัติทางศีลและจิตใจเพื่อดับทุกข์และหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งการเกิดใหม่ การเวียนว่ายตายเกิดจึงเป็นผลจากกรรมที่เกิดจากเจตนาการกระทำทางกาย วาจา และใจ การยึดมั่นในตัณหาและอวิชชาเป็นต้นเหตุของทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด พุทธจริยศาสตร์สอนให้ละความอยาก ละกิเลส ผ่านการเจริญศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อสร้างกรรมฝ่ายกุศล และลดผลกระทบฝ่ายอกุศล เป้าหมายสูงสุดคือการบรรลุนิพพาน คือการดับกิเลสและหยุดวงจรสังสารวัฏ การปฏิบัติที่ถูกต้องและมีศีลเป็นพื้นฐานจะช่วยลดกรรมที่ผูกมัดจิตวิญญาณ และส่งเสริม

การเจริญทางจิต ทำให้จิตมีความสงบ ปราศจากตัณหาและอุปาทาน พุทธจริยศาสตร์จึงมองสังสารวัฏไม่ใช่แค่ปรากฏการณ์ แต่เป็นกระบวนการทางจริยธรรมที่ต้องแก้ไขด้วยการปฏิบัติที่จริงจัง และต่อเนื่อง

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. มโนทัศน์สังสารวัฏในปรัชญาเถรวาทเป็นกรอบอธิบายการเวียนว่ายตายเกิดที่สัมพันธ์กับกรรม กิเลส และเป้าหมายแห่งความหลุดพ้น พบว่า แนวคิดเรื่องสังสารวัฏในปรัชญาเถรวาทออกสะท้อนความเชื่อร่วมเกี่ยวกับการเวียนว่ายตายเกิดอันมีกรรมเป็นกลไกกำหนดภพชาติ และมีกิเลสหรือความไม่รู้เป็นเหตุให้การเวียนว่ายดำรงอยู่ต่อไป ทั้งในศาสนาฮินดู เช่น และซิกข์ แม้จะมีกรอบอธิบายแตกต่างกันในรายละเอียด แต่ล้วนมีจุดร่วมคือการแสวงหาความหลุดพ้นจากวัฏจักรแห่งทุกข์ ข้อค้นพบดังกล่าวสอดคล้องกับหลักคิดพื้นฐานของปรัชญาเถรวาทที่มองชีวิตในฐานะกระบวนการต่อเนื่อง มีใช้การดำรงอยู่เพียงครั้งเดียว ทั้งยังให้ความสำคัญกับความรับผิดชอบของปัจเจกบุคคลต่อผลแห่งการกระทำของตนเอง อันเป็นฐานคิดสำคัญของเรื่องกรรมและการหลุดพ้น แม้ฮินดูจะเน้นการหลอมรวมอาตมันกับพรหมัน เช่น จะเน้นการหยุดและชำระกรรม และซิกข์จะเน้นการละมายาและการรวมจิตวิญญาณกับพระเจ้า แต่ทั้งสามแนวทางต่างมุ่งสู่ภาวะอิสระจากพันธนาการแห่งการเวียนว่ายตายเกิดเช่นเดียวกัน จึงอาจกล่าวได้ว่า มโนทัศน์สังสารวัฏในปรัชญาเถรวาทมิได้เป็นเพียงคำอธิบายเรื่องภพชาติ หากยังเป็นกรอบคิดด้านจริยธรรมและจิตวิญญาณที่มุ่งพัฒนามนุษย์ให้หลุดพ้นจากข้อจำกัดของชีวิตสามัญ สอดคล้องกับพระมหาคัมภีร์ สิริปถุญ (สิงห์ทอง), พระสุชาติ เชื้อรุ่ง และพระมหาไพฑูรย์ นิवास (2565, หน้า 284-302) ได้เขียนบทความเรื่อง ความตายในมุมมอง 4 ศาสนา พบว่า คำว่า ตาย ถูกบัญญัติขึ้นเพื่อใช้เรียกสภาพหรืออาการที่แสดงถึงความสิ้นสุดหรือการดับลงของสิ่งต่างๆ ความตายเป็นกฎธรรมชาติ เป็นกระบวนการหนึ่งที่สิ่งมีชีวิตต้องเผชิญอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ มนุษย์จึงมักตั้งคำถามเกี่ยวกับความตาย เช่น ทำไมคนเราต้องตาย หลังตายแล้วไปไหน จากความสงสัยเหล่านี้นำไปสู่การแสวงหาคำตอบผ่านศาสนา ศาสนาได้ให้คำอธิบายเกี่ยวกับชีวิตหลังความตาย โดยทั่วไปแบ่งชีวิตออกเป็นสองส่วน คือ กายและจิต เมื่อกายซึ่งประกอบด้วยธาตุทั้งสี่ ดิน น้ำ ลม ไฟ แตกสลายลง ความตายจึงเกิดขึ้น แต่จิตหรือวิญญาณยังคงดำรงอยู่ วิญญาณที่ออกจากร่างจะเข้าสู่ภพใหม่หรือเผชิญผลของกรรมต่อไป ศาสนาแต่ละศาสนาจึงมีหลักคำสอนเพื่อชี้แนะแนวทางชีวิต ทั้งก่อนและหลังความตาย โดยเน้นการประพฤติดี มีศีลธรรม เพื่อให้วิญญาณไปสู่ภพภูมิที่ดีตามความเชื่อในศาสนานั้นๆ

2. มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทอธิบายการเวียนว่ายตายเกิดในฐานะกระบวนการแห่งทุกข์ที่เกิดจากกิเลสและกรรม และยุติได้ด้วยการปฏิบัติตามหลักธรรม พบว่า สังสารวัฏในพุทธปรัชญา

เถรวาทเป็นวัฏจักรแห่งการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ในภพภูมิต่างๆ อันเกิดจากอำนาจของกิเลส และกรรม โดยมีอวิชชา ตัณหา และอุปาทานเป็นปัจจัยสำคัญที่คำจนการเกิดขึ้นของภพชาติใหม่อย่างต่อเนื่อง ข้อค้นพบนี้สอดคล้องกับหลักปฏิจสมุปบาทและอริยสัจ 4 ซึ่งอธิบายว่า เมื่อเหตุแห่งทุกข์ยังดำรงอยู่ ผลคือการเวียนว่ายตายเกิดย่อมดำรงอยู่เช่นกัน ดังนั้น การสิ้นสุดของวัฏสงสารจึงต้องอาศัยการดับเหตุแห่งทุกข์ มิใช่เพียงการปฏิเสธโลกหรือหลีกเลี่ยงหนีจากชีวิต แต่เป็นการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญาอย่างเป็นระบบเพื่อให้เข้าถึงความจริงของสภาวะธรรม ซึ่งสะท้อนหลักไตรสิกขาในฐานะกระบวนการพัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา โดยศีลทำหน้าที่ควบคุมการกระทำ สมาธิทำให้จิตตั้งมั่น และปัญญาทำให้เห็นตามความเป็นจริง เมื่อปัญญาเกิดขึ้น ย่อมนำไปสู่การรู้เท่าทันความไม่เที่ยง ความเป็นทุกข์ และความไม่มีตัวตน อันเป็นหนทางสู่การคลายความยึดมั่นและดับกิเลสได้ในที่สุด ผลการวิจัยจึงสนับสนุนข้อเสนอทางพุทธปรัชญาที่ว่า การหลุดพ้นจากสังสารวัฏมิใช่เรื่องของความเชื่อเพียงอย่างเดียว หากเป็นผลของการปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนเหตุและผลอย่างเคร่งครัด สอดคล้องกับพระวิจิตตะ, พระศรีสังญาณ มุนี และพูนศักดิ์ กมล (2567, หน้า 90-104) ได้ทำวิจัยเรื่อง ศึกษาแนวทางปฏิบัติเพื่อข้ามพ้นสังสารวัฏตามหลักพระพุทธศาสนา พบว่า สังสารวัฏคือการเวียนว่ายตายเกิดของสรรพสัตว์ในภพภูมิต่างๆ ที่ไม่มีจุดสิ้นสุด トラบไดยังมีกิเลสและกรรม การข้ามพ้นสังสารวัฏต้องอาศัยหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา และหลักอริยสัจ 4 คือ ทุกข์ สมุทัย นิโรธ และมรรค แนวทางเหล่านี้เป็นการฝึกจิตให้หลุดพ้นจากอกุศลกรรม เพื่อบรรลุนิพพานอันเป็นบรมธรรม จุดหมายสูงสุดคือการไม่ต้องเวียนว่ายตายเกิดอีกต่อไป

3. การวิเคราะห์ห่มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทควรพิจารณาอย่างบูรณาการทั้งมิติของจิต เจื่อนไขแห่งการดำรงอยู่ และจริยธรรมแห่งการหลุดพ้น พบว่า การวิเคราะห์ห่มโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทสามารถดำเนินการได้หลายแบบ ได้แก่ ทางจิตนิยม มิติที่เน้นความสัมพันธ์ของเจื่อนไขแห่งการดำรงอยู่ และทางจริยศาสตร์ โดยแต่ละมิติช่วยให้เห็นโครงสร้างของสังสารวัฏในแง่มุมที่แตกต่างกัน ทางจิตนิยมแสดงให้เห็นว่าสังสารวัฏสัมพันธ์กับกระบวนการของจิตที่ยังยึดติดในอารมณ์ ความรู้สึก และอุปาทาน มิติที่เน้นเจื่อนไขแห่งการดำรงอยู่ช่วยชี้ให้เห็นว่า การเกิดขึ้นของความทุกข์สัมพันธ์กับนามรูป ชันธ และโลกแห่งประสบการณ์ ส่วนทางจริยศาสตร์ชี้ว่า การหลุดพ้นจากสังสารวัฏต้องอาศัยการปฏิบัติที่ถูกต้องตามหลักศีลธรรมและการขัดเกลากิเลสอย่างต่อเนื่อง การทำความเข้าใจสังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาทไม่อาจจำกัดอยู่เพียงมิติใดมิติหนึ่ง เพราะหากเน้นเฉพาะจิตโดยไม่คำนึงถึงเจื่อนไขแห่งประสบการณ์และการกระทำทางศีลธรรม ย่อมทำให้การอธิบายไม่ครอบคลุมแก่นของพุทธธรรม ในทางกลับกัน หากพิจารณาแต่เพียงเจื่อนไขภายนอกโดยไม่ให้ความสำคัญแก่จิตและเจตนา ก็อาจคลาดเคลื่อนจากหลักกรรมและหลักอนัตตาในพุทธปรัชญาเถรวาทได้ ดังนั้น การวิเคราะห์เชิงบูรณาการจึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมที่สุด เพราะทำให้เห็นว่าสังสารวัฏเป็นทั้งปัญหาทางปัญญา ปัญหาทางจิต และปัญหาทางจริยธรรมในเวลาเดียวกัน สอดคล้องกับพระเอกพจน์ อุตตรภทโท (ทิพย์คำมี) (2564) ได้วิจัยเรื่อง

การวิเคราะห์สังสารวัฏตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท โดยเน้นว่ามนุษย์เป็นสัตว์ที่มีสติปัญญาเหนือกว่า จึงเกิดความสงสัยและแสวงหาคำตอบอย่างมีเหตุผล ความสงสัยนี้กระตุ้นให้มนุษย์ใช้ตรรกศาสตร์หรือกฎเกณฑ์ในการคิดวิเคราะห์เพื่อให้คำตอบมีความน่าเชื่อถือ แม้คำตอบที่ได้จะถูกโต้แย้งและพัฒนาไปเรื่อยๆ ด้วยเหตุผลใหม่ๆ ความสามารถนี้สะท้อนถึงศักยภาพด้านปัญญาและความเฉลียวฉลาดของมนุษย์ในการใช้เหตุผลอย่างเป็นระบบ ตรรกศาสตร์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่มนุษย์ใช้พัฒนาความคิดและการตัดสินใจในชีวิตประจำวัน รวมทั้งช่วยให้มนุษย์แตกต่างจากสัตว์ทั่วไปที่ขาดความสามารถในการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล ทั้งนี้ การใช้เหตุผล และตรรกศาสตร์มีความสัมพันธ์แนบแน่นกับการดำเนินชีวิตของมนุษย์ และการแสวงหาความจริงในพุทธปรัชญาเถรวาท

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

จากผลการวิจัยที่พบว่าสังสารวัฏควรถูกอธิบายในฐานะกระบวนการเชิงเหตุปัจจัยมากกว่า การตีความเชิงภาวะคงที่ ดังนั้น การศึกษาทางพุทธปรัชญาควรมุ่งเน้นการอธิบายแนวคิดสังสารวัฏภายใต้กรอบของปฏิจจสมุปบาท อริยสัจ 4 และไตรลักษณ์อย่างเป็นระบบ เพื่อป้องกันความคลาดเคลื่อนจากการตีความแบบจิตนิยมสุดโต่งหรือวัตถุนิยมแบบถาวร ทั้งนี้ ควรส่งเสริมการบูรณาการองค์ความรู้ทางปรัชญา ศาสนา มนุษยศาสตร์ เพื่อให้การอธิบายมีความครอบคลุมทั้งมิติของเหตุปัจจัย จิต และจริยธรรม

2. ข้อเสนอแนะเชิงการเรียนการสอนและการเผยแพร่

การตีความสังสารวัฏในสังคมร่วมสมัยมีแนวโน้มคลาดเคลื่อนจากหลักพุทธปรัชญาเถรวาท การจัดการเรียนการสอนและการเผยแพร่ธรรมะควรเน้นการอธิบายสังสารวัฏในลักษณะของกระบวนการแห่งทุกข์ที่มีเหตุปัจจัย มากกว่าการนำเสนอในเชิงความเชื่อหรือภาพเชิงสัญลักษณ์เพียงอย่างเดียว โดยควรเชื่อมโยงหลักธรรม เช่น กรรม ปฏิจจสมุปบาท และอริยมรรคมีองค์ 8 เข้ากับการดำเนินชีวิต เพื่อให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจและประยุกต์ใช้ได้ถูกต้อง

3. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

จากผลการวิจัยที่ยืนยันว่าการหลุดพ้นจากสังสารวัฏต้องอาศัยการปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา การพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญาควรได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับบุคคลและสถาบันทางศาสนา โดยเน้นการปฏิบัติที่ตั้งอยู่บนความเข้าใจเชิงเหตุผล มิใช่เพียงการยึดถือรูปแบบหรือพิธีกรรม ทั้งนี้ เพื่อให้การปฏิบัติสามารถนำไปสู่การลด ละ และดับกิเลสได้อย่างแท้จริง

4. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

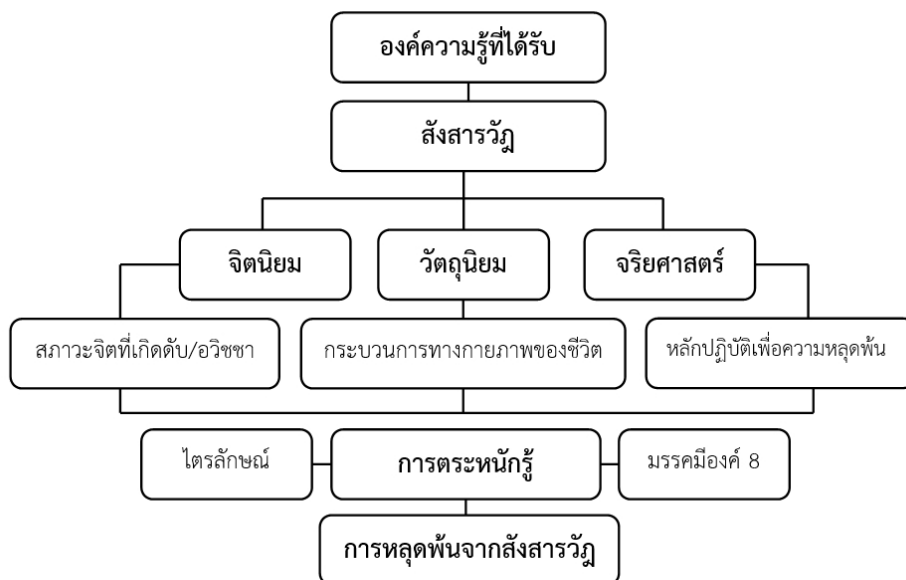
4.1 ควรมีการศึกษามโนทัศน์สังสารวัฏในเชิงเปรียบเทียบระหว่างพุทธปรัชญาเถรวาทกับ พุทธปรัชญามหายาน หรือกับปรัชญาตะวันตก เพื่อขยายกรอบการวิเคราะห์ในระดับสหวิทยาการ

4.2 ควรศึกษาการประยุกต์ใช้แนวคิดสังสารวัฏในบริบทสังคมร่วมสมัย เช่น จิตวิทยาเชิงพุทธ หรือจริยศาสตร์ประยุกต์ เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างองค์ความรู้ทางปรัชญากับการแก้ปัญหาในชีวิตจริงอย่างเป็นรูปธรรม

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หมโนทัศน์สังสารวัฏในพุทธปรัชญาเถรวาท ทำให้ได้รับองค์ความรู้ในมิติปรัชญาดังนี้ในมิติอภิปรัชญา จากทัศนะกลุ่มจิตนิยม พบว่า สังสารวัฏและความทุกข์ถูกมองว่าเป็นผลสืบเนื่องจากภาวะจิตที่ยึดมั่นในตัวตนและหลงผิดในธรรมชาติของชีวิต การบรรเทาและหลุดพ้นจากทุกข์จึงจำเป็นต้องอาศัยการพัฒนาภาวะจิตผ่านการเจริญสติ สมาธิ และปัญญา อันนำไปสู่การคลายความยึดมั่นและการหยั่งรู้ในความไม่เที่ยง อนัตตา และทุกข์ ในขณะที่กลุ่มวัตถุนิยม ให้ทัศนะว่า สังสารวัฏเป็นเพียงกระบวนการทางกายภาพและชีวภาพของการเกิด แก่ เจ็บ ตาย โดยปราศจากนัยยะทางจิตวิญญาณ การพ้นทุกข์ในแนวทางนี้จึงเน้นการลดความต้องการในวัตถุและการมีชีวิตอย่างสมดุลกับธรรมชาติ ส่วนในมิติของพุทธจริยศาสตร์ สังสารวัฏและการหลุดพ้นถูกเชื่อมโยงกับพฤติกรรมและเจตนา โดยมีอริยมรรคมีองค์ 8 เป็นแนวทางในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณธรรม อันนำไปสู่การพัฒนาทางจิตใจและสังคม ทั้ง 3 แนวคิดนี้ได้สะท้อนให้เห็นถึงความสัมพันธ์เชิงลึกในการเข้าใจทุกข์และแนวทางการหลุดพ้นจากสังสารวัฏ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ธีรยุทธ บุญมี. (2550). *พุทธศาสนากับโลกสมัยใหม่*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: ฟาเดียวกัน.
- ประมวล เพ็งจันทร์. (2556). *พุทธปรัชญาเถรวาท: แนวคิดว่าด้วยการพ้นทุกข์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตโต). (2547). *คู่มือพุทธธรรม ฉบับประมวลธรรมเพื่อการศึกษาและปฏิบัติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ: มหามกุฏราชวิทยาลัย.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต). (2560). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลศัพท์*. (พิมพ์ครั้งที่ 11). กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- _____. (2560). *พุทธธรรม ฉบับปรับขยาย*. (พิมพ์ครั้งที่ 19). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พระมหาคมคาย สิริปัญโญ (สิงห์ทอง), พระสุชาติ เขื้อรุ่ง และพระมหาไพฑูรย์ นิवास. (2565). ความตายในมุมมอง 4 ศาสนา. *วารสารปรัชญาปริทรรศน์*, 27(2), 284-302. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/phiv/article/view/258936>
- พระวิจิตตะ, พระศรีสังญาณมุนี และพูนศักดิ์ กมล. (2567). ศึกษาแนวทางปฏิบัติเพื่อข้ามพ้นสังสารวัฏตามหลักพระพุทธศาสนา. *วารสารชัยภูมิปริทรรศน์*, 7(3), 90-104. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jcr/article/view/272629>
- พระเอกพจน์ อุตตรภทโท (ทิพย์คำมี). (2564). *การวิเคราะห์สังสารวัฏตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พุทธทาสภิกขุ. (2546). *อริยมรรคมีองค์แปดคือทางสายกลาง*. (พิมพ์ครั้งที่ 5). กรุงเทพฯ:ธรรมสภา.
- _____. (2548). *ปฏิจลสมุปปาทคือหัวใจของพระพุทธศาสนา*. (พิมพ์ครั้งที่ 9). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- สมเด็จพระพุทธโฆษาจารย์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2555). *ธรรมะกับสังสารวัฏ*. (พิมพ์ครั้งที่ 3). กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.

วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขในชุมชน
ตำบลท่าศิลา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร*

Analysis of the Fundamental Teachings Found in the
Dedication of Merit (Boon Cheak Khao) without Causes
of Community Decline in Thasila Subdistrict, Songdao
District, Sakhon Nakhon Province

พระมหาฉัตรกร วชิรเมธี (คำโสภา), พระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต (มิตร วันยาว)
และพระครูสุธีคัมภีร์ญาณ (ประมวล บุลาลม)

Phramaha Chattakorn Vajiramedhi (Kamsopa), Phrakhrui Pariyattipatthanbandit (Mit Wanyao)
and Phrakhrui Sudhikhambhirayan (Pramuan Bulalom)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: chattakorn.2568@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาความสำคัญและความเป็นมาของการทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข 2) ศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในงานทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขของตำบลท่าศิลา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร 3) ศึกษาวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขของตำบลท่าศิลา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ รวบรวมข้อมูลจากเอกสาร และภาคสนาม โดยการลงพื้นที่เก็บข้อมูลสัมภาษณ์เชิงลึก จากประชากรผู้ให้ข้อมูลหลัก 25 รูป/คน แล้วนำมาวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความสำคัญและความเป็นมาของการทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข: การทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขช่วยเหลือผู้ยากไร้และส่งเสริมความสัมพันธ์ในครอบครัวและชุมชน โดยปลูกฝังคุณธรรมและความเมตตาในผู้ทำบุญ ช่วยสร้างความสงบและความพึงพอใจจากการทำความดี พร้อมทั้งส่งเสริม

*ได้รับบทความ: 2 เมษายน 2568; แก้ไขบทความ: 18 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 25 มีนาคม 2569

Received: April 2, 2025; Revised: March 18, 2026; Accepted: March 25, 2026

ความร่วมมือในชุมชนตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา โดยไม่ดื่มสุรา เพื่อบรรยากาศที่สงบและมีความสุขในงานบุญ

2. หลักธรรมในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขของตำบลท่าศิลา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร: การทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขในตำบลท่าศิลาเชื่อมโยงกับหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน รักษาศีล และเจริญสมาธิ รวมถึงความกตัญญูทวาที เบญจศีล เบญจธรรม และการหลักเลียงอบายมุข ซึ่งช่วยส่งเสริมการทำความดี สร้างความสงบในใจ และเสริมสร้างความรักความสามัคคี การรักษาศีล 5 ช่วยสร้างชีวิตที่สงบและมีความสุข และการทำบุญยังเป็นการแสดงความกตัญญูทวาทีที่ช่วยในการเติบโตทางจิตใจและปัญญา

3. วิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขสะท้อนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา: การทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขในชุมชนท่าศิลา สะท้อนหลักธรรมในพระพุทธศาสนา เช่น การให้ทาน การรักษาศีล และการหลักเลียงอบายมุข ช่วยส่งเสริมความรัก ความสามัคคี และแสดงความกตัญญูทวาที ช่วยสร้างความสงบในชีวิตและเสริมสร้างคุณค่าในสังคม

คำสำคัญ: หลักธรรมทางพระพุทธศาสนา; บุญแจกข้าว; อบายมุข; ชุมชน

Abstract

This research aimed to: 1) study the significance and origin of the Boon Jaek Khao (Rice-Giving Merit-Making) ceremony free from vice; 2) study the Dhamma principles reflected in the Boon Jaek Khao ceremony free from vice in Tha Sila Subdistrict, Song Dao District, Sakon Nakhon Province; and 3) analyze the Dhamma principles manifested in this practice. This is qualitative research, gathering data from both documents and fieldwork through in-depth interviews with 25 key informants. The collected data was analyzed descriptively.

The research results were as follows:

1. The significance and origin of the Boon Jaek Khao ceremony free from vice: This ceremony supports the underprivileged and enhances familial and communal relationships by cultivating virtues and compassion among the merit-makers. It brings peace and a sense of fulfillment through wholesome actions and fosters collaboration within the community in accordance with Buddhist teachings. The avoidance of alcohol contributes to a serene and joyful merit-making atmosphere.

2. Dhamma principles in the Boon Jaek Khao ceremony free from vice in Tha Sila Subdistrict, Song Dao District, Sakon Nakhon Province: The practice embodies core Buddhist teachings such as generosity (Dāna), morality (Sīla), and meditation (Bhāvanā). It also emphasizes gratitude, the Five Precepts (Pañca-sīla), the Five Virtues (pañca-dhamma), and abstinence from vice. These principles encourage moral conduct, inner peace, and community harmony. Observing the Five Precepts fosters a peaceful and content life, while merit-making expresses gratitude and nurtures spiritual and intellectual growth.

3. Analysis of the Dhamma principles reflected in the Boon Jaek Khao ceremony free from vice: The practice in Tha Sila community reflects essential Dhamma principles including generosity, ethical conduct, and abstinence from vice. It enhances love, unity, and gratitude, contributing to a peaceful way of life and enriching social values.

Keywords: Buddhist Teachings; Boon Cheak Khao; Causes of Ruin; Community

1. บทนำ

บุญในพระพุทธศาสนา หมายถึง ความดี หรือการกระทำที่เป็นกุศล ซึ่งทำให้จิตใจผ่องใส สะอาด และเป็นปัจจัยให้เกิดความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า บุญเป็นสิ่งที่สำคัญสำหรับการดำเนินชีวิตของชาวพุทธ เพราะเชื่อว่าเป็นการสะสมความดีที่นำไปสู่ความสุขและการหลุดพ้นจากวัฏสงสารการทำบุญมีหลากหลายรูปแบบ ซึ่งสามารถจำแนกได้ตามลักษณะการกระทำและเจตนา ตัวอย่างของการทำบุญในพระพุทธศาสนา มี ดังนี้ 1) ทานมัย (การให้) คือ การแบ่งปันสิ่งของ เช่น อาหาร เงิน สิ่งของที่จำเป็น เพื่อช่วยเหลือผู้อื่น เป็นการฝึกละความโลภและเห็นแก่ตัว 2) ศีลมัย (การรักษาศีล) คือ การปฏิบัติตามหลักธรรมในการควบคุมกายและวาจา เช่น การไม่ฆ่าสัตว์ ไม่ลักทรัพย์ ไม่พูดเท็จ เพื่อป้องกันความเดือดร้อนแก่ตนเอง และผู้อื่น 3) ภาวนามัย (การเจริญภาวนา) คือ การฝึกฝนจิตใจให้สงบและเกิดปัญญา เช่น การนั่งสมาธิ การเจริญสติ ช่วยให้จิตใจมีคุณสมบัติความสงบและปล่อยวางจากความทุกข์

สำหรับการทำบุญแจกข้าว คือการทำบุญประเภททานวัตถุ เรียกว่าพลีกรรม เพื่ออุทิศให้แก่ท่านผู้ล่วงลับไปก่อน การทำบุญแจกข้าวปวารณบุคคลผู้ล่วงลับเป็นหลัก โดยบุคคลที่ยังมีชีวิตอยู่ในโลกนี้เป็นเจ้าภาพหลักของงาน และการทำบุญเช่นนี้จัดเป็นบุญกิริยาวัตถุ คือที่ตั้งแห่งการบำเพ็ญบุญประการหนึ่ง เรียกว่า “ปัตติทานมัยบุญ” (พระครูศรีคัมภีร์ญาณ, 2565, 269-282) คือ บุญที่สำเร็จหรือเกิดขึ้นจากการแบ่งปัน ผลแห่งความดีที่ตนทำไว้ในพระพุทธศาสนาเช่นนี้ ได้แสดงถึงการอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลให้คนที่ล่วงลับไปแล้ว กล่าวคือเป็นการยอมรับถึงความมีอยู่ของผลที่ได้ทำแล้วที่เกิดขึ้นแก่บุคคลผู้อุทิศไปให้ผู้ตาย โดยเชื่อตามหลักพระพุทธศาสนา ซึ่งเป็นแนวความคิดที่มีมาในครั้งพุทธกาล ที่ปรากฏในติโรกฐทสูตร

(จุ.ช. (ไทย) 25/1-12/15-17; จุ.เปต. (ไทย) 26/14-25/170-176) นี้ พระพุทธมนต์บทนี้พระสัมมาสัมพุทธเจ้าได้ทรงแสดงแก่พระเจ้าพิมพิสารหลังจากพระองค์ทรงถวายพระเวฬุวันวิหารเป็นสังฆาราม 1 วัน เมื่อพระเจ้าพิมพิสารถวายมหาทานแก่พระพุทธเจ้า ในคืนนั้นมีเสียงต่างๆ เกิดขึ้นจากพวกเปรตที่เคยเป็นญาติของพระองค์ หวังว่าจะได้รับอุทิศทาน พระเจ้าพิมพิสารทรงกังวลและกราบทูลถามพระพุทธเจ้า พระพุทธเจ้าทรงชี้แจงว่าเสียงนั้นมาจากญาติที่เกิดเป็นเปรต และพวกเขาหวังได้รับอุทิศกุศล พระเจ้าพิมพิสารจึงขอให้พระพุทธเจ้าทรงรับนิมนต์เสวยภัตตาหารเพื่ออุทิศบุญให้แก่พวกเปรต เมื่อพระพุทธเจ้าทรงรับทานแล้ว เปรตเหล่านั้นมารอรับอุทิศกุศลอยู่ภายนอกเรือน (จุ.สุ. 25/304/347) เป็นต้น หวังว่าพระเจ้าพิมพิสารจะทรงอุทิศทานนั้นให้ พระเจ้าพิมพิสารถวายน้ำทักษิโณทกและมหาทานพระพุทธเจ้าโดยอุทิศว่า อิหิ เม ญาติิน โหตุ สุขิตา โหนตุ ญาติโย ขอทักษิณานี้ จงสำเร็จแก่ญาติของข้าพเจ้าทั้งหลาย ขอญาติของข้าพเจ้าทั้งหลาย จงมีความสุขเถิด ในที่สุดก็ได้รับส่วนบุญที่พระเจ้าพิมพิสารได้อุทิศไปให้ ทำให้พวกเขามีความสุข วิญญาณได้สงบสุข บุญแจกข้าวจึงเริ่มต้นปฐมบทจากเรื่องเปตรพระเจ้าพิมพิสารเป็นหลักฐานของการทำบุญแจกข้าว

ปัจจุบันการทำ บุญแจกข้าว หรือ ทำบุญหา เป็นประเพณีสำคัญของชาวอีสานที่รับอิทธิพลมาจากพระพุทธศาสนา ดังที่กล่าวไว้ข้างต้นนั้น มายึดถือปฏิบัติเพื่อผลที่มุ่งแสดงความรักและเคารพต่อพ่อแม่หรือญาติผู้ใหญ่ที่ล่วงลับไปแล้ว โดยการทำบุญนี้มีจุดประสงค์เพื่อให้วิญญาณของผู้ตายได้รับความสงบสุขและได้รับส่วนบุญจากลูกหลานที่ยังมีชีวิตอยู่คนอีสานถือว่าการทำบุญแจกข้าวเป็นเรื่องสำคัญมาก เพราะมีความเชื่อว่าผู้ที่ล่วงลับไปแล้วจะต้องได้รับข้าวแจกเพื่อให้มีความสุขในโลกหน้า หากผู้ใดตายไปแล้วแต่ไม่มีใครทำบุญแจกข้าวให้ เชื่อกันว่าวิญญาณของผู้นั้นจะต้องทนทุกข์ อดอยาก และไม่สามารถไปผูกไปเกิดได้ ต้องวนเวียนคอยหาข้าวแจกจากญาติที่ยังมีชีวิตอยู่การทำบุญแจกข้าวนี้ ถ้าไม่ทำให้กับผู้ตาย ครอบครัวของผู้ตายอาจถูกนินทาหรือดูหมิ่นจากคนในชุมชนว่าเป็นคนที่ไม่รู้จักบุญคุณ ไม่รู้จักเสียสละให้กับผู้ที่ล่วงลับไปแล้ว ซึ่งถือเป็นเรื่องที่ไม่ดีในสังคมอีสานเมื่อกำหนดวันทำบุญ ญาติพี่น้องและคนที่รักใคร่กันจะได้รับการเชิญมาเข้าร่วมงานไม่ว่าจะอยู่ใกล้หรือไกล มีการปลูกปะรำให้ญาติพี่น้องที่มาร่วมงานได้พักอาศัย วันงานเริ่มต้นด้วยการเลี้ยงอาหารเช้าและกลางวันแก่ญาติพี่น้องที่มาร่วมงาน จากนั้นจะมีพิธีถวายภัตตาหารเพลแด่พระภิกษุ และบางงานอาจมีการบวชนาค ในตอนเย็นมีการสวดมนต์ และบางครั้งมีการแสดงมหรสพสมโภชตลอดคืนบุญแจกข้าวในปัจจุบัน โดยเฉพาะทางภาคอีสาน ยังเป็นประเพณีสืบทอดกันมายาวนาน

การทำบุญในคัมภีร์ยุคลหลังได้แบ่งบุญออกเป็น 3 ประเภทด้วยกัน คือ 1) บุญขั้นต่ำคือบุญที่เศร้าหมองด้วยการยกตนข่มผู้อื่นเป็นต้น 2) บุญชั้นกลาง คือบุญที่ไม่เศร้าหมอง ทำให้เกิดขึ้นโดยหวังความมีส่วนแห่งโลกียสุข 3) บุญประณีต คือบุญที่ทำให้เกิดขึ้นโดยหวังความสุขในมรรคผล อีกนัยหนึ่ง บุญที่ทำให้เกิดขึ้นเพื่อสมบัติในภพด้วยอำนาจแห่งตัณหา ชื่อว่า "บุญขั้นต่ำ" บุญที่ทำให้เกิดขึ้นเพื่อความหลุดพ้นของ

ตน ชื่อว่า "บุญปานกลาง" บุญที่เป็นบารมีทำให้เกิดขึ้นเพื่อความหลุดพ้นของสรรพสัตว์ ชื่อว่า บุญประณีต ในปัจจุบันการทำบุญเพื่อประโยชน์ทางสังคมเป็นการทำบุญเพื่ออวดซึ่งเป็นการทำบุญที่ไม่มาจากใจจริง แต่เพื่อให้คนอื่นเห็นและชื่นชม มักไม่สร้างประโยชน์ที่แท้จริง ทั้งนี้เป็นการแสดงออกที่พยายามแสดงให้เห็นว่าตนเองเป็นคนดี แต่ไม่สามารถช่วยเสริมสร้างความดีในใจของตัวเองได้ มีการการฆ่าสัตว์แลกบุญ อาจเป็นสิ่งที่ขัดแย้งกับหลักการของความเมตตาและกรุณาที่แท้จริงในศาสนา ที่มากกว่านั้นเป็นการทำบุญยังไปเกี่ยวข้องกับอบายมุขต่างๆ ในงานบุญแจกข้าว เช่นมีการดื่มสุราริในงาน เล่นการพนัน จนเหตุให้งานบุญแจกข้าวที่ดิงตามหลักพระพุทธศาสนา ถูกลดทอนคุณค่าและความสำคัญลง เปรียบปรลิตที่ฝังตัวในร่างกายของคน เพื่อเพื่อการค้ำมุงหวังผลกำไรหรือประโยชน์ส่วนตัวมากกว่าการช่วยเหลือผู้ด้อยโอกาสหรือสร้างสรรคสังคัมให้ดี ความสำคัญในเรื่องบุญจึงเกี่ยวข้องกับการชำระล้างมากกว่าความหมายอื่น เพราะเป็นบุญที่สามารถสละอุปาทานหรือความยึดมั่นถือมั่นได้ โดยท่านพุทธทาสได้แบ่งและเปรียบเทียบการทำบุญออกเป็น 3 จำพวกด้วยกัน คือ 1) พวกที่ฆ่าสัตว์ตัดชีวิตเอามาทำบุญให้ทาน ฆ่าวัว ฆ่าไก่ เลี้ยงสุรายาเมาทำตามประสาของคนที่ไม่เห็นแก่ปากแก็ท้องก็เห็นแต่เรื่องกินเป็นใหญ่ แล้วฆ่าสัตว์ทำบุญหรือทำบุญอวดคน ทำแต่เรื่องเพื่ออวดคน ทำแต่เพียงเรื่องไว้อวดคน คือทำบุญเอาหน้าเป็นการค้ำกำไร เปรียบเหมือนคนที่อาบน้ำโคลนเพราะไม่มีน้ำอื่นจะอาบ อาบเสร็จแล้วยังมีโคลนติดอยู่ที่ตัว 2) อีกพวกหนึ่ง ทำบุญอุปาทาน ยึดมั่นถือมั่นในบุญ เมาบุญเมาสวรรค์วิมานเป็นต้น เปรียบเหมือนคนที่อาบน้ำที่ปนด้วยเครื่องหอม เมื่ออาบเสร็จแล้วยังมีกลิ่นของเครื่องหอมติดตัวอยู่ 3) พวกสุดท้ายนี้ทำบุญเพื่อเสียสละซึ่งความยึดมั่นถือมั่น ไม่มีความยึดมั่นในสิ่งใดๆ เป็นตัวเรา ทำเพื่อให้กิเลสหมดไปจากสันดาน เหมือนคนที่อาบน้ำที่ใสสะอาด ลูบไล้ด้วยสบู่แล้วล้างด้วยน้ำที่ใสสะอาด ก็ไม่อะไรติดอยู่ที่ตัวเป็นเนื้อตัวที่สะอาด (พุทธทาสภิกขุ, 2537, 254-255)

มติของมหาเถรสมาคม ครั้งที่ 29/2566 (มติที่ 811/2566) เรื่องแนวทางการปฏิบัติการจัดงานบุญปลอดเหล้า ปลอดบุหรี่ และบุหรี่ปัไฟฟ้าในการประชุม เมื่อวันที่ 8 ธันวาคม 2566 ได้มีการนำเสนอโดยเลขาธิการมหาเถรสมาคมว่า สำนักอณามัยกรุงเทพมหานครได้แจ้งในหนังสือที่ กท 1709/11155 เมื่อวันที่ 15 พฤศจิกายน 2566 ว่ามีการประกาศมาตรการเกี่ยวกับการห้ามดื่มเครื่องดื่มแอลกอฮอล์และห้ามขายในวัดและศาสนสถานตามพระราชบัญญัติเครื่องดื่มแอลกอฮอล์ พ.ศ. 2551 (มาตรา 27 และ 31) ซึ่งมีบทกำหนดโทษสำหรับผู้ฝ่าฝืน (มาตรา 40 และ 42) นอกจากนี้ยังมีมติในการประชุมครั้งที่ 13/2562 ที่เกี่ยวข้องกับการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ และการกำหนดให้วัดและศาสนสถานปฏิบัติตามกฎหมายเกี่ยวกับการควบคุมผลิตภัณฑ์ยาสูบ พ.ศ. 2560 แต่ยังไม่มีความแนวทางในการปฏิบัติให้วัดและศาสนสถานปลอดบุหรี่และปลอดเครื่องดื่มแอลกอฮอล์อย่างชัดเจน การทำบุญแจกข้าวของชุมชน ในเขตตำบลท่าศิลา อำเภอส่องดาว จังหวัดสกลนคร ได้รับนโยบายจากมติมหาเถรสมาคม เรื่องแนวทางการจัดงานบุญปลอดเหล้า ปลอดบุหรี่ และบุหรี่ปัไฟฟ้า ตลอดถึงการพนันทุกประเภท มาปฏิบัติร่วมกันของกลุ่มชุมชนอย่างต่อเนื่อง

ผลการปฏิบัติมาต่อเนื่องหลายปี เกิดอย่างเป็นรูปธรรม และยึดถือเป็นแนวทางปฏิบัติของชุมชน โดยเป็นหัวใจหลักของงานบุญแจกข้าว

ราชกิจจานุเบกษาได้เผยแพร่กฎกระทรวงฉบับที่ 46 (พ.ศ. 2567) ที่กำหนดให้การพนัน 23 ชนิด สามารถเล่นได้ภายในเวลาที่กำหนด โดยมีผลบังคับใช้ตั้งแต่วันที่ 11 ตุลาคม 2567 เป็นต้นไป ตามพระราชบัญญัติการพนัน พุทธศักราช 2478 โดยการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ได้แก่ การพนันที่เกี่ยวข้องกับสัตว์ต่อสู้ เช่น วัวควม, แข่งเรือ, ชกมวย, โยนห่วง, และอื่นๆ สามารถเล่นได้ระหว่างเวลา 7.00-24.00 น. การพนันบางประเภท เช่น ไพ่นกกระจอก, บู้กเมกิง และโตเต้ไฮเซเตอร์ มีเวลาที่จำกัดในการเล่นระหว่าง 12.00-20.00 น. หรือเฉพาะวันอาทิตย์ 12.00-24.00 น. นอกจากนี้ ยังมีการเพิ่มแบบพิมพ์ใบอนุญาตสำหรับการพนันแข่งวัวลานในกฎกระทรวงนี้ การเปลี่ยนแปลงนี้เป็นการแก้ไขและอัปเดตกฎกระทรวงที่เกี่ยวข้องกับการพนันในประเทศไทย เพื่อให้การเล่นการพนันบางประเภทมีกรอบเวลาและข้อกำหนดที่ชัดเจนให้ไว้ ณ วันที่ 30 กันยายน พ.ศ. 2567 อนุกิติน ชาญวิรุณ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงมหาดไทย

ผู้วิจัยมีความสนใจศึกษาหลักธรรมที่ปรากฏในงานบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขในชุมชนตำบลท่าศิลา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร เพื่อสร้างความเข้าใจในการทำบุญ ตระหนักถึงคุณค่าเน้นประโยชน์สูงสุดจากการทำบุญตามหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนา รวมทั้งชี้ให้เห็นโทษของอบายมุขที่เข้ามาแทรกในงานบุญ ซึ่งทำให้ลดคุณค่าของการทำบุญตามหลักศาสนา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสำคัญและความเป็นมาของการทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข
2. เพื่อศึกษาหลักธรรมในการทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขของตำบลท่าศิลา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร
3. เพื่อวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขของตำบลท่าศิลา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้แนวทางการศึกษาผสมผสานระหว่างการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) และการศึกษาภาคสนาม (Field Study) โดยมีกรอบแนวคิดทางพุทธปรัชญาเป็นฐานในการวิเคราะห์ เพื่อทำความเข้าใจปรากฏการณ์ทางสังคมและวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับการทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขในบริบทของชุมชน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 25 รูป/คน ประกอบด้วย พระสงฆ์ ผู้นำชุมชน ผู้สูงอายุ และประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการจัดงานบุญแจกข้าวในพื้นที่ศึกษา

ซึ่งเป็นผู้มีประสบการณ์ตรงและสามารถให้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับประเด็นการวิจัย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง แบบบันทึกการสังเกต และแบบบันทึกภาคสนาม โดยเครื่องมือผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ส่วนการเก็บรวบรวมข้อมูล ดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยวิธี การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) และการศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้อง

การวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) การวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) โดยดำเนินการถอดเทป เข้ารหัสข้อมูล (Coding) จัดกลุ่มประเด็น สังเคราะห์เชิงแนวคิด และการตรวจสอบความน่าเชื่อถือ ใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การตรวจสอบจากแหล่งข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล มุมมองการวิเคราะห์ ร่วมกับการตรวจสอบข้อมูลโดยผู้ให้ข้อมูล

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หลักธรรมที่ปรากฏในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขในชุมชนตำบลท่าศิลา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ด้านความสำคัญและความเป็นมาของการทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข พบว่า การทำบุญดังกล่าวมิได้มีนัยเพียงการสงเคราะห์ผู้ยากไร้เท่านั้น หากยังเป็นกลไกทางสังคมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวและชุมชนอย่างยั่งยืน โดยกระบวนการทำบุญก่อให้เกิดการปลูกฝังคุณธรรม ได้แก่ ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการเสียสละ อันเป็นพื้นฐานของการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติ นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมบุญยังช่วยเสริมสร้างความพึงพอใจทางจิตใจและความสุขเชิงจิตวิญญาณแก่ผู้ปฏิบัติ เนื่องจากการกระทำความดีโดยปราศจากผลประโยชน์ส่วนตนส่งผลให้เกิดความสงบและความอิ่มเอมภายใน ทั้งนี้ ลักษณะสำคัญของการเป็นงานบุญปลอดอบายมุขยังทำหน้าที่เป็นกลไกในการควบคุมพฤติกรรมของสมาชิกในชุมชน โดยเฉพาะการงดเว้นการดื่มสุรา อันนำไปสู่การรักษาบรรยากาศของงานบุญให้มีความสงบเรียบร้อย และเอื้อต่อการประกอบกุศลกรรมอย่างแท้จริง ส่งผลให้เกิดคุณค่าเชิงจิตวิญญาณทั้งในระดับปัจเจกและระดับสังคม

2. ด้านหลักธรรมที่ปรากฏในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข พบว่า กิจกรรมดังกล่าวมีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะหลักทาน ซึ่งเป็นพื้นฐานของการให้และการแบ่งปัน อันเป็นการฝึกฝนจิตใจให้มีความเมตตากรุณาและลดความยึดมั่นถือมั่นในทรัพย์สิน นอกจากนี้ยังปรากฏหลักศีล โดยเฉพาะศีล 5 ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบในการกำกับพฤติกรรมให้ดำเนินไปในทางที่ถูกต้อง ส่งผลให้เกิดความสงบเรียบร้อยทั้งในระดับบุคคลและสังคม ในขณะเดียวกัน หลักสมาธิหรือการพัฒนาจิตใจยังมีบทบาทในการเสริมสร้างสติและความมั่นคงทางอารมณ์ อันนำไปสู่ความสุขที่แท้จริงภายในจิตใจ นอกจากนี้ ยังพบการปรากฏของหลักธรรมอื่น ได้แก่ ความกตัญญูกตเวทิตะ เบญจศีล-

เบญจธรรม ซึ่งช่วยส่งเสริมให้บุคคลมีพฤติกรรมที่เหมาะสมและมีความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณ โดยเฉพาะการหลีกเลี่ยงอบายมุขซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญในการรักษาคุณภาพของกิจกรรมทางศาสนาให้ดำรงอยู่ในกรอบของความดีงาม

3. ด้านการวิเคราะห์หลักธรรมที่สะท้อนผ่านบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข พบว่า กิจกรรมดังกล่าวเป็นรูปแบบของการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะการบูรณาการหลักทาน ศีล และการหลีกเลี่ยงอบายมุขเข้ากับวิถีชีวิตของชุมชน ส่งผลให้เกิดการพัฒนาคุณภาพชีวิตทั้งในระดับบุคคลและส่วนรวม การให้ทานมีบทบาทในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคมและลดความเหลื่อมล้ำ ขณะที่การรักษาศีลช่วยควบคุมพฤติกรรมและลดปัญหาทางสังคม ส่วนการงดเว้นอบายมุขช่วยรักษาบรรยากาศของกิจกรรมให้สงบและมีคุณค่าเชิงศีลธรรม นอกจากนี้ ยังพบว่ากิจกรรมดังกล่าวมีส่วนสำคัญในการเสริมสร้างความรัก ความสามัคคี และความร่วมมือภายในชุมชน ทำให้สมาชิกในชุมชนเกิดความรู้สึกเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน และร่วมกันธำรงรักษาประเพณีที่มีคุณค่า

ดังนั้น การทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขมิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางศาสนา หากแต่เป็นกระบวนการทางสังคมที่บูรณาการหลักธรรมเข้ากับวิถีชีวิตของชุมชนอย่างเป็นระบบ นำไปสู่การพัฒนาทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม ส่งผลให้เกิดความยั่งยืนในการดำรงชีวิตร่วมกันภายใต้กรอบของหลักพระพุทธศาสนา

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง หลักธรรมที่ปรากฏในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขในชุมชน ตำบลท่าศิลา อำเภอสองดาว จังหวัดสกลนคร สามารถอภิปรายผลได้ดังนี้

1. ด้านความสำคัญและความเป็นมาของการทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข ผลการวิจัยสะท้อนให้เห็นว่า การทำบุญดังกล่าวมิได้มีบทบาทเพียงการสงเคราะห์ผู้ยากไร้ หากแต่เป็นกลไกทางสังคมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์ในระดับครอบครัวและชุมชนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วม อันนำไปสู่การสร้าง ความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชนในระยะยาว ทั้งนี้ การปลูกฝังคุณธรรม เช่น ความเมตตา ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ และการเสียสละ เป็นผลโดยตรงจากการปฏิบัติกิจกรรมบุญ ซึ่งสอดคล้องกับหลักคำสอนทางพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการทำความดีและการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข นอกจากนี้ การกำหนดให้เป็นงานบุญปลอดอบายมุข โดยเฉพาะการงดเว้นการดื่มสุรา ยังทำหน้าที่เป็นกลไกควบคุมทางสังคมที่ช่วยรักษาบรรยากาศของงานบุญให้สงบเรียบร้อย และเอื้อต่อการประกอบกุศลกรรมอย่างแท้จริง อันสะท้อนแนวคิดเรื่องการหลีกเลี่ยงอบายมุขซึ่งเป็นเหตุแห่งความเสื่อมในพระพุทธศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ อัมภวาน์ ชมดี (2553) ที่พบว่า พิธีกรรมบุญในชุมชนอีสานมีเป้าหมายสำคัญในการอุทิศส่วนกุศลให้แก่บรรพบุรุษ และเสริมสร้างความสมัครสมานสามัคคีของคนในชุมชน แม้ว่ารูปแบบพิธีกรรมจะมีความ

แตกต่างกันตามบริบท แต่ยังคงมีสาระสำคัญร่วมกัน คือ การยึดโยงความเชื่อเรื่องการเวียนว่ายตายเกิด และการทำบุญเพื่อเกื้อกูลทั้งผู้มีชีวิตและผู้ล่วงลับ

2. ด้านหลักธรรมที่ปรากฏในบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข พบว่า กิจกรรมมีความเชื่อมโยงกับหลักธรรมสำคัญในพระพุทธศาสนาอย่างเป็นระบบ โดยเฉพาะหลักทาน ศีล และภาวนา ซึ่งเป็นองค์ประกอบของการพัฒนาตนตามแนวพุทธธรรม การให้ทานเป็นการลดความยึดมั่นถือมั่นและส่งเสริมความเมตตากรุณา การรักษาศีลเป็นการกำกับพฤติกรรมไม่ให้เบียดเบียนผู้อื่น และการเจริญภาวนาเป็นการพัฒนาจิตใจให้มีความสงบและมั่นคง นอกจากนี้ ยังปรากฏหลักธรรมอื่น ได้แก่ ความกตัญญูกตเวที เบญจศีล และเบญจธรรม ซึ่งทำหน้าที่เสริมสร้างคุณค่าทางจริยธรรมและความเจริญงอกงามทางจิตวิญญาณของบุคคล อันส่งผลต่อความสงบสุขทั้งในระดับบุคคลและระดับสังคม โดยเฉพาะการหลีกเลี่ยงอบายมุขซึ่งเป็นเงื่อนไขสำคัญในการรักษาความบริสุทธิ์ของกิจกรรมทางศาสนา ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพระภิกษุณันท ฐิตเสฏฐ และคณะ (2559, หน้า 22-28) ที่พบว่า หลักบุญกิริยาวัตถุ 3 ได้แก่ การให้ทาน การรักษาศีล และการเจริญภาวนา เป็นหลักพื้นฐานของการทำความดีที่นำไปสู่ความสุขและความสงบในชีวิต โดยเป็นกระบวนการลดกิเลสและการเบียดเบียนผู้อื่น อันก่อให้เกิดสันติสุขทั้งในระดับปัจเจกและสังคม

3. ด้านการวิเคราะห์หลักธรรมที่สะท้อนผ่านบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข พบว่า กิจกรรมเป็นรูปแบบของการประยุกต์ใช้หลักธรรมในพระพุทธศาสนาในบริบทของวิถีชีวิตชุมชนอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวคือ หลักธรรมมิได้ดำรงอยู่เพียงในเชิงคัมภีร์ หากแต่ถูกแปรรูปเป็นพฤติกรรมและกิจกรรมทางสังคมที่มีผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยเฉพาะการบูรณาการหลักทาน ศีล และการหลีกเลี่ยงอบายมุข ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม การทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขสามารถอธิบายได้ว่าเป็นกลไกการสร้างบรรทัดฐานทางสังคมที่เกิดจากความเชื่อและความศรัทธาร่วมกันของชุมชน อันนำไปสู่การควบคุมพฤติกรรมและการเสริมสร้างความเป็นระเบียบของสังคม ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของปรีชา พิณทอง (2534) ที่พบว่า ประเพณีการทำบุญข้าวประดับดิน และข้าวสากในสังคมอีสานมีรากฐานจากความเชื่อทางพระพุทธศาสนา โดยเฉพาะเรื่องการอุทิศส่วนกุศลให้แก่ผู้ล่วงลับ ซึ่งมีที่มาจากเรื่องราวในพระธรรมบท เช่น เรื่องพระเจ้าพิมพิสาร และเรื่องราวที่สะท้อนการละเว้นพยาบาทและการทำบุญร่วมกัน อันนำไปสู่การสร้างความสัมพันธ์ในชุมชน และการดำรงอยู่ของประเพณีอย่างต่อเนื่อง

ดังนั้น การทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขในชุมชนตำบลท่าศิลา เป็นกระบวนการทางสังคมที่บูรณาการหลักพุทธธรรมเข้ากับวิถีชีวิตอย่างเป็นระบบ อันนำไปสู่การพัฒนาทั้งด้านจิตใจ พฤติกรรม และความสัมพันธ์ทางสังคม โดยมีลักษณะเป็นการประยุกต์ใช้พุทธธรรมในระดับชุมชน ซึ่งก่อให้เกิดความยั่งยืนทางวัฒนธรรมและคุณภาพชีวิตของประชาชนในระยะยาว

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรจัดทำเอกสารเกี่ยวกับการ ทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข เพื่อให้การทำบุญแจกข้าวเป็นงานบุญที่สำคัญ ในทางพระพุทธศาสนา ของชุมชน ตำบลท่าศิลา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสกลนคร ไว้เป็นรูปเล่ม เพื่อสะดวกแก่การค้นหาข้อมูลต่อไป

1.2 จัดทำแหล่งการเรียนรู้ เรื่องพระพุทธศาสนา และแนวทางปฏิบัติให้ปลอดอบายมุข ทุกประเภทตามหลักพระพุทธศาสนา ให้เข้าถึงชุมชน ตำบลท่าศิลา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสกลนคร

2. ข้อเสนอแนะทางวิชาการ

2.1 ควรมีวิทยากรที่มีความรู้ในเรื่องการทำบุญ เช่นพระสงฆ์ที่ทรงความรู้ด้านธรรม มาเป็นผู้แสดงธรรมเพื่อให้แนวทางการปฏิบัติ ของชุมชนท่าศิลา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสกลนคร

2.2 ควรทำเอกสารการรวบรวม ทำเว็บไซต์เรื่องเรื่องบุญแจกข้าวปลอดอบายมุข ของชุมชน ตำบลท่าศิลา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสกลนคร เพื่อเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายเสนอแนะ ให้ข้อคิดเห็น และเสนอข้อปฏิบัติ เพื่อให้เกิดความหลากหลายของวิธีทำบุญแจกข้าวและการแก้ปัญหาอบายมุข

3. ข้อเสนอแนะการนำวิจัยไปใช้ประโยชน์

3.1 ควรนำเรื่องการทำบุญแจกข้าวปลอดอบายมุขของชุมชน ตำบลท่าศิลา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสกลนคร มาเป็นแบบอย่าง เป็นกิจกรรมหลักของการทำบุญทุกประเภท ให้สอดคล้องกับหลักพระพุทธศาสนา

3.2 ควรมีการบูรณาการการทำบุญทุกประเภท ให้มีการปลอดอบายมุข เพื่อความสงบสุขในชุมชน ตำบลท่าศิลา อำเภอสังขละบุรี จังหวัดสกลนคร

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากการวิจัยเป็นข้อมูลหรือความเข้าใจที่เกิดขึ้นจากการศึกษาและการทดลองที่ลึกซึ้ง ซึ่งสามารถเปิดเผยข้อเท็จจริงหรือแนวทางใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีการสำรวจหรือรู้จักมาก่อน การวิจัยช่วยให้เราสามารถขยายขอบเขตของความรู้ในสาขาต่างๆ ได้อย่างต่อเนื่อง และเป็นการพัฒนาความเข้าใจในปัญหาหรือประเด็นต่างๆ ที่มีความซับซ้อนมากขึ้น โดยผลลัพธ์จากการวิจัยไม่เพียงแต่มีประโยชน์ในด้านทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในทางปฏิบัติได้อีกด้วย นอกจากนี้ การวิจัยยังสามารถเป็นเครื่องมือสำคัญในการพัฒนาและปรับปรุงวิธีการต่างๆ ในการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในสังคม ชุมชน หรือองค์กรได้อย่างมีประสิทธิภาพ กิจกรรมที่มีคุณค่า ทั้งในแง่ของจิตใจและสังคม ช่วยส่งเสริมความสงบสุขภายในจิตใจของผู้ทำบุญ พร้อมทั้งเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีในครอบครัวและชุมชน นอกจากนี้ ยังเป็นการสร้างความสงบสุขให้กับวิญญาณและผู้ทำบุญเอง การอุทิศบุญให้แก่ผู้ล่วงลับ ส่งเสริมความ

สัมพันธ์ระหว่างผู้มีชีวิตและผู้ล่วงลับในด้านจิตวิญญาณ ช่วยปลดปล่อยจากทุกข์ในโลกหน้า แสดงออกถึงความกตัญญูต่อบุคคลที่ล่วงลับไปแล้ว พร้อมทั้งส่งเสริมการฝึกฝนความเมตตาและการเสียสละ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ปรีชา พินทอง. (2534). *ประเพณีโบราณไทยอีสาน*. (พิมพ์ครั้งที่ 7). อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟเซต.
- พระครูสุธีศัมภีร์ญาณ. (2565). รูปแบบการแบ่งปันและการสร้างความกตัญญูในงานบุญแจกข้าวของชาวอีสาน. *วารสารสังคมศาสตร์ปัญญาพัฒนา*, 4(4), 269-282. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/JSSP/article/view/260244>
- พระภัทรนันท์ ฐิตเสฏฐโฐ, พระครูโกศลอรธกิจ, อุทัย เอกสะพัง, พระมหาอภิรักษ์ นนทภาณี คำหารพล และพระณัฐพงษ์ สิริสุวณโณ จันทโร. (2559). ศึกษาวิเคราะห์บุญกิริยาวัตถุ 3 ที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาธรรมบท. *วารสารปัญญาปริทัศน์*, 1(1), 22-28. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/PPJ/article/view/216206/150217>
- พุทธทาสภิกขุ. (2537). *ภาษาคน-ภาษาธรรม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- อัษฎางค์ ชมดี. (2553). *ร้อยเรื่องเมืองสุรินทร์*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). อุบลราชธานี: ศิริธรรมออฟ.

รูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวนา 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก*

A Development Model for Educational Supervision Skills Based on the Four Bhāvanā Principles for Pariyatti Supervisors in the Northeastern Monastic Administration Region

พระครูชিরอรรธวาทิ (วิเชียร คันทา), พระปลัดฮอนด้า วาทสฺสโท (เข้มมา) และยิ่งสรณ์ หาพา
Phrakhru Wachiraatthawathi (Wichian Kantha), Phra Palad Honda Vadasuddo (Khemma)
and Yingsan Hapa
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: wichean980@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษา 2) พัฒนารูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษา 3) ประเมินรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวนา 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน ระหว่างการวิจัยเชิงคุณภาพและการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มตัวอย่างได้แก่ พระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก จำนวน 190 รูป เครื่องมือที่ใช้ในวิจัยได้แก่ แบบสอบถามทักษะการนิเทศ มีค่าความเชื่อมั่น ด้านสภาพปัจจุบันเท่ากับ 0.793 และด้านสภาพที่พึงประสงค์ เท่ากับ 0.814 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวนา 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก โดยรวมอยู่ในระดับมาก และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 0.24 สามารถเรียงลำดับค่าความต้องการจำเป็นจากมากไปน้อย

*ได้รับบทความ: 7 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 23 ธันวาคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 19 มีนาคม 2569

คือ ทักษะด้านการบริหารจัดการบุคลากร ทักษะด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านเทคนิคและการนิเทศการศึกษา และทักษะด้านการประเมินผล ตามลำดับ

2. รูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภavana 4 ของพระปริยัตินิกายในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก ประกอบด้วย 1) ชื่อรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) หลักการและแนวคิดของรูปแบบ 4) เนื้อหาโดยการบูรณาการด้วยหลักภavana 4 และ 5) ผลลัพธ์ที่คาดหวัง

3. ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภavana 4 ของพระปริยัตินิกายในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก ด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ โดยรวมอยู่ในระดับมาก

คำสำคัญ: การพัฒนาทักษะ; การนิเทศการศึกษา; ภavana 4

Abstract

The purposes of this research were: 1) examine the current state, desirable state, and necessary improvements in educational supervision skills, 2) develop a model for enhancing supervision skills based on the Four Bhāvanā Principles, and 3) evaluate the effectiveness of the developed supervision skills model. This study employed a mixed-methods research approach, combining qualitative and quantitative research methods. The sample consisted of 190 Pariyatti supervisors from the Northeastern Monastic Administration Region. The research instruments included questionnaires, with a reliability coefficient of 0.793 for the current state assessment and 0.814 for the desirable state assessment. Data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, and the Priority Needs Index (PNI).

The results revealed that:

1. The current state and desirable state of educational supervision skills based on the Four Bhāvanā Principles among Pariyatti supervisors in the Northeastern Monastic Administration Region were found to be at a high level overall. The average Priority Needs Index (PNI) was 0.24, ranking the necessary skill improvements in the following order: (1) personnel management skills, (2) interpersonal skills, (3) technical and supervisory skills, and (4) evaluation skills.

2. The Development Model for Educational Supervision Skills based on the Four Bhāvanā Principles consists of (1) model name, (2) model objectives, (3) principles and conceptual framework, (4) content structure integrating the Four Bhāvanā Principles, and (5) expected outcomes.

3. The evaluation of the developed model in terms of appropriateness, feasibility, and benefits showed that all aspects were rated at a high level overall.

Keywords: Skill Development; Educational Supervision; Bhāvanā 4

1. บทนำ

การนิเทศการศึกษาเป็นการให้ความช่วยเหลือแนะนำในการปรับปรุงพัฒนาวิธีการทำงานของครูหรือผู้รับการนิเทศ เพื่อให้สามารถปรับปรุงและพัฒนาการจัดการกระบวนการเรียนรู้หรือการทำงานเพื่อให้การจัดการศึกษาหรือการทำงานบรรลุจุดมุ่งหมายที่วางไว้ การนิเทศศึกษามีจุดมุ่งหมายเพื่อพัฒนาและปรับปรุงคุณภาพการศึกษา ของบุคลากรทางการศึกษา เพื่อประโยชน์ให้แก่การศึกษา เพื่อส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าและความเติบโตของอาชีพครู ซึ่งประโยชน์อันสูงสุดของการนิเทศการศึกษา คือการพัฒนาการศึกษาและพัฒนาบุคลากรการศึกษา ก็คือนักเรียนจะมีความสุขในการเรียนและมีสัมฤทธิ์ผลทางการเรียนสูงสุด และเรียนรู้ได้เต็มตามศักยภาพ ครูก็มีการพัฒนาทักษะในการเรียนการสอน (ถวิล อรัญเวศ, 2567) หรืออาจกล่าวได้ว่า การนิเทศศึกษานั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อพัฒนาคุณภาพผู้เรียน โดยผ่านกระบวนการพัฒนาครู ปรับปรุงหลักสูตรและกระบวนการเรียนการสอน เสริมสร้างสมรรถนะด้านการสอน ส่งเสริมการประสานความร่วมมือในการแก้ปัญหาการจัดการเรียนการสอน และเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้ครู เพื่อให้เกิดความสัมฤทธิ์ผลตามจุดประสงค์ดังกล่าว จึงมีเทคนิคการนิเทศการศึกษาที่หลากหลายให้เลือกนำไปปฏิบัติ เช่น เทคนิคการสอนแนะ เทคนิคการนิเทศโดยใช้กระบวนการวิจัย เทคนิคการนิเทศแบบกัลยาณมิตร เป็นต้น อย่างไรก็ตามผู้ที่ทำหน้าที่นิเทศการศึกษา จำเป็นต้องเป็นผู้มีทักษะหลากหลายด้าน เพื่อให้การนำเทคนิคการนิเทศการศึกษาไปปรับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งทักษะที่สำคัญได้แก่ ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ (Human Relational Skills) ทักษะด้านการบริหารงานบุคคล (Personal Administration Skills) ทักษะด้านเทคนิคและการนิเทศการศึกษา (Techniques and Supervision Skills) และทักษะด้านการประเมินผล (Evaluation Skills) (อรอุมา ดั่งช้าง, 2566, หน้า 322-342)

โรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นโรงเรียนที่จัดตั้งขึ้นโดยมหาเถรสมาคม (มส.) ตามระเบียบกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2514 และ พ.ศ. 2535 ซึ่งปัจจุบันใช้ระเบียบสำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ ว่าด้วยโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา พ.ศ. 2546 โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้การศึกษาแก่พระภิกษุ สามเณร ทั้งในวิชาธรรมและ

วิชาสามัญควบคู่กันไป (ภาวินี คงฤทธิ์, 2564) พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562 มาตรา 6 ระบุว่า การศึกษาพระปริยัติธรรมมีอยู่ 3 แผนก ดังนี้ 1) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกบาลีสนามหลวง เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาภาคภาษาบาลี 2) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกธรรมสนามหลวง เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาภาคภาษาไทย และ 3) การศึกษาพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา เป็นการศึกษาพระพุทธศาสนาทั้งแผนกบาลีสนามหลวง และแผนกธรรมสนามหลวง ควบคู่กับหลักสูตรการศึกษาขั้นพื้นฐานของกระทรวงศึกษาธิการ (พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562, 2562) และตามข้อบังคับคณะกรรมการการศึกษาพระปริยัติธรรมว่าด้วยโครงสร้างการบริหารงานและการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมและสถานศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2563 กำหนดให้มีศูนย์พระปริยัตินิเทศก์แห่งคณะสงฆ์เป็นศูนย์บริหารงาน ควบคุม ดูแล ประสานงานการปฏิบัติหน้าที่ของปริยัตินิเทศก์ทั้งในและต่างประเทศ เพื่อเป็นกลไกในการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมอย่างมีมาตรฐาน ซึ่งผู้ปฏิบัติหน้าที่พระปริยัตินิเทศก์นั้น ก็ต้องทำการนิเทศการศึกษาทั้ง 3 แผนกคือแผนกธรรม แผนกบาลีและแผนกปริยัติธรรมสามัญ ทำให้พระปริยัตินิเทศก์ต้องมีการพัฒนาตัวเองอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะการพัฒนาทักษะด้านการบริหารงานบุคลากร เพราะการนิเทศในยุคใหม่นี้จะเน้นการนิเทศแบบมีส่วนร่วม (Participatory Supervision) (วรพล ศรีเทพ และพงพัฒน์ รักด้วย, 2567, หน้า 1-20) และหลักธรรมที่นิยมนำมาใช้ในการพัฒนาตัวเองนั้นได้แก่หลักภavana 4 อันประกอบด้วยกายภavana สีลภavana จิตภavana และปัญญาภavana ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มีการนำไปประยุกต์ใช้อย่างหลากหลาย ทั้งในชีวิตประจำวันและทางด้านการศึกษา (จิตติมา สุนทรรส และคณะ, 2564, หน้า 1-14)

จากความสำคัญของการนิเทศการศึกษาในบริบทของโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา ซึ่งต้องอาศัยทั้งความรู้ทางวิชาการและความเข้าใจในหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา ควบคู่กับการพัฒนาทักษะของพระปริยัตินิเทศก์ให้สอดคล้องกับการนิเทศแบบมีส่วนร่วมในยุคปัจจุบัน ผู้วิจัยจึงมุ่งศึกษาวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภavana 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก เพื่อสร้างองค์ความรู้และแนวทางเชิงรูปแบบที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาศักยภาพของพระปริยัตินิเทศก์ อันจะส่งผลต่อประสิทธิภาพของการนิเทศการศึกษา และยกระดับคุณภาพการจัดการศึกษาพระปริยัติธรรมให้มีความเหมาะสมกับบริบททางสังคมและพระพุทธศาสนาอย่างยิ่ง

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นของการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภavana 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก

2. เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 ของพระปรียัติ นิเทศกนิเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก

3. เพื่อประเมินรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 ของพระปรียัติ นิเทศกนิเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) ระหว่างการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 ของพระปรียัตินิเทศกนิเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ พระปรียัตินิเทศก สังกัดคณะสงฆ์หนตะวันออก จำนวน 194 รูป และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ พระปรียัตินิเทศก สังกัดคณะสงฆ์หนตะวันออกในแต่ละจังหวัด โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างด้วยตารางสำเร็จรูปของเครจซีและมอร์แกน (Krejcie & Morgan) (สุวิมล ติรภานนท์, 2557) จากนั้นดำเนินการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) ได้กลุ่มตัวอย่างจำนวนทั้งสิ้น 190 รูป

2. รูปแบบการวิจัยและขั้นตอนการดำเนินการวิจัยดำเนินการเป็น 3 ระยะ รวม 8 ขั้นตอน ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น ระยะนี้ศึกษาสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็นในการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 โดยมีขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 ศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง พร้อมทั้งสังเคราะห์องค์ประกอบของทักษะการนิเทศการศึกษา และหลักภาวะ 4 จากนั้นบูรณาการองค์ความรู้เพื่อกำหนดกรอบแนวคิดการวิจัย และพัฒนาแบบสอบถามเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์

ขั้นตอนที่ 2 ตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย โดยนำแบบสอบถามเสนอผู้เชี่ยวชาญจำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Index of Item-Objective Congruence: IOC) โดยคัดเลือกข้อคำถามที่มีค่า IOC ระหว่าง 0.80-1.00 จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะ และนำไปทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 30 รูป/คน ก่อนนำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นด้วยสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) พบว่า ค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถามด้านสภาพปัจจุบันเท่ากับ 0.793 และด้านสภาพที่พึงประสงค์เท่ากับ 0.814 ซึ่งอยู่ในระดับสูง

ขั้นตอนที่ 3 เก็บรวบรวมข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามในรูปแบบออนไลน์ (Google Forms) และการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิแบบเจาะจง จำนวน 6 รูป/คน ด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้สถิติ ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI Modified)

ระยะที่ 2 การสร้างและพัฒนาแบบ ระยะนี้เป็นการสร้างรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 โดยมีขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 4 ยกร่างรูปแบบ โดยนำผลการวิเคราะห์ดัชนีความต้องการจำเป็นมาพิจารณาเลือกองค์ประกอบที่มีความจำเป็นสูงกว่าค่าเฉลี่ยรวม และกำหนดประเด็นสำคัญสำหรับการพัฒนา ขั้นตอนที่ 5 ดำเนินการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน เพื่อประเมินความเหมาะสมของร่างรูปแบบ และขั้นตอนที่ 6 ปรับปรุงรูปแบบตามข้อเสนอแนะจากการสนทนากลุ่ม เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ระยะที่ 3 การประเมินรูปแบบ ระยะนี้เป็นการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ โดยมีขั้นตอนดังนี้ ขั้นตอนที่ 7 นำรูปแบบไปประเมินโดยผู้มีส่วนได้เสีย ได้แก่ ผู้บริหารโรงเรียน พระปริยัติธรรม แผนกสามัญศึกษา จำนวน 10 รูป เพื่อประเมินด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ และขั้นตอนที่ 8 ปรับปรุงรูปแบบตามผลการประเมิน เพื่อให้ได้รูปแบบที่สมบูรณ์และสามารถนำไปใช้ในการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาของพระปริยัตินิเทศก์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และความต้องการจำเป็น (PNI_{modified}) ในการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของสภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าดัชนีความต้องการจำเป็น

ทักษะการนิเทศการศึกษา ตามหลักภาวะ 4	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI _{modified}	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ		
1. ทักษะด้านการมี มนุษยสัมพันธ์	3.55	0.67	มาก	4.51	0.62	มากที่สุด	0.27	2
2. ทักษะด้านการบริหาร จัดการบุคลากร	3.52	0.65	มาก	4.50	0.63	มาก	0.28	1
3. ทักษะด้านเทคนิคและ การนิเทศการศึกษา	3.62	0.70	มาก	4.49	0.70	มาก	0.24	3

ทักษะการนิเทศการศึกษา ตามหลักภวนา 4	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI _{modified}	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ		
4. ทักษะด้านการประเมินผล	3.61	0.79	มาก	4.49	0.77	มาก	0.24	4
เฉลี่ย	3.58	0.70	มาก	4.50	0.68	มาก	0.26	

จากตารางที่ 1 พบว่า สภาพปัจจุบันของทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภวนา 4 ของพระปริยัตินิกายในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก โดยรวมอยู่ในระดับมาก และเมื่อพิจารณารายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากทุกด้าน โดยสามารถเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้ดังนี้ ทักษะด้านเทคนิคและการนิเทศการศึกษา ทักษะด้านการประเมินผล ทักษะด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ และทักษะด้านการบริหารจัดการบุคลากร ตามลำดับ กรณีสภาพที่พึงประสงค์ของทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภวนา 4 ของพระปริยัตินิกายในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก โดยรวมอยู่ในระดับมาก เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด โดยสามารถเรียงลำดับจากมากไปน้อยได้ดังนี้ ทักษะด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านการบริหารจัดการบุคลากร ทักษะด้านเทคนิคและการนิเทศการศึกษา และทักษะด้านการประเมินผล ตามลำดับ เมื่อพิจารณาความต้องการจำเป็น (PNI_{modified}) พบว่า ค่าเฉลี่ยของความต้องการจำเป็นมีค่าเท่ากับ 0.24 ทักษะที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุดได้แก่ ทักษะด้านการบริหารจัดการบุคลากร รองลงมาได้แก่ทักษะด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านเทคนิคและการนิเทศการศึกษา และทักษะด้านการประเมินผล ตามลำดับ

2. รูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภวนา 4 ของพระปริยัตินิกายในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก ประกอบด้วย 1) ชื่อรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) หลักการและแนวคิดของรูปแบบ 4) เนื้อหาโดยการบูรณาการด้วยหลักภวนา 4 และ 5) ผลลัพธ์ที่คาดหวัง

3. การประเมินรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภวนา 4 ของพระปริยัตินิกายในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก ผลการประเมินรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภวนา 4 ของพระปริยัตินิกายในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก ด้านความเหมาะสม ความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์ พบว่าโดยรวม ค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก และทุกด้านมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวนา 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สภาพปัจจุบัน สภาพที่พึงประสงค์ และค่าความต้องการจำเป็นกระบวนการนิเทศการศึกษา มีความสำคัญต่อการพัฒนา ปรับปรุง และเพิ่มประสิทธิภาพการศึกษาในสถานศึกษา รวมถึงพัฒนาคุณภาพครู ให้สามารถจัดการเรียนรู้ บรรลุตามจุดหมายของหลักสูตรได้อย่างมีประสิทธิภาพ จากคำกล่าวดังกล่าว แสดงให้เห็นว่า การนิเทศการศึกษา (Educational Supervision) เป็นกระบวนการทำงานร่วมกันระหว่าง ผู้นิเทศกับผู้รับการนิเทศ เพื่อส่งเสริมให้เกิดการปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ และพัฒนาครูไปพร้อมกัน ดังนั้น ผู้ที่ทำหน้าที่ในการนิเทศการศึกษาจึงจำเป็นต้องมีองค์ความรู้ที่หลากหลาย และมีความเชี่ยวชาญ หรือความชำนาญ หรือที่เรียกว่ามีทักษะในหลายๆ ด้านที่เกี่ยวข้องกับการจัดการเรียนรู้ และการพัฒนาครู เช่น ต้องมีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะทางด้านเทคนิคและเทคนิคการนิเทศ และทักษะด้านการบริหารจัดการบุคลากร เป็นต้น ซึ่งทักษะที่พระปริยัตินิเทศก์มี และได้ปฏิบัติอยู่เป็นประจำ เช่น ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ จึงเป็นทักษะที่มีระดับสภาพที่พึงประสงค์ไม่สูงมากนัก แต่ทักษะด้านการจัดการบุคลากร ซึ่งเป็นทักษะทางการบริหารงานทั่วไปนั้น พระปริยัตินิเทศก์ยังต้องการพัฒนาด้านนี้อยู่เป็นอย่างมาก จึงทำให้ค่าดัชนีความต้องการจำเป็นมีค่าสูงกว่าด้านอื่นๆ ผลการศึกษาในครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของอรอุมา ด่วงช้าง (2564) ที่ศึกษาเรื่องรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม พบว่าสภาพปัจจุบัน ทักษะด้านการบริหารบุคลากร ของผู้บริหารมีค่าต่ำสุด แสดงให้เห็นได้ว่า ทักษะด้านการบริหารบุคลากรนั้น จำเป็นที่ต้องได้รับการพัฒนาอย่างเร่งด่วน เพราะแม้กระทั่งผู้บริหารโรงเรียนที่ทำหน้าที่ในการบริหารเป็นประจำอยู่แล้ว ยังมีทักษะในระดับต่ำ พระปริยัตินิเทศก์ซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้เป็นผู้บริหารสถานศึกษา จึงมีความต้องการพัฒนาทักษะด้านการบริหารบุคลากรในระดับสูง และจากผลการศึกษาของธนพร ศรีษะเกตุ, สาธิตทรัพย์รวงทอง และทีปพิพัฒน์ สันตะวัน (2568, หน้า 128-140) พบว่าเงื่อนไขของความสำเร็จของการนิเทศการศึกษาในโรงเรียนขนาดเล็กนั้น ประกอบด้วย การมีส่วนร่วม การวางแผน และการสร้างบรรยากาศในการนิเทศเป็นเงื่อนไขสำคัญ ซึ่งเงื่อนไขดังกล่าวก็เป็นส่วนหนึ่งของการบริหารบุคลากรนั่นเอง เมื่อพิจารณาในรายละเอียดพบว่าทักษะการนิเทศการศึกษาด้านการบริหารจัดการบุคลากร ที่พระปริยัตินิเทศก์ในสังกัดคณะสงฆ์หนตะวันออกต้องการคือ มีการกำหนดวัตถุประสงค์ในการทำงานของกลุ่มร่วมกัน และสรุปข้อมูลร่วมกันได้อย่างเหมาะสม ซึ่งหมายถึงผู้นิเทศและผู้รับการนิเทศต้องมีการประสานงานกัน ในการกำหนดผลของการทำงาน ในประเด็นดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า ปัจจุบันนี้ การประชุม หรือการพบปะ เพื่อพูดคุยเรื่องเป้าหมายการทำงานนั้นยังมีน้อย อาจเป็นเพราะแต่ละคนมีภาระหน้าที่ที่หลากหลาย โดยเฉพาะพระปริยัตินิเทศก์ที่ต้องรับผิดชอบการนิเทศการศึกษาทั้งการให้การสนับสนุนการเรียนปริยัติ

ธรรมแผนกธรรม การเรียนปริยัติธรรมแผนกบาลี และปริยัติธรรมแผนกสามัญด้วย ทำให้มีเวลาในการพบกับครูผู้สอนน้อย ประกอบกับจำนวนพระปริยัตินิเทศก์มีจำนวนน้อย จึงทำให้การพบปะ หรือการประชุมกันนั้นมีน้อยตามไปด้วย ทำให้การทำหน้าที่ด้านการบริหารบุคลากรนั้น ทำได้ค่อนข้างยาก จึงเป็นสาเหตุทำให้ทักษะด้านนี้มีค่าดัชนีความต้องการจำเป็นสูงกว่าด้านอื่นๆ

2. รูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในการปกครองของคณะสงฆ์หนตะวันออก องค์ประกอบของรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก ที่สร้างขึ้น มีองค์ประกอบ คือ ชื่อรูปแบบ วัตถุประสงค์ หลักการและแนวคิด เนื้อหา และผลลัพธ์ที่คาดหวัง ส่วนองค์ประกอบของทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักพรหมวิหาร 4 ที่นำมาประยุกต์ใช้ มีเพียง 3 องค์ประกอบ ได้แก่ ทักษะด้านการมีมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านการบริหารจัดการบุคลากร และทักษะด้านเทคนิคและการนิเทศการศึกษา เนื่องจากในขั้นการวิเคราะห์ค่าความต้องการจำเป็น เพื่อหาแนวทางการพัฒนานั้น มีข้อกำหนดว่า ข้อใดหรือด้านใดที่มีค่าความต้องการจำเป็นสูงกว่า ค่าเฉลี่ยรวม ควรนำมาเป็นแนวทางในการพัฒนามาก่อน เพราะข้อที่มีค่าความต้องการจำเป็นต่ำนั้น ส่วนใหญ่จะมีการปฏิบัติอยู่แล้ว หรือในทางตรงกันข้ามข้อนั้นก็จะเป็นข้อที่มีสภาพที่พึงประสงค์อยู่ในระดับต่ำ ทำให้ค่าความต้องการจำเป็นมีค่าต่ำ เมื่อสภาพพึงประสงค์อยู่ในระดับต่ำจึงไม่เหมาะสมที่จะนำมาเป็นแนวทางในการปฏิบัติ หรือไม่เหมาะสมที่จะนำมาทำเป็นรูปแบบ ทำให้ในการสังเคราะห์รูปแบบในครั้งนี้ จึงเลือกทักษะที่นำมาพัฒนาเพียง 3 ทักษะเท่านั้น อย่างไรก็ตาม การเลือกทักษะการนิเทศการศึกษามานำมาบูรณาการกับหลักธรรม เพื่อสร้างรูปแบบการพัฒนานั้น ไม่ได้หมายความว่าด้านที่มิได้เลือกมานั้น ไม่มีความสำคัญ หรือไม่มีความจำเป็น ทั้งนี้เพราะในสถานการณ์หรือในบางพื้นที่ความต้องการมีไม่เหมือนกัน ผลการศึกษาค้นคว้าสอดคล้องกับการศึกษาของชวล ไชยเทพ, ศิกานต์ เพียรธัญญกรณ์ และฤทัยทรัพย์ ดอกคำ (2567, หน้า 122-132) ที่ศึกษาเรื่องทักษะการนิเทศของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ผลการศึกษพบว่า ทักษะด้านการบริหารงานบุคคล และทักษะด้านความเป็นผู้นำ สามารถนำไปพยากรณ์การปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน ได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ในขณะเดียวกัน ทักษะการนิเทศด้านทักษะด้านเทคนิค และทักษะด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน สามารถนำไปพยากรณ์การปฏิบัติงานของครูในโรงเรียนได้อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ซึ่งมีระดับนัยสำคัญต่ำกว่า (ความผิดพลาด 5 เปอร์เซ็นต์) และถ้าการศึกษาดังกล่าว ระบุว่าทักษะการนิเทศที่ต้องการต้องมีนัยสำคัญที่ระดับ 0.01 (ความผิดพลาด 1 เปอร์เซ็นต์) ทักษะการนิเทศด้านเทคนิค และทักษะด้านการประเมินผลการปฏิบัติงาน ก็ต้องถูกตัดออกจากรายการที่ต้องการ

3. การประเมินผลรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวะ 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออก อยู่ในระดับมาก ผลการประเมินความเหมาะสม

ความเป็นไปได้และความเป็นประโยชน์ เฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ทั้ง 3 ด้าน แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทักษะ การนิเทศด้วยหลักกรรมภาวนา 4 มีความเหมาะสม หรือกล่าวอีกอย่างหนึ่งว่า การใช้หลักภาวนา 4 ในการพัฒนางานคนทำงานนั้นมีความเหมาะสม ทั้งนี้เป็นเพราะว่าการพัฒนา หมายถึง การชักชวนหรือการ กระตุ้นให้เกิดการ เปลี่ยนแปลงโดยการปฏิบัติตามแผนและโครงการ อย่างจริงจังและเป็นลำดับขั้นตอน ต่อเนื่องกัน ในลักษณะที่เป็นวงจรไม่มีการสิ้นสุด และในทางพระพุทธศาสนาคำว่า การพัฒนา มาจาก คำภาษาบาลีว่า วัฏณะ ซึ่งแปลว่า เจริญ แบ่งออกได้เป็น 2 ส่วนคือ พัฒนาคน เรียกว่าภาวนา กับพัฒนา สิ่งอื่นๆ ที่มีโชคน เช่น วัตถุและสิ่งแวดล้อมต่างๆ เรียกว่าพัฒนา ดังนั้นหลักภาวนา จึงเป็นหลักการพัฒนา ตามคำนิยาม ดังนั้น การพัฒนาด้วยหลักภาวนา จึงมีความเหมาะสม เป็นไปได้และเป็นประโยชน์ ในระดับ มาก ผลการศึกษาในครั้งนี้สอดคล้องกับการศึกษาของภาสิต สุขวรรณดี (2559, หน้า 18-33) ที่ได้ศึกษา การพัฒนามนุษย์ตามแนวภาวนา 4 ซึ่งผลการศึกษาพบว่าการพัฒนามนุษย์ด้วยหลักภาวนานั้นมีความ เหมาะสม เป็นไปได้ เพราะภาวนาก็มีความหมายว่าพัฒนาอย่างทีกล่าวนมาแล้วขั้นต้น นอกจากนั้นการ พัฒนามนุษย์ตามแนวภาวนา 4 นี้ยังมีความเป็นประโยชน์ คือทำให้สังคมมีความสุขด้วย เพราะคนที่ได้รับ การพัฒนาจะเป็นผู้ที่มีพฤติกรรมที่สอดคล้องกับระเบียบ วินัย กฎเกณฑ์ต่างๆ ตลอดจนเคารพกติกาของ สังคม ปฏิบัติตัวตามขนบธรรมเนียม จารีตวิถี และมารยาท สากลนิยม มีจรรยาบรรณในวิชาชีพ ประกอบ อาชีพที่สุจริต ใช้ชีวิตถูกต้อง และขยันหมั่นเพียร สร้างผลผลิต (product) ให้เพิ่มขึ้นโดยสุจริต ในการ ประกอบอาชีพ (อภฺรฐานสัมปทา) รู้จักฉลาดอดออม (save) ทรัพย์สินที่หามาได้ ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อสังคม และประเทศชาติ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 การศึกษารูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวนา 4 ของพระปริยัติ นิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนตะวันออกในครั้งนี้ มุ่งเน้นการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เข้ากับการปฏิบัติงานด้านการนิเทศการศึกษา โดยใช้หลักภาวนา 4 ได้แก่ กายภาวนา ศิลภาวนา จิตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นหลักธรรมที่ครอบคลุมการพัฒนาทั้งด้านร่างกาย จิตใจ สติปัญญา และคุณธรรม

1.2 รูปแบบที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เน้นการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษา 3 ด้าน ได้แก่ ด้านมนุษยสัมพันธ์ ด้านการบริหารจัดการบุคลากร ด้านเทคนิคและการนิเทศการศึกษา

1.3 ศักยภาพในการประยุกต์ใช้ในมิติที่หลากหลาย แม้ว่ารูปแบบจะเน้นเพียง 3 ด้านหลัก แต่หลักภาวนา 4 มีศักยภาพในการประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาในด้านอื่นๆ ได้เพิ่มเติม ดังนั้น การนำรูปแบบไปใช้จึงไม่จำเป็นต้องจำกัดอยู่เพียง 3 ด้านดังกล่าว และสามารถเลือกพัฒนา เฉพาะด้านตามความจำเป็นของหน่วยงานได้

1.4 การนำไปใช้เชิงนโยบายในหน่วยงานผลการประเมินรูปแบบพบว่ามีความเหมาะสมความเป็นไปได้ และความเป็นประโยชน์อยู่ในระดับมาก ดังนั้น ผู้บริหารและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรพิจารณารูปแบบดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาการนิเทศการศึกษา เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

2. ข้อเสนอแนะการนำไปใช้

2.1 ควรคำนึงถึงบริบทของพื้นที่ เนื่องจากการศึกษานี้ดำเนินการในเขตปกครองคณะสงฆ์ หนองวันออก ซึ่งมีลักษณะเฉพาะด้านโครงสร้างและวัฒนธรรม

2.2 ควรมีการปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของแต่ละหน่วยงาน

2.3 ควรพิจารณาปัจจัยด้านเทคโนโลยี ทรัพยากรบุคคล และนโยบายองค์กรร่วมด้วย เพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาอื่นๆ เช่น หลักอริยบท 4 พรหมวิหาร 4 เพื่อพัฒนารูปแบบการนิเทศที่หลากหลายและเหมาะสมกับบริบทเฉพาะด้าน

3.2 ควรมีการวิจัยที่มุ่งเน้นการนิเทศการศึกษาในลักษณะเฉพาะ เช่น การนิเทศเชิงคุณธรรม การนิเทศเชิงพัฒนาศักยภาพครู เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีความเฉพาะเจาะจงและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักภาวา 4 ของพระปริยัตินิเทศก์ในเขตปกครองคณะสงฆ์หนองวันออก ทำให้เกิดองค์ความรู้เชิงบูรณาการระหว่างหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับศาสตร์ด้านการนิเทศการศึกษาอย่างเป็นระบบ โดยสามารถสังเคราะห์ออกมาเป็นกรอบแนวคิดที่ประกอบด้วยทักษะการนิเทศการศึกษาที่สำคัญ 4 ด้าน ได้แก่ ทักษะด้านการบริหารจัดการ บุคลากร ทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์ ทักษะด้านเทคนิคและการนิเทศการศึกษา และทักษะด้านการประเมินผล ซึ่งทักษะทั้ง 4 ด้านนี้ถูกกำกับและพัฒนาโดยหลักภาวา 4 ได้แก่ กายภาวา ศีลภาวา จิตภาวา และปัญญาภาวา ในการพัฒนาเชิงปฏิบัติ พบว่า ทักษะด้านการบริหารจัดการบุคลากรจำเป็นต้องอาศัยการลงมือปฏิบัติจริงในการบริหารงานและการแก้ปัญหาเฉพาะหน้า ควบคู่กับการยึดหลักคุณธรรมและจรรยาบรรณในการบริหารงาน อีกทั้งต้องมีการสร้างแรงจูงใจและความสัมพันธ์อันดีในองค์กร ตลอดจนใช้ข้อมูลเชิงวิเคราะห์ในการตัดสินใจเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการบริหาร

ทักษะด้านเทคนิคและการนิเทศการศึกษา จำเป็นต้องอาศัยการเลือกใช้เครื่องมือและวิธีการนิเทศที่เหมาะสมกับบริบท โดยดำเนินการภายใต้หลักความเป็นธรรมและความโปร่งใส พร้อมทั้งต้องสามารถปรับวิธีการนิเทศให้สอดคล้องกับสภาพอารมณ์และความต้องการของผู้รับการนิเทศ รวมทั้งมีความสามารถ

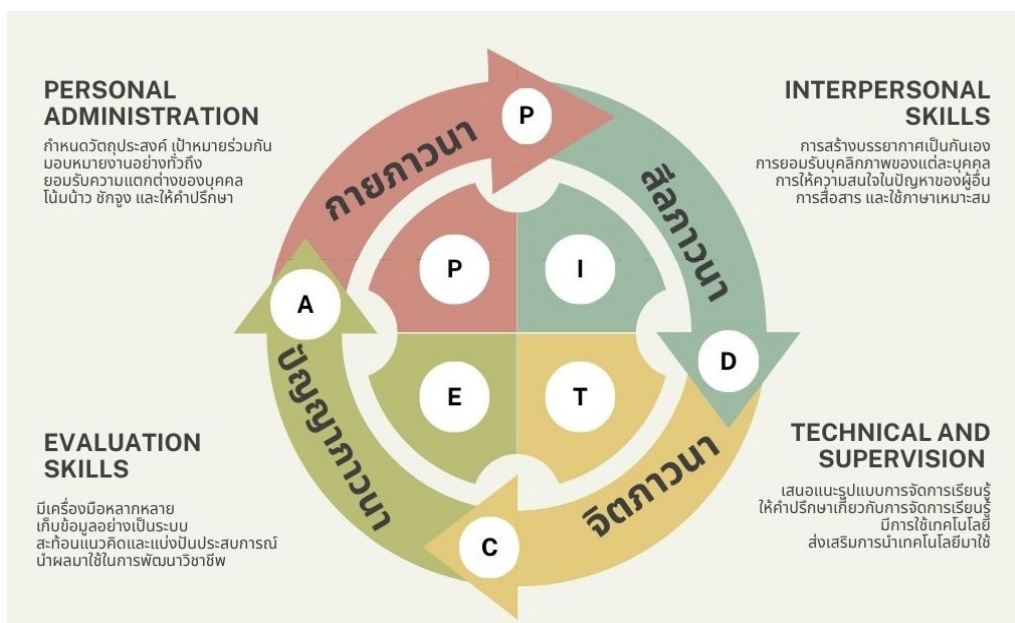

ในการวิเคราะห์และพัฒนากลยุทธ์การนิเทศให้เกิดประสิทธิผลอย่างต่อเนื่อง

ด้านทักษะมนุษยสัมพันธ์ การพัฒนาจำเป็นต้องแสดงออกผ่านพฤติกรรมที่ส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีระหว่างบุคคล โดยตั้งอยู่บนพื้นฐานของจรรยาบรรณในการปฏิสัมพันธ์ ควบคู่กับการพัฒนาความเข้าใจและความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น ตลอดจนการใช้การสื่อสารอย่างมีเหตุผลและสร้างสรรค์ เพื่อเสริมสร้างความร่วมมือในการปฏิบัติงาน

ทักษะด้านการประเมินผล จำเป็นต้องดำเนินการอย่างเป็นระบบ มีความเที่ยงตรงและยึดหลักคุณธรรมในการประเมิน โดยต้องสามารถให้ข้อเสนอแนะที่สร้างสรรค์และไม่บั่นทอนกำลังใจของผู้รับการนิเทศ รวมถึงมีการใช้แนวคิดเชิงวิเคราะห์และการสังเคราะห์ข้อมูลเพื่อพัฒนาการนิเทศอย่างต่อเนื่อง

องค์ความรู้ที่ได้แสดงให้เห็นว่า การพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาตามหลักทฤษฎี 4 มิติ กระบวนการที่หยุดนิ่ง หากแต่เป็นกระบวนการพัฒนาอย่างต่อเนื่องในลักษณะวงจร โดยอาศัยแนวคิด PDCA (Plan-Do-Check-Act) เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เกิดความยั่งยืน ทั้งในด้านการพัฒนาตนเองของผู้นิเทศและการยกระดับคุณภาพการนิเทศการศึกษาโดยรวม ดังนั้น การบูรณาการหลักทฤษฎี 4 กับทักษะการนิเทศการศึกษา สามารถเป็นกรอบแนวคิดที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาทั้งด้านบุคคลและระบบงาน อันนำไปสู่การยกระดับคุณภาพการนิเทศได้อย่างเป็นรูปธรรมและยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ชล ไชยเทพ, ศิกานต์ เพียรธัญญกรณ์ และฤทัยทรัพย์ ดอกคำ. (2567). ทักษะการนิเทศของผู้บริหารที่ส่งผลต่อการปฏิบัติงานของครูในโรงเรียน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ. *วารสารการบริหารการศึกษาและภาวะผู้นำ*, 12(46), 122-132.
- จิตติมา สุนทรรส, พระโสภณพัฒนบัณฑิต, พระครูสุศีลัมภีรญาณ และพระมหาสำรอง สณญิต. (2564). รูปแบบการใช้หลักภวนา 4 เพื่อการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนคุณธรรมของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษามหาสารคาม เขต 1. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 6(10), 1-14.
- ถวิล อรัญเวศ. (2567). *การนิเทศการศึกษา: พุทธวิธีในการนิเทศ*. เข้าถึงได้จาก <https://www.gotoknow.org/posts/698612>
- ธนพร ศรีษะเกตุ, สาธิต ทรัพย์รวงทอง และทีปพิพัฒน์ สันตะวัน. (2568). รูปแบบการนิเทศยุคดิจิทัลของโรงเรียนขนาดเล็ก สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยราชภัฏนครสวรรค์*, 8(1), 128-140.
- พระราชบัญญัติการศึกษาพระปริยัติธรรม พ.ศ. 2562. (2562). *ราชกิจจานุเบกษา*, 136(50 ก), 13.
- ภาวิณี คงฤทธิ. (2564). *ทำความเข้าใจโรงเรียนพระปริยัติธรรม แผนกสามัญโอกาสทางการศึกษาได้ร่ำกาสาวพัสตร์*. เข้าถึงได้จาก <https://www.the101.world/phra-pariyatti-dhamma-general-education-schools/>
- ภาสิต สุขวรรณดี. (2559). การพัฒนานุรักษ์ตามแนวภวนา 4. *วารสารสิรินทรปริทรรศน์*, 17(1), 18-33.
- วรพล ศรีเทพ และพงษ์พัฒน์ รักด้วง. (2567). การนิเทศชั้นเรียนแนวใหม่: ปลดปล่อยศักยภาพการเรียนรู้เชิงรุก. *วารสารวิชาการนอร์ทเทิร์น*, 11(2), 1-20. <https://so09.tci-thaijo.org/index.php/AJntc/article/view/4764>
- สุวิมล ติรณานนท์. (2557). *ระเบียบวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์: แนวทางสู่การปฏิบัติ*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- อรอุมา ดั่งช้าง. (2566). รูปแบบการพัฒนาทักษะการนิเทศการศึกษาของผู้บริหารสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษามหาสารคาม. *Journal of Roi Kaensarn Academi*, 8(4), 322-342.

การวิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพล ต่อสังคมไทย*

An Analysis of the Concept of Sakta-Sakti in Hindu Philosophy and Its Influence on Thai Society

จรัส ลีกา และพระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย พังหมื่นไวย)

Jaras Leeka and Phrakhru Bhavanabodhikun (Somchai Phangmuenwai)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: jarasleeka@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาหมโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดู 2) ศึกษาหมโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในสังคมไทย 3) วิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย เป็นวิจัยคุณภาพ เก็บรวบรวมจากเอกสารปฐมภูมิ และทุติยภูมิ มีผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 รูป/คน วิเคราะห์ด้วยการพรรณนาตามหลักอุปนัยวิธี

ผลการวิจัยพบว่า

- ศักตะคือเทพตรีมูรติ ได้แก่ พระพรหมผู้สร้างมีพระสรัสวดีเป็นศักติเทพีแห่งความรู้ พระวิष्ณูผู้รักษามีพระลักษมีเป็นศักติเทพีแห่งความสุข และพระศิวะผู้ทำลายมีพระอุมาเป็นศักติเทพีแห่งความงามและความมีอำนาจ
- ศักตะ-ศักติในสังคมไทยสะท้อนถึงความเชื่อในพลังของเทพเจ้าและเทพีที่เชื่อมโยงกับการดำเนินชีวิต โดยศักตะหมายถึงอำนาจและพลังของเทพตรีมูรติและเทพศักติที่ช่วยปกป้องและเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองในชีวิตผู้คน. การนับถือศักติเทพีในสังคมไทยสะท้อนถึงความเคารพในความสมดุลระหว่างพลังสร้างสรรค์และทำลาย.
- ศักตะ-ศักติในสังคมไทยเป็นสัญลักษณ์ที่มีอิทธิพลในหลายด้าน ได้แก่ ด้านศาสนาและความเชื่อที่สะท้อนถึงพลังในการปกป้องและเสริมสร้างชีวิตประจำวัน ด้านการปกครองและอำนาจที่แสดงถึง

*ได้รับบทความ: 9 เมษายน 2568; แก้ไขบทความ: 23 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 25 มีนาคม 2569

Received: April 9, 2025; Revised: March 23, 2026; Accepted: March 25, 2026

การเชื่อมโยงระหว่างเทพเจ้ากับการปกครอง, ด้านศิลปะและวัฒนธรรมที่นำมาใช้ในการสร้างสรรค์งานศิลปะที่มีความหมายลึกซึ้ง ด้านการศึกษาและปรัชญาที่สะท้อนถึงเชื่อในการพัฒนาความรู้และการพัฒนาตนเอง และด้านชีวิตประจำวันและพิธีกรรมที่มีบทบาทในการสร้างความสงบสุขและความสมดุลในชีวิต

คำสำคัญ: มโนทัศน์; ศักตะ; ศักติ; ปรัชญาฮินดู; อิทธิพล

Abstract

The objectives of this research are: 1) to study the concept of Sakta-Sakti in Hindu philosophy, 2) to study the concept of Sakta-Sakti in Thai society, and 3) to analyze the influence of the concept of Sakta-Sakti in Hindu philosophy on Thai society. This is a qualitative research study, collecting data from primary and secondary sources. The key informants consisted of 30 individuals, and the analysis was done through descriptive analysis using an inductive approach.

The research findings are as follows:

1. Sakta refers to the Trimurti gods, consisting of Brahma, the creator, with Saraswati as the Sakti goddess of knowledge; Vishnu, the preserver, with Lakshmi as the Sakti goddess of prosperity; and Shiva, the destroyer, with Uma as the Sakti goddess of beauty and power.
2. Sakta-Sakti in Thai society reflects belief in the power of gods and goddesses, which is connected to daily life. Sakta signifies the power and energy of the Trimurti gods and their consort goddesses that help protect and foster prosperity in people's lives. The worship of Sakti goddesses in Thai society reflects respect for the balance between creation and destruction.
3. Sakta-Sakti in Thai society serves as a symbol with influence in many areas, including: religion and belief, reflecting the power to protect and enhance daily life; governance and authority, showing the connection between the gods and rulers; art and culture, used to create works with deep meanings; education and philosophy, reflecting the belief in the development of knowledge and self; and daily life and rituals, playing a role in creating peace and balance in life.

Keywords: concept; Sakta; sakti; Hindu philosophy; influences

1. บทนำ

สังคมโลกในปัจจุบันแม้จะเจริญก้าวหน้าในด้านวิทยาศาสตร์ที่ทำให้มนุษย์มีความรู้ที่สามารถพิสูจน์และยอมรับได้ แต่ในขณะเดียวกันมนุษย์ยังคงมีความเชื่อในสิ่งลึกลับที่ได้รับการถ่ายทอดจากบรรพบุรุษและเกิดจากคติความเชื่อส่วนบุคคล การเชื่อในสิ่งเหนือธรรมชาติยังคงมีอิทธิพลในชีวิตประจำวัน และเป็นปัจจัยสำคัญที่สร้างความหลากหลายทางความคิดและวัฒนธรรม ซึ่งรวมไปถึงการสร้างรูปเคารพหรือเทวรูปเพื่อสักการบูชา แนวคิดเหล่านี้ได้รับอิทธิพลจากอารยธรรมอินเดียที่แพร่กระจายไปยังเอเชียใต้และเอเชียตะวันออกเฉียงใต้เมื่อพันปีก่อนพุทธกาล ชาวอารยันที่อพยพมายังดินแดนนี้ได้นำศาสนาพระเวทที่เน้นการเคารพบูชาเทพเจ้าและธรรมชาติ แต่ไม่มีการสร้างรูปเคารพเพราะเป็นชนที่เคลื่อนย้ายตลอดเวลา ต่อมาศาสนาพราหมณ์ได้พัฒนาขึ้นจากการผสมผสานกับความเชื่อของชนพื้นเมือง และมีการบูชาเทพตรีมูรติซึ่งประกอบด้วยพระพรหม พระศิวะ และพระนารายณ์ (นักรบ นาคสุวรรณ์, 2562) ซึ่งแนวคิดดังกล่าวได้แพร่ขยายและมีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมปัจจุบันอย่างลึกซึ้ง ทั้งในด้านความเชื่อและการปฏิบัติทางศาสนา

แม้ว่าศาสนาพราหมณ์-ฮินดูจะเคารพเทพเจ้าหลายองค์ แต่ในเชิงปรัชญานั้นมีการนับถือเทพเจ้าผู้สูงสุดเพียงองค์เดียว ซึ่งเป็นผู้สร้างจักรวาลและทุกสิ่งจะต้องกลับไปหาท่านในที่สุด พระเจ้าทรงปรากฏในรูปของอวตารที่สามารถรับรู้ได้ในระดับรูปธรรม เนื่องจากภาวะนามธรรมมิอาจเข้าถึงได้โดยตรง รูปธรรมจึงเป็นสื่อกลางสำคัญในการพัฒนาภูมิปัญญาของมนุษย์ ด้วยเหตุนี้ เทวรูปทั้งหญิงและชายจึงเป็นที่เคารพสักการะของผู้ศรัทธา ต่อมาในเทพนิยายฮินดู พระผู้เป็นเจ้าทรงอวตารในรูปแบบต่างๆ ตั้งแต่สัตว์จนถึงมนุษย์ เช่น พระกฤษณะและพระพุทธรูปเจ้า (กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย, 2550, หน้า 125) ซึ่งสะท้อนพัฒนาการของแนวคิดจากรูปธรรมไปสู่นามธรรม เป็นกระบวนการทำความเข้าใจความจริงสูงสุดในเชิงปรัชญา

ในช่วงพุทธศักราช 1,200 ถึง 1,740 ลัทธิฮินดูเจริญขึ้น แต่พระพุทธรูปกลับเสื่อมลง การปฏิบัติทางศาสนาฮินดูในยุคนี้มีการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิม โดยมีการเพิ่มลัทธิและพิธีกรรมใหม่ๆ รวมถึงการบูชาศักดิ์ในฐานะเทพีคู่บารมีของมหาเทพ เช่น พระอุม่าในนิกายไศวะ และพระลักษมีในนิกายไวษณพ (พระยาอนุমানราชธน (เสฐียรโกเศศ), 2507, หน้า 147) จากพัฒนาการดังกล่าวทำให้แนวคิดเรื่องศักดิ์และศักดิ์ปรากฏชัดเจนในศาสนาพราหมณ์-ฮินดู โดยเฉพาะในกรณีเทพตรีมูรติ ซึ่งประกอบด้วยพระพรหม พระวิษณุหรือพระนารายณ์ และพระศิวะ (พระอิศวร) โดยมีเทพีศักดิ์เป็นพลังคู่บารมี ได้แก่ พระสุรัสวดี พระลักษมี และพระอุม่า (ณัฐจิตต์ เล่าหิวัระ, 2548, หน้า 31)

ในอภิปรัชญา แนวคิดเรื่องศักดิ์และศักดิ์ไม่ควรถูกจำกัดเพียงความสัมพันธ์เชิงบุคลาธิษฐานระหว่างเทพและเทพีเท่านั้น หากแต่ควรทำความเข้าใจในฐานะความสัมพันธ์ระหว่างภาวะสูงสุดกับพลังแห่งการปรากฏ กล่าวคือ ศักดิ์เป็นสภาวะแห่งความจริงสูงสุดที่สัมพันธ์กับพรหมัน ในขณะที่ศักดิ์เป็นพลังเชิงพลวัตที่ทำให้ความจริงนั้นปรากฏในจักรวาล ความสัมพันธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดปุรุષะและ

ประกาศในปรัชญาสาขชยะ ซึ่งอธิบายความเป็นคู่ที่เกื้อหนุนกันของภาวะจิตและวัตถุ (สุมาลี มหณรงค์ชัย, 2546, หน้า 33-35) ดังนั้น ความสัมพันธ์ระหว่างศักตะและศักติจึงมิใช่เพียงความเป็นคู่ตรงข้าม หากแต่เป็นเอกภาพเชิงสัมพันธ์ที่ดำรงอยู่ในลักษณะอาศัยซึ่งกันและกัน อันสะท้อนหลักความสมดุลของจักรวาลทั้งในระดับอภิปรัชญาและปรากฏการณ์ อย่างไรก็ตามธรรมเนียมที่กล่าวถึงในบริบทนี้ มิได้หมายถึงธรรมเนียมในพระพุทธศาสนา หากแต่หมายถึง ฤตะ (Rta) ซึ่งเป็นกฎระเบียบแห่งจักรวาลในคติพราหมณ์-ฮินดู อันเป็นหลักการที่กำกับความเป็นระเบียบของสรรพสิ่ง (จรัส ลีลา, สุมิตรา ไอยรา และตาริกาญจน์ วิชาเดช, 2564, หน้า 185-196) แนวคิดการบูชาเทพศักตะ-ศักติในศาสนาฮินดูเพื่อเข้าถึงอันติมะสัจจะได้พัฒนาอย่างต่อเนื่องจนถึงปัจจุบัน โดยในสังคมไทย การบูชาเทพดังกล่าวได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมที่สำคัญ เช่น พิธีนวราตรี ณ วัดพระศรีมหาอุมาเทวี ซึ่งสะท้อนพลังศรัทธาของประชาชน และแสดงให้เห็นถึงการดำรงอยู่ของมนทัศน์ศักตะ-ศักติในวิถีชีวิตไทย (กฤติยา วโรตม, 2560, หน้า 160-171)

อย่างไรก็ตาม แม้งานศึกษาที่ผ่านมาจะอธิบายบทบาทของเทพและพิธีกรรมในเชิงวัฒนธรรมและสังคมอย่างกว้างขวาง แต่ยังขาดการวิเคราะห์เชิงอภิปรัชญาที่อธิบายความสัมพันธ์ของศักตะและศักติในฐานะโครงสร้างความคิดพื้นฐานของจักรวาล อีกทั้งยังมิได้เชื่อมโยงแนวคิดดังกล่าวกับมิติทางจริยศาสตร์ เช่น ความเสมอภาคและความยุติธรรมในสังคมไทยอย่างเป็นระบบ

จากเหตุผลดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์มนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดู โดยอธิบายทั้งในระดับอภิปรัชญาและระดับสังคม เพื่อให้เข้าใจถึงพลังที่ทำหน้าที่กำกับการดำรงอยู่ของมนุษย์ ทั้งในเชิงความเชื่อ โครงสร้างอำนาจ และวิถีชีวิต รวมถึงการพิจารณาว่าแนวคิดยังคงมีอิทธิพลต่อสังคมไทยอย่างไร

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษามโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดู
2. เพื่อศึกษามโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในสังคมไทย
3. เพื่อวิเคราะห์มนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษามโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดูและอิทธิพลที่มีต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคมไทย โดยกำหนดกระบวนการวิจัยอย่างเป็นระบบ ดังนี้

ขั้นตอนที่ 1 การศึกษาแนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง เป็นการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Study) เพื่อสร้างกรอบแนวคิดเชิงทฤษฎี อันเป็นฐานในการตอบวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยมีประเด็น

ศึกษาดังนี้ 1) แนวคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดู ในมิติของความเป็นมา ความหมาย และความสำคัญเชิงอภิปรัชญา 2) แนวคิดเกี่ยวกับตรีมูรติในปรัชญาพราหมณ์-ฮินดู โดยวิเคราะห์ในฐานะ โครงสร้างของภาวะสูงสุดและการปรากฏของพลัง 3) แนวคิดเกี่ยวกับมโนทัศน์ศักตะ-ศักติในสังคมไทย โดยพิจารณาในบริบทของการดำเนินชีวิต เป้าหมายชีวิต และการพัฒนาดตนเอง ซึ่งสัมพันธ์กับการสำนึก ในคุณค่าความเป็นมนุษย์ และ 4) อิทธิพลของแนวคิดศักตะ-ศักติที่มีต่อโครงสร้างทางสังคม วัฒนธรรม และวิถีชีวิตในสังคมไทย

ขั้นตอนที่ 2 การดำเนินการวิจัยและการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยศึกษาข้อมูลจากทั้งเอกสารและ ภาคนาม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงทฤษฎีและเชิงประจักษ์ โดยมีรายละเอียดดังนี้ 1) ศึกษา เอกสารชั้นปฐมภูมิที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดู เพื่อใช้ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 1 2) ศึกษาเอกสารชั้นปฐมภูมิและข้อมูลเชิงประจักษ์ที่เกี่ยวข้องกับมโนทัศน์ศักตะ-ศักติในสังคมไทย เพื่อใช้ ตอบวัตถุประสงค์ข้อที่ 2 3) ศึกษาเอกสารชั้นทุติยภูมิ ได้แก่ แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น แนวคิดศักติ-ศักตะ แนวคิดตรีมูรติ และแนวคิดศักตะ-ศักติในสังคมไทย เพื่อนำมาประกอบการวิเคราะห์ เชิงเปรียบเทียบ และ 4) การเก็บข้อมูลภาคนาม โดยใช้ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 30 รูป/คน ซึ่งได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยกำหนดเกณฑ์ ได้แก่ นักวิชาการด้านศาสนาและปรัชญา พระสงฆ์หรือผู้ปฏิบัติศาสนกิจ และผู้มีประสบการณ์เกี่ยวกับความเชื่อ หรือพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับเทพฮินดู เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมทั้งเชิงแนวคิดและเชิงปฏิบัติ และ 5) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) และแนว คำถามสำหรับการสนทนากลุ่ม (Focus Group) ซึ่งผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิ

ขั้นตอนที่ 3 การวิเคราะห์ข้อมูลและการนำเสนอผลการวิจัยใช้แนวทางเชิงคุณภาพ โดยอาศัย กระบวนการตีความเชิงปรัชญา (Interpretative Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) ตามหลักอุปนัยวิธี (Inductive Method) โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) จัดหมวดหมู่ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคนามตามประเด็นมโนทัศน์ ศักตะ-ศักติ 2) จำแนกข้อมูลตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยอย่างเป็นระบบ 3) วิเคราะห์เปรียบเทียบข้อมูล ในลักษณะของความเหมือนและความแตกต่าง เพื่อให้เห็นพัฒนาการและการแปรความหมายของแนวคิด 4) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา โดยมุ่งอธิบายความสัมพันธ์ระหว่างศักตะและศักติในมิติ อภิปรัชญา และอิทธิพลต่อสังคมไทย 5) สรุปผลการวิจัยและอภิปรายผล โดยเปรียบเทียบกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อตรวจสอบความสอดคล้องและความแตกต่างเชิงองค์ความรู้ และ 6) นำเสนอข้อค้นพบในลักษณะองค์ความรู้เชิงบูรณาการ พร้อมทั้งเสนอข้อเสนอแนะสำหรับการวิจัย ในอนาคต เนื่องจากข้อจำกัดด้านขอบเขตเนื้อหาและระยะเวลาอาจทำให้บางประเด็นยังไม่สมบูรณ์

4. สรุปผลการวิจัย

จากการทำวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดู สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์ การวิจัยข้อที่ 1 ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ 3 ประเด็นดังนี้

1.1 วิเคราะห์ตามการนิยามความหมาย ผลการวิเคราะห์พบว่า 1) คำว่า ศักตะ ในปรัชญาฮินดูหมายถึงพลังความสามารถของฝ่ายบุรุษเพศที่มีต้นกำเนิดจากตรีมูรติ ซึ่งประกอบด้วยพระพรหม (ผู้สร้างโลก) พระวิษณุ (ผู้รักษาโลก), และพระศิวะ (ผู้ทำลายและสร้างใหม่) ศักตะสะท้อนถึงพลังที่สำคัญในการรักษาความสมดุลของจักรวาลและชีวิตมนุษย์ โดยการมีบทบาทในทั้งการสร้าง การรักษา และการทำลายเพื่อปรับสมดุล การเข้าใจศักตะจึงสำคัญในการศึกษาวัฒนธรรมชาติที่เชื่อมโยงกับความสามารถในการดำเนินชีวิตและจักรวาล และ 2) คำว่า ศักติ หรือ เทพี ในปรัชญาฮินดูหมายถึงพลังที่มาจากเทพเจ้า ซึ่งแสดงออกในรูปของชายาของเทพ โดยบทบาทในการเสริมสร้างและรักษาชีวิต ศักติเป็นพลังในรูปของสตรีเพศที่ช่วยเสริมพลังและคุ้มครองเทพเจ้าและสิ่งต่างๆ ในจักรวาล โดยการทำงานของศักติจะช่วยสนับสนุนการสร้าง การบำรุงรักษา และการทำลายจักรวาล ศักติยังมีบทบาทในการรักษาความสมดุลระหว่างพลังชายและหญิงในจักรวาล การบูชาศักติไม่เพียงแต่เป็นการเคารพพลังที่สร้างชีวิต แต่ยังสะท้อนถึงการเข้าใจธรรมชาติของจักรวาล เช่น การบูชาพระสรัสวดี พระลักษมี และพระอูมา ที่เป็นตัวแทนของความรู้ ความมั่งคั่ง พลังอำนาจ การบูชาพลังเหล่านี้แสดงถึงการรักษาความสมดุลในจักรวาลและชีวิตมนุษย์

1.2 วิเคราะห์ตามคุณสมบัติ ผลการวิเคราะห์พบว่า 1) พระพรหม มีคุณสมบัติ คือ ความเมตตากรุณา ที่สะท้อนถึงการสร้างสรรค์และดูแลจักรวาลและสิ่งมีชีวิตด้วยความเมตตา โดยมีการให้พรและนำความสมบูรณ์มาสู่ทุกสิ่งทุกอย่างในจักรวาล การมีสี่พักตร์และสี่กรของพระพรหมแสดงถึงความสามารถในการดูแลและเข้าใจทุกมุมมองของชีวิตมนุษย์ 2) พระวิษณุ หรือพระนารายณ์ พระวิษณุจึงมีคุณสมบัติในการคุ้มครองโลกและดูแลให้เกิดความสงบสุขโดยการลงมาในรูปอวตารต่างๆ เพื่อกำจัดความชั่วร้ายและฟื้นฟูความยุติธรรม การรักษาความสมดุลในจักรวาลเป็นการคงความสงบเรียบร้อยและความยุติธรรมในโลก พระวิษณุจึงเป็นเทพเจ้าที่มีบทบาทสำคัญในการปกป้องความสมดุลและความสงบในจักรวาล 3) พระศิวะ หรือ อีศวร เป็นเทพเจ้าผู้มีคุณสมบัติที่สะท้อนถึงพลังของการทำลายเพื่อการเริ่มต้นใหม่ โดยการทำลายสิ่งที่เสื่อมสลาย และไม่สมดุลในจักรวาล เพื่อให้เกิดการสร้างสิ่งใหม่ที่มีชีวิตและความสมดุล การทำลายนี้ไม่ใช่เพียงการทำลายอย่างไม่มีเหตุผล แต่เป็นการสร้างสมดุลในจักรวาลให้ดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง 4) พระสรัสวดี มีคุณสมบัติในการเป็นผู้ส่งเสริมพลังแห่งความรู้ที่สามารถทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงและพัฒนาความสามารถของมนุษย์ในด้านต่างๆ และเป็นสัญลักษณ์ของการเรียนรู้ที่ไม่มีที่สิ้นสุดในจักรวาล 5) พระลักษมี มีคุณสมบัติที่สะท้อนถึงบทบาทที่สำคัญในการให้พรและเสริมสร้างความ

เจริญในชีวิตการบูชาพระลัทธิมีถือเป็นการแสวงหาความมั่งคั่งและโชคลาภทั้งในแง่ของทรัพย์สมบัติและคุณธรรมทางจิตใจ การบูชาพระลัทธิจึงไม่เพียงแค่ขอพรทางวัตถุ แต่ยังแสวงหาความเจริญรุ่งเรืองทางจิตใจและการดำเนินชีวิตที่ดี และ 6) พระอุมา หรือพระแม่อาลี มีคุณสมบัติ คือ ความเมตตาและการทำลายที่นำไปสู่การฟื้นฟูและการสร้างใหม่ จึงทำให้พระอุมาและพระแม่อาลีมีบทบาทสำคัญในกระบวนการรักษาจักรวาลให้สมดุล และเป็นสัญลักษณ์ของพลังแห่งการสร้างและการทำลายที่ต้องทำไปพร้อมกันในจักรวาล

จากผลการวิเคราะห์ดังกล่าว สามารถสังเคราะห์ได้ว่า มโนทัศน์ศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดู มิได้เป็นเพียงระบบความเชื่อเกี่ยวกับเทพเจ้า หากแต่เป็นโครงสร้างความคิดเชิงอภิปรัชญาที่อธิบายความสัมพันธ์ระหว่างภาวะสูงสุดกับการปรากฏของจักรวาล ซึ่งถูกถ่ายทอดผ่านสัญลักษณ์ของเทพและเทพี และมียุทธศาสตร์ต่อการทำความเข้าใจความสมดุลของชีวิตและจักรวาล

2. วิเคราะห์ศักตะและศักติในมิติปรัชญา ผลการวิเคราะห์พบว่า

2.1 วิเคราะห์ในมิติอภิปรัชญา ศักตะและศักติในทางอภิปรัชญาเป็นพลังที่เสริมสร้างซึ่งกันและกันในจักรวาล โดยศักตะเป็นพลังชายที่มีบทบาทในการสร้างและทำลาย ในขณะที่ศักติเป็นพลังหญิงที่ช่วยรักษาความสมดุลและเสริมบารมีให้กับเทพฝ่ายชาย ทั้งสองพลังทำงานร่วมกันในการสร้างจักรวาลและรักษาความสมดุลในธรรมชาติ พลังทั้งสองสะท้อนถึงความสัมพันธ์ที่สำคัญระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิง ซึ่งการประสานกันระหว่างพลังเหล่านี้ทำให้เกิดการสร้าง การบำรุงรักษา และการทำลายจักรวาลอย่างสมดุล การเข้าใจบทบาทของศักตะและศักติในมุมมองอภิปรัชญาจึงช่วยให้เห็นถึงหลักการของความสมดุลในจักรวาล และการเสริมสร้างความยั่งยืนในชีวิตและธรรมชาติ อย่างไรก็ตาม การอธิบายศักตะและศักติในลักษณะของพลังฝ่ายชาย และพลังฝ่ายหญิง เป็นเพียงการอธิบายในระดับปรากฏการณ์เพื่อให้เข้าใจง่าย ในเชิงอภิปรัชญา ศักตะควรทำความเข้าใจในฐานะภาวะแห่งความจริงสูงสุดที่สัมพันธ์กับพรหมัน ขณะที่ศักติเป็นพลังแห่งการปรากฏ ที่ทำให้ความจริงปรากฏในจักรวาล ดังนั้น ความสัมพันธ์ของศักตะและศักติจึงเป็นเอกภาพเชิงสัมพันธ์ มิใช่เพียงความเป็นคู่ตรงข้ามของเพศสภาวะ

2.2 วิเคราะห์ในมิติจริยศาสตร์ ศักตะ และศักติสะท้อนถึงความสำคัญของการสมดุลระหว่างอำนาจและความเมตตา ซึ่งเชื่อมโยงกับการพัฒนาคุณธรรมในระดับปัจเจกบุคคล ครอบครัว และสังคม การมีศักตะและศักติช่วยเสริมสร้างความร่วมมือและเคารพซึ่งกันและกันระหว่างฝ่ายชายและฝ่ายหญิงในสังคมและครอบครัว การแบ่งปันบทบาทและความรับผิดชอบในครอบครัวช่วยเสริมสร้างความสงบสุขและความยั่งยืน การเสริมสร้างคุณธรรมทั้งในด้านความแข็งแกร่งและความอ่อนโยนยังช่วยให้เกิดความสมดุลในชีวิตและสังคม โดยพลังของศักตะ และศักติช่วยทำให้การดำเนินชีวิตในสังคมมีความยุติธรรม ความยั่งยืน และความสงบสุข การใช้พลังอำนาจควบคู่กับความเมตตาจะนำไปสู่การกระทำที่มีจริยธรรม และไม่ทำร้ายผู้อื่นในครอบครัวและสังคม การประสานพลังทั้งสองฝ่ายจึงมีบทบาทสำคัญในการสร้างความ

สัมพันธที่ดีและความยั่งยืนในทุกระดับ

นอกจากนี้ เมื่อพิจารณาในเชิงจริยศาสตร์เชิงสังคม มโนทัศน์ศักตะ-ศักติสามารถตีความไปสู่หลักความเสมอภาคระหว่างเพศ และความยุติธรรมเชิงโครงสร้างได้ กล่าวคือ ศักติในฐานะพลังสตรีมิได้เป็นเพียงองค์ประกอบเสริมของศักตะ หากแต่มีสถานะเชิง ontological ที่เท่าเทียมกัน การทำความเข้าใจเช่นนี้จะนำไปสู่การตีความใหม่ในบริบทสังคมไทย ที่เน้นความเสมอภาค การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์

2.3 การวิเคราะห์ตามทฤษฎีการพิสูจน์ความมีอยู่ของพระเจ้า สามารถทำได้ผ่านข้อพิสูจน์ต่างๆ ที่มีการเชื่อมโยงกับแนวคิดของพลังศักตะและศักติในการรักษาความสมดุลของจักรวาล ซึ่งสามารถแยกออกเป็นข้อพิสูจน์ได้ 4 ลักษณะ ดังนี้ 1) ข้อพิสูจน์เชิงภววิทยา (Ontological Argument) ข้อพิสูจน์เชิงภววิทยามุ่งเน้นการพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้าผ่านแนวคิดที่พระเจ้าเป็นความจริงที่จำเป็นที่สุด ในที่นี้การมีอยู่ของพระเจ้าไม่ขึ้นอยู่กับประสบการณ์หรือสิ่งที่สามารถสัมผัสได้ แต่เป็นการแสดงถึงการมีอยู่ของสิ่งที่สมบูรณ์แบบในทุกด้าน โดยเชื่อว่าพระเจ้าต้องมีอยู่เพราะพระเจ้าเป็นสิ่งที่สมบูรณ์แบบที่สุดที่สามารถมีอยู่ได้ ในแง่นี้ศักตะและศักติที่มีการร่วมมือกันในการสร้างความสมดุลของจักรวาลสามารถเป็นการสะท้อนถึงพลังสมบูรณ์แบบที่จำเป็นในการรักษาความสมดุลของโลกและชีวิต 2) ข้อพิสูจน์เชิงจักรวาลวิทยา (Cosmological Argument) ข้อพิสูจน์เชิงจักรวาลวิทยาส่วนใหญ่จะอ้างอิงถึงต้นกำเนิดและเหตุผลที่จักรวาลมีอยู่ โดยแสดงว่าจักรวาลต้องมีผู้สร้างที่เป็นต้นเหตุของการเกิดสิ่งต่างๆ ศักตะ และศักติในที่นี้สามารถเชื่อมโยงกับความคิดที่จักรวาลมีผู้สร้างที่ทรงพลังและมีการรักษาความสมดุลระหว่างพลังฝ่ายชายและหญิง เช่นเดียวกับการที่พระพรหม (ผู้สร้าง) พระวิษณุ (ผู้รักษา) และพระศิวะ (ผู้ทำลายและสร้างใหม่) ทำหน้าที่ร่วมกันในการรักษาสมดุลของจักรวาล 3) ข้อพิสูจน์เชิงวัตถุประสงค์ (Teleological Argument) ข้อพิสูจน์เชิงวัตถุประสงค์อ้างอิงถึงการจัดระเบียบและจุดประสงค์ที่มีในธรรมชาติหรือจักรวาล การที่จักรวาลและสิ่งมีชีวิตมีการจัดการที่สมดุลและเป็นระเบียบอย่างน่าประทับใจ สะท้อนถึงการมีจุดประสงค์ที่สูงที่สุดและต้องมีการวางแผนหรือการสร้างโดยพระเจ้า ซึ่งศักตะและศักติทำงานร่วมกันเพื่อสร้างและรักษาความสมดุลในจักรวาล การบูชาศักตะและศักติที่ช่วยเสริมพลังให้กันและกัน สามารถถือเป็นการสะท้อนถึงการมีพระเจ้าที่คอยควบคุมและดูแลสิ่งต่างๆ ในจักรวาล และ 4) ข้อพิสูจน์เชิงจริยธรรม (Moral Argument) ข้อพิสูจน์เชิงจริยธรรมอ้างอิงถึงหลักจริยธรรมและกฎหมายที่สูงสุดที่มนุษย์รับรู้และปฏิบัติตาม การมีอยู่ของพระเจ้าเป็นผู้ให้มาตรฐานทางจริยธรรม และเป็นผู้ที่ควบคุมความดีและความชั่ว ศักตะและศักติสามารถเชื่อมโยงกับข้อพิสูจน์นี้โดยที่ศักติทำหน้าที่เป็นพลังที่ช่วยเสริมสร้างความดีและความสมดุลในชีวิตมนุษย์ ขณะที่ศักตะเป็นพลังฝ่ายชายที่มีการปกครองและคุ้มครอง เพื่อให้ชีวิตมนุษย์ดำเนินไปตามมาตรฐานทางจริยธรรมที่ถูกกำหนดโดยพระเจ้า ทั้งนี้ การนำกรอบการพิสูจน์การมีอยู่ของพระเจ้ามาใช้มิได้มีวัตถุประสงค์เพื่อพิสูจน์เชิงเทววิทยาโดยตรง หากแต่เป็นการใช้เป็นกรอบแนวคิดเพื่ออธิบายโครงสร้างความเชื่อเกี่ยวกับศักตะ-ศักติในฐานะหลักการอธิบายความจริงของจักรวาล ซึ่งปรากฏในทั้งระดับแนวคิด

และการปฏิบัติในสังคมไทย

ดังนั้นการวิเคราะห์ข้อมูลเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดู เพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 1 ศักตะ-ศักติสะท้อนถึงพลังที่เสริมสร้างและสมดุลระหว่างฝ่ายชาย (ศักตะ) และฝ่ายหญิง (ศักติ) ในการรักษาความสมดุลของจักรวาล และชีวิตมนุษย์ ศักตะเป็นพลังจากเทพตรีมูรติที่ทำหน้าที่ในการสร้าง รักษา และทำลาย ส่วนศักติเป็นพลังฝ่ายหญิงที่คุ้มครองและเสริมพลังให้กับเทพตรีมูรติ การบูชาศักติสะท้อนถึงการเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างทั้งสองพลังในการสร้างความยั่งยืนและสมดุลในชีวิตและสังคม

3. มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในสังคมไทย สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 2 ซึ่งมีผลการวิเคราะห์ข้อมูล พบว่า

3.1 มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในสังคมไทยสมัยโบราณ สรุปได้ว่า ศาสนาฮินดูมีบทบาทสำคัญในอาณาจักรโบราณ เช่น พุณัน เจนละ และขอม โดยมีอิทธิพลต่อโครงสร้างสังคม การเมือง และศิลปะในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะการบูชาพระศิวะและการสร้างวัดนครวัดในอาณาจักรขอม ซึ่งสะท้อนคติฮินดูผ่านสถาปัตยกรรมและการเชื่อมโยงพระราชากับเทพบนโลกมนุษย์ การเผยแพร่ศาสนาฮินดูผ่านเส้นทางการค้าและวัฒนธรรมทั้งทางทะเลและบก ส่งผลให้เกิดการผสมผสานระหว่างความเชื่อฮินดูและพุทธศาสนาในสังคมไทย โดยสะท้อนให้เห็นในการพัฒนาแนวคิดทางศาสนา การบูชาเทพเจ้า เช่น พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ รวมถึงเทพีหรือศักติ การเคารพในพลังสมดุลของจักรวาลและชีวิตมนุษย์ช่วยรักษาความสมดุลในสังคม การรับอิทธิพลนี้ยังส่งผลต่อการพัฒนาศิลปกรรม สถาปัตยกรรม และการปกครองในอาณาจักรไทยและภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้

3.2 มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในสังคมไทยสมัยสุโขทัย สรุปได้ว่า ในสมัยสุโขทัย ศาสนาพราหมณ์ยังคงมีบทบาทสำคัญแม้จะเน้นการนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลัก โดยมีอิทธิพลในการปกครองและพิธีกรรมทางราชสำนัก เช่น การใช้พิธีพราหมณ์ในราชาภิเษกและการตัดสินคดีต่างๆ ซึ่งช่วยเสริมสร้างความมั่นคงให้กับอาณาจักร ศิลปะและวรรณกรรมในยุคนี้สะท้อนถึงอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์ ผ่านการสร้างเทวรูปและงานศิลปะที่มีลักษณะเทพฮินดู การผสมผสานความเชื่อทั้งสองศาสนาในสังคมสุโขทัยสะท้อนถึงการรักษาความสมดุลระหว่างศาสนาและอำนาจทางการเมืองการรับมโนทัศน์ศักตะ-ศักติเข้าสู่สังคมไทยส่วนใหญ่เป็นการรับในเชิงพิธีกรรมและความเชื่อ มากกว่าการรับในเชิงปรัชญาอย่างลึกซึ้ง ส่งผลให้เกิดการตีความที่เน้นผลประโยชน์เชิงปัจเจก เช่น การขอพรและความสำเร็จ มากกว่าการพัฒนาปัญญาและจริยธรรมตามกรอบปรัชญาดั้งเดิม

3.3 มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในสมัยกรุงศรีอยุธยา สะท้อนถึงการผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาในสังคมไทย โดยศักตะ หมายถึงอำนาจที่มาจากเทพเจ้าในศาสนาพราหมณ์ ซึ่งใช้ในการเสริมสร้างความมั่นคงทางการเมืองการปกครอง ส่วน ศักติหมายถึงพลังแห่งความศักดิ์สิทธิ์ที่ได้รับการ

เคารพในเทพหรือพระศาสนา การมีศักตะและศักดิ์ในยุคอยุธยาเชื่อมโยงกับการปกครองและพิธีกรรม โดยพระมหากษัตริย์จะใช้พิธีพราหมณ์ในการเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับการปกครอง เช่น พิธีราชาภิเษก และการเลือกฤกษ์ยาม ซึ่งเป็นเครื่องมือในการรักษาความมั่นคงในราชสำนักและการปกครองโดยรวม

3.4 มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักดิ์ในสมัยกรุงธนบุรีและรัตนโกสินทร์ สรุปได้ว่า ในสมัยกรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ มโนทัศน์เรื่องศักตะและศักดิ์ได้ผสมผสานระหว่างศาสนาพราหมณ์และพุทธศาสนาอย่างแนบแน่น ทั้งพระสงฆ์และพราหมณ์ร่วมกันประกอบพิธีกรรมตามประเพณีที่สืบทอดมา แนวคิดนี้ยังคงมีอิทธิพลในรัชสมัยต่างๆ ของกรุงรัตนโกสินทร์ โดยเฉพาะการบูชาเทพเจ้าที่มีอำนาจในการสร้างและทำลาย เช่น พระอิศวร พระวิฆณุ และพระคเณศ ซึ่งสะท้อนถึงความเชื่อในพลังของเทพเจ้าในการกำหนดชะตากรรม การประกอบพิธีกรรมต่างๆ จึงเป็นการผสมผสานความเชื่อทางพราหมณ์และพุทธศาสนาในการดำเนินชีวิตและการปกครอง ซึ่งแนวคิดดังกล่าวนี้ได้ปรากฏอยู่ในรูปของวรรณกรรม ภูมิภาครวม วัฒนธรรมประเพณี และการปกครอง ในทุกระชสมัยจนถึงปัจจุบัน

3.5 มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักดิ์ในปรัชญาฮินดูที่ปรากฏในสังคมไทย สรุปได้ว่า มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักดิ์ในปรัชญาฮินดูที่ปรากฏในสังคมไทยสะท้อนถึงการผสมผสานพลังของเทพเจ้าชายและเทพเจ้าหญิงในการรักษาความสมดุลของจักรวาล ในแนวคิดนี้ พระพรหมเป็นเทพผู้สร้างโลก, พระวิฆณุเป็นเทพผู้รักษาและปกป้องจักรวาล, พระศิวะเป็นเทพผู้ทำลายเพื่อการเกิดใหม่ พระสรัสวดีเป็นเทพีแห่งปัญญาและการเรียนรู้, พระลักษมีเป็นเทพีแห่งความมั่งคั่งและโชคลาภ, พระอูมาเป็นเทพีแห่งพลังสร้างและทำลาย, และพระพิฆเนศเป็นเทพแห่งปัญญาและการขจัดอุปสรรค แนวคิดนี้ยังปรากฏในพิธีกรรมและการบูชาเทพเจ้าที่สะท้อนถึงความเชื่อในพลังทั้งของชายและหญิงในสังคมไทย โดยเชื่อว่าการบูชาศักดิ์ และศักตะสามารถเสริมสร้างความสมดุลและความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต

4. การวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักดิ์ในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย สรุปผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อตอบวัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ 3 ผู้วิจัยได้นำผลจากการสนทนากลุ่มถึงประเด็นเกี่ยวกับมโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักดิ์ในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทยซึ่งสรุปได้ 5 ด้าน และข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญมาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ สรุปได้ดังนี้ 1) ด้านศาสนาและความเชื่อมีอิทธิพลสำคัญต่อสังคมไทย โดยการบูชาเทพเจ้าและศักดิ์เป็นการแสดงออกถึงความศรัทธาในพลังศักดิ์สิทธิ์ที่ช่วยคุ้มครองและเสริมสร้างความเจริญรุ่งเรืองในชีวิต การบูชาเทพเจ้าหลายองค์ เช่น พระพิฆเนศ พระแม่กาลี และพระอูมา เป็นการขอพรและเสริมความมั่นคงให้กับชีวิต ทั้งในด้านการงานและการป้องกันสิ่งไม่ดี ความเชื่อเหล่านี้ฝังรากลึกในสังคมไทยและสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างศาสนาและชีวิตประจำวันของประชาชน 2) ด้านการปกครองและอำนาจ มีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความมั่นคงทั้งในระดับสังคมและการปกครอง การบูชาเทพเจ้าผ่านพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธียกเสาหลักเมือง และพิธีบรมราชาภิเษก ช่วยเสริมสร้างความศักดิ์สิทธิ์และอำนาจของพระมหากษัตริย์ การเชื่อมโยงระหว่าง

เทพเจ้ากับการปกครองทำให้สถาบันพระมหากษัตริย์มีความมั่นคงและได้รับการยอมรับจากประชาชน นอกจากนี้ ยังสะท้อนถึงความสำคัญของความศรัทธาในการรักษาอำนาจและความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง 3) ด้านศิลปะและวัฒนธรรมมีอิทธิพลต่อการสร้างสรรค์งานศิลปะในสังคมไทย ทั้งในด้านสถาปัตยกรรม วรรณกรรม และศิลปะการแสดง เทพเจ้าฮินดูและศักดิ์ภูณำมาถ่ายทอดผ่านรูปปั้น ภาพเขียน และสิ่งก่อสร้างที่มีความงดงามและลึกซึ้ง การบูชาเทพเจ้าผ่านศิลปะเป็นการสะท้อนความเชื่อและค่านิยมของสังคมไทยที่ผสมผสานกับอิทธิพลจากฮินดู ทำให้เกิดความหลากหลายและมีความหมายเชิงลึกในงานศิลปะไทย 4) ด้านการศึกษาและปรัชญามีอิทธิพลต่อการพัฒนาความคิดและการเรียนรู้ในสังคมไทย โดยการเชื่อมโยงปรัชญาของการต่อสู้กับอุปสรรคและการยอมรับความแตกต่าง การศึกษาได้รับอิทธิพลจากการบูชาเทพเจ้าผ่านแนวคิดในการพัฒนาจิตใจและการเอาชนะความท้าทายในชีวิต การนำหลักปรัชญาฮินดูมาใช้ในการสอนและการฝึกอบรมช่วยเสริมสร้างความมั่นคงทางจิตใจและการเผชิญกับปัญหาของชีวิตได้อย่างมีสติและสมดุล และ 5) ด้านการดำเนินชีวิต และพิธีกรรม มีอิทธิพลต่อการดำเนินชีวิตของคนไทยในหลายๆ ด้าน การบูชาเทพเจ้าและการปฏิบัติพิธีกรรมต่างๆ เช่น พิธียกเสาหลักเมือง หรือพิธีบรมราชาภิเษก ช่วยเสริมสร้างความเชื่อมั่นและความมั่นคงในชีวิต การทำพิธีกรรมเหล่านี้ไม่เพียงแต่สะท้อนความเชื่อทางศาสนา แต่ยังเป็นการเสริมสร้างความสงบเรียบร้อยและความเจริญรุ่งเรืองให้กับบุคคลและสังคม ทั้งในระดับครอบครัวและชาติ ดังนั้น อิทธิพลของมโนทัศน์ศักตะ-ศักดิ์ในสังคมไทยสามารถทำความเข้าใจได้ในฐานะกลไกทางความหมายที่เชื่อมโยงระหว่างความเชื่อ ศาสนา อำนาจ และวิถีชีวิต ซึ่งทำหน้าที่สร้างความชอบธรรม ความสมดุล และความมั่นคงทั้งในระดับปัจเจกและสังคม

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์มโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักดิ์ในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย โดยผู้วิจัยได้วิเคราะห์ข้อมูลจากเอกสารและข้อมูลภาคสนาม แล้วนำมาสังเคราะห์เชิงปรัชญาเพื่ออภิปรายผลให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย และเชื่อมโยงกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ดังนี้

1. มโนทัศน์ศักตะ-ศักดิ์ในปรัชญาฮินดูในอภิปรัชญามีความสัมพันธ์กับเทพตรีมูรติ ได้แก่ พระพรหม พระวิษณุ และพระศิวะ ซึ่งทำหน้าที่สร้าง รักษา และทำลายจักรวาล โดยมีเทพี ได้แก่ พระสรัสวดี พระลักษมี และพระอุม่า ทำหน้าที่เป็นศักดิ์ในการเกื้อหนุนพลังดังกล่าว อันสะท้อนโครงสร้างของความสัมพันธ์เชิงสมดุลในจักรวาล เมื่อพิจารณาในอภิปรัชญา มโนทัศน์ศักตะ-ศักดิ์ไม่ควรถูกจำกัดอยู่เพียงการอธิบายในลักษณะของพลังฝ่ายบุรุษและสตรี หากแต่ควรเข้าใจในฐานะความสัมพันธ์ระหว่างภาวะแห่งความจริงสูงสุดกับ พลังแห่งการปรากฏ กล่าวคือ ศักตะมีลักษณะสัมพันธ์กับพรหมันในฐานะสัจภาวะสูงสุด ส่วนศักดิ์เป็นพลวัตที่ทำให้สัจภาวะนั้นปรากฏในจักรวาล ความสัมพันธ์ดังกล่าวจึงเป็นเอกภาพเชิงสัมพันธ์ มิใช่เพียงคู่ตรงข้ามในเชิงปรากฏการณ์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวิจิตตรี ธรรมรักษ์, สุวิน ทองปั้น และ

จักรพรรณ วงศ์พรวัฒน์ (2567, หน้า 295-310) พบว่า แนวคิดตรีมูรติสะท้อนกระบวนการเกิด ดำรงอยู่ และดับไปของจักรวาล ตลอดจนสอดคล้องกับพระชาติชาย ชาติวุฑโฒ (สุขเอก) (2550) ที่อธิบายว่า พรหมันเป็นสัจธรรมสูงสุดซึ่งปรากฏผ่านเทพทั้งสาม และยังสอดคล้องกับพระมหาบุญทัน อีริงกูโร (จำปาทอง) (2558) ที่แสดงให้เห็นบทบาทของตรีมูรติในฐานะกลไกของการสร้างและการฟื้นฟูจักรวาล

2. มโนทัศน์ศักตะ-ศักติในสังคมไทยในมิติจริยศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการบูชาเทพเจ้าและ เทพี เช่น พระศรีสวตี พระลักษมี และพระอุมา รวมถึงเทพบริวาร เช่น พระพิฆเนศ โดยการบูชาดังกล่าว เป็นกระบวนการเชื่อมโยงระหว่างมนุษย์กับพลังแห่งจักรวาลและธรรมชาติ เพื่อสร้างความสมดุลทั้งใน ระดับจิตใจและการดำเนินชีวิตในเชิงจริยศาสตร์ มโนทัศน์ศักตะ-ศักติสามารถตีความได้ในฐานะหลักแห่ง ความสมดุล ความเสมอภาค และความยุติธรรม กล่าวคือ ศักติในฐานะพลังแห่งสตรีมิได้เป็นเพียงองค์ ประกอบรองของศักตะ หากแต่มีสถานะเชิงภาวะที่เท่าเทียมกัน การทำความเข้าใจเช่นนี้สะท้อนถึงหลัก การเคารพศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ และสามารถนำไปสู่การตีความใหม่ในบริบทสังคมไทย จากผลการวิจัย ยังชี้ให้เห็นว่า การรับมโนทัศน์ศักตะ-ศักติในสังคมไทยส่วนใหญ่เป็นการรับในเชิงพิธีกรรมและความเชื่อ มากกว่าการรับในเชิงปรัชญาอย่างลึกซึ้ง ส่งผลให้การตีความมุ่งไปที่การขอพร ความสำเร็จ และความมั่นคง ในชีวิต มากกว่าการพัฒนาปัญญาและจริยธรรมตามแนวคิดดั้งเดิม ซึ่งสอดคล้องกับชนาภพร วงศ์โรจนภรณ์ (2558, หน้า 157) ที่อธิบายถึงแนวคิดพรหมในฐานะความจริงสูงสุด และธีระนันท์ วิชัยดิษฐ์ (2558, หน้า 157) ที่พบว่าความเชื่อเกี่ยวกับพระศิวะมีการปรับเปลี่ยนตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

3. อิทธิพลของศักตะ-ศักติในสังคมไทยมีอิทธิพลในหลายมิติ ได้แก่ ด้านศาสนาและความเชื่อ ด้านการปกครอง ด้านศิลปะและวัฒนธรรม ด้านการศึกษา และด้านวิถีชีวิต โดยทำหน้าที่เป็นสัญลักษณ์ ที่สะท้อนพลังแห่งการคุ้มครอง การสร้างความชอบธรรม และการสร้างสมดุลในชีวิต ในการสังเคราะห์ อิทธิพลของมโนทัศน์ศักตะศักติสามารถทำความเข้าใจได้ในฐานะกลไกทางความหมายที่เชื่อมโยงระหว่าง ความเชื่อ ศาสนา อำนาจ และวัฒนธรรม ซึ่งมีบทบาทในการกำหนดโครงสร้างความคิดและวิถีชีวิตของ สังคมไทย ซึ่งสอดคล้องกับบำรุง คำเอก (2558, หน้า 2399-2421) ที่ชี้ให้เห็นอิทธิพลของศาสนาพราหมณ์- ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น และสอดคล้องกับนราวัลย์ พูลพิพัฒน์ (2562, หน้า 69-82) ที่อธิบาย บทบาทของเทพเจ้าในวรรณคดีไทย และวิจิตตรี ธรรมรักษ์ และคณะ (2567, หน้า 295-310) ที่แสดงให้เห็นอิทธิพลของเทพตรีมูรติในหลายมิติของสังคมไทย

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

1.1 ควรทำการศึกษาเชิงลึกเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้มโนทัศน์ศักตะ-ศักติในชีวิตประจำวัน ของคนไทยในยุคปัจจุบัน เพื่อทำความเข้าใจถึงการเปลี่ยนแปลงในแง่มุมต่างๆ เช่น ความสัมพันธ์ระหว่าง

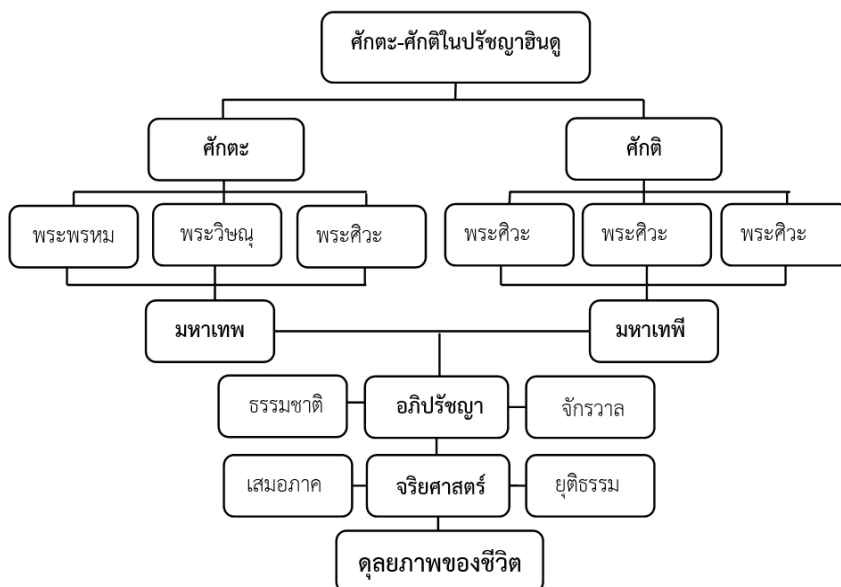
เพศ การปฏิสัมพันธ์ทางสังคม การพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะในบริบทของการเมือง เศรษฐกิจ และวัฒนธรรม

1.2 การศึกษาผลกระทบจากการนำแนวคิดศักตะ-ศักติไปใช้ในหลายๆ ด้าน เช่น ด้านการศึกษา การปฏิบัติตามพิธีกรรม หรือการพัฒนาตนเอง สามารถดำเนินการในลักษณะการสำรวจหรือวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อวัดผลและเปรียบเทียบการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมหรือทัศนคติของประชาชนที่ได้รับผลกระทบ

1.3 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการศึกษาแนวทางการพัฒนาแหล่งเรียนรู้และศูนย์การปฏิบัติที่เชื่อมโยงศักตะ-ศักติ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์หมโนทัศน์เรื่องศักตะ-ศักติในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย ทำให้ผู้วิจัยได้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างแนวคิดอภิปรัชญาและจริยศาสตร์ผ่านการแสดงพลังของศักติและศักตะในตรีมูรติ สะท้อนถึงการสร้างสมดุลในจักรวาลและในชีวิตมนุษย์ ศักตะเป็นพลังชายที่ทำหน้าที่สร้างและทำลาย ส่วนศักติเป็นพลังหญิงที่เสริมสมดุลและบารมีให้แก่ฝ่ายชาย แนวคิดนี้สอดคล้องกับหลักอภิปรัชญาที่เน้นการเข้าใจสถานะแห่งธรรมชาติและความสมดุลระหว่างความเป็นชายและหญิงในจักรวาล ในแง่ของจริยศาสตร์ การประสานพลังทั้งสองแสดงถึงการเคารพในความเมตตาและการใช้พลังอำนาจเพื่อความยุติธรรม การแบ่งปันบทบาทในครอบครัวและสังคมช่วยเสริมสร้างคุณธรรม เช่น ความร่วมมือ ความยั่งยืน ความสงบสุข ซึ่งเป็นหลักการของการดำเนินชีวิตที่มีความสมดุลและมีความมีจริยธรรมในสังคม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กรุณา-เรืองอุไร กุศลาสัย. (2550). *ภารตวิทยา*. (พิมพ์ครั้งที่ 6). กรุงเทพฯ: ศยาม.
- กฤติยา วโรตม. (2560). ปัจจัยเสริมสร้างการบูชาเทพอินท้อย่างสัมมาทิฏฐิในสังคมไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 5(3), 160-171. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/78291/83856>
- จรัส ลีกา, สุมิตรา ไอยรา และดาริกาญจน์ วิชาเดช. (2564). ศักตะ-ศักดิ์: พลังอำนาจ. *วารสารสถาบันวิจัยพินลธรรม*, 8(2), 185-196. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/prij/article/view/251875>
- ชนาภัทร์ วงศ์โรจนภรณ์. (2554). *การศึกษาวิเคราะห์อิทธิพลของคำสอนเรื่องพรหมในคัมภีร์พระพุทธรูปศาสนาที่มีต่อสังคมไทย*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ณัฐจิตรต์ เล่าห์วีระ. (2548). *ศักดิ์ในพุทธธรรม*. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- นราวัลย์ พูลพิพัฒน์. (2562). เทพเจ้าในวรรณคดีไทย: บทบาทในฐานะผู้สร้างและผู้ทำลาย. *พินเนศวรสาร*, 15(2), 69-82. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/pikanasan/article/view/203918>
- นักรบ นาคสุวรรณ. (2562). *พระแม่พุทธะเทพผู้คุ้มครองความหลากหลายทางเพศ*. กรุงเทพฯ: วิทยาลัยดุสิตธานี.
- บำรุง คำเอก. (2558). อิทธิพลของศาสนาพราหมณ์-ฮินดูในสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น. *Veridian E-Journal, Silpakorn University*, 8(2), 2399-2421. <https://he02.tci-thaijo.org/index.php/Veridian-E-Journal/article/view/45461/37604>
- พระชาติชาย ชาติวุฑโฒ (สุขเอก). (2550). *การศึกษาแนวคิดเกี่ยวกับสังสารวัฏในปรัชญาฮินดู*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหาบุญทัน อีรงกูโร (จำปาทอง). (2558). *ศึกษาเปรียบเทียบตรีมูรติในศาสนาพราหมณ์-ฮินดูกับตรีภายในพุทธศาสนา*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระยาอนุমানราชชน (เสฐียรโกเศศ). (2507). *ลัทธิของเพื่อน ฉบับสมบูรณ์*. พระนคร: ก้าวหน้า.
- วิจิตตรี ธรรมรักษ์, สุวิน ทองปั้น และจักรพรรณ วงศ์พรพัฒน์. (2567). การศึกษาวิเคราะห์เทพเจ้าในปรัชญาฮินดูที่มีอิทธิพลต่อสังคมไทย. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 24(1), 295-310. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas/article/view/267355/182230>
- สุมาลี มหณรงค์ชัย. (2546). *ฮินดู-พุทธ จุดยืนที่แตกต่าง*. กรุงเทพฯ: สุขภาพใจ.

รูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบังไฟตามความเชื่อของชาวอีสาน*

A Cultural Model of Bun Bang Fai According to E-San Belief

พระมหาสมัย จารุธมฺโม (ใจเมือง) และประยงค์ แสนภูพาน

Phramaha Samai Carudhammo (Caimuang) and Prayong Sanburan

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: smaiqwerty197799@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาลักษณะวัฒนธรรมประเพณีบุญบังไฟที่ปรากฏในสังคมอีสาน 2) ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญบังไฟของชาวอีสาน และ 3) วิเคราะห์รูปแบบทางวัฒนธรรมของประเพณีบุญบังไฟตามความเชื่อของชาวอีสานในบริบทของชุมชนบ้านเม็ง เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง การเก็บข้อมูลภาคสนาม การสัมภาษณ์เชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 20 รูป/คน ได้แก่ พระสงฆ์ นักปราชญ์ชาวบ้าน ครูอาจารย์ ผู้นำชุมชน และตัวแทนองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จากนั้นวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีวิเคราะห์เนื้อหาเชิงอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. วัฒนธรรมประเพณีบุญบังไฟที่ปรากฏโดยทั่วไป เป็นประเพณีสำคัญของชาวอีสานที่จัดขึ้นในเดือนหกของทุกปี เพื่อขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาลสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสิ่งเหนือธรรมชาติผ่านพิธีกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการสร้างความสามัคคีของชุมชนและการถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่น

2. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญบังไฟของชาวอีสาน มีรากฐานจากวรรณกรรมพื้นบ้าน ได้แก่ เรื่องพญาคันคาก และเรื่องผาแดง-นางไอ่ ซึ่งเป็นคติความเชื่อเกี่ยวกับการขอฝนจากพญาแถน โดยการจุดบังไฟถือเป็นสัญลักษณ์ของการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าบนสวรรค์ เป็นการผสมผสานระหว่างคติความเชื่อพื้นบ้านกับพระพุทธศาสนา และยังคงมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตของชาวอีสานมาจนถึงปัจจุบัน

*ได้รับบทความ: 20 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 12 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 26 มีนาคม 2569

3. รูปแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟในบริบทของชุมชนบ้านเม็ง พบว่า ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมที่เน้นพิธีกรรมและความศักดิ์สิทธิ์ ได้ขยายบทบาทไปสู่กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะของความบันเทิง การแข่งขัน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น ประเพณีบุญบั้งไฟยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมในการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม การสืบทอดอัตลักษณ์ของชุมชน และสะท้อนพลวัตของวัฒนธรรมอีสานในบริบทของสังคมร่วมสมัย

คำสำคัญ: วัฒนธรรมประเพณี; บุญบั้งไฟ; ความเชื่อของชาวอีสาน

Abstract

This study aims to: 1) examine the cultural characteristics of the Bun Bang Fai festival as practiced in Isan society, 2) investigate the beliefs associated with the Bun Bang Fai tradition among the Isan people, and 3) analyze the cultural patterns of the Bun Bang Fai festival in accordance with Isan beliefs within the context of Ban Meng community. This research adopts a qualitative approach by reviewing data from the Tripitaka, Buddhist scriptures, academic documents, and related studies. Field data were collected through in-depth interviews with twenty key informants, including monks, local sages, teachers, community leaders, and representatives of local administrative organizations. The data were analyzed using inductive content analysis.

The study reveals the following findings:

1. The general cultural characteristics of the Bun Bang Fai festival indicate that it is an important tradition of the Isan people, annually organized in the sixth lunar month to invoke rainfall for agricultural activities. The festival reflects the relationship between humans, nature, and supernatural beliefs through ritual practices and various cultural activities. Such practices function as a social mechanism that strengthens community solidarity and facilitates the transmission of local wisdom.

2. Beliefs associated with the Bun Bang Fai tradition are rooted in Isan folk literature, particularly the legends of Phaya Khan Khak and Pha Daeng-Nang Ai. These narratives represent the belief in appealing for rain from Phaya Thaen, the celestial deity. The launching of rockets symbolically represents communication between humans and heavenly beings. Such beliefs reflect a synthesis between indigenous cosmology and

Buddhist traditions, which continue to influence the worldview and way of life of the Isan people.

3. The cultural patterns of the Bun Bang Fai festival in Ban Meng community demonstrate a significant transformation. While the tradition originally emphasized sacred rituals, it has gradually expanded into cultural activities characterized by entertainment, competition, and local tourism promotion. At the same time, the festival serves as a cultural space for fostering social relationships, preserving community identity, and reflecting the dynamic transformation of Isan culture in contemporary society.

Keywords: Cultural tradition; Bun Bang Fai festival; Isan beliefs

1. บทนำ

สภาพทางภูมิศาสตร์ที่แตกต่างกัน เป็นปัจจัยหนึ่งที่กำหนดลักษณะทางวัฒนธรรมและทำให้วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ของแต่ละภาคแตกต่างกันไป เช่น การตั้งบ้านเรือน วิธีการทำมาหากิน จารีต ประเพณี ซึ่งแต่ละภาคจะมีประวัติความเป็นมาทางสังคม วัฒนธรรม และการสืบทอดจากพัฒนาการทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่ต่างกัน ทำให้เกิดรูปแบบหรือลักษณะทางวัฒนธรรมเฉพาะของแต่ละภาค แต่ละสังคมแตกต่างกัน (จิตา สารเยา, 2535, หน้า 488) โดยเฉพาะภาคตะวันออกเฉียงเหนือหรือภาคอีสานของไทยมีสภาพพื้นที่เป็นที่ราบสูง ประกอบด้วยสภาพดินเป็นดินปนทราย อัตราการระเหยของน้ำจึงสูงมาก แผ่นดินแห้งแตกกระแหงอีกทั้งสายน้ำตามธรรมชาติมีน้อย แควและไหลเชี่ยว การใช้ระบบชลประทานเป็นไปด้วยความยากลำบาก ชาวอีสานในอดีตจึงผูกพันกับน้ำฟ้ามากกว่าน้ำบนดิน ความผูกพันนี้ได้หยั่งเข้าไปในชีวิตและจิตใจของชาวอีสานอย่างต่อเนื่องยาวนาน น้ำฟ้าหรือฝนจึงสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของชาวอีสานอย่างลึกซึ้ง เพราะเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ขาดไม่ได้ในการประกอบอาชีพเกษตรกรรม ซึ่งจำเป็นต้องพึ่งพาธรรมชาติเกือบทั้งหมด

ชาวอีสานมักจะมีประเพณีท้องถิ่นทุกเดือนหรือที่เรียกว่า “ฮีตสิบสอง” ซึ่ง หมายถึงประเพณีที่ประชาชนในภาคอีสานปฏิบัติกันมาในโอกาสต่างๆ ทั้งสิบสองเดือนของแต่ละปี ซึ่งประเพณีเหล่านี้เป็นการผสมผสานพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับศาสนาพุทธ เรื่องผีและพิธีกรรมทางการเกษตรกรรม (เบญจมาศ เกตุแก้ว, 2521) ประเพณีที่โด่งดังของชาวอีสานก็คือ ประเพณีบุญบั้งไฟหรือที่เรียกว่าบุญเดือนหก เพราะนิยมจัดงานกันในเดือนหก โดยประเพณีบุญบั้งไฟมีต้นกำเนิดมาจากนิทานพื้นบ้านของภาคอีสานเรื่องผาแดงนางไอ่ นิทานพื้นบ้านดังกล่าวได้เป็นรากฐานความเชื่อ ทำให้ชาวบ้านจัดประเพณีบุญบั้งไฟขึ้นเพื่อเป็นการบูชาพญาแถน หรือเทพวัสสกาลเทพบุตร ซึ่งชาวบ้านมีความเชื่อว่าพญาแถนมีหน้าที่คอยดูแลให้ฝนตกถูกต้องตามฤดูกาล หากหมู่บ้านใดไม่จัดประเพณีบุญบั้งไฟ ฝนก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาลอาจก่อให้เกิดภัย

พื้กับหมู่บ้านได้ ดังนั้นชาวอีสานจึงจัดงานบุญบั้งไฟขึ้นทุกๆ เดือนหกหรือเดือนพฤษภาคมถึงเดือนมิถุนายนของทุกปี (ยูร กมลเสรีรัตน์, 2546, หน้า 23)

พระพุทธศาสนา และพราหมณ์-ฮินดู ถือว่ามีอิทธิพลอย่างมากต่อวิถีคิดของคนอีสาน ในการปรับถ่ายความเชื่อจากการนับถือผีแถน มาสู่ความเป็นเทวดา เช่น การแต่งวรรณกรรมทางศาสนาเพื่อชมกัน ตัวละครจะนับถือผีฟ้า ผีแถน แต่ลำดับ ต่อมาจะรบกับผีฟ้า ผีแถน เป็นสงครามยืดเยื้อ จนพระอินทร์ต้องลงมาหย่าศึก ตัวละครจึงไปบูชาพระธาตุจุฬามณี แสดงถึงการเปลี่ยนคติความเชื่อจากผีไปสู่พุทธศาสนา ความขัดแย้งเหล่านี้ทำให้เกิดการสร้างวรรณกรรม มนุษย์ทำสงครามกับแถน และมนุษย์เป็นผู้ชนะ (จารุวรรณ ธรรมวัตร, ม.ป.ป., หน้า 91) รวมถึงท่าทีของรัฐในสมัยกันที่นิยมศาสนา ส่งผลต่อการปรับเปลี่ยนการนับถือของประชาชนด้วย เช่น กรณี นางแก้วแก้งญา (Nang Keo-Keng-Ya) พระมเหสีของเจ้าฟ้าจุ้มข่อให้ยกเลิกการฆ่าช้าง และควายสังเวศย์ (Viravong, 1964, p. 36) สมเด็จพระโพธิสาลราชทรงมีโองการให้เลิกถือผีฟ้า ผีแถน ให้รื้อหอโงงที่ใช้เลี้ยงผีมาแต่โบราณ แล้วสร้างวัดแทน อย่างไรก็ตามก็ไม่อาจห้ามประชาชนให้นับถือผีแถนที่ยึดถือมาแต่เดิม จึงเกิดการผสมระหว่างความเชื่อขึ้น ผีแถนกลายมาเป็นเทวดาแบบพระพุทธศาสนา นับถือพระพุทธเจ้า แต่ก็ยังคงบทบาทของความเป็นผีแถน ที่ได้รับการบูชา เช่น สรวงจากคนอีสานเช่นเดิม

หากวิเคราะห์รูปแบบของวัฒนธรรมอย่างละเอียดแล้ว พบว่าเครื่องมือของระบบความสัมพันธ์เหล่านี้ย่อมมีหน้าที่ในการจรรโลงโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคมนั้นๆ เอาไว้ เมื่อโครงสร้างความสัมพันธ์ต้องแปรเปลี่ยนไป เนื่องจากความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากระบบเศรษฐกิจ การเมือง หรือสังคม ดังนั้นเครื่องมือของระบบความสัมพันธ์ เช่น พิธีกรรม ประเพณี ศาสนา ฯลฯ ก็ย่อมผันแปรเปลี่ยนตามความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้น เพราะ ทั้งวัฒนธรรมและโครงสร้างอื่นๆ ในสังคมต่างก็มีปฏิสัมพันธ์หรือมีความเกี่ยวข้องที่ซ้อนทับกันอยู่ตลอดเวลา วัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟก็อยู่ภายใต้กฎเกณฑ์เหล่านี้ ที่นอกจากจะสะท้อนโครงสร้างความสัมพันธ์ของคนในชุมชนแล้ว ยังฉายฉายความสัมพันธ์ของคนในชุมชนกับสิ่งเหนือธรรมชาติอีกด้วย

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าวข้างต้น ทำให้ผู้วิจัยสนใจศึกษารูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสาน เพื่อศึกษาวัฒนธรรมบุญบั้งไฟที่ปรากฏโดยทั่วไป ศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับบุญบั้งไฟของชาวอีสาน และเพื่อวิเคราะห์รูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสาน ทั้งนี้ก็จะได้นำผลที่ได้จากการศึกษาเป็นกระจกสะท้อนให้ภาครัฐและเอกชน และหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ตระหนักถึงความสำคัญของวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟ และจรรโลงความเป็นวัฒนธรรมประเพณีอันดีงานสืบไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาวัฒนธรรมบุญบั้งไฟที่ปรากฏโดยทั่วไป
2. เพื่อศึกษาความเชื่อเกี่ยวกับบุญบั้งไฟของชาวอีสาน
3. เพื่อวิเคราะห์รูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสาน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยการศึกษารูปแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสานในบริบทของชุมชนบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสาร ได้แก่ พระไตรปิฎก คัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา หนังสืองานวิจัย และบทความวิชาการที่เกี่ยวข้อง เพื่อนำมาสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา

การเก็บข้อมูลภาคสนามใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยใช้แบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างเป็นเครื่องมือในการเก็บข้อมูล กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 20 รูป/คน ซึ่งได้มาจากการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ประกอบด้วย นักปราชญ์ชาวบ้าน จำนวน 10 รูป/คน ครูอาจารย์ จำนวน 5 คน กำนันผู้ใหญ่บ้าน จำนวน 3 คน และสมาชิกองค์การบริหารส่วนตำบล จำนวน 2 คน ผู้วิจัยดำเนินการบันทึกข้อมูลการสัมภาษณ์ด้วยการจดบันทึกและการบันทึกเสียง จากนั้นจึงถอดความข้อมูลสัมภาษณ์และนำมาวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยจัดหมวดหมู่ประเด็นข้อมูลตามกรอบแนวคิดของการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีวิเคราะห์เชิงอุปนัย (Inductive Analysis) โดยตีความข้อมูลที่ได้จากเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อนำไปสู่การอธิบายรูปแบบทางวัฒนธรรมของประเพณีบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสานในบริบทของชุมชนบ้านเม็งอย่างเป็นระบบ

การวิจัยนี้ได้รับการรับรองจากคณะกรรมการจริยธรรมเกี่ยวกับการวิจัยในมนุษย์ สถาบันญาณสังวรมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เลขที่ จว. 0086/2567 มีการเคารพสิทธิและศักดิ์ศรีของกลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา โดยผู้วิจัยพบกลุ่มตัวอย่าง อธิบายโครงการวิจัยและลงชื่อในใบยินยอมการวิจัย ด้วยความสมัครใจขอความร่วมมือกลุ่มตัวอย่างในการสัมภาษณ์ข้อมูลส่วนบุคคล ข้อมูลเกี่ยวกับวัฒนธรรมต่างๆ ที่ปรากฏมีอยู่ในประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสาน ความเชื่อทั้งหลายของชาวอีสานที่มีอิทธิพลต่องานประเพณีบุญบั้งไฟอีสาน และรูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสาน

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสาน สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมบุญบั้งไฟที่ปรากฏโดยทั่วไป บุญบั้งไฟเป็นบุญประเพณีที่สำคัญของชาวอีสาน จัดขึ้นในเดือนหกของทุกปี และถือปฏิบัติสืบทอดกันมาตั้งแต่สมัยโบราณ การจัดงานวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟนั้น ส่วนใหญ่จะจัดขึ้นในภาคอีสาน โดยมีหลายที่ทั้ง โยธธ ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ อุดรธานี หนองคาย มหาสารคาม ศรีสะเกษ หนองบัวลำภู เลย อำนาจเจริญ ขอนแก่น นอกจากนี้แล้วในพื้นที่ภาคเหนือ มีการจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ของตำบลพุดเตย อำเภอเวียงชัยบุรี เพชรบูรณ์ อีกด้วย ในภาคกลางนั้น มีการจัดงานในพื้นที่ของอำเภอแม่เปิน นครสวรรค์ และอำเภอลานสัก อุทัยธานี ส่วนทางภาคใต้ ยังสามารถพบการจัดงานบุญบั้งไฟได้ในอำเภอสุคีริน นราธิวาส อีกด้วย โดยเป็นการละเล่นของชาวอีสานที่ย้ายถิ่นฐานมาปักหลักอยู่ที่นี้ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 แต่ทว่าก็หาชมได้ยากในปัจจุบัน

รูปแบบการจัดงานวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟโดยทั่วไป หลังจากที่ได้ข่าวประกาศว่าปีนี้จะมีการจัดงานวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟให้หมู่บ้านต่างๆ ทราบทั่วกันแล้ว คณะกรรมการจัดงานก็มอบหมายแบ่งหน้าที่กัน ตามความถนัดในการทำบั้งไฟตามขนาดที่ต้องการ ณ วัดประจำท้องถิ่นนั้น การทำบั้งไฟเมื่ออดีตประสิดีเรียบริ้อย ก็จะประดับประดาด้วยกระดาษสีอย่างสวยงามโดยส่วนหัวต้องทำรูปหัวพญานาค ในวันสุกดิบ ชาวบ้านจัดขบวนแห่บั้งไฟไปยังศาลปู่ตาของหมู่บ้าน พร้อมนำเอาเหล้าไปด้วยจำนวนมาก ใช้เช่นสรวง และมีการจุดบั้งไฟขนาดเล็กเรียก บั้งเสี่ยง เพื่อเสี่ยงทายดูถึงความอุดมสมบูรณ์ และความสำเร็จในการทำนาปีนั้น พอถึงวันรุ่งขึ้น เรียกว่า วันโฮม (รวม) ชาวบ้านที่เป็นเจ้าภาพทั้งชายหญิงจะแต่งตัวสวยงามตามประเพณีท้องถิ่น ผู้ชายจะใส่ผ้าโสร่งไหม ผู้หญิงจะใส่ผ้าซิ่น (ลิ้น) ไหม นำอาหารคาวหวานที่ที่ดีที่สุดที่นิยมกันในแต่ละท้องถิ่นพร้อมเครื่องไทยทานอื่นๆ ไปถวายพระที่วัด จากนั้นชาวบ้านจึงแห่บั้งไฟไปยังสถานที่จุดบั้งไฟ ซึ่งทำเป็นร้านหรือค้าง (ฮ้าน) บนต้นไม้สูงประมาณ 20-30 เมตร ในขบวนแห่จะมีการแข่งบั้งไฟ นางรำขับร้องกาพย์แข่งบั้งไฟ และการละเล่นต่างๆ ที่แสดงถึงวิถีชีวิตของคนในท้องถิ่น เช่น การทอดแหหาปลา การสักลุ่ม บางขบวนก็จะมีการเล่นตลกในเชิงเพศสัมพันธ์ แต่ขบวนแข่งหลักจะแต่งตัวสวยงามแบบโบราณใส่กระโจมหัวซึ่งเป็นกาพย์ให้คติธรรมตามหลักพระพุทธศาสนา มีความไพเราะและคติธรรมสอนใจ ถึงแม้จะมีการละเล่นตลก แห่บักแบ้นและบทเชิงสืบไปในทางเพศสัมพันธ์อยู่บ้าง เมื่อขบวนแห่ถึงลานจุดบั้งไฟ ก็จะมีการจุดบั้งไฟที่นำมาตามลำดับที่จับฉลากได้ เมื่อบั้งไฟทุกบั้งจุดหมดก็จะถือว่าเป็นการเสร็จสิ้นของงานวัฒนธรรมบุญบั้งไฟ

2. ความเชื่อเกี่ยวกับบุญบั้งไฟของชาวอีสาน ความเชื่อในเบื้องต้นของชาวอีสาน เกี่ยวกับบุญบั้งไฟ ก็คือ ตั้งแต่โบราณจนถึงปัจจุบัน ชาวอีสานมีความเชื่อว่า ถ้าปีใดไม่จัดงานบุญบั้งไฟ ฟ้าฝนก็จะไม่ตกต้องตามฤดูกาล เกิดความแห้งแล้ง ไม่มีน้ำทำนา แต่ถ้าปีใดจัดงานประเพณีบุญบั้งไฟ ฟ้าฝนก็จะตกต้อง

ตามฤดูกาล พืชพันธุ์ธัญญาหารอุดมสมบูรณ์ ชาวชุมชนปราศจากโรคภัย ความเชื่อเกี่ยวกับบุญบั้งไฟของชาวอีสานอยู่คู่กับเรื่องเล่าในตำนาน 2 เรื่อง คือ พญาคันคาก และผาแดง-นางไอ่

ความเชื่อเกี่ยวกับบุญบั้งไฟอีสานตามตำนานเล่าว่า เมื่อครั้งพระพุทธเจ้าถือชาติกำเนิดเป็นพญาคางคก ได้อาศัยอยู่ใต้ร่มโพธิ์ใหญ่ในเมืองพันทุมวดี ด้วยเหตุใดไม่แจ้ง พญาแถนเทพเจ้าแห่งฝนโกรธเคืองโลกมนุษย์มาก จึงแกล้งไม่ให้ฝนตกนานถึง 7 เดือน สัตว์และพืช พากันล้มตายเป็นจำนวนมาก ทำให้มวลมนุษย์เกิดความลำบากยากแค้นอย่างแสนสาหัส พวกที่แข็งแรงก็รอดตายและได้พากันมารวมกลุ่มได้ต้นโพธิ์ใหญ่กับพญาคางคก สรรพสัตว์ทั้งหลายจึงได้หารือกันที่ประชุมตกลงกันให้พญานาคียกทัพไปรบกับพญาแถน แต่ก็ต้องพ่ายแพ้ จากนั้นจึงให้พญาต่อแตนยกทัพไปปราบแต่ก็ต้องพ่ายแพ้เช่นกัน ทำให้พวกสรรพสัตว์ทั้งหลายเกิดความท้อถอย หดหู่กำลังใจและสิ้นหวัง ได้แต่รอวันตายในที่สุด พญาคางคกจึงขออาสาที่จะไปรบกับพญาแถน จึงได้วางแผนรบโดยปลวกทั้งหลายก่อจอมปลวกขึ้นไปจนถึงเมืองพญาแถน เพื่อเป็นเส้นทางให้บรรดาสรรพสัตว์ใช้เดินทางไปสู่เมืองพญาแถน ซึ่งมีมอด แผลงป่อง ตะขาบ สำหรับมอดได้รับหน้าที่ให้ทำการกัดเจาะด้ามอาวุธที่ทำด้วยไม้ทุกชนิด ส่วนแผลงป่องและตะขาบให้ซ่อนตัวอยู่ตามกองฟืนที่ใช้หุงต้มอาหาร และอยู่ตามเสื้อผ้าของไพร่พลพญาแถนทำหน้าที่กัดต่อย หลังจากวางแผนเรียบร้อย กองทัพพญาคางคกก็เดินทางเพื่อปฏิบัติหน้าที่การรบ มอดทำหน้าที่กัดเจาะด้ามอาวุธ แผลงป่องและตะขาบกัดต่อยไพร่พลของพญาแถนจนเจ็บปวด ร้องระงมจนกองทัพพระส้าระสาย ในที่สุดพญาแถนจึงได้ยอมแพ้และตกลงทำสัญญาสงบศึกกับพญาคางคก ว่าหากบั้งไฟขึ้นสู่ท้องฟ้าเมื่อใด ให้พญาแถนสั่งให้ฝนตกในโลกมนุษย์ หลังจากที่ได้สัญญากันแล้ว พญาแถนจึงได้ถูกปล่อยตัวไปและได้ปฏิบัติตามสัญญา มาจนบัดนี้ ส่วนเรื่องผาแดง-นางไอ่ เป็นเรื่องราวที่บ่งบอกถึงจุดเริ่มต้นของการพนันบั้งไฟอย่างเป็นทางการท่ามกลางบรรยากาศของการแข่งขันเพื่อชิงรางวัลตั้งเนื้อเรื่องในตำนานที่เป็นเรื่องราวชีวิตของธิดาพระยาขอม ชื่อนาง “ไอ้คำ” เธอมีความงดงามเป็นเลิศ เป็นที่หมายปองของบรรดาเจ้าเมืองต่างๆ พระยาขอมผู้บิดา จึงวางแผนให้ประลองฝีมือจุดบั้งไฟ... แข่งขันกัน ระหว่างการแข่งขัน ท้าวพังคี ลูกชายพระยานาค ผู้ดูแลรักษาลำแม่น้ำโขง ได้ยินกิตติศัพท์ แปลงกายเป็นกระรอกด่อน (กระรอกเผือก) ปีนป่ายขึ้นต้นไม้ใหญ่ เพื่อแอบดูความงามนางไอ้คำ การแข่งขันจุดบั้งไฟกำลังดำเนินไปมีคนเห็นกระรอกเผือกบนต้นไม้ก็ใช้ธนูยิงหล่นลงมาตาย เมื่อกระรอกเผือกตัวใหญ่มากเชือดแบ่งกันกินได้ทั้งเมือง มีน้อยคนที่ปฏิเสธไม่ยอมกิน ระหว่างชาวเมืองกำลังสนุกสนานบันเทิงกับการได้กินและการบันเทิง พระยานาคผู้บิดารู้เรื่องก็โกรธมาก สำแดงฤทธิ์ให้มวลน้ำมหาศาลไหลบ่ามาถล่ม ทำให้เมืองทั้งเมืองล่มกลายเป็นหนองหล่ม

3. วิเคราะห์รูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสานความหมายของบุญบั้งไฟในยุคปัจจุบัน ได้ถูกปรับเปลี่ยนไปตามสถานการณ์ทางสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง เพียงแต่รูปแบบวัฒนธรรมประเพณีของชุมชนบ้านเมือง ยังคงโยงเข้ากับระบบฐานความเชื่อของกลุ่มอำนาจเก่า (เจ้าพ่อ เจ้าแม่ ศาลปู่ตา) และการเข้ามาของภาครัฐในท้องถิ่น แสดงให้เห็นถึงกลุ่มอำนาจใหม่ได้พยายาม

เข้ามาช่วงชิงบทบาท จึงทำให้เกิดการสร้างสรรค์พิธีกรรมขึ้นมาเพื่อใช้เป็นเครื่องมือในการต่อรองเพื่อแสวงหาอำนาจ ผลประโยชน์อันชอบธรรม เพียงแต่การต่อรองภายในงานบุญบั้งไฟบ้านเม็ง “เกิดจากความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในความสัมพันธ์” กล่าวคือ การเข้ามาของผู้มีอำนาจภาครัฐดูเหมือนเน้นให้รูปแบบของงานอยู่ที่ความสนุกสนาน การแข่งขันต่างๆ อันสอดคล้องกับยุคสมัยใหม่ และถอยห่างจากความเป็นรากเหง้าของชุมชน ถึงแม้วัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟยังคงถือปฏิบัติสืบทอดเช่นเดิม กระนั้นความหมายของการจัดงานก็อาจเปลี่ยนแปลงไปตามเงื่อนไขทางสังคม การสืบทอดประเพณีบุญบั้งไฟ ส่วนหนึ่งเกิดขึ้นจากเหตุผลของความเชื่อดั้งเดิม (คือทำให้ฝนตก และเพื่อบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ประจำหมู่บ้าน “เจ้าพ่อ เจ้าแม่ศาลปู่ตา” และมีบางส่วนทำเพื่อเป็นการสืบสานวัฒนธรรมประเพณี เป็นพื้นที่ให้คนในชุมชนได้ทำกิจกรรมร่วมกัน เป็นวันรวมญาติของชุมชนบ้านเม็ง และปลดปล่อยความเหนื่อยล้าจากการทำเกษตรกรรมในรอบปี

บุญบั้งไฟบ้านเม็ง อำเภอนองเรือในปัจจุบัน เปรียบเสมือนพื้นที่ทางวัฒนธรรมสำหรับกลุ่มคนต่างๆ ในท้องถิ่นเข้ามาแสวงหาผลประโยชน์บางประการ เช่น กลุ่มเจ้าพ่อ เจ้าแม่ ศาลปู่ตา ใช้บุญบั้งไฟเป็นพื้นที่เพื่อการสืบทอดระบบความเชื่อในเรื่อง “ผีบรรพบุรุษ” ไม่ให้จางหายไป เป็นพื้นที่ต่อยอดความรู้สึกร่วมของความเป็นกลุ่มชาวอีสานแท้ สร้างความภาคภูมิใจในรากเหง้าของกลุ่มสังคมเดียวกัน กลุ่มผู้นำชุมชนใช้บุญบั้งไฟเป็นพื้นที่เพื่อสร้างความสามัคคีให้เกิดมีในชุมชนและบุญบั้งไฟยังเป็นเครื่องมือในการสร้างชุมชนให้เข้มแข็งเพื่อวัดความสำเร็จของกลุ่มผู้นำ หน่วยงานท้องถิ่นใช้บุญบั้งไฟเป็นพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินโครงการของหน่วยงานเป็นไปตามวัตถุประสงค์ตามนโยบายภาครัฐส่วนกลาง กล่าวคือ การบูรณาการความร่วมมือกับชุมชนเพื่อสืบทอดประเพณี วัฒนธรรมภายในท้องถิ่น เป็นพื้นที่ในการแสดงสถานะทางสังคม และสร้างความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตนกับชาวบ้าน และกลุ่มชาวบ้าน ใช้บุญบั้งไฟเพื่อเป็นพื้นที่ปลดปล่อยความเหนื่อยล้าในการทำเกษตรกรรมตลอดทั้งปี เป็นพื้นที่สังสรรค์และปรับความเข้าใจเพื่อสร้างความสามัคคีในชุมชน เปรียบเสมือนวันรวมญาติหรือวันโฮมพีโฮมน้องของชุมชน ทั้งยังเป็นพื้นที่ให้ชาวบ้านได้แสดงความเคารพต่อผีบรรพบุรุษ “เจ้าพ่อเจ้าแม่” และพระยาแถน เพื่อให้เกิดความสบายความอบอุ่นใจในการดำรงชีพ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสาน สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. วัฒนธรรมบุญบั้งไฟที่ปรากฏโดยทั่วไป พบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นวัฒนธรรมสำคัญที่สะท้อนวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติของชาวอีสาน โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อขอฝนให้ตกต้องตามฤดูกาล ซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่มีลักษณะเป็นที่ราบสูงและมีข้อจำกัดด้านทรัพยากรน้ำ การประกอบพิธีกรรมดังกล่าวจึงสะท้อนภูมิปัญญาทาง

วัฒนธรรมของชุมชนที่พยายามสร้างระบบความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งเหนือธรรมชาติผ่านพิธีกรรม และประเพณีที่สืบทอดกันมาอย่างยาวนาน ประเพณีบุญบั้งไฟจึงมิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางวัฒนธรรมเพื่อความบันเทิงเท่านั้น หากแต่เป็นกลไกทางสังคมที่ทำหน้าที่หล่อหลอมความสามัคคีของชุมชน รวมทั้งเป็นพื้นที่ในการถ่ายทอดคุณค่าทางวัฒนธรรมจากคนรุ่นหนึ่งไปสู่คนอีกรุ่นหนึ่ง ผลการศึกษาดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดของทศนวรรณ โพธิ์ศรีเรือง (2553) ที่กล่าวว่า ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นวัฒนธรรมที่ถ่ายทอดผ่านกระบวนการปฏิบัติจริงของชุมชน และมีบทบาทสำคัญในการรักษาภูมิปัญญาท้องถิ่นให้ดำรงอยู่ในสังคมอีสาน เมื่อพิจารณาในบริบทสังคมร่วมสมัยพบว่า รูปแบบของประเพณีบุญบั้งไฟได้เกิดการปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง โดยเฉพาะการเพิ่มบทบาทของกิจกรรมหรสพ การแข่งขัน และการท่องเที่ยว ซึ่งทำให้ความสำคัญของพิธีกรรมบางส่วนลดลง การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่าประเพณีบุญบั้งไฟมิได้เป็นวัฒนธรรมที่หยุดนิ่ง หากแต่มีลักษณะเป็น “วัฒนธรรมพลวัต” ที่สามารถปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ในวันแรก (วันโอม) นอกจากจะมีการแห่บั้งไฟ ในบางพื้นที่จะมีการแห่ناقหรือภิกษุที่ได้รับการสรณำเพื่อเลือนยศเป็นพระอันดับไปด้วยแล้ว ก็ยังมีขบวนการเล่นสนุกสนานโดยขบวนนี้มีการเล่นเกี่ยวกับเรื่องเพศ เช่น ทำรูปหญิงและชายกำลังมีสัมพันธ์กัน อันถือเป็นวัฒนธรรมตามปกติของชาวอีสาน สอดคล้องกับแนวทางของสุริยา สมุทคุปต์ (2533) ที่อธิบายว่า ท้าวผาแดงกับนางไอล้มสู่กัน การล้อเลียนเรื่องเพศในขบวนแห่นี้ชาวบ้านไม่ถือว่าเป็นเรื่องที่หยาบคาย เพราะเชื่อว่าเทพเจ้าจะโปรดถ้าละเล่นเช่นนี้ และการแสดงภาพที่สะท้อนถึงหรือเกี่ยวกับการร่วมเพศ เป็นสัญลักษณ์ของการก่อให้เกิดการมีชีวิตใหม่ ซึ่งจะนำความอุดมสมบูรณ์มาให้ นอกจากนี้พิธีขอฝนของทางภาคกลาง ตอนกลางคืนก็จะมีหรสพสมโภชตลอดจนการแข่งขันกลองของแต่ละหมู่บ้านด้วย

2. ความเชื่อเกี่ยวกับบุญบั้งไฟของชาวอีสาน พบว่า ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสานมีรากฐานสำคัญมาจากตำนานพื้นบ้าน ได้แก่ เรื่องพญาคันคาก และเรื่องผาแดง-นางไอล้มสู่กัน ซึ่งเป็นวรรณกรรมพื้นบ้านที่สะท้อนคติความเชื่อเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับพญานาค ผู้ซึ่งชาวอีสานเชื่อว่าเป็นเทพผู้ควบคุมฝนฟ้า การจุดบั้งไฟจึงเป็นสัญลักษณ์ของการสื่อสารระหว่างมนุษย์กับเทพเจ้าบนสวรรค์เพื่อขอให้ฝนตกต้องตามฤดูกาลความเชื่อยังคงดำรงอยู่ในสังคมอีสานมาจนถึงปัจจุบัน แม้ว่าสังคมอีสานส่วนใหญ่จะนับถือพระพุทธศาสนาเป็นหลักก็ตาม ทั้งนี้เนื่องจากระบบความเชื่อของชาวอีสานมีลักษณะผสมผสานระหว่างพุทธศาสนา ความเชื่อเรื่องผี และความเชื่อทางเกษตรกรรม ซึ่งสะท้อนลักษณะของวัฒนธรรมพื้นบ้านที่มีการผสมผสานความเชื่อหลายระบบเข้าด้วยกัน สอดคล้องกับการศึกษาของพระครูวิจิตรวนสาร (บุญสวย สุจิตโต, แก้วหานาม) (2556) ที่พบว่า พิธีกรรมบุญบั้งไฟของชาวอีสานมีรากฐานมาจากความเชื่อเรื่องการขอฝนจากพญานาค และเป็นพิธีกรรมที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตของชุมชนเกษตรกรรมอย่างใกล้ชิด และยังแสดงให้เห็นถึงบทบาทของวรรณกรรมพื้นบ้านที่ทำหน้าที่เป็นกลไก

ในการถ่ายทอดความเชื่อและคุณค่าทางวัฒนธรรมของชุมชน

ความเชื่อทั้งสองข้างต้นยังคงอยู่มาตราบนานเท่านาน เพราะชาวบ้านเมืงให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟ แม้ว่าประชากรทั้งหมดนับถือพระพุทธศาสนา แต่ก็มีเชื่อดั้งเดิมที่เป็นจุดร่วมเดียวกันคือ ความเชื่อเรื่องการบูชาเทพเทวดา ภูตผีต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นผีบรรพบุรุษ ผีเจ้าที่เจ้าทาง ผีสัมภเวสี ตลอดจนสิ่งศักดิ์สิทธิ์ทั้งหลาย ซึ่งความเชื่อในเรื่องดังกล่าวได้ถูกกำหนดไว้เป็นสิ่งสูงสุดที่ชาวบ้านจะต้องเคารพบูชา โดยที่ความเชื่อนี้มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนในชุมชนเป็นอย่างมาก ความเชื่อดังกล่าวได้ถูกแทรกอยู่ในทุกตัวของประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่ปรากฏอยู่ในชุมชนแห่งนี้ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของแสงอรุณ กนกพงศ์ชัย (2548) ที่กล่าวว่า การมีความคิด ความเชื่อในสิ่งเดียวกันย่อมหมายถึง ความเป็นน้ำหนึ่งใจเดียวกัน ความกลมเกลียวที่จะทำกิจกรรมต่างๆ ไปด้วยกัน ซึ่งส่งผลถึงความเป็นปึกแผ่น ความเข้มแข็งของสังคมในที่สุด ดังนั้น ความเชื่อในสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ โดยเฉพาะเรื่องผี เรื่องวิญญาณ จึงเป็นสิ่งที่อยู่คู่มนุษยชาติต่อไป เพราะเมื่อถึงจุดหนึ่งที่ความคิดทางวิทยาศาสตร์ไม่สามารถตอบข้อสงสัยของมนุษย์ได้ เราก็จำเป็นต้องพึ่งพาระบบความเชื่อ

3. รูปแบบทางวัฒนธรรมบุญบั้งไฟในบริบทของชุมชนบ้านเมืง พบว่า รูปแบบของประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนบ้านเมืง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ได้เกิดการเปลี่ยนแปลงไปตามบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และการเมืองในสังคมร่วมสมัย โดยประเพณีดังกล่าวมิได้ดำรงอยู่เพียงในฐานะพิธีกรรมทางความเชื่อเพื่อขอฝนจากพญาแถนเท่านั้น หากแต่ยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ทางวัฒนธรรมที่กลุ่มบุคคลต่างๆ ในชุมชนใช้เป็นกลไกในการสร้างอัตลักษณ์ทางสังคมและการดำรงความสัมพันธ์ของคนในชุมชน เมื่อพิจารณาในบริบทของชุมชนบ้านเมืงพบว่า การจัดงานบุญบั้งไฟมีการเข้ามามีบทบาทของกลุ่มทางสังคมหลายกลุ่ม ได้แก่ ผู้นำชุมชน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น กลุ่มผู้รักษาความเชื่อดั้งเดิม เช่น กลุ่มเจ้าพ่อเจ้าแม่และศาลปู่ตา ตลอดจนประชาชนทั่วไป ซึ่งแต่ละกลุ่มต่างมีบทบาทและหน้าที่ที่แตกต่างกันในการจัดงานประเพณี การมีส่วนร่วมของกลุ่มต่างๆ ดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า ประเพณีบุญบั้งไฟมิได้เป็นเพียงกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่สืบทอดกันมาตามจารีตเท่านั้น แต่ยังเป็นพื้นที่ทางสังคมที่ใช้ในการสร้างความร่วมมือ ความสามัคคี และความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน สอดคล้องกับแนวคิดของสุริยา สมุทคุปต์ (2533) ที่อธิบายว่า ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอีสานเป็นพิธีกรรมที่มีความสัมพันธ์กับโครงสร้างทางสังคมของชุมชน โดยพิธีกรรมดังกล่าวทำหน้าที่เป็นกลไกในการสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของสมาชิกในสังคม รวมทั้งเป็นพื้นที่สำหรับการแสดงออกถึงอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชน นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับการศึกษาของทศนวรรณ โพธิ์ศรีเรือง (2553) ที่พบว่า ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นวัฒนธรรมที่สะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างระบบความเชื่อของชุมชนกับวิถีชีวิตของสังคมเกษตรกรรม ซึ่งชุมชนใช้พิธีกรรมดังกล่าวเป็นเครื่องมือในการรักษาและถ่ายทอดภูมิปัญญาท้องถิ่นจากรุ่นสู่รุ่น

ในสังคมปัจจุบัน พบว่า รูปแบบของประเพณีบุญบั้งไฟได้เกิดการปรับเปลี่ยนไปจากเดิมที่เน้นความสำคัญของพิธีกรรมและความศักดิ์สิทธิ์ ได้ขยายบทบาทไปสู่กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่มีลักษณะของความบันเทิง การแข่งขัน และการส่งเสริมการท่องเที่ยวในระดับท้องถิ่น การเปลี่ยนแปลงแสดงให้เห็นถึงพลวัตของวัฒนธรรมที่ปรับตัวให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัย ขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาแก่นของความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการบูชาพญาแถนและผีบรรพบุรุษของชุมชนไว้ นอกจากนี้ประเพณีบุญบั้งไฟยังทำหน้าที่เป็นพื้นที่ในการต่อรองบทบาทและอำนาจของกลุ่มต่างๆ ในชุมชนแล้ว กลุ่มผู้นำชุมชนใช้ประเพณีดังกล่าวเป็นกลไกในการสร้างความสามัคคีและความเข้มแข็งของชุมชน ขณะที่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใช้ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นเครื่องมือในการดำเนินนโยบายด้านวัฒนธรรมและการพัฒนาชุมชน ส่วนประชาชนในชุมชนใช้ประเพณีดังกล่าวเป็นพื้นที่สำหรับการพบปะสังสรรค์และการสร้างความสัมพันธ์ทางสังคม ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดที่ว่า พิธีกรรมทางวัฒนธรรมสามารถทำหน้าที่เป็นกลไกในการธำรงโครงสร้างความสัมพันธ์ของสังคม และสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมของชุมชนในแต่ละยุคสมัย เมื่อพิจารณาโดยภาพรวมจะเห็นได้ว่า ประเพณีบุญบั้งไฟในชุมชนบ้านเม็งมีลักษณะเป็นวัฒนธรรมที่มีพลวัต กล่าวคือ แม้ว่าจะยังคงรักษาแก่นของความเชื่อดั้งเดิมเกี่ยวกับการขอฝนจากพญาแถนตามคติความเชื่อของชาวอีสาน แต่ในขณะเดียวกันก็ได้ปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัยทั้งในด้านบทบาทของรัฐ การส่งเสริมการท่องเที่ยว และการสร้างอัตลักษณ์ของชุมชนท้องถิ่น

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรมีการวางแผนการพัฒนาแนวคิดการสร้างนวัตกรรมในระยะยาว และขยายผลไปยังพื้นที่แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอื่นๆ เพื่อเติมเต็มในส่วนที่ขาด ให้สมบูรณ์อย่างบูรณาการ

1.2 องค์กรบริหารส่วนท้องถิ่นควรส่งเสริมให้ประชาชนทุกกลุ่มมีส่วนร่วมในการทำงานนี้ด้วย หรือควรให้มีตัวแทนทุกภาคส่วนร่วมเป็นคณะกรรมการ อันส่งผลต่อ รูปแบบที่เหมาะสมกับพื้นที่ และรายละเอียดรูปแบบของการแสดง ช่วงเวลาสำหรับการแสดงและเนื้อหาประยุกต์ให้เรื่องราวเหมาะสม

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาในลักษณะการจัดทำนวัตกรรมที่ให้ประชาชนในท้องถิ่นที่มีส่วนร่วมในการเสนอแนะแนวคิด โดยคำนึงถึงเด็กและเยาวชนที่จะสืบสานประวัติศาสตร์วัฒนธรรมท้องถิ่นและประเพณี

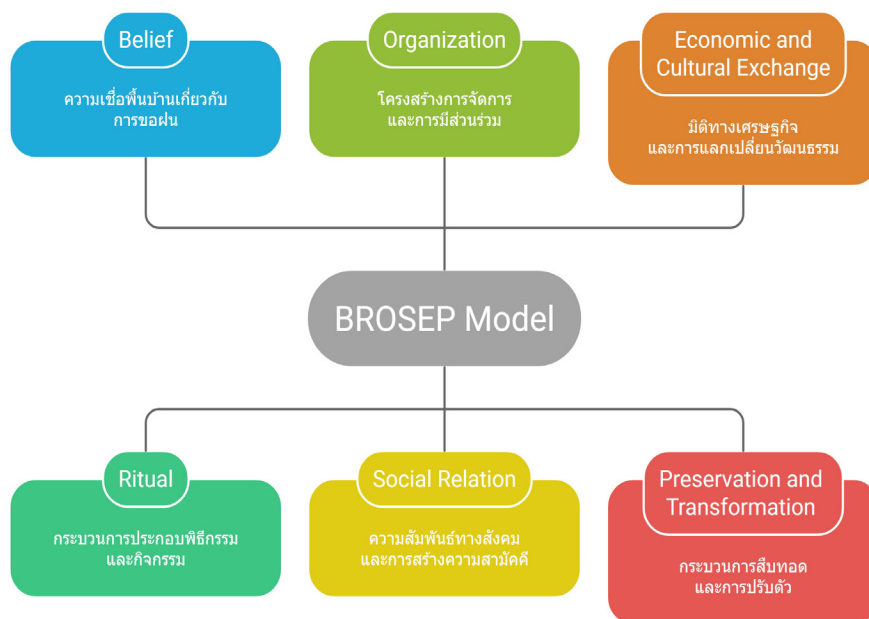
2.2 ควรมีการศึกษาถึงผลกระทบจากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมต่ออัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชุมชนในสองฟากฝั่ง และการศึกษาแนวทางการส่งเสริมการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมเพื่อรองรับกลุ่มประชาคมอาเซียน ซึ่งศึกษาได้ทั้งในรูปแบบการวิจัยเชิงคุณภาพและปริมาณ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยรูปแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟตามความเชื่อของชาวอีสาน โดยใช้การศึกษาแนวคิด ทฤษฎี และเอกสารทางวิชาการที่เกี่ยวข้อง ประกอบกับการเก็บข้อมูลภาคสนามด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึกแบบมีโครงสร้างในพื้นที่ชุมชนบ้านเม็ง อำเภอนองเรือ จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจนเกิดเป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับรูปแบบทางวัฒนธรรมประเพณีบุญบั้งไฟในบริบทของสังคมอีสานร่วมสมัยประเพณีบุญบั้งไฟมิได้เป็นเพียงพิธีกรรมทางวัฒนธรรมที่มีวัตถุประสงค์เพื่อขอฝนตามคติความเชื่อของชุมชนเกษตรกรรมเท่านั้น หากแต่เป็นระบบทางวัฒนธรรมที่มีองค์ประกอบหลายด้าน ซึ่งมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านความเชื่อ วิถีชีวิตของชุมชน และบริบททางสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป

ผู้วิจัยจึงได้สังเคราะห์องค์ความรู้ในลักษณะของตัวแบบเชิงระบบ (System Model) ซึ่งเรียกว่า BROSEP Model เพื่อใช้อธิบายโครงสร้างและพลวัตของประเพณีบุญบั้งไฟในบริบทของชุมชนบ้านเม็ง โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 6 ประการ ได้แก่ 1) B (Belief) หมายถึง ระบบความเชื่อพื้นบ้านของชาวอีสานที่เกี่ยวข้องกับการขอฝนจากพญาแถน รวมถึงความเชื่อที่ปรากฏในวรรณกรรมพื้นบ้าน เช่น เรื่องพญาคันคาก และเรื่องผาแดง-นางไอ่ ซึ่งเป็นรากฐานสำคัญของการเกิดประเพณีบุญบั้งไฟ 2) R (Ritual) หมายถึง กระบวนการประกอบพิธีกรรมและกิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกี่ยวข้องกับประเพณีบุญบั้งไฟ เช่น การทำบั้งไฟ การแห่บั้งไฟ การเจ้บั้งไฟ และพิธีกรรมบูชาสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ซึ่งเป็นกิจกรรมที่สะท้อนวิถีชีวิตและภูมิปัญญาของชุมชน 3) O (Organization) หมายถึง โครงสร้างการจัดการและการมีส่วนร่วมของกลุ่มบุคคลต่างๆ ในชุมชน เช่น ผู้นำชุมชน พระสงฆ์ นักปราชญ์ชาวบ้าน องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ ซึ่งมีบทบาทร่วมกันในการจัดงานและสืบทอดประเพณี 4) S (Social Relation) หมายถึง ความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในชุมชนที่เกิดขึ้นผ่านกิจกรรมของประเพณีบุญบั้งไฟ ซึ่งเป็นพื้นที่ในการสร้างความสามัคคี การพบปะสังสรรค์ และการสร้างเครือข่ายทางสังคมของชุมชน 5) E (Economic and Cultural Exchange) หมายถึง มิติทางเศรษฐกิจและการแลกเปลี่ยนทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นจากการจัดงานประเพณี เช่น การค้าขาย การท่องเที่ยว และการเผยแพร่วัฒนธรรมท้องถิ่น และ 6) P (Preservation and Transformation) หมายถึง กระบวนการสืบทอดและการปรับตัวของประเพณีบุญบั้งไฟในบริบทของสังคมร่วมสมัย ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงพลวัตของวัฒนธรรมที่สามารถปรับเปลี่ยนรูปแบบให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม เศรษฐกิจ และนโยบายของภาครัฐ ดังนั้น BROSEP Model จึงเป็นกรอบแนวคิดที่อธิบายให้เห็นว่า ประเพณีบุญบั้งไฟเป็นระบบวัฒนธรรมที่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างระบบความเชื่อ พิธีกรรม โครงสร้างทางสังคม และบริบทของสังคมร่วมสมัย โดยองค์ประกอบทั้งหกประการทำหน้าที่ร่วมกันในการธำรงรักษาและปรับเปลี่ยนประเพณีบุญบั้งไฟให้สามารถดำรงอยู่ได้ในสังคมปัจจุบัน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- จารุวรรณ ธรรมวัตร. (ม.ป.ป.). *พงศาวดารแห่งประเทศลาว*. มหาสารคาม: สถาบันวิจัยศิลปะและวัฒนธรรมอีสาน มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ มหาสารคาม.
- ทศนวรรณ โพธิ์ศรีเรือง. (2553). *การจัดการความรู้เรื่องประเพณีบุญบั้งไฟ ของอำเภอนนังจังหวัดหนองบัวลำภู*. (ปริญาโทโครงการพิเศษ). ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครองท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- ธิดา สารยา. (2535). *ตำนานและตำนานประวัติศาสตร์กับการศึกษาประวัติศาสตร์ท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: พัทธอักษร.
- เบญจมาศ เกตุแก้ว. (2521). *ประเพณีบุญบั้งไฟ*. กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร.
- พระครูวิจิตรวณสาร (บุญสาย สุจิตโต, แก้วหานาม). (2556). *การศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในพิธีกรรมการทำบุญบั้งไฟของชาวบ้านหนองเขื่อนช้าง ตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม*. (วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- ยูร กมลเสีรัตน์. (2546). *บุญบั้งไฟโสธร ประเพณีขอมที่ยิ่งใหญ่ที่สุดในภาคอีสาน*. กรุงเทพฯ: ที เจ เจ จำกัด.

- สุคนธา สายเชื้อ. (2524). *ประเพณีบุญบั้งไฟของชาวอำเภออาจสามารถ*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ.
- สุริยา สมุทคุปต์. (2533). *สัญลักษณ์สำคัญในบุญบั้งไฟ: การวิเคราะห์และตีความหมายทางมานุษยวิทยา*. ขอนแก่น: ภาควิชาสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- แสงอรุณ กนกพงศ์ชัย. (2548). *วัฒนธรรมในสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- Viravong, M. S. (1964). *History of Laos*. New York: Paragon Book Reprint Corp.

รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์
ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท*

A Model of Human Behavioral Development According to
Theravāda Buddhist Principles

พระณัฐชช สุวโจ (ชัยธันโชติ), พระมหาสมบัติ คุณะโสโก (ทวีคุณ) และประเสริฐ ชมพรมมา
Phra Natthachok Suwajo (Chaithanatchot), Phramaha Sombat Kunesako (Taweekoon)
and Prasert Chompromma
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: tigersuperhero@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ 2) ศึกษาหลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ 3) พัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และ 4) นำเสนอรูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงเอกสารร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยศึกษาข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารทางวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหา และสังเคราะห์เชิงพุทธปรัชญา

ผลการวิจัยพบว่า

1. แนวคิดการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวคิดทางการศึกษาของ Bloom แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างเป็นระบบ
2. หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ ได้แก่ ภาวนา 4 วิชชา 7 สัมปatti 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ซึ่งเป็นหลักธรรมที่มุ่งพัฒนามนุษย์ทั้งด้านปัญญา จิตใจ และพฤติกรรม

3. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้ของ Bloom เข้ากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยเชื่อมโยงพุทธิพิสัยกับภavana 4 จิตพิสัยกับวิชชาวาท 7 และทักษะพิสัยกับสัปปุริสธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3

4. องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย คือ รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์เชิงบูรณาการตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท เรียกว่า CAP Model ซึ่งประกอบด้วย 3 กระบวนการสำคัญ ได้แก่ การพัฒนาด้านปัญญา (Cognitive Development) การพัฒนาด้านจิตใจและกระบวนการคิด (Affective Development) และการพัฒนาด้านพฤติกรรมปฏิบัติ (Psychomotor Development) โดยมุ่งให้เกิดการพัฒนาคนอย่างสมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ และการดำเนินชีวิตตามหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา

คำสำคัญ: การพัฒนา; พฤติกรรมมนุษย์; พระพุทธศาสนาเถรวาท

Abstract

This research aimed to: 1) study the concepts and theories related to human behavioral development; 2) examine the principles in Theravāda Buddhism related to human behavioral development; 3) develop a model for human behavioral development based on Theravāda Buddhist principles; and 4) present a model for human behavioral development according to Theravāda Buddhism. This study employed documentary research together with in-depth interviews. Data were collected from the Tipiṭaka, academic documents, and related research studies. The collected data were analyzed using content analysis and synthesized through a Buddhist philosophical approach.

The results of the research revealed that:

1. The concept of human behavioral development based on Bloom's educational theory is divided into three domains: cognitive, affective, and psychomotor. This framework can be systematically applied to the development of human behavior.

2. The Theravāda Buddhist principles related to human behavioral development include Bhāvanā 4, Vibhajjavāda 7, Sappurisdhamma 7, and Ovādapātimokkha 3. These principles aim to develop human beings holistically in terms of wisdom, mental qualities, and behavioral conduct.

3. The development of a human behavioral development model based on Theravāda Buddhism can integrate Bloom's learning theory with Buddhist principles by

linking the cognitive domain with Bhāvanā 4, the affective domain with Vibhajjavāda 7, and the psychomotor domain with Sappurisadhamma 7 and Ovādapātimokkha 3.

4. The new body of knowledge derived from this research is an integrated model of human behavioral development based on Theravāda Buddhist principles called the CAP Model, which consists of three key processes: Cognitive Development, Affective Development, and Psychomotor Development. This model aims to promote balanced human development in terms of wisdom, mental cultivation, and practical conduct in accordance with Buddhist principles.

Keywords: Development; Human Behavior; Theravāda Buddhism

1. บทนำ

ปัญหาพฤติกรรมมนุษย์ในสังคมปัจจุบันเป็นประเด็นสำคัญที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในทางวิชาการ เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับปัจจัยหลายด้าน ทั้งด้านจิตใจ สังคม วัฒนธรรม และสภาพแวดล้อมทางเศรษฐกิจ ซึ่งล้วนส่งผลต่อการดำเนินชีวิตของมนุษย์ในสังคม การเปลี่ยนแปลงของสังคมในยุคโลกาภิวัตน์และความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีได้ก่อให้เกิดความท้าทายต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ (Bloom, 1956) ทั้งในด้านคุณธรรม จริยธรรม และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข นักวิชาการด้านพฤติกรรมศาสตร์จึงให้ความสำคัญกับการศึกษากระบวนการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ เพื่อทำความเข้าใจธรรมชาติของพฤติกรรมและหาแนวทางในการพัฒนามนุษย์ให้สามารถดำรงชีวิตในสังคมได้อย่างเหมาะสม (Skinner, 1974)

ในทางจิตวิทยา แนวคิดเกี่ยวกับพฤติกรรมมนุษย์ได้รับการอธิบายผ่านทฤษฎีที่หลากหลาย เช่น ทฤษฎีจิตวิเคราะห์ของ Freud ซึ่งอธิบายว่าพฤติกรรมมนุษย์มีรากฐานมาจากแรงผลักดันภายในจิตใจ และกระบวนการพัฒนาทางจิตตั้งแต่วัยเด็ก (Freud, 1961) ขณะที่แนวคิดพฤติกรรมนิยมของ Pavlov และ Skinner อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์สามารถเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้จากกระบวนการเรียนรู้ผ่านสิ่งเร้าและการเสริมแรง (Pavlov, 1927) นอกจากนี้ แนวคิดทางการศึกษาของ Bloom ได้เสนอกรอบการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดสำคัญที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในมิติทางการศึกษาและสังคม (Skinner, 1974)

การอธิบายพฤติกรรมมนุษย์โดยอาศัยแนวคิดทางจิตวิทยาเพียงอย่างเดียวอาจยังไม่ครอบคลุมมิติของการพัฒนามนุษย์อย่างสมบูรณ์ โดยเฉพาะในมิติด้านคุณธรรม จริยธรรม และการพัฒนาจิตใจ ซึ่งเป็นประเด็นที่พระพุทธศาสนาให้ความสำคัญมาอย่างยาวนาน พระพุทธศาสนาเถรวาทมองว่าพฤติกรรม

ของมนุษย์เป็นผลที่เกิดจากสภาวะของจิตใจและปัญญา การพัฒนามนุษย์จึงต้องดำเนินไปอย่างเป็นระบบผ่านกระบวนการฝึกฝนตนเองทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นหลักการสำคัญของไตรสิกขา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2556) พระพุทธศาสนาได้เสนอแนวทางในการพัฒนามนุษย์ผ่านหลักธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนาจิตใจและพฤติกรรมอย่างเป็นองค์รวม เช่น หลักภาวนา 4 ประกอบด้วย กายภาวนา ศีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา ซึ่งเป็นกระบวนการฝึกฝนมนุษย์ให้เกิดความสมดุลทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา นอกจากนี้ หลักธรรมอื่นๆ เช่น วิภังขาท สปัสนธรรม และโอวาทปาฏิโมกข์ ยังเป็นแนวทางสำคัญในการส่งเสริมให้มนุษย์มีความประพฤติที่ถูกต้องและสามารถดำรงชีวิตอยู่ในสังคมได้อย่างมีความสุขและสันติ (พระไตรปิฎก)

การแก้ไขปัญหการพัฒนาพฤติกรรมระดับโลกเป็นเรื่องที่ท้าทายและต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน ทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชน แนวทางการแก้ไขที่สำคัญ ได้แก่ การให้ความสำคัญกับการศึกษาตั้งแต่ระดับปฐมวัย เพื่อพัฒนาทักษะชีวิตและความรู้ความเข้าใจ ลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม และสร้างโอกาสที่เท่าเทียมกันให้ทุกคน สร้างระบบสุขภาพจิตที่เข้าถึงได้ง่าย และให้ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพจิตแก่ประชาชน บังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหายาเสพติด สร้างความร่วมมือระหว่างภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาสังคม เพื่อแก้ไขปัญหาคับข้องขัดข้องนี้

สำหรับประเทศไทย ก็มีนโยบายการพัฒนาพฤติกรรมด้วยการเรียนรู้และสติปัญญาอย่างต่อเนื่อง ซึ่งในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 11 ได้ให้ความสำคัญต่อการพัฒนาคนสู่สังคมแห่งการเรียนรู้ตลอดชีวิต โดยพัฒนาคุณภาพของคนไทยทุกช่วงวัย ให้มีภูมิคุ้มกันต่อการเปลี่ยนแปลง มีความพร้อมด้านร่างกายที่สมบูรณ์แข็งแรง มีสติปัญญารอบรู้ และมีจิตใจสำนึกในคุณธรรม จริยธรรม มีความเพียร มีโอกาสและสามารถเรียนรู้ตลอดชีวิต ควบคู่กับการเสริมสร้างสภาพแวดล้อมในสังคม และสถาบันทางสังคมให้เข้มแข็ง เอื้อต่อการพัฒนามนุษย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง แนวทางการศึกษายุคศตวรรษที่ 21 กำหนดว่า ควรส่งเสริมให้บุคคลมีคุณธรรม มีทักษะการคิดวิเคราะห์ มีความคิดสร้างสรรค์ มีทักษะด้านเทคโนโลยีสามารถทำงานร่วมกับผู้อื่น และอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมโลกได้อย่างสันติ

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่ต้องศึกษารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งจึงเป็นแนวทางหนึ่งที่สามารถนำหลักธรรมทางพระพุทธศาสนามาบูรณาการกับแนวคิดทางวิชาการสมัยใหม่ เพื่อสร้างกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่มีความสมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ และพฤติกรรม อันจะนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์และการอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างสันติสุข

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดทฤษฎีการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์
2. เพื่อศึกษาหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท
4. เพื่อนำเสนอรูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้วิธีการวิจัยเชิงเอกสาร ร่วมกับการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อศึกษาวิเคราะห์และสังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และนำไปสู่การพัฒนาแบบเชิงแนวคิด โดยมีขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังต่อไปนี้

1. การศึกษาข้อมูลเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยได้ศึกษาข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิและเอกสารทุติยภูมิที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนาเถรวาท เอกสารทางวิชาการ หนังสือ และบทความวิจัยที่เกี่ยวข้องกับพฤติกรรมมนุษย์และการพัฒนามนุษย์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา เช่น ภาวนา 4 วิชชา 7 สัมปยุตธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ จากนั้นผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) เพื่อสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ในมิติทางพุทธปรัชญา

2. การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งประกอบด้วย พระภิกษุผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านพระพุทธศาสนา นักวิชาการด้านพฤติกรรมศาสตร์หรือการศึกษาที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ การคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัย

3. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย แบบบันทึกการศึกษาเอกสาร แบบสัมภาษณ์เชิงลึกแบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) เครื่องมือวิจัยได้รับการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้ทรงคุณวุฒิด้านพระพุทธศาสนาและการวิจัย จำนวน 3 คน เพื่อพิจารณาความเหมาะสมของประเด็นคำถามและความครอบคลุมของเนื้อหา

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการศึกษาเอกสารและการสัมภาษณ์เชิงลึกมาดำเนินการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยใช้วิธีการตีความเชิงพุทธปรัชญา และสังเคราะห์แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท จากนั้นจึงนำผลการวิเคราะห์มาพัฒนาเป็นรูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์เชิงบูรณาการ

5. การตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูล เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบข้อมูลโดยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ได้แก่ การเปรียบเทียบข้อมูลจากเอกสารกับข้อมูลจากการสัมภาษณ์ การตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูลจากผู้ให้ข้อมูลหลายแหล่ง

การวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลร่วมกับกรอบแนวคิดทางพระพุทธศาสนา

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ พบว่า แนวคิดเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ในทางวิชาการมีการอธิบายผ่านทฤษฎีทางจิตวิทยาและการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทั้งด้านความรู้ จิตใจ และพฤติกรรมการปฏิบัติ แนวคิดที่มีความสำคัญ ได้แก่ ทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bloom ซึ่งเสนอกรอบการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ออกเป็น 3 ด้าน คือ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย จะเห็นได้ว่าการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์มิได้เกิดขึ้นเฉพาะในมิติของความรู้เท่านั้น แต่ยังครอบคลุมถึงการพัฒนาด้านจิตใจ ค่านิยม และการแสดงออกทางพฤติกรรม ซึ่งเป็นกระบวนการที่ต้องดำเนินไปอย่างเป็นระบบและต่อเนื่อง ทั้งนี้ แนวคิดดังกล่าวสามารถนำมาประยุกต์ใช้ร่วมกับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาในการพัฒนามนุษย์ได้อย่างเหมาะสม

2. หลักพระพุทธศาสนาเถรวาทที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ พบว่า พระพุทธศาสนาเถรวาทมีหลักธรรมหลายประการที่สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ โดยเฉพาะหลักธรรมที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านกาย จิตใจ และปัญญา ได้แก่ กาวนา 4 ประกอบด้วย กายกาวนา ศีลกาวนา จิตตกาวนา และปัญญากาวนา เป็นกระบวนการฝึกฝนตนเองเพื่อพัฒนาชีวิตทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา วิชชวาท 7 เป็นหลักการพิจารณาและแยกแยะเหตุผลอย่างมีระบบ ช่วยให้มนุษย์สามารถใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และตัดสินใจอย่างถูกต้อง สัมปรีชธรรม 7 เป็นหลักธรรมที่แสดงถึงคุณลักษณะของบุคคลผู้ประเสริฐ ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในเหตุและผล และสามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ประกอบด้วย การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตของตนให้ผ่องใส เป็นหลักธรรมสำคัญที่ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ หลักธรรมดังกล่าวข้างต้นนี้เป็นหลักธรรมที่สำคัญของพระพุทธศาสนาที่มุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์ผ่านกระบวนการฝึกฝนตนเองทั้งด้านศีล สมาธิ และปัญญา

3. การพัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาทพบว่า การพัฒนารูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์สามารถดำเนินการโดยการบูรณาการแนวทางการศึกษาสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยนำกรอบแนวคิดการเรียนรู้ของ Bloom มาเชื่อมโยงกับหลักธรรมที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนามนุษย์ การบูรณาการดังกล่าวทำให้เกิดกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่มีลักษณะเป็นระบบ กล่าวคือ การพัฒนาด้านปัญญาเชื่อมโยงกับกาวนา 4 ซึ่งมุ่งพัฒนาความรู้และปัญญาในการเข้าใจชีวิต ส่วนการพัฒนาด้านจิตใจเชื่อมโยงกับวิชชวาท 7 ซึ่งช่วยพัฒนากระบวนการ

คิดและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล และการพัฒนาด้านพฤติกรรมการปฏิบัติเชื่อมโยงกับสัปปุริสธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง สามารถนำหลักธรรมนี้มาบูรณาการเพื่อทำให้เกิดรูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของมนุษย์ในสังคมได้

4. รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท องค์ความรู้ใหม่ที่ได้คือ รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์เชิงบูรณาการตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท ซึ่งผู้วิจัยเรียกว่า CAP Model (Cognitive Affective Psychomotor Model) เป็นกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่ดำเนินไปอย่างเป็นลำดับขั้น โดยเริ่มจากการพัฒนาด้านปัญญา (Cognitive Development) มุ่งให้มนุษย์เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการพิจารณาอย่างมีเหตุผล โดยอาศัยหลักทฤษฎี 4 เป็นแนวทางในการพัฒนาปัญญา การพัฒนาด้านจิตใจและกระบวนการคิด (Affective Development) มุ่งพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม และการคิดวิเคราะห์อย่างมีเหตุผล โดยอาศัยหลักทฤษฎี 4 ในการพิจารณาและแยกแยะเหตุผล การพัฒนาด้านพฤติกรรมปฏิบัติ (Psychomotor Development) เป็นการนำความรู้และทัศนคติที่ถูกต้องไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง โดยอาศัยหลักสัปปุริสธรรมและโอวาทปาฏิโมกข์เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิต ดังนั้น CAP Model จึงเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่เชื่อมโยง ปัญญา จิตใจ และพฤติกรรมเข้าด้วยกันอย่างเป็นระบบ อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท และสามารถประยุกต์ใช้เป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์ในสังคมร่วมสมัยได้อย่างเหมาะสม

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถอภิปรายผลการวิจัย ได้ดังนี้

1. แนวคิดและทฤษฎีเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ พบว่า การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์สามารถอธิบายได้ผ่านแนวคิดทางจิตวิทยาและการศึกษา ซึ่งมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านความรู้ จิตใจ และพฤติกรรมปฏิบัติ โดยเฉพาะแนวคิดของ Bloom (1956) ที่เสนอกรอบการพัฒนาการเรียนรู้ของมนุษย์ออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ พุทธิพิสัย จิตพิสัย และทักษะพิสัย ซึ่งเป็นแนวคิดสำคัญที่ใช้อธิบายกระบวนการเรียนรู้และการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ในทางการศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดทางจิตวิทยาที่อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์มีความสัมพันธ์กับกระบวนการทำงานของจิตและการเรียนรู้ตามแนวคิดของ Freud (1961) ที่มองว่าพฤติกรรมของมนุษย์มีรากฐานมาจากแรงผลักดันภายในจิตใจ และกระบวนการพัฒนาทางจิตตั้งแต่วัยเด็ก ขณะเดียวกัน แนวคิดพฤติกรรมนิยมของ Pavlov (1927) และ Skinner (1974) อธิบายว่าพฤติกรรมของมนุษย์สามารถเกิดขึ้นและเปลี่ยนแปลงได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้และการเสริมแรงจากสิ่งแวดล้อม เมื่อพิจารณามุมมองของพุทธปรัชญา พบว่า พระพุทธศาสนา

เถรวาทให้ความสำคัญกับการพัฒนามนุษย์โดยเน้นการพัฒนาจิตใจและปัญญาเป็นพื้นฐานของการพัฒนาพฤติกรรม เนื่องจากพฤติกรรมของมนุษย์เป็นผลที่เกิดจากสภาวะของจิตและการรับรู้ ดังนั้น การพัฒนาพฤติกรรมจึงต้องเริ่มจากการพัฒนาจิตใจและปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนาที่เน้นการฝึกฝนตนเองผ่านกระบวนการของศีล สมาธิ และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาอรุณพงษ์ สิริโสภณ และพระครูภาวนาโพธิคุณ (2563, หน้า 274-285) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมของมนุษย์ให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในทางที่ดี ทั้งในด้านความคิด จิตใจ และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน โดยการพัฒนาพฤติกรรมตามแนวพุทธจริยศาสตร์ช่วยให้บุคคลเกิดความตระหนักรู้ในคุณค่าของคุณธรรม จริยธรรม และสามารถดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสมในสังคม

2. หลักพระพุทธศาสนาเถรวาทกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ พบว่า หลักธรรมในพระพุทธศาสนาเถรวาท เช่น ภาวนา 4 วิชชา 7 สัมปรีชธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 สามารถนำมาใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ได้อย่างเป็นระบบ โดยหลักธรรมดังกล่าวมุ่งเน้นการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวมทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา หลักภาวนา 4 เป็นกระบวนการฝึกฝนมนุษย์ให้เกิดการพัฒนาทั้งด้านกาย ศีล จิต และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนาที่เน้นการพัฒนาชีวิตอย่างสมดุล ขณะที่หลักวิชชา 7 เป็นแนวคิดสำคัญในการพิจารณาเหตุผลอย่างแยกแยะและรอบคอบ ซึ่งช่วยให้มนุษย์สามารถใช้ปัญญาในการวิเคราะห์และตัดสินใจได้อย่างถูกต้อง ส่วนหลักสัมปรีชธรรมเป็นหลักธรรมที่กำหนดคุณลักษณะของบุคคลผู้ประเสริฐ ซึ่งมีความรู้ความเข้าใจในเหตุและผล และสามารถดำเนินชีวิตอย่างเหมาะสมในสังคม แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนามนุษย์ในพระพุทธศาสนาที่อธิบายว่า การพัฒนามนุษย์ต้องดำเนินไปผ่านกระบวนการฝึกฝนตนเองทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญา ซึ่งเป็นกระบวนการที่ช่วยให้มนุษย์สามารถพัฒนาตนเองและดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องตามหลักธรรม (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2556) และผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล) และคณะ (2562, หน้า 701-715) ที่ได้ศึกษาการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี โดยกรณีศึกษาเยาวชนไทยในจังหวัดขอนแก่น พบว่า หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และการมีสติในการใช้เทคโนโลยีอย่างเหมาะสม อันช่วยให้เยาวชนสามารถปรับตัวต่อความเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีได้อย่างมีคุณธรรมและความรับผิดชอบ

3. การบูรณาการแนวคิดทางการศึกษากับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา พบว่า การบูรณาการแนวคิดการเรียนรู้ของ Bloom (1956) กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาเถรวาทสามารถนำไปสู่การพัฒนา

รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่มีลักษณะเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์อย่างเป็นระบบ กล่าวคือ การพัฒนามนุษย์ควรดำเนินไปอย่างเป็นลำดับจากการพัฒนาด้านปัญญา การพัฒนาด้านจิตใจ และการพัฒนาด้านพฤติกรรมปฏิบัติ การพัฒนาด้านปัญญา มีความสอดคล้องกับหลักภาวนา 4 ซึ่งมุ่งให้มนุษย์เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการพิจารณาอย่างมีเหตุผล ส่วนการพัฒนาด้านจิตใจ สอดคล้องกับหลักวิชชาวาท ซึ่งช่วยพัฒนากระบวนการคิดและการพิจารณาอย่างมีเหตุผล ขณะที่การพัฒนาด้านพฤติกรรมปฏิบัติ มีความสัมพันธ์กับหลักสัปปริสรธรรม 7 และโอวาทปาฏิโมกข์ 3 ซึ่งเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตที่ถูกต้อง ผลการวิจัยเป็นแนวคิดทางการศึกษาสมัยใหม่และหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถบูรณาการเข้าด้วยกันได้อย่างสอดคล้อง โดยการพัฒนามนุษย์ต้องเริ่มจากการสร้างความเข้าใจในหลักธรรม การพัฒนาทัศนคติที่ถูกต้อง และการนำหลักธรรมไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยของชำนาญ วงศ์ศรีมีเดือน (2561, หน้า 766-778) ที่ได้ศึกษาการจัดการพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวจริตในพระพุทธศาสนาเถรวาท พบว่า พระพุทธศาสนาได้จำแนกพฤติกรรมของมนุษย์ออกตามลักษณะจริตหรือพื้นนิสัยของบุคคล และเสนอแนวทางในการพัฒนาพฤติกรรมให้เหมาะสมกับลักษณะนิสัยของแต่ละบุคคล การจัดการพฤติกรรมตามแนวจริตดังกล่าวช่วยให้การพัฒนามนุษย์เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ เนื่องจากสามารถปรับกระบวนการพัฒนาให้สอดคล้องกับธรรมชาติของบุคคล

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 องค์ความรู้ใหม่ CAP Model จากทฤษฎีของ Benjamin S. Bloom และหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถนำไปปรับใช้ให้เกิดประโยชน์กับกลุ่มองค์กร ต่างๆ ในสังคมได้

1.2 รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถนำไปเป็นแนวทางในการศึกษาค้นคว้าและวิจัยให้เกิดประโยชน์ทางการศึกษาได้

1.3 หลักพระพุทธศาสนาเถรวาท สามารถนำไปปรับใช้กับทฤษฎีของศาสตร์ตะวันตกได้

2. ข้อเสนอแนะเพื่อการวิจัย

2.1 รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักกรรมฐานในพระพุทธศาสนาเถรวาท

2.2 รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักมรรค 8 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

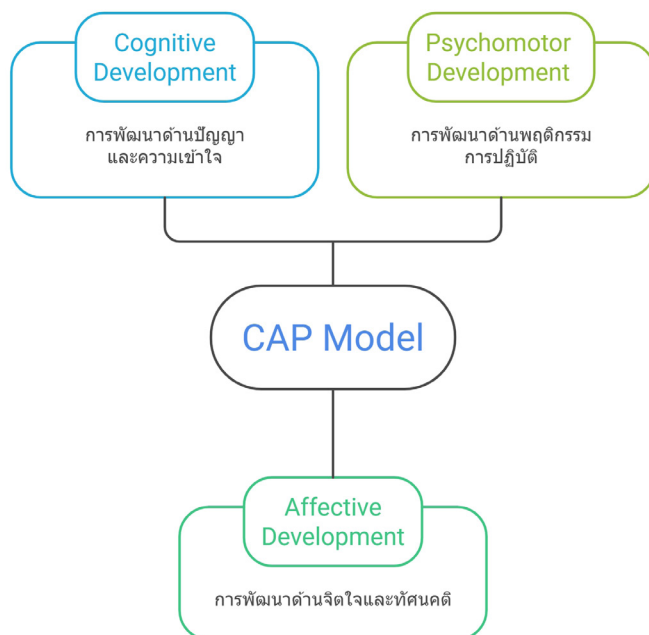
2.3 รูปแบบการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักกุศลกรรมบถ 10 ในพระพุทธศาสนาเถรวาท

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากพระไตรปิฎก เอกสารทางวิชาการ และการสัมภาษณ์เชิงลึก ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามหลักพระพุทธศาสนาเถรวาท

ซึ่งเรียกว่า CAP Model (Cognitive Affective Psychomotor Model) เป็นกระบวนการพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ที่บูรณาการแนวคิดทางการศึกษาสมัยใหม่กับหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา โดยมุ่งพัฒนามนุษย์อย่างเป็นองค์รวม ทั้งด้านปัญญา จิตใจ และพฤติกรรมการดำเนินชีวิต ซึ่งสามารถอธิบายเป็นลำดับกระบวนการได้ดังนี้ 1) Cognitive Development คือ การพัฒนาด้านปัญญา ที่มุ่งให้มนุษย์เกิดความรู้ ความเข้าใจ และการพิจารณาอย่างมีเหตุผล โดยสอดคล้องกับหลัก ภาวนา 4 ในพระพุทธศาสนา ได้แก่ กายภาวนา คีลภาวนา จิตตภาวนา และปัญญาภาวนา 2) Affective Development คือ การพัฒนาด้านจิตใจและกระบวนการคิด โดยเน้นการพัฒนาทัศนคติ ค่านิยม และกระบวนการคิดอย่างมีเหตุผล สอดคล้องกับหลัก วิชิขชาวาท 7 ซึ่งเป็นหลักการพิจารณาโดยแยกแยะเหตุผลอย่างเป็นระบบ 3) Psychomotor Development คือ การพัฒนาด้านพฤติกรรมการปฏิบัติ (Psychomotor Domain) ซึ่งเป็นการนำความรู้ และทัศนคติที่ถูกต้องไปสู่การปฏิบัติในชีวิตจริง โดยอาศัยหลัก สัปปริสธรรม 7 และ โอวาทปาฏิโมกข์ 3 เป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตซึ่งเป็นหลักคำสอนสำคัญของพระพุทธศาสนา ได้แก่ การไม่ทำบาปทั้งปวง การทำกุศลให้ถึงพร้อม และการทำจิตของตนให้ผ่องใส ดังนั้น CAP Model จึงเป็นกระบวนการพัฒนามนุษย์ที่เชื่อมโยงปัญญา จิตใจและพฤติกรรม อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตที่ถูกต้องตามหลักพระพุทธศาสนา เถรวาท และเป็นแนวทางในการพัฒนามนุษย์อย่างสมดุลทั้งด้านปัญญา จิตใจ และการปฏิบัติในชีวิตประจำวัน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- ชำนาญ วงศ์รัศมีเดือน, สุวิญ รักสัตย์, ธวัช หอมทวนลม และพระเมธาวิญญู. (2561). การจัดการพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวจริตในพระพุทธศาสนาเถรวาท. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(3), 766-778. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/144815>
- พระครูภาวนาโพธิคุณ (สมชาย กนตสีโล), พระวิมาน คมกักรปญโญ, พระมหาณัฐกิตติ อนารโท และพระสมบัตร์ ฐิตญาโณ. (2562). การพัฒนาพฤติกรรมเชิงจริยธรรมของเยาวชนท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี: กรณีศึกษาเยาวชนไทยในจังหวัดขอนแก่น. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ*, 6(4), 701-715. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/228953>
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2556). *ตามทางพุทธกิจ*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: ผลิตัฒม์.
- พระมหาอรณพงษ์ สิริโสภณ และพระครูภาวนาโพธิคุณ. (2563). การพัฒนาพฤติกรรมมนุษย์ตามแนวพุทธจริยศาสตร์ในตำบลท่าสองคอน อำเภอเมือง จังหวัดมหาสารคาม. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ*, 8(2), 274-285. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jg-mcukk/article/view/248641>
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ชุด 45 เล่ม*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- Bloom, B. S. (Ed.). (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain*. New York, NY: David McKay.
- Freud, S. (1961). *The ego and the id*. New York, NY: W. W. Norton & Company.
- Pavlov, I. P. (1927). *Conditioned reflexes: An investigation of the physiological activity of the cerebral cortex*. London, UK: Oxford University Press.
- Skinner, B. F. (1974). *About behaviorism*. New York, NY: Alfred A. Knopf.

การพัฒนากลไกการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองด้วยหลัก 4 อ.
ยา 8 ขนาน ของผู้สูงอายุตำบลหนองงูเห่ล้อม อำเภอ
เฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา*

Development of Self-Reliant Health Care Mechanisms for
the Elderly Based on the 4 Es (Emotion, Eating, Exercise,
Elimination of Toxicity) and the 8 Elements Guideline in
Nong Ngu Luem Subdistrict, Chaloem Phra Kiat District,
Nakhon Ratchasima Province

พิมพ์จี บรรจงปรุ และจิรัฏฐิพร ไทยงูเห่ล้อม

Pimpajee Bunjongparu and Jiratthiporn Thainguluam

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา, ประเทศไทย

Nakhon Ratchasima Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: talkkrupim@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ
ใน 4 ด้าน (ร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งแวดล้อม) 2) พัฒนากลไกการจัดการดูแล
ผู้สูงอายุแบบพึ่งพาตนเองด้วยหลัก 4 อ. ยา 8 ขนาน และ 3) พัฒนาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิต
ผู้สูงอายุตำบลหนองงูเห่ล้อม เป็นการวิจัยแบบแบบผสมผสาน ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ ผู้สูงอายุตำบล
หนองงูเห่ล้อม และกลุ่มตัวอย่างเชิงปริมาณคือ ผู้สูงอายุ จำนวน 339 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย
เป็นแบบสอบถาม การสัมภาษณ์แบบเจาะจง จำนวน 14 คน และการสนทนากลุ่มคณะกรรมการชมรม
ผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน โดยใช้แบบสัมภาษณ์ แบบมีโครงสร้าง วิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณด้วย ค่าเฉลี่ย
ร้อยละ และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ

*ได้รับบทความ: 25 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 16 ธันวาคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 26 มกราคม 2569

Received: March 25, 2025; Revised: December 16, 2025; Accepted: January 26, 2026

ผลการวิจัยพบว่า

1. ระดับสุขภาพของผู้สูงอายุโดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลางทั้ง 4 ด้าน โดยด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมีค่าเฉลี่ยสูงสุด และด้านจิตใจมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด ส่วนระดับความต้องการของผู้สูงอายุโดยภาพรวมอยู่ในระดับมากทั้ง 4 ด้าน โดยด้านสิ่งแวดล้อม มีค่าเฉลี่ยสูงสุด และด้านจิตใจมีค่าเฉลี่ยต่ำสุด
2. กลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุด้วยการอบรมปฏิบัติการการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองด้วยหลัก 4 อ. ยา 8 ขนาน ได้รับความพึงพอใจระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 90.24
3. แนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุประกอบด้วย 6 ด้าน ได้แก่ การเสริมสร้างการดูแลผู้สูงอายุจากทุนทางวัฒนธรรม การเสริมสร้างสังคมสูงวัยแห่งเสียงหัวเราะและความปลอดภัย การเสริมสร้างนโยบายและการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ การสร้างเครือข่ายและความร่วมมือ การพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสาร และการฝึกอบรมและพัฒนาทักษะของผู้ดูแล

คำสำคัญ: การพัฒนากลไก; การดูแลสุขภาพหลัก 4 อ. ยา 8 ขนาน; นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพเชิงพื้นที่

Abstract

This research aimed to; 1) analyze the problems and needs of elderly people in four aspects (physical, mental, social relationships, and environment), 2) develop a self-reliant elderly care management mechanism using the 4 Good principles and 8 Doses of medicine, and 3) develop guidelines for improving the quality of life of elderly people in Nong Ngu Luam Subdistrict. This study employed a mixed methods research approach the population was elderly people in Nong Ngu Luam Subdistrict, with a quantitative sample of 339 elderly individuals. Research instruments included questionnaires, purposive interviews with 14 participants, and focus group discussions with 20 elderly club committee members using structured interview forms. Quantitative data were analyzed using means and percentages, while qualitative data were analyzed using inductive analysis.

The research findings revealed that:

1. The overall health level of the elderly was moderate in all four aspects, with social relationships having the highest mean and mental health having the lowest mean. The overall needs of the elderly were at a high level in all four aspects, with environmental needs having the highest mean and mental health needs having the lowest mean.

2. The elderly care management mechanism through self-reliant healthcare training using the 4 Good principles and 8 Doses of medicine received the highest satisfaction level at 90.24 percent.

3. Guidelines for improving elderly quality of life consisted of six aspects: enhancing elderly care through cultural capital, promoting an aging society of laughter and safety, strengthening policies and support from government agencies, building networks and cooperation, developing communication technology, and training and developing caregiver skills.

Keywords: Mechanism Development; 4 Good Principles and 8 Doses Healthcare; Area-Based Public Health Policy

1. บทนำ

หลายทศวรรษที่ผ่านมา โลกได้เผชิญกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากรครั้งสำคัญ โดยมีประชากรสูงวัยเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง แนวโน้มนี้ได้กลายเป็นประเด็นท้าทายต่อการบริหารจัดการทางสังคมและเศรษฐกิจของประเทศต่างๆ รวมถึงประเทศไทยที่กำลังเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุอย่างเต็มรูปแบบ ดังนั้น การเข้าใจสถานการณ์และการเตรียมความพร้อมเพื่อรับมือกับปัญหานี้ จึงถือเป็นภารกิจสำคัญที่ทุกภาคส่วนต้องตระหนักและร่วมมือกันดำเนินการอย่างจริงจัง

ประเทศไทยมีสัดส่วนผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง ขณะที่อัตราการเกิดกลับลดลง โดยคาดการณ์ว่าผู้สูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปจะมีสัดส่วนมากกว่าร้อยละ 20 ของประชากรทั้งหมดในปี พ.ศ. 2567 และเพิ่มขึ้นเป็นร้อยละ 28 ภายในปี พ.ศ. 2572 (องค์การอนามัยโลก, 2564) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวส่งผลให้ประเทศไทยก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุระดับสุดยอด (Super-Aged Society) เร็วกว่าหลายประเทศในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ ซึ่งก่อให้เกิดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจและสังคม เช่น แก่ก่อนวัย หมายถึงการมีสัดส่วนผู้สูงอายุสูงขึ้นโดยที่รายได้เฉลี่ยต่อหัวของประเทศยังต่ำ (World Bank, 2016) นอกจากนี้ ผู้สูงอายุไทยยังเผชิญความเปราะบางทางสุขภาพ โดยเฉพาะโรคเรื้อรัง เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง โรคหัวใจ และภาวะสมองเสื่อม ซึ่งต้องการระบบการดูแลสุขภาพที่มีความซับซ้อนและยั่งยืน (สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2563)

อย่างไรก็ตาม แม้จะมีแนวทางการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแบบองค์รวม (Holistic Healthcare) และการส่งเสริมสุขภาพด้วยหลัก 4 อ. (อาหาร ออกกำลังกาย อารมณ์ และการเอาใจออก) รวมถึงแนวคิด “ยา 8 ขนาน” จากภูมิปัญญาแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือกที่มีศักยภาพในการป้องกันและควบคุมโรคไม่ติดต่อเรื้อรัง แต่ยังไม่ปรากฏการพัฒนาให้เป็นกลไกการพึ่งพาตนเองอย่างเป็นระบบในระดับ

ชุมชน โดยเฉพาะในตำบลหนองงูเห่ล้อม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญให้เกิดการวิจัยครั้งนี้

พื้นที่ตำบลหนองงูเห่ล้อมมีบริบทเฉพาะที่ควรค่าแก่การศึกษา จากรายงานข้อมูลสาธารณสุขอำเภอลำดวน พบว่าผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีโรคเรื้อรัง เช่น ความดันโลหิตสูงและเบาหวาน อีกทั้งยังมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสุขภาพ เนื่องจากบุคลากรทางการแพทย์มีไม่เพียงพอ และสถานพยาบาลมีระยะทางห่างไกล นอกจากนี้ครอบครัวจำนวนมากมีบุตรหลานย้ายถิ่นออกไปทำงานนอกพื้นที่ ส่งผลให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งขาดผู้ดูแลใกล้ชิด และเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพจิต เช่น ความเหงา ความวิตกกังวล และภาวะซึมเศร้า (สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดสุรินทร์, 2566; สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2563) ข้อจำกัดเหล่านี้สะท้อนถึงความจำเป็นในการสร้างกลไกดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่สามารถพึ่งพาตนเองได้ภายในชุมชน

หลัก 4 อ. เป็นแนวทางการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม ประกอบด้วย 1) อารมณ์ คือ การจัดการจิตใจและลดความเครียด เช่น สมาธิและการพักผ่อน 2) อาหาร คือ การเลือกรับประทานที่เหมาะสม ลดอาหารหวาน มัน เค็ม 3) ออกกำลังกาย คือ การเคลื่อนไหวร่างกายเป็นประจำ เช่น การแกว่งแขนหรือการเดินเร็ว และ 4) เอาพิษออก คือ การกำจัดสารพิษด้วยการดื่มน้ำ การขับถ่าย การนวด การกัวซา การแช่มือและเท้า รวมถึงการใช้สมุนไพร (สำนักการแพทย์ทางเลือก, 2562) ส่วน ยา 8 ขนาน เป็นข้อปฏิบัติที่ต่อยอดจาก “เอาพิษออก” ประกอบด้วย 8 วิธี ได้แก่ 1) การจัดการอารมณ์ 2) การรับประทานอาหารที่เหมาะสม 3) การออกกำลังกายสม่ำเสมอ 4) การดื่มน้ำและขับถ่ายเพียงพอ 5) การนวดมือและเท้า 6) การกัวซา 7) การแช่มือและเท้า และ 8) การใช้สมุนไพรปรับสมดุลร่างกาย โดยมีงานวิจัยยืนยันว่าแนวทางดังกล่าวช่วยควบคุมระดับน้ำตาลและความดันโลหิต ในผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ (ณัฐกฤตา ศรีสังวร, 2562)

จากที่กล่าวมาข้างต้น หลัก 4 อ. และยา 8 ขนาน ไม่เพียงเป็นการแพทย์ทางเลือกเสริมที่ช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการรักษา แต่ยังเป็นเครื่องมือสำคัญในการสร้างสมดุลร่างกายและจิตใจ เสริมภูมิคุ้มกัน และเพิ่มพลังการพึ่งพาตนเอง ของผู้สูงอายุ ซึ่งมีความจำเป็นต่อการพัฒนาหลักการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในระดับชุมชนตำบลหนองงูเห่ล้อมอย่างเป็นระบบและยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุของตำบลหนองงูเห่ล้อม อำเภอลำดวน จังหวัดสุรินทร์ ประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย 2) ด้านจิตใจ 3) ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม 4) ด้านสิ่งแวดล้อม

2. เพื่อพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุแบบพึ่งพาตนเองด้วยหลัก 4 อ. ยา 8 ขนานของตำบลหนองงูเหลือม อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา

3. เพื่อพัฒนาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุของตำบลหนองงูเหลือม อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบแบบผสมผสาน ซึ่งเป็นการเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพก่อนเพื่อนำไปใช้สร้างหรือปรับปรุงเครื่องมือในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณ และนำผลการวิเคราะห์ทั้งสองส่วนมาบูรณาการร่วมกัน วิธีวิจัยนี้ถูกเลือกเพราะสอดคล้องกับวัตถุประสงค์การวิจัยที่ต้องการทั้งความลึกซึ้งของประสบการณ์ผู้สูงอายุในพื้นที่และหลักฐานเชิงปริมาณที่สะท้อนสถานการณ์โดยรวมของชุมชนเพื่อพัฒนากลไกดูแลผู้สูงอายุแบบพึ่งพาตนเองได้อย่างเหมาะสม โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ระยะเตรียมการ ผู้วิจัยได้ศึกษางานวิจัย เอกสาร และทฤษฎีที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ โดยเฉพาะแนวคิดหลัก 4 อ. และยา 8 ขนาน เพื่อนำมาเป็นกรอบแนวคิดในการวิจัย หลังจากนั้นจึงกำหนดปัญหา วัตถุประสงค์ และพัฒนารอบแนวคิด การวิจัยที่ชัดเจน จากนั้นผู้วิจัยได้สร้างเครื่องมือวิจัยทั้งแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง และแบบสอบถาม โดยผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาจากผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ผลการตรวจสอบได้ค่าดัชนีความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC) อยู่ระหว่าง 0.67-1.00 ซึ่งถือว่าอยู่ในเกณฑ์ที่ยอมรับได้ ต่อมาได้มีการทดลองใช้แบบสอบถาม (Try-out) กับกลุ่มผู้สูงอายุจำนวน 30 คนที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง เพื่อตรวจสอบความเชื่อมั่นของเครื่องมือพบว่าค่า Cronbach's Alpha เท่ากับ 0.909 แสดงว่าเครื่องมือมีความเชื่อมั่นสูงและสามารถนำไปใช้ในการเก็บข้อมูลจริงได้

2. ระยะดำเนินการวิจัย การเก็บข้อมูลเชิงคุณภาพได้มาจากการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้สูงอายุจำนวน 14 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจง โดยพิจารณาจากเกณฑ์ความเกี่ยวข้อง เช่น การมีโรคเรื้อรัง การมีประสบการณ์ในการดูแลสุขภาพตนเอง และการอยู่อาศัยในตำบลหนองงูเหลือม นอกจากนี้ ยังได้จัดการสนทนากลุ่มกับคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน เพื่อระดมความคิดเห็นและแลกเปลี่ยนประสบการณ์ รวมถึงใช้การสังเกต แบบมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่ผู้สูงอายุเข้าร่วม เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สมบูรณ์รอบด้าน สำหรับการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณนั้น ประชากรคือ ผู้สูงอายุทั้งหมดในตำบลหนองงูเหลือม โดยคำนวณขนาดกลุ่มตัวอย่างจากสูตรของ Yamane (1973) ที่ระดับความเชื่อมั่น 95% ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 339 คน และใช้วิธีการสุ่มอย่างง่ายจากทะเบียนราษฎร์ แบบสอบถามที่ใช้แบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบ ระดับสุขภาพของผู้สูงอายุ จำนวน 15 ตัวชี้วัด และระดับความต้องการการดูแลสุขภาพของผู้สูงอายุจำนวน 20 ตัวชี้วัด โดยใช้มาตราส่วนประมาณค่าแบบ Likert 5 ระดับ

3. สำหรับประชากรและกลุ่มตัวอย่างแบ่งออกเป็นสองกลุ่ม คือ กลุ่มเชิงคุณภาพ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ จำนวน 14 คน และคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน ที่คัดเลือก แบบเจาะจง และกลุ่มเชิงปริมาณ ประกอบด้วย ผู้สูงอายุ จำนวน 339 คน ที่ได้จากการสุ่มอย่างง่าย ขณะที่เครื่องมือวิจัย ประกอบด้วยแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้างที่พัฒนาจากกรอบแนวคิดเกี่ยวกับการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุแบบองค์รวม แบบสอบถามที่ออกแบบครอบคลุมทั้งข้อมูลทั่วไป ระดับสุขภาพ และระดับความต้องการ รวมถึงแบบสังเกตเพื่อบันทึกพฤติกรรม และการมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุในกิจกรรม

4. การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพใช้การวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่กับการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านข้อมูลจากหลายแหล่ง (Data Triangulation) การใช้ผู้วิจัยมากกว่าหนึ่งคนในการตรวจสอบข้อมูล (Investigator Triangulation) และการใช้หลายวิธีในการเก็บข้อมูล (Methodological Triangulation) นอกจากนี้ยังมีการนำข้อมูลที่วิเคราะห์แล้วกลับไปให้ผู้ให้ข้อมูลตรวจสอบความถูกต้อง เพื่อยืนยันความน่าเชื่อถือของผล ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนา ได้แก่ ความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน นอกจากนี้ งานวิจัยยังได้นำเทคนิค EDFR (Ethnographic Delphi Future Research) มาใช้ในการพัฒนาข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย โดยอาศัยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 17 คน ซึ่งคัดเลือกแบบเจาะจงจากกลุ่มนักวิชาการ ผู้บริหารท้องถิ่น และผู้เชี่ยวชาญด้านผู้สูงอายุ กระบวนการเก็บข้อมูลแบ่งเป็น 3 รอบ รอบแรกเป็นการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อระดมความคิดเห็น รอบที่สองเป็นการจัดทำแบบสอบถามปิดจากผลรอบแรก และให้ผู้เชี่ยวชาญประเมิน และรอบที่สามเป็นการสังเคราะห์และยืนยันความคิดเห็นร่วมซึ่งช่วยเพิ่มความน่าเชื่อถือและความเป็นเอกภาพของข้อเสนอที่ได้

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการศึกษาครั้งนี้มุ่งที่จะพัฒนากลไกการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองสำหรับผู้สูงอายุ ในตำบลหนองงูเหลือม อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครราชสีมา โดยนำหลักการสำคัญคือ 4 อ. และยา 8 ขนาน มาใช้เป็นแนวทางในการสร้างเสริมสุขภาพแบบองค์รวม ทั้งนี้ผลการศึกษาชี้ให้เห็นถึงความสำเร็จและความท้าทายในการนำหลักการดังกล่าวไปประยุกต์ใช้ในบริบทชุมชนท้องถิ่น พร้อมนำเสนอข้อเสนอแนะที่เป็นประโยชน์ต่อการดำเนินการในอนาคต เพื่อสนับสนุนการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

1. ผลการศึกษาสถานการณ์ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุในตำบล หนองงูเหลือม อำเภอนครชัยศรี จังหวัดนครราชสีมา โดยใช้วิธีการศึกษาผ่าน 4 กิจกรรมหลัก สามารถสรุปได้ดังนี้

1.1 การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) ผลจากการสัมภาษณ์นายกองค์การบริหารส่วนตำบลหนองงูเหลือมและผู้อำนวยการกองสวัสดิการสังคม พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุต้อง

มีการบูรณาการทั้งด้านร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสิ่งแวดล้อม โดยมีแนวทางการดำเนินงาน 3 ประการ ได้แก่ 1) การปฏิบัติงานที่มีคุณภาพและได้มาตรฐาน 2) การเข้าถึงประชาชนอย่างทั่วถึง 3) การแก้ไขปัญหาอย่างมีประสิทธิภาพ โดยเน้นการบูรณาการกับมหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมาและหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ เพื่อพัฒนานโยบายและจัดสรรทรัพยากรให้การดูแลผู้สูงอายุมีประสิทธิภาพและยั่งยืน

1.2 การสนทนากลุ่ม (Focus Group) จากการสนทนากลุ่มร่วมกับคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 20 คน ได้วิสัยทัศน์ว่า “การเป็นผู้สูงวัยในเวอร์ชันที่มีความสุข มีสุขภาพดี มีรอยยิ้ม ความสบายใจและความปลอดภัย” ซึ่งเกิดจากการสนับสนุนของระบบสาธารณสุขที่ดี ความเข้มแข็งของครอบครัวและชุมชน นโยบายจากองค์การบริหารส่วนตำบล และการสนับสนุนจากโรงพยาบาลส่งเสริมสุขภาพตำบล รวมทั้งการเพิ่มพูนความรู้และทักษะในการดูแลผู้สูงอายุ อย่างไรก็ตาม ยังพบความท้าทายหลายประการ เช่น จำนวนผู้สูงอายุที่เพิ่มขึ้น บุคลากรและทรัพยากรที่ไม่เพียงพอ และการดูแลที่ไม่ตอบโจทย์ความต้องการเฉพาะบุคคล

1.3 การระดมสมอง (Brainstorming) จากการระดมสมองของผู้สูงอายุ จำนวน 40 ท่าน มีการเน้นแนวทางการดูแลสุขภาพตามหลัก “4 อ. ยา 8 ขนาน” โดยผลการระดมสมองพบว่า ผู้สูงอายุมีความสามารถในการดูแลตนเองและมีแนวทางที่ชัดเจนในการดูแลสุขภาพเบื้องต้น นอกจากนี้ ผู้สูงอายุยังมีความต้องการที่จะดำรงชีวิตในวัยชราอย่างมีคุณภาพ ทั้งในมิติร่างกาย จิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัยและเอื้อต่อการใช้ชีวิต

1.4 การลงพื้นที่เก็บข้อมูลเชิงปริมาณ ผลจากการศึกษาสถานการณ์ปัญหา พบว่า ผู้สูงอายุมีระดับสุขภาพโดยรวมปานกลาง ($\bar{X} = 3.45$, S.D. = 0.43) โดยด้านความสัมพันธ์ทางสังคมมีระดับสูงสุด ($\bar{X} = 3.48$, S.D. = 0.56) ขณะที่ด้านจิตใจมีปัญหามากที่สุด เช่น ความเครียด ความวิตกกังวล และภาวะซึมเศร้า ($\bar{X} = 3.43$, S.D. = 0.44) ด้านร่างกายผู้สูงอายุเผชิญปัญหาโรคเรื้อรัง และมีข้อจำกัดในการเข้าถึงบริการสุขภาพ ($\bar{X} = 3.44$, S.D. = 0.49) ส่วนด้านสิ่งแวดล้อม พบว่า มีความพึงพอใจปานกลางแต่ยังมีข้อจำกัด ด้านโครงสร้างพื้นฐาน ($\bar{X} = 3.45$, S.D. = 0.74) สำหรับความต้องการของผู้สูงอายุ พบว่า ผู้สูงอายุมีความต้องการสูงในทุกด้าน ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 0.35) โดยเฉพาะด้านร่างกาย ซึ่งเน้นความสามารถในการดูแลตนเอง ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 0.43) ด้านจิตใจเน้นการเรียนรู้จัดการอารมณ์ ($\bar{X} = 3.56$, S.D. = 0.48) ด้านสังคมเน้นการเข้าถึงบริการสาธารณสุขและความสัมพันธ์ทางสังคม ($\bar{X} = 3.62$, S.D. = 0.53) ด้านสิ่งแวดล้อมให้ความสำคัญกับที่อยู่อาศัยและความปลอดภัย ($\bar{X} = 3.60$, S.D. = 0.35) ผลการศึกษานี้จึงมีความสำคัญในการวางแผนและกำหนดนโยบายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ ให้มีความครอบคลุมและยั่งยืนต่อไป ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของผู้สูงอายุของตำบล หนองงูเหลือมอำเภอนเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา

สุขภาพของผู้สูงอายุตำบลหนองงูเหลือม อำเภอนเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา	$\bar{X}$	S.D.	ความหมาย
1. ด้านร่างกาย	3.44	0.49	ปานกลาง
2. ด้านจิตใจ	3.43	0.44	ปานกลาง
3. ด้านความสัมพันธ์ทางสังคม	3.48	0.56	ปานกลาง
4. ด้านสิ่งแวดล้อม	3.45	0.74	ปานกลาง
รวม	3.45	0.43	ปานกลาง

2. ผลการศึกษาการพัฒนาโครงการจัดการดูแลผู้สูงอายุแบบพึ่งพาตนเองด้วยหลัก 4 อ. ยา 8 ขนาน ของผู้สูงอายุตำบลหนองงูเหลือม อำเภอนเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา ประกอบด้วย 3 กิจกรรมหลัก คือ

2.1 กิจกรรมการอบรมเชิงปฏิบัติการถูกออกแบบขึ้นโดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเสริมสร้างทักษะ และความรู้ในการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุในชุมชน โดยใช้แนวทางบูรณาการระหว่าง “หลัก 4 อ.” ได้แก่ อาหาร ออกกำลังกาย อารมณ์ และการเอาพิชออก ร่วมกับ “ยา 8 ขนาน” ซึ่งเป็นแนวปฏิบัติ ทางการแพทย์ทางเลือกที่สอดคล้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ทั้งยังประยุกต์เข้ากับองค์ความรู้จากการแพทย์ แผนปัจจุบันและการแพทย์แผนไทย เพื่อให้เกิดความเหมาะสมและครอบคลุมต่อบริบทการดำเนินชีวิตจริงของผู้สูงอายุในพื้นที่ ผลการประเมินกิจกรรมแสดงให้เห็นถึงความก้าวหน้าที่ชัดเจนของผู้เข้าร่วมอบรม โดยคะแนนทักษะเฉลี่ยของผู้สูงอายุเพิ่มขึ้นจาก 3.20 ก่อนการอบรม เป็น 4.10 หลังการอบรม ซึ่งเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มีนัยสำคัญทางสถิติ ตัวเลขดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่ากิจกรรมอบรมสามารถช่วยยกระดับ ความรู้ ความเข้าใจ และความสามารถในการดูแลสุขภาพตนเอง ของผู้สูงอายุได้อย่างเป็นรูปธรรม ส่งผลให้ผู้สูงอายุมีความมั่นใจมากขึ้นในการนำความรู้ไปประยุกต์ใช้จริงในชีวิตประจำวัน อีกทั้งยังถือเป็นรากฐาน สำคัญของการสร้างกลไกการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืนในระดับครัวเรือนและชุมชน

2.2 ภายหลังการอบรมเชิงปฏิบัติการ ได้มีการสรุปบทเรียนและประเมินผล การดำเนินงาน จากผู้เข้าร่วมกิจกรรม โดยใช้แบบสอบถามมาตราส่วน Likert 5 ระดับ เพื่อวัดระดับความพึงพอใจของ ผู้สูงอายุที่เข้าร่วม ผลการประเมินสะท้อนให้เห็นว่าผู้สูงอายุ มีความพึงพอใจในกิจกรรมอยู่ในระดับสูงสุด คิดเป็นร้อยละ 90.24 ซึ่งแสดงถึงความสำเร็จ ในการออกแบบและจัดการเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุได้อย่างเหมาะสม เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าผู้สูงอายุให้คะแนนสูงสุดแก่ความ เหมาะสมของสื่อ และอุปกรณ์ที่ใช้ประกอบกิจกรรม ซึ่งถูกออกแบบให้ใช้งานง่าย เข้าถึงได้ และเอื้อต่อ

การเรียนรู้ อีกด้านหนึ่งที่ได้รับคะแนนสูงเช่นกัน คือ ความรู้ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในชีวิตประจำวัน ไม่ว่าจะเป็นการปรับพฤติกรรมการรับประทานอาหาร การออกกำลังกาย ที่เหมาะสมกับวัยหรือการดูแลสุขภาพด้วยสมุนไพรพื้นบ้าน สิ่งเหล่านี้สะท้อนว่ากิจกรรมการสรุปทบทวนไม่เพียงแต่สร้างความเข้าใจในเชิงทฤษฎีเท่านั้น แต่ยังเสริมสร้างแรงจูงใจให้ผู้สูงอายุสามารถนำองค์ความรู้ไปใช้จริงได้อย่างเป็นรูปธรรม

2.3 กิจกรรมเวทีระดมสมองโดยใช้เทคนิค SWOT Analysis ผลจากการวิเคราะห์ SWOT พบว่า ชุมชนตำบลหนองงูเหลือมมีจุดแข็งสำคัญ คือ การสนับสนุนทางสังคมและวัฒนธรรมที่เข้มแข็ง ความอบอุ่นของครอบครัว การมีเครือข่ายอาสาสมัครดูแลสุขภาพผู้สูงอายุที่แข็งแกร่งและมีระบบ รวมถึงความร่วมมือจากหน่วยงานท้องถิ่นในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุ แต่ยังมี จุดอ่อนสำคัญ เช่น การขาดแคลนทรัพยากร งบประมาณ บุคลากรทางการแพทย์ และอุปกรณ์ที่จำเป็น รวมถึงการขาดการฝึกอบรมที่เพียงพอสำหรับผู้ดูแล ส่วนโอกาสสำคัญที่ควรใช้ประโยชน์ ได้แก่ การใช้ทุนทางวัฒนธรรมประเพณีท้องถิ่นเป็นพื้นฐานในการดูแลสุขภาพ การได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ การใช้เทคโนโลยีที่ทันสมัยในการดูแลสุขภาพทางไกล และการพัฒนาศักยภาพของบุคลากร ด้านผู้สูงอายุ สำหรับภัยคุกคามที่ต้องเฝ้าระวัง ได้แก่ ปัญหาการย้ายถิ่นฐานของคนหนุ่มสาวที่ทำให้ขาดแคลนผู้ดูแล ปัญหาทางเศรษฐกิจและการขาดแคลนงบประมาณ โรคระบาดและโรคเรื้อรังที่เพิ่มขึ้น และการประสานงานที่ยังไม่เต็มประสิทธิภาพระหว่างหน่วยงานต่างๆ

3. ผลการศึกษการพัฒนาแนวทางการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุตำบลหนองงูเหลือม อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา ซึ่งดำเนินการผ่านกระบวนการศึกษา 3 กิจกรรมหลักนั้น เริ่มต้นจากกิจกรรมแรก คือ การยกร่างข้อเสนอแนะนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพเชิงพื้นที่ที่มุ่งหวังให้องค์การบริหารส่วนตำบลหนองงูเหลือมมีแนวทางและนโยบายที่ชัดเจนในการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในพื้นที่อย่างยั่งยืน การดำเนินงานใช้ระเบียบวิธีวิจัยเชิงอนาคต EDR จำนวน 3 รอบ ได้แก่

3.1 รอบแรกได้ดำเนินการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้บริหารท้องถิ่น ร่วมกับการสนทนากลุ่มระหว่างผู้สูงอายุและอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เพื่อนำเสนอ ความคิดเห็นและวิสัยทัศน์ร่วมกัน ผลที่ได้คือวิสัยทัศน์หลักที่สะท้อนความต้องการและความคาดหวังของชุมชนว่า “ผู้สูงวัยหนองงูเหลือมที่มีความสุขและความสบายใจ” ซึ่งเป็นเป้าหมายปลายทางของการพัฒนาคุณภาพชีวิต

3.2 รอบที่สองได้มีการสำรวจสถานการณ์สุขภาพและความต้องการของผู้สูงอายุใน 4 มิติ ได้แก่ ด้านร่างกาย จิตใจ สังคม และสิ่งแวดล้อม ผลการวิเคราะห์ชี้ให้เห็นว่าแม้ผู้สูงอายุจะมีสุขภาพโดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง แต่กลับมีความต้องการในทุกด้านค่อนข้างสูง โดยเฉพาะในมิติด้านสิ่งแวดล้อมซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงที่สุด ($= 3.65$) สะท้อนว่าผู้สูงอายุให้ความสำคัญกับการมีที่อยู่อาศัยและสภาพแวดล้อมที่ปลอดภัย เอื้อต่อการใช้ชีวิตประจำวันและการดูแลสุขภาพอย่างยั่งยืน

3.3 ขั้นตอนสุดท้ายได้มีการตรวจสอบและประเมินร่างข้อเสนอเชิงนโยบาย โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 9 คน ผ่านการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพร่วมกัน ผลการวิเคราะห์โดยใช้ค่ามัธยฐาน

(Median) และการหาฉันทามติ (Consensus) ซึ่งได้ค่าเท่ากับ 0.85 แสดงให้เห็นว่าข้อเสนอเชิงนโยบายมีความเห็นพ้องต้องกันในระดับสูง อีกทั้งยังได้รับการยืนยันว่ามีความครอบคลุม เหมาะสม และสามารถนำไปใช้ได้จริงในบริบทของตำบลหนองสูงเหลื่อมท้ายที่สุด จากการพิจารณาของคณะกรรมการชมรมผู้สูงอายุและผู้มีส่วนได้ส่วนเสียในพื้นที่ พบว่า ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายที่ได้รับการประเมินว่ามีความเหมาะสมและมีโอกาสนำไปปฏิบัติจริงมากที่สุดคือ การประยุกต์ใช้ทุนทางวัฒนธรรมของชุมชนในการดูแลผู้สูงอายุ และการสร้างสภาพแวดล้อมที่เอื้อให้ผู้สูงอายุ สามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและปลอดภัย ในขณะที่ข้อเสนอแนะเกี่ยวกับการเปลี่ยนนโยบายไปสู่การปฏิบัติจริงและการประยุกต์ใช้นวัตกรรมยังต้องได้รับการปรับปรุงและเพิ่มเติมรายละเอียดให้ชัดเจน มากขึ้น นอกจากนี้ ที่ประชุมยังเน้นย้ำถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมจากญาติ และครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ โดยมองว่าการสนับสนุน จากเครือข่ายครอบครัวจะเป็นกลไกสำคัญที่ช่วยขยายผลการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุให้กว้างขวาง และยั่งยืนยิ่งขึ้นในอนาคต

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนากลไกการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองด้วยหลัก 4 อ. ยา 8 ขนาน ของผู้สูงอายุตำบลหนองสูงเหลื่อม อำเภอเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดนครราชสีมา สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สถานการณ์ปัญหาและความต้องการของผู้สูงอายุ ผู้สูงอายุส่วนใหญ่ยังสามารถพึ่งพาตนเองในกิจวัตรประจำวัน แต่มีข้อจำกัดด้านโรคเรื้อรังและสุขภาพจิต ผลลัพธ์ดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิด Healthy Ageing ขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization, 2020) ที่ชี้ว่า การมีสุขภาพที่ดีมิใช่เพียงการปราศจากโรค แต่ต้องอาศัยความสามารถในการทำหน้าที่ และการมีสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิต อย่างไรก็ตาม แม้ผู้สูงอายุจะมีความรู้ และทักษะด้านสุขภาพผ่านแนวทาง 4 อ. และยา 8 ขนาน แต่สุขภาพจิตกลับเป็นจุดอ่อนที่สุด ปัจจัยเชิงโครงสร้าง เช่น การขาดบริการสุขภาพจิตในชนบท การขาดการดูแลตนเอง และการย้ายถิ่นของบุตรหลาน ส่งผลให้ผู้สูงอายุขาดผู้ดูแลใกล้ชิด ความเปราะบางดังกล่าวสะท้อนความเชื่อมโยงระหว่างสุขภาพจิตกับมิติอื่น ได้แก่ สุขภาพกาย (โรคเรื้อรังที่ซ้ำเติมภาวะซึมเศร้า) และสุขภาพสังคม (ความโดดเดี่ยวจากครอบครัว) ประเด็นนี้แตกต่างจากรายงานของกรมสุขภาพจิต (2566) ที่เน้นเปรียบเทียบระหว่างเมืองและชนบทเพียงอย่างเดียว ในขณะที่ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นความสัมพันธ์เชิงเหตุผลระหว่างการเสื่อมถอยของสุขภาพจิตกับการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างครอบครัวในชุมชนชนบทไทย ซึ่งถือเป็นการตีความใหม่ที่ช่วยอธิบาย “ช่องว่างการดูแลสุขภาพจิตผู้สูงอายุได้อย่างมีนัยสำคัญ

2. การพัฒนากลไกการจัดการดูแลผู้สูงอายุแบบพึ่งพาตนเอง กลไกการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุด้วยหลัก 4 อ. และยา 8 ขนาน สามารถเพิ่มพูนความรู้และทักษะของผู้สูงอายุได้อย่างชัดเจน โดยเฉพาะกิจกรรมอบรมเชิงปฏิบัติการที่ทำให้คะแนนทักษะเฉลี่ยเพิ่มขึ้นจาก 3.20 เป็น 4.10 หลังการอบรม ซึ่งเป็น

หลักฐานเชิงประจักษ์ที่สะท้อนการเปลี่ยนแปลงที่เป็นรูปธรรม ผลดังกล่าวไม่เพียงสอดคล้องกับทฤษฎี Experiential Learning ของ Kolb (2021) แต่ยังยืนยันว่าการเรียนรู้เชิงปฏิบัติจริงเป็นเครื่องมือสำคัญต่อการเสริมสร้างศักยภาพผู้สูงอายุในชุมชน สิ่งที่โดดเด่นและถือเป็น ข้อค้นพบใหม่ คือ การบูรณาการ ภูมิปัญญาท้องถิ่น (ยา 8 ขนาน) เข้ากับการแพทย์แผนไทยและการแพทย์แผนปัจจุบัน ทำให้เกิดกลไกที่ผสมผสานทั้งความเป็นทางการของระบบสาธารณสุขและความเป็นท้องถิ่นของชุมชน ส่งผลให้ผู้สูงอายุเกิดความมั่นใจและสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น อันเป็นการขยายผลแนวคิดการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมให้เป็น Hybrid Health Model ที่เหมาะสมกับบริบทชุมชนไทย ทั้งนี้ ผลการวิเคราะห์ SWOT สะท้อนความขัดแย้งเชิงโครงสร้างที่น่าสนใจ กล่าวคือ แม้ชุมชนยังคงมีทุนทางสังคมเข้มแข็งจากครอบครัวและเครือข่ายอาสาสมัคร แต่การย้ายถิ่นของคนหนุ่มสาวกลับทำให้ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งขาดโอกาสสร้างเครือข่ายใหม่ ความย้อนแย้งนี้สะท้อนว่าทุนทางสังคมแบบดั้งเดิมแม้อยังคงมีพลัง แต่ก็เผชิญความเปราะบางจากการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างประชากร จึงเป็นประเด็นที่ต้องได้รับการตีความและวางแผนนโยบายรองรับอย่างจริงจัง

3. การพัฒนาแนวทางเชิงนโยบายเพื่อคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ การใช้เทคนิค EDFR โดยมีผู้เชี่ยวชาญ 9 คน และการวิเคราะห์ด้วยค่ามัธยฐานและฐานทามติ (0.85) ชี้ว่าข้อเสนอเชิงนโยบายมีความครอบคลุมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในระดับพื้นที่ ผลดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมของ Shand-Arnberg (2022, pp. 233-248) และแนวคิดการร่วมสร้างนโยบายของ Voorberg, Bekkers, & Tummers (2023, pp. 15-29) อย่างไรก็ตาม ผลการวิจัยครั้งนี้สะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการเชื่อมโยงข้อเสนอเชิงนโยบายในพื้นที่กับระดับจังหวัดและระดับชาติ โดยเฉพาะการพัฒนาสภาพแวดล้อมที่เป็นมิตรกับผู้สูงอายุ (Age-friendly Environments) หากสามารถขยายข้อเสนอจากตำบลไปสู่ระดับเขตสุขภาพจะช่วยลดความเหลื่อมล้ำเชิงพื้นที่และสร้างผลลัพธ์เชิงนโยบายที่ยั่งยืนมากยิ่งขึ้น ขณะเดียวกันงานวิจัยยังชี้ให้เห็นจุดอ่อน เชิงโครงสร้างของนโยบายระดับชาติที่แม้ World Health Organization จะกำหนดกรอบ age-friendly environment แต่ในทางปฏิบัติกลับติดขัดจากข้อจำกัดด้านงบประมาณ การออกแบบ เชิงโครงสร้าง และความเข้าใจของผู้บริหารท้องถิ่น ข้อค้นพบนี้จึงถือเป็นองค์ความรู้ใหม่ที่ตอกย้ำว่าการพัฒนานโยบายสาธารณะต้องไม่หยุดอยู่กับการกำหนดกรอบใหญ่ แต่ต้องมีมาตรการสนับสนุนการปฏิบัติจริงในระดับพื้นที่เพื่อให้บรรลุผลสัมฤทธิ์อย่างแท้จริง

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์

1.1 หน่วยงานสาธารณสุขร่วมกับชุมชนควรจัดตั้งโครงการนาร่องเพื่อส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ โดยใช้ผลการวิจัยเป็นแนวทางในการดำเนินงาน

1.2 องค์การบริหารส่วนตำบลควรสร้างชุดความรู้ที่เข้าใจง่ายเกี่ยวกับหลัก 4 อ. และยา 8 ขนาน สำหรับผู้สูงอายุและครอบครัว เพื่อให้มีความรู้ความเข้าใจในการดูแลสุขภาพตนเองอย่างถูกต้อง

2. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

2.1 ควรบรรจุแนวทางการส่งเสริมการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเองด้วยหลัก 4 อ. ยา 8 ขนาน ในแผนยุทธศาสตร์ด้านสุขภาพของประเทศและท้องถิ่น

2.2 ควรจัดสรรงบประมาณสนับสนุนการดำเนินงานส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุ อย่างต่อเนื่องและเพียงพอ

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาผลลัพธ์ของการนำผลการวิจัยไปใช้ในระยะเวลา เพื่อประเมินผลกระทบ ต่อสุขภาพและคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุ ซึ่งจะช่วยให้ทราบถึงความยั่งยืนของการดูแลสุขภาพแบบพึ่งพาตนเอง

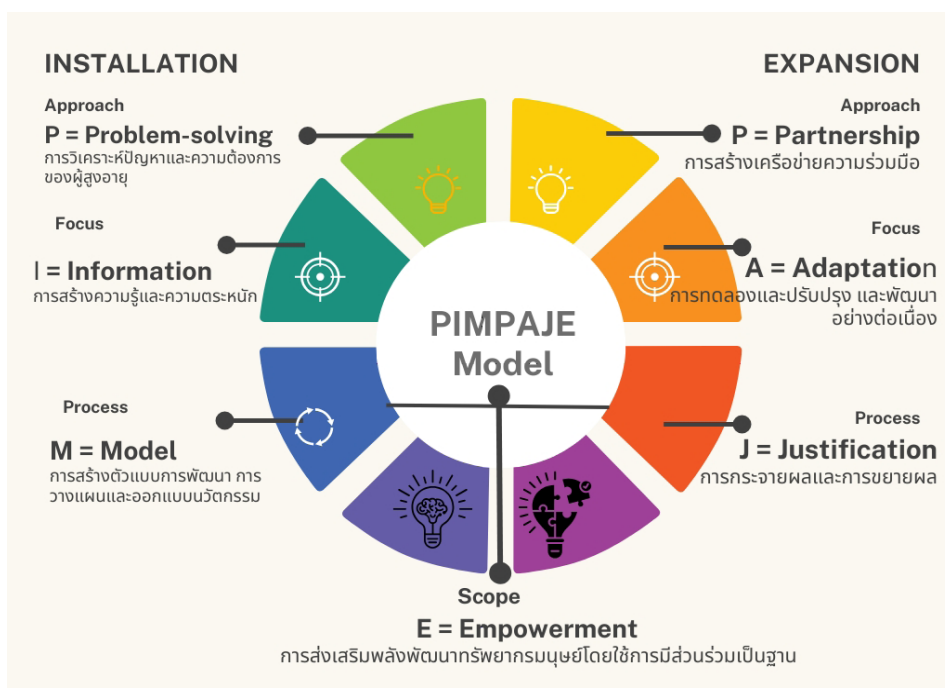
3.2 ควรมีศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุในแต่ละกลุ่ม เพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงและพัฒนาโครงการส่งเสริมสุขภาพให้เหมาะสม

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยได้พัฒนาตัวแบบนวัตกรรมกระบวนการขับเคลื่อนชุมชนสุขภาวะแบบมีส่วนร่วมของผู้สูงอายุที่ประสบผลสำเร็จ เรียกว่า PIMPAJE Model ซึ่งเป็นแนวคิดแบบองค์รวมที่เชื่อมโยงกระบวนการทั้งหมดเข้าด้วยกันผ่านความสัมพันธ์เชิงระบบ โดยประกอบด้วย 7 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ Problem solving (การวิเคราะห์ปัญหา และความต้องการที่แท้จริง) Information (การสร้างความรู้และความตระหนัก) Model (ตัวแบบการพัฒนาที่เหมาะสม) Partnership (การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ) Adaptation (การทดลองและปรับปรุงอย่างต่อเนื่อง) Justification (การกระจายผล และขยายผล) และ Empowerment (การส่งเสริมพลังทรัพยากรมนุษย์) PIMPAJE Model มีความเชื่อมโยงเชิงระบบที่สำคัญ โดยเริ่มจากการวิเคราะห์ปัญหาที่แท้จริงของผู้สูงอายุ ในชุมชน นำไปสู่การสร้างความรู้ที่จำเป็น และพัฒนาเป็นตัวแบบที่เหมาะสม จากนั้นอาศัยเครือข่ายความร่วมมือในการนำไปทดลองใช้และปรับปรุง เมื่อได้ผลดีจึงขยายผลในวงกว้าง และเสริมพลังให้ผู้สูงอายุและผู้เกี่ยวข้องสามารถพึ่งพาตนเองได้ ซึ่งจะย้อนกลับไปช่วยให้สามารถวิเคราะห์ปัญหาและพัฒนาตัวแบบได้ดียิ่งขึ้น เกิดเป็นวงจรการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง คุณค่าของ PIMPAJE Model อยู่ที่การเป็นเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพในการขับเคลื่อนชุมชนสุขภาวะแบบมีส่วนร่วม โดยเน้นการเข้าใจปัญหาที่แท้จริง การสร้างความรู้ที่เหมาะสม การมีตัวแบบที่ปฏิบัติได้จริง การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ การปรับตัวต่อเนื่อง การขยายผลความสำเร็จ และการเสริมพลังให้ผู้สูงอายุพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาระบบการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุในชุมชน

ต่างๆ ได้อย่างเป็นรูปธรรม ปรับใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่ และเป็นแนวทางสำหรับการพัฒนาโยบายและโครงการด้านการดูแลผู้สูงอายุในทุกระดับ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุไทยอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กรมสุขภาพจิต. (2566). รายงานสถานการณ์สุขภาพจิตผู้สูงอายุไทย. กรุงเทพฯ: กระทรวงสาธารณสุข.
- ณัฐกฤตา ศรีสังวร. (2562). ผลของการใช้หลัก 4 อ. และยา 8 ขนานต่อสุขภาพผู้สูงอายุ. นครราชสีมา: มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา.
- สำนักงานแพทย์ทางเลือก. (2562). แนวทางการดูแลสุขภาพด้วยหลัก 4 อ. และยา 8 ขนาน. กรุงเทพฯ: กรมการแพทย์แผนไทยและการแพทย์ทางเลือก.
- สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ. (2563). รายงานประจำปี 2563. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ.
- สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา. (2566). รายงานสถานการณ์สุขภาพผู้สูงอายุจังหวัดนครราชสีมา. นครราชสีมา: สำนักงานสาธารณสุขจังหวัดนครราชสีมา.

- องค์การอนามัยโลก. (2564). รายงานประชากรสูงอายุโลก. เจนีวา: World Health Organization.
- Kolb, D. A. (2021). *Experiential learning theory: A dynamic approach to learning and development*. New Jersey: Pearson Education.
- Shand-Arnberg, L. (2022). Participatory approaches in local policy design. *Journal of Public Policy*, 42(2), 233-248.
- Voorberg, W., Bekkers, V., & Tummers, L. (2023). Co-creation in public policy: Lessons from practice. *Policy & Society*, 42(1), 15-29.
- World Health Organization. (2020). *Decade of healthy ageing 2020-2030*. Geneva: World Health Organization.
- World Bank. (2016). *Live long and prosper: Aging in East Asia and Pacific*. Washington, DC: World Bank.
- Yamane, T. (1973). *Statistics: An introductory analysis*. (3rd ed.). New York, NY: Harper & Row.

การประเมินผลหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้
เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567:
การเปรียบเทียบสมรรถนะและความพึงพอใจ*

Enhancing Active Learning Management Competencies of
New Faculty Members at Rangsit University, 2024 Academic
Year: A Comparison of Competency and Satisfaction

สมिता กลิ่นพงศ์¹, พิบุญ ตัญญบุตร² และชิตชไม วิสุตกุล

Samita Klinpong, Phibun Tanyabut and Chidchamai Visuttakul

วิทยาลัยบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยรังสิต, ประเทศไทย¹

วิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต, ประเทศไทย²

College of Business Administration, Rangsit University, Thailand

Suryadhep Teachers College, Rangsit University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: phibun.t@rsu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) เปรียบเทียบสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ก่อนและหลังการเข้ารับการพัฒนาตามหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 และ 2) ศึกษาความพึงพอใจและจุดที่ควรปรับปรุงของอาจารย์ใหม่ต่อการส่งเสริมสมรรถนะตามหลักสูตรดังกล่าว การวิจัยนี้เป็นการวิจัยเชิงปริมาณโดยใช้รูปแบบการทดลองกลุ่มเดียววัดผลก่อนและหลังการทดลอง (One-Group Pretest-Posttest Design) กลุ่มเป้าหมายได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง คือ อาจารย์ใหม่ที่มีอายุงาน 1-5 ปี ในปีการศึกษา 2567 (รหัสประจำตัว 63-67) ที่เข้าร่วมโครงการ จำนวน 31 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย หลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะ (ระยะเวลา 12 ชั่วโมง) แบบประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ และแบบประเมินความพึงพอใจ ที่สร้างโดยผู้เชี่ยวชาญจากวิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต โดยเครื่องมือทั้งสองมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค เท่ากับ 0.92 ซึ่งแสดงให้เห็นถึงความเชื่อมั่น

*ได้รับบทความ: 27 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 9 กุมภาพันธ์ 2569; ตอรับตีพิมพ์: 13 มีนาคม 2569

Received: March 27, 2025; Revised: February 9, 2026; Accepted: March 13, 2026

ในระดับสูง สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และสถิติทดสอบที (t-test)

ผลการวิจัยพบว่า

1. สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต หลังการเข้ารับการพัฒนาศักยภาพตามหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 สูงกว่าก่อนการเข้าร่วมการพัฒนาอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 ($t = 36.60$)
2. อาจารย์ใหม่มีความพึงพอใจต่อการพัฒนาตามหลักสูตรดังกล่าวในระดับมากที่สุด หลักสูตรนี้มีประสิทธิภาพในการพัฒนาสมรรถนะทางการสอนของอาจารย์ใหม่ให้สอดคล้องกับมาตรฐานวิชาชีพ และสามารถนำไปใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาบุคลากรสายวิชาการในระดับอุดมศึกษาต่อไป

คำสำคัญ: การจัดการเรียนรู้เชิงรุก; อาจารย์ใหม่; สมรรถนะ; ความพึงพอใจ

Abstract

This study was conducted to investigate the active learning management competencies of new faculty members at Rangsit University. The objectives were: 1) to compare these competencies before and after participating in the "Enhancing Active Learning Management Competencies of New Faculty Members, Academic Year 2024" competency enhancement curriculum, and 2) to examine their satisfaction and identify areas for improvement regarding the professional development program. This quantitative study utilized a one-group pretest-posttest design. The target group, selected through purposive sampling, consisted of 31 new faculty members with 1-5 years of experience (student IDs 63-67) during the 2024 academic year. Research instruments included the 12-hour competency development course, a competency self-assessment, and a satisfaction questionnaire, all developed by experts. These tools achieved a Cronbach's Alpha coefficient of 0.92, indicating high reliability. Data were analyzed using mean, standard deviation, and t-test.

The findings revealed that:

1. The participants' active learning management competencies significantly increased after the initiative at a .01 statistical level ($t = 36.60$).
2. The satisfaction with the aforementioned competency enhancement program was at the highest level. This curriculum effectively enhances the teaching competencies

of new faculty members in alignment with professional standards and can serve as a model for academic staff development in higher education.

Keywords: Active Learning; New Faculty Members; Competency; Satisfaction

1. บทนำ

การจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Active Learning) เป็นมากกว่าการสอนแบบบรรยายทั่วไป โดยมุ่งเน้นให้ผู้เรียนมีบทบาทสำคัญในการสร้างความรู้ด้วยตนเอง (Bonwell & Eison, 1991) ผ่านกิจกรรมที่หลากหลาย เช่น การอภิปรายแลกเปลี่ยนความคิดเห็น การทำงานร่วมกันเป็นกลุ่มเพื่อแก้ปัญหา และการนำเสนอผลงาน การเรียนรู้ในลักษณะนี้ไม่เพียงแต่พัฒนาทักษะการคิดวิเคราะห์และการแก้ปัญหา (Prince, 2004, pp. 223-231) แต่ยังส่งเสริมให้ผู้เรียนสามารถประยุกต์ใช้ความรู้ในสถานการณ์จริง นอกจากนี้การมีส่วนร่วมอย่างแข็งขันในกระบวนการเรียนรู้ยังช่วยสร้างแรงจูงใจและส่งเสริมการเรียนรู้ที่มีความหมายมากยิ่งขึ้น (Freeman et al., 2014, pp. 8410-8415) เนื่องจากผู้เรียนได้เห็นความเชื่อมโยงระหว่างความรู้ที่เรียนกับประสบการณ์ของตนเอง

ในบริบทของการศึกษาระดับอุดมศึกษา อาจารย์มิได้เป็นเพียงผู้ถ่ายทอดความรู้ แต่มีบทบาทสำคัญในการออกแบบและจัดการเรียนรู้เชิงรุก เพื่อส่งเสริมให้ผู้เรียนบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ที่พึงประสงค์ (Felder & Brent, 2009, pp. 1-5) การจัดการเรียนรู้เชิงรุก ต้องการให้อาจารย์เป็นผู้ออกแบบกิจกรรมที่หลากหลาย ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ไม่ว่าจะเป็นการอภิปราย การทำงานเป็นกลุ่ม หรือการนำเสนอผลงาน ซึ่งส่งเสริมทักษะการคิดวิเคราะห์ และการเรียนรู้ด้วยตนเอง อย่างไรก็ตาม อาจารย์ใหม่มักเผชิญกับความท้าทายในการปรับตัวเข้าสู่บทบาทของการสอน เนื่องจากอาจขาดประสบการณ์และความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก (Gravestock & Gregor-Greenleaf, 2008, pp. 369-383) ความไม่คุ้นเคยกับเทคนิคการสอนแบบใหม่ หรือความไม่มั่นใจในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ อาจส่งผลให้การจัดการเรียนรู้ในชั้นเรียนไม่เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ และอาจทำให้ผู้เรียนไม่ได้รับการเรียนรู้ที่มีประสิทธิภาพ

นอกจากความท้าทายในระดับบุคคลแล้ว การพัฒนาอาจารย์ใหม่ยังประสบปัญหาเชิงระบบที่สำคัญ คือ การขาดหลักสูตรการพัฒนาสมรรถนะที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน โดยส่วนใหญ่มักเป็นการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการแบบระยะสั้นครั้งเดียวจบ ซึ่งอาจไม่เพียงพอต่อการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการสอนในระยะยาว หรือการติดตามผลเพื่อแก้ไขปัญหาหน้างานจริงในชั้นเรียน อีกทั้งยังพบปัญหาความเหลื่อมล้ำด้านประสบการณ์และพื้นฐานทางวิชาชีพของอาจารย์ใหม่ที่มาจากหลากหลายสาขาวิชา ทำให้อาจารย์บางส่วนที่ขาดทักษะด้านครุศาสตร์พื้นฐานไม่สามารถเชื่อมโยงทฤษฎีการเรียนรู้สู่การปฏิบัติได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ ส่งผลให้การยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนในภาพรวมของสถาบันอุดมศึกษาเผชิญกับ

ข้อจำกัดด้านความทั่วถึงและความยั่งยืน

มหาวิทยาลัยรังสิต ในฐานะสถาบันอุดมศึกษาที่มุ่งมั่นในการผลิตบัณฑิตที่มีคุณภาพ มีความเป็นเลิศทั้ง “วิชาการ วิชาการงาน และวิชาคน” มุ่งเป็นมหาวิทยาลัยชั้นนำที่มีมาตรฐานระดับนานาชาติ เน้นคุณภาพและสามารถแข่งขันได้ในระดับสากล จึงตระหนักถึงความสำคัญของการพัฒนาสมรรถนะของอาจารย์ใหม่ตามกรอบมาตรฐานวิชาชีพอาจารย์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในองค์ประกอบที่ 2 สมรรถนะ มี 4 องค์ประกอบย่อย คือ (1) ออกแบบและวางแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของผู้เรียนอย่างมีประสิทธิภาพ (2) ดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ (3) เสริมสร้างบรรยากาศการเรียนรู้และสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียน (4) วัดและประเมินผลการเรียนรู้ของผู้เรียน พร้อมทั้งสามารถให้ข้อมูลป้อนกลับอย่างสร้างสรรค์ (สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวิชาชีพอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย (ควอท), 2566) สมรรถนะย่อยทั้ง 4 องค์ประกอบนี้ถูกนำมาใช้เป็นขอบเขตหลักในการออกแบบและพัฒนาหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะตลอดจนการสร้างเครื่องมือวัดและประเมินผลในงานวิจัยนี้

อนึ่ง การจัดการเรียนการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ซึ่งเป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง มหาวิทยาลัยจึงได้จัดให้มีการส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 ขึ้น ซึ่งเป็นหลักสูตรเชิงปฏิบัติการที่เน้นการฝึกปฏิบัติและการนำไปประยุกต์ใช้ โดยมีเป้าหมายเพื่อเสริมสร้างความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้เชิงรุก และพัฒนาทักษะการออกแบบและจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่มีประสิทธิภาพ ให้แก่อาจารย์ใหม่ ซึ่งจะส่งผลดีต่อคุณภาพการเรียนรู้ของผู้เรียน และส่งเสริมการพัฒนาการศึกษาในระดับอุดมศึกษาให้ก้าวหน้าต่อไป

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อตอบคำถามสำคัญสองประการเกี่ยวกับการพัฒนาอาจารย์ใหม่ที่มหาวิทยาลัยรังสิต มุ่งเน้นไปที่การประเมินผลของอาจารย์ที่เข้ารับการส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 โดยเปรียบเทียบสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่ ก่อนและหลังการเข้ารับการพัฒนา หลักสูตรดังกล่าวมีจุดประสงค์เพื่อเสริมสร้างความเข้าใจและทักษะในการนำแนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกไปใช้ในชั้นเรียน ซึ่งเป็นแนวทางที่ส่งเสริมให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมและสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และมุ่งเน้นไปที่การศึกษาความพึงพอใจของอาจารย์ใหม่ต่อการจัดกิจกรรมส่งเสริมสมรรถนะตามหลักสูตรดังกล่าว โดยสำรวจความคิดเห็นและความรู้สึกของผู้เข้าร่วมเกี่ยวกับการจัดอบรม เนื้อหา และประโยชน์ที่ได้รับ รวมถึงการระบุจุดที่ควรปรับปรุงแก้ไข เพื่อนำข้อมูลไปปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรในอนาคต การวิจัยครั้งนี้จึงเป็นการประเมินผลทั้งในเชิงปริมาณของสมรรถนะ และเชิงคุณภาพของความพึงพอใจ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาอาจารย์ใหม่ของมหาวิทยาลัยรังสิต

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อเปรียบเทียบสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ก่อนและหลังเข้ารับการพัฒนาตามหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่ มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567

2. เพื่อศึกษาความพึงพอใจและจุดที่ควรปรับปรุงแก้ไขของอาจารย์ใหม่ต่อการส่งเสริมสมรรถนะตามหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) ในรูปแบบการวัดผลก่อนและหลังการทดลองด้วยกลุ่มเดียว (One-group Pretest-Posttest Design)

ประชากรและกลุ่มตัวอย่างในการวิจัยครั้งนี้คือ อาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 จำนวน 36 คน โดยผู้วิจัยกำหนดกลุ่มเป้าหมาย คือ อาจารย์ใหม่ที่มีอายุงาน 1-5 ปี ในปีการศึกษา 2567 เกณฑ์คัดเข้าคือเป็นอาจารย์ใหม่ของมหาวิทยาลัยรังสิต รหัสประจำตัว 63-67 และเข้าร่วมโครงการส่งเสริมสมรรถนะ จำนวน 31 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ทั้งนี้ ผู้วิจัยกำหนดให้เรียกว่ากลุ่มเป้าหมายเนื่องจากไม่ได้มาจากการสุ่มตัวอย่างทางสถิติ ส่วนเกณฑ์คัดออกคืออาจารย์ที่ไม่เข้าร่วมกิจกรรมการพัฒนา

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ดังนี้ 1) หลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 ซึ่งพัฒนาขึ้นจากการวิเคราะห์ความจำเป็นและกรอบมาตรฐานวิชาชีพอาจารย์ (Thailand PSF) โดยหลักสูตรนี้สร้างและหาคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญจากวิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต จำนวน 3 คน มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 หมายความว่าเนื้อหาของหลักสูตรมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ที่ต้องการวัด และมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ในการวิจัย 2) แบบประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ ที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นตามขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวัดทางการศึกษา เริ่มจากการศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องเพื่อกำหนดนิยามเชิงปฏิบัติการและยกร่างข้อคำถามให้ครอบคลุมสมรรถนะย่อย จำนวน 17 ข้อ ประกอบด้วยสมรรถนะย่อย 4 ด้าน ได้แก่ การออกแบบและวางแผนการเรียนการสอน การเลือกและใช้วิธีการสอน การสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ และการให้ข้อเสนอแนะ ตัวอย่างข้อคำถาม เช่น ท่านสามารถออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่กระตุ้นให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง หรือ ท่านสามารถสร้างบรรยากาศในชั้นเรียนที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง โดยแบบประเมินนี้เป็นแบบประเมินตนเอง มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ ซึ่งกำหนดความคิดเห็นดังนี้ มากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย และน้อยที่สุด โดยแบบประเมินนี้สร้างและหาคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญจากวิทยาลัยครูสุริยเทพ มหาวิทยาลัยรังสิต

จำนวน 3 คน เพื่อประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่ก่อนและหลังการส่งเสริมสมรรถนะ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 หมายความว่าข้อคำถามในแบบประเมินมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวัด และมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ในการวิจัย นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ดำเนินการตรวจสอบความเชื่อมั่น (Reliability Test) โดยการนำแบบประเมินไปทดสอบใช้ (Try-out) กับกลุ่มอาจารย์ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกัน จำนวน 30 คน เพื่อคำนวณค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) พบว่ามีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาคในภาพรวมเท่ากับ 0.92 ซึ่งแสดงว่าแบบประเมินมีความน่าเชื่อถือในระดับสูง 3) แบบประเมินความพึงพอใจ มีลักษณะเป็นมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ โดยแบบประเมินนี้สร้างและหาคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญจากสำนักงานพัฒนาบุคคล มหาวิทยาลัยรังสิต จำนวน 3 คน เพื่อประเมินความพึงพอใจของอาจารย์ใหม่ต่อการส่งเสริมสมรรถนะตามหลักสูตรดังกล่าว มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) เท่ากับ 1.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ 0.50 หมายความว่าข้อคำถามในแบบประเมินมีความสอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวัด และมีความเหมาะสมในการนำไปใช้ในการวิจัย และมีค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค เท่ากับ 0.92 ซึ่งแสดงว่าแบบประเมินมีความน่าเชื่อถือในระดับสูง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ในการวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยแบ่งออกเป็น 3 ขั้นตอน คือ 1) ขั้นก่อนการส่งเสริมสมรรถนะ (Pre-Enhancement) ผู้วิจัยเตรียมความพร้อมของผู้เข้ารับการพัฒนา โดยสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับวัตถุประสงค์ ขอบเขต และเนื้อหาของหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะ พร้อมทั้งให้ผู้เข้ารับการพัฒนาทำแบบประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ฉบับก่อนการพัฒนา 2) ขั้นระหว่างการส่งเสริมสมรรถนะ (During-Enhancement) ผู้วิจัยดำเนินการจัดกิจกรรมการพัฒนาสมรรถนะตามหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกที่ผู้วิจัยสร้างขึ้นและผ่านการตรวจสอบคุณภาพโดยผู้เชี่ยวชาญ (ระยะเวลา 2 วัน รวม 12 ชั่วโมง) โดยเน้นกระบวนการเรียนรู้เชิงปฏิบัติการ 3) ขั้นหลังการส่งเสริมสมรรถนะ (Post-Enhancement) เมื่อผู้เข้ารับการพัฒนาเสร็จสิ้นกิจกรรมตามหลักสูตรแล้ว ผู้วิจัยให้ทำแบบประเมินสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ฉบับหลังการพัฒนา และแบบประเมินความพึงพอใจต่อกิจกรรมการส่งเสริมสมรรถนะ จากนั้นนำข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ ประมวลผล และแปลความหมายตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย การดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งหมดเป็นไปตามหลักจริยธรรมการวิจัยในคน โดยได้รับการยินยอมจากผู้เข้าร่วมวิจัยทุกคน และมีการรักษาข้อมูลส่วนบุคคลเป็นความลับอย่างเคร่งครัด เพื่อสร้างความมั่นใจและความไว้วางใจให้กับผู้เข้าร่วมวิจัยในการให้ข้อมูลที่เป็นประโยชน์ต่อการศึกษา

การวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1) วิเคราะห์ข้อมูลสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่ ด้วยค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และวิเคราะห์เปรียบเทียบค่าเฉลี่ยของคะแนนสมรรถนะก่อนและหลังการเข้ารับการพัฒนาโดยใช้สถิติทดสอบค่าที่แบบกลุ่มสัมพันธ์ (t-test for dependent

samples) 2) วิเคราะห์ข้อมูลความพึงพอใจของอาจารย์ใหม่ต่อการส่งเสริมสมรรถนะตามหลักสูตร ด้วย ค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) ตามเกณฑ์การประเมินของมนตรี วงษ์สะพาน (2563, หน้า 220) ดังนี้ 1) ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 4.51-5.00 หมายถึง มีความพึงพอใจระดับมากที่สุด 2) ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 3.51-4.50 หมายถึง มีความพึงพอใจระดับมาก 3) ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 2.51-3.50 หมายถึง มีความพึงพอใจระดับปานกลาง 4) ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.51-2.50 หมายถึง มีความพึงพอใจระดับน้อย และ 5) ค่าเฉลี่ยตั้งแต่ 1.00-1.50 หมายถึง มีความพึงพอใจระดับน้อยที่สุด

4. สรุปผลการวิจัย

ผลการเปรียบเทียบสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่ ก่อนและหลังการเข้ารับการพัฒนามตามหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 สามารถนำเสนอได้ดังต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกในภาพรวม ก่อนและหลังเข้ารับการพัฒนา โดยใช้สถิติ t-test ในภาพรวม

ตัวชี้วัด	$\bar{X}$	S.D.	ผลต่างเฉลี่ย (MD)	t	p-value
ก่อนเข้ารับการพัฒนา	3.92	0.65	0.72	36.60*	.000
หลังเข้ารับการพัฒนา	4.64	0.35			

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติทดสอบที (t-test for Dependent Samples) พบว่าสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต หลังการเข้ารับการพัฒนามตามหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุก ปีการศึกษา 2567 สูงกว่าก่อนเข้ารับการพัฒนาม อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยมีค่าผลต่างของคะแนนเฉลี่ย (Mean Difference) เพิ่มขึ้นเท่ากับ 0.72 ซึ่งบ่งชี้ว่ากิจกรรมการส่งเสริมสมรรถนะดังกล่าวมีประสิทธิภาพในการพัฒนาสมรรถนะของอาจารย์ใหม่ให้สูงขึ้นอย่างชัดเจน

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกรายด้านก่อนและหลัง
เข้ารับการพัฒนา

สมรรถนะย่อย	ก่อนการพัฒนา		หลังการพัฒนา		ผลต่าง เฉลี่ย (MD)	t	p-value
	$\bar{X}$	S.D.	$\bar{X}$	S.D.			
การออกแบบและวางแผน การเรียนการสอน	3.91	0.05	4.62	0.02	0.71	26.20*	0.0000
การเลือกและใช้วิธีการสอน	3.96	0.03	4.64	0.05	0.68	21.34*	0.0001
การสร้างบรรยากาศการ เรียนรู้	3.95	0.05	4.65	0.06	0.70	17.96*	0.0002
การให้ข้อเสนอแนะ	3.87	0.05	4.65	0.05	0.78	78.00*	0.0000

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01

จากผลการวิเคราะห์เปรียบเทียบสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่ มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 รายด้าน โดยใช้สถิติทดสอบค่าที (t-test) พบว่าสมรรถนะทุกด้าน หลังการเข้ารับการพัฒนาลูกกว่าก่อนการเข้ารับการพัฒนามีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 โดยสมรรถนะด้านที่มีค่าผลต่างเฉลี่ย (Mean Difference) เพิ่มขึ้นมากที่สุดคือ ด้านการให้ข้อเสนอแนะ (MD = 0.78) รองลงมาคือ ด้านการออกแบบและวางแผนการเรียนการสอน (MD = 0.71) และด้านการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ (MD = 0.70) ตามลำดับ สรุปได้ว่า การส่งเสริมสมรรถนะตามหลักสูตรส่งผลให้สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิตเพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญในทุกด้าน แสดงให้เห็นถึงประสิทธิผลของหลักสูตรในการพัฒนาสมรรถนะอาจารย์ใหม่ทั้ง 4 ด้าน ซึ่งเป็นข้อมูลสำคัญในการนำไปใช้เป็นแนวทางพัฒนาการเรียนการสอนและกิจกรรมการส่งเสริมสมรรถนะอาจารย์ใหม่ในอนาคต

ผลการศึกษาความพึงพอใจของอาจารย์ใหม่ต่อหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 สามารถนำเสนอได้ดังนี้

ตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการพัฒนาในภาพรวม

รายการ/หัวข้อ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. เนื้อหาการพัฒนาสมรรถนะ	4.62	0.74	มากที่สุด
2. ความรู้ความเข้าใจหลังเข้ารับการพัฒนา	4.72	0.50	มากที่สุด

รายการ/หัวข้อ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
3. ทีมวิทยากร/ผู้ทรงคุณวุฒิ	4.96	0.26	มากที่สุด
4. การอำนวยความสะดวกและการบริการ	4.81	0.65	มากที่สุด
5. ความคิดเห็นในภาพรวมต่อโครงการ	4.88	0.37	มากที่สุด
รวม	4.79	0.50	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 แสดงผลการวิเคราะห์ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการพัฒนานิภาพรวม พบว่า อาจารย์ใหม่มีความพึงพอใจต่อโครงการส่งเสริมสมรรถนะในระดับมากที่สุด โดยพิจารณาจากค่าเฉลี่ยความพึงพอใจในแต่ละด้านที่อยู่ในเกณฑ์มากที่สุดทั้งหมด โดยเนื้อหาการพัฒนาสมรรถนะมีค่าเฉลี่ย 4.62 (S.D. = 0.74) ความรู้ความเข้าใจหลังการพัฒนา มีค่าเฉลี่ย 4.72 (S.D. = 0.50) ทีมวิทยากรได้รับการประเมินความพึงพอใจสูงสุดด้วยค่าเฉลี่ย 4.96 (S.D. = 0.26) ด้านการบริการมีค่าเฉลี่ย 4.81 (S.D. = 0.65) และความคิดเห็นในภาพรวมมีค่าเฉลี่ย 4.88 (S.D. = 0.37) เมื่อพิจารณาค่าเฉลี่ยความพึงพอใจโดยรวมพบว่าผู้เข้ารับการพัฒนามีความพึงพอใจในระดับมากที่สุด ด้วยค่าเฉลี่ย 4.79 (S.D. = 0.50) ซึ่งสรุปได้ว่า อาจารย์ใหม่มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะในทุกด้าน โดยเฉพาะทีมวิทยากรได้รับการประเมินว่ามีความพึงพอใจสูงสุด

ตารางที่ 4 สรุปผลการประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 รายด้าน

รายการ/หัวข้อ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
1. เนื้อหาการพัฒนาสมรรถนะ	4.62	0.74	มากที่สุด
ตรงตามวัตถุประสงค์ของโครงการ	4.81	0.65	มากที่สุด
เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะทางการสอน	4.67	0.66	มากที่สุด
เนื้อหาการบรรยายมีความเหมาะสม	4.63	0.67	มากที่สุด
ระยะเวลาในกิจกรรมการพัฒนามีความเหมาะสม	4.57	0.90	มากที่สุด
2. ความรู้ความเข้าใจหลังเข้ารับการพัฒนา	4.72	0.50	มากที่สุด
ได้รับความรู้ เรื่องทฤษฎีการจัดการเรียนการสอน	4.77	0.43	มากที่สุด
เข้าใจในหลักการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสม	4.73	0.45	มากที่สุด
สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการสอนได้	4.67	0.61	มากที่สุด

รายการ/หัวข้อ	$\bar{X}$	S.D.	แปลความ
3. ทีมวิทยากร/ผู้ทรงคุณวุฒิ	4.96	0.26	มากที่สุด
มีความรอบรู้ในเรื่องที่บรรยาย	4.97	0.18	มากที่สุด
มีความสามารถในการถ่ายทอด	4.97	0.18	มากที่สุด
มีความสามารถในการตอบคำถาม	4.93	0.37	มากที่สุด
4. การอำนวยความสะดวกและการบริการ	4.81	0.65	มากที่สุด
การติดต่อประสานงาน	4.77	0.77	มากที่สุด
การอำนวยความสะดวกและการต้อนรับ	4.93	0.25	มากที่สุด
ความพึงพอใจในสถานที่จัดกิจกรรมพัฒนา	4.73	0.78	มากที่สุด
5. ความคิดเห็นในภาพรวม	4.88	0.37	มากที่สุด
ภาพรวมของการจัดโครงการส่งเสริมสมรรถนะในครั้งนี้	4.90	0.31	มากที่สุด
ประโยชน์ที่ได้รับจากโครงการพัฒนาสมรรถนะนี้	4.87	0.43	มากที่สุด

จากตารางที่ 4 สรุปผลการประเมินความพึงพอใจต่อหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 รายด้าน พบว่าอาจารย์ใหม่มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรในระดับมากที่สุดในทุกด้านที่ประเมิน เมื่อพิจารณาในแต่ละด้าน พบว่าด้านเนื้อหาการพัฒนาได้รับความพึงพอใจในระดับ 4.62 (S.D. = 0.74) ด้านความรู้ความเข้าใจหลังเข้ารับการพัฒนาดูแลได้รับความพึงพอใจในระดับ 4.72 (S.D. = 0.50) ด้านทีมวิทยากรได้รับการประเมินความพึงพอใจสูงสุดด้วยค่าเฉลี่ย 4.96 (S.D. = 0.26) ด้านการบริการได้รับการประเมินความพึงพอใจโดยรวมในระดับ 4.81 (S.D. = 0.65) โดยเฉพาะความพึงพอใจต่อการอำนวยความสะดวกและการต้อนรับ (4.93) และด้านความคิดเห็นในภาพรวม อาจารย์ใหม่มีความพึงพอใจในระดับ 4.88 (S.D. = 0.37)

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยครั้งนี้ชี้ให้เห็นว่าการเข้าร่วมหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต ปีการศึกษา 2567 ส่งผลให้สมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ โดยมีค่าส่วนต่างคะแนนเฉลี่ย (Mean Difference: MD) ในภาพรวมเพิ่มขึ้นถึง 0.72 การเปลี่ยนแปลงในทางบวกนี้สอดคล้องกับงานวิจัยของ Prince (2004) และ Felder กับ Brent (2009) ที่ระบุว่าการพัฒนาสมรรถนะอย่างเป็นระบบส่งผลต่อประสิทธิภาพการจัดการเรียนรู้ นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยในบริบทประเทศไทยของจิราภรณ์ จันทรเขียน และ

วิชชุดา อ้วนศรีเมือง (2567, หน้า 1199-1210) ที่พบว่าการพัฒนาสมรรถนะครูตามแนวคิดการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ช่วยยกระดับความสามารถในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีนัยสำคัญ โดยเฉพาะในด้านการออกแบบและการสะท้อนผลการเรียนรู้

เมื่อพิจารณารายด้านพบว่า ด้านการให้ข้อเสนอแนะมีค่าผลต่างเฉลี่ยเพิ่มขึ้นสูงสุด ($MD = 0.78$) สะท้อนว่ากิจกรรมการส่งเสริมสมรรถนะนี้สามารถตอบสนองต่อจุดอ่อนสำคัญของอาจารย์ใหม่ได้อย่างตรงจุด อย่างไรก็ตาม ปัญหาเชิงระบบที่มักพบในการพัฒนาอาจารย์คือ ความเหลื่อมล้ำด้านพื้นฐานวิชาชีพและความยั่งยืนของการนำไปใช้ จีราภรณ์ จันทรเชียน และวิชชุดา อ้วนศรีเมือง (2567, หน้า 1199-1210) ได้ตั้งข้อสังเกตว่าการพัฒนาที่ยั่งยืนต้องอาศัยกระบวนการกลุ่มและการสะท้อนผลอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับข้อเสนอแนะของผู้ทรงคุณวุฒิที่ว่า การพัฒนาเพียงระยะสั้นอาจไม่เพียงพอต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนในระยะยาว หากขาดระบบสนับสนุน เช่น ระบบการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching & Mentoring) หรือการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ (PLC) เพื่อติดตามผลในชั้นเรียนจริง ยิ่งไปกว่านั้น หลักสูตรเชิงปฏิบัติการนี้ยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ (Andragogy) ซึ่งเน้นให้ผู้เรียน (อาจารย์ใหม่) มีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้นในการเรียนรู้และเชื่อมโยงเนื้อหาเข้ากับประสบการณ์การสอนจริง (Knowles, Holton III, & Swanson, 2015) ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนอย่างรวดเร็วและมีนัยสำคัญ

ในส่วนของการประเมินความพึงพอใจ พบว่า อาจารย์ใหม่มีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการส่งเสริมสมรรถนะในระดับมากที่สุด ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ Knowles, Holton III, & Swanson (2015) ที่ระบุว่าการออกแบบหลักสูตรอบรมที่ตอบสนองความต้องการของผู้เรียนและมีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับงานของพวกเขาจะส่งผลต่อความพึงพอใจของอาจารย์ใหม่อย่างมาก นอกจากนี้ ความพึงพอใจต่อวิทยากรในระดับสูงสุด สอดคล้องกับงานวิจัยของ Brookfield (2006) ที่ระบุว่าวิทยากรที่มีความรู้ความสามารถและมีทักษะการสื่อสารที่ดีจะส่งผลต่อความพึงพอใจของอาจารย์ใหม่ ความพึงพอใจในระดับสูงนี้ยังสะท้อนถึงคุณภาพของหลักสูตรที่สามารถนำไปสู่ผลลัพธ์การเรียนรู้ที่วัดได้ ซึ่งสอดคล้องกับวงจรการพัฒนาวิชาชีพของ Guskey (2000) ในระดับที่ 3 (การใช้ความรู้และทักษะ) และระดับที่ 4 (ผลลัพธ์ที่เกิดกับผู้เรียน) แม้ว่าการวิจัยนี้จะไม่ครอบคลุมการประเมินผลในระดับสูงสุด แต่ความสำเร็จในการพัฒนาสมรรถนะและความพึงพอใจที่สูงเป็นฐานสำคัญในการสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรต่อเนื่อง

อย่างไรก็ตาม ข้อจำกัดของการวิจัยครั้งนี้คือกลุ่มตัวอย่างเป็นอาจารย์ใหม่ของมหาวิทยาลัยรังสิตเพียงแห่งเดียว ซึ่งอาจส่งผลต่อการนำผลการวิจัยไปใช้ในที่อื่น ๆ ในอนาคต ควรมีการศึกษาเพิ่มเติมในกลุ่มประชากรที่หลากหลายมากขึ้นเพื่อเพิ่มความน่าเชื่อถือของผลการวิจัย นอกจากนี้ ผลการวิจัยครั้งนี้มีความแตกต่างจากงานวิจัยของ Guskey (2000) ที่พบว่ากระบวนการประเมินผลการอบรมในระยะสั้นอาจไม่สามารถวัดผลกระทบของการอบรมต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมในระยะยาวได้ ซึ่งควรมีการติดตามผล

ในระยะยาวเพื่อยืนยันถึงการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมที่ยั่งยืน จึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่มหาวิทยาลัยควรพัฒนาระบบการติดตามผลผ่านการสังเกตการสอน (Classroom Observation) และการให้คำปรึกษาอย่างต่อเนื่อง เพื่อป้องกันไม่ให้อาจารย์ใหม่กลับไปใช้รูปแบบการสอนบรรยายแบบเดิมเมื่อเผชิญกับอุปสรรคเชิงระบบในระยะยาว

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 มหาวิทยาลัยและคณะต่างๆ ควรนำหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะนี้ไปใช้เป็นต้นแบบในการพัฒนาอาจารย์ใหม่อย่างเป็นระบบ โดยควรบรรจุเป็นส่วนหนึ่งของแผนการพัฒนาศักยภาพครูตามกรอบมาตรฐานวิชาชีพอาจารย์ (Thailand PSF) เพื่อลดความเหลื่อมล้ำด้านทักษะครูศาสตร์พื้นฐานของอาจารย์ที่มาจากหลากหลายสาขาวิชา

1.2 ควรเปลี่ยนรูปแบบการพัฒนาจากการอบรมระยะสั้นเพียงอย่างเดียว มาเป็นการสร้างระบบการชี้แนะและการเป็นพี่เลี้ยง (Coaching & Mentoring) ภายในคณะ โดยมีอาจารย์ต้นแบบหรือผู้เชี่ยวชาญคอยให้คำปรึกษาและติดตามผลการนำความรู้ไปใช้ในชั้นเรียนจริง เพื่อให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะที่ยั่งยืนมากกว่าการพัฒนาแบบครั้งเดียวจบ

1.3 ควรส่งเสริมการสร้างชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ (Professional Learning Community: PLC) สำหรับอาจารย์ใหม่ เพื่อเป็นพื้นที่ปลอดภัยในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้เชิงรุกร่วมกัน

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาติดตามผลในระยะยาว (Follow-up Study) ภายหลังการเข้ารับการพัฒนาไปแล้ว 1-2 ภาคการศึกษา เพื่อประเมินผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมการสอนที่ยั่งยืน และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของผู้เรียนโดยตรง

2.2 ควรมีการวิจัยเชิงคุณภาพเพิ่มเติม เช่น การสังเกตการสอนในชั้นเรียน (Classroom Observation) หรือการสัมภาษณ์เชิงลึก เพื่อลดข้อจำกัดด้านความลำเอียงจากการประเมินตนเอง และเพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับอุปสรรคหน้างานจริงของอาจารย์ใหม่ในแต่ละศาสตร์วิชา

2.3 ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบประสิทธิผลของหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะระหว่างกลุ่มอาจารย์ที่มีประสบการณ์การสอนที่แตกต่างกัน เพื่อนำข้อมูลมาปรับปรุงหลักสูตรให้มีความเฉพาะเจาะจงตามพื้นฐานของแต่ละบุคคล

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการศึกษาการประเมินผลหลักสูตรส่งเสริมสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่มหาวิทยาลัยรังสิต พบว่า การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้ของอาจารย์มีได้เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดความรู้เชิงทฤษฎีเพียงอย่างเดียว แต่ต้องอาศัยกระบวนการพัฒนาที่เน้นการมีส่วนร่วม การฝึกปฏิบัติ และการสะท้อนผลการเรียนรู้ร่วมกันอย่างเป็นระบบ ผลการวิจัยชี้ให้เห็นว่าหลักสูตรพัฒนาที่ออกแบบโดยยึดแนวทางการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถส่งเสริมให้อาจารย์ใหม่เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งในด้านความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีนัยสำคัญ ในเชิงการวิเคราะห์ ผู้วิจัยเห็นว่ากระบวนการพัฒนาสมรรถนะของอาจารย์ใหม่มีลักษณะเป็นกระบวนการเรียนรู้ของผู้ใหญ่ ที่ผู้เข้าร่วมต้องมีบทบาทเป็นผู้สร้างความรู้จากประสบการณ์ของตนเอง โดยกิจกรรมการเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้เข้าร่วมได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์ ทดลองออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ และสะท้อนผลการปฏิบัติ ทำให้เกิดการเชื่อมโยงระหว่างความรู้เชิงทฤษฎีกับบริบทการสอนจริง ซึ่งส่งผลให้เกิดการพัฒนาสมรรถนะทางวิชาชีพอย่างมีความหมาย โดยผู้วิจัยสามารถสรุปองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้ว่า การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกของอาจารย์ใหม่ควรประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับแนวคิดและหลักการของการจัดการเรียนรู้เชิงรุก 2) การฝึกปฏิบัติในการออกแบบและดำเนินกิจกรรมการเรียนรู้ที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้เรียน 3) การสะท้อนผลและแลกเปลี่ยนประสบการณ์การสอนระหว่างผู้เข้าร่วมการพัฒนา 4) การสร้างระบบสนับสนุนทางวิชาชีพเพื่อให้เกิดการพัฒนาการสอนอย่างต่อเนื่อง องค์ความรู้จากการวิจัยครั้งนี้เพื่อการพัฒนาศักยภาพของอาจารย์ใหม่ควรมุ่งเน้นการสร้างประสบการณ์การเรียนรู้ที่เปิดโอกาสให้ผู้สอนได้เรียนรู้จากการปฏิบัติจริง ควบคู่กับการสร้างระบบสนับสนุนทางวิชาชีพภายในสถาบัน เพื่อให้การพัฒนาสมรรถนะด้านการจัดการเรียนรู้เชิงรุกสามารถเกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพการศึกษาของสถาบันอุดมศึกษาในระยะยาว ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- จิราภรณ์ จันทร์เพียน และวิชุดา อ้วนศรีเมือง. (2567). การศึกษาสมรรถนะการจัดการเรียนการสอนของครูในศตวรรษที่ 21 ตามแนวคิดชุมชนแห่งการเรียนรู้วิชาชีพ. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 9(1), 1199-1210.
- มนตรี วงศ์สะพาน. (2563). *พื้นฐานการวิจัยทางหลักสูตรและการสอน*. มหาสารคาม: สารคามการพิมพ์.
- สมาคมเครือข่ายการพัฒนาวินิจฉัยอาจารย์และองค์กรระดับอุดมศึกษาแห่งประเทศไทย (ควอท). (2566). *คู่มือการขอรับการประเมินสมรรถนะอาจารย์ ตามแนวทางการพัฒนาคุณภาพอาจารย์เพื่อส่งเสริมการบรรลุผลลัพธ์การเรียนรู้ตามมาตรฐานคุณวุฒิระดับอุดมศึกษา พ.ศ. 2566*. เข้าถึงได้จาก https://www.thailandpod.org/doc/thailand_PSF/
- Bonwell, C. C., & Eison, J. A. (1991). *Active learning: Creating excitement in the classroom*. Washington, DC: ERIC Clearinghouse on Higher Education.

- Brookfield, S. D. (2006). *The skillful teacher: On technique, trust, and responsiveness in the classroom*. (2nd ed.). San Francisco, CA: Jossey-Bass.
- Felder, R. M., & Brent, R. (2009). *Active learning: An introduction*. ASQ Higher Education Brief, 2(4), 1-5.
- Freeman, S., Eddy, S. L., McDonough, M., Smith, M. K., Okoroafor, N., Jordt, H., & Wenderoth, M. P. (2014). Active learning increases student performance in science, engineering, and mathematics. *Proceedings of the National Academy of Sciences*, 111(23), 8410-8415.
- Gravestock, P., & Gregor-Greenleaf, E. (2008). Student learning under stress: Implications for tutors and staff. *Journal of Further and Higher Education*, 32(4), 369-383.
- Guskey, T. R. (2000). *Evaluating professional development*. Thousand Oaks, CA: Corwin Press.
- Knowles, M. S., Holton III, E. F., & Swanson, R. A. (2015). *The adult learner: The definitive classic in adult education and human resource development*. (8th ed.). New York, NY: Routledge.
- Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education*, 93(3), 223-231.

ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย*

Factors Affecting the Development of "One Sub-district, One Product" Products in Loei Province

อิสริยาภรณ์ ชัยกุลลาบ, วัฒน์ มันทรา และณัฏฐา สมจันทร์

Itsariyaphon Chaikulap, Rawat Mantra and Natacha Somjan

มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย, ประเทศไทย

Loei Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: itsariyachaikulap@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย และ 2) เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ผลิตสินค้า OTOP เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ กลุ่มประชากรคือผู้ผลิตสินค้า OTOP ในจังหวัดเลย จำนวน 540 คน กลุ่มตัวอย่างจำนวน 240 คน ได้มาจากการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและมีความเชื่อมั่นทั้งฉบับเท่ากับ 0.78 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน การทดสอบค่าที (t-test) และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) โดยใช้วิธีการเปรียบเทียบรายคู่แบบ Least Significant Difference (LSD)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP จังหวัดเลย โดยภาพรวมมีระดับความคิดเห็นอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อพิจารณาเป็นรายด้าน พบว่าปัจจัยด้านการผลิตมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือด้านการตลาด ส่วนด้านที่มีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุดคือด้านการบริหารจัดการทางการเงิน
2. การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นของผู้ผลิต OTOP จำแนกตามเพศ พบว่าไม่มีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ จึงปฏิเสธสมมติฐานที่ตั้งไว้ แต่เมื่อจำแนกตามอายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และรายได้ พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ข้อเสนอแนะจากผลการ

*ได้รับบทความ: 22 เมษายน 2568; แก้ไขบทความ: 15 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 26 มีนาคม 2569

Received: April 22, 2025; Revised: March 15, 2026; Accepted: March 26, 2026

วิจัย คือ หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรให้ความสำคัญกับการส่งเสริมความรู้ด้านการผลิตและการตลาด ควบคู่กับการพัฒนาทักษะด้านการบริหารจัดการทางการเงิน เพื่อยกระดับศักยภาพของผู้ผลิตสินค้า OTOP ให้มีความเข้มแข็งและสามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: ปัจจัยการพัฒนา; หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์; จังหวัดเลย; ผู้ประกอบการชุมชน

Abstract

The objectives of this research were: (1) to study the factors affecting the development of “One Tambon One Product” (OTOP) in Loei Province, and (2) to compare the levels of opinions on the factors influencing the development of OTOP products in Loei Province classified by personal information of OTOP producers. This study employed a quantitative research approach. The population consisted of 540 OTOP producers in Loei Province, while the sample group comprised 240 producers selected through purposive sampling. The research instrument was a questionnaire, which was validated for content validity and had a reliability coefficient (Cronbach’s alpha) of 0.78. The data were analyzed using percentage, mean, standard deviation, t-test, and One-way ANOVA, with the Least Significant Difference (LSD) method applied for pairwise comparison.

The research findings revealed that:

1. The overall opinions of respondents regarding the factors influencing OTOP product development in Loei Province were at a high level. When considering each aspect separately, the production factor had the highest mean score, followed by marketing, while the financial management factor had the lowest mean score.

2. The comparison of opinions classified by gender showed no statistically significant differences, therefore rejecting the hypothesis. However, when classified by age, marital status, educational level, and income, statistically significant differences were found at the 0.05 level. Based on the research results, it is recommended that relevant public and private organizations emphasize strengthening knowledge in production and marketing, together with improving financial management skills among OTOP producers, in order to enhance their capability, competitiveness, and long-term sustainability.

Keywords: Development Factors; One Tambon One Product (OTOP); Loei Province; Community Entrepreneurs

1. บทนำ

ยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2560-2579) มุ่งเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจของประเทศให้มีความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน โดยให้ความสำคัญกับการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากและการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในระดับชุมชน หนึ่งในนโยบายสำคัญที่รัฐบาลนำมาใช้ในการส่งเสริมเศรษฐกิจชุมชน คือ โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Tambon One Product: OTOP) ซึ่งมีเป้าหมายในการส่งเสริมให้ชุมชนใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ สามารถสร้างมูลค่าเพิ่มและเพิ่มรายได้ให้กับชุมชนอย่างยั่งยืน ทำให้เกษตรกรมีรายได้เพิ่มขึ้นการพัฒนาอุตสาหกรรมการท่องเที่ยวให้มีรายได้วิสาหกิจขนาดกลาง และขนาดย่อมมีบทบาทต่อระบบเศรษฐกิจมากขึ้น ซึ่งแนวทางการพัฒนาที่สำคัญประกอบด้วยการบริหารจัดการจัดการเศรษฐกิจ ส่วนการเพิ่มประสิทธิภาพของระบบการเงิน และสถาบันการเงินให้สามารถสนับสนุนการขยายตัวทางเศรษฐกิจการสร้าง และพัฒนาขีดความสามารถในการแข่งขันของภาคการผลิต และการบริการเชื่อมโยงภาคการเกษตรอุตสาหกรรม บริการการค้าการลงทุน เพื่อยกระดับการแข่งขันของประเทศโดยมีการยกระดับการผลิตสินค้าเกษตรและอาหารเข้าสู่ระบบมาตรฐานต่อยอดความเข้มแข็งของอุตสาหกรรมในปัจจุบัน เพื่อยกระดับไปสู่อุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีขั้นสูงปรับปรุงแก้ไขกฎหมาย และกฎระเบียบเพื่อส่งเสริมการค้าที่เป็นธรรม และอำนวยความสะดวกด้านการค้า การลงทุน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) โครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (One Tambon One Product: OTOP) เป็นนโยบายสำคัญของรัฐบาลไทยที่มุ่งเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจระดับชุมชน โดยส่งเสริมให้ประชาชนใช้ทรัพยากรและภูมิปัญญาท้องถิ่นในการสร้างผลิตภัณฑ์ที่มีเอกลักษณ์ เพื่อเพิ่มมูลค่าและสร้างรายได้ได้อย่างยั่งยืน (สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2560) นโยบายนี้ยังเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ (Creative Economy) ที่เชื่อมโยงระหว่างทุนทางวัฒนธรรม การผลิต และตลาด ซึ่งต้องอาศัยการบริหารจัดการและการพัฒนาผลิตภัณฑ์อย่างมีระบบ (กรมการพัฒนาชุมชน, 2566)

เมื่อประเทศเผชิญปัญหาทางเศรษฐกิจปัญหาที่สำคัญของประชาชนในระดับรากหญ้า ซึ่งเป็นคนกลุ่มใหญ่ของประเทศนั้น คือ ปัญหาความยากจน โครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ เป็นโครงการที่ให้คนในชุมชนนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาพัฒนาสินค้าโดยรัฐพร้อมที่จะให้การสนับสนุนในด้านต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นองค์ความรู้ที่ทันสมัย การบริหารและการจัดการของกลุ่มผู้ประกอบการ รวมไปถึงการนำสินค้าสู่ตลาดทั้งในและต่างประเทศโดยระบบเครือข่ายการใช้เทคโนโลยีการส่งเสริมและสนับสนุนนี้เป็นการสร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืนเกิดการสร้างรายได้ให้กับชุมชนโดยการใช้ทรัพยากรของท้องถิ่นภูมิปัญญาในท้องถิ่นมาพัฒนาเป็นผลิตภัณฑ์และบริการที่มีคุณภาพมีจุดเด่น และมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างประเทศ และได้กำหนดระเบียบสำนักนายกรัฐมนตรีว่า

ด้วยคณะกรรมการอำนวยการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติ พ.ศ. 2544 ประกาศ ณ วันที่ 7 กันยายน 2544 โดยกำหนดให้มีคณะกรรมการหนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์แห่งชาติหรือเรียกย่อว่า “กอ.นตผ” มีอำนาจหน้าที่ในการกำหนดนโยบาย ยุทธศาสตร์แผนแม่บทในการดำเนินงานกำหนดมาตรฐานและหลักเกณฑ์การคัดเลือกรวมทั้งสนับสนุนให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ จึงเป็นนโยบายหลักของรัฐบาลในการเพิ่มอาชีพและรายได้ให้กับชุมชนในระดับรากหญ้า ซึ่งประกอบด้วยผู้รับผิดชอบทั้งในส่วนของการกระทรวง ทบวง กรม และฝ่ายสนับสนุนที่เป็นเอกชนและถือเป็นรูปแบบของการกระจายรายได้สู่ชุมชนที่ดีที่สุดในรูปแบบหนึ่ง กอ.นตผ ได้ริเริ่มโดยมีการคัดสรร OTOP ระดับจังหวัดภูมิภาคและประเทศโดยโครงการ OTOP Product Champion-OPC มีวัตถุประสงค์เพื่อจัดระดับผลิตภัณฑ์ ที่จะนำไปสู่การพัฒนาผลิตภัณฑ์ และเพื่อจัดระบบฐานข้อมูล ผลิตภัณฑ์ที่จะใช้ในการทำงานเชิงบูรณาการของทุกฝ่ายที่เกี่ยวข้องและเสริมสร้าง คุณค่าของผลิตภัณฑ์ให้เป็นที่ยอมรับแก่บุคคลทั่วไป จนสามารถใช้เป็นแหล่งสร้างรายได้และความเข้มแข็งให้กับชุมชน รวมถึงเป็นการกระตุ้นให้เกิดกระบวนการมีส่วนร่วมของผู้ผลิต/ผู้ประกอบการ OTOP และชุมชนในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ ประเภทผลิตภัณฑ์ที่คัดสรรแบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม ดังนี้ 1) ประเภทอาหาร 2) ประเภทเครื่องดื่ม 3) ประเภทผ้า เครื่องแต่งกาย 4) ประเภทของใช้/ของตกแต่งของที่ระลึก 5) ประเภทสมุนไพรที่ไม่ใช่อาหารโดยใช้หลักเกณฑ์เฉพาะแต่ละประเภทผลิตภัณฑ์ (Specific Criteria) ซึ่งกำหนดคะแนนรวมไว้ 100 คะแนน ประกอบด้วยหลักเกณฑ์ในการพิจารณา 3 ด้าน คือ หลักเกณฑ์ด้านผลิตภัณฑ์และความเข้มแข็งของชุมชน หลักเกณฑ์ด้านการตลาดและความเป็นมาของผลิตภัณฑ์และหลักเกณฑ์ด้านคุณภาพผลิตภัณฑ์ซึ่งจะนำมากำหนดกรอบในการจัดระดับผลิตภัณฑ์ (Product Level) ออกเป็น 5 ระดับ ตามค่าคะแนน ดังนี้ ระดับ 5 ดาว ได้คะแนนตั้งแต่ 90-100 คะแนน เป็นสินค้าที่มีคุณภาพมาตรฐานหรือมีศักยภาพในการส่งออก ระดับ 4 ดาว ได้คะแนนตั้งแต่ 80-89 คะแนน เป็นสินค้าที่มีศักยภาพเป็นที่ยอมรับระดับประเทศ และสามารถพัฒนาสู่สากลระดับ 3 ดาว (ได้คะแนนตั้งแต่ 70-79 คะแนน) เป็นสินค้าที่มีคุณภาพระดับกลางที่สามารถพัฒนาสู่ระดับ 4 ดาวระดับ 2 ดาวได้คะแนนตั้งแต่ 50-69 คะแนนเป็นสินค้าที่สามารถพัฒนาสู่ระดับ 3 ดาว มีการประเมินศักยภาพเป็นระยะระดับ 1 ดาวได้คะแนนต่ำกว่า 50 คะแนน เป็นสินค้าที่ไม่สามารถพัฒนาสู่ระดับ 2 ดาวได้ เนื่องจากมีจุดอ่อนมากและพัฒนาได้ ซึ่งก่อนการคัดสรรภาครัฐจะจัดฝึกอบรมสัมมนาให้กับผู้ผลิตที่ลงทะเบียนเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์แบบครบกระบวนการ โดยเริ่มตั้งแต่การลงทุน การดูต้นทุน การผลิตของสินค้าหรือบริการแต่ละชิ้นต่อหน่วยมีต้นทุนเท่าไรการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ด้วยการส่งเสริมการพัฒนาคุณภาพผลิตภัณฑ์ ออกแบบผลิตภัณฑ์เพื่อสร้างคุณค่า ทำให้สินค้าหรือบริการนั้นมีมูลค่าเพิ่มขึ้น เมื่อเกิดการผลิตสินค้าและบริการเกิดขึ้นภาครัฐจะเข้าไปช่วยในการบริหารการผลิต และแนะนำเรื่องการจัดการรวมไปถึงการช่วยแนะนำเรื่องการจัดราคาขายของผลิตภัณฑ์หรือบริการ

“หนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์” เป็นการสร้างความเจริญ และยกระดับรายได้ของคนในชุมชนให้ดีขึ้นโดยการใช้ทรัพยากรที่มีอยู่ในท้องถิ่นมาผลิตเป็นสินค้าหรือบริการที่มีคุณภาพ สร้างจุดเด่นและความเป็นเอกลักษณ์ ซึ่งสอดคล้องกับวัฒนธรรมในแต่ละท้องถิ่นในภูมิภาคต่างๆ ที่สำคัญมีการจัดการด้านการตลาดที่ดีสามารถจำหน่ายได้ทั้งในและต่างประเทศทั้งนี้หลักการพื้นฐาน 3 ประการ คือ ภูมิปัญญาท้องถิ่นสู่สากล (Local Yet Global) พึ่งตนเองและคิดอย่างสร้างสรรค์ (Self-Reliance-Creativity) การสร้างทรัพยากรมนุษย์ (Human Resource Development) ซึ่งตามแนวคิด “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” “ผลิตภัณฑ์” ไม่ได้หมายถึงตัวสินค้าเพียงอย่างเดียวแต่รวมไปถึงการบริการในด้านต่างๆ ซึ่งสินค้าและบริการนั้นจะเป็นการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติสิ่งแวดล้อม การรักษาภูมิปัญญาไทยการท่องเที่ยวเชิงศิลปวัฒนธรรม การสร้างสรรค์ชุมชนท่องเที่ยวที่มีอัตลักษณ์ และยกระดับสินค้าโดยสร้างนวัตกรรมที่กลมกลืนกับวิถีชุมชนรูปแบบสินค้ามีความร่วมสมัยมีจุดเด่น จุดขายที่รู้จักกันแพร่หลายไปทั่วประเทศและทั่วโลกมีการพัฒนาศักยภาพที่สามารถทำให้ชุมชนพึ่งตนเองได้อย่างแท้จริง ตามที่รัฐบาลได้ดำเนินโครงการหนึ่งตำบลหนึ่งผลิตภัณฑ์ตั้งแต่ปี 2544 เพื่อสร้างเศรษฐกิจให้เข้มแข็งโดยมั่นคงก้าวหน้าไปสู่ประเทศที่มีศักยภาพทางการแข่งขันในระดับสากล สนับสนุนการดำเนินงานด้านองค์ความรู้เทคโนโลยีทุนบริหารจัดการ พร้อมทั้งตระหนักถึงการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างงานสร้างรายได้ให้แก่ประชาชนชุมชนและการพัฒนาคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ OTOP ให้มีจุดเด่นและมูลค่าเพิ่มเป็นที่ต้องการของตลาดทั้งในและต่างจังหวัด การดำเนินงานโครงการ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” ของจังหวัดเลยที่ผ่านมาได้ผลการดำเนินงานที่เป็นรูปธรรม สามารถสร้างงาน สร้างรายได้ ยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นได้เป็นอย่างดี แม้โครงการ OTOP จะช่วยสร้างรายได้และเพิ่มศักยภาพของชุมชน แต่ยังพบปัญหาในหลายด้าน เช่น การผลิตที่ยังขาดมาตรฐาน การออกแบบบรรจุภัณฑ์ที่ไม่ตอบโจทย์ตลาด การตลาดออนไลน์ที่ยังไม่ทั่วถึง และการบริหารจัดการทางการเงินที่ยังไม่เป็นระบบ (สมชาย, 2564) โดยเฉพาะในจังหวัดเลยซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีทรัพยากรธรรมชาติและภูมิปัญญาท้องถิ่นที่โดดเด่น ผลิตภัณฑ์ OTOP หลายประเภทกลับยังไม่สามารถพัฒนาให้มีคุณภาพตามมาตรฐานตลาดได้อย่างต่อเนื่อง ทำให้ศักยภาพในการแข่งขันลดลงและรายได้ของผู้ผลิตยังไม่เติบโตตามเป้าหมายที่กำหนดไว้ แต่ในขณะเดียวกันก็ยังประสบปัญหาโดยเฉพาะกลุ่ม ผลิตภัณฑ์ OTOP ในกลุ่มปรับตัวสู่การพัฒนาและผลิตภัณฑ์ OTOP ระดับ 1 ถึง 3 ดาวในบางส่วนจะมีข้อจำกัดในเรื่องของคุณภาพมาตรฐานที่จะทำรูปแบบผลิตภัณฑ์ บรรจุภัณฑ์ที่ยังไม่สวยงามโดดเด่นและไม่ตอบสนองกับความต้องการของตลาดผู้ผลิตผู้ประกอบการ OTOP ยังขาดองค์ความรู้ในการบริหารจัดการการพัฒนาผลิตภัณฑ์เพื่อให้กลุ่มระดับ 1 ถึง 3 ดาว หรือกลุ่มปรับตัวสู่การพัฒนามีการพัฒนาต่อยกระดับคุณภาพมาตรฐานผลิตภัณฑ์ OTOP (สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย, 2560)

จากสถานการณ์ดังกล่าว แม้โครงการ OTOP จะมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานราก แต่ยังพบว่าผลิตภัณฑ์ OTOP ในจังหวัดเลยบางส่วนยังประสบปัญหาด้านมาตรฐานการผลิต การออกแบบ

บรรจุนวัตกรรม และการบริหารจัดการทางการเงิน ส่งผลให้ขีดความสามารถในการแข่งขันของผู้ประกอบการ ยังไม่สูงเท่าที่ควร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย เพื่อใช้เป็นข้อมูลในการกำหนดแนวทางการพัฒนาและยกระดับศักยภาพของ ผู้ผลิตสินค้าในจังหวัดเลยให้สามารถแข่งขันได้อย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย
2. เพื่อศึกษาเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมุ่งศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย และเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ผลิตสินค้า OTOP จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยแบบสอบถามและวิเคราะห์ ข้อมูลทางสถิติ เพื่ออธิบายความสัมพันธ์ของปัจจัยต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP

ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ผลิตสินค้า OTOP ในจังหวัดเลย จำนวน 540 คน ที่จดทะเบียน ในฐานข้อมูลของสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย (2567) กลุ่มตัวอย่าง คือ ผู้ผลิตสินค้า OTOP จำนวน 240 คน ได้มาจากการสุ่มแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) โดยคัดเลือกจากผู้ประกอบการที่ มีการดำเนินธุรกิจอย่างต่อเนื่องและมีผลิตภัณฑ์อยู่ในตลาดปัจจุบัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่สะท้อนสภาพจริง ของกลุ่มเป้าหมาย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถาม ซึ่งแบ่งออกเป็น 3 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลทั่วไป ของผู้ตอบแบบสอบถาม เช่น เพศ อายุ ระดับการศึกษา สถานภาพ รายได้เฉลี่ยต่อเดือน และประสบการณ์ ในการผลิตสินค้า OTOP ตอนที่ 2 ข้อคำถามเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP แบ่งออกเป็น 3 ด้าน ได้แก่ ด้านการผลิต ด้านการตลาด และด้านการบริหารจัดการทางการเงิน และตอนที่ 3 ข้อเสนอแนะทั่วไปเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP แบบสอบถามได้รับการตรวจสอบความตรง เชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญจำนวน 3 คน ผลการประเมินความสอดคล้องของข้อคำถาม (IOC) มีค่าระหว่าง 0.67-1.00 และได้ทดสอบความเชื่อมั่น (Reliability) จากการทดลองใช้แบบสอบถาม กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจริง จำนวน 30 คน พบว่ามีค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม ทั้งฉบับเท่ากับ 0.78 ซึ่งอยู่ในระดับดี

การเก็บรวบรวมข้อมูลการวิจัย ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลโดยใช้แบบสอบถามแบบแจกตอบกลับ เริ่มจากการประสานกับสำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลยเพื่อขอรายชื่อกลุ่มผู้ผลิตสินค้า OTOP ที่เป็นกลุ่มเป้าหมาย จากนั้นแจกแบบสอบถามให้กับผู้ผลิตแต่ละกลุ่ม และติดตามการตอบกลับภายในระยะเวลา 2 สัปดาห์ โดยเน้นให้ผู้ตอบตอบตามความเป็นจริงเพื่อให้ข้อมูลมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือมากที่สุด

การวิเคราะห์ข้อมูลการวิจัยที่ได้จากแบบสอบถามผ่านการตรวจสอบความครบถ้วนก่อนนำไปวิเคราะห์ด้วยสถิติดังนี้ 1) สถิติเชิงพรรณนา โดยใช้ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน เพื่ออธิบายข้อมูลทั่วไปและระดับความคิดเห็นของผู้ตอบ 2) สถิติเชิงอนุมาน โดยใช้การทดสอบค่าที (t-test) เพื่อเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างสองกลุ่ม และการวิเคราะห์ความแปรปรวนทางเดียว (One-way ANOVA) เพื่อเปรียบเทียบหลายกลุ่ม พร้อมการเปรียบเทียบรายคู่ด้วยวิธี Least Significant Difference (LSD)

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลยผลการวิเคราะห์ข้อมูลพบว่า โดยภาพรวม ผู้ผลิตสินค้า OTOP มีความคิดเห็นเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาอยู่ในระดับ “มาก” โดยปัจจัยด้านการผลิตมีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือปัจจัยด้านการตลาด ส่วนปัจจัยด้านการบริหารจัดการทางการเงินมีค่าเฉลี่ยต่ำที่สุด แสดงให้เห็นว่าผู้ประกอบการให้ความสำคัญกับการเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและการขยายตลาดมากกว่าการบริหารการเงิน

2. เปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP จังหวัดเลย จำแนกตามข้อมูลส่วนบุคคล ผลการทดสอบความแตกต่างพบว่า เมื่อจำแนกตามเพศ ผู้ตอบแบบสอบถามมีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ส่วนเมื่อจำแนกตามอายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และรายได้ พบว่ามีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05 สะท้อนให้เห็นว่าปัจจัยทางประชากรศาสตร์มีอิทธิพลต่อมุมมองในการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งสอดคล้องกับแนวโน้มของผู้ประกอบการชุมชนที่เน้นการเพิ่มคุณภาพสินค้าและการขยายช่องทางจำหน่าย อย่างไรก็ตามด้านการบริหารจัดการทางการเงินยังเป็นที่ต้องได้รับการส่งเสริมอย่างต่อเนื่อง เช่น การอบรมด้านการจัดการต้นทุนและการวางแผนงบประมาณ ทั้งนี้ ความแตกต่างตามอายุและระดับการศึกษาบ่งชี้ถึงความหลากหลายทางความคิดของผู้ผลิต ควรนำมาพิจารณาในการกำหนดนโยบายสนับสนุนที่ตรงกลุ่มเป้าหมายมากขึ้น

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 1 พบว่า เพื่อศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” จังหวัดเลย ผลการวิจัยพบว่า โดยภาพรวม ผู้ผลิตสินค้า OTOP มีความคิดเห็นต่อปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะปัจจัยด้าน การผลิต ซึ่งมีค่าเฉลี่ยสูงสุดที่สูงสุดรองลงมาคือ การตลาด และต่ำสุดคือ การบริหารจัดการทางการเงิน สาเหตุที่ปัจจัยด้านการผลิตได้รับคะแนนสูงสุด เนื่องจากผู้ประกอบการส่วนใหญ่ยังคงมุ่งเน้นการผลิตสินค้าโดยอาศัยภูมิปัญญาท้องถิ่นและแรงงานในชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของ OTOP ขณะที่ด้านการตลาดได้รับคะแนนรองลงมา เนื่องจากผู้ผลิตเริ่มให้ความสำคัญกับการขยายตลาดออนไลน์และการออกแบบบรรจุภัณฑ์ให้ดึงดูดลูกค้ามากขึ้น อย่างไรก็ตาม ด้านการบริหารจัดการทางการเงินมีคะแนนต่ำสุด เนื่องจากผู้ผลิตส่วนใหญ่ยังขาดทักษะการวางแผนต้นทุนและการบริหารกำไรอย่างเป็นระบบ สอดคล้องกับงานของ สมชาย แสงทอง (2564, หน้า 45-58) ที่พบว่า ปัจจัยด้านการผลิตและการตลาดเป็นหัวใจสำคัญของความสำเร็จของผลิตภัณฑ์ OTOP ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับพัชรีย์ วงศ์คำ, วรัญญา ชูแสง และสุภาภรณ์ ชูแสง (2565, หน้า 20-30) ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อยกระดับมาตรฐานสินค้า โดยวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์โดยอาศัยปัจจัยด้านนวัตกรรม การออกแบบบรรจุภัณฑ์ และการบริหารคุณภาพ เพื่อเพิ่มขีดความสามารถในการแข่งขันของสินค้า OTOP เช่นเดียวกับจุฑาพร กบิลพัฒน์ (2564, หน้า 85-98) ที่ศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ของผู้ประกอบการในภาคเหนือ โดยพบว่า ปัจจัยด้านความรู้ด้านธุรกิจและนโยบายภาครัฐมีผลต่อการพัฒนา อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ 0.05

ผลจากการวิจัยวัตถุประสงค์ที่ 2 พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถามที่มี เพศต่างกัน มีความคิดเห็นไม่แตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ ขณะที่เมื่อจำแนกตาม อายุ สถานภาพ ระดับการศึกษา และรายได้ พบว่ามีความคิดเห็นแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ผลดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มผู้ผลิต OTOP ที่มีอายุและระดับการศึกษาต่างกันมีมุมมองต่อการพัฒนาแตกต่างกัน ผู้ที่มีการศึกษาสูงมักให้ความสำคัญกับการพัฒนาด้านนวัตกรรมและการตลาดมากกว่า ในขณะที่ผู้มีการศึกษาต่ำให้ความสำคัญกับต้นทุนการผลิตและช่องทางจำหน่ายที่เข้าถึงง่าย ซึ่งอาจมาจากข้อจำกัดด้านทรัพยากรและความรู้ทางธุรกิจสอดคล้องกับงานของอรรพรรณ เปรมธีรวัฒน์ชัย และชินโสณ วิสิฐนิจิกิจา (2562, หน้า 62-73) ที่ระบุว่า ปัจจัยส่วนบุคคล เช่น การศึกษาและรายได้ มีผลโดยตรงต่อพฤติกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชน อีกทั้งยังสอดคล้องกับแนวคิดของ Porter (1990) เกี่ยวกับความได้เปรียบเชิงการแข่งขัน (Competitive Advantage) ที่เกิดจากความแตกต่างด้านทรัพยากรของผู้ประกอบการ ส่วนสุจิตา รัตนบุรณ์, ชินโสณ วิสิฐนิจิกิจา และชุตินา หาญพงษ์พันธุ์(2562, หน้า 99-113) ศึกษาการเปรียบเทียบความคิดเห็น

ของผู้ประกอบการต่อปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจ OTOP ในภาคเหนือของประเทศไทย ด้านการผลิต การตลาด และการบริหารจัดการ พบว่ามีความแตกต่างตามระดับการศึกษาและประสบการณ์ การประกอบการ โดยกลุ่มที่มีประสบการณ์สูงให้ความสำคัญกับกลยุทธ์การตลาดมากกว่า และณ พินิจ หนูเกื้อ และสุธรรม เลิศพงษ์ประเสริฐ (2566, หน้า 45-56) ศึกษาการเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ของผู้ประกอบการในเขตภาคใต้ พบว่าปัจจัยส่วนบุคคล เช่น อายุ เพศ และ รายได้ ส่งผลให้ความคิดเห็นต่อการพัฒนา OTOP แตกต่างกัน โดยกลุ่มอายุ 30-40 ปี มีความคิดเห็น สูงที่สุดในด้านการออกแบบและการใช้เทคโนโลยีเพื่อพัฒนาผลิตภัณฑ์ ทางด้านอรพรพรณ ศรีสวัสดิ์ (2563) ศึกษาความแตกต่างของความคิดเห็นเกี่ยวกับการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP จำแนกตามอายุ ระดับการ ศึกษา และรายได้ พบว่าผู้มีการศึกษาสูงและรายได้มาก มีมุมมองด้านนวัตกรรมและการตลาดมากกว่า กลุ่มอื่นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ดังนั้น ผลการวิจัยการพัฒนา OTOP จังหวัดเลย ยังคงพึงพา ปัจจัยด้านการผลิตและการตลาดเป็นหลัก แต่จำเป็นต้องได้รับการเสริมสร้างความรู้ด้านการบริหารจัดการ ทางการเงิน เพื่อเพิ่มศักยภาพในการแข่งขันอย่างยั่งยืน ผลลัพธ์ที่ได้ยังสะท้อนถึงความสำคัญของการพัฒนา ผู้ประกอบการรายย่อยให้มีความเข้าใจในระบบธุรกิจยุคใหม่ ทั้งในมิติของคุณภาพสินค้าและการเข้าถึงตลาด

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ด้านการผลิต กลุ่มผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ OTOP ควรมีการใช้กระบวนการการผลิต ที่มีคุณภาพ มีศักยภาพในการผลิต สามารถผลิตซ้ำในปริมาณและคุณภาพใกล้เคียง

1.2 ด้านการตลาด กลุ่มผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ OTOP ควรมีการจัดตั้งทีมที่มีความ เชี่ยวชาญในด้านการออกแบบและพัฒนาผลิตภัณฑ์ รวมถึงการตลาดและการวิจัย เพื่อให้มีมุมมองที่หลากหลาย นำเทคโนโลยีใหม่ๆ และกระบวนการผลิตที่มีประสิทธิภาพมาใช้ เพื่อเพิ่มคุณภาพและลดต้นทุน

1.3 ด้านการบริหารทรัพยากรบุคคล กลุ่มผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ OTOP ควรมีการสำรวจ ทักษะและความเชี่ยวชาญของสมาชิกในทีม เพื่อให้การแบ่งหน้าที่เหมาะสมกับความสามารถของแต่ละ คน สร้างรายละเอียดของบทบาทและความรับผิดชอบที่ชัดเจนเพื่อให้ทุกคนรู้ว่าตนเองต้องทำอะไร

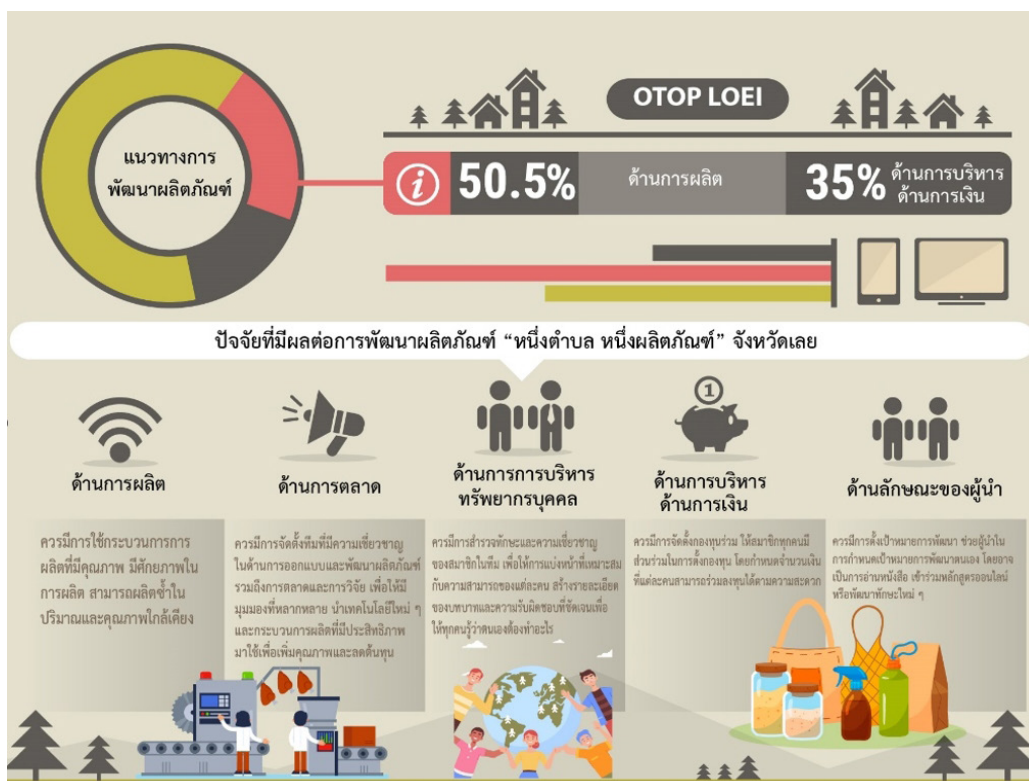
1.4 ด้านการบริหารด้านการเงิน กลุ่มผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ OTOP ควรมีการจัดตั้งกองทุน ร่วม ให้สมาชิกทุกคนมีส่วนร่วมในการตั้งกองทุน โดยกำหนดจำนวนเงินที่แต่ละคนสามารถร่วมลงทุนได้ ตามความสะดวก

1.5 ด้านลักษณะของผู้นำ กลุ่มผู้ประกอบการผลิตภัณฑ์ OTOP ควรมีการตั้งเป้าหมายการ พัฒนา ช่วยผู้นำในการกำหนดเป้าหมายการพัฒนาตนเอง โดยอาจเป็นการอ่านหนังสือ เข้าร่วมหลักสูตร ออนไลน์ หรือพัฒนาทักษะใหม่ๆ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

ผลการวิจัยครั้งนี้ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ “หนึ่งตำบล หนึ่งผลิตภัณฑ์” (OTOP) จังหวัดเลย โดยเฉพาะในมิติของการผลิต การตลาด และการบริหารจัดการ พบว่า “ปัจจัยด้านการผลิต” เป็นองค์ประกอบที่มีผลสูงสุดต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ รองลงมาคือ “ปัจจัยด้านการตลาด” ส่วน “ปัจจัยด้านการบริหารจัดการทางการเงิน” ยังเป็นจุดอ่อนที่ต้องได้รับการพัฒนาเพิ่มเติม องค์ความรู้นี้สะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนา OTOP อย่างยั่งยืนจำเป็นต้องบูรณาการองค์ความรู้ด้านการบริหารจัดการธุรกิจ การสร้างนวัตกรรมผลิตภัณฑ์ และกลยุทธ์ทางการตลาดที่เหมาะสมกับบริบทชุมชน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังชี้ให้เห็นความแตกต่างทางความคิดเห็นของผู้ผลิตตามอายุ ระดับการศึกษา และรายได้ ซึ่งแสดงถึงความจำเป็นในการออกแบบแนวทางการส่งเสริมที่เฉพาะกลุ่มมากขึ้น องค์ความรู้ที่ได้รับสามารถนำไปใช้ในการจัดทำแผนพัฒนาผู้ประกอบการ OTOP ให้มีศักยภาพสูงขึ้นทั้งด้านคุณภาพสินค้าและการเข้าถึงตลาด อีกทั้งยังเป็นข้อมูลพื้นฐานสำคัญต่อการกำหนดนโยบายของหน่วยงานภาครัฐในการส่งเสริมเศรษฐกิจฐานรากและขับเคลื่อนเศรษฐกิจสร้างสรรค์ในระดับจังหวัดและประเทศอย่างยั่งยืน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- จุฑาทพร กบิลพัฒน์. (2564). ปัจจัยที่มีผลต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ของผู้ประกอบการในภาคเหนือ. *วารสารการจัดการและการพัฒนา*, 10(1), 85-98.
- ณพิชญา หนูแก้ว และสุธรรม เลิศพงษ์ประเสริฐ. (2566). การเปรียบเทียบระดับความคิดเห็นต่อการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ของผู้ประกอบการในเขตภาคใต้ของประเทศไทย. *วารสารการจัดการและการพัฒนาท้องถิ่น*, 10(1), 45-56.
- พัชรี วงศ์คำ, วรัญญา ชูแสง และสุภาภรณ์ ชูแสง. (2565). แนวทางการพัฒนาผลิตภัณฑ์ชุมชนเพื่อยกระดับมาตรฐานสินค้า OTOP. *วารสารเศรษฐศาสตร์ชุมชน*, 5(1), 20-30.
- สมชาย แสงทอง. (2564). ปัจจัยความสำเร็จของการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. *วารสารการพัฒนาท้องถิ่น*, 12(2), 45-58.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2560). *ยุทธศาสตร์ชาติพ.ศ. 2561-2580*. กรุงเทพฯ: สำนักงานเลขาธิการของคณะกรรมการยุทธศาสตร์ชาติ.
- สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย. (2560). *รายงานสถานการณ์ผลิตภัณฑ์ OTOP จังหวัดเลย*. เลย: สำนักงานพัฒนาชุมชนจังหวัดเลย.
- สุธิดา รัตนบุรณ์, ชินโสณ วิสิฐนิธิกิจ และชุติมา หาญพงษ์พันธุ์. (2562). การเปรียบเทียบความคิดเห็นของผู้ประกอบการต่อปัจจัยแห่งความสำเร็จในการดำเนินธุรกิจ OTOP ในภาคเหนือของประเทศไทย. *วารสารวิจัยมหาวิทยาลัยเชียงใหม่*, 21(2), 99-113.
- อรพรรณ ศรีสวัสดิ์. (2563). ปัจจัยส่วนบุคคลที่มีผลต่อการรับรู้และพฤติกรรมการพัฒนาผลิตภัณฑ์ OTOP ของผู้ประกอบการชุมชน. *วารสารสังคมศาสตร์และการพัฒนา*, 9(3), 15-25.
- อรรวรรณ เปรมธีรวัฒน์ชัย และชินโสณ วิสิฐนิธิกิจ. (2562). ความสัมพันธ์ระหว่างคุณภาพชีวิตการทำงานกับความผูกพันต่อองค์กรของพนักงานบริษัท ไทย จูร่ง เอ็นจิเนียริง จำกัด. *วารสารวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏเลย*, 14(49), 62-73.
- Porter, M. E. (1990). *The Competitive Advantage of Nations*. New York, NY: Free Press.

แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา*

Guidelines For Enhancing the Quality of Life of Elderly Prisoners in Mueang District, Songkhla Province

อุ๋นใจ กาสา และสืบพงศ์ สุขสม

Aunjai Kasa and Suebphong Suksom

มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น, ประเทศไทย

Western University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: 6586010009@western.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 2) ศึกษาการบริการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 3) ศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา 4) ศึกษาแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เป็นการวิจัยผสมผสานวิธี ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำนวน 185 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสอบถาม สถิติที่ใช้การวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องโดยตรง จำนวน 15 คน โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึกและการสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. ปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พบว่า ปัจจัยด้านอาหาร ด้านเครื่องนุ่งห่ม ด้านการรักษาโรคและด้านเรือนนอน โดยภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งมีข้อจำกัดในด้านการจัดสรรสิ่งจำเป็นพื้นฐาน
2. การบริการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัจจัยในด้านอัตราค่าเลี้ยงเจ้าหน้าที่ หลักสูตรการอบรมวิชาชีพ การจัด

*ได้รับบทความ: 23 เมษายน 2568; แก้ไขบทความ: 18 ธันวาคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 3 กุมภาพันธ์ 2569

สวัสดิการ กีฬาและนันทนาการ บริการสุขภาพ ด้านสภาพร่างกายและจิตใจ และสภาพแวดล้อม ตามลำดับ

3. คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ในด้านความสัมพันธ์ทางสังคม ด้านร่างกาย ด้านสิ่งแวดล้อม และด้านจิตใจ ตามลำดับ

4. แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มี 5 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวทางการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมในเรือนจำ 2) แนวทางการพัฒนาการดูแลสุขภาพและบริการทางการแพทย์ 3) แนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตและสร้างกิจกรรมนันทนาการ 4) แนวทางการสร้างโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะ และ 5) แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวและสังคม

คำสำคัญ: การยกระดับคุณภาพชีวิต; ผู้ต้องขังสูงอายุ; เรือนจำ; จังหวัดสงขลา

Abstract

The research aims were: 1) to study the four basic factors for the livelihoods of elderly inmates in the prison of Mueang District, Songkhla Province; 2) to examine the services and welfare provided to elderly inmates in the prison of Mueang District, Songkhla Province; 3) to assess the quality of life of elderly inmates in the prison of Mueang District, Songkhla Province; and 4) to explore approaches to enhance the quality of life of elderly inmates in the prison. This mixed-methods study involved 185 elderly inmates as the quantitative population. The research instruments included questionnaires. Data analysis employed frequency, percentage, mean, and standard deviation. Key informants involved in the qualitative phase totaled 15, selected purposively. Instruments used were in-depth interviews and focus group discussions, analyzed through content analysis.

The research findings revealed that:

1. The four fundamental livelihood factors for elderly inmates in the prison of Mueang District, Songkhla Province, food, clothing, medication, and sleeping accommodations were generally at a moderate level, with limitations in the allocation of necessities.

2. The services and welfare for elderly inmates in the prison of Mueang District, Songkhla Province, were also at a moderate level. Factors included staff-to-inmate ratio, vocational training programs, welfare arrangements, sports and recreation, health services, physical and mental conditions, and the environment.

3. The overall quality of life of elderly inmates in the prison of Mueang District, Songkhla Province was high, with social relationships ranking highest, followed by physical, environmental, and psychological aspects.

4. There are five approaches to enhance the quality of life of elderly inmates in the prison of Mueang District, Songkhla Province: 1) improving facilities and the prison environment; 2) developing healthcare and medical services; 3) promoting mental health and recreational activities; 4) creating opportunities for learning and skill development; and 5) encouraging family and social participation.

Keywords: Improving quality of life; Elderly prisoners; Prisons; Songkhla Province

1. บทนำ

จากสถิติของกรมราชทัณฑ์ระหว่างปี พ.ศ. 2563-2566 พบว่าจำนวนผู้ต้องขังสูงอายุในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้นอย่างต่อเนื่อง โดยส่วนใหญ่เป็นเพศชาย แม้จะมีการปล่อยตัวเมื่อพ้นโทษตามกฎหมาย แต่จำนวนผู้ต้องขังสูงอายุยังคงเพิ่มขึ้น ความผิดที่พบมากที่สุดคือคดียาเสพติด โดยเฉพาะในผู้ต้องขังหญิงซึ่งมากกว่าร้อยละ 90 เกี่ยวข้องกับคดียาเสพติด อันมีสาเหตุจากข้อจำกัดทางเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังพบความผิดในคดีลักทรัพย์และคดีเกี่ยวกับชีวิตและร่างกายซึ่งมักเกิดจากปัญหาครอบครัวหรือความขัดแย้งในชุมชน สำหรับพื้นที่จังหวัดสงขลา พบว่าคดีที่เกี่ยวข้องกับผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่ ได้แก่ คดียาเสพติด ฆาตกรรม ช่มชู้ พยายามฆ่า ลักทรัพย์ ฉ้อโกง และยักยอก ทั้งนี้ การเพิ่มขึ้นของผู้ต้องขังสูงอายุส่วนหนึ่งเป็นผลจากนโยบายการลงโทษคดียาเสพติดที่เข้มงวด ส่งผลให้ผู้ต้องขังต้องรับโทษเป็นระยะเวลานานและมีโอกาสได้รับการลดหย่อนโทษน้อย ทำให้หลายรายกลายเป็นผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำในที่สุด (กรมราชทัณฑ์, 2567)

ผู้ต้องขัง หมายถึง บุคคลที่ถูกขังไว้ในทัณฑสถานตามกฎหมายไทย เช่น นักโทษเด็ดขาด คนต้องขัง คนฝาก หรือนักโทษพิเศษ (กฤษณพงศ์ พุทธระกูล และเสกสรรค์ เครือคำ, 2562) การปฏิบัติต่อผู้ต้องขังสูงอายุของกรมราชทัณฑ์ของประเทศไทย ซึ่งเป็นหน่วยงานหลักในกระบวนการยุติธรรมที่มีบทบาทหน้าที่ในการปฏิบัติต่อผู้กระทำผิดให้เป็นไปตามคำพิพากษาของศาล โดยการควบคุมตัวผู้กระทำผิดไว้ในเรือนจำและทัณฑสถานและดำเนินการอบรมแก้ไขและฟื้นฟูสภาพจิตใจให้ผู้กระทำผิดเหล่านั้นกลับตัวเป็นคนดีและพร้อมที่จะมีโอกาสในการกลับมาใช้ชีวิตอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคมได้อย่างปกติสุขเมื่อพ้นโทษออกไป (สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ, 2556) ตามข้อกำหนด มาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ค.ศ. 1957 เป็นการเน้นนโยบายการฟื้นฟูแก้ไขผู้ต้องขังทั้งทางด้านร่างกายและจิตใจเพื่อให้เกิดการพัฒนาตนเองกลับตัวเป็นคนดีหลังพ้นโทษออกไป ทั้งนี้ตามบัญญัติมาตรฐานขั้นต่ำแห่ง

องค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง ค.ศ. 1957 ข้อ 65 ที่ว่า การปฏิบัติต่อบุคคล ซึ่งถูกพิพากษาลงโทษจำคุกหรือมาตรการอื่นที่คล้ายคลึงกัน ย่อมมีวัตถุประสงค์เท่าที่ระยะเวลาที่กำหนดโทษจะอำนวยให้เพื่อปลูกฝังบุคคลดังกล่าวให้มีความตั้งใจที่จะปฏิบัติตามกฎหมาย ประกอบอาชีพเลี้ยงตัวเองได้ ภายหลังจากการปลดปล่อย จึงควรจะมีวิธีการปฏิบัติในทำนองส่งเสริมให้บุคคลเหล่านี้บังเกิดความรู้สึกเคารพตนเองและพัฒนาความรู้สึกรับผิดชอบมากขึ้น (UNODC, n.d.)

ส่วนงานราชทัณฑ์ได้ดำเนินการตามข้อกำหนดดังกล่าวอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ตาม ยังไม่สามารถปฏิบัติให้เป็นไปตามมาตรฐานขั้นต่ำตามหลักสากลได้ครบถ้วน เนื่องจากข้อจำกัดหลายประการ ได้แก่ งบประมาณที่มีจำกัด การขาดแคลนบุคลากรเมื่อเทียบกับจำนวนผู้ต้องขังที่เพิ่มขึ้น พื้นที่เรือนจำที่จำกัด และอัตราส่วนเจ้าหน้าที่ต่อผู้ต้องขังที่ไม่สมดุล ส่งผลให้การบริหารจัดการและการดูแลผู้ต้องขัง โดยเฉพาะผู้ต้องขังสูงอายุ มีข้อจำกัดในการจัดสภาพแวดล้อมและการดูแลที่เหมาะสม ทั้งด้านอาหาร กิจกรรมการออกกำลังกาย และที่พักซึ่งมักต้องพักรวมกับผู้ต้องขังวัยอื่นจนเกิดความแออัด สภาพดังกล่าวอาจส่งผลต่อสภาพจิตใจของผู้ต้องขังสูงอายุให้เกิดความท้อแท้และสิ้นหวัง นอกจากนี้ เรือนจำยังต้องเผชิญภาระค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพของผู้ต้องขังสูงอายุที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะโรคเรื้อรังที่พบได้บ่อย เช่น โรคกระดูกข้ออักเสบ ความดันโลหิตสูง โรคระบบทางเดินหายใจ โรคหัวใจ และโรคเบาหวาน จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการจัดสรรงบประมาณและระบบการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมมากยิ่งขึ้น (Regoli & Hevitt, 2009)

เรือนจำในจังหวัดสงขลา มีผู้ต้องขังสูงอายุเพิ่มขึ้นเนื่องจากเป็นกลุ่มเปราะบาง ขาดครอบครัวดูแล และมีโรคเรื้อรังพื้นฐาน เช่น เบาหวาน ความดันโลหิตสูง และเสี่ยงโรคหัวใจหลอดเลือด (เพ็ญศิริ อุตถาวงศ์, 2567, หน้า 104-113) ได้ประสบกับปัญหาการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้สูงอายุอย่างต่อเนื่องและส่วนใหญ่เป็นผู้ต้องขังที่ทำผิดซ้ำ คดีส่วนใหญ่ยาเสพติด ฆ่า ข่มขืน กระทำชำเรา พยายามฆ่า ลักทรัพย์ ฉ้อโกง ยักยอก พรบ.ป่าไม้ ความผิดต่อตำแหน่งราชการ โดยการเพิ่มขึ้นของจำนวนผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ เรือนจำจึงร่วมโรงพยาบาลสงขลา จัดโครงการ โรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อการส่งเสริมสุขภาพ และพัฒนาสงขลาโมเดล เพื่อดูแลสุขภาพผู้ต้องขังอย่างต่อเนื่อง ซึ่งหากไม่ได้รับการปฏิบัติที่เหมาะสม จะส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ ผู้ต้องขังสูงอายุในจังหวัดสงขลา มีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (กรมราชทัณฑ์, 2567)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะศึกษาแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุให้ดีขึ้น โดยมุ่งเน้นให้ผู้ต้องขังสูงอายุมีสุขภาพอนามัยที่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ คลายความวิตกกังวล มีอายุยืนจนกระทั่งกลับไปสู่ครอบครัวที่แวดล้อมไปด้วยบุตรหลานและใช้เวลาทบทวนตนเองในสิ่งที่ทำไป สามารถถ่ายทอดประสบการณ์ที่ดีให้แก่ลูกหลานและสามารถกลับคืนสู่สังคมเป็นทรัพยากรที่มีคุณภาพไม่เป็นภาระของสังคมต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
2. เพื่อศึกษาการบริการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
3. เพื่อศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา
4. เพื่อศึกษาแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณ และการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ การวิจัยครั้งนี้ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) โดยดำเนินการทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพร่วมกัน เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถอธิบายประเด็นการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุได้อย่างรอบด้าน ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ผู้ต้องขังสูงอายุที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปในเรือนจำเขตอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำนวนทั้งสิ้น 185 คน โดยครอบคลุมผู้ต้องขังสูงอายุจากเรือนจำจำนวน 4 แห่ง ได้แก่ เรือนจำจังหวัดสงขลา จำนวน 47 คน เรือนจำกลางสงขลา จำนวน 99 คน ทณฑสถานบำบัดพิเศษสงขลา จำนวน 14 คน และทณฑสถานหญิงสงขลา จำนวน 25 คน (กรมราชทัณฑ์, 2568) สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยคัดเลือกผู้ให้ข้อมูลสำคัญแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีความรู้ ความเชี่ยวชาญ และมีประสบการณ์เกี่ยวข้องกับการบริหารและการปฏิบัติงานด้านผู้ต้องขัง รวมทั้งหน่วยงานภายนอกที่มีบทบาทในการสนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุ จำนวน 15 คน แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ ผู้บริหารเรือนจำ จำนวน 4 คน ผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำ จำนวน 8 คน และเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายนอก จำนวน 3 คน

ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้เก็บรวบรวมข้อมูลเชิงคุณภาพด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก และนำข้อมูลที่ได้นำประกอบกับผลการวิจัยเชิงปริมาณ จากนั้นจัดการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้มีส่วนเกี่ยวข้องเพื่อร่วมกันพิจารณาและยืนยันผลการวิจัย ตลอดจนสังเคราะห์ข้อเสนอเชิงแนวทางในการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำเขตอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยมีผู้เข้าร่วมการสนทนากลุ่มรวมทั้งสิ้น จำนวน 15 คน

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและสามารถอธิบายประเด็นการวิจัยได้อย่างรอบด้าน สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยพัฒนาขึ้นจากการกำหนดนิยามศัพท์และองค์ประกอบของตัวแปรตามกรอบแนวคิดการวิจัย แบบสอบถามแบ่งออกเป็น 5 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1

ข้อมูลทั่วไปของผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 7 ข้อ ตอนที่ 2 ปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุ ในเรือนจำอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำนวน 16 ข้อ ตอนที่ 3 ปัจจัยด้านการบริการและการสงเคราะห์ ของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำนวน 35 ข้อ ตอนที่ 4 แบบสอบถามเกี่ยวกับ คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จำนวน 20 ข้อ และตอนที่ 5 ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมจากผู้ตอบแบบสอบถาม

ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เป็นเครื่องมือ ในการเก็บรวบรวมข้อมูล โดยจัดทำแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง จำนวน 3 ฉบับ เพื่อใช้กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แต่ละกลุ่ม ได้แก่ กลุ่มผู้บริหารเรือนจำ กลุ่มผู้ปฏิบัติงานในเรือนจำ กลุ่มเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภายนอก เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ

3. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย ดำเนินการพัฒนาเครื่องมือวิจัยทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ อย่างเป็นระบบ เพื่อให้เครื่องมือมีความถูกต้องและน่าเชื่อถือ ในส่วนของการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ พัฒนาแบบสอบถามตามกรอบแนวคิดการวิจัย และนำเสนอแบบสอบถามต่ออาจารย์ที่ปรึกษาเพื่อตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา ก่อนนำไปประเมินความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 คน ผลการตรวจสอบพบว่าค่าดัชนีความสอดคล้องของเนื้อหา (IOC) ของข้อคำถามอยู่ระหว่าง 0.67-1.00 จากนั้นผู้วิจัยได้ปรับปรุงแก้ไขข้อความให้มีความชัดเจนตามข้อเสนอแนะ ของผู้เชี่ยวชาญ และนำแบบสอบถามที่ผ่านการปรับปรุงแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) กับผู้ต้องขังสูงอายุ ในเรือนจำอำเภอนาทวี จังหวัดสงขลา จำนวน 35 คน เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของภาษาและความ สมบูรณ์ของแบบสอบถาม โดยวิเคราะห์ค่าความเชื่อมั่นด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) (1990) ซึ่งได้ค่าความเชื่อมั่นเท่ากับ 0.965 แสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่น อยู่ในระดับสูงและสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

สำหรับการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสัมภาษณ์เชิงลึกและนำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษา ตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของประเด็นคำถาม ก่อนนำไปใช้เก็บรวบรวมข้อมูล นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ใช้วิธีการตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกในแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ทั้งด้านช่วงเวลา สถานที่ และ บุคคล เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูล หากข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ มีความสอดคล้องกัน จึงนำ มาสรุปและใช้ประกอบการวิเคราะห์ผลการวิจัยต่อไป

4. การเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ในระเบียบวิธี วิจัย สำหรับการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยถึงหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อขอ ความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำเขตอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา จากนั้นดำเนินการแจกแบบสอบถามแก่กลุ่มตัวอย่าง และตรวจสอบความสมบูรณ์ของแบบสอบถามที่ได้

รับคืน ก่อนนำข้อมูลมาจัดหมวดหมู่และเตรียมสำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป

ในส่วนของการวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยประสานงานและขอความร่วมมือจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญเพื่อขอสัมภาษณ์อย่างเป็นทางการ ระหว่างการสัมภาษณ์ผู้วิจัยได้จดบันทึกข้อมูลและบันทึกเสียงการสนทนา จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาถอดเทปและเรียบเรียงเนื้อหา เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์และสังเคราะห์ผลการวิจัยต่อไป

5. การวิเคราะห์ข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อค้นพบที่สามารถอธิบายประเด็นการวิจัยได้อย่างครอบคลุม สำหรับการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณ ผู้วิจัยใช้สถิติเชิงพรรณนาในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ (Frequency) ค่าร้อยละ (Percentage) ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) เพื่อนำเสนอข้อมูลทั่วไปและระดับความคิดเห็นของผู้ต้องขังสูงอายุเกี่ยวกับปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับคุณภาพชีวิตในเรือนจำ

ส่วนการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์เชิงลึกมาถอดความและจัดหมวดหมู่เนื้อหา จากนั้นทำการวิเคราะห์เชิงพรรณนา โดยสังเคราะห์และตีความข้อมูลที่ได้ให้มีความเชื่อมโยงกัน ก่อนนำมาสรุปเป็นประเด็นสำคัญและรายงานผลการวิจัยต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา ส่วนใหญ่เป็นเพศชาย จำนวน 160 คน คิดเป็นร้อยละ 86.49 โดยมีอายุอยู่ในช่วง 60-69 ปี จำนวน 167 คน คิดเป็นร้อยละ 90.27 สะท้อนให้เห็นว่า กลุ่มผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่เป็นผู้ชายวัยเกษียณ มีสถานภาพสมรส จำนวน 103 คน คิดเป็นร้อยละ 55.68 ส่วนใหญ่จบการศึกษาระดับประถมศึกษา ประถมศึกษา จำนวน 83 คน คิดเป็นร้อยละ 44.86 ในแง่ของรายได้ พบว่า ผู้ต้องขังสูงอายุ มีรายได้ไม่พอใช้ / มีหนี้สิน จำนวน 105 คน คิดเป็นร้อยละ 56.76 นอกจากนี้ ผู้ต้องขังสูงอายุส่วนใหญ่ เป็นสมาชิกชมรมผู้สูงอายุ จำนวน 124 คน คิดเป็นร้อยละ 67.03 และเป็นกลุ่มที่มีผู้ดูแลหลังพ้นโทษ จำนวน 157 คน คิดเป็นร้อยละ 84.86

2. ปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พบว่า ผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกัน โดยผลการวิจัยเชิงปริมาณชี้ให้เห็นว่าปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขัง อยู่ในระดับปานกลาง ซึ่งสอดคล้องกับข้อมูลเชิงคุณภาพที่ระบุถึงข้อจำกัดในด้านการจัดสรรสิ่งจำเป็นพื้นฐาน เช่น ความต้องการอาหารที่มีโภชนาการเหมาะสม การจัดหาเสื้อผ้าที่เพียงพอ การเข้าถึงยารักษาโรคและการจัดสภาพแวดล้อมของเรือนนอน โดยพบว่า ผู้ให้ข้อมูลให้ความสำคัญกับอาหารและยาเป็นพิเศษ เมื่อเปรียบเทียบกับปัจจัยอื่นๆ ในขณะเดียวกัน ปัญหาด้านเรือนนอน

และเครื่องนุ่งห่มที่ไม่เพียงพอ ปัจจัยเหล่านี้มีค่าเฉลี่ยต่ำกว่าด้านอื่น ซึ่งชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงปัจจัย 4 เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ

3. การบริการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พบว่า ผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกันหลายมิติ การบริการและการสงเคราะห์โดยรวมอยู่ในระดับปานกลาง โดยมีปัจจัยสำคัญที่ได้รับคะแนนเฉลี่ยสูงสุด คือ อัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่ ขณะที่หลักสูตรการอบรมวิชาชีพและกีฬาและนันทนาการได้รับการประเมินในระดับใกล้เคียงกัน โดยเน้นถึงความสำคัญของปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขัง เช่น การดูแลสุขภาพร่างกายและจิตใจที่เหมาะสม การจัดสวัสดิการที่ตรงความต้องการและการจัดกิจกรรมกีฬาและนันทนาการที่ช่วยบรรเทาความเครียดและเสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างผู้ต้องขัง นอกจากนี้ ยังชี้ถึงความจำเป็นของการปรับปรุงสภาพแวดล้อมในเรือนจำ การอบรมวิชาชีพ การปรับหลักสูตรให้เหมาะสมกับผู้ต้องขังสูงอายุหรือผู้มีข้อจำกัดทางร่างกายจะช่วยเพิ่มโอกาสในการพัฒนาทักษะและเตรียมความพร้อมในการกลับคืนสู่สังคม

4. คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พบว่า โดยรวมคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำอยู่ในระดับมาก โดยด้านที่ได้รับคะแนนสูงสุด คือ สัมพันธภาพทางสังคม รองลงมา คือ ด้านร่างกาย ด้านสิ่งแวดล้อมและด้านจิตใจ ผู้ต้องขังสูงอายุเผชิญกับปัญหาด้านร่างกายและใจอย่างต่อเนื่อง เช่น การขาดการดูแลสุขภาพที่เหมาะสมและการขาดการสนับสนุนด้านจิตใจ ซึ่งเป็นปัจจัยที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต โดยเฉพาะในด้านร่างกายและสุขภาพใจ แต่ยังมีปัญหาที่ต้องได้รับการปรับปรุงในด้านจิตใจของผู้ต้องขัง ซึ่งชี้ให้เห็นว่า ผู้ต้องขังสูงอายุมีความเสี่ยงต่อการโดดเดี่ยวจากการขาดการติดต่อกับครอบครัวและเพื่อน ผู้ต้องขังสูงอายุมีสัมพันธภาพทางสังคมอยู่ในระดับมาก โดยมีการช่วยเหลือจากเจ้าหน้าที่และเพื่อนร่วมเรือนจำในการเสริมสร้างความสัมพันธ์และเพิ่มคุณภาพชีวิตในด้านสิ่งแวดล้อม พบปัญหาความไม่เหมาะสมของสิ่งอำนวยความสะดวกและการขาดการปรับปรุงสถานที่ให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ซึ่งส่งผลกระทบต่อความสะดวกสบายและสุขภาพกาย ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมยังต้องการการปรับปรุงเพื่อเพิ่มคุณภาพชีวิตในด้านนี้

5. การยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ อำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สามารถดำเนินการผ่านแนวทางสำคัญ 5 แนวทาง ที่ครอบคลุมมิติสำคัญของชีวิต ได้แก่ แนวทางการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมในเรือนจำสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ แนวทางการพัฒนาการดูแลสุขภาพและบริการทางการแพทย์สำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ แนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตและการสร้างกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ แนวทางการสร้างโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุและแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวและสังคมสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ ซึ่งแนวทางทั้ง 5 แนวทางนี้ตอบสนองต่อยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังและนโยบายผู้สูงอายุของกรมราชทัณฑ์ และยัง

สอดคล้องกับงานวิจัยของนิวัติ เอี่ยมเที่ยง และสืบทพงศ์ สุขสม (2566, หน้า 41-51) ที่พบว่า การกำหนด กระบวนทัศน์การบริหารจัดการสำนักงานคุมประพฤติ 3 จังหวัดชายแดนใต้ ผู้บริหารจะมีการนำข้อมูล เกี่ยวกับภาวะแวดล้อมด้านบริบทของพื้นที่ สถานการณ์ สภาพแวดล้อม ข้อมูลเกี่ยวกับชนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรมมาใช้เป็นฐานในการประกอบการกำหนดกระบวนทัศน์การบริหารจัดการสำนักงาน คุมประพฤติ ทั้งนี้จะให้ความสำคัญกับปัจจัยด้านรูปแบบการบริหารจัดการและด้านการบริหารบุคคลเป็นสำคัญ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการวิจัยเกี่ยวกับปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา แสดงให้เห็นว่า ผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ มีความสอดคล้องกัน โดยชี้ให้เห็นถึง ข้อจำกัดในด้านการจัดสรรสิ่งจำเป็นพื้นฐาน เช่น อาหารที่มีโภชนาการเหมาะสม เสื้อผ้าที่เพียงพอ ยารักษาโรค ที่ครอบคลุม และสภาพแวดล้อมเรือนนอนที่เหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของอัญริช สาริกัลยะ (2563, หน้า 87-99) ระบุว่า ความหลากหลายของเมนูอาหารส่งผลโดยตรงต่อสุขภาพและความพึงพอใจในชีวิต ประจำวันของผู้ต้องขัง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pageau et al. (2021) ที่เน้นถึงปัญหาการขาดแคลน อาหารที่เหมาะสมและอาหารตามความต้องการของผู้สูงอายุในเรือนจำ เช่น ผักและผลไม้จำเป็นต่อการ ควบคุมโรคเรื้อรัง ส่วน มนัสวี แผนสมบุรณ์, ชาญคณิต กฤตยา สุริยะมณ และศุภกร ปุญญฤทธิ์ (2561) พบว่า การจัดหาเครื่องนุ่งห่มที่เหมาะสมกับสภาพแวดล้อมและร่างกายของผู้ต้องขังสูงอายุมีความสำคัญ เนื่องจากช่วยลดความเสี่ยงต่อปัญหาสุขภาพ ในขณะที่ธงชัย ทองคำ (2563) ระบุว่า การขาดแคลนยาและ การรักษาโรคเรื้อรังเป็นปัญหาสำคัญในเรือนจำ โดยเฉพาะในกลุ่มผู้สูงอายุที่ต้องการการดูแลเฉพาะทาง สอดคล้องกับงานวิจัยของพิษณุ รูปเหมาะ และสุกักร์ สมอนา (2566, หน้า 77-89) ที่พบว่า ความแออัดใน เรือนนอนเพิ่มความเสี่ยงในการแพร่กระจายโรคและส่งผลต่อสุขภาพจิตของผู้ต้องขัง

2. การบริการและการสงเคราะห์ผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา พบว่า ผลการวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพมีความสอดคล้องกันในหลายมิติ แต่ยังคงเผชิญกับข้อจำกัดในหลาย ด้าน ทั้งสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขัง สภาพแวดล้อมการจัดสวัสดิการ การบริการสุขภาพ กีฬา และนันทนาการ อัตราค่าจ้างเจ้าหน้าที่หลักสูตรการอบรมวิชาชีพที่เหมาะสม สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธงชัย ทองคำ (2563) ที่ระบุว่า ผู้ต้องขังสูงอายุต้องการการดูแลจากผู้เชี่ยวชาญด้านสุขภาพโดยเฉพาะ เพื่อจัดการโรคเรื้อรังและปัญหาสุขภาพจิต ส่วน สมรมน ช้วนปรีชา และพิศมัย จารุจิตติพันธ์ (2559, หน้า 110-126) พบว่า การปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวก เช่น การเพิ่มพื้นที่เฉพาะสำหรับผู้สูงอายุ จะช่วยลด ความเสี่ยงด้านสุขภาพและเพิ่มความสะดวกสบายในชีวิตประจำวัน นอกจากนั้น Prost et al. (2021, pp.

206-218) กล่าวไว้ว่า การให้การสงเคราะห์ในกรณีเฉพาะ เช่น การสนับสนุนค่าใช้จ่ายในการรักษาโรคเรื้อรัง เป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยลดภาระด้านสุขภาพในเรือนจำ รวมถึง เพียร์ชีย์รัตน์ เงินงาม และคณะ (2565, หน้า 203-219) ได้เน้นถึงความสำคัญของการเพิ่มการเข้าถึงการดูแลสุขภาพสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ โดยเฉพาะการดูแลโรคเรื้อรัง ส่วน อัญรัช สาริกัลยะ (2563) ที่ระบุว่า กิจกรรมนันทนาการที่สร้างสรรค์มีผลดีต่อสุขภาพจิตของผู้ต้องขัง และสอดคล้องกับงานวิจัยของ Pageau et al. (2021) ที่พบว่า การมีบุคลากรที่เหมาะสมช่วยตอบสนองความต้องการด้านสุขภาพและจิตใจของผู้ต้องขังสูงอายุและการเพิ่มหลักสูตรที่พัฒนาทักษะชีวิต จะช่วยเตรียมผู้ต้องขังให้พร้อมสำหรับการกลับคืนสู่สังคม

3. คุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา โดยรวมอยู่ในระดับมาก โดยเฉพาะในด้านความสัมพันธ์ทางสังคมสุขภาพกาย สิ่งแวดล้อมและสุขภาพใจ ซึ่งแต่ละด้านล้วนเป็นองค์ประกอบสำคัญที่มีผลต่อคุณภาพชีวิตโดยรวม สอดคล้องกับงานวิจัยของ Buttagat et al. (2020, pp. 19-24) พบว่า การออกกำลังกายประเภทการเดินและการยืดเหยียดกล้ามเนื้ออย่างสม่ำเสมอสามารถช่วยลดอาการปวดข้อและเสริมสร้างความแข็งแรงของร่างกายได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของ Papa, Tafuri, & Vaccarezza (2021) พบว่า โปรแกรมการออกกำลังกายสำหรับผู้ต้องขัง ก็สามารถเป็นประโยชน์ต่อผู้ต้องขังในเรือนจำ การฝึกออกกำลังกายภายใต้การดูแลจะเป็นกลยุทธ์การรับมือที่มีประสิทธิภาพในการรับมือกับการถูกคุมขัง และสอดคล้องกับงานวิจัยของเพียร์ชีย์รัตน์ เงินงาม และคณะ (2565, หน้า 203-219) พบว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขัง โดยส่งเสริมให้มีการเล่นและแข่งขันกีฬา การดูแลสุขภาพ สุขภาพอนามัย การรักษาพยาบาล การรับประทานอาหารที่สะอาดถูกสุขอนามัย มีโครงการจิตอาสา และโครงการเตรียมพร้อมก่อนปล่อย

4. แนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำ ในอำเภอเมือง จังหวัดสงขลา มี 5 แนวทาง ได้แก่ 1) แนวทางการปรับปรุงสิ่งอำนวยความสะดวกและสภาพแวดล้อมในเรือนจำ 2) แนวทางการพัฒนาการดูแลสุขภาพและบริการทางการแพทย์สำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ 3) แนวทางการส่งเสริมสุขภาพจิตและสร้างกิจกรรมนันทนาการสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ 4) แนวทางการสร้างโอกาสในการเรียนรู้และพัฒนาทักษะสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ และ 5) แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของครอบครัวและสังคม ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี (พ.ศ. 2561-2580) ด้านการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์และการสร้างโอกาส ความเสมอภาคและลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม นอกจากนี้ ยังตอบสนองข้อกำหนดมาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติในการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังที่เน้นการปฏิบัติต่อผู้ต้องขังด้วยมนุษยธรรม คำนึงถึงศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ รวมถึงหลักการดูแลสุขภาพผู้ต้องขังสูงอายุเป็นพิเศษ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

1.1 ภาครัฐควรกำหนดนโยบาย เพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้รับโภชนาการที่เหมาะสม โดยกรมราชทัณฑ์ร่วมกับกระทรวงสาธารณสุข ควรจัดอาหารที่มีคุณค่าทางโภชนาการสูงและเคี้ยวง่าย รวมถึงการให้ความสำคัญกับเสื้อผ้า เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรคให้เพียงพอและปรับปรุงสภาพแวดล้อมเรือนนอน ให้เหมาะสมต่อสภาพร่างกายของผู้สูงอายุ

1.2 ภาครัฐควรกำหนดนโยบายการสนับสนุนกิจกรรมเพื่อเสริมสร้างสุขภาพจิตและกายของผู้ต้องขังสูงอายุ เพื่อส่งเสริมสุขภาพทั้งร่างกายและจิตใจ ลดภาวะซึมเศร้าและความเครียด นอกจากนี้ ยังควรส่งเสริมการอบรมทักษะอาชีพที่เหมาะสมกับสภาพร่างกาย เช่น การทำอาหารหรือการเรียนรู้เทคโนโลยีพื้นฐาน เพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุสามารถใช้ทักษะเหล่านี้ประกอบอาชีพได้หลังพ้นโทษ

1.3 การเตรียมความพร้อมสำหรับการปล่อยตัวผู้ต้องขังสูงอายุ การมีนโยบายการสนับสนุน การดูแลหลังพ้นโทษสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ โดยกรมราชทัณฑ์ควรจัดทำแผนเพิ่มอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ในการดูแลหลังพ้นโทษร่วมกับครอบครัวหรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง และส่งเสริมหลักสูตรอาชีพ พร้อมสนับสนุนการมีส่วนร่วมของครอบครัวและชุมชน เพื่อการดูแลที่มีประสิทธิภาพเพื่อให้การปรับตัวเข้าสู่สังคมเป็นไปอย่างราบรื่นและมีประสิทธิภาพ

1.4 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรสร้างเครือข่ายการสนับสนุน หลังพ้นโทษสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุ โดยการเชื่อมโยงกับศูนย์ช่วยเหลือผู้สูงอายุ หน่วยงานภาครัฐและองค์กรภาคประชาสังคม เพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุได้รับการช่วยเหลือทั้งในด้านสวัสดิการและการปรับตัวใช้ชีวิตในสังคมภายนอกอย่างมีคุณภาพ

2. ข้อเสนอแนะในการนำไปปฏิบัติ

2.1 กรมราชทัณฑ์ควรจัดตั้งคณะกรรมการที่ประกอบด้วยผู้เชี่ยวชาญด้านโภชนาการ แพทย์ และนักกายภาพบำบัด เพื่อออกแบบเมนูอาหารที่เหมาะสมกับผู้ต้องขังสูงอายุ โดยมุ่งเน้นการลดโซเดียม และน้ำตาล ควรจัดทำมาตรการในการตรวจสอบคุณภาพอาหารและสุขอนามัยในทุกขั้นตอนการจัดเตรียม และเสิร์ฟอาหาร

2.2 กรมราชทัณฑ์ควรจัดทำแผนกิจกรรมที่หลากหลาย ซึ่งเหมาะสมกับความสามารถของผู้ต้องขังสูงอายุ เช่น การฝึกฝนงานฝีมือหรือการทำอาหารร่วมกับผู้เชี่ยวชาญในสาขานั้นๆ และการจัดกิจกรรมนันทนาการ เช่น กีฬาเบาๆหรือการเรียนรู้ทักษะใหม่ๆ ที่สามารถนำไปใช้หลังจากพ้นโทษ

2.3 กรมราชทัณฑ์ควรพัฒนาแผนการดูแลผู้ต้องขังสูงอายุหลังพ้นโทษ โดยจัดตั้งทีมงานที่ประกอบด้วยเจ้าหน้าที่สังคมสงเคราะห์ นักจิตวิทยาและตัวแทนจากองค์กรที่ดูแลผู้สูงอายุ เพื่อให้การประเมินสภาพร่างกายและจิตใจของผู้ต้องขังสูงอายุเป็นไปอย่างครบถ้วนและต่อเนื่อง

2.4 กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ ควรร่วมมือกับศูนย์ช่วยเหลือผู้สูงอายุและหน่วยงานภาครัฐอื่นๆ เพื่อจัดตั้งเครือข่ายการสนับสนุนผู้ต้องขังสูงอายุหลังพ้นโทษ

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำต่างพื้นที่ เช่น เรือนจำในเขตเมืองและชนบท เพื่อเปรียบเทียบปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิต เช่น การเข้าถึงบริการทางการแพทย์ การจัดสวัสดิการและสภาพแวดล้อมภายในเรือนจำ การศึกษานี้จะช่วยชี้ให้เห็นถึงความเหลื่อมล้ำที่อาจเกิดขึ้นและช่วยกำหนดแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของแต่ละพื้นที่

3.2 ควรวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างสุขภาพจิตและสุขภาพกายของผู้ต้องขังสูงอายุ เช่น ผลกระทบของความเครียดต่อโรคเรื้อรังหรือผลของกิจกรรมส่งเสริมสุขภาพจิตต่อสุขภาพโดยรวม การศึกษานี้จะช่วยพัฒนากลยุทธ์การดูแลสุขภาพแบบองค์รวมที่มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น

3.3 ควรมีการศึกษาถึงทักษะชีวิตที่จำเป็นสำหรับผู้ต้องขังสูงอายุที่เตรียมพ้นโทษ เช่น ทักษะการจัดการด้านการเงิน การปรับตัวในสังคมหรือการดูแลสุขภาพตนเองหลังพ้นโทษ ในเรือนจำพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทที่แตกต่างกัน การศึกษานี้จะช่วยพัฒนาโครงการฟื้นฟูสมรรถภาพและการฝึกอบรมที่ตรงกับความต้องการของผู้ต้องขังสูงอายุในระยะหลังพ้นโทษ เพื่อเพิ่มโอกาสในการกลับคืนสู่สังคมอย่างมีคุณภาพและลดโอกาสการกระทำผิดซ้ำ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่องแนวทางการยกระดับคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำอำเภอเมืองจังหวัดสงขลา พบองค์ความรู้ใหม่ที่สำคัญ ได้แก่ ปัจจัย 4 ในการดำรงชีวิตจำเป็นต้องปรับปรุง โดยเฉพาะอาหาร ยา เครื่องนุ่งห่ม และที่อยู่อาศัยให้เพียงพอและมีคุณภาพ เพื่อตอบสนองความต้องการเฉพาะของผู้ต้องขังสูงอายุอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการบริการและสงเคราะห์ต้องพัฒนาการดูแลสุขภาพกาย-ใจ สวัสดิการ สภาพแวดล้อม อบรมวิชาชีพ และเตรียมพร้อมกลับสู่สังคม เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตและศักยภาพการปรับตัว ในด้านคุณภาพชีวิตขึ้นอยู่กับสุขภาพกาย-ใจ สัมพันธภาพสังคม และสิ่งแวดล้อม จึงต้องเสริมระบบดูแลสุขภาพ ส่งเสริมปฏิสัมพันธ์กับครอบครัว และปรับสภาพเรือนจำให้เอื้ออำนวย และแนวทางปฏิบัติจริงสร้างประโยชน์ทุกฝ่าย มุ่งดูแลร่างกาย-จิตใจ สอดคล้องยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี มาตรฐาน UN และนโยบายกรมราชทัณฑ์ เพื่อให้ผู้ต้องขังสูงอายุมีศักดิ์ศรีและคุณภาพชีวิตที่ดีทั้งในและนอกเรือนจำ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กรมราชทัณฑ์. (2567ก). แผนปฏิบัติราชการกรมราชทัณฑ์ พ.ศ. 2567. เข้าถึงได้จาก <https://drive.google.com/drive/folders/1jm6atF3bUvD0iQxTMV0ZcPUoupcJKWA6>
- กรมราชทัณฑ์. (2568). รายงานสถิติผู้ต้องราชทัณฑ์. เข้าถึงได้จาก <http://www.correct.go.th/stath-omepage/>
- กฤษฎพงษ์ พุทธะกุล และเสกสัน เครือคำ. (2562). การพัฒนาประสิทธิภาพของระบบงานราชทัณฑ์ไทยเปรียบเทียบกับประเทศมาเลเซีย. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม.
- ธงชัย ทองคำ. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดมหาสารคาม. (วิทยานิพนธ์รัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยราชภัฏมหาสารคาม.
- นิติ เอี่ยมเที่ยง และสืบพงศ์ สุขสม. (2566). กระบวนการจัดการบริหารจัดการภาครัฐแนวใหม่ของสำนักงานคุมประพฤติสามจังหวัดชายแดนใต้. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์, 8(4), 41-51. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmbr/article/view/262892/179953>

- พิษณุ รูปเหมาะ และสุวีร์ สมอนา. (2566). แนวทางการส่งเสริมการจัดการคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังในเรือนจำ: กรณีศึกษาเรือนจำกลางอุดรธานี. *วารสารวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 5(3), 77-89. <https://so08.tci-thaijo.org/index.php/MSJournal/article/view/2153/1640>
- เพ็ญศิริ อรรถาวงศ์. (2567). การพัฒนารูปแบบโรงเรียนผู้สูงอายุเพื่อการส่งเสริมสุขภาพในผู้ต้องขังสูงอายุเรือนจำกลางสงขลา. *วารสารวิชาการสำนักงานสาธารณสุขจังหวัดมหาสารคาม*, 8(17), 104-113. <https://thaidj.org/index.php/AJMP/article/view/15902>
- เพียรชัยรัตน์ เงินงาม, วันชัย พลเมืองดี, พระชยานันทมณี และชูชาติ สุทธะ. (2565). รูปแบบการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้ต้องขังเรือนจำจังหวัดน่านเชิงพุทธบูรณาการ. *วารสารวิจัยวิชาการ*, 5(5), 203-219. <https://doi.org/10.14456/jra.2022.117>
- มนัสวี แผนสมบุรณ์, ชาญคณิต กฤตยา สุริยะมณ และศุภกร ปุญญฤทธิ์. (2561). แนวทางในการพัฒนาการปฏิบัติงานด้านสวัสดิการต่อผู้ต้องขังสูงอายุ: กรณีศึกษาเรือนจำกลางคลองเปรมและพัฒนาสถานหญิงกลาง กรุงเทพมหานคร. ใน จินดา ขลิบทอง (บ.ก.), *การประชุมเสนอผลงานวิจัยระดับชาติ มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช ครั้งที่ 9, 29 พฤศจิกายน 2562* (หน้า 683-701). นนทบุรี: มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช.
- สมรมน ช้วนปรีชา และพิศมัยจารุจิตติพันธ์. (2559). ปัจจัยที่ส่งผลต่อคุณภาพชีวิตของผู้ต้องขังสูงอายุในเรือนจำและทัณฑสถานเขตกรุงเทพมหานคร. *วารสารเกษมบัณฑิต*, 17(1), 110-126. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/jkbu/article/view/58839/48482>
- สำนักส่งเสริมและพิทักษ์ผู้สูงอายุ. (2556). *มาตรฐานขั้นต่ำแห่งองค์การสหประชาชาติว่าด้วยการปฏิบัติต่อผู้ต้องขัง*. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์.
- อัญรัช สาริกัลยะ. (2563). ปัจจัยที่ส่งผลต่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุในเขตภาษีเจริญ กรุงเทพมหานคร. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, 10(4), 87-99. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/JDAR/article/view/244506/165959>
- Buttagat, V., Techakhot, P., Wiriya, W., Mueller, M., & Areeudomwong, P. (2020). Effectiveness of traditional Thai self-massage combined with stretching exercises for the treatment of patients with chronic non-specific low back pain: A single-blinded randomized controlled trial. *Journal of Bodywork and Movement Therapies*, 24(1), 19-24. <https://doi.org/10.1016/j.jbmt.2019.03.017>
- Cronbach, L. J. (1990). *Essentials of psychological testing*. (5th ed.). New York, NY: Harper Collins. Publishers.

- Pageau, F., Cornaz, C. D., Gothuey, I., & Seaward, H. (2021). Prison unhealthy lifestyle and poor mental health of older persons. *Frontiers in Psychiatry*, 12, 690291. <https://doi.org/10.3389/fpsyt.2021.690291>
- Papa, V., Tafuri, D., & Vaccarezza, M. (2021). Could physical activity have any role in cardiovascular disease prevention in prisoners? A systematic review. *International Journal of Environmental Research and Public Health*, 18(5), 2307.
- Prost, S. G., Novisky, M. A., Rakes, S., & Tripodi, S. J. (2021). Anxiety and physical health among older adults incarcerated in prison. *Journal of Correctional Health Care*, 27(3), 206-218. <https://doi.org/10.1177/10783458211000000>
- Regoli, R. M., & Hewitt, J. D. (2009). *Exploring criminal justice: The essentials*. Sudbury, MA: Jones and Bartlett Publishers.
- UNODC. (n.d.). *The United Nations Standard Minimum Rules for the Treatment of Prisoners (the Nelson Mandela Rules)*. Retrieved from https://www.unodc.org/documents/justice-and-prison-reform/Nelson_Mandela_Rules-E-ebook.pdf

แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจ
ตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร
ภาค 8*

Guidelines for Promoting Public Participation in Police
Affairs under the National Police Act B.E. 2565 in Provincial
Police Region 8

จิตกร จันทร์คล้าย และทักษญา สง่าโยธิน

Chittakorn Chunklai and Taksaya Sangayotin

มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น, ประเทศไทย

Western University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: 6486010015@western.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการปฏิบัติงานของตำรวจภูธร ภาค 8 2) ศึกษาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนของตำรวจภูธร ภาค 8 และ 3) ศึกษาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8 เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน กลุ่มตัวอย่างที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ของตำรวจภูธร ภาค 8 จำนวน 385 คน โดยใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างแบบง่าย เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสอบถาม สถิติที่ใช้วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าความถี่ ค่าร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์ความแปรปรวนแบบทางเดียวและวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญที่ใช้ในการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยเลือกผู้ให้ข้อมูลแบบเจาะจง จำนวน 21 คน เครื่องมือที่ใช้ คือ แบบสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การปฏิบัติงานของตำรวจภูธร ภาค 8 มีการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม รักษาความสงบเรียบร้อย และรักษาความปลอดภัยให้กับประชาชนอยู่ในระดับมาก

*ได้รับบทความ: 23 เมษายน 2568; แก้ไขบทความ: 17 ธันวาคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 3 กุมภาพันธ์ 2569

2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนของตำรวจภูธร ภาค 8 มีการสื่อสารและการติดต่อกับประชาชนและชุมชน การสนับสนุนกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชน และการสนับสนุนการจัดตั้งหรือการทำงานร่วมกับกลุ่มอาสาสมัคร

3. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจ ได้แก่ 1) การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม โดยใช้เทคโนโลยีเพื่อการสื่อสารที่รวดเร็ว 2) การรักษาความสงบเรียบร้อยผ่านการอบรมการใช้กล้องวงจรปิดและการสร้างช่องทางการสื่อสารที่เข้าถึงได้ง่าย 3) การส่งเสริมการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร โดยการเปิดช่องทางให้แสดงความคิดเห็นและร่วมตัดสินใจ และ 4) การเสริมสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจ เพื่อเพิ่มความเชื่อมั่นในบทบาทของตำรวจและสร้างความร่วมมือในการป้องกันอาชญากรรม

คำสำคัญ: การส่งเสริม; การมีส่วนร่วมของประชาชน; กิจการตำรวจ

Abstract

This research aimed to: 1) examine the operational performance of Provincial Police Region 8; 2) investigate the promotion of public participation by Provincial Police Region 8; and 3) propose guidelines for promoting public participation in police affairs under the National Police Act B.E. 2565 in Provincial Police Region 8. The study employed a mixed-methods approach. The quantitative sample consisted of 385 residents living in the area of Provincial Police Region 8, selected through simple random sampling. The research instrument was a questionnaire. Data were analyzed using descriptive statistics, including frequency, percentage, mean, and standard deviation, as well as inferential statistics, including one-way ANOVA and multiple regression analysis. For the qualitative component, 21 key informants were selected through purposive sampling. The instruments included in-depth interviews and focus group discussions, and the data were analyzed using content analysis.

The results of the study found that:

1. The operations of the Provincial Police Region 8 are highly effective in preventing and suppressing crime, maintaining peace and order, and ensuring public safety.
2. Promoting participation included communication and contact with the public and the community, supporting public participation activities, and supporting the establishment

or collaboration with volunteer groups.

3. Guidelines for promoting participation include (1) crime prevention and suppression using technology for rapid communication, (2) maintaining peace and order through training on the use of CCTV cameras and creating easily accessible communication channels, (3) promoting information awareness by opening channels for expressing opinions and participating in decision-making and (4) strengthening relationships and trust to increase confidence in the role of the police and create cooperation in crime prevention.

Keywords: Promotion; Public participation; Police affairs

1. บทนำ

สถานการณ์ในยุคปัจจุบันเผชิญกับความท้าทายหลายด้านทั้งเศรษฐกิจที่ฟื้นตัวแต่ยังเปราะบาง สภาพภูมิอากาศที่รุนแรงขึ้น และการเปลี่ยนแปลงทางสังคมจากเทคโนโลยีและโครงสร้างประชากร เกิดการเปลี่ยนแปลงและสร้างความเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ก่อให้เกิดปัญหาสังคม ปัญหาแรงงาน ปัญหา ยาเสพติดและปัญหาอาชญากรรม จากรายงานของ Ipsos (2025) เปิดเผยผลสำรวจ What Worries Thailand H1 2025 พบการทุจริตทางการเงินและการเมือง 45% ความยากจนและความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม 37% อัตราการว่างงาน 31% อัตราเงินเฟ้อ 24% อาชญากรรมและความรุนแรง 22% ปัญหาอาชญากรรมมีแนวโน้มสูงมากขึ้น ส่งผลกระทบต่อสถานการณ์ทางสังคมและอาจนำไปสู่การเพิ่มขึ้นของปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่ต่างๆ (ธรา บัวคำศรี, 2567)

การทำงานของตำรวจในยุคปัจจุบันอยู่ในสภาวะขาดแคลนด้านกำลังพล และอุปกรณ์เครื่องมือเครื่องใช้ต่างๆ จึงต้องพยายามปฏิบัติหน้าที่อย่างสุดความสามารถด้วยความเป็นตำรวจมืออาชีพ โดยมุ่งเน้นให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด ปัญหาอาชญากรรมถือได้ว่าเป็นปัญหาที่หลายประเทศทั่วโลก ไม่สามารถแก้ไขให้หมดไปได้อย่างถาวร ซึ่งล้วนแล้วแต่ส่งผลกระทบต่อความเป็นอยู่ของประชาชนและนำปัญหาการกระทำความผิดในรูปแบบต่างๆ เพื่อความอยู่รอด ยิ่งชุมชนใดได้รับความเจริญจากการขยายตัวของชุมชนเมืองมากเท่าไร คนในชุมชนนั้นก็จะมีพฤติกรรมที่เห็นแก่ตัวสูง ด้วยว่าต่างคนต่างดิ้นรนที่จะแข่งขันกันเพื่อให้ไปถึงเป้าหมายที่ตนเองต้องการและเพื่อให้เป็นที่ยอมรับของคนในสังคมนั้นๆ เมื่อความสัมพันธ์ของคนในชุมชนเกิดการแบ่งแยก จึงทำให้ความแน่นแฟ้นของคนในชุมชนอ่อนแอลงและนำมาซึ่งปัญหาการก่ออาชญากรรม (ณัฐธิดา วัชร, 2565, หน้า 56-79) เนื่องจากขาดกลไกการมีส่วนร่วมของประชาชนที่เป็นรูปธรรม เช่น ช่องทางรายงานเหตุแบบเรียลไทม์ผ่านแอปพลิเคชันดิจิทัลที่เชื่อมโยงกับตำรวจท้องถิ่นโดยตรง หรือระบบฐานข้อมูลชุมชนที่ประชาชนอัปเดตข้อมูลเสี่ยงภัยได้เอง ซึ่งช่วยลดช่องว่างการสื่อสารและเพิ่มความรวดเร็วในการตอบสนอง (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2567ก)

ตำรวจภูธรภาค 8 (2567) เป็นหน่วยงานระดับกองบัญชาการของสำนักงานตำรวจแห่งชาติ มีหน้าที่รับผิดชอบการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรมในพื้นที่ 7 จังหวัดภาคใต้ตอนบน ได้แก่ กระบี่ ชุมพร นครศรีธรรมราช พังงา ภูเก็ต ระนอง และสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นพื้นที่ที่มีการเติบโตด้านเศรษฐกิจและการท่องเที่ยวอย่างต่อเนื่อง จากสถิติคดีอาญาในปีงบประมาณ 2566 พบว่ามีคดีอาญาเกิดขึ้นรวม 59,225 คดี โดยแบ่งเป็นคดีความผิดเกี่ยวกับชีวิต ร่างกาย และเพศ 1,293 คดี ความผิดเกี่ยวกับทรัพย์ 3,982 คดี ความผิดพิเศษ 2,327 คดี และคดีที่รัฐเป็นผู้เสียหาย เช่น คดียาเสพติด อาวุธปืน และการพนัน 39,601 คดี ซึ่งสามารถจับกุมผู้กระทำความผิดได้ 56,135 คดี ในพื้นที่ที่มีประชากรรวม 4,487,811 คน (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2567ข) ลักษณะพื้นที่ดังกล่าวมีปัจจัยเฉพาะจากการท่องเที่ยวชายฝั่งและการคมนาคมทางทะเล ซึ่งอาจเอื้อต่อการเกิดอาชญากรรมข้ามชาติและการลักลอบค้ายาเสพติด ส่งผลให้พื้นที่เผชิญกับปัญหาอาชญากรรมหลายรูปแบบ เช่น โจรกรรม ปล้นจี้ และยาเสพติด ซึ่งกระทบต่อความปลอดภัยของประชาชนและการพัฒนาประเทศ (ดิเรก คชารักษ์, 2568) ดังนั้น การป้องกันและแก้ไขปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่จึงเป็นภารกิจสำคัญของตำรวจภูธรภาค 8 โดยต้องดำเนินการบังคับใช้กฎหมายอย่างเข้มงวด ควบคู่กับการเสริมสร้างความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานท้องถิ่น เพื่อสร้างสภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการก่ออาชญากรรมและส่งเสริมการตระหนักรู้ของประชาชนเกี่ยวกับผลกระทบของอาชญากรรม

แม้แนวคิดประชาชนคือตำรวจ ตำรวจคือประชาชน จะส่งเสริมความร่วมมือผ่านประชาสัมพันธ์และเครือข่ายเฝ้าระวัง แต่ยังมีข้อจำกัด เช่น ด้านกำลังพลที่ไม่เพียงพอต่อการรับมือกับปัญหาอาชญากรรมที่เพิ่มขึ้น การดึงประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมจึงเป็นกลยุทธ์สำคัญเพื่อเสริมประสิทธิภาพการทำงานของตำรวจ (ทวี สอดส่อง, 2564) โดยเฉพาะในการเฝ้าระวังและแจ้งข่าวสาร ซึ่งพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 กำหนดให้สำนักงานตำรวจแห่งชาติ เปิดโอกาสให้ชุมชน ท้องถิ่น และภาคเอกชนมีส่วนร่วมในการป้องกันอาชญากรรม รักษาความสงบ และความปลอดภัย (พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ, 2565) ที่เน้นการเปิดช่องทางให้ประชาชนมีส่วนร่วมผ่านระบบดิจิทัล เพื่อรายงานเหตุและร่วมแก้ไขปัญหาอาชญากรรม (สำนักงานตำรวจแห่งชาติ, 2566) นอกจากนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนยังช่วยสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตำรวจกับชุมชน ทำให้เกิดความไว้วางใจและความเข้าใจซึ่งกันและกัน ส่งผลให้การป้องกันอาชญากรรมมีประสิทธิภาพมากขึ้น (สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน), 2566)

การวิจัยนี้จึงมุ่งศึกษาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8 ที่เน้นความร่วมมือกับชุมชนและท้องถิ่น เพื่อสร้างความไว้วางใจและประสิทธิภาพการป้องกันอาชญากรรม โดยกำหนดหน้าที่ตำรวจรักษาความสงบเรียบร้อยร่วมกับประชาชน ท้องถิ่น ภาคเอกชน ให้มีการตกลงร่วมกัน ส่งเสริมการให้บริการประชาชน เพิ่มช่องทางร้องเรียน และสนับสนุนการมีส่วนร่วมผ่านระบบสารสนเทศดิจิทัล เพื่อเติมเต็มช่องว่างดังกล่าว เนื่องจากการแก้ไขปัญหาอาชญากรรมให้มีประสิทธิภาพ จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องแก้ไขให้

ตรงจุดด้วยการอาศัยความร่วมมือร่วมใจจากประชาชน ชุมชน ท้องถิ่นและองค์กรในพื้นที่ โดยจะช่วยเสริมประสิทธิภาพป้องกันอาชญากรรม ลดคดีที่เกิดซ้ำและสร้างความไว้วางใจระหว่างตำรวจ-ชุมชนอย่างยั่งยืน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติงานของตำรวจภูธร ภาค 8 ในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565
2. เพื่อศึกษาการส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8
3. เพื่อหาแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) โดยดำเนินการศึกษาทั้งการวิจัยเชิงปริมาณและการวิจัยเชิงคุณภาพ ซึ่งผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการวิจัยไว้ดังต่อไปนี้

1. ประชากรและกลุ่มตัวอย่าง ดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ โดยกำหนดประชากร กลุ่มตัวอย่าง และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ ประชาชนที่อาศัยอยู่ในพื้นที่ความรับผิดชอบของตำรวจภูธร ภาค 8 ซึ่งเป็นผู้มีสิทธิเลือกตั้งในจังหวัดกระบี่ ชุมพร นครศรีธรรมราช พังงา ภูเก็ต ระนอง และสุราษฎร์ธานี รวมจำนวนทั้งสิ้น 3,541,235 คน (สำนักบริหารการทะเบียน, 2568) โดยกำหนดขนาดกลุ่มตัวอย่างตามสูตรของ Krejcie และ Morgan (1970, pp. 607-610) ได้จำนวนกลุ่มตัวอย่าง 385 คน จากนั้นกำหนดการเก็บข้อมูลแบบโควตา (Quota Sampling) จังหวัดละเท่าๆ กัน จังหวัดละ 55 คน และดำเนินการคัดเลือกกลุ่มตัวอย่างด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling)

ในส่วนการวิจัยเชิงคุณภาพดำเนินการโดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) โดยผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 21 คน ซึ่งผู้วิจัยคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) จากผู้ที่มีความรู้ประสบการณ์ และเกี่ยวข้องกับการดำเนินงานด้านความปลอดภัยและการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่ตำรวจภูธร ภาค 8 แบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) กลุ่มเจ้าหน้าที่ตำรวจ จากสถานีตำรวจในจังหวัดกระบี่ ชุมพร นครศรีธรรมราช พังงา ภูเก็ต ระนอง และสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีหน้าที่เกี่ยวข้องกับการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม การรักษาความสงบเรียบร้อย และการดูแลความปลอดภัยของประชาชน จำนวน 7 คน 2) กลุ่มเจ้าหน้าที่จากหน่วยงานภาคเอกชน ในจังหวัดดังกล่าว เช่น บริษัทหรือห้างร้านที่มีบทบาทสนับสนุนความร่วมมือระหว่างตำรวจและหน่วยงานต่างๆ รวมถึงการเผยแพร่ข้อมูลและส่งเสริมการมี

ส่วนร่วมของภาคประชาชนในกิจกรรมของตำรวจ จำนวน 7 คน และ 3) กลุ่มประชาชนในพื้นที่ จังหวัด กระบี่ ชุมพร นครศรีธรรมราช พังงา ภูเก็ต ระนอง และสุราษฎร์ธานี ซึ่งมีบทบาทหรือมีส่วนร่วมกับการ ดำรวจ ชุมชน ท้องถิ่น และองค์กรต่างๆ ในการร่วมแก้ไขปัญหายาอาชญากรรมในพื้นที่ จำนวน 7 คน การ สนทนากลุ่ม เป็นการจัดการสนทนากลุ่มกับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ในกิจการตำรวจ รวมทั้งสิ้น 6 คน ประกอบด้วย เจ้าหน้าที่ตำรวจในจังหวัดสุราษฎร์ธานี จำนวน 2 คน เจ้าหน้าที่ของหน่วยงานภาคเอกชนในจังหวัดภูเก็ต จำนวน 2 คน และประชาชนในจังหวัดนครศรีธรรมราช จำนวน 2 คน เพื่อยืนยันผลการวิจัยและหาข้อสรุปแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนใน กิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8

2. เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้ได้ข้อมูลที่ ครอบคลุมตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยเชิงปริมาณ โดยการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสอบถาม ประกอบด้วย คำถามแบบปลายปิดและปลายเปิด ครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวกับการศึกษา โดยแบ่งออกเป็น 3 ตอน ได้แก่ ตอนที่ 1 แบบสอบถามเกี่ยวกับข้อมูลส่วนบุคคลของผู้ตอบแบบสอบถาม มีลักษณะเป็นแบบตรวจ สอบรายการ (Checklist) เพื่อสอบถามข้อมูลทั่วไป ได้แก่ เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ และจังหวัด ที่อาศัยอยู่ในปัจจุบัน รวมจำนวน 6 ข้อตอนที่ 2 แบบสอบถามเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตำรวจภูธร ภาค 8 ในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 จำนวน 13 ข้อ ลักษณะคำถามเป็น มาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale) และตอนที่ 3 แบบสอบถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ ประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8 จำนวน 12 ข้อ โดยเป็นแบบสอบถามมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Likert Scale)

การวิจัยเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลเป็นแบบสัมภาษณ์กึ่งโครงสร้าง (Semi-structured Interview) โดยใช้วิธีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) และการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกจากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ แบบสัมภาษณ์แบ่งออกเป็น 3 ส่วน ได้แก่ ส่วนที่ 1 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติงานของตำรวจภูธร ภาค 8 ในกิจการตำรวจ ตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 จำนวน 4 ข้อ ส่วนที่ 2 ประเด็นคำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วม ของประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8 จำนวน 4 ข้อ และส่วนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับข้อเสนอแนะเพิ่มเติม เป็นคำถามปลายเปิด เพื่อเปิดโอกาสให้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระและครอบคลุมประเด็นที่เกี่ยวกับการวิจัย

3. ขั้นตอนการสร้างเครื่องมือวิจัย ได้ดำเนินการพัฒนาและตรวจสอบคุณภาพของเครื่องมือวิจัย ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ เพื่อให้เครื่องมือมีความถูกต้องเที่ยงตรง และน่าเชื่อถือ โดยการวิจัย เชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้จัดทำแบบสอบถามตามกรอบแนวคิดการวิจัย และนำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจ สอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา ก่อนนำไปประเมินความตรงเชิงเนื้อหา (Content

Validity) โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เพื่อพิจารณาความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (Index of Item-Objective Congruence: IOC) ซึ่งกำหนดเกณฑ์การยอมรับไว้ที่ 0.50–1.00 หากข้อคำถามใดมีค่า IOC ต่ำกว่า 0.50 ผู้วิจัยจะดำเนินการปรับปรุงแก้ไขหรือตัดออกจากแบบสอบถาม ผลการประเมินพบว่าแบบสอบถามมีค่า IOC เฉลี่ยเท่ากับ 0.99 จากนั้นนำแบบสอบถามไปทดลองใช้ (Try out) กับประชาชนในพื้นที่กรุงเทพมหานคร จำนวน 30 คน เพื่อตรวจสอบความชัดเจนของภาษาและความเหมาะสมของข้อคำถาม ก่อนนำข้อมูลที่ได้นำมาวิเคราะห์หาค่าความเชื่อมั่นของเครื่องมือด้วยวิธีสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha) ซึ่งมีค่าเท่ากับ 0.971 แสดงว่าแบบสอบถามมีความเชื่อมั่นอยู่ในระดับสูงและสามารถนำไปใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูลได้

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้จัดทำแนวคำถามสำหรับการสัมภาษณ์เชิงลึก โดยนำเสนอให้อาจารย์ที่ปรึกษาตรวจสอบความถูกต้องและความเหมาะสมของเนื้อหา ก่อนนำไปประเมินความตรงเชิงเนื้อหา โดยผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน เช่นเดียวกับเครื่องมือเชิงปริมาณ โดยใช้ค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) กำหนดเกณฑ์ยอมรับที่ 0.50–1.00 ผลการประเมินพบว่าแนวคำถามสัมภาษณ์มีค่า IOC เท่ากับ 0.96 ซึ่งอยู่ในเกณฑ์ที่สามารถนำไปใช้ได้ นอกจากนี้ ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความน่าเชื่อถือของข้อมูลด้วยวิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ตามแนวคิดของ Denzin และ Lincoln (2000) โดยเปรียบเทียบข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึกของผู้ให้ข้อมูลสำคัญจากแหล่งข้อมูลที่แตกต่างกัน ทั้งด้านช่วงเวลา สถานที่ และบุคคล เพื่อพิจารณาความสอดคล้องของข้อมูล หากข้อมูลที่ได้จากแหล่งต่างๆ มีความสอดคล้องกัน จึงนำมาสรุปและใช้ประกอบการวิเคราะห์ผลการวิจัยต่อไป

4. จริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ เมื่อเสร็จสิ้นการสร้างเครื่องมือวิจัย ผู้วิจัยขออนุมัติการตรวจสอบจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ทั้งนี้ เครื่องมือมีอยู่ผ่านการตรวจสอบและได้รับอนุมัติจากคณะกรรมการตรวจสอบจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เรียบร้อยแล้ว เอกสารรับรองเลขที่ WTU 2567- 0133 วันที่รับรอง 2 ธันวาคม 2567 ผู้วิจัยจึงทำการเก็บรวบรวมข้อมูลตามลำดับขั้นตอนต่อไป

5. การเก็บรวบรวมข้อมูล ทั้งเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพตามขั้นตอนที่กำหนดไว้ โดยการวิจัยเชิงปริมาณ ผู้วิจัยได้ขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บรวบรวมข้อมูลจากกลุ่มตัวอย่าง จากนั้นดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการแจกแบบสอบถามด้วยตนเอง และใช้แบบสอบถามออนไลน์ผ่าน Google Forms เพื่อส่งให้กลุ่มตัวอย่างตอบแบบสอบถาม เมื่อได้รับแบบสอบถามคืน ผู้วิจัยได้ตรวจสอบความครบถ้วนสมบูรณ์ของข้อมูล ก่อนนำมาจัดหมวดหมู่และบันทึกข้อมูลเข้าสู่โปรแกรมสำเร็จรูปทางสถิติ เพื่อทำการวิเคราะห์ข้อมูล และนำผลการวิเคราะห์มาสรุปเป็นผลการวิจัย

การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้วิจัยได้ขอหนังสือจากบัณฑิตวิทยาลัยเพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเข้าดำเนินการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยผู้วิจัยเป็นผู้ดำเนินการสัมภาษณ์ด้วยตนเองตามแนวคำถามที่

กำหนดไว้ พร้อมทั้งบันทึกเสียงการสัมภาษณ์และจดบันทึกข้อมูลระหว่างการสัมภาษณ์ จากนั้นนำข้อมูลที่บันทึกเสียงมาถอดเทปและเรียบเรียงเนื้อหา เพื่อนำไปใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพต่อไป

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การปฏิบัติงานของตำรวจภูธร ภาค 8 ในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 พบประเด็นที่ต้องนำมาปฏิบัติ เนื่องจาก การปฏิบัติงานของตำรวจภูธร ภาค 8 มีบทบาทสำคัญในการป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม รักษาความสงบเรียบร้อย และรักษาความปลอดภัยให้กับประชาชน ซึ่งสอดคล้องกับการสัมภาษณ์เชิงลึก ที่มีการตั้งจุดตรวจในพื้นที่เสี่ยง ทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและภาคเอกชน โดยมีการจัดการที่ครอบคลุมหลายด้านอย่างมีประสิทธิภาพ

2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจ ถือเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตำรวจและประชาชน ซึ่งตำรวจภูธร ภาค 8 ได้ดำเนินการในการเปิดช่องทางการสื่อสารและติดต่อกับประชาชน การสนับสนุนกิจกรรมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจกรรมต่างๆ และการทำงานร่วมกับกลุ่มอาสาสมัครในการรักษาความปลอดภัย ซึ่งการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นส่วนสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตำรวจและประชาชน สะท้อนวัฒนธรรมองค์กรตำรวจไทย ที่เน้นความสามัคคี ความไว้วางใจ และการยอมรับนโยบายใหม่ๆ เพื่อเสริมสร้างความโปร่งใสและคุณธรรม ลักษณะนี้ปรากฏจากนโยบายผู้บัญชาการที่บังคับใช้กฎหมายควบคู่กับการอำนวยความสะดวกและบริการประชาชนอย่างเสมอภาค โดยให้ความสำคัญกับชุมชนสัมพันธ์มากกว่าการบังคับใช้กฎหมายแบบดั้งเดิม

3. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน พบว่า ตำรวจภูธร ภาค 8 มุ่งเน้นการสร้างความร่วมมือกับประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมและรักษาความสงบเรียบร้อย โดยส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการแจ้งเหตุการณ์ผ่านช่องทางสะดวก สำหรับการรักษาความสงบเรียบร้อย มีการฝึกอบรมวิธีการแจ้งเหตุและการร่วมมือกับตำรวจ รวมทั้งช่องทางการสื่อสารที่เข้าถึงง่าย เพื่อการตอบสนองที่รวดเร็ว การส่งเสริมการรับรู้ข้อมูลข่าวสารผ่านสื่อที่เข้าถึงง่ายและการจัดประชุมหรือเวทีแสดงความคิดเห็น เพื่อให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ และการเสริมสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจระหว่างตำรวจและประชาชนผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น งานวันตำรวจ เพื่อให้ประชาชนเข้าใจบทบาทของตำรวจและสามารถทำงานร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพและราบรื่น

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8 สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การปฏิบัติงานของตำรวจภูธร ภาค 8 มีบทบาทสำคัญในการรักษาความปลอดภัยและป้องกันอาชญากรรมในชุมชน เช่น การตั้งจุดตรวจในพื้นที่เสี่ยง การเฝ้าระวังอาชญากรรมและการสร้างความเชื่อมั่นให้ประชาชน โดยการทำงานร่วมกับหน่วยงานท้องถิ่นและภาคเอกชน ตำรวจได้จัดทีมสายตรวจและสืบสวนรวบรวมข้อมูลเพื่อนำไปสู่การปราบปรามอาชญากรรมอย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนทฤษฎีการปฏิบัติงานตำรวจแบบเน้นการแก้ปัญหาของ Goldstein (1990) ที่เน้นแก้ปัญหาเฉพาะจุด แต่ในบริบทไทยขาดทรัพยากร ทำให้ผลลัพธ์ต่ำกว่าการส่งเสริมชุมชน นัยทางนโยบาย จึงควรปรับ พ.ร.บ.ตำรวจ 2565 ให้มีตัวชี้วัดประสิทธิภาพ (KPI) การบูรณาการการลาดตระเวนกับชุมชน เช่น โมเดลการปฏิบัติงานตำรวจตามพื้นที่ลดคดีทรัพย์ ตามที่ Petchtam & Limwongsakul (2022, pp. 23-33) เพื่อเปลี่ยนวัฒนธรรมจากเชิงรับสู่เชิงรุก สอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์พันธ์ นารีน้อย, กัญญาณัฐ เสี่ยงใหญ่ และจริยาภรณ์ เจริญชีพ (2566, หน้า 49-68) แสดงให้เห็นว่า การปฏิบัติงานของตำรวจมีบทบาทสำคัญต่อความมั่นคง โดยเฉพาะอย่างยิ่งในการป้องกันอาชญากรรมผ่านการมีส่วนร่วมของประชาชนที่ช่วยสนับสนุนและรายงานเหตุการณ์ในชุมชนอย่างมีคุณภาพ

2. การส่งเสริมการมีส่วนร่วมในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 เป็นปัจจัยสำคัญในการสร้างความเข้าใจและความร่วมมือระหว่างตำรวจและชุมชน ผ่านการสื่อสารที่เข้าถึงง่ายและกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในกิจกรรมต่างๆ สอดคล้องทฤษฎี Community Policing ของ Trojanowicz (1983, pp. 6-11) ที่ยืนยันว่า การเสริมพลังชุมชนลดอาชญากรรมยิ่งยกว่าการบังคับใช้กฎหมายเดี่ยว โดยในภาค 8 ช่วยเพิ่มรายงานเหตุ 30% จึงควรพัฒนาแอป Police i lert u ของสำนักงานตำรวจแห่งชาติกับชุมชนตามแผนดิจิทัล 2566-2570 ตามที่จีระ เลขาสนัด และศาสดา พงษ์แพ (2565, หน้า 113-125) ที่ให้มีโครงการตำรวจอิเล็กทรอนิกส์ โดยระบบแอปพลิเคชัน Police i lert u และเพิ่มงบฝึกอบรมอาสา สร้างการกำกับดูแลที่ชุมชนจัดการตัวเองและลดภาระตำรวจได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของฉัตรนารี ทองเรืองวงศ์ และศิพร โกวิท (2565, หน้า 349-359) สนับสนุนว่า การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นกลยุทธ์สำคัญในการลดอาชญากรรม การให้ข้อมูลเกี่ยวกับวิธีป้องกันและจัดการเมื่อพบเหตุการณ์อาชญากรรม ทำให้ประชาชนรู้สึกมีส่วนร่วมและสามารถช่วยเหลือตำรวจได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. แนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8 ประกอบด้วย 4 แนวทาง ได้แก่ 1) การป้องกันและปราบปรามอาชญากรรม 2) การรักษาความสงบเรียบร้อย ผ่านการอบรมการใช้กล้องวงจรปิดและการสร้างช่อง

ทางการสื่อสารที่เข้าถึงได้ง่าย 3) การส่งเสริมการรับรู้ข้อมูลข่าวสาร และ 4) การเสริมสร้างความสัมพันธ์และความไว้วางใจ โดยการมีส่วนร่วมในกิจกรรมของตำรวจ ดังนั้นจึงควรบูรณาการ 4 แนวทางเข้ากับแอป Policelink แบบเรียลไทม์ เพื่อวัดคะแนนความพึงพอใจตาม พ.ร.บ. 2565 และจัดสรรงบประมาณตามผล ตามที่ Petchtam & Limwongsakul (2022) โดยแนวปฏิบัติงานตำรวจที่เน้นตัวชี้วัด KPI การมีส่วนร่วม และควรขยายโมเดลภาค 8 สู่ภาคอื่น โดยเพิ่มการฝึกการทำงานร่วมกันระหว่างตำรวจกับภาคส่วนต่างๆ ในชุมชน ลดช่องว่างกำลังพล ในการกำกับดูแลชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพงษ์พันธ์ นารีน้อย, กัญญาณัฐ เสียงใหญ่ และจริยาภรณ์ เจริญชีพ (2566, หน้า 49-68) ที่พบว่า การมีส่วนร่วมของประชาชนในการเฝ้าระวังและรายงานเหตุการณ์ สามารถเพิ่มประสิทธิภาพในการจัดการความปลอดภัยและลดอัตราอาชญากรรมในพื้นที่ได้ โดยอดิศักดิ์ ถนอมทรัพย์ และทักษกร แสงทองดี (2562, หน้า 1-14) ได้เน้นย้ำถึงการให้ความรู้และการจัดอบรมในด้านความปลอดภัย ซึ่งช่วยให้ประชาชนสามารถร่วมมือกับตำรวจอย่างมีประสิทธิภาพ สอดคล้องกับทักษญา ส่งไยอิน (2567, หน้า 171-188) ด้านการพัฒนาเทคโนโลยีการพัฒนาให้ตอบโจทย์กับปัจจุบัน เช่น การสร้าง Website เพื่อเชื่อมโยงกับการสร้างระบบ Application เข้ามาช่วยให้มากขึ้น

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ควรออกระเบียบย่อยเพื่อบังคับใช้ มาตรา 11 (หน้าที่ตำรวจในการรักษาความสงบเรียบร้อยร่วมกับประชาชน) โดยกำหนดคณะกรรมการตรวจสอบท้องถิ่นที่มีตัวแทนประชาชน 30% เพื่อเสนอความเห็นต่อแผนป้องกันอาชญากรรม ซึ่งยังขาดแนวปฏิบัติชัดเจน สามารถลดช่องว่างการมีส่วนร่วมได้ ตามมาตรา 78 (การประเมินผลการปฏิบัติราชการ)

1.2 สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ควรบังคับใช้ มาตรา 12 (การให้บริการประชาชน) ผ่านแพลตฟอร์มดิจิทัลกลาง เช่น แอป Policelink ที่ประชาชนแสดงความเห็นและติดตามผลคดีแบบเรียลไทม์ ซึ่งยังไม่มีแนวทางบังคับใช้ สอดคล้องกับ มาตรา 79 (การพัฒนากระบวนการสนทนา) เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและลดคดีซ้ำ 20%

2. ข้อเสนอแนะที่นำไปปฏิบัติ

2.1 สถานีตำรวจในพื้นที่ตำรวจภูธร ภาค 8 ควรจัดหลักสูตรฝึกอบรมประจำปีตามมาตรา 13 (การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน) ให้มีอาสาสมัครมากขึ้น พร้อมเพิ่มกล้อง CCTV มือถือและวิทยุสื่อสาร สามารถเพิ่มประสิทธิภาพเฝ้าระวังตามมาตรา 80 (การจัดการทรัพยากรบุคคล)

2.2 สถานีตำรวจในพื้นที่ตำรวจภูธร ภาค 8 ควรกำหนดกิจกรรมพบปะรายเดือนตามมาตรา 11 วาระเฉพาะ เช่น ฟังปัญหาอาชญากรรมท้องถิ่นและบันทึกเป็น KPI ซึ่งยังไม่บังคับใช้ เป็นการสร้าง

ความไว้วางใจและปรับแผนงานตรงความต้องการชุมชน สอดคล้องกับ มาตรา 78 (การประเมินผลการปฏิบัติราชการ)

2.3 สำนักงานตำรวจแห่งชาติ ควรสร้าง Application ที่รวมฐานข้อมูลกฎหมาย ป้องกันอาชญากรรม และปุ่มแจ้งเหตุ GPS เร็ยลโหม้ เพื่อให้ตำรวจในพื้นที่ตำรวจภูธร ภาค 8 ปฏิบัติงานได้รวดเร็วขึ้น

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรขยายขอบเขตการวิจัยไปยังพื้นที่ตำรวจภูธรภาคอื่นๆ เพื่อเปรียบเทียบผลการดำเนินงานและแนวทางการมีส่วนร่วมของประชาชนในพื้นที่ต่างๆ การขยายขอบเขตนี้จะช่วยให้ได้ข้อมูลเชิงเปรียบเทียบและเห็นภาพรวมของประสิทธิภาพการทำงานของตำรวจในระดับประเทศ

3.2 ควรศึกษาปัจจัยที่มีผลต่อการยอมรับและความไว้วางใจของประชาชนในกิจการตำรวจ ควรทำการวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับปัจจัยที่ส่งผลต่อความเชื่อมั่นของประชาชน ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นประโยชน์ในการพัฒนาแนวทางการทำงานที่ตรงกับความต้องการของประชาชน

3.3 ควรพัฒนาเครื่องมือวัดความพึงพอใจของประชาชนที่มีต่อการทำงานของตำรวจอย่างมีมาตรฐาน การสร้างเครื่องมือประเมินความพึงพอใจที่มีมาตรฐานจะช่วยให้สามารถรวบรวมข้อมูลได้อย่างเป็นระบบและเปรียบเทียบผลในระยะยาวได้ ข้อมูลเหล่านี้จะเป็นตัวชี้วัดที่ช่วยในการพัฒนาการปฏิบัติงานของตำรวจและปรับปรุงการมีส่วนร่วมของประชาชนให้ดียิ่งขึ้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่องแนวทางการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในกิจการตำรวจตามพระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565 ของตำรวจภูธร ภาค 8 ทำให้ผู้วิจัยเกิดข้อค้นพบเชิงแนวคิดที่สะท้อนให้เห็นว่า การรักษาความสงบเรียบร้อยและการป้องกันอาชญากรรมในสังคมไม่สามารถดำเนินการได้โดยองค์กรตำรวจเพียงลำพัง แต่จำเป็นต้องอาศัยกลไกความร่วมมือระหว่างตำรวจ ประชาชน และเครือข่ายชุมชนอย่างเป็นระบบ โดยการมีส่วนร่วมของประชาชนถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ช่วยเสริมประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของตำรวจให้สามารถตอบสนองต่อปัญหาอาชญากรรมในพื้นที่ได้อย่างเหมาะสมและทันต่อสถานการณ์ ที่แสดงให้เห็นว่ารูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนที่มีประสิทธิภาพควรประกอบด้วย การสร้างความร่วมมือในการป้องกันอาชญากรรม การพัฒนาช่องทางการสื่อสารระหว่างตำรวจกับประชาชนให้เข้าถึงได้ง่าย การเสริมสร้างการรับรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับบทบาทของตำรวจผ่านกิจกรรมและการประชาสัมพันธ์อย่างต่อเนื่อง รวมทั้งการพัฒนากลไกการมีส่วนร่วมที่เป็นรูปธรรม เช่น เครือข่ายอาสาสมัครหรือกิจกรรมชุมชนสัมพันธ์ ซึ่งจะช่วยสร้างความไว้วางใจและความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างตำรวจกับประชาชนในพื้นที่ ทำให้ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ได้ว่า การพัฒนาประสิทธิภาพการปฏิบัติ

งานของตำรวจควรดำเนินควบคู่ไปกับการส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในลักษณะของความ
ร่วมมือเชิงเครือข่าย ที่เน้นการสื่อสาร การแลกเปลี่ยนข้อมูล และการร่วมกันแก้ไขปัญหาในระดับพื้นที่
เมื่อประชาชนมีบทบาทในการเฝ้าระวัง แจ้งเหตุ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมด้านความปลอดภัยของชุมชน
จะช่วยเสริมศักยภาพในการป้องกันอาชญากรรม ลดความเสี่ยงของการเกิดเหตุ และสร้างความปลอดภัย
ในสังคมได้อย่างยั่งยืนซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการพัฒนาระบบการรักษาความปลอดภัยของสังคม โดยการ
บูรณาการความร่วมมือระหว่างตำรวจ ชุมชน และภาคส่วนต่างๆ ในพื้นที่ จะช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการ
ปฏิบัติงานของตำรวจและเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในการร่วมกันป้องกันและแก้ไขปัญหา
อาชญากรรมในระยะยาว ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กมลภพ ยอดบ่อพลับ, พิงรัก ริยะขัน และนนทชา ชัยทวิชานันท์. (2563). มาตรการป้องกันปัญหา
อาชญากรรมอย่างมีส่วนร่วมของประชาชนในจังหวัดพิษณุโลก. *วารสารราชภัฏเพชรบูรณ์สาร*,
22(1), 87-95. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/jpcru/article/view/246393/167652>
จิระ เลหะสันต์ และศาศวัต เฟ่งแพ. (2565). การประเมินผลโครงการตำรวจอิเล็กทรอนิกส์ โดยระบบ
แอปพลิเคชัน Police i lert u กรณีศึกษา กองบังคับการตำรวจนครบาล 6. *Journal of Roi
Kaensarn Academi*, 7(9), 113-125.

- ฉัตรนารี ทองเรืองวงศ์ และศิพร โกวิท. (2565). การมีส่วนร่วมของประชาชนกับตำรวจชุมชนสัมพันธ์ในการป้องกันอาชญากรรม ในพื้นที่ตำบลสวนใหญ่ อำเภอเมือง จังหวัดนนทบุรี. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, 12(2), 349-359. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/JDAR/article/view/258429/171189>
- ณัฐนิชา วัชร. (2565). บทบาทอาสาสมัครตำรวจบ้านในกระบวนการยุติธรรมชุมชน. *วารสารอาชีววิทยาและสังคมศาสตร์*, 4(2), 56-79.
- ดิเรก คชารักษ์. (2568). *กรมศุลกากรจัดตั้งศูนย์ปฏิบัติการต่อต้านการลักลอบยาเสพติดและสิ่งผิดกฎหมายภาคใต้*. เข้าถึงได้จาก <https://dailytimesthai.com/?p=50966>
- ตำรวจภูธร ภาค 8. (2567). *ประวัติความเป็นมาและอำนาจหน้าที่*. เข้าถึงได้จาก <https://p8.police.go.th/history.php>
- ทวี สอดส่อง. (2564). *ภารกิจตำรวจ คือ รักษาความสงบตามรัฐธรรมนูญ บำบัดทุกข์บำรุงสุขและพิทักษ์สันติราษฎร์*. เข้าถึงได้จาก https://www.matichon.co.th/politics/news_2634315
- ทักษญา ส่งาโยธิน. (2567). การพัฒนาศักยภาพวิสาหกิจชุมชนจังหวัดปัตตานีด้านห่วงโซ่คุณค่าสู่ความเป็นมืออาชีพเพื่อความยั่งยืน. *วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน์*, 9(1), 171-188. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/jmbr/article/view/273185/182446>
- ธารา บัวคำศรี. (2567). *ชวนติดตามเรื่องวิกฤตสภาพภูมิอากาศโลกปี 2567*. เข้าถึงได้จาก <https://www.greenpeace.org/thailand/story/51721/climate-emergency-situation-2024/>
- พงษ์พันธ์ นารีน้อย, กัญญาณัฐ เสียใหญ่ และจริยาภรณ์ เจริญชีพ. (2566). รูปแบบการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมในพื้นที่แขวงหิรัญรุจี เขตธนบุรี กรุงเทพมหานคร. *วารสารรัชต์ภาคย์*, 17(52), 49-68. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/rdibsr/article/view/258851/184169>
- พระราชบัญญัติตำรวจแห่งชาติ พ.ศ. 2565. (11 ตุลาคม 2565). *ราชกิจจานุเบกษา*. เข้าถึงได้จาก https://www.royalthaipolice.go.th/downloads/T_0001.pdf
- สำนักงานตำรวจแห่งชาติ. (2566). *รายงานผลการดำเนินงานตำรวจชุมชนปี 2566*. กรุงเทพฯ: สำนักงานตำรวจแห่งชาติ.
- _____. (2567ก). *โครงการสร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรมระดับตำบล*. เข้าถึงได้จาก <https://mueang.prachuapkhirikhan.police.go.th/wp-content/uploads/2024/03/โครงการ-สร้างเครือข่ายการมีส่วนร่วมของปร.pdf>
- _____. (2567ข). *สถิติอาชญากรรมและประสิทธิภาพมาตรการป้องกันเชิงรุก*. เข้าถึงได้จาก <https://www.royalthaipolice.go.th/crime-stats-2024>

- สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล (องค์การมหาชน). (2566). *แผนพัฒนารัฐบาลดิจิทัลของประเทศไทย พ.ศ. 2566-2570*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพัฒนารัฐบาลดิจิทัล.
- สำนักบริหารการทะเบียน. (2568). *จำนวนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง ณ เดือน ตุลาคม 2568*. เข้าถึงได้จาก <https://www.bora.dopa.go.th/exec-stat/>
- อดิศักดิ์ ธนอมทรัพย์ และทัชชกร แสงทองดี. (2562). การมีส่วนร่วมของประชาชนในการป้องกันอาชญากรรม: กรณีศึกษาสถานีตำรวจนครบาลบางพลัด แขวงบางพลัด กรุงเทพมหานคร. *วารสารอาชญากรรมและความปลอดภัย*, 1(1), 1-14. https://so06.tci-thaijo.org/index.php/jcs_rpca/article/view/244888/166044
- Cronbach, L. J. (1970). *Essentials of psychological tests*. (5th ed.). New York, NY: Harper & Row.
- Denzin, N. K., & Lincoln, Y. S. (Eds.). (2000). *Handbook of qualitative research*. (2nd ed.). Thousand Oaks, CA: Sage Publications.
- Goldstein, H. (1990). *Problem-oriented policing*. New York, NY: McGraw-Hill.
- Ipsos. (2025). *What worries Thailand H1 2025*. Retrieved from https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2025-07/WhatWorriesThailand_H12025.pdf
- Krejcie, R. V., & Morgan, D. W. (1970). Determining sample size for research activities. *Educational and Psychological Measurement*, 30(3), 607-610. <https://doi.org/10.1177/001316447003000308>
- Petchtam, K., & Limwongsakul, K. (2022). Quality of life in the king's properties: A case study of police work towards Thai happiness through crime prevention. *International Journal of Crime, Law and Social Issues*, 9(2), 23-33. https://doi.nrct.go.th/admin/doc/doc_626276.pdf
- Trojanowicz, R. C. (1990). Community policing is not police-community relations. *FBI Law Enforcement Bulletin*, 59(10), 6-11. <https://www.ojp.gov/ncjrs/virtual-library/abstracts/community-policing-not-police-community-relations>

สังคมอารยวิถี: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎทนต์สูตร*

Civilized Society: The Process of Social Transformation

According to the Kūtadanta Sutta

ปาติกา ชะชิกุล, วรณัท พรหมศรี และประเสริฐ ชมพรมมา
Palika Chachikul, Woratanat Promsri and Prasert Chompromma
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน, ประเทศไทย
Mahamakut Buddhist University, Isan Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: tigersuperhero@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษากระบวนการเสริมสร้างสังคม 2) ศึกษาหลักธรรมในกฎทนต์สูตร 3) บอณาการกระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎทนต์สูตร และ 4) เสนอแนวคิดสังคมอารยวิถีตามแนวกฎทนต์สูตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยเอกสารจากพระไตรปิฎก อรรถกถา ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ควบคู่กับการสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จากนั้นนำข้อมูลมาวิเคราะห์เนื้อหาและสังเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. กระบวนการเสริมสร้างสังคมเป็นกระบวนการที่เกี่ยวข้องกับการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ภายใต้โครงสร้างและสถาบันทางสังคม มีความสัมพันธ์และการพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน โดยมีองค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ ทศนคติ คุณธรรม วัฒนธรรม และกฎเกณฑ์ทางสังคม การเสริมสร้างสังคมที่มีประสิทธิภาพต้องอาศัยการพัฒนาด้านวิถีคิดและวิถีปฏิบัติที่สอดคล้องกัน เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและยั่งยืน
2. กฎทนต์สูตรเป็นพระสูตรสำคัญในพระไตรปิฎกเกี่ยวกับการพัฒนาสังคมและการบริหารบ้านเมือง โดยเน้นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ การส่งเสริมอาชีพและเศรษฐกิจของประชาชน การสนับสนุนการปฏิบัติหน้าที่ของข้าราชการอย่างมีประสิทธิภาพ และการดำเนินชีวิตตามหลักคุณธรรม
3. การบอณาการกระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎทนต์สูตร พบว่า การสร้างสังคมอารยวิถีควรมุ่งพัฒนาคนให้มีศีลและปัญญาควบคู่กับการพัฒนาบ้านเมือง โดยให้ความสำคัญกับการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ การส่งเสริมความสามัคคี และการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน เพื่อให้สังคมเกิดความ

*ได้รับบทความ: 5 มิถุนายน 2568; แก้ไขบทความ: 23 กุมภาพันธ์ 2569; ตอปรับตีพิมพ์: 15 มีนาคม 2569

Received: June 5, 2025; Revised: February 23, 2026; Accepted: March 15, 2026

มั่นคงและยั่งยืน

4. การเสนอรูปแบบสังคมอารยธรรมาตามแนวภูทนต์สูตร สามารถสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ “4 กระบวนการ 6 เป้าหมาย” (4 Creation Processes, 6 Goals) โดย 4 กระบวนการ ได้แก่ การวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การดำเนินการ และการปรับปรุง ส่วน 6 เป้าหมาย ได้แก่ การแก้ไขปัญหาด้านเหตุ ความเท่าเทียม การส่งเสริมการศึกษา การปลูกฝังคุณธรรม การมีส่วนร่วมของประชาชน และความสามัคคีในสังคม สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน องค์กร และสังคมให้เกิดความมั่นคงและยั่งยืนต่อไป

คำสำคัญ: ภูทนต์สูตร; สังคมอารยธรรมา; กระบวนการเสริมสร้างสังคม

Abstract

This research aimed to: (1) examine the process of social strengthening; (2) study the principles found in the Kūṭadanta Sutta; (3) integrate the process of social strengthening in accordance with the Kūṭadanta Sutta; and (4) propose a model of a civilized social way of life based on the Kūṭadanta Sutta. This study employed a qualitative research approach, utilizing documentary research from the Tipiṭaka, commentaries, academic texts, and related research, together with in-depth interviews with key informants. The collected data were then analyzed through content analysis and synthesized using a descriptive method.

The findings revealed that:

1. The process of social strengthening refers to the process associated with human coexistence within social structures and institutions, characterized by relationships and mutual interdependence. Its essential components include attitudes, morality, culture, and social norms. Effective social strengthening requires the development of both ways of thinking and practical actions in a consistent manner in order to promote peaceful and sustainable coexistence.

2. The Kūṭadanta Sutta is an important discourse in the Tipiṭaka concerning social development and governance. It emphasizes addressing problems at their root causes, promoting the occupations and economic well-being of the people, supporting the effective performance of public officials, and encouraging a way of life grounded in

moral principles.

3. The integration of the social strengthening process in accordance with the Kūṭadanta Sutta indicates that the creation of a civilized social way of life should focus on developing individuals with both moral discipline and wisdom alongside national development. It places importance on solving problems at their root causes, fostering social harmony, and improving the quality of life of the people in order to achieve social stability and sustainability.

4. The proposed model of a civilized social way of life based on the Kūṭadanta Sutta can be synthesized into a new body of knowledge described as the “4 Creation Processes and 6 Goals”. The four processes consist of problem analysis, planning, implementation, and improvement. The six goals include addressing problems at their root causes, equality, the promotion of education, the cultivation of morality, public participation, and social harmony. This model can be applied to the development of communities, organizations, and society in order to promote stability and sustainability.

Keywords: Kūṭadanta Sutta; Civilized Way of Life; Social Strengthening Process

1. บทนำ

ในสังคมปัจจุบัน โลกมีการพัฒนาอย่างรวดเร็วในหลายมิติ ทั้งด้านเศรษฐกิจ สังคม การเมือง การปกครอง และเทคโนโลยี อันเป็นผลมาจากความก้าวหน้าของโครงสร้างพื้นฐานทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ระบบเศรษฐกิจ และรูปแบบการบริหารจัดการทางการเมืองระดับโลก ส่งผลให้ประเทศต่างๆ มีความเชื่อมโยงและพึ่งพาอาศัยกันมากขึ้น ภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ (Globalization) ซึ่งนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงเชิงกระบวนทัศน์ของสังคมโลกอย่างมีนัยสำคัญ (สุพัตรา สุภาพ, 2558) การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้มนุษย์จำเป็นต้องปรับตัวทั้งในด้านความคิด พฤติกรรม และค่านิยมทางสังคม เพื่อมุ่งสู่สังคมที่พึงปรารถนา คือ สังคมอารยะที่ตั้งอยู่บนพื้นฐานของเสรีภาพ ความเสมอภาค และความเคารพในศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ (ประเวศ วะสี, 2557)

สังคมไทยเป็นสังคมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะตัว มีความสามารถในการผสมผสานวัฒนธรรมจากภายนอกให้สอดคล้องกับวิถีชีวิตของคนไทยได้อย่างเหมาะสม อีกทั้งยังเป็นสังคมที่ให้ความสำคัญกับความเอื้ออาทร การพึ่งพาอาศัยกัน และการดำรงชีวิตตามหลักศีลธรรมทางศาสนา ขนบธรรมเนียม และประเพณี ซึ่งมีบทบาทสำคัญต่อการสร้างสังคมแห่งกาลยาณมิตรที่เอื้อต่อการพัฒนาศักยภาพของมนุษย์ทั้งทางกาย สังคม จิตใจ และปัญญา (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559) อย่างไรก็ตาม ภายใต้กระแสโลก

ไร้พรมแดน สังคมไทยและสังคมโลกยังต้องเผชิญกับปัญหาและความท้าทายในหลายด้าน ดังนี้ 1) ปัญหาด้านเศรษฐกิจ ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตของประชาชนในวงกว้าง เช่น ภาวะค่าครองชีพสูง เงินเฟ้อ ภาวะเศรษฐกิจชะลอตัว และปัญหานี้สืบเนื่องในภาคครัวเรือนและภาคธุรกิจ ปัญหาเหล่านี้นำไปสู่ความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคม โดยมีสาเหตุจากทั้งปัจจัยภายในประเทศ เช่น นโยบายเศรษฐกิจที่ไม่เหมาะสม และปัจจัยภายนอก การแก้ไขปัญหามีจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วนของสังคม (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2565) 2) ปัญหาด้านสังคมเกิดจากการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ในสังคมที่มีความซับซ้อนมากขึ้น ปัญหาสำคัญ ได้แก่ ความยากจน อาชญากรรม ยาเสพติด การทุจริตคอร์รัปชัน รวมถึงปัญหาครอบครัวและเยาวชน ปัญหาเหล่านี้ส่งผลกระทบต่อความมั่นคงของสังคมในระดับบุคคล ครอบครัว ชุมชน และประเทศชาติ การแก้ไขปัญหามีจำเป็นต้องอาศัยการมีส่วนร่วมจากภาครัฐ ภาคเอกชน และประชาชนอย่างบูรณาการ (โกวิทย์ พวงงาม, 2558) 3) ปัญหาด้านการเมืองและการปกครองเกี่ยวข้องกับการใช้อำนาจ การกำหนดนโยบายสาธารณะ และความขัดแย้งทางความคิดเห็นทางการเมือง ปัญหาเหล่านี้มักนำไปสู่ความไม่มั่นคงทางการเมืองและส่งผลกระทบต่อการพัฒนาประเทศ การสร้างระบบการเมืองที่มีเสถียรภาพจึงจำเป็นต้องส่งเสริมหลักประชาธิปไตย การมีส่วนร่วมของประชาชน ความโปร่งใสในการบริหารงานภาครัฐ และการยึดหลักคุณธรรมในการตัดสินใจหรือที่เรียกว่า ธรรมาธิปไตย (พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต), 2546) และ 4) ปัญหาด้านเทคโนโลยีเกิดขึ้นควบคู่กับการพัฒนาอย่างรวดเร็วของเทคโนโลยีดิจิทัล แม้เทคโนโลยีจะนำมาซึ่งความสะดวกสบายและโอกาสใหม่ๆ แต่ก็สร้างความท้าทายหลายประการ เช่น การละเมิดข้อมูลส่วนบุคคล การหลอกลวงทางออนไลน์ และภัยคุกคามทางไซเบอร์ ปัญหาเหล่านี้ทำให้เห็นถึงความจำเป็นในการส่งเสริมความรู้เท่าทันดิจิทัล การกำหนดกฎหมายและมาตรการกำกับดูแลที่เหมาะสม รวมถึงการพัฒนาเทคโนโลยีเพื่อสร้างสังคมดิจิทัลที่ปลอดภัย (ชัยอนันต์ สมุทวณิช, 2556)

ในทางพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าทรงแสดงหลักการและแนวทางในการแก้ไขปัญหาสังคมไว้อย่างเป็นระบบ ซึ่งปรากฏในพระสูตรสำคัญหลายแห่ง โดยเฉพาะ ญานทัตตสูตร ที่กล่าวถึงแนวทางการบริหารบ้านเมือง การพัฒนาเศรษฐกิจ และการสร้างความมั่นคงของสังคม พระสูตรดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงแนวคิดด้านเศรษฐศาสตร์ การเมือง และการปกครอง โดยเน้นการแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุผ่านการส่งเสริมอาชีพ การพัฒนาเศรษฐกิจของประชาชน และการบริหารรัฐด้วยหลักธรรมและคุณธรรม ซึ่งถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รัฐมีความมั่นคงและนำไปสู่ความเจริญก้าวหน้าอย่างยั่งยืน (พระไตรปิฎกภาษาไทย, 2539; พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต), 2559)

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาวิจัยเรื่องสังคมอารยวิถี: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวญานทัตตสูตร เพื่อศึกษากระบวนการสร้างสังคมอารยวิถีตามหลักธรรมในญานทัตตสูตร และนำมาบูรณาการเป็นแนวทางในการพัฒนาสังคมให้มีความมั่นคงและยั่งยืน ทั้งในด้านเศรษฐกิจ สังคม และการดำรงชีวิต

ของประชาชน การศึกษานี้มุ่งหวังให้หลักธรรมทางพระพุทธศาสนาสามารถนำมาประยุกต์ใช้เป็นเครื่องมือในการพัฒนาสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ ตลอดจนเป็นแนวทางในการดำเนินชีวิตของบุคคลและสังคมในบริบทปัจจุบัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษากระบวนการเสริมสร้างสังคม
2. เพื่อศึกษากฎทันทสูตร
3. เพื่อบูรณาการกระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎทันทสูตร
4. เพื่อเสนอสังคมอารยวิถี: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎทันทสูตร

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยเก็บรวบรวมข้อมูลจากเอกสาร (Documents) และข้อมูลภาคสนาม (Field Study) จากการสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ซึ่งได้กำหนดวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ดังนี้ 1) การรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ใช้การสัมภาษณ์กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยใช้แบบสัมภาษณ์มีโครงสร้าง (Structured Interview) โดยกำหนดแนวคำถามจากขอบเขตการวิจัยปัญหา การวิจัยและวัตถุประสงค์นำมาสร้างแบบสัมภาษณ์เพื่อให้ได้คำตอบที่ต้องการศึกษาตามลักษณะ คำถามในแบบสัมภาษณ์เป็นคำถามแบบปลายเปิดให้อิสระในการตอบคำถามไม่มีการเสนอแนะหรือชี้นำแบบสัมภาษณ์ (โดยผ่านการสร้างและตรวจสอบเครื่องมือจากผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 5 ท่าน) แบ่งรายละเอียดเป็น 4 ตอน ดังนี้ ตอนที่ 1 ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษากฎทันทสูตร ตอนที่ 2 ข้อมูลเกี่ยวกับการศึกษากระบวนการเสริมสร้างสังคม ตอนที่ 3 ข้อมูลทั่วไปเกี่ยวกับผู้ให้สัมภาษณ์ ตอนที่ 4 ข้อเสนอแนะอื่นๆ 2) การขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์เนื่องจากการวิจัยนี้มีการสัมภาษณ์บุคคลเพื่อเก็บรวบรวมข้อมูล จึงได้ดำเนินการขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ก่อนการใช้เครื่องมือวิจัยเพื่อพิจารณาความเหมาะสมของเครื่องมือ ประเด็นด้านจริยธรรม การคุ้มครองและการรักษาความลับของผู้ให้ข้อมูล รวมทั้งผลกระทบและประโยชน์ที่อาจเกิดขึ้นต่อผู้ให้ข้อมูลและสังคม โดยได้จัดเตรียมเอกสารประกอบการขออนุมัติ ได้แก่ (1) แบบเสนอโครงการวิจัย (2) เอกสารชี้แจงข้อมูลสำหรับผู้เข้าร่วมวิจัยหรือผู้ให้ข้อมูลหลัก (3) หนังสือแสดงความยินยอมเข้าร่วมการวิจัย และ (4) เครื่องมือเก็บรวบรวมข้อมูลที่ผ่านการตรวจสอบจากผู้ทรงคุณวุฒิ ผลการพิจารณาพบว่า เอกสารประกอบการขออนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์มีความครบถ้วนตามเกณฑ์ที่กำหนด

ขั้นตอนการดำเนินการวิจัย ดังนี้ 1) สํารวจข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) คือ หลักกฎหมายรัฐธรรมนูญ ในพระไตรปิฎก 2) รวบรวมข้อมูลจากเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources) คือ วรรณคดี ตำรา หนังสือ งานวิจัย วิทยานิพนธ์ เอกสาร วารสาร บทความ งานเขียนตลอดถึงสื่อสิ่งพิมพ์จาก Internet ขึ้นวิเคราะห์ข้อมูล แบ่งได้ 5 ขั้นตอนดังนี้

1. การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ผู้วิจัยรวบรวมข้อมูลจากเอกสารปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 จำนวน 45 เล่ม และเอกสารทุติยภูมิ เช่น วรรณคดี หนังสือภาษาไทยและภาษาอังกฤษ บทความวิชาการ วารสาร รายงานการวิจัย วิทยานิพนธ์ ดุษฎีนิพนธ์ และสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เพื่อนำมาศึกษา วิเคราะห์ และสังเคราะห์เป็นกรอบแนวคิดการวิจัยเกี่ยวกับ สังคมอารยวิถี: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎหมายรัฐธรรมนูญ โดยมุ่งวิเคราะห์ (1) แนวคิดเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาสังคม ความหมาย ความสำคัญ และประโยชน์ของการพัฒนาสังคม และ (2) แนวคิดเกี่ยวกับสังคมอารยวิถีตามแนวกฎหมายรัฐธรรมนูญ และการบูรณาการกับกระบวนการสร้างสังคม

2. การวิจัยเชิงประจักษ์ (Empirical Study) หลังได้รับการอนุมัติจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ ผู้วิจัยดำเนินการเก็บข้อมูลภาคสนามโดยการสัมภาษณ์ผู้ให้ข้อมูลสำคัญด้วยแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (Structured Interview) ซึ่งผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงจากผู้ทรงคุณวุฒิ โดยใช้คำถามปลายเปิด เพื่อให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถแสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ ผู้วิจัยดำเนินการขอหนังสือจากมหาวิทยาลัย เพื่อขอความอนุเคราะห์ในการเก็บข้อมูลและนัดหมายการสัมภาษณ์ตามความสะดวกของผู้ให้ข้อมูล ก่อนการสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลได้รับเอกสารชี้แจงรายละเอียดการวิจัยและลงนามในแบบยินยอม (Informed Consent Form) การสัมภาษณ์ดำเนินการโดยผู้วิจัย ใช้เครื่องบันทึกเสียงและบันทึกภาพประกอบ ใช้เวลาสัมภาษณ์ประมาณไม่เกิน 40 นาทีต่อคน

3. การวิเคราะห์ข้อมูล (Descriptive Analysis) ผู้วิจัยวิเคราะห์ข้อมูลตามกรอบแนวคิดและทฤษฎีที่ใช้ในการวิจัย โดยข้อมูลจากเอกสารใช้วิธี การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) และการวิเคราะห์ข้อความ (Textual Analysis) ส่วนข้อมูลจากการสัมภาษณ์ใช้ การวิเคราะห์เชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) จากนั้นนำผลการวิเคราะห์เอกสารและข้อมูลภาคสนามมาบูรณาการและสังเคราะห์เป็นองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ สังคมอารยวิถี: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎหมายรัฐธรรมนูญ

4. การสรุปผลการวิจัยผู้วิจัยสรุปผลการวิจัยและจัดทำรายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์เพื่อนำเสนอแก่ผู้เกี่ยวข้อง

5. การประชาสัมพันธ์ (Public Hearings) ผู้วิจัยนำเสนอผลการวิจัยต่อคณะกรรมการควบคุม ดุษฎีนิพนธ์และผู้เกี่ยวข้องเพื่อรับข้อเสนอแนะ จากนั้นปรับปรุงผลการวิจัยตามข้อเสนอแนะและจัดทำรายงานฉบับสมบูรณ์เสนอต่อบัณฑิตวิทยาลัย โดยกระบวนการทั้งหมดดำเนินการในรูปแบบการวิเคราะห์เชิงพรรณนา เพื่อให้ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับสังคมอารยวิถี: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎหมายรัฐธรรมนูญ

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาเรื่อง สังคมอารยวิถี: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวทางทันทสูตร เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพแบบเอกสารผสมการสัมภาษณ์เชิงลึก สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษากระบวนการเสริมสร้างสังคม คือ กลุ่มของบุคคลที่อยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์กัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน หลายรูปแบบ เช่น ทักษะ คุณธรรม อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ภาษา ฐานะ วัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ร่วมกัน มีการละเล่น อาหาร ที่อยู่อาศัย ฯลฯ โดยมีปฏิสัมพันธ์ทั้งในระดับบุคคล กลุ่มย่อย และระดับสังคมโดยรวมการอยู่ร่วมกันของมนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไป ประเพณี มีระเบียบกฎเกณฑ์วัตถุประสงค์สำคัญร่วมกันจนก่อให้เกิดวิถีปฏิบัติที่ลงตัวในการอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ลักษณะสังคมจึงหลากหลายและซับซ้อน มีลักษณะที่แตกต่างกันออกไป ขึ้นอยู่กับปัจจัยหลายอย่าง เช่น สถานที่ตั้ง ช่วงเวลาทางประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคม และมีลักษณะที่ต้องเชื่อมโยงกันเพื่อให้สังคม นั้นสื่อถึงกันได้

โครงสร้างทางสังคมประกอบด้วยสถาบันทางสังคมและรูปแบบของความสัมพันธ์แบบสถาบัน แต่เราก็เข้าใจเช่นกันว่ามีอยู่จริงในเครือข่ายสังคมที่เชื่อมโยงเรา และในการโต้ตอบที่เติมเต็มชีวิตประจำวันของเรา สังคมมนุษย์จะมีขนาดของสังคมหรือลักษณะเฉพาะของสังคมแตกต่างกัน แต่เมื่อกล่าวถึงโครงสร้างทางสังคมโดยทั่วไปหรือโครงสร้างพื้นฐานทางสังคมเบื้องต้นแล้ว ทุกสังคมต่างมีองค์ประกอบสำคัญอยู่บนพื้นฐานสองประการที่สำคัญคือกลุ่มสังคมและสถาบันทางสังคม ที่จะช่วยให้เราเข้าใจโลกใบใหญ่ที่เรียกว่า "สังคม" ได้ดียิ่งขึ้น เสมือนเป็นชุดของแนวคิดและหลักการที่นักสังคมวิทยาใช้ในการอธิบายและวิเคราะห์พฤติกรรมของมนุษย์ในบริบททางสังคม รวมถึงโครงสร้างและสถาบันต่างๆ ที่อยู่เบื้องหลังพฤติกรรมเหล่านั้น เพื่อทำความเข้าใจและสามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างมีความสุข โดยอาศัยกระบวนการเสริมสร้างสังคม ทั้งด้านวิถีชีวิตที่มีแบบแผนถูกต้องชัดเจน จะส่งผลไปยังด้านวิถีปฏิบัติ ให้ถูกต้องตามแบบแผนที่วางไว้ จึงจะได้ผลลัพธ์ที่เกิดประโยชน์ในการเสริมสร้างสังคม

2. การศึกษาทันทสูตร จากการศึกษาทันทสูตรแปลว่า พระสูตรที่ว่าด้วยกฎ ทันทพราหมณ์ (กฎทันทะ แปลว่า ฟันเหยิน) ที่ชื่ออย่างนี้ เพราะเนื้อหาสำคัญของพระสูตรนี้ เป็นข้อสนทนาระหว่างพระผู้มีพระภาคเจ้ากับกฎทันทพราหมณ์ โดยกฎทันทพราหมณ์เป็นผู้ถาม พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ตรัสตอบกฎทันทสูตร มีรูปแบบของพระสูตรเป็นแบบการสนทนาถามตอบอีกแบบหนึ่ง คือ กฎทันทพราหมณ์เข้าไปเฝ้าเพื่อทูลขอคำอธิบาย พระผู้มีพระภาคทรงอธิบายโดยยกอดีตมหาราชพระองค์หนึ่งที่เคยทำพิธีบูชามหาโยนิได้ผลดีมาแล้วมาตรัสเล่าให้ฟัง แล้วกฎทันทสูตรพราหมณ์ก็ทูลถามเพื่อขอความรู้ต่อไปโดยมิได้โต้แย้งใดๆ พระผู้มีพระภาคก็ทรงอธิบายจนผู้ถามพอใจ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่กฎทันทพราหมณ์ขณะประทับอยู่ในสวนอัมพลัญจิราใกล้หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ ชาณุมัต แคว้นมคธ ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานหมู่บ้านนี้เป็นพรหมไทยให้กฎทันทพราหมณ์ปกครองขณะ ที่พระผู้มีพระภาคเจ้า

แหวไปประทับที่นั่น ภูฏันทตพราหมณ์กำลังเตรียมการจัดทำพิธีบูชามหาญาณ 3 ประการ เมืองค์ประกอบ 16 ประการ อนุมติ 4 ประการ ได้แก่การขอความเห็นชอบและความร่วมมือการบูชาญาณจากคนระดับบน 4 กลุ่ม คุณสมบัติของพระเจ้ามหาวิชิตราช 8 ประการ และคุณสมบัติ ของบุโรหิต 4 ประการ

ภูฏันทตสูตรเป็นสูตรสำคัญสูตรหนึ่งในคัมภีร์ที่หมินกาย สีสันธรรมะ สุตตันตปิฎก พระพุทธเจ้า ทรงแสดงแก่ภูฏันทตพราหมณ์ผู้กำลังเตรียมพิธีบูชาญาณ ว่าด้วยวิธีบูชาญาณตามความหมายในแบบของ พระพุทธศาสนา ซึ่งไม่ต้องมีการฆ่าฟันเบียดเบียนสัตว์ มีแต่การเสียสละทำทานและการทำความดีอื่นๆ เริ่มด้วยการตระเตรียมพิธีโดยจัดการบ้านเมืองให้สงบเรียบร้อยก่อนตามธรรมวิธี มีการส่งเสริมกสิกรรม พาณิชยกรรมสัมมาชีพ และบำรุงส่งเสริมข้าราชการที่ดี ซึ่งจะทำให้ประชาชนชนขวายขะมักเขม้นใน หน้าที่การงานของตนๆ จนบ้านเมืองมีความเกษมปลอดภัย พลเมืองมีความสุขราชทรัพย์บริบูรณ์ดีแล้ว จึงกระทำพิธีบูชาญาณ ด้วยการบริจาคทรัพย์ทำทานเป็นต้น ผลของพระธรรมเทศนาครั้งนี้ คือ ภูฏันทตพราหมณ์ ล้มเลิกพิธีบูชาญาณของตนปล่อยสัตว์ทั้งหมด และประกาศตนเป็นอุบาสก

ภูฏันทตสูตรเป็นสูตรที่ทำให้มีความรับผิดชอบสังคม ตามหลักพุทธจิตวิทยาที่เป็นประโยชน์ต่อ การรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งปรากฏอยู่ในพระพุทธศาสนาดั้งเดิมที่เป็นหลักการใหญ่ คือ ธรรมะและวินัย ที่พระพุทธเจ้าทรงแสดงไว้และทรงบัญญัติไว้ หลักการดังกล่าวโดยเฉพาะหลักธรรมะมีทั้งหลักมัชฌิมาธรรม และหลักมัชฌิมาปฏิบัติที่เกี่ยวข้อโดยตรงและโดยอ้อมในประเด็นของซีเอสอาร์ ซึ่งสามารถแบ่งเป็น ระดับพฤติกรรมหรือกิจกรรมภายนอก ระดับความคิด และระดับมุมมองความเห็นโดยเฉพาะหลักสัมมา ทิฎฐิที่เป็นโลกียะ พุทธจิตวิทยาถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ระบุถึง เรื่องเล่าเกี่ยวกับเศรษฐีที่ประกอบกิจการที่ปราศจากโทษไม่ค้าขายผิดศีลธรรม (มิจฉาวณิชา) จนร่ำรวย กลายเป็นบุคคลสำคัญของบ้านเมืองในยุคนั้นถือว่าเป็นระดับกิจกรรมในการดเว้น ส่วนกิจกรรมที่เป็นการ ส่งเสริมการความดีในครั้งพุทธกาล เศรษฐีทั้งหลายได้มีการประกอบจัดตั้งโรงงาน แก่จาก วนิพก หรือ แม้แต่ถวายเป็นสังฆทานแก่ภิกษุสงฆ์ที่มาจากทิศทั้งสี่ นับเป็นการได้ทำกิจกรรมเพื่อสังคมด้วยการ ตอบแทนต่อสังคมด้วยการให้กลับคืนแก่สังคม

3. บูรณาการกระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวภูฏันทตสูตรเป็นแนวทางที่น่าสนใจในการ สร้างสังคมอารยวิถีที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีศีลและปัญญาควบคู่ไป กับการพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยมีหลักการสำคัญคือ การแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ การส่งเสริมความสามัคคี และการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชนทุกคน สังคมอารยวิถีจึงเป็นสังคม ที่ยั่งยืน มั่นคง และมีความสุข มีรายละเอียดดังนี้ 1) กระบวนการสร้างสังคมตามแนวภูฏันทตสูตร การแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ คือ เน้นการแก้ไขปัญหาที่ทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น การแก้ไขปัญหา ความยากจน การลดความเหลื่อมล้ำ การสร้างสามัคคี คือ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามัคคี ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา และพัฒนาชุมชน การพัฒนาคน คือ เน้นการพัฒนาศีลและปัญญาของคนในชุมชน

เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ และจริยธรรมในการดำรงชีวิต การพัฒนาบ้านเมือง คือ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค และเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2) ข้อดีของสังคมอารยวิถี ความยั่งยืน คือ สังคมมีความมั่นคงและสามารถอยู่ได้ในระยะยาว ความสุข คือ ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี ความสามัคคี คือ ประชาชนมีความสามัคคี ร่วมมือกันแก้ไขปัญหา ความเท่าเทียม คือ ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม 3) ข้อจำกัดและความท้าทาย การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจส่งผลกระทบต่อการดำรงอยู่ของสังคมอารยวิถี ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ คือ อาจเกิดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มคนในชุมชน การขาดทรัพยากร คือ การขาดทรัพยากร เช่น งบประมาณ บุคลากร อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน 4) การนำไปประยุกต์ใช้ แนวคิดสังคมอารยวิถีสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน องค์กร และประเทศชาติ โดยเน้นการพัฒนาคนควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ การส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ยั่งยืนและมีความสุข

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง สังคมอารยวิถี: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวภูฏานตสูตร สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาภูฏานตสูตร จากการศึกษาภูฏานตสูตรแปลว่า พระสูตรที่ว่าด้วยภูฏาน ตันตพราหมณ์ (ภูฏานตะ แปลว่า พันเหิน) ที่ชื่ออย่างนี้ เพราะเนื้อหาสำคัญของพระสูตรนี้ เป็นข้อสนทนาระหว่าง พระผู้มีพระภาคเจ้ากับภูฏานตพราหมณ์ โดยภูฏานตพราหมณ์เป็นผู้ถาม พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นผู้ตรัสตอบภูฏานตสูตร มีรูปแบบของพระสูตรเป็นแบบการสนทนาถามตอบอีกแบบหนึ่ง คือ ภูฏานตพราหมณ์เข้าไปเฝ้า เพื่อทูลขอคำอธิบาย พระผู้มีพระภาคทรงอธิบาย โดยยกอดีตมหाराชพระองค์หนึ่งที่เคยทำพิธีบูชา มหายัญญี่ได้ผลดีมาแล้วมาตรัสเล่าให้ฟัง แล้วภูฏาน ตันตสูตรพราหมณ์ก็ทูลถามเพื่อขอความรู้ต่อไป โดยมีได้โต้แย้งใดๆ พระผู้มีพระภาคก็ทรงอธิบาย จนผู้ถามพอใจ พระสูตรนี้พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสแก่ ภูฏานตพราหมณ์ขณะประทับอยู่ในสวน อัมพลัฏฐิกา ใกล้หมู่บ้านพราหมณ์ชื่อ ชาณุมัต แคว้นมคธ ซึ่งพระเจ้าพิมพิสารพระราชทานหมู่บ้านนี้เป็น พรหมไทยให้ภูฏานตพราหมณ์ปกครองขณะที่พระผู้มีพระภาคเจ้าแะไปประทับที่นั่น ภูฏานต พราหมณ์กำลังเตรียมการจัดทำพิธีบูชามหายัญญ 3 ประการ เมืองค์ประกอบ 16 ประการ อนุมติ 4 ประการ ได้แก่การขอความเห็นชอบและความร่วมมือการบูชาญ จากคนระดับบน 4 กลุ่ม คุณสมบัติของพระเจ้ามหาวชิตราช 8 ประการ คุณสมบัติ ของบุโรหิต 4 ประการ ภูฏานตสูตรเป็นสูตรที่ทำให้มีความรับผิดชอบสังคม ตามหลักพุทธจิตวิทยาที่เป็นประโยชน์ต่อการรับผิดชอบต่อสังคมซึ่งปรากฏอยู่ในพระพุทธานุสาตังเดิมที่เป็นหลักการใหญ่ คือ ธรรมะและวินัย ที่พระพุทธานุสาตังแสดงไว้และทรงบัญญัติไว้ หลักการดังกล่าวโดยเฉพาะหลักธรรมะมีทั้งหลักมฆฌณธรรม

และหลักฆัณมิมาปฏิปทาที่เกี่ยวข้องโดยตรงและโดยอ้อมในประเด็นของซีเอสอาร์ ซึ่งสามารถแบ่งเป็นระดับพฤติกรรมหรือกิจกรรมภายนอก ระดับความคิด และระดับมุมมองความเห็นโดยเฉพาะหลักสัมมาทิฐิที่เป็นโลกียะ พุทธจิตวิทยาถือว่ามีส่วนสำคัญต่อการดำเนินชีวิต ดังที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ระบุถึงเรื่องเล่าเกี่ยวกับเศรษฐีที่ประกอบกิจการที่ปราศจากโทษไม่ค้าขายผิดศีลธรรม (มัจฉาณิชา) จนร่ำรวยกลายเป็นบุคคลสำคัญของบ้านเมืองในยุคนั้นถือว่าเป็นระดับกิจกรรมในการดเว้น ส่วนกิจกรรมที่เป็นการส่งเสริมความดีในครั้งพุทธกาล เศรษฐีทั้งหลายได้มีการประกอบจัดตั้งโรงงาน แก่ยาก วนิพก หรือแม้แต่ถวายเป็นสังฆทานแก่ภิกษุสงฆ์ที่มาจากทิศทั้งสี่ นับเป็นการได้ทำกิจกรรมเพื่อสังคมด้วยการตอบแทนต่อสังคมด้วยการให้กลับคืนแก่สังคม สอดคล้องกับงานวิจัยของพระครูเกษมธรรมสุนทร และพระครูสุธีศัมภีรญาณ (2562, หน้า 418-420) เรื่อง การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวกฎทันตสูตร ซึ่งพบว่า แนวทางการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามหลักกฎทันตสูตรประกอบด้วย 7 ประการ ได้แก่ 1) การส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชนระดับรากหญ้า เช่น มอบพันธุ์พืชแก่เกษตรกร เงินทุนแก่พ่อค้า และเงินเดือนแก่ข้าราชการ โดยผู้ได้รับการสนับสนุนต้องขยันและรับผิดชอบในหน้าที่ ส่งผลให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2) การสร้างความร่วมมือจากชนชั้นนำในสังคม เช่น กษัตริย์ อำมาตย์ พราหมณ์ และคหบดี เพื่อร่วมกันสร้างเครือข่ายทางเศรษฐกิจ ทำให้ชุมชนมีตลาดรองรับและรายได้เพิ่มขึ้น 3) การกำหนดคุณสมบัติของผู้นำ 8 ด้าน ได้แก่ ขาดิตระกูล บุคลิกภาพ คุณธรรม ยศศักดิ์และบริวาร ความเอื้อเฟื้อ ความรู้ด้านประวัติศาสตร์ ปัญญา และความเฉลียวฉลาด เพื่อให้ได้ผู้นำที่มีศักยภาพในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน 4) การคัดเลือกผู้บริหารโครงการที่เหมาะสม โดยพิจารณาคุณสมบัติ 4 ด้าน ได้แก่ ชื่อเสียงเกียรติคุณความเป็นบัณฑิต ความประพฤติดี และความรอบรู้ เพื่อให้การดำเนินงานมีประสิทธิภาพ 5) การส่งเสริมค่านิยมการให้ทาน โดยปลูกฝังทัศนคติไม่เสียดายทรัพย์ทั้งก่อนให้ ขณะให้ และหลังให้ ซึ่งช่วยสร้างความศรัทธาและความร่วมมือในสังคม 6) การให้ทานอย่างเสมอภาค ไม่เลือกที่รักมักที่ชัง เพื่อสร้างความสามัคคีและความเอื้อเฟื้อในชุมชน และ 7) การไม่เบียดเบียนคน สัตว์ และสิ่งแวดล้อม เพื่อปลูกฝังค่านิยมความพอเพียงและการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า อันนำไปสู่ความเข้มแข็งและความยั่งยืนของเศรษฐกิจชุมชน

2. การศึกษากระบวนการเสริมสร้างสังคม คือ กลุ่มบุคคลที่อยู่ร่วมกัน มีปฏิสัมพันธ์และพึ่งพาอาศัยกัน ภายใต้ความหลากหลายด้านทัศนคติ คุณธรรม อาชีพ อายุ เพศ ศาสนา ภาษา ฐานะ ตลอดจนวัฒนธรรม ประเพณี และกฎเกณฑ์ร่วมกัน การอยู่ร่วมกันของมนุษย์ตั้งแต่สองคนขึ้นไปจึงก่อให้เกิดรูปแบบการดำเนินชีวิตร่วมกันอย่างเป็นระบบ เพื่อให้สามารถอยู่ร่วมกันได้อย่างสงบสุข สังคมจึงมีความหลากหลายและซับซ้อน โดยขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านพื้นที่ ประวัติศาสตร์ วัฒนธรรม และโครงสร้างทางสังคม ประกอบด้วยกลุ่มสังคมและสถาบันทางสังคมที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ของสมาชิกในสังคมเข้าด้วยกันการเสริมสร้างสังคมให้เข้มแข็งจำเป็นต้องพัฒนาทั้ง วิธีคิดและวิธีปฏิบัติให้สอดคล้องกับแบบแผนของสังคม เพื่อให้เกิดการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุขและเกิดประโยชน์ต่อสังคมโดยรวม ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของ

พระภูมิพัฒน์ โสภณสีโล, พรหมเรศ แก้วโมลา และพระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ (2567, หน้า 10-23) ที่ศึกษาเรื่อง วิเคราะห์รูปแบบการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ-สังคม: กรณีศึกษาภูฏานตสูตร พบว่า แนวคิดการแก้ปัญหาเศรษฐกิจและสังคมในปัจจุบันมุ่งยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ผ่านนโยบายสำคัญ ได้แก่ การลดข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ และการพัฒนาระบบสวัสดิการของรัฐ ภูฏานตสูตรมีแนวทางการพัฒนาที่ยั่งยืน 2 ด้าน คือ การพัฒนาคน โดยส่งเสริมศีลและปัญญา และการพัฒนาบ้านเมือง โดยเน้นการพัฒนาเศรษฐกิจและการจัดการปัญหาสังคมอย่างเป็นระบบ รูปแบบการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ-สังคม ประกอบด้วย 5 ประการ ได้แก่ 1) การส่งเสริมอาชีพแก่ประชาชนระดับล่างเพื่อสร้างรากฐานเศรษฐกิจชุมชน 2) การสร้างความร่วมมือจากกลุ่มผู้นำและชนชั้นนำในสังคม 3) การคัดเลือกผู้นำและผู้ดำเนินโครงการที่มีคุณธรรมและความสามารถ 4) การส่งเสริมค่านิยมการให้ทานเพื่อสร้างสังคมแห่งบุญกุศล และ 5) การให้ทานอย่างเสมอภาคเพื่อสร้างความเอื้อเฟื้อและความสามัคคีในชุมชน ทั้งยังสอดคล้องกับนโยบายของรัฐที่ต้องการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน เช่น การลดข้อจำกัดในการประกอบอาชีพ การแก้ไขปัญหาน้ำท่วม และการพัฒนาระบบสวัสดิการ เช่น บัตรสวัสดิการแห่งรัฐ ซึ่งสะท้อนหลักการในภูฏานตสูตรที่เน้นการสนับสนุนปัจจัยการผลิตและเงินทุนแก่ผู้ประกอบการอาชีพ เช่น เกษตรกร พ่อค้า และข้าราชการ เพื่อสร้างความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน

3. บุรณาการกระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวภูฏานตสูตรเป็นแนวทางที่น่าสนใจในการสร้างสังคมอารยวิถีที่มุ่งเน้นการอยู่ร่วมกัน เป็นสังคมที่มุ่งเน้นการพัฒนาคนให้มีศีลและปัญญาควบคู่ไปกับการพัฒนาบ้านเมืองให้มีความเจริญก้าวหน้า โดยมีหลักการสำคัญคือ การแก้ไขปัญหาด้านเหตุ การส่งเสริมความสามัคคี และการสร้างความเป็นอยู่ที่ดีให้กับประชาชนทุกคน สังคมอารยวิถีจึงเป็นสังคมที่ยั่งยืน มั่นคง และมีความสุข มีรายละเอียดดังนี้ 1) กระบวนการสร้างสังคมตามแนวภูฏานตสูตร การแก้ไขปัญหาด้านเหตุ คือ เน้นการแก้ไขปัญหที่ทำให้เกิดปัญหาอื่นๆ ตามมา เช่น การแก้ไขปัญหาคาใจ ความยากจน การลดความเหลื่อมล้ำ การสร้างความสามัคคี คือ ส่งเสริมให้ประชาชนมีความสามัคคี ร่วมมือกันแก้ไขปัญห และพัฒนาชุมชน การพัฒนาคน คือ เน้นการพัฒนาศีลและปัญญาของคนในชุมชน เพื่อให้มีความรู้ ความสามารถ และจริยธรรมในการดำรงชีวิต การพัฒนาบ้านเมือง คือ พัฒนาโครงสร้างพื้นฐาน สาธารณูปโภค และเศรษฐกิจของชุมชน เพื่อให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2) ข้อดีของสังคมอารยวิถี ความยั่งยืน คือ สังคมมีความมั่นคงและสามารถอยู่ได้ในระยะยาว ความสุข คือ ประชาชนมีความสุข มีคุณภาพชีวิตที่ดี ความสามัคคี คือ ประชาชนมีความสามัคคี ร่วมมือกันแก้ไขปัญห ความเท่าเทียม คือ ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากรอย่างเท่าเทียม 3) ข้อจำกัดและความท้าทาย การเปลี่ยนแปลงทางสังคม คือ การเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมอาจส่งผลกระทบต่อดำรงอยู่ของสังคมอารยวิถี ความขัดแย้งทางผลประโยชน์ คือ อาจเกิดความขัดแย้งทางผลประโยชน์ระหว่างกลุ่มคนในชุมชน การขาดทรัพยากร คือ การขาดทรัพยากร เช่น งบประมาณ บุคลากร อาจเป็นอุปสรรคต่อการพัฒนาชุมชน และ

4) การนำไปประยุกต์ใช้ แนวคิดสังคมอารยวิธีสานำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาชุมชน องค์กร และประเทศชาติ โดยเน้นการพัฒนาคนควบคู่ไปกับการพัฒนาสังคมและเศรษฐกิจ การส่งเสริมให้ทุกภาคส่วนมีส่วนร่วมในการสร้างสังคมที่ยั่งยืนและมีความสุข สอดคล้องกับคັນสนีย์ ชุมพลบุญชร (2559, หน้า 109-165) ที่ทำการวิจัยเรื่อง กฎทันทูตรกับการจัดการเศรษฐกิจศาสตร์มหาค พบว่า ความเป็นเศรษฐกิจศาสตร์มหาคอย่างเป็นลำดับขั้นตอน ซึ่งนอกจากจะเกิดการพัฒนาด้านเศรษฐกิจแล้ว ยังเกิดการพัฒนาด้านสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลแต่จุดมุ่งหมายที่สำคัญเหนือสิ่งอื่นใด คือ การพัฒนามนุษย์ทั้งด้านพฤติกรรมและจิตใจ ให้อยู่บนพื้นฐานของความถูกต้องชอบธรรม อีกทั้งยังปลูกฝังศีลธรรมอันดีงามให้เจริญยิ่งขึ้น เมื่อคนซึ่งเป็นศูนย์กลางของการพัฒนาได้รับการพัฒนาอย่างดีแล้ว ย่อมเป็นพลังขับเคลื่อนให้ประเทศเจริญเติบโตได้อย่างยั่งยืน พระสูตรนี้จึงเป็นแนวทางหนึ่งในการนำมาประยุกต์ใช้ในการบริหารจัดการเศรษฐกิจในยุคปัจจุบัน ประกอบกับแนวการพัฒนาในปัจจุบันมีความสอดคล้องกับเนื้อหาเรื่องราวในพระสูตร จึงเป็นเครื่องยืนยันให้เห็นว่าสามารถนำมาปรับใช้ได้และเกิดผลดีไม่ว่าจะอยู่ในยุคสมัยใด

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 องค์ความรู้ใหม่ Model 4 Processes, 6 Goals หรือ 4 กระบวนการ 6 เป้าหมาย ของสังคมอารยวิธิตามแนวกฎทันทูตร สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการพัฒนาสังคม ชุมชน และองค์กร เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนของสังคมได้

1.2 แนวคิด สังคมอารยวิธิ: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎทันทูตร สามารถใช้เป็นกรอบแนวคิดในการศึกษา ค้นคว้า และพัฒนางานวิจัยด้านสังคมศาสตร์และพระพุทธศาสนาได้อย่างกว้างขวาง

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ศึกษาแนวคิด สังคมอารยวิธิตามหลักพระพุทธศาสนามหายาน

2.2 ศึกษา สังคมอารยวิธิ: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามหลักศีล 5

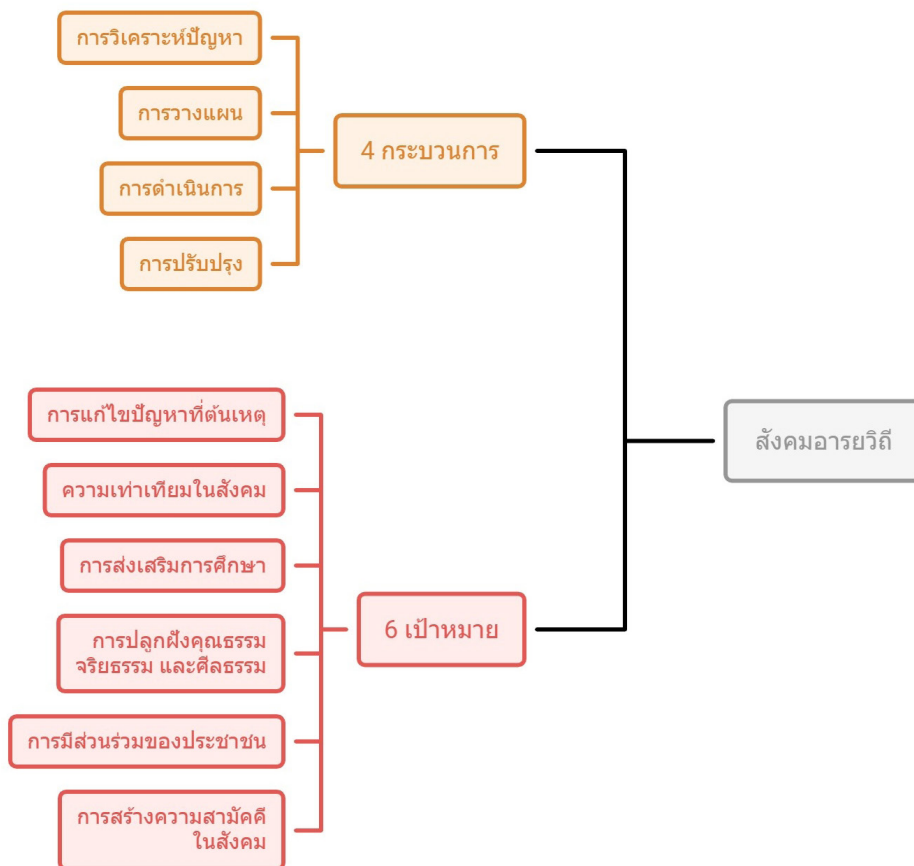
2.3 ศึกษา สังคมอารยวิธิ: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎทันทูตรในบริบทสังคมร่วมสมัย

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่องสังคมอารยวิธิ: กระบวนการเสริมสร้างสังคมตามแนวกฎทันทูตรทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในรูปแบบ Model 4 Creation Processes, 6 Goals หรือ 4 กระบวนการ 6 เป้าหมาย ดังนี้ 1) 4 กระบวนการ (4 Creation Processes) ประกอบด้วย (1) การวิเคราะห์ปัญหา คือ การกำหนดปัญหา

ที่เกิดขึ้นในสังคมอย่างชัดเจน พร้อมทั้งวิเคราะห์สาเหตุของปัญหา (2) การวางแผน คือ การกำหนดแนวทาง และวิธีการแก้ไขปัญหตามหลักการในกฎทนต์สูตร (3) การดำเนินการ คือ การนำแผนที่กำหนดไว้ไปปฏิบัติ พร้อมทั้งมีการติดตามและประเมินผลเป็นระยะ และ (4) การปรับปรุง คือ การปรับปรุงและพัฒนาแผนงานให้เหมาะสมกับสถานการณ์และบริบทที่เปลี่ยนแปลง 2) 6 เป้าหมาย (6 Goals) ประกอบด้วย (1) การแก้ไขปัญหาที่ต้นเหตุ โดยมุ่งลดความยากจนและความเหลื่อมล้ำ ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญของปัญหาสังคม เช่น ความขัดแย้งและอาชญากรรม (2) ความเท่าเทียมในสังคม เพื่อให้ทุกคนมีโอกาสเข้าถึงทรัพยากร และโอกาสอย่างเป็นธรรม (3) การส่งเสริมการศึกษา เพื่อพัฒนาความรู้ ความสามารถ และการพึ่งพาตนเองของประชาชน (4) การปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม และศีลธรรม เพื่อสร้างคนดีและสังคมที่ดี (5) การมีส่วนร่วมของประชาชน ในการตัดสินใจและบริหารจัดการชุมชน เพื่อสร้างความรับผิดชอบร่วมกันในสังคม และ (6) การสร้างความสามัคคีในสังคม เพื่อส่งเสริมความปรองดอง ลดความขัดแย้ง และนำไปสู่สังคมที่สงบสุข ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- โกวิท พวงงาม. (2558). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์.
- ชัยอนันต์ สมุทวณิช. (2556). *รัฐ การเมือง และสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ประเวศ วะสี. (2557). *สังคมสมานภาพและวิถีสังคมไทย*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พระครูเกษมธรรมสุนทร และพระครูสุธีคัมภีรญาณ. (2562). การพัฒนาเศรษฐกิจชุมชนตามแนวภูฏานตสูตร. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 6(4), 418-420.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). (2546). *ธรรมาธิปไตย: หลักการบริหารและการพัฒนาสังคม*. กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต). (2559). *พุทธธรรม (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระภูมิพัฒน์ ไสภณสีโล, พรหมเรศ แก้วโมลา และพระมหาสิทธิชัย ชยสิทธิ. (2567). วิเคราะห์รูปแบบการแก้ปัญหาเศรษฐกิจ-สังคม: กรณีศึกษาภูฏานตสูตร. *วารสาร มจร โภคัยปริทรรศน์*, 2(2), 10-23.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- คันสนีย์ ชุมพลปัญชร. (2559). ภูฏานตสูตรกับการจัดการเศรษฐกิจศาสตร์มหภาค. *วารสารธรรมธारा*, 2(2), 109-165.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุพัตรา สุภาพ. (2558). *สังคมและวัฒนธรรมไทย*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

**การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถ
ในการล่ากลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน
สำหรับสมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ***
**The Development of a Training Curriculum to Enhance
Applied Lam Klon Performance Competency Based on
Isan Mor Lam Culture for Members of the
Northeastern Christian Education Center**

สุนทร ฝ้ายที และไชยวัฒน์ ชุ่มนาเลียว
Soonthon Faytee and Chaivat Chumnasiao
มหาวิทยาลัยภาคตะวันออกเฉียงเหนือ, ประเทศไทย
Northeastern University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: 6585210001@neu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาปัญหาและความต้องการใช้กลอนลำน้สการในกิจกรรมการรับใช้พระเจ้า 2) พัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการล่ากลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน และ 3) ศึกษาผลการใช้หลักสูตรฝึกอบรมดังกล่าว โดยพิจารณาความสามารถ 4 ด้าน ได้แก่ ด้านการฟังเสียงแคน ด้านการขับร้องลำกลอนประยุกต์ ด้านการพ้องรำ และด้านการแต่งกาย รวมทั้งความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม การวิจัยดำเนินการเป็น 3 ระยะ ได้แก่ การศึกษาปัญหาและความต้องการ การพัฒนาหลักสูตร และการทดลองใช้หลักสูตร กลุ่มตัวอย่างในการศึกษาปัญหาและความต้องการ ได้แก่ สมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 5 จังหวัด จำนวน 65 คน ได้มาโดยการสุ่มอย่างง่ายจากประชากร 259 คน กลุ่มเป้าหมายในการทดลองใช้หลักสูตร ได้แก่ สมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน 25 คน ได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แบบสอบถามปัญหาและความต้องการ หลักสูตรฝึกอบรม แบบฝึกทักษะ แบบวัดความสามารถ 4 ด้าน และแบบประเมินความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการ

*ได้รับบทความ: 9 พฤษภาคม 2568; แก้ไขบทความ: 16 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 27 มีนาคม 2569
Received: May 9, 2025; Revised: March 16, 2026; Accepted: March 27, 2026

วิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และค่าร้อยละ

ผลการวิจัยพบว่า

1. การใช้กลอนลำในกิจกรรมการรับใช้พระเจ้าอยู่ในระดับน้อย โดยด้านการฟังเสียงแคนเป็นปัญหามากที่สุด ขณะที่ความต้องการใช้กลอนลำอยู่ในระดับมาก โดยด้านการขับร้องลำกลอนประยุกต์มีความต้องการมากที่สุด
2. หลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบ 5 ประการ ได้แก่ หลักการและเหตุผล จุดมุ่งหมาย เนื้อหาสาระ กิจกรรมการฝึกอบรม และการวัดและประเมินผล
3. หลังการใช้หลักสูตร ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสามารถทั้ง 4 ด้านอยู่ในระดับมาก มีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมาก และผู้มีส่วนได้ส่วนเสียประเมินหลักสูตรอยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: หลักสูตรฝึกอบรม; ลำกลอนประยุกต์; วัฒนธรรมหมอลำอีสาน; ศูนย์การศึกษาคริสต์จักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

Abstract

The objectives of this research were to: 1) investigate the problems and needs concerning the use of worship-oriented Lam Klon in Christian ministry activities; 2) develop a training curriculum to enhance applied Lam Klon performance competency based on Isan Mor Lam culture; and 3) examine the results of implementing the developed curriculum. The outcomes were assessed in four competency domains: Khaen listening, applied Lam Klon singing, dance performance, and costume presentation, together with trainees' satisfaction. The study was conducted in three phases: needs assessment, curriculum development, and curriculum implementation. The sample for the needs assessment consisted of 65 members of the Northeastern Christian Education Center from five provinces, selected by simple random sampling from a population of 259. The target group for curriculum implementation consisted of 25 members of the Khon Kaen Christian Education Center, selected by purposive sampling. Research instruments included a problems and needs questionnaire, the training curriculum, skill practice exercises, four competency assessment forms, and a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using mean, standard deviation, and percentage.

The findings indicated that:

1. The use of Lam Klon in Christian ministry activities was at a low level, with Khaen listening identified as the greatest problem, whereas the need for using Lam Klon was at a high level, with applied Lam Klon singing ranked as the highest need.
2. The developed curriculum consisted of five components: rationale, objectives, content, training activities, and evaluation
3. After implementation, trainees demonstrated high levels of competency in all four domains, reported a high level of satisfaction, and stakeholders evaluated the curriculum at the highest level.

Keywords: training curriculum; applied Lam Klon; Isan Mor Lam culture; Northeastern Christian Education Center

1. บทนำ

หมอลำเป็นศิลปะการแสดงพื้นบ้านอีสานที่มีคุณค่าทั้งในมิติของความบันเทิง ความรู้ และการสื่อสารทางวัฒนธรรม เพราะนอกจากจะทำหน้าที่สร้างความเพลิดเพลินแก่ผู้ชมแล้ว ยังเป็นสื่อถ่ายทอดวิถีชีวิต คติความเชื่อ และแบบแผนการดำเนินชีวิตของคนในสังคมอีสานอีกด้วย จึงนับได้ว่าหมอลำเป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่สืบทอดมาอย่างยาวนานและมีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตของประชาชนในภาคตะวันออกเฉียงเหนืออย่างแนบแน่น (มัชรินทร์ ล้ำจุมจัง, 2564)

การอนุรักษ์และฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น หมอลำมิได้มีคุณค่าเฉพาะในฐานะการแสดงพื้นบ้านเท่านั้น หากยังเป็นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมร่วมสมัยได้อย่างมีความหมาย ทั้งนี้ หลักการดังกล่าวสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่มุ่งคุ้มครองสิทธิของชุมชนในการอนุรักษ์ พื้นฟู และสืบสานศิลปะ วัฒนธรรม และภูมิปัญญาท้องถิ่นของตน (พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ, 2542) ในบริบทของชุมชนคริสต์ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ กลอนลำอีสานจึงอาจทำหน้าที่เป็นสื่อทางวัฒนธรรมที่ช่วยให้การน้อมสการและการสื่อสารคำสอนทางศาสนาสอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้คนในท้องถิ่นมากยิ่งขึ้น

จากการศึกษาสภาพปัญหาเบื้องต้นของสมาชิกศูนย์การศึกษาคริสต์จักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ใน 5 จังหวัด ได้แก่ อุบลราชธานี อุตรธานี มหาสารคาม บุรีรัมย์ และร้อยเอ็ด พบว่าสมาชิกยังมีข้อจำกัดด้านการฟังเสียงแคน การขับร้องกลอนประยุกต์ การฟ้อนรำ และการแต่งกาย ซึ่งส่งผลให้การนำกลอนลำมาใช้ในกิจกรรมการรับใช้พระเจ้ายังไม่บรรลุผลเท่าที่ควร ดังนั้น การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมที่เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและวัฒนธรรมท้องถิ่นจึงเป็นแนวทางสำคัญในการเสริมสร้างความสามารถดังกล่าว

ให้เกิดขึ้นอย่างเป็นระบบ หลักสูตรฝึกอบรมที่ผู้วิจัยพัฒนาขึ้นยึดแนวคิดสำคัญ 2 ประการ ได้แก่ ทฤษฎีพหุปัญญาของ Gardner (1983) และทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bloom et al. (1956) โดยแนวคิดของ Gardner อธิบายว่ามนุษย์มีศักยภาพในการเรียนรู้หลายด้าน ซึ่งสามารถพัฒนาได้แตกต่างกันตามลักษณะเฉพาะของแต่ละบุคคล ส่วนแนวคิดของ Bloom มุ่งเน้นการพัฒนาผู้เรียนอย่างเป็นระบบทั้งด้านความรู้ เจตคติ และทักษะปฏิบัติ กรอบแนวคิดทั้งสองจึงมีความเหมาะสมต่อการออกแบบหลักสูตรฝึกอบรมที่มุ่งพัฒนาความสามารถด้านการฟัง การขับร้อง การพ้องร่า และการแต่งกายควบคู่กัน

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยจึงพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการลำกลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสานสำหรับสมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำทักษะที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการนมัสการและกิจกรรมทางศาสนาได้อย่างเหมาะสม อันเป็นการอนุรักษ์วัฒนธรรมท้องถิ่นควบคู่กับการพัฒนาศักยภาพของสมาชิกในชุมชนศาสนา

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาปัญหาและความต้องการใช้กลอนลำนมัสการในกิจกรรมการรับใช้พระเจ้าด้วยหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการลำกลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน

2. เพื่อพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการลำกลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน

3. เพื่อศึกษาผลการใช้หลักสูตรและความพึงพอใจของหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการลำกลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน

3.1 ผลการใช้หลักสูตรและความพึงพอใจของหลักสูตรฝึกอบรมประกอบด้วย 1) ความสามารถด้านการฟังเสียงแคน 2) ความสามารถด้านการขับร้องลำกลอนประยุกต์ 3) ความสามารถด้านการพ้องร่า 4) ความสามารถด้านการแต่งกาย 5) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม

3.2 ประเมินผลหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการลำกลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา แบ่งการดำเนินการออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาปัญหาและความต้องการ ผู้วิจัยได้ศึกษาปัญหาและความต้องการในการใช้กลอนลำนมัสการ ในกิจกรรมการรับใช้พระเจ้าของสมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ซึ่งประกอบด้วย 5 จังหวัด ได้แก่ จังหวัดอุบลราชธานี จังหวัดอุดรธานี จังหวัดมหาสารคาม จังหวัดบุรีรัมย์ และจังหวัดร้อยเอ็ด โดยประชากรที่ใช้ในการศึกษามีจำนวน 259 คน และกำหนดกลุ่มตัวอย่าง

จำนวน 65 คน ด้วยวิธีการสุ่มอย่างง่าย (Simple Random Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ แบบสอบถามเกี่ยวกับปัญหาและความต้องการ ซึ่งครอบคลุมเนื้อหา 4 ด้าน ได้แก่ (1) การฟังเสียงแคน (2) การขับร้องลำกลอนประยุกต์ (3) การฟ้อนรำ และ (4) การแต่งกาย ผู้วิจัยได้เผยแพร่แบบสอบถามผ่านแบบฟอร์มออนไลน์ เพื่อรวบรวมข้อมูลจากผู้ตอบแบบสอบถาม จากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อสะท้อนระดับปัญหาและความต้องการของกลุ่มตัวอย่างอย่างเป็นระบบและชัดเจน (บุญชม ศรีสะอาด, 2560)

ระยะที่ 2 การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม ผู้วิจัยได้นำผลการศึกษาปัญหาและความต้องการจากระยะที่ 1 มาใช้เป็นข้อมูลพื้นฐานในการพัฒนา หลักสูตรฝึกอบรมกลอนลำน้สการ โดยยึดแนวคิด ทฤษฎีพหุปัญญา (Multiple Intelligences) ของ Gardner (1983) และทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bloom et al. (1956) เป็นกรอบแนวคิดในการออกแบบหลักสูตร เพื่อส่งเสริมการเรียนรู้ที่สอดคล้องกับศักยภาพและความแตกต่างของผู้เรียนหลักสูตรที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 5 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผล 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตร 3) เนื้อหาสาระ 4) กิจกรรมการฝึกอบรม และ 5) การวัดและประเมินผล หลังจากจัดทำหลักสูตรเบื้องต้นแล้ว ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรดังกล่าวเสนอให้ ผู้เชี่ยวชาญจำนวน 11 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) พิจารณาและประเมินในด้าน ความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ความครบถ้วน ความคุ้มค่าของหลักสูตร จากนั้นผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะจากผู้เชี่ยวชาญมาปรับปรุงและพัฒนาหลักสูตรให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมก่อนนำไปทดลองใช้ในระยะต่อไป

ระยะที่ 3 การทดลองใช้หลักสูตร ผู้วิจัยได้นำหลักสูตรที่ผ่านการปรับปรุงแล้ว ไปทดลองใช้กับสมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรขอนแก่น อำเภอเมืองขอนแก่น จังหวัดขอนแก่น จำนวน 25 คน ซึ่งได้มาโดยการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เพื่อประเมินประสิทธิภาพของหลักสูตรในการพัฒนาทักษะด้านกลอนลำน้สการ การฝึกอบรมจัดกิจกรรมเป็น 4 สถานการเรียนรู้ ตามทักษะที่ต้องการพัฒนา ได้แก่ 1) การฟังเสียงแคน 2) การขับร้องลำกลอนประยุกต์ 3) การฟ้อนรำ และ 4) การแต่งกาย เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยประกอบด้วย หลักสูตรฝึกอบรม แบบฝึกทักษะ แบบวัดความสามารถในแต่ละด้าน และแบบประเมินความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมการฝึกอบรม จากนั้นผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ด้วยสถิติพื้นฐาน ได้แก่ ค่าเฉลี่ย (Mean) ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation) และค่าร้อยละ (Percentage) เพื่อประเมินผลการพัฒนาทักษะ ระดับความพึงพอใจของผู้เข้าร่วมการทดลองใช้หลักสูตรอย่างเป็นระบบ

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการลำกลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน สำหรับสมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถสรุป

ผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาปัญหาและความต้องการใช้กลอนลำในกิจกรรมการรับใช้พระเจ้า ปัญหาที่พบ คือ การใช้กลอนลำในกิจกรรมการรับใช้พระเจ้าอยู่ในระดับน้อย ($\bar{X} = 2.40$, S.D. = 0.89) โดยมีความสามารถด้านการฟังเสียงแคนมีปัญหา ($\bar{X} = 2.29$, S.D. = 0.92) ด้านความต้องการใช้กลอนลำในกิจกรรมการรับใช้พระเจ้า มีความต้องการอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.43$, S.D. = 0.57) โดยมีความต้องการด้านการขับร้องลำกลอนประยุกต์เป็นอันดับที่หนึ่งอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.29$, S.D. = 0.66)

2. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรม การตรวจสอบและยืนยันหลักสูตรฝึกอบรม 1) ผลการตรวจสอบและยืนยันหลักสูตรฝึกอบรมด้านความเหมาะสม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.64) 2) ผลการตรวจสอบและยืนยันหลักสูตรฝึกอบรมด้านความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.64) 3) ผลการตรวจสอบและยืนยันหลักสูตรฝึกอบรมด้านความครบถ้วนและสมบูรณ์ อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.13$, S.D. = 0.67) และ 4) ผลการตรวจสอบและยืนยันหลักสูตรฝึกอบรมด้านความคุ้มค่า อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.16$, S.D. = 0.76)

3. การทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม จุดที่ควรปรับแก้คือ เพิ่มสื่อ PTT ที่นำเสนอ ประกอบการฝึกอบรมตามองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรมและกิจกรรมการฝึกอบรม ควรแยกให้เป็นสถานีการฝึกแต่ละด้าน เพื่อไม่ให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสับสน

4. ผลการใช้หลักสูตรและความพึงพอใจ ต่อหลักสูตรฝึกอบรม 1) การฝึกอบรมกลุ่มเป้าหมาย ซึ่งเป็นสมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรขอนแก่น กิจกรรมการฝึกอบรมตามองค์ประกอบของหลักสูตรฝึกอบรม เป็นไปตามเป้าหมายที่วางไว้ทุกองค์ประกอบ เพราะมีการปรับแก้จุดอ่อนในขั้นทดลองใช้หลักสูตรฝึกอบรม 2) ความสามารถในการฟังเสียงแคนอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.80$, S.D. = 0.74) 3) ความสามารถในการขับร้องลำกลอนประยุกต์อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = 0.63) 4) ความสามารถด้านการพ้องร้องอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.91$, S.D. = 0.53) 5) ความสามารถด้านการแต่งกายอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.94$, S.D. = 0.54) และ 6) ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรมอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.00$, S.D. = 0.65) (7) ผลการประเมินหลักสูตรฝึกอบรมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.54$, S.D. = 0.50)

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการลำกลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน สำหรับสมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการล่ากลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน พบว่า สมาชิกศูนย์การศึกษาคริสตจักรภาคตะวันออกเฉียงเหนือมีความต้องการใช้กลอนลำในกิจกรรมการรับใช้พระเจ้าอยู่ในระดับมาก ผู้วิจัยจึงออกแบบหลักสูตรโดยยึดสภาพปัญหาและความต้องการของชุมชนเป็นฐานสำคัญ สอดคล้องกับแนวคิดของ Beauchamp (1975) ที่กล่าวว่า ชุมชนแต่ละแห่งมีบริบท ปัญหา และความต้องการที่แตกต่างกัน ดังนั้นท้องถิ่นจึงควรมีส่วนร่วมในการกำหนดทิศทางและพัฒนาหลักสูตรให้สอดคล้องกับบริบทของตนเอง นอกจากนี้ มารุต พัฒนา (2567) ยังกล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรจำเป็นต้องศึกษาสภาพสังคมและบริบททางวัฒนธรรมประกอบการพิจารณา เนื่องจากสังคมไทยมีความหลากหลายด้านเชื้อชาติ ค่านิยม วิถีชีวิต การออกแบบหลักสูตรที่สอดคล้องกับบริบทดังกล่าวจึงช่วยให้การจัดการเรียนรู้มีความเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อผู้เรียนอย่างแท้จริง

หลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นตามแนวคิดการพัฒนาหลักสูตรของ Tyler (1949) ซึ่งให้ความสำคัญกับการกำหนดองค์ประกอบของหลักสูตรอย่างเป็นระบบ โดยกำหนดองค์ประกอบสำคัญของหลักสูตรฝึกอบรมไว้ 5 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) หลักการและเหตุผลของหลักสูตรฝึกอบรม การพัฒนาความรู้ ความสามารถ และทักษะของผู้เข้ารับการฝึกอบรมให้สามารถนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติจริงได้ภายในระยะเวลาที่กำหนด สอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (พ.ศ. 2545 และ พ.ศ. 2553) หมวด 4 แนวทางการจัดการศึกษา ที่กำหนดให้การจัดทำสาระของหลักสูตรควรคำนึงถึงสภาพปัญหาของชุมชน สังคม และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมทั้งพัฒนาให้สอดคล้องกับคุณลักษณะความสนใจ และความต้องการของผู้เรียน 2) จุดมุ่งหมายของหลักสูตรฝึกอบรม การพัฒนาให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสามารถในการล่ากลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน ซึ่งสามารถนำไปใช้เป็นพื้นฐานในการประกอบอาชีพ ทั้งในลักษณะอาชีพเสริมหรืออาชีพหลักในอนาคต แนวทางดังกล่าวสอดคล้องกับหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2560 ในสาระการเรียนรู้ที่ 4 การงานอาชีพ ซึ่งมุ่งพัฒนาทักษะที่จำเป็นต่อการประกอบอาชีพ ส่งเสริมเจตคติที่ดีต่อการทำงาน และเห็นคุณค่าของการประกอบอาชีพสุจริต 3) เนื้อหาสาระของหลักสูตรฝึกอบรม เนื้อหาของหลักสูตรในการถ่ายทอดองค์ความรู้และทักษะเฉพาะด้านการล่ากลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน โดยคำนึงถึงรูปแบบ ระเบียบ และแบบแผนของศิลปะการแสดงพื้นบ้าน เพื่อให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถนำความรู้ไปใช้ในการปฏิบัติจริงและต่อยอดเป็นอาชีพได้ สอดคล้องกับแนวคิดเกี่ยวกับเนื้อหาเฉพาะทาง (Smith, Stanley & Shores, 1950) ระบุว่า เนื้อหาของหลักสูตรควรมีความเชื่อมโยงกับบริบทการดำรงชีวิตและอาชีพของคนในท้องถิ่น และยังสอดคล้องกับแนวคิดของสิทธิพล อาจอินทร์ (2564) ที่กล่าวว่า การพัฒนาหลักสูตรควรเป็นแผนการจัดประสบการณ์การเรียนรู้ที่ตอบสนองต่อสภาพปัญหา ความต้องการของชุมชน และภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้เกิดการเรียนรู้ที่มีความหมายต่อผู้เรียน 4) กิจกรรมการฝึกอบรมของหลักสูตร กิจกรรมการเรียนรู้ในหลักสูตรเน้นการเรียนรู้ผ่านการปฏิบัติจริง

เพื่อพัฒนาความสามารถของผู้เข้ารับการฝึกอบรมใน 4 ด้าน ได้แก่ การฟังเสียงแคน การขับร้องลำกลอน ประยุกต์ การฟ้อนรำ และการแต่งกาย ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการแสดงหมอลำอีสาน การออกแบบ กิจกรรมดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการจัดการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง (Learning by Doing) โดย มนัสนยา สายชู (2563) กล่าวว่า การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนได้ฝึกปฏิบัติอย่างต่อเนื่องตาม ขั้นตอนที่กำหนด จะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจ เกิดทักษะ และสามารถนำความรู้ไปใช้ได้อย่างยั่งยืน และ 5) การวัดและประเมินผลของหลักสูตรฝึกอบรม การประเมินผลหลักสูตรดำเนินการตามแนวคิดของ Kirkpatrick (1987) ซึ่งเน้นการประเมินผลการฝึกอบรมในหลายมิติ ได้แก่ ปฏิภานของผู้เรียนต่อกิจกรรม การฝึกอบรม การเรียนรู้ที่เกิดขึ้น พฤติกรรมการปฏิบัติ และผลลัพธ์ที่เกิดขึ้นจากการฝึกอบรม แนวทาง ดังกล่าวสอดคล้องกับการประเมินผลตามสภาพจริง และสอดคล้องกับพระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542 และที่แก้ไขเพิ่มเติม ซึ่งกำหนดให้การประเมินผลการเรียนรู้พิจารณาจากพัฒนาการของผู้เรียน พฤติกรรมการเรียนรู้ และการมีส่วนร่วมในกิจกรรมการศึกษา ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศศิธร บัวทอง (2560) ที่กล่าวว่า การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ควรเป็นการประเมินตามสภาพจริง เพื่อสะท้อนศักยภาพของผู้เรียนอย่างรอบด้าน

2. ผลการพัฒนาความสามารถของผู้เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความสามารถในทุกด้านอยู่ในระดับมาก ได้แก่ 1) ความสามารถด้านการฟังเสียงแคน 2) ความสามารถด้านการขับร้องลำกลอนประยุกต์ 3) ความสามารถด้านการฟ้อนรำ และ 4) ความสามารถด้านการแต่งกาย ซึ่งสามารถอธิบายได้ตามกรอบแนวคิดทฤษฎีพหุปัญญาของ Howard Gardner (1983) ซึ่งระบุว่ามนุษย์ มีศักยภาพด้านสติปัญญาที่หลากหลาย โดยเฉพาะปัญญาด้านดนตรีและการเคลื่อนไหวทางร่างกาย ที่สามารถพัฒนาได้ผ่านกิจกรรมการเรียนรู้ที่เหมาะสมและหลากหลาย และยังสอดคล้องกับทฤษฎีการเรียนรู้ของ Bloom และคณะ (1956) ในด้านทักษะพิสัย (Psychomotor Domain) ที่เน้นการพัฒนาทักษะผ่านการฝึกปฏิบัติอย่างเป็นลำดับขั้น จึงส่งผลให้ผู้เข้ารับการฝึกอบรมสามารถพัฒนาทักษะการลำ กลอนประยุกต์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

3. ผลการประเมินความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม พบว่า ผู้เข้ารับการฝึกอบรมมีความพึงพอใจต่อหลักสูตรอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องจากเนื้อหาสาระและกิจกรรมการฝึกอบรมมีความสอดคล้อง กับความต้องการและความสนใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม อีกทั้งกิจกรรมการเรียนรู้ยังเชื่อมโยงกับ ประสบการณ์ชีวิตจริงและวัฒนธรรมท้องถิ่นของผู้เรียน ซึ่งช่วยให้ผู้เรียนเกิดความรู้สึกร่วมและเห็นคุณค่าของการเรียนรู้ สอดคล้องกับแนวคิดของลลิต บุญนาค (2566) ที่กล่าวว่า หากกิจกรรมการเรียนรู้ สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน ผู้เรียนจะมีแรงจูงใจและความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ในระดับสูง นอกจากนี้ กระบวนการฝึกอบรมยังสอดคล้องกับแนวคิด การเรียนรู้แบบนำตนเอง (Self-Leadership) ที่เปิดโอกาสให้ผู้เรียนมีส่วนร่วมในการเรียนรู้ ฝึกปฏิบัติ และพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่องผลการวิจัยครั้งนี้

แสดงให้เห็นว่าหลักสูตรฝึกอบรมที่พัฒนาขึ้นมีความเหมาะสมทั้งด้านโครงสร้าง เนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้ และการประเมินผล อีกทั้งยังสามารถพัฒนาความสามารถของผู้เข้ารับการฝึกอบรมและสร้างความพึงพอใจต่อการเรียนรู้ได้ในระดับสูง ซึ่งสะท้อนถึงประสิทธิภาพของหลักสูตรในการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น ด้านวัฒนธรรมหมอลำอีสานเข้ากับกระบวนการเรียนรู้ในบริบทของชุมชนศาสนาได้อย่างเหมาะสมและเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนในระยะยาว

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 สถาบันการศึกษาทั้งภาครัฐและเอกชน ตลอดจนหน่วยงานด้านการศึกษานอกระบบ และองค์กรชุมชน สามารถนำหลักสูตรฝึกอบรมนี้ไปประยุกต์ใช้เพื่ออนุรักษ์ สืบสาน และส่งเสริมวัฒนธรรมหมอลำอีสานในบริบทการเรียนรู้ร่วมสมัย

1.2 ศูนย์การศึกษาคริสต์จักรหรือองค์กรทางศาสนาที่มีบริบทใกล้เคียงกัน สามารถใช้หลักสูตรนี้เป็นแนวทางในการพัฒนาทักษะทางวัฒนธรรมและการนมัสการของสมาชิกให้สอดคล้องกับอัตลักษณ์ท้องถิ่น

1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรสนับสนุนการพัฒนาหลักสูตรลักษณะนี้อย่างต่อเนื่อง เพื่อขยายผลสู่การอบรม การเรียนการสอน และกิจกรรมเผยแพร่วัฒนธรรมในระดับชุมชน

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาการพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมลักษณะเดียวกันในบริบทของกลุ่มอายุหรือกลุ่มศาสนาอื่น

2.2 ควรศึกษาผลระยะยาวของการใช้หลักสูตรต่อการนำทักษะไปใช้จริงในกิจกรรม

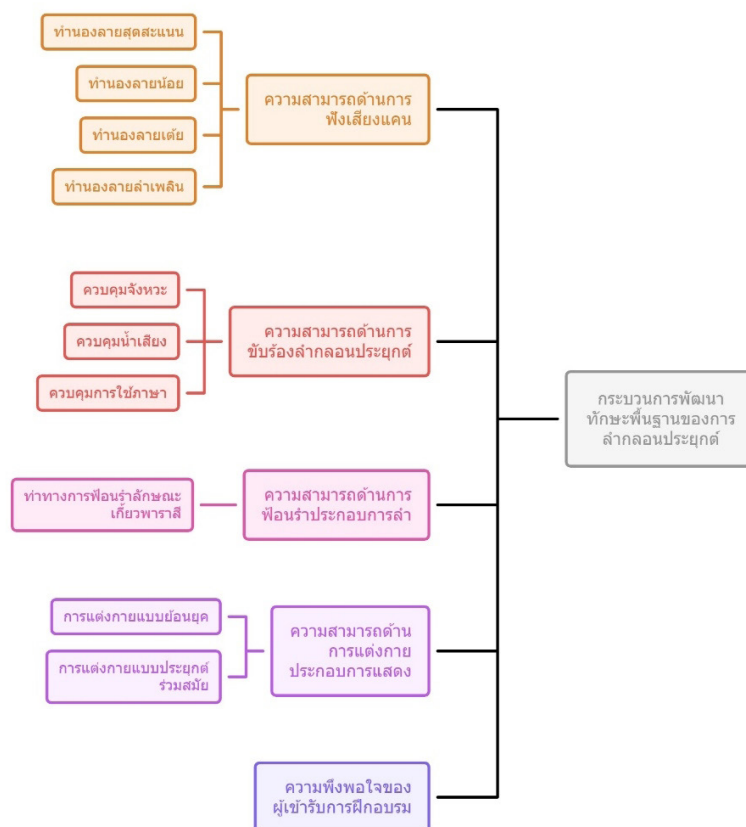
2.3 ควรพัฒนาหลักสูตรในรูปแบบสื่อดิจิทัลหรือการเรียนรู้แบบผสมผสาน เพื่อเพิ่มโอกาสการเข้าถึงและการใช้ประโยชน์ในวงกว้าง

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาหลักสูตรฝึกอบรมเพื่อส่งเสริมความสามารถในการลำกลอนประยุกต์ตามวัฒนธรรมหมอลำอีสาน ผู้วิจัยได้วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษาปัญหาและความต้องการของผู้เรียน การออกแบบและพัฒนาหลักสูตร รวมทั้งผลการทดลองใช้หลักสูตร จนนำไปสู่การสรุปองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับ กระบวนการพัฒนาทักษะพื้นฐานของการลำกลอนประยุกต์ในระยะเริ่มต้น ซึ่งสามารถใช้เป็นแนวทางในการพัฒนาศักยภาพของผู้เรียนหรือผู้สนใจในศิลปวัฒนธรรมหมอลำอีสานได้อย่างเป็นระบบองค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยครั้งนี้เป็นการพัฒนาความสามารถในการลำกลอนประยุกต์

ควรเริ่มต้นจากการฝึกทักษะพื้นฐาน 4 ด้านสำคัญ ซึ่งเป็นองค์ประกอบหลักของศิลปะการแสดงหมอลำ ได้แก่ 1) ความสามารถด้านการฟังเสียงแคน ผู้เรียนควรมีทักษะในการรับรู้และแยกแยะทำนองพื้นฐานของแคน ซึ่งเป็นเครื่องดนตรีหลักที่กำหนดจังหวะและอารมณ์ของการลำกลอน โดยการฝึกฟังทำนองสำคัญ 4 ทำนอง ได้แก่ ทำนองลายสุดสะแนน ทำนองลายน้อย ทำนองลายเต้ย และทำนองลายลำเพลิน การฝึกทักษะด้านการฟังจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถเข้าใจโครงสร้างจังหวะ ทำนอง และสามารถเชื่อมโยงกับการขับร้องได้อย่างถูกต้อง 2) ความสามารถด้านการขับร้องลำกลอนประยุกต์ การฝึกขับร้องลำกลอนประยุกต์ ควรดำเนินควบคู่กับการฝึกฟังเสียงแคน โดยใช้ทำนองพื้นฐานทั้ง 4 ทำนอง ได้แก่ ทำนองลายสุดสะแนน ทำนองลายน้อย ทำนองลายเต้ย และทำนองลายลำเพลิน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถควบคุมจังหวะ น้ำเสียง และการใช้ภาษาในการลำได้อย่างเหมาะสม ซึ่งถือเป็นทักษะสำคัญของการเป็นหมอลำในระยะเริ่มต้น 3) ความสามารถด้านการฟ้อนรำประกอบการลำ การแสดงหมอลำไม่ได้เป็นเพียงการขับร้องเท่านั้น แต่ยังประกอบด้วยท่าทางการเคลื่อนไหวที่สะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม โดยการฝึกฟ้อนรำในระยะเริ่มต้นเน้น ท่าทางการฟ้อนรำลักษณะเกี่ยวพาราสี ซึ่งเป็นรูปแบบการเคลื่อนไหวที่พบได้ทั่วไปในการแสดงหมอลำและช่วยเสริมอารมณ์ของการแสดงให้มีความสมบูรณ์มากยิ่งขึ้น และ 4) ความสามารถด้านการแต่งกายประกอบการแสดง การแต่งกายถือเป็นองค์ประกอบสำคัญที่ช่วยสะท้อนเอกลักษณ์ของศิลปะหมอลำอีสาน โดยรูปแบบการแต่งกายที่ใช้ในการฝึกประกอบด้วย การแต่งกายแบบย้อนยุคตามแบบแผนดั้งเดิม และ การแต่งกายแบบประยุกต์ร่วมสมัย เพื่อให้ผู้เรียนเข้าใจทั้งรูปแบบดั้งเดิมและสามารถปรับใช้ให้สอดคล้องกับบริบทการแสดงในปัจจุบัน นอกจากนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่า ความพึงพอใจของผู้เข้ารับการฝึกอบรม เป็นอีกปัจจัยสำคัญที่ส่งเสริมการเรียนรู้ เนื่องจากกิจกรรมการฝึกอบรมมีความสอดคล้องกับความสนใจ ประสบการณ์ และบริบททางวัฒนธรรมของผู้เรียน ทำให้ผู้เรียนเกิดแรงจูงใจและมีความตั้งใจในการฝึกปฏิบัติมากขึ้น ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- บุญชม ศรีสะอาด. (2560). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 10). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- พระราชบัญญัติการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2542. (19 สิงหาคม 2542). *ราชกิจจานุเบกษา*, เล่ม 116 ตอนที่ 74 ก.
- มนันยา สายชู. (2563). *การจัดการเรียนรู้โดยเน้นการปฏิบัติ*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏ.
- มัชรินทร์ ลำจุมจิง. (2564). *พ้องหัตถกรรมวิธีอีสาน: การศึกษาภูมิปัญญาท้องถิ่นงานหัตถกรรมเครื่องจักสาน*. มหาสารคาม: มหาวิทยาลัยมหาสารคาม.
- มารุต พัฒนาผล. (2567). *การพัฒนาหลักสูตร: แนวคิดและกระบวนการ*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ลลิต บุญนาค. (2566). *จิตวิทยาการเรียนรู้สำหรับครู*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยรามคำแหง.

- ศศิธร บัวทอง. (2560). *การวัดและประเมินผลการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สิทธิพล อาจอินทร์. (2564). *การพัฒนาหลักสูตรและการจัดการเรียนรู้*. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
- Beauchamp, G. A. (1975). *Curriculum theory*. (4th ed.). Wilmette, IL: The Kagg Press.
- Bloom, B. S., Engelhart, M. D., Furst, E. J., Hill, W. H., & Krathwohl, D. R. (1956). *Taxonomy of educational objectives: The classification of educational goals. Handbook I: Cognitive domain*. New York: David McKay.
- Gardner, H. (1983). *Frames of mind: The theory of multiple intelligences*. New York: Basic Books.
- Smith, B. O., Stanley, W. O., & Shores, J. H. (1950). *Fundamentals of curriculum development*. New York: World Book Company.
- Tyler, R. W. (1949). *Basic principles of curriculum and instruction*. Chicago: University of Chicago Press.

การบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น*

Construction Project Management According to Buddhist Ethics of Local Administrative Organizations in Phon District, Khon Kaen Province

ณรงค์ศักดิ์ พุกษะ, พระราชพัฒน์วรบัณฑิต (สุกัญญา ฮาดภักดี) และจรัส ลีกา
Narongsak Phuksa, Phraraj Pattanavajarabundit (Sukanya Hadpagdee) and Jaras Leeka
มหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: 6505105020@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการบริหารงานโครงการก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น 2) ศึกษาการประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการบริหารงานโครงการก่อสร้าง และ 3) วิเคราะห์รูปแบบการบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ การวิจัยเป็นเชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิและทุติยภูมิ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวน 30 คน วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการวิเคราะห์เชิงพรรณนาแบบอุปนัย

ผลการวิจัยพบว่า

1. การบริหารงานที่เป็นระบบ ยึดหลักกฎหมาย และใช้เครื่องมือบริหารที่มีประสิทธิภาพ ควบคุมงานตั้งแต่เริ่มต้นจนส่งมอบอย่างรัดกุม ทั้งด้านคุณภาพ ความปลอดภัย และระยะเวลา และพบปัญหาใน 4 ด้าน คือ ขาดแคลนแรงงาน ขาดงบประมาณ ขาดบุคลากร การบริหารวัสดุไม่มีประสิทธิภาพ และการจัดการโครงการไม่เหมาะสม ซึ่งมีแนวทางแก้ไขคือการพัฒนาบุคลากร การวางแผน และการติดตามควบคุมอย่างต่อเนื่อง
2. หลักพุทธจริยศาสตร์ที่ใช้ในการบริหารงานโครงการก่อสร้างได้แก่ พรหมวิหาร สังคหวัตถุ อิทธิบาท ไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ สัจจิต 3 และเทวธรรม หลักพุทธจริยศาสตร์ทั้งหมดนี้จะช่วยให้การบริหารบรรลุเป้าหมายสูงสุด

*ได้รับบทความ: 30 เมษายน 2568; แก้ไขบทความ: 20 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2569
Received: April 30, 2025; Revised: March 20, 2026; Accepted: March 30, 2026

3. พรหมวิหาร หลักการครองตน เป็นคุณธรรมที่ทำให้เกิดความงามในการปฏิบัติต่อตนเอง และผู้อื่น เป็นรากฐานสำคัญของการอยู่ร่วมกัน สังคหวัตถุ หลักการครองคน เป็นหลักการสร้างความสามัคคีในองค์กร อิทธิบาท หลักการครองงาน เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความสำเร็จในการทำงาน ไตรสิกขา หลักการพัฒนาดนเอง เป็นกระบวนการพัฒนาดนเองในด้านศีล สมาธิ และปัญญา บุญกิริยาวัตถุ หลักการสร้างความดี เป็นแนวทางสร้างความดีในดำเนินชีวิต สุจริต หลักการประพฤติดี เป็นการประพฤติชอบทางกาย วาจา ใจ เป็นพื้นฐานสำคัญในการสร้างความสัมพันธ์ที่ดีกับผู้อื่น และเทวธรรม หลักการแห่งความเป็นผู้นำ เป็นคุณธรรมที่ส่งเสริมความเป็นผู้นำ ด้วยการมีความระอวย เกรงกลัวต่อบาป และเป็นการป้องกันไม่ให้เกิดการทุจริตในการบริหารงาน

คำสำคัญ: การบริหารงาน; โครงการก่อสร้าง; พุทธจริยศาสตร์; องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

Abstract

This research aimed to: (1) study construction project management of local administrative organizations in Phon District, Khon Kaen Province; (2) examine the application of Buddhist ethics in construction project management; and (3) analyze the model of construction project management based on Buddhist ethical principles. This study employed a qualitative research approach, utilizing both primary and secondary data sources. The key informants consisted of 30 participants. Data were analyzed using descriptive analysis with an inductive approach.

The findings revealed that:

1. Construction project management was systematically implemented under legal frameworks and effective management tools. The process involved strict control from project initiation to completion, covering quality, safety, and timeliness. However, four major problems were identified: labor shortages, budget overruns, inefficient material management, and inappropriate project management. The key solutions included personnel development, systematic planning, and continuous monitoring and control.

2. The Buddhist ethical principles applied in construction project management consisted of the Brahmavihāra (sublime states of mind), Saṅghavatthu (principles of social cohesion), Iddhipāda (bases of accomplishment), the Threefold Training (sīla, samādhi, paññā), Puññakiriyaavatthu (bases of merit), the Threefold Right Conduct, and

Devadhamma (virtues of moral conscience). These principles contributed to enhancing ethical behavior, responsibility, and effectiveness in project management, leading to the achievement of organizational goals.

3. The Brahmavihāra, as principles of self-conduct, foster harmonious relationships and mutual understanding. The Saṅgahavatthu strengthens cooperation and unity within organizations. The Iddhipāda, particularly vīmaṃsā (critical reflection), plays a significant role in analyzing, reviewing, and improving work processes. The Threefold Training promotes self-development in morality, concentration, and wisdom. Puññakariyāvattu encourages virtuous actions in daily practice, while the Threefold Right Conduct provides a foundation for ethical behavior. Devadhamma enhances leadership through moral shame (hiri) and moral fear (ottappa), which help prevent corruption in project administration.

Keywords: Management; Construction Project; Buddhist Ethics; Local Administrative Organization

1. บทนำ

การก่อสร้างที่อยู่อาศัยซึ่งเป็นหนึ่งในปัจจัยพื้นฐานในการดำรงชีวิตของมนุษย์ มีความสำคัญต่อการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม และมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่องตามความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีและการขยายตัวของโครงสร้างพื้นฐาน เนื่องจากกระบวนการก่อสร้างมีองค์ประกอบที่หลากหลายและมีความซับซ้อน การบริหารโครงการก่อสร้างจึงเป็นกลไกสำคัญในการควบคุมให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ ลดความเสี่ยง และแก้ไขปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในทุกระยะของโครงการ ผู้บริหารโครงการจำเป็นต้องมีทั้งความรู้ด้านวิศวกรรมและการจัดการ เพื่อให้สามารถบริหารทรัพยากรและกระบวนการทำงานได้อย่างเหมาะสม (วิสูตร จิระดำเกิง, 2552)

ในบริบทปัจจุบัน อุตสาหกรรมก่อสร้างของประเทศไทยมีแนวโน้มขยายตัวอย่างต่อเนื่อง โดยเฉพาะโครงการก่อสร้างอาคารและโครงสร้างพื้นฐานขนาดใหญ่ของภาครัฐ เช่น ระบบคมนาคมและขนส่งมวลชน ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการขับเคลื่อนเศรษฐกิจของประเทศ (ธีร มฤตสุธาธิรส และวิจิต อุ๋อัน, 2565, หน้า 634-648) อย่างไรก็ตาม โครงการก่อสร้างยังคงเผชิญกับข้อจำกัดด้านเวลา งบประมาณ และคุณภาพ รวมทั้งความซับซ้อนของการประสานงานระหว่างผู้มีส่วนเกี่ยวข้องหลายฝ่าย เช่น เจ้าของโครงการ ผู้ออกแบบ ผู้รับเหมา และผู้ควบคุมงาน ดังนั้น การบูรณาการองค์ความรู้ด้านการก่อสร้างและการบริหารจัดการ รวมถึงการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและการมีเป้าหมายร่วมกัน จึงเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความ

สำเร็จของโครงการ (วิสูตร จิระดำเกิง, 2552)

การบริหารโครงการ (Project Management) มุ่งเน้นกระบวนการสำคัญ ได้แก่ การวางแผน การจัดองค์การ การควบคุม และการประเมินผล ควบคู่กับการบริหารทรัพยากรหลัก 4M ได้แก่ กำลังคน เงินทุน วัสดุ และการจัดการ เพื่อให้โครงการบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ (กวี หวังนิเวศน์กุล, 2547, หน้า 67-70) นอกจากนี้ ผู้บริหารโครงการยังต้องมีทักษะด้านมนุษยสัมพันธ์และการแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า เพื่อบริหารทีมงานและตัดสินใจภายใต้ข้อจำกัดของโครงการได้อย่างเหมาะสม ในทางปฏิบัติ การบริหารโครงการก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังประสบปัญหาสำคัญ โดยเฉพาะปัญหาการทุจริตและความไม่โปร่งใสในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง ซึ่งมีความเชื่อมโยงกับโครงสร้างอำนาจและผลประโยชน์ทางการเมืองในระดับท้องถิ่น เช่น การลื้อกลสเปก การจัดซื้อจัดจ้างที่ไม่เป็นธรรม และความสัมพันธ์เชิงเครือญาติของผู้รับเหมา (สงกรานต์ มหาวัน และเสรี พิจิตรศิริ, 2554, หน้า 44-45) ปัญหาดังกล่าวสะท้อนถึงข้อจำกัดของกลไกการกำกับดูแลและความท้าทายในการสร้างธรรมาภิบาลในองค์กรภาครัฐ ด้วยเหตุนี้ แนวคิดธรรมาภิบาล (Good Governance) ซึ่งเน้นความโปร่งใส ความรับผิดชอบ และการตรวจสอบได้ จึงมีความสำคัญต่อการบริหารโครงการก่อสร้างอย่างยิ่ง (นันทิพร กลิ่นเกลตา, 2562, หน้า 19-20) อย่างไรก็ตาม การนำหลักธรรมาภิบาลเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอในการแก้ไขปัญหาเชิงพฤติกรรมและจริยธรรมของบุคลากร จึงจำเป็นต้องบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์เข้ามาใช้ร่วมในการบริหารจัดการ

หลักพุทธจริยศาสตร์ เช่น พรหมวิหาร สังคหวัตถุ และอิทธิบาท เป็นกรอบแนวคิดที่สามารถประยุกต์ใช้ในการบริหารงานได้อย่างเป็นรูปธรรม โดยพรหมวิหารช่วยส่งเสริมความสัมพันธ์อันดีในองค์กร สังคหวัตถุช่วยสร้างความร่วมมือ และอิทธิบาทช่วยเสริมแรงจูงใจและความสำเร็จในการทำงาน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2546, หน้า 124; อง.จตุกก. (ไทย) 21/32/50-51; ส.ม. (ไทย) 19/2/3) นอกจากนี้ หลักไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ สุจริต 3 และเทวธรรม ยังมีบทบาทในการพัฒนาคุณธรรม จริยธรรม และการป้องกันการทุจริตในการดำเนินงาน

ดังนั้น จากปัญหาการบริหารงานโครงการก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ยังขาดความโปร่งใสและประสิทธิภาพ ผู้วิจัยมีความสนใจในการศึกษารูปแบบการบริหารงานที่สามารถบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์เข้ากับแนวคิดการบริหารสมัยใหม่ โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ซึ่งมีการขยายตัวของโครงการก่อสร้างอย่างต่อเนื่อง การวิจัยครั้งนี้จึงมุ่งศึกษาการบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ เพื่อเสนอแนวทางที่เหมาะสมในการยกระดับประสิทธิภาพ ความโปร่งใส และความยั่งยืนขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการบริหารงานโครงการก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาการบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อวิเคราะห์การบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยมุ่งศึกษาการบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น อำเภอฟล จังหวัดขอนแก่น ใช้ข้อมูลทั้งจากแหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ได้แก่ พระไตรปิฎกฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และข้อมูลจากการสัมภาษณ์เชิงลึก รวมทั้งข้อมูลทุติยภูมิ ได้แก่ เอกสาร ตำรา และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยนำข้อมูลมาวิเคราะห์เชิงพรรณนาด้วยวิธีอุปนัย

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) จำนวน 30 รูป/คน ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยแบ่งออกเป็น 3 กลุ่ม ได้แก่ 1) พระภิกษุสงฆ์ในเขตอำเภอฟล จำนวน 5 รูป 2) ผู้บริหารงานโครงการก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จำนวน 5 คน 3) ผู้ปฏิบัติงานในโครงการก่อสร้าง จำนวน 20 คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย 1) แบบสัมภาษณ์ ได้แก่ (1) แบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (2) แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง และ (3) การสัมภาษณ์เชิงลึก 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม 3) แนวทางการสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) 4) สมุดบันทึกข้อมูลภาคสนาม และ 5) เครื่องบันทึกเสียง และกล้องถ่ายภาพ

การสร้างและตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ ผู้วิจัยได้ดำเนินการสร้างเครื่องมือโดยอิงตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย แนวคิดพุทธจริยศาสตร์ และหลักธรรมาภิบาล โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) การสร้างเครื่องมือ ศึกษาทบทวนวรรณกรรม แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อกำหนดกรอบคำถามการสัมภาษณ์และประเด็นการสนทนากลุ่ม จากนั้นจัดทำแบบสัมภาษณ์ทั้งแบบมีโครงสร้าง กึ่งโครงสร้าง และเชิงลึก รวมถึงแบบสังเกตและแบบบันทึกข้อมูลภาคสนาม 2) การตรวจสอบคุณภาพเครื่องมือ นำเครื่องมือเสนอผู้ทรงคุณวุฒิด้านพุทธจริยศาสตร์ การบริหารภาครัฐ และการวิจัยเชิงคุณภาพ จำนวน 5 คน เพื่อตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหา (Content Validity) ในด้านความสอดคล้อง ความครอบคลุม และความเหมาะสมของข้อคำถาม จากนั้นปรับปรุงแก้ไขตามข้อเสนอแนะก่อนนำไปใช้จริง

การเก็บรวบรวมข้อมูล ผู้วิจัยดำเนินการเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนามโดยใช้วิธีการดังนี้ 1) การสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ 2) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) และ 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่วิจัยโดยมีการบันทึกข้อมูลด้วยสมุดบันทึกภาคสนาม เครื่องบันทึกเสียง และภาพถ่ายอย่างเป็นระบบ

การวิเคราะห์ข้อมูลใช้วิธีการวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) โดยดำเนินการจัดหมวดหมู่ข้อมูล (Categorization) การตีความเชิงความหมาย (Interpretation) และการสังเคราะห์ข้อมูลเชิงบริบท (Contextual Synthesis) เพื่อสะท้อนภาพรวมของการบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ ขั้นตอนการดำเนินการวิจัยเป็นลำดับขั้นตอน ดังนี้ 1) ศึกษาวรรณกรรม แนวคิด และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง 2) กำหนดพื้นที่ศึกษาและกลุ่มเป้าหมาย 3) พัฒนาและตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย 4) เก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม 5) วิเคราะห์และสังเคราะห์ข้อมูล และ 6) สรุปผลการวิจัยและจัดทำรายงาน พร้อมข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

4. สรุปผลการวิจัย

งานวิจัยเรื่องการบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น สรุปผลการวิจัยดังต่อไปนี้

1. การบริหารงานโครงการก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพล พบว่า

1.1 การบริหารโครงการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพล พบว่า มีการดำเนินงานอย่างเป็นระบบและยึดหลักกฎหมายเป็นสำคัญ ครอบคลุมตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจนถึงสิ้นสุดโครงการ โดยมีการใช้เครื่องมือบริหาร เช่น Gantt Chart และ CPM เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพด้านเวลาและการจัดสรรทรัพยากร การควบคุมคุณภาพและการติดตามงานอย่างต่อเนื่องช่วยลดความเสี่ยงและเสริมสร้างความโปร่งใส โดยมีเป้าหมายเพื่อให้โครงการแล้วเสร็จตามกำหนดเวลา งบประมาณ และมาตรฐานที่กำหนด

1.2 การบริหารงานก่อสร้าง พบว่า มีการให้ความสำคัญต่อการควบคุมกระบวนการตั้งแต่การคัดเลือกผู้รับเหมาไปจนถึงการส่งมอบงาน โดยเน้นความรัดกุมของแบบก่อสร้างและสัญญา รวมถึงการควบคุมงานให้เป็นไปตามแผน เพื่อรักษาคุณภาพ ลดต้นทุน และเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร การบริหารความปลอดภัยและการตรวจสอบคุณภาพตั้งแต่ระยะต้นช่วยลดข้อผิดพลาดระหว่างดำเนินงาน

1.3 การควบคุมงานก่อสร้าง พบว่า เป็นกระบวนการสำคัญที่ทำให้โครงการดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยครอบคลุมการตรวจสอบเอกสาร การควบคุมคุณภาพวัสดุ การติดตามความก้าวหน้าของงานเทียบกับแผนงาน การดูแลความปลอดภัยในพื้นที่ก่อสร้าง และการตรวจรับงานก่อนส่งมอบเพื่อให้งานมีคุณภาพ ปลอดภัย และเป็นไปตามระยะเวลาที่กำหนด

1.4 ปัญหาในการบริหารโครงการก่อสร้าง พบว่า มีปัญหาหลัก 4 ด้าน ได้แก่ (1) ด้านบุคลากร ขาดแรงงานที่มีคุณภาพและการสื่อสารไม่ชัดเจน (2) ด้านงบประมาณ เกิดปัญหาการบานปลายจากการประมาณการที่ไม่แม่นยำและการเปลี่ยนแปลงระหว่างดำเนินงาน (3) ด้านวัสดุ การจัดซื้อและการบริหารคลังวัสดุไม่มีประสิทธิภาพ (4) ด้านการจัดการ การวางแผนไม่เหมาะสม ขาดการควบคุมคุณภาพและการประเมินความเสี่ยงอย่างรอบด้าน

1.5 แนวทางแก้ไข พบว่า ควรพัฒนาศักยภาพบุคลากร ควบคู่กับการส่งเสริมการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ วางแผนและควบคุมงบประมาณอย่างเป็นระบบ บริหารจัดการวัสดุอย่างมีมาตรฐาน และปรับปรุงกระบวนการบริหารโครงการให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความเสี่ยง เพื่อให้โครงการบรรลุเป้าหมายอย่างมีประสิทธิภาพ

2. การบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จังหวัดขอนแก่น พบว่า การบริหารงานโครงการก่อสร้างที่มีประสิทธิภาพควรบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ร่วมกับหลักการบริหารสมัยใหม่ โดยหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ได้อย่างเป็นรูปธรรม ได้แก่ พรหมวิหาร 4 สังคหวัตถุ 4 อิทธิบาท 4 ไตรสิกขา บุญกิริยาวัตถุ 5 สุจริต 3 และเทวธรรม ซึ่งมีบทบาทในการเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ความร่วมมือ ความรับผิดชอบ และจริยธรรมในการปฏิบัติงานส่งผลให้การบริหารโครงการมีประสิทธิภาพ โปร่งใส และมุ่งสู่เป้าหมายขององค์กร

3. วิเคราะห์การบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพล ดังนี้ 1) ด้านบุคลากรการประยุกต์ใช้หลักพรหมวิหาร 4 และสังคหวัตถุ 4 ช่วยเสริมสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ลดความขัดแย้ง และเพิ่มขวัญกำลังใจในการทำงาน ส่งผลให้ประสิทธิภาพการปฏิบัติงานและความรับผิดชอบต่อโครงการเพิ่มขึ้น 2) ด้านงบประมาณ การนำหลักอิทธิบาท 4 โดยเฉพาะวิมังสา และหลักไตรสิกขาด้านปัญญามาประยุกต์ใช้ ช่วยให้การวางแผนและการตัดสินใจทางการเงินมีความรอบคอบ ลดความสูญเสีย และเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้ทรัพยากร 3) ด้านวัสดุอุปกรณ์การประยุกต์ใช้หลักสุจริต 3 และบุญกิริยาวัตถุ 3 ส่งเสริมการปฏิบัติงานด้วยความซื่อสัตย์และความรับผิดชอบ ทำให้การบริหารจัดการวัสดุมีความเป็นระบบ ลดการสูญเสีย และป้องกันการทุจริต 4) ด้านการจัดการ การนำหลักอิทธิบาท 4 และเทวธรรมมาใช้ ช่วยเสริมสร้างความมุ่งมั่น ความรับผิดชอบ และจริยธรรมของผู้บริหาร ส่งผลให้การวางแผน การควบคุมคุณภาพ และการประเมินความเสี่ยงมีประสิทธิภาพมากขึ้น

ดังนั้น การบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการบริหารโครงการก่อสร้างสามารถช่วยลดปัญหาความขัดแย้ง เสริมสร้างความร่วมมือ ยกระดับจริยธรรมในการทำงาน และเพิ่มประสิทธิภาพของโครงการ อันนำไปสู่ความพึงพอใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และความยั่งยืนของการพัฒนาในระยะยาว

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพล จังหวัดขอนแก่น ผู้วิจัยได้พบประเด็นที่น่าสนใจหลายประเด็นจึงนำประเด็นที่น่าสนใจเหล่านั้นมาทำการอภิปรายผลดังนี้

1. การบริหารงานโครงการก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พบว่า การบริหารงานโครงการก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในอำเภอพลมีลักษณะเป็นระบบ มีการยึดหลักกฎหมายและใช้เครื่องมือทางการบริหารโครงการอย่างมีประสิทธิภาพ เช่น Gantt Chart และ CPM ครอบคลุมตั้งแต่การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการส่งมอบโครงการ ซึ่งสะท้อนถึงการบริหารจัดการที่มุ่งเน้นประสิทธิภาพด้านเวลา ต้นทุน และคุณภาพ ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากการนำหลักการบริหารโครงการสมัยใหม่มาประยุกต์ใช้ร่วมกับการกำกับดูแลตามกรอบกฎหมายอย่างเคร่งครัด แม้การบริหารโครงการจะมีประสิทธิภาพในเชิงระบบ แต่ยังมีข้อจำกัดในมิติด้านจริยธรรมและการบริหารเชิงรุก ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความยั่งยืนของโครงการในระยะยาว สอดคล้องกับงานวิจัยของพัฒน์ สุวรรณสัมฤทธิ์ และพิรำนันท์ ยิ้มแพน (2567, หน้า 556-571) ที่พบว่า ปัจจัยด้านบุคลากร การเงิน วัสดุ และกระบวนการก่อสร้างมีความสัมพันธ์เชิงบวกกับความสำเร็จของโครงการ และยังสอดคล้องกับกฤษฎพงศ์ ฟองสินธุ์ และภัทรอร ฟองสินธุ์ (2567, หน้า 108) ที่ชี้ให้เห็นว่าปัจจัยด้านทรัพยากรและการจัดการมีผลต่อประสิทธิภาพของโครงการอย่างมีนัยสำคัญ

2. การบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์พบว่า การนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาใช้ในการบริหารโครงการก่อสร้าง โดยเฉพาะหลักพรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 สามารถเสริมสร้างทั้งมิติด้าน ครองตน ครองคน และครองงาน ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าหลักธรรมทางพระพุทธศาสนาไม่ได้มีบทบาทเพียงในเชิงศีลธรรมเท่านั้น แต่ยังสามารถประยุกต์ใช้เป็นกรอบแนวคิดในการบริหารองค์กรได้อย่างเป็นรูปธรรม สอดคล้องกับงานวิจัยของชิสา กันยาวิริยะ และสิรินทร์ กันยาวิริยะ (2567, หน้า 17-26) ที่พบว่า การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนสามารถเกิดขึ้นได้จากการบูรณาการหลักพุทธธรรมในทุกระดับของการบริหาร โดยเฉพาะการใช้พรหมวิหาร 4 ในการสร้างความสัมพันธ์ และอิทธิบาท 4 ในการขับเคลื่อนความสำเร็จของงาน ผู้วิจัยเห็นว่า หลักพุทธจริยศาสตร์มีบทบาทเป็นกลไกเชิงคุณค่า (Value-based mechanism) ที่ช่วยเติมเต็มข้อจำกัดของการบริหารเชิงเทคนิค ทำให้การบริหารโครงการไม่เพียงมุ่งสู่ผลสัมฤทธิ์ของงาน แต่ยังคำนึงถึงความถูกต้อง ความเป็นธรรม และความยั่งยืนขององค์กร

3. การประยุกต์ใช้หลักพุทธจริยศาสตร์ในการบริหารโครงการก่อสร้าง พบว่า การบูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์ในการบริหารโครงการก่อสร้างสามารถช่วยแก้ไขปัญหาดังกล่าวเชิงโครงสร้างของการบริหารงานได้อย่างเป็นระบบ ทั้งในด้านบุคลากร งบประมาณ วัสดุ และการจัดการ โดยเฉพาะการใช้หลักพรหมวิหาร 4 ในการลดความขัดแย้ง หลักอิทธิบาท 4 ในการเพิ่มประสิทธิภาพการทำงาน และหลักสุจริต 3

และทฤษฎีในการเสริมสร้างความโปร่งใสและป้องกันการทุจริต สอดคล้องกับงานของพระมหาปิยรัฐ สิริจันโท (2565, หน้า 28-45) ที่อธิบายว่า การบริหารองค์การตามแนวพระพุทธศาสนาเป็นการบูรณาการ หลักธรรมเข้ากับศาสตร์การบริหารสมัยใหม่ เพื่อสร้างความสมดุลระหว่างประสิทธิภาพและคุณธรรมในการดำเนินงาน ผู้วิจัยเห็นว่า การนำหลักพุทธจริยศาสตร์มาใช้ไม่เพียงช่วย แก้ปัญหาแต่ยังช่วยป้องกัน ปัญหาเชิงระบบ โดยเฉพาะปัญหาการทุจริตและความขัดแย้งในองค์กร ซึ่งเป็นประเด็นสำคัญของการ บริหารงานภาครัฐในปัจจุบัน

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 ควรกำหนดนโยบายการบริหารโครงการก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นโดย บูรณาการหลักพุทธจริยศาสตร์เป็นกรอบในการดำเนินงานอย่างเป็นรูปธรรม

1.2 ควรส่งเสริมระบบธรรมาภิบาลในกระบวนการจัดซื้อจัดจ้าง เพื่อเพิ่มความโปร่งใสและ ลดปัญหาการทุจริต

1.3 ควรกำหนดมาตรฐานด้านคุณธรรมและจริยธรรมสำหรับผู้บริหารและผู้ปฏิบัติงานใน โครงการก่อสร้าง

1.4 ควรมีระบบกำกับ ติดตาม และประเมินผลการดำเนินโครงการที่คำนึงถึงมิติด้าน จริยธรรมควบคู่กับประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติ

2.1 ผู้บริหารควรนำหลักอริยบท 4 ได้แก่ ฉันทะ วิริยะ จิตตะ และวิมังสา มาประยุกต์ใช้ ในการวางแผน การดำเนินงาน และการควบคุมโครงการ

2.2 ควรนำหลักพรหมวิหาร 4 มาใช้ในการบริหารบุคลากร เพื่อสร้างความสัมพันธ์ที่ดี ลดความขัดแย้ง และเสริมสร้างขวัญกำลังใจในการทำงาน

2.3 ควรประยุกต์ใช้หลักสังคหวัตถุ 4 เพื่อส่งเสริมการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพ การทำงานเป็นทีม

2.4 ควรพัฒนาศักยภาพบุคลากรควบคู่กับการปลูกฝังจริยธรรมในการปฏิบัติงาน เพื่อเพิ่ม ประสิทธิภาพและความรับผิดชอบต่อโครงการ

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงปริมาณ เพื่อทดสอบความสัมพันธ์ระหว่างหลักพุทธจริยศาสตร์ กับประสิทธิภาพการบริหารโครงการก่อสร้าง

3.2 ควรพัฒนาแบบจำลองเชิงโครงสร้าง (Structural Model) เพื่ออธิบายองค์ประกอบ และกลไกของการบริหารงานตามหลักพุทธจริยศาสตร์

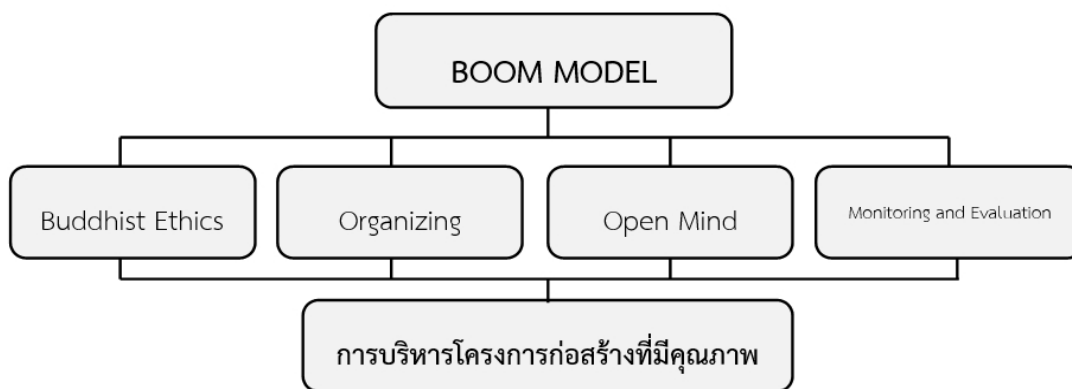

3.3 ควรศึกษาวิจัยเชิงเปรียบเทียบในบริบทพื้นที่หรือหน่วยงานที่แตกต่างกัน เพื่อยืนยันความทั่วไปขององค์ความรู้

3.4 ควรมีการศึกษาวิจัยเชิงพัฒนา (R&D) เพื่อสร้างรูปแบบการบริหารโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์ที่สามารถนำไปใช้ได้จริง

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากผลการวิจัยทำให้ได้องค์ความรู้ว่า การบริหารงานโครงการก่อสร้างตามหลักพุทธจริยศาสตร์สามารถพัฒนาเป็น BOOM MODEL ซึ่งประกอบด้วย 4 องค์ประกอบหลัก ได้แก่ B (Buddhist Ethics) การใช้หลักธรรม เช่น พรหมวิหาร 4 และอิทธิบาท 4 ในการสร้างจริยธรรมในการทำงาน, O (Organizing) การจัดโครงสร้างองค์กรอย่างเป็นระบบ ลดความซ้ำซ้อน เพิ่มประสิทธิภาพ, O (Open Mind) การเปิดรับฟังความคิดเห็น ปรับตัวตามสถานการณ์ และสร้างการมีส่วนร่วมในทีม และ M (Monitoring and Evaluation) การควบคุมและประเมินผลตามวงจร PDCA เพื่อการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง รูปแบบ BOOM MODEL นี้จึงเป็นแนวทางที่สามารถนำไปใช้แก้ไขปัญหาและเพิ่มประสิทธิภาพการบริหารโครงการก่อสร้างในระดับท้องถิ่นได้อย่างเป็นรูปธรรม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

กฤษณพงศ์ ฟองสินธุ์ และภัทรธร ฟองสินธุ์. (2567). ปัจจัยที่มีผลกระทบต่อการบริหารโครงการก่อสร้างถนนคอนกรีตเสริมเหล็กขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในเขตอำเภอเมือง จังหวัดอุดรธานี. *วารสารวิชาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏอุดรธานี*, 19(1), 108-120. <https://ph01.tci-thaijo.org/index.php/uruj/article/view/252541>

- กวี หวังนิเวศน์กุล. (2547). *การบริหารงานวิศวกรรมก่อสร้าง*. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น.
- ชิสา กันยาวิริยะ และสิรินทร์ กันยาวิริยะ. (2567). การพัฒนาองค์กรอย่างยั่งยืนด้วยหลักพุทธธรรม. *วารสารสถาบันพอดี้*, 1(7), 17-26. <https://so16.tci-thaijo.org/index.php/IS-J/article/view/887>
- ธีร มฤตสาธิรสุ และวิจิต ่ออัน. (2565). ปัจจัยเชิงสาเหตุของการควบคุมโครงการก่อสร้างอาคารที่ส่งผลต่อคุณภาพการออกแบบอาคาร และความสำเร็จของการก่อสร้าง. *วารสารการวิจัยการบริหารการพัฒนา*, 12(4), 634-648. <https://so01.tci-thaijo.org/index.php/JDAR/article/view/262564>
- นันทิพร กลิ่นเกลา. (2562). ธรรมชาติกับการป้องกันการทุจริตในองค์กรภาครัฐ. *วารสารการบริหารภาครัฐ*, 12(1), 19-20.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต). (2546). *พจนานุกรมพุทธศาสตร์ ฉบับประมวลธรรม*. (พิมพ์ครั้งที่ 12). กรุงเทพฯ: สหธรรมมิก.
- พระมหาปิยรัฐ สิริจันโท. (2565). แนวคิด หลักการบริหารองค์การตามแนวพระพุทธศาสนา. *วารสารวิชาการวิจัยและนวัตกรรมสังคมศาสตร์ปริทัศน์*, 2(2), 28-45.
- พัฒน์ สุวรรณสัมฤทธิ์ และพิรานันท์ ยิ้มแพน. (2567). ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสำเร็จการบริหารงานก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอำเภอเมืองเพชรบูรณ์ จังหวัดเพชรบูรณ์. *วารสารมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม*, 18(2), 556-571.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). *พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- วิสูตร จิระดำเกิง. (2552). *การบริหารงานก่อสร้าง*. กรุงเทพฯ: วรณกวี.
- สงกรานต์ มหาวิน และเสรี พิจิตรศิริ. (2554). การทุจริตในการประมูลงานก่อสร้างขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น. *วารสารรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์*, 3(2), 44-45.

การวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดปานาคูนน้อย
บ้านนาคูนน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว*

An Analysis of Vipassanā Meditation Practice at Wat Pa
Nakhun Noi Meditation Center, Ban Nakhun Noi,
Naxaithong District, Vientiane Capital, Lao People's
Democratic Republic

Phra BOUN XAYASONE, พระครูศรีพุทธวิปัสสนา (ดาวสยาม กล้าลด)
และพระครูปริยัติพัฒนบัณฑิต (มิตร วันยาว)

Phra BOUN XAYASONE, Phrakhrū Sribhuddhibanditta (Daosayam Klalod)
and Phrakhrū Pariyattiphattanabanditta (Mit Wanyao)
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand
Corresponding Author, E-mail: 6205501032@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา 2) ศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดปานาคูนน้อย และ 3) วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดปานาคูนน้อย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิจัยภาคสนามร่วมกับการศึกษาข้อมูลเอกสาร เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสัมภาษณ์เชิงลึก จำนวน 25 ชุด และวิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา เป็นกระบวนการฝึกจิตเพื่อพัฒนาปัญญา โดยอาศัยสติและสมาธิในการพิจารณาสภาวธรรม อันนำไปสู่การเห็นไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และ อนัตตา ผ่านการปฏิบัติตามหลักสติปัฏฐาน 4 ได้แก่ กาย เวทนา จิต และธรรม ซึ่งเป็นแนวทางสำคัญใน

*ได้รับบทความ: 3 เมษายน 2568; แก้ไขบทความ: 20 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2569

Received: April 3, 2025; Revised: March 20, 2026; Accepted: March 30, 2026

การลดความยึดมั่นและนำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์

2. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคუნน้อย เน้นการพัฒนาสติและปัญญาผ่านหลักสติปัฏฐาน 4 และวิปัสสนาภูมิ 6 โดยฝึกปฏิบัติในทุกอิริยาบถ ได้แก่ การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการกราบกรรมฐาน มีการจัดการเรียนรู้เป็น 3 ระดับ และมีพระวิปัสสนาจารย์ให้คำแนะนำควบคู่กับการสอบอารมณ์ เพื่อปรับแนวทางการปฏิบัติให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล

3. การวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคუნน้อย พบว่า การปฏิบัติดังกล่าวเป็นกระบวนการพัฒนาจิตที่บูรณาการสติและปัญญา โดยใช้กายเป็นฐานในการตระหนักรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 และวิปัสสนาภูมิ 6 เพื่อให้เกิดความเข้าใจในไตรลักษณ์และลดความยึดมั่นในตัวตน ทั้งนี้ การจัดการเรียนการสอนมีความยืดหยุ่นตามศักยภาพของผู้ปฏิบัติ รวมถึงการฝึกแบบปิดวาจาสำหรับผู้มีประสบการณ์ เพื่อเสริมสร้างสมาธิในระดับลึก และนำไปสู่ผลสัมฤทธิ์ทางจิตใจอย่างยั่งยืน

คำสำคัญ: การปฏิบัติ; วิปัสสนากรรมฐาน; สำนักปฏิบัติธรรม

Abstract

This research aimed to: 1) study Vipassanā meditation practice in Buddhism, 2) examine the Vipassanā meditation practice at Wat Pa Nakhun Noi Meditation Center, and 3) analyze the Vipassanā meditation practice of the said center. This qualitative study employed field research in conjunction with documentary analysis. Data were collected through 25 in-depth interviews and analyzed using descriptive analysis.

The findings revealed that:

1. Vipassanā meditation practice in Buddhism is a mental training process aimed at developing wisdom through mindfulness and concentration in observing phenomena. This practice leads to the realization of the Three Characteristics (anicca, dukkha, and anattā) through the Four Foundations of Mindfulness, namely body, feelings, mind, and mental objects. It plays a crucial role in reducing attachment and attaining liberation from suffering.

2. The Vipassanā meditation practice at Wat Pa Nakhun Noi emphasizes the development of mindfulness and wisdom based on the Four Foundations of Mindfulness and the Six Vipassanā stages (Vipassanā-bhūmi). Practice is conducted in all postures, including walking meditation, sitting meditation, and prostration. The teaching system is

structured into three levels, with guidance from meditation masters and regular mental assessments to adjust practices according to individual conditions.

3. The analysis of Vipassanā meditation practice at Wat Pa Nakhun Noi indicates that the practice represents an integrated process of mental development through mindfulness and wisdom, using the body as a basis for awareness. This approach facilitates understanding of the Three Characteristics and reduces self-attachment. The instructional process is adaptable to individual capabilities, including the use of noble silence for experienced practitioners to deepen concentration, ultimately leading to sustainable mental and spiritual development.

Keywords: Practice; Vipassanā Meditation; Meditation Center

1. บทนำ

พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่มีเป้าหมายสำคัญในการพัฒนามนุษย์ให้หลุดพ้นจากความทุกข์และบรรลู่ถึงพระนิพพาน โดยมีหลักการสำคัญคือการพัฒนาศีล สมาธิ และปัญญา อันเป็นกระบวนการพัฒนาจิตใจให้เข้าถึงความจริงของชีวิต พระพุทธองค์ได้ทรงจำแนกการศึกษาทางพระพุทธศาสนาออกเป็น 2 ประการ ได้แก่ คันถธุระและวิปัสสนาธุระ ซึ่งคันถธุระเป็นการศึกษาพระธรรมคำสอนจากคัมภีร์ ส่วนวิปัสสนาธุระเป็นการปฏิบัติเพื่อให้เกิดปัญญาเห็นแจ้งตามความเป็นจริงของสภาวะธรรม (ขุททกนิกาย อรรถกถา (ไทย)) ที่ทำให้เห็นถึงความสำคัญของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในฐานะกระบวนการพัฒนาจิตที่นำไปสู่การลดละกิเลสและความยึดมั่นในตัวตน

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นการฝึกจิตโดยใช้สติเป็นเครื่องกำกับ เพื่อพิจารณาสภาวะธรรมผ่านอายตนะทั้ง 6 อันนำไปสู่การเห็นไตรลักษณ์ ได้แก่ อนิจจัง ทุกขัง และอนัตตา เมื่อผู้ปฏิบัติสามารถพิจารณาสภาวะธรรมได้อย่างถูกต้อง ย่อมทำให้ไม่เกิดการปรุงแต่งและลดการยึดมั่นถือมั่นในรูปนาม อันเป็นแนวทางสำคัญในการดับทุกข์ตามหลักพระพุทธศาสนา (ขุ.ม. (ไทย) 29/185/523)

ในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว พระพุทธศาสนายังคงมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการศึกษาและการปฏิบัติธรรม โดยเฉพาะสำนักวิปัสสนากรรมฐานที่วัดมหาพุทธวงศาป่าหลวง นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นศูนย์กลางการเผยแผ่วิปัสสนาภาวนา และได้รับความสนใจจากพระสงฆ์และประชาชนเป็นจำนวนมาก พระมหาปาน อานนโท เป็นพระวิปัสสนาจารย์สำคัญที่มีบทบาทในการเผยแผ่วิปัสสนากรรมฐาน โดยได้จัดตั้งสำนักปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมากถึง 21 แห่งทั่วประเทศลาว (พระทองพัน วรโท, 2554, หน้า 50) นอกจากนี้ ยังมีการพัฒนาระบบการศึกษาพระพุทธศาสนาและการจัดหลักสูตรปฏิบัติธรรมอย่างเป็นระบบ ส่งผลให้การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในลาวมีความต่อเนื่องและแพร่หลายมากยิ่งขึ้น

ต่อมา ได้มีการจัดตั้งองค์การพุทธศาสนาสัมพันธ์ลาว (พ.ส.ล.) ในปี พ.ศ. 2518 เพื่อสนับสนุนการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยได้บรรจุการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นส่วนหนึ่งของแผนงานบริหารคณะสงฆ์ ภายใต้การนำของพระอาจารย์มหาชาติ กนตสีโล ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการส่งเสริมการปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่ศีลธรรมในสังคมลาว ตลอดจนมีการจัดตั้งคณะกรรมการส่งเสริมพระพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนาเพื่อขับเคลื่อนการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานให้เป็นระบบและสอดคล้องกับบริบทของสังคม (โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา, 2556, หน้า 126)

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาวจะมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงขาดการศึกษาวิเคราะห์เชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบ กระบวนการ และลักษณะเฉพาะของการปฏิบัติในแต่ละสำนัก โดยเฉพาะสำนักวัดป่านาคูน้อย เขตเมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ ซึ่งเป็นสำนักปฏิบัติธรรมที่มีรูปแบบการฝึกที่เป็นเอกลักษณ์และมีผู้สนใจเข้าร่วมปฏิบัติเป็นจำนวนมาก

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงมีความสนใจศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา รวมถึงศึกษารูปแบบและวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคูน้อย เพื่อให้ได้องค์ความรู้เชิงวิชาการเกี่ยวกับกระบวนการพัฒนาจิตตามแนววิปัสสนากรรมฐาน อันจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาการปฏิบัติธรรมและการเผยแผ่พระพุทธศาสนาในบริบทสังคมร่วมสมัยต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา
2. เพื่อศึกษาการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคูน้อย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว
3. เพื่อวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคูน้อย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การวิจัยเอกสาร (Documentary Research) ควบคู่กับการวิจัยภาคสนาม (Field Research) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกและครอบคลุมประเด็นการวิจัย โดยกำหนดขอบเขตการวิจัยดังนี้

1. ขอบเขตด้านเอกสาร ประกอบด้วย เอกสารปฐมภูมิ (Primary Sources) ได้แก่ พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2539 คัมภีร์วิมุตติมรรค วิสุทธิมรรค และอรรถกถาฉบับภาษาไทยของมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พ.ศ. 2560 และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary Sources)

ได้แก่ หนังสือ ตำรา บทความวิชาการ เอกสารสิ่งพิมพ์ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิปัสสนากรรมฐานใน สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

2. ขอบเขตด้านเนื้อหา การวิจัยครั้งนี้ศึกษาในประเด็นสำคัญ 3 ประการ ได้แก่ 1) การปฏิบัติ วิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา 2) การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคูน้อย และ 3) การวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคูน้อย สาธารณรัฐประชาธิปไตย ประชาชนลาว

3. ขอบเขตด้านพื้นที่และผู้ให้ข้อมูลสำคัญ โดยพื้นที่วิจัย ได้แก่ สำนักปฏิบัติธรรมวัดป่านาคูน้อย เขตเมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว กลุ่มผู้ให้ข้อมูล สำคัญ (Key Informants) ประกอบด้วย พระวิปัสสนาจารย์ ผู้ปฏิบัติธรรม และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องกับการ ปฏิบัติธรรม โดยกำหนดเกณฑ์การคัดเลือก ได้แก่ 1) เป็นผู้มีความรู้และประสบการณ์ด้านวิปัสสนา กรรมฐาน 2) เป็นผู้ที่เคยเข้าร่วมการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานไม่น้อยกว่า 5 ครั้ง และ 3) เป็นผู้สามารถ ให้ข้อมูลเชิงลึกได้อย่างน่าเชื่อถือทั้งนี้ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญจำนวนรวม 25 รูป/คน แบ่งออกเป็น 1) พระวิปัสสนาจารย์ จำนวน 3 รูป 2) ผู้นำชุมชน จำนวน 3 คน และ 3) ผู้ปฏิบัติธรรม จำนวน 19 รูป/คน

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคูน้อย บ้านนาคูน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว สามารถ สรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในพระพุทธศาสนา: วิปัสสนากรรมฐานเป็นการฝึกสติและสมาธิ เพื่อเข้าใจธรรมชาติของชีวิต ตระหนักถึงความไม่เที่ยง ทุกข์ และอนัตตา ช่วยลดความยึดมั่นและนำไปสู่ การหลุดพ้นจากทุกข์ การปฏิบัตินี้ไม่เพียงทำให้จิตสงบ แต่ยังเป็นหนทางสู่การปลดปล่อยจากวัฏสงสาร จึงมีความสำคัญในพระพุทธศาสนาในการนำไปสู่ความสงบสุขอย่างแท้จริง การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน ยึดหลักมหาสติปัฏฐาน ได้แก่ การพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม ช่วยให้ปฏิบัติสังเกตสภาวะปัจจุบัน เข้าใจความไม่เที่ยง ลดความยึดมั่น และหลุดพ้นจากทุกข์ ไม่เพียงทำให้จิตสงบ แต่ยังนำไปสู่การปลดปล่อย จากความยึดติดในตัวตนอย่างลึกซึ้ง

2. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคูน้อย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชน ลาว: วัดป่านาคูน้อยเน้นการฝึกสติและปัญญาตามหลักสติปัฏฐาน 4 และวิปัสสนาภูมิ 6 ผ่านการพิจารณา สภาวะธรรมในปัจจุบันทุกอิริยาบถ เช่น เดินจงกรม นั่งสมาธิ และกราบกรรมฐาน เพื่อเข้าใจความไม่เที่ยง ของสรรพสิ่ง การฝึกมุ่งเน้นสติสัมปชัญญะในปัจจุบันขณะโดยใช้เทคนิคเช่น อานาปานสติ และเวทนานุปัสสนา เพื่อพัฒนาจิตให้มั่นคงและเข้าใจธรรมชาติของกายและจิตอย่างลึกซึ้ง ช่วยลดความทุกข์และนำไปสู่การ

หลุดพ้นจากกิเลส. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานด้วยจิตตานุปัสสนามุ่งเน้นการพิจารณาจิตในปัจจุบัน ด้วยการฝึกสติ รู้เท่าทันความคิด และไม่ยึดติด ผู้ปฏิบัติสังเกตจิตที่สงบหรือฟุ้งซ่าน ฝึกอยู่กับลมหายใจ และเฝ้าดูความคิดโดยไม่ควบคุม แต่ยอมรับและรู้ทัน การฝึกนี้ช่วยลดความทุกข์และนำไปสู่ความสงบภายใน การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่านาคุณน้อยเน้นการพิจารณาธรรมในจิตใจเพื่อลดความยึดมั่น และเห็นไตรลักษณ์ (อนิจจัง, ทุกขัง, อนัตตา) ในทุกสิ่งที่เกิดขึ้นในจิตและร่างกาย การสังเกตการเกิดขึ้นและดับไปของอารมณ์ช่วยให้เข้าใจและปล่อยวาง การพิจารณาด้วยสติในทุกขณะ เช่น ความสงบ ฟุ้งซ่าน ง่วง หรือโกรธ ช่วยพัฒนาเจตคติที่ไม่ยึดติดและฝึกจิตให้สงบสุข การฝึกนี้สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น การทำงาน หรือกิจกรรมอื่นๆ

การสอนกรรมฐานที่วัดป่านาคุณน้อยแบ่งเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับเริ่มต้น (การนั่งสมาธิ เดินจงกรม และกราบ) ระดับกลาง (การฝึกที่เข้มข้นขึ้น) และระดับสูง (การฝึกที่ลึกซึ้งมากขึ้น) การสอนเน้นการฝึกปฏิบัติร่วมกันเพื่อสร้างความผูกพันและการเรียนรู้จากพระวิปัสสนาจารย์ โดยขั้นตอนการปฏิบัติเริ่มจากการกำหนดสิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ทั้งทางกาย (เสียง กลิ่น สัมผัส) และทางใจ (ความคิด ความรู้สึก) โดยฝึกสติและปล่อยวางความคิด การกำหนดขั้น 5 ช่วยให้เข้าใจธรรมชาติของสิ่งต่างๆ และปล่อยวางสิ่งเหล่านั้นตามที่เป็นจริง การฝึกในขั้นสูงช่วยพัฒนาจิตใจให้สงบและอิสระจากอารมณ์และความคิดที่ไม่จำเป็น

การสอบอารมณ์ที่วัดป่านาคุณน้อยมีความสำคัญในการพัฒนาการปฏิบัติธรรมของผู้ปฏิบัติ โดยช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้รับคำแนะนำและแก้ไขปัญหาคือพบในการฝึกผ่านการสอบถามและสังเกตอาการต่างๆ ของผู้ปฏิบัติ การสอบจะทำเป็นรายบุคคล ตามพื้นฐานและความเข้าใจของแต่ละคน วิปัสสนาจารย์จะใช้เทคนิคที่หลากหลายในการประเมินสภาวะจิตของผู้ปฏิบัติ เช่น การถามเกี่ยวกับประสบการณ์การปฏิบัติ หรือการสังเกตพฤติกรรมที่เกิดขึ้นในระหว่างการฝึก หากพบปัญหา จะมีการแนะนำและปรับวิธีการให้เหมาะสม เพื่อช่วยพัฒนาการปฏิบัติให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น การสอบอารมณ์จึงเป็นเครื่องมือสำคัญในการประเมินและพัฒนาผู้ปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ

3. วิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคุณน้อย สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว: การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่านาคุณน้อยเน้นการเจริญสติและพัฒนาปัญญาผ่านอิริยาบถทั้งสี่ (ยืน เดิน นั่ง นอน) โดยใช้กายเป็นเครื่องมือในการตระหนักรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 และวิปัสสนาภูมิ 6 ซึ่งช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถเข้าใจธรรมชาติของกายและจิตได้ลึกซึ้ง รวมถึงการเข้าใจไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) เพื่อลดความยึดมั่นในตัวตน การฝึกที่วัดนี้ไม่จำกัดแค่การนั่งสมาธิ แต่ยังรวมถึงการเดินจงกรม การพิจารณาเวทนา และการสังเกตความคิดและอารมณ์โดยไม่ยึดติด ทำให้ผู้ปฏิบัติสามารถบรรลุความสงบได้อย่างแท้จริง การฝึกที่นี่มีระบบระเบียบและปรับให้เหมาะสมกับพื้นฐานของแต่ละบุคคล เพื่อให้การปฏิบัติมีประสิทธิภาพสูงสุด การฝึกแบบปิตวาจาสำหรับผู้ที่มีประสบการณ์ที่วัดป่านาคุณน้อยเป็นแนวทางที่ยอดเยี่ยมในการพัฒนาสมาธิให้ลึกซึ้งและต่อเนื่อง การรักษาสมดุลในการ

ปฏิบัติเป็นสิ่งสำคัญ โดยไม่เคร่งครัดจนเกินไป และไม่ปล่อยตัวจนขาดความพยายาม การทำความเพียรในระดับที่เหมาะสมจะช่วยให้จิตใจไม่เหินห่าง และสามารถปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่องจนบรรลุผลสำเร็จ

การปฏิบัติที่วัดป่านาคุณน้อยมีความเคร่งครัดแต่ยืดหยุ่น ทำให้เป็นสถานที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่ต้องการฝึกจิตใจอย่างจริงจังและต้องการนำหลักธรรมไปประยุกต์ใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อก้าวสู่ความสงบภายในอย่างแท้จริง การสวดบารมีที่วัดป่านาคุณน้อยเป็นกระบวนการที่ช่วยให้ผู้ปฏิบัติสามารถปรับปรุงการฝึกสมาธิและวิปัสสนาให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุด โดยการได้รับคำแนะนำที่ตรงกับสภาวะจิตของตนเอง ผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาจิตใจให้มั่นคงและลึกซึ้งยิ่งขึ้น ซึ่งสะท้อนให้เห็นว่าวัดป่านาคุณน้อยเป็นศูนย์กลางของการเรียนรู้และพัฒนาสติปัญญาที่สามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง เมื่อพิจารณาจากมุมมองทางจิตวิทยา ทฤษฎีของฟรอยด์อธิบายโครงสร้างจิตสามประการ ได้แก่ อิด (แรงขับเคลื่อนพื้นฐาน) อีโก้ (การเจรจาระหว่างอิดและซูเปอร์อีโก้) และซูเปอร์อีโก้ (ศีลธรรมและจริยธรรม) ซึ่งช่วยควบคุมพฤติกรรม บุคคลที่ฝึกปฏิบัติธรรมสามารถพัฒนาจิตใจให้สมดุลโดยเข้าใจและปรับระหว่างสามส่วนนี้ให้เหมาะสม ซึ่งจะช่วยให้มีชีวิตที่มีสติ เข้าใจโลก และก้าวไปสู่ความสงบภายใน

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคุณน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นการฝึกจิตตามหลักพระพุทธศาสนา เพื่อเข้าใจความไม่เที่ยง ทุกข์ และอนัตตาของสรรพสิ่ง ผ่านการพิจารณาจิตใจและร่างกาย เช่น ความรู้สึก ความคิด และอารมณ์ ซึ่งนำไปสู่การเห็นแจ้งและลดละความยึดมั่น การฝึกนี้ช่วยพัฒนาปัญญาและนำไปสู่การหลุดพ้นจากกิเลส และการเวียนว่ายตายเกิด โดยมุ่งเน้นความเข้าใจในหลักกรรมและการคลายทุกข์ในจิตใจ การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานมีหลากหลายรูปแบบ โดยยึดหลักมหาสติปัฏฐาน 4 ซึ่งประกอบด้วย การพิจารณากาย (กายานุปัสสนา) เวทนา (เวทนานุปัสสนา) จิต (จิตตานุปัสสนา) และธรรม (ธัมมานุปัสสนา) เพื่อช่วยให้ผู้ปฏิบัติตระหนักถึงสภาวะต่างๆ เช่น การเคลื่อนไหวของร่างกาย ความรู้สึกและอารมณ์ โดยไม่ยึดติด และการพิจารณาธรรมในจิต การฝึกเหล่านี้ช่วยพัฒนาปัญญาและเข้าใจความไม่เที่ยงของชีวิต ซึ่งลดความทุกข์จากการยึดมั่นในตัวตนและนำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์ได้จริง สอดคล้องกับการวิจัยของพระมนตรี อภทฺธโร (2560) พบว่า การปฏิบัติตามสติปัฏฐาน 4 และภาวนาว่ายุบหนอ-พองหนอ ช่วยให้เกิดสติในการพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม ทำให้จิตผ่องใส มีสุขภาพจิตดี และเข้าใจสรรพสิ่งว่าเป็นสภาวะธรรม ไม่ยึดติดในตัวตน การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาจิตใจและปัญญาตามหลักพระพุทธศาสนา โดยฝึกสติและสมาธิเพื่อพิจารณาสิ่งต่างๆ อย่างเป็นกลาง ทำให้เข้าใจความไม่เที่ยง ความทุกข์ และความไม่มีตัวตน ซึ่งช่วยลดความยึดมั่นและความทุกข์ การภาวนา ยุบหนอ-พองหนอ ตามแนวทาง

ของพระธรรมธีรราชมหามุนี ช่วยให้จิตมั่นคงและปลอดโปร่ง วิปัสสนาจึงไม่เพียงแค่การปฏิบัติทางศาสนา แต่ยังเป็นศาสตร์แห่งการตื่นรู้ที่ช่วยให้มีสติในการดำเนินชีวิต ลดความเครียด และนำไปสู่การหลุดพ้นจากทุกข์

2. การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคุณน้อย เน้นการฝึกสติและปัญญาผ่านมหาสติปัฏฐาน 4 โดยพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรมในทุกอิริยาบถ (ยืน เดิน นั่ง นอน) เพื่อให้ผู้ปฏิบัติรู้เท่าทันการเกิดดับของอารมณ์และความรู้สึก การฝึกนี้ช่วยพัฒนาปัญญาและเข้าใจความไม่เที่ยงของสรรพสิ่ง รวมถึงการฝึกการเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการกราบกรรมฐาน การสอนที่วัดแบ่งเป็น 3 ระดับ เพื่อให้เหมาะสมกับความก้าวหน้าของแต่ละบุคคล และการสอบอารมณ์ช่วยปรับการฝึกให้มีประสิทธิภาพสูงสุด สอดคล้องกับผลการวิจัยของพระครูปริยัติกาญจน์โชติ (มานิตย์ ธรรมโชติ) (2558) พบว่า การปฏิบัติวิปัสสนาเป็นหนทางพ้นทุกข์ โดยมุ่งเน้นการชำระจิตให้ปราศจากนิวรณ์ และพัฒนาไปสู่จิตตวิสุทธิ ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการบรรลุธรรม การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่านาคุณน้อยเน้นการพัฒนาสติและปัญญาผ่านการพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรมในทุกอิริยาบถ ช่วยให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจความไม่เที่ยงของชีวิตและสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ การฝึกแบ่งเป็น 3 ระดับตามความเหมาะสมของผู้ปฏิบัติ ทำให้มีประสิทธิภาพสูงสุดและเหมาะสมกับสภาวะจิตที่เปลี่ยนแปลง สติปัฏฐาน 4 และจิตตวิสุทธิเป็นแนวทางสำคัญในการพัฒนาจิตให้บริสุทธิ์และหลุดพ้นจากทุกข์ ผลการศึกษาของพระครูปริยัติกาญจน์โชติ แสดงถึงความสำคัญของการฝึกนี้ในการค้นพบความสุขที่แท้จริงในชีวิต

3. การวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่านาคุณน้อย เน้นการเจริญสติและพัฒนาปัญญาผ่านอิริยาบถทั้งสี่ (ยืน เดิน นั่ง นอน) โดยใช้กายเป็นเครื่องมือในการตระหนักรู้ตามหลักสติปัฏฐาน 4 และวิปัสสนาภูมิ 6 ซึ่งช่วยให้ผู้ปฏิบัติรู้เท่าทันกายและจิต เข้าใจไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) และลดความยึดมั่นในตัวตน การปฏิบัติในวัดนี้มีระบบที่ชัดเจน เช่น การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการพิจารณาเวทนา รวมถึงการฝึกสังเกตความคิดและอารมณ์โดยไม่ยึดติด เพื่อพัฒนาความสงบและความเข้าใจจิตใจอย่างลึกซึ้ง ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของพระมนตรี อาภาทุโร (2560) ที่ศึกษาการพัฒนาคุณภาพจิตตามหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิทธิ) พบว่าการดำเนินตามหลักสติปัฏฐาน 4 โดยการพิจารณากาย เวทนา จิต และธรรม รวมถึงการภาวนาว่า ยุบหนอ-พองหนอ ช่วยให้เกิดการรู้เท่าทันเวทนาและอารมณ์ต่างๆ ไม่ยึดติด ความรู้สึกเกิดขึ้นและดับไป ผลจากการพิจารณากายและเวทนา ทำให้มีสติรู้ถึงความไม่เที่ยงของสภาวะต่างๆ ส่วนการพิจารณาจิตและธรรมช่วยให้จิตผ่องใส มีความมั่นคง และเข้าใจความเป็นสภาวะธรรมว่าไม่มีตัวตนหรือสัตว์ บุคคล

การสอนวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่านาคุณน้อยจะปรับให้เหมาะสมกับพื้นฐานของแต่ละบุคคล เพื่อให้การฝึกเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ โดยการฝึกแบบ “ปิดวาจา” สำหรับผู้มีประสบการณ์จะช่วยให้เกิดสมาธิที่ลึกซึ้งยิ่งขึ้น สิ่งสำคัญในการปฏิบัติคือการรักษาความสมดุล ไม่เคร่งครัดหรือปล่อยตัวเกินไป เพื่อให้จิตใจไม่เหนื่อยล้าและสามารถปฏิบัติได้อย่างมีประสิทธิภาพ ซึ่งสอดคล้องกับการศึกษาของ

พระมหานิติศาสตร์ ญาณสิทธิ/ศิริวิง (2561) ที่ศึกษาแนวการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวพระราชปริยัตยากร (บุญเรือง สารโท) พบว่า การปฏิบัติตามหลักมหาสติปัฏฐาน 4 คือ 1) กายานุปัสสนา 2) เวทนानุปัสสนา 3) จิตตานุปัสสนา 4) อัมมานุปัสสนา โดยกำหนดรู้วิปัสสนาภูมิ เช่น ชันธ 5 อายุตนะ 12 ธาตุ 18 อินทรีย์ 22 อริยสัจ 4 และปฏิจจนุปบาท 12 การพิจารณาในรูปนาม กาย เวทนา จิต และธรรมจนเกิดความเบื่อหน่าย และคลายกำหนด ช่วยให้เห็นความเกิดดับของธรรมตามไตรลักษณ์ (อนิจจัง ทุกขัง อนัตตา) ไม่ยึดมั่นถือมั่น ทำให้ผู้ปฏิบัติพัฒนาทั้งร่างกาย จิตใจ จริยธรรม และปัญญา เข้าใจในพระพุทธศาสนาและตัวตนของตนเอง และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันและการอยู่ร่วมกับสังคมได้อย่างมีความสุข การสอบอารมณ์ช่วยให้ผู้ปฏิบัติได้รับคำแนะนำที่เหมาะสมกับสภาวะจิต เพื่อปรับการฝึกสมาธิและวิปัสสนาให้มีประสิทธิภาพ วัดป่านาคูน้อยจึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการฝึกปฏิบัติธรรม ด้วยวิธีการที่ชัดเจนสามารถนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อพัฒนาสติ ปัญญา และการเข้าใจธรรมะ นำไปสู่ความสงบและการหลุดพ้นจากทุกข์

การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานที่วัดป่านาคูน้อยเน้นการตระหนักรู้ในทุกอิริยาบถเพื่อพัฒนาสติ และปัญญา โดยการพิจารณากายและเวทนาให้เข้าใจกฎแห่งไตรลักษณ์ การฝึกมีระบบชัดเจนและเหมาะสมกับแต่ละบุคคล ช่วยให้ผู้ปฏิบัติไม่เหนื่อยล้าและสามารถพัฒนาสมาธิได้ลึกซึ้ง วัดป่านาคูน้อยจึงเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการฝึกปฏิบัติธรรมและนำไปใช้ในชีวิตประจำวันเพื่อหลุดพ้นจากทุกข์

จากการฝึกวิปัสสนากรรมฐานช่วยพัฒนาความเข้าใจในธรรมชาติของชีวิตและลดความยึดมั่นในตัวตน ผ่านการฝึกสติและสมาธิเพื่อตระหนักถึงความไม่เที่ยง ความทุกข์ และอนัตตาของทุกสิ่ง การฝึกนี้ช่วยให้หลุดพ้นจากทุกข์และการเวียนว่ายตายเกิด โดยการฝึกตามหลักมหาสติปัฏฐานและวิปัสสนาภูมิ 6 ผู้ปฏิบัติจะได้พิจารณากาย เวทนา จิต และธรรมในทุกอิริยาบถ ซึ่งช่วยให้รู้เท่าทันอารมณ์และความรู้สึก การฝึกยังครอบคลุมการพัฒนาอารมณ์และจิตในชีวิตประจำวัน การฝึกในระดับต่างๆ พร้อมการสอบอารมณ์ช่วยเสริมประสิทธิภาพในการปฏิบัติ โดยวัดป่านาคูน้อยเป็นสถานที่ที่เหมาะสมสำหรับการฝึกเพื่อบรรลุความสงบและนำหลักธรรมไปใช้ในชีวิตประจำวันได้จริง

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 คณะสงฆ์ควรสนับสนุนการศึกษาหลักการวิปัสสนากรรมฐานในระดับชุมชน โดยการร่วมมือกับหน่วยงานรัฐเพื่อเผยแพร่วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน

1.2 ควรมีการฝึกอบรมและพัฒนาพระภิกษุให้เป็นผู้นำทางจิตวิญญาณในการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐาน รวมถึงการพัฒนาทักษะในการเข้าใจและตอบสนองความต้องการของผู้ปฏิบัติ

1.3 ควรสร้างเครือข่ายระหว่างสำนักวัดในประเทศลาวและประเทศไทย รวมถึงการเชื่อมโยงกับองค์กรหรือวัดที่มีความเชี่ยวชาญในการปฏิบัติวิปัสสนาเพื่อส่งเสริมและแลกเปลี่ยนประสบการณ์และความรู้ระหว่างนักปฏิบัติและครูผู้สอนจากต่างประเทศ

2. ข้อเสนอแนะเชิงวิชาการ

2.1 มีการสนับสนุนการวิจัยทางด้านพุทธศาสตร์และวิปัสสนาในระดับสากล โดยการส่งเสริมให้นักวิจัยจากหลากหลายสาขามีโอกาสศึกษาและวิจัยเกี่ยวกับการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในเชิงลึก

2.2 มีการสนับสนุนการปฏิบัติวิปัสสนาในชุมชนที่แตกต่างกันทั้งในแง่ของภาษา ความเชื่อ และวัฒนธรรม เพื่อให้สามารถพัฒนาเทคนิคการฝึกปฏิบัติที่เหมาะสมกับลักษณะเฉพาะของแต่ละกลุ่ม

2.3 ควรนำผลการฝึกอบรมมาใช้ในการถ่ายทอดและแนะนำการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานผ่านระบบอิเล็กทรอนิกส์

3. ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ศึกษาผลของการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่าขนานน้อยมีต่อสุขภาพจิต

3.2 พลวัตทางวัฒนธรรมที่มีผลต่อการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในยุคปัจจุบัน

3.3 ศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานวัดป่าขนานน้อยกับคุณภาพชีวิต

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง การวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่าขนานน้อย เมืองนาทรายทอง นครหลวงเวียงจันทน์ สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ทำให้เกิดองค์ความรู้เชิงประจักษ์เกี่ยวกับรูปแบบการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในบริบทสำนักปฏิบัติธรรม ผู้วิจัยสามารถสังเคราะห์ได้ดังนี้ 1) วิธีการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของสำนักวัดป่าขนานน้อยสำนักวัดป่าขนานน้อยมีรูปแบบการปฏิบัติที่ยึดหลักสติปัญญา 4 เป็นแกนสำคัญ โดยเน้นการกำหนดรู้สภาวะธรรมในปัจจุบันขณะผ่านทุกอิริยาบถ ได้แก่ การเดินจงกรม การนั่งสมาธิ และการกราบกรรมฐาน ควบคู่กับการใช้เทคนิคอานาปานสติและการกำหนดรู้เวทนา เพื่อให้เกิดสติสัมปชัญญะอย่างต่อเนื่อง การปฏิบัติยังเชื่อมโยงกับวิปัสสนาภูมิ ได้แก่ ชั้น 5 आयตนะ 12 และธาตุ 18 เพื่อให้ผู้ปฏิบัติเข้าใจโครงสร้างของสภาวะธรรมอย่างเป็นระบบ โดยมีพระวิปัสสนาจารย์เป็นผู้ให้คำแนะนำอย่างใกล้ชิด พร้อมทั้งใช้กระบวนการสอบอารมณ์ เพื่อประเมินและปรับแนวทางการปฏิบัติให้เหมาะสมกับแต่ละบุคคล 2) ลักษณะเด่นของกระบวนการจัดการเรียนรู้ในสำนักปฏิบัติธรรม

การจัดการปฏิบัติธรรมของสำนักวัดป่าขนานน้อยมีลักษณะเป็นระบบ โดยแบ่งระดับการปฏิบัติออกเป็น 3 ระดับ ได้แก่ ระดับพื้นฐาน ระดับกลาง และระดับสูง เพื่อให้สอดคล้องกับศักยภาพของผู้ปฏิบัติในแต่ละช่วง อีกทั้งยังเน้นการเรียนรู้จากการปฏิบัติจริง (Practice-based learning) และการเรียนรู้ผ่าน

การแนะนำของพระวิปัสสนาจารย์ ซึ่งช่วยให้ผู้ปฏิบัติเกิดความเข้าใจที่ถูกต้องและสามารถพัฒนาการปฏิบัติได้อย่างต่อเนื่อง และ 3) ประโยชน์ที่เกิดจากการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานในบริบทสำนักวัดป่านาขุนน้อย ก่อให้เกิดประโยชน์ทั้งในระดับบุคคลและสังคม กล่าวคือ ในระดับบุคคล ผู้ปฏิบัติสามารถพัฒนาสติ สมาธิ และปัญญา ทำให้เกิดความสงบทางจิตใจ ลดความยึดมั่นในอารมณ์และความคิด และสามารถดำรงชีวิตอย่างมีสติในชีวิตประจำวัน ในระดับสังคม การปฏิบัติธรรมช่วยส่งเสริมคุณธรรม จริยธรรม และการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ โดยเฉพาะในบริบทของสังคมลาวที่พระพุทธศาสนายังมีบทบาทสำคัญในการหล่อหลอมวิถีชีวิตของประชาชน ส่งผลให้สำนักวัดป่านาขุนน้อยเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาจิตใจและเผยแผ่พระพุทธศาสนาอย่างเป็นรูปธรรม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา. (2556). 80 ปี ชีวิตธรรม พระอาจารย์ใหญ่ชาลี กนตสีโล. (พิมพ์ครั้งที่ 2). เวียงจันทน์: พะไซกราฟฟิค,
- พระครูปริยัติกาญจนโชติ (มานิตย์ ธมฺมโชโต). (2558). การศึกษาวิเคราะห์การปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานตามแนวพระพุทธศาสนาเถรวาท. พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระทองพัน วรโท. (2554). อาจารย์บุญานุสรณ์ ชีวิตและผลงานของพระอาจารย์มหาปาน อานนโธ. เวียงจันทน์: โครงการพุทธศาสนาเพื่อการพัฒนา.
- พระมนตรี อาภทฺธโร. (2560). การพัฒนาคุณภาพจิตตามหลักการปฏิบัติวิปัสสนากรรมฐานของพระธรรมธีรราชมหามุนี (โชดก ญาณสิริ). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- พระมหานิติทัศน์ ญาณสิริ. (2561). การศึกษาการสอนวิปัสสนากรรมฐานตามแนวพระราชปรีชาญาณ (บุญเรือง สารโท). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.

การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุด้วยพุทธปรัชญาเถรวาท
ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น*

Health Promotion for The Elderly Through Theravada
Buddhist Philosophy in The Municipality of Khon Kaen

พานูวัฒน์ สิงห์คำป้อง, จักรพรรณ วงศ์พรพวัน และพระครูภานุโพธิคุณ (สมชาย พังหมื่นไวย)

Panuvat Singkumpong, Chakkapan Wongpornpavan

and Phrakhru Bhavanabodhikun (Somchai Phangmuenwai)

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: s.panuvat@kkumail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสุขภาวะของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น 2) วิเคราะห์หลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่สามารถนำมาใช้ในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ และ 3) เสนอแนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุโดยบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาท เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้การวิเคราะห์เอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึกผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 30 รูป/คน และการสนทนากลุ่ม วิเคราะห์ข้อมูลด้วยวิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์เชิงประเด็น

ผลการวิจัยพบว่า

1. สุขภาวะของผู้สูงอายุประกอบด้วย 4 ด้าน ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม และปัญญา โดยมีปัญหาที่เกี่ยวข้องกับการเสื่อมถอยทางร่างกาย ความโดดเดี่ยวทางสังคม และการขาดการพัฒนาทางปัญญา ทั้งนี้ กลไกการดูแลสุขภาวะผู้สูงอายุในพื้นที่ดำเนินการผ่าน 7 กลไกสำคัญ ได้แก่ ศูนย์สร้างสุข กองทุนสุขภาพ การมีส่วนร่วมของภาคีเครือข่าย การส่งเสริมครอบครัว และการพัฒนาทักษะการดูแลตนเอง

2. หลักพุทธปรัชญาที่สามารถนำมาประยุกต์ใช้ ได้แก่ สัมมปธาน ภavana พละ ปาริสุทธิตีล ายุสสธรรม สัมปายะ และไตรสิกขา ซึ่งมีบทบาทในการพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวม

*ได้รับบทความ: 29 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 18 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2569

Received: March 29, 2025; Revised: March 18, 2026; Accepted: March 30, 2026

3. แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุควรดำเนินการในลักษณะบูรณาการ โดยใช้วัดและชุมชนเป็นฐาน เชื่อมโยงกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง เพื่อพัฒนาสุขภาวะในทุกมิติอย่างสมดุล

คำสำคัญ: สุขภาวะ; ผู้สูงอายุ; พุทธปรัชญา; การเสริมสร้าง

Abstract

This study aimed to: 1) examine the well-being of older adults in Khon Kaen Municipality; 2) analyze Theravāda Buddhist philosophical principles applicable to enhancing elderly well-being; and 3) propose guidelines for promoting elderly well-being through the integration of Theravāda Buddhist philosophy. This qualitative research employed document analysis, in-depth interviews with 30 key informants (monastics and laypersons), and focus group discussions. Data were analyzed using content analysis and thematic analysis.

The findings revealed that:

1. The well-being of older adults comprises four dimensions: physical, mental, social and environmental, and intellectual. Key issues include physical decline, social isolation, and insufficient intellectual development. Mechanisms for promoting elderly well-being in the area are implemented through seven key approaches, including wellness centers, health funds, stakeholder participation, family support, and the development of self-care skills.

2. Relevant Buddhist philosophical principles applicable to enhancing well-being include Sammappadhāna (right effort), Bhāvanā (mental development), Bala (spiritual powers), Pārisuddhi-sīla (purity of moral conduct), Āyussadhamma (principles supporting longevity), Sappāya (supportive conditions), and the Threefold Training (Trisikkhā), all of which contribute to holistic well-being development.

3. Guidelines for enhancing elderly well-being should adopt an integrative approach, using temples and communities as foundational bases, in collaboration with local administrative organizations and relevant networks, to achieve balanced development across all dimensions of well-being.

Keywords: Well-being; Older adults; Buddhist philosophy; Enhancement

1. บทนำ

ปัจจุบันสังคมโลกกำลังก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ มีสัดส่วนของผู้สูงอายุเพิ่มมากขึ้นอย่างต่อเนื่อง จนกลายเป็นสังคมผู้สูงอายุ องค์การสหประชาชาติ ให้ความหมายสังคมผู้สูงอายุไว้ว่า ประเทศใดมีประชากรอายุ 60 ปีขึ้นไป ในสัดส่วนเกินร้อยละ 10 ของประชากรทั้งประเทศ ถือว่าประเทศนั้นก้าวเข้าสู่สังคมผู้สูงอายุ หรือ Aging Society และจะเป็นสังคมผู้สูงอายุเต็มรูปแบบ (Aged Society) เมื่อสัดส่วนประชากรที่มีอายุ 60 ปีขึ้นไปเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 20 สถานการณ์นี้เป็นผลมาจากการพัฒนาเศรษฐกิจและการพัฒนาประเทศ ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและการแพทย์ รวมทั้งนโยบายการวางแผนครอบครัว หรือการควบคุมการมีบุตร ทำให้เกิดการลดภาวะเจริญพันธุ์อย่างรวดเร็ว และความเจริญทางการแพทย์ ทำให้สามารถรักษาโรคได้อย่างมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น ส่งผลให้สัดส่วนประชากรสูงอายุเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็ว (The City, 2565)

สภาพการณ์ของผู้สูงอายุแสดงให้เห็นถึงปัญหารุมเร้าผู้สูงอายุหลายด้าน ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุมากยิ่งขึ้น งานวิจัยของเสาวนีย์ ไชยกุล, มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์ และฟ้าณพราง โวหารเสาวภาคย์ (2565, 417-434) ได้สรุปปัญหาของผู้สูงอายุออกเป็น 4 ด้าน ดังนี้ 1) ปัญหาสุขภาพกาย ส่วนใหญ่เกิดจากการถดถอยของสมรรถนะร่างกาย จึงมีปัญหาคารกำบังตัวให้เข้ากับกิจกรรมต่างๆ ในชีวิตประจำวัน หรือต้องพึ่งพิงผู้อื่นในการใช้ชีวิตประจำวัน 2) ปัญหาสุขภาพจิต เป็นผลจากความวิตกกังวล เครียด และกดดันจากการเปลี่ยนแปลงด้านร่างกายที่เสื่อมลง และการเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม 3) ปัญหาสุขภาพสังคม คือ ปัญหาเศรษฐกิจ ไม่มีเงินออม ไม่มีรายได้เพื่อการดูแลสุขภาพ บางคนยังคงต้องทำงานหาเลี้ยงตนเอง ปัญหาการใช้เวลาว่าง ปัญหาการปรับตัวให้เข้ากับสมาชิกในครอบครัว และปัญหาการขาดความสัมพันธ์จากเพื่อนและผู้ร่วมงาน มีการนำเทคโนโลยีสมัยใหม่เข้ามาใช้ในชีวิตประจำวันมากขึ้น และ 4) ปัญหาสุขภาพปัญญาที่พบบ่อย ได้แก่ ภาวะสมองเสื่อมจากโรคที่เป็นสาเหตุหลักที่สำคัญ ได้แก่ โรคอัลไซเมอร์ (Alzheimer's disease) ซึ่งแสดงให้เห็นว่าผู้สูงอายุมีทั้งปัญหาเฉพาะตัวและปัญหาซึ่งเป็นภัยคุกคามจากสังคม ส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของผู้สูงอายุ ในขณะที่เดียวกันก็ทำให้เกิดปัญหาในด้านคุณค่าผู้สูงอายุด้วย ซึ่งทำให้ผู้สูงอายุเป็นจำนวนมากมองไม่เห็นคุณค่าของตนเอง ซึ่งมีสาเหตุมาจากการถูกกระทำทางสังคม การถูกปล่อยปละละเลยให้เผชิญกับปัญหาตามลำพัง ขาดการดูแลเอาใจใส่จากครอบครัวและของสังคม ขาดสวัสดิการที่ดี ถูกลดทอนบทบาททางสังคม รวมทั้งปัญหารุมเร้าทางด้านสุขภาพกายและสุขภาพจิต โดยสถาบันศาสนาจึงควรเข้ามามีบทบาทในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุร่วมกับชุมชนและภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในแต่ละพื้นที่

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว พบว่า ในเขตเทศบาลนครขอนแก่นมีประชากรทั้งหมดจำนวน 115,945 คน มีประชากรที่อายุ 60 ปีขึ้นไป จำนวน 19,552 คน ซึ่งคิดเป็นร้อยละ 16.86 ของประชากรทั้งหมดให้เทศบาลนครขอนแก่นก้าวเข้าสู่การเป็นสังคมสูงอายุระดับสมบูรณ์ (สำนักทะเบียน

ท้องถิ่น เทศบาลนครขอนแก่น, 2566) ผู้วิจัยจึงได้ประมวลประเด็นปัญหาผู้สูงอายุเทศบาลนครขอนแก่นออกเป็น 4 ส่วน คือ ส่วนที่ 1 เป็นปัญหารุมเร้าของผู้สูงอายุ ซึ่งจำเป็นจะต้องได้รับการแก้ไขปัญหาลักษณะต้องตามสภาพปัญหาที่ผู้สูงอายุประสบอยู่ ส่วนที่ 2 เป็นปัญหาด้านสุขภาวะผู้สูงอายุ ได้แก่ ปัญหาสุขภาวะทางด้านร่างกาย ปัญหาสุขภาวะทางด้านสังคม ปัญหาสุขภาวะทางด้านจิตใจ และปัญหาสุขภาวะทางด้านปัญญา ส่วนที่ 3 สังคมขาดกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะที่สอดคล้องกับสภาพและปัญหาของผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับบริบทของผู้สูงอายุในบริบทชุมชนเมือง ส่วนที่ 4 เนื่องจากผู้สูงอายุส่วนใหญ่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดกับพระพุทธศาสนา ซึ่งได้รับอิทธิพลความเชื่อและแนวทางการดำเนินชีวิตจากพระพุทธศาสนา แต่ยังคงขาดกระบวนการนำหลักพุทธปรัชญามาบูรณาการกับการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุอย่างเป็นรูปธรรม จากปัญหาดังกล่าว จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะดำเนินการวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุโดยใช้หลักพุทธปรัชญาเถรวาท ในหัวข้อวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุด้วยพุทธปรัชญาเถรวาท ในเขตเทศบาลนครขอนแก่น อย่างไรก็ตาม แม้ว่าการดูแลสุขภาพผู้สูงอายุจะมีแนวทางทางการแพทย์และสังคมเป็นฐานสำคัญ แต่ยังคงขาดกรอบแนวคิดที่สามารถพัฒนาสุขภาวะเชิงองค์รวมโดยเฉพาะมิติด้านจิตใจและปัญญา ซึ่งเป็นองค์ประกอบสำคัญของการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในวัยสูงอายุ หลักพุทธปรัชญาเถรวาทจึงเป็นกรอบแนวคิดที่มีศักยภาพ เนื่องจากเป็นระบบความคิดที่เน้นการพัฒนามนุษย์อย่างครบถ้วนทั้งกาย จิต และปัญญา อีกทั้งยังสอดคล้องกับบริบทสังคมไทยที่มีรากฐานทางพระพุทธศาสนา จึงเหมาะสมในการนำมาบูรณาการเพื่อเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุอย่างยั่งยืน

การวิจัยครั้งนี้มีความคาดหวังว่าจะนำหลักพุทธปรัชญาไปใช้บูรณาการกับการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุและสร้างชุดความรู้ที่เหมาะสมกับบริบทสังคมเมืองในเขตเทศบาลนครขอนแก่น และนำไปใช้เป็นแนวทางในการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเป็นแนวทางเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมกับบริบทชุมชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสุขภาวะผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น
2. เพื่อศึกษาพุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในเขตเทศบาลนครขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยศึกษาสุขภาวะของผู้สูงอายุและการประยุกต์ใช้หลักพุทธปรัชญาเถรวาทในบริบทพื้นที่เขตเทศบาลนครขอนแก่น ผู้วิจัยดำเนินการ

ศึกษาทั้งในส่วนของการวิเคราะห์เอกสาร (Documentary Analysis) และการศึกษาภาคสนาม (Field Study) เพื่อให้ได้ข้อมูลเชิงลึกที่สะท้อนสภาพการณ์จริงของพื้นที่ศึกษา ทั้งนี้ ใช้กระบวนการวิจัยเชิงคุณภาพในการรวบรวม วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล เพื่อนำไปสู่การอธิบายเชิงพรรณนา (Descriptive Analysis) และการตีความเชิงวิชาการอย่างเป็นระบบ

กลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้มาจากการคัดเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) โดยพิจารณาจากผู้ที่มีความรู้ ประสบการณ์ และมีส่วนเกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุในพื้นที่ศึกษา ประกอบด้วย 7 กลุ่ม ได้แก่ 1) ผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 10 คน 2) ผู้บริหารเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 2 คน 3) ประธานชุมชน จำนวน 3 คน 4) พระสงฆ์ที่มีบทบาทในการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ จำนวน 3 รูป 5) นักวิชาการทางพระพุทธศาสนา จำนวน 2 รูป/คน 6) ประชาชนในเขตเทศบาลนครขอนแก่น จำนวน 7 คน และ 7) บุคลากรทางการแพทย์ จำนวน 3 คน รวมทั้งสิ้น 30 รูป/คน

การเก็บรวบรวมข้อมูลภาคสนาม ผู้วิจัยใช้วิธีการเก็บข้อมูลที่หลากหลายเพื่อให้ได้ข้อมูลที่ครอบคลุมและรอบด้าน ประกอบด้วย 4 วิธีการ ได้แก่ 1) การสำรวจ (Survey) เพื่อศึกษาข้อมูลพื้นฐานของผู้สูงอายุ บริบทพื้นที่ และปัจจัยเอื้อรวมทั้งปัจจัยเสี่ยงต่อสุขภาวะ 2) การสังเกตแบบมีส่วนร่วม (Participant Observation) โดยผู้วิจัยเข้าร่วมกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุ และบันทึกพฤติกรรมและบริบททางสังคม 3) การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interviews) โดยใช้แนวคำถามแบบกึ่งโครงสร้าง เพื่อเปิดโอกาสให้ผู้ให้ข้อมูลสามารถถ่ายทอดประสบการณ์ มุมมอง และข้อคิดเห็นที่เกี่ยวข้องกับประเด็นการวิจัยได้อย่างอิสระและครอบคลุม และ 4) การสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) โดยมีตัวแทนจากกลุ่มผู้ให้ข้อมูลสำคัญเข้าร่วมกลุ่มละ 2 คน รวมจำนวน 14 รูป/คน เพื่อร่วมกันแลกเปลี่ยนความคิดเห็น วิเคราะห์ และตรวจสอบความสอดคล้องของข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูลดำเนินการโดยใช้วิธีการวิเคราะห์เชิงเนื้อหา (Content Analysis) ควบคู่กับการวิเคราะห์เชิงประเด็น (Thematic Analysis) โดยเริ่มจากการถอดเทปข้อมูลจากการสัมภาษณ์และการสนทนากลุ่มอย่างละเอียด จากนั้นทำการเข้ารหัสข้อมูล (Coding) เพื่อจัดกลุ่มประเด็นและสังเคราะห์เป็นหมวดหมู่เชิงแนวคิด ก่อนนำไปตีความและอธิบายเชิงวิชาการอย่างเป็นระบบ เพื่อให้ข้อมูลมีความน่าเชื่อถือ ผู้วิจัยใช้วิธีการตรวจสอบแบบสามเส้า (Triangulation) ทั้งด้านแหล่งข้อมูล วิธีการเก็บข้อมูล และการวิเคราะห์ข้อมูลจากหลายมุมมอง รวมทั้งดำเนินการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลกับผู้ให้ข้อมูลเพื่อยืนยันความสอดคล้องของข้อมูลกับข้อเท็จจริงในพื้นที่ศึกษา

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในเขตเทศบาลนครขอนแก่น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. สุขภาวะผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า สุขภาวะของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่นมีประเด็นสำคัญ 2 ส่วน ได้แก่ สภาพปัญหาสุขภาวะผู้สูงอายุ และแนวทางการดูแลสุขภาวะผู้สูงอายุของเทศบาลนครขอนแก่น

1.1 สภาพปัญหาสุขภาวะผู้สูงอายุสามารถจำแนกได้ 4 ด้าน ดังนี้ 1) ด้านร่างกาย ผู้สูงอายุประสบปัญหาที่เกี่ยวข้องกับความเสื่อมของร่างกายหลายระบบ ได้แก่ ระบบกระดูกและข้อ ระบบกล้ามเนื้อ ระบบประสาท ระบบหัวใจและหลอดเลือด ระบบทางเดินหายใจ และระบบทางเดินปัสสาวะ ซึ่งล้วนส่งผลต่อการดำเนินชีวิตประจำวันและความสามารถในการพึ่งพาตนเอง 2) ด้านสังคมและสิ่งแวดล้อม ปัญหาด้านสังคมที่สำคัญ ได้แก่ ความโดดเดี่ยว การเข้าถึงบริการที่ยากลำบาก และการขาดการดูแลอย่างเหมาะสม ส่วนปัญหาด้านสิ่งแวดล้อม ได้แก่ สภาพแวดล้อมที่ไม่เอื้อต่อการดำรงชีวิต ปัญหามลภาวะ และผลกระทบจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ 3) ด้านจิตใจ ผู้สูงอายุจำนวนหนึ่งประสบปัญหาทางจิตใจ เช่น ภาวะซึมเศร้า ความวิตกกังวล ความเครียด รวมถึงภาวะความจำเสื่อม ซึ่งส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิตและความมั่นคงทางอารมณ์ และ 4) ด้านปัญญา ปัญหาด้านปัญญาที่พบ ได้แก่ ความจำเสื่อม ภาวะสมองเสื่อม โรคอัลไซเมอร์ โรคหลอดเลือดสมอง และการขาดความเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง ซึ่งสะท้อนให้เห็นถึงความจำเป็นในการพัฒนาสุขภาวะทางปัญญาควบคู่กับมิติอื่น

1.2 แนวทางการดูแลสุขภาวะผู้สูงอายุของเทศบาลนครขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า เทศบาลนครขอนแก่นได้ดำเนินการดูแลสุขภาวะผู้สูงอายุโดยพยายามปรับแนวทางการดำเนินงานให้สอดคล้องกับบริบทของสังคมผู้สูงอายุในเขตเมือง สามารถสรุปกลไกสำคัญได้ 7 ประการ ได้แก่ 1) ศูนย์สร้างสุขเทศบาลนครขอนแก่น 2) กองทุนสุขภาพเทศบาลนครขอนแก่น 3) ความร่วมมือกับหน่วยงานต่างๆ 4) การส่งเสริมการอยู่ร่วมกันของคนในชุมชนทุกช่วงวัย 5) การส่งเสริมชุมชนสุขภาวะ 6) การส่งเสริมบทบาทของครอบครัวในการดูแลผู้สูงอายุ และ 7) การส่งเสริมทักษะการดูแลสุขภาพตนเองของผู้สูงอายุ

2. พุทธปรัชญาเถรวาทที่ใช้เสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผลการวิจัยพบว่า การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุในเขตเทศบาลนครขอนแก่นสามารถบูรณาการหลักพุทธปรัชญาเถรวาทที่สำคัญ 7 ประการ เพื่อนำมาใช้เป็นกรอบในการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุอย่างเหมาะสมกับบริบทพื้นที่ ดังนี้ 1) สัมมปธาน 4 กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะถูกนำมาประยุกต์ใช้เป็นกรอบกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ 4 ขั้นตอน ได้แก่ การป้องกันปัญหาที่อาจเกิดขึ้น การขจัดปัญหาที่เกิดขึ้นแล้ว การพัฒนาสิ่งที่ดีงามให้เกิดขึ้น และการรักษาสิ่งที่ดีงามนั้นให้คงอยู่ อันเป็นกระบวนการที่ช่วยให้การดูแลสุขภาวะมีลักษณะเป็นระบบและต่อเนื่อง 2) ภาวนา 4 การพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมถูกนำมาใช้ในการพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุแบบองค์รวม ครอบคลุม 4 ด้าน ได้แก่ (1) กายภาวนา การพัฒนาสุขภาวะทางร่างกาย (2) ศีลภาวนา การพัฒนาสุขภาวะทางสังคมและสิ่งแวดล้อม (3) จิตภาวนา การพัฒนาสุขภาวะทางจิตใจ (4) ปัญญาภาวนา การพัฒนาสุขภาวะทางปัญญา ทั้งนี้ หลักภาวนา 4 ช่วยให้การส่งเสริม

สุขภาวะผู้สูงอายุมีความสมดุลและครอบคลุมทุกด้านของชีวิต 3) พละ 5 การเสริมแรงพัฒนพลังสุขภาวะผู้สูงอายุ ถูกนำมาใช้เพื่อเสริมสร้างพัฒนพลังของผู้สูงอายุ ได้แก่ ศรัทธา วิริยะ สติ สมาธิ และปัญญา ซึ่งเป็นพลังภายในที่ช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถดูแลตนเอง มีความเข้มแข็งทางจิตใจ และดำเนินชีวิตได้อย่างมีคุณค่า 4) ปาริสุทธิศีล 4 การเสริมสร้างพฤติกรรมเกื้อกูลต่อสุขภาวะถูกใช้เป็นการรอบในการส่งเสริมพฤติกรรมที่เอื้อต่อสุขภาวะของผู้สูงอายุ ได้แก่ การประพฤติปฏิบัติตามศีลอย่างเหมาะสม การสำรวมระวังอินทรีย์ การดำรงชีวิตโดยสุจริต และการบริโภคใช้สอยปัจจัยอย่างพอเหมาะ ซึ่งล้วนส่งผลต่อการดำรงชีวิตอย่างมีวินัยและมีคุณภาพ 5) อายุสสธรรม 5 การพัฒนาทักษะการเสริมสร้างอายุยืนสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะการดำเนินชีวิตที่เอื้อต่อการมีสุขภาพดีและอายุยืน ได้แก่ การทำสิ่งที่สบายและเหมาะกับสุขภาพ การรู้จักประมาณ การบริโภคอาหารที่ง่าย การจัดสรรเวลาอย่างเหมาะสม และการดำเนินชีวิตอย่างมีความสำรวม 6) สปัปายะ 7 การเสริมสร้างปัจจัยเอื้อต่อสุขภาวะถูกนำมาใช้เพื่อจัดสภาพแวดล้อมและปัจจัยเกื้อหนุนต่อสุขภาวะผู้สูงอายุ ได้แก่ ที่อยู่อาศัยที่เหมาะสม การเข้าถึงแหล่งปัจจัยยังชีพอย่างสะดวก การสื่อสารที่เป็นประโยชน์ บุคคลแวดล้อมที่เหมาะสม อาหารที่เอื้อต่อสุขภาพ สภาพแวดล้อมทางธรรมชาติที่เหมาะสม และอิริยาบถที่สอดคล้องกับวัยและสภาพร่างกาย และ 7) ไตรสิกขา 3 การพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุถูกนำมาใช้เป็นการรอบในการพัฒนาคุณภาพชีวิตผู้สูงอายุ โดยใช้ศีลเป็นพื้นฐานในการกำกับพฤติกรรมและความสัมพันธ์ทางสังคม ใช้สมาธิในการพัฒนาจิตใจให้มั่นคงสงบ และใช้ปัญญาในการพัฒนาความรู้ความเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง อันนำไปสู่การดำเนินชีวิตอย่างมีดุลยภาพ

ดังนั้น พุทธปรัชญาเถรวาทที่สำคัญทั้ง 7 หลัก ได้แก่ สัมมปธาน 4 ภาวนา 4 พละ 5 ปาริสุทธิศีล 4 อายุสสธรรม 5 สปัปายะ 7 และไตรสิกขา 3 ล้วนมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุทั้งในเชิงกระบวนการ การพัฒนาองค์กรรวม การเสริมพลังภายใน การส่งเสริมพฤติกรรมสุขภาวะ การพัฒนาอายุยืน การจัดปัจจัยเอื้อต่อสุขภาวะ และการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยหลักธรรมเหล่านี้สามารถบูรณาการเข้ากับกิจกรรมทางศาสนา กิจกรรมทางสังคม และการดูแลสุขภาพตามหลักการแพทย์ ผ่านความร่วมมือของวัด ชุมชน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่

3. แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทในเขตเทศบาลนครขอนแก่น ผลการวิจัยนำไปสู่ข้อเสนอเชิงรูปแบบ คือ แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุเทศบาลนครขอนแก่นเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้วัดและชุมชนเป็นฐาน ซึ่งเป็นการนำหลักพุทธปรัชญามารบูรณาการกับกระบวนการดูแลสุขภาพตามหลักการแพทย์และการบริหารจัดการของเทศบาลนครขอนแก่น โดยมีองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการ ดังนี้ 1) กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะตามหลักสัมมปธานเทศบาลนครขอนแก่นสามารถประยุกต์ใช้หลักสัมมปธาน 4 เป็นกระบวนการดำเนินงาน ประกอบด้วย การเฝ้าระวังปัญหา การแก้ไขปัญหา การพัฒนาสุขภาวะ และการดูแลรักษาสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง 2) การพัฒนาสุขภาวะองค์กรรวมตามหลักภาวนาของผู้สูงอายุอย่างรอบด้าน ทั้งด้านร่างกาย สังคมและสิ่งแวดล้อม จิตใจ

และปัญญา โดยดำเนินการควบคู่กันอย่างสมดุล 3) การเสริมพลังสุขภาวะตามหลักผลของผู้สูงอายุ ได้แก่ ศรัทธา ความเพียร สติ สมาธิ และปัญญา เพื่อสนับสนุนให้ผู้สูงอายุมีความเข้มแข็งและสามารถดูแลตนเองได้ดีขึ้น 4) การเสริมสร้างพฤติกรรมเกื้อกูลต่อสุขภาวะตามหลักปาริสุทธิศีล การสำรวมระวัง การดำรงชีวิตโดยสุจริต และการใช้สอยปัจจัยอย่างเหมาะสม ซึ่งช่วยสร้างพฤติกรรมที่เอื้อต่อสุขภาพทั้งทางตรงและทางอ้อม 6) การพัฒนาทักษะการเสริมสร้างอายุยืนตามหลักอายุสธรรมที่เอื้อต่อสุขภาพ เช่น การรู้จักประมาณ การบริโภคที่เหมาะสม การจัดสรรเวลา และการดำเนินชีวิตอย่างมีวินัย 7) การเสริมสร้างปัจจัยเอื้อต่อสุขภาวะตามหลักสัพพายะ 8) มีการพัฒนาสภาพแวดล้อมทางกายภาพและสังคมให้เหมาะสมกับผู้สูงอายุ ทั้งด้านที่อยู่อาศัย อาหาร บุคคลแวดล้อม การสื่อสาร และอิริยาบถที่เหมาะสม 9) การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขาของผู้สูงอายุผ่านการส่งเสริมศีล สมาธิ และปัญญา เพื่อให้ผู้สูงอายุมีสุขภาวะทางกายและใจที่ดี ตลอดจนสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างมีความสุขและมีคุณค่า ดังนั้น แนวทางการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้วัดและชุมชนเป็นฐาน เป็นรูปแบบที่เชื่อมโยงหลักพุทธปรัชญากับการบริหารจัดการของเทศบาล วัด ชุมชน และภาคีเครือข่าย เพื่อร่วมกันพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุใน 4 ด้าน ได้แก่ ร่างกาย สังคมและสิ่งแวดล้อม จิตใจ และปัญญา อย่างเป็นองค์รวมและต่อเนื่อง

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุด้วยพุทธปรัชญาเถรวาทในเขตเทศบาลนครขอนแก่น มีลักษณะเป็นการพัฒนาแบบองค์รวม ครอบคลุมด้านร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม และปัญญา ซึ่งสอดคล้องกับหลักภavana 4 อันเป็นกรอบสำคัญของการพัฒนามนุษย์ตามแนวพระพุทธศาสนา กล่าวคือ กายภาวนาเป็นฐานของการดูแลสุขภาวะทางร่างกาย ศีลภาวนาเชื่อมโยงกับการดำรงชีวิตร่วมกับสังคม และสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม จิตภาวนามุ่งพัฒนาความมั่นคงภายใน และปัญญาภาวนามุ่งให้เกิดความเข้าใจชีวิตตามความเป็นจริง สอดคล้องกับผลงานวิจัยของพระครูภาวนาโพธิคุณ (2557) ที่อธิบายว่า สุขภาวะเชิงพุทธจำเป็นต้องดำเนินไปตามหลักภavana 4 ด้าน ได้แก่ สุขภาวะทางกาย สุขภาวะทางสังคม และสิ่งแวดล้อม สุขภาวะทางจิตใจและอารมณ์ และสุขภาวะทางปัญญา ทั้งนี้ ผลการศึกษาค้นคว้าครั้งนี้ช่วยยืนยันว่าแนวคิดเรื่องสุขภาวะในมุมมองของพระพุทธศาสนาไม่ได้มุ่งเฉพาะการลดปัญหาทางสุขภาพกายเท่านั้น หากแต่ครอบคลุมถึงการพัฒนาคุณภาพชีวิตในทุกมิติอย่างสมดุล

เมื่อพิจารณาในเชิงวิเคราะห์ จะเห็นได้ว่าเหตุที่หลักภavana 4 มีความเหมาะสมต่อการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุ เป็นเพราะผู้สูงอายุเป็นช่วงวัยที่เผชิญการเปลี่ยนแปลงพร้อมกันหลายด้าน ทั้งความเสื่อมถอยของร่างกาย การเปลี่ยนแปลงบทบาททางสังคม ภาวะเปราะบางทางอารมณ์ และข้อจำกัดด้านการรับรู้หรือการปรับตัว ดังนั้น การใช้กรอบพุทธปรัชญาที่พัฒนาทั้งกาย จิต ความประพฤติ และปัญญา ไปพร้อมกัน จึงตอบสนองต่อสภาพปัญหาของผู้สูงอายุได้อย่างสอดคล้องกับความเป็นจริงมากกว่าการเน้น

เฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง ประเด็นนี้สอดคล้องกับแนวคิดเรื่อง healthy ageing ขององค์การอนามัยโลกที่มุ่งเน้นการดำรงไว้ซึ่งความสามารถในการดำเนินชีวิตอย่างมีความหมายและเหมาะสมตามวัย มากกว่าการพิจารณาเพียงการไม่มีโรคหรือความเจ็บป่วยเท่านั้น พบว่า การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุควรดำเนินการควบคู่กันไปทุกด้าน เนื่องจากสุขภาวะในแต่ละมิติมีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกันอย่างใกล้ชิด กล่าวคือ เมื่อสุขภาวะทางกายถดถอย ย่อมส่งผลกระทบต่อสภาพจิตใจ ความสัมพันธ์ทางสังคม และความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีคุณค่า ในทางกลับกัน หากผู้สูงอายุมีสภาพแวดล้อมที่เกื้อกูล มีความสัมพันธ์ทางสังคมที่ดี และมีหลักยึดเหนี่ยวทางจิตใจ ก็ย่อมส่งผลดีต่อสุขภาวะทางกายและปัญญาด้วย ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของเยาวลักษณ์ วงษ์ประภารัตน์ และคณะ (2557) ที่เสนอว่า สุขภาพแบบองค์รวมเป็นการพิจารณาความสัมพันธ์ระหว่างร่างกาย จิตใจ สังคม จิตวิญญาณ และสิ่งแวดล้อมอย่างแยกขาดจากกันไม่ได้ จึงจำเป็นต้องสร้างภาวะสมดุลในทุกองค์ประกอบเพื่อให้บรรลุสุขภาวะที่เหมาะสม นอกจากนี้ ผลการศึกษาการบูรณาการหลักพุทธปรัชญากับกิจกรรมทางสังคมและการดูแลสุขภาพตามหลักการแพทย์ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ทำให้การส่งเสริมสุขภาวะผู้สูงอายุเกิดผลในทางปฏิบัติอย่างเป็นรูปธรรม กล่าวอีกนัยหนึ่ง หลักธรรมเพียงอย่างเดียวอาจมีคุณค่าในเชิงแนวคิด แต่เมื่อถูกแปลงไปสู่กิจกรรมหรือกระบวนการที่สอดคล้องกับวิถีชีวิตของผู้สูงอายุในชุมชน จึงจะเกิดผลเชิงประจักษ์ต่อการพัฒนาสุขภาวะได้ ข้อค้นพบนี้มีความสอดคล้องกับกรอบแนวคิดเรื่อง active ageing ขององค์การอนามัยโลก ซึ่งมองว่าการพัฒนาคุณภาพชีวิตของผู้สูงอายุต้องอาศัยการบูรณาการด้านสุขภาพ การมีส่วนร่วม และความมั่นคงปลอดภัยเข้าด้วยกัน เพื่อส่งเสริมให้ผู้สูงอายุยังคงมีศักยภาพในการดำเนินชีวิตและมีส่วนร่วมในสังคมอย่างเหมาะสม

อย่างไรก็ตาม จากการวิจัยครั้งนี้มีข้อค้นพบที่น่าสนใจเพิ่มเติมจากงานศึกษาทั่วไปเกี่ยวกับสุขภาวะผู้สูงอายุ กล่าวคือ การเสริมสร้างสุขภาวะตามแนวพุทธปรัชญาในบริบทเทศบาลนครขอนแก่นมิได้หยุดอยู่เพียงการอธิบายหลักธรรมในเชิงนามธรรม แต่ได้พัฒนาไปสู่การออกแบบแนวทางเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้วัดและชุมชนเป็นฐาน ซึ่งสะท้อนความสัมพันธ์ระหว่างทุนทางศาสนา ทุนทางสังคม และกลไกการบริหารขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเด่นชัด จุดนี้ทำให้เห็นว่าวัดมิได้ทำหน้าที่เป็นเพียงพื้นที่ประกอบกิจกรรมทางศาสนา แต่สามารถทำหน้าที่เป็นฐานของการพัฒนาสุขภาวะในระดับชุมชนได้ ขณะที่ชุมชนทำหน้าที่เป็นเครือข่ายสนับสนุนทางสังคมที่เอื้อต่อการดำรงชีวิตของผู้สูงอายุ ส่วนเทศบาลทำหน้าที่เชื่อมประสานทรัพยากรและกลไกการจัดบริการสาธารณะให้ตอบสนองต่อความต้องการของผู้สูงอายุในพื้นที่ในการนำหลักพุทธปรัชญามาบูรณาการกับการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุจึงไม่ควรจำกัดอยู่เพียงการสอนหลักธรรม หรือการจัดกิจกรรมทางศาสนาเป็นครั้งคราวเท่านั้น แต่ควรออกแบบเป็นระบบกิจกรรมที่เหมาะสมกับวัยและสภาพปัญหาของผู้สูงอายุอย่างแท้จริง ผลการวิจัยครั้งนี้เสนอให้การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุดำเนินควบคู่กันไป 7 ด้าน ได้แก่ กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะตามหลักสัมมปธาน การพัฒนาสุขภาวะองค์รวมตามหลักภavana การเสริมแรงพลพลังตามหลักพละ การเสริมสร้างพฤติกรรม

เกื้อกูลต่อสุขภาวะตามหลักปาริสุทธิตีล การพัฒนาทักษะการเสริมสร้างอายุยืนตามหลักอายุสธรรม การเสริมสร้างปัจจัยเอื้อต่อสุขภาวะตามหลักสปปายะ และการพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขา ทั้ง 7 ด้านนี้สะท้อนการพัฒนาจากระดับกระบวนการภายในตัวบุคคลไปสู่ระดับความสัมพันธ์ทางสังคมและสิ่งแวดล้อมอย่างเป็นระบบ

ดังนั้น ผลการวิจัยจึงนำไปสู่ข้อสรุปเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุด้วยหลักพุทธปรัชญาเถรวาทจะเกิดประสิทธิผลได้ดีเมื่อดำเนินการในลักษณะบูรณาการ โดยเชื่อมโยงหลักธรรมกับบริบทชีวิตจริงของผู้สูงอายุ เชื่อมโยงศักยภาพของวัดกับพลังของชุมชน และเชื่อมโยงกระบวนการทางศาสนากับระบบสุขภาพและการบริหารจัดการในระดับท้องถิ่น อันจะทำให้การพัฒนาสุขภาวะผู้สูงอายุมีความเหมาะสมกับบริบทสังคมไทยและมีความยั่งยืนมากยิ่งขึ้น

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

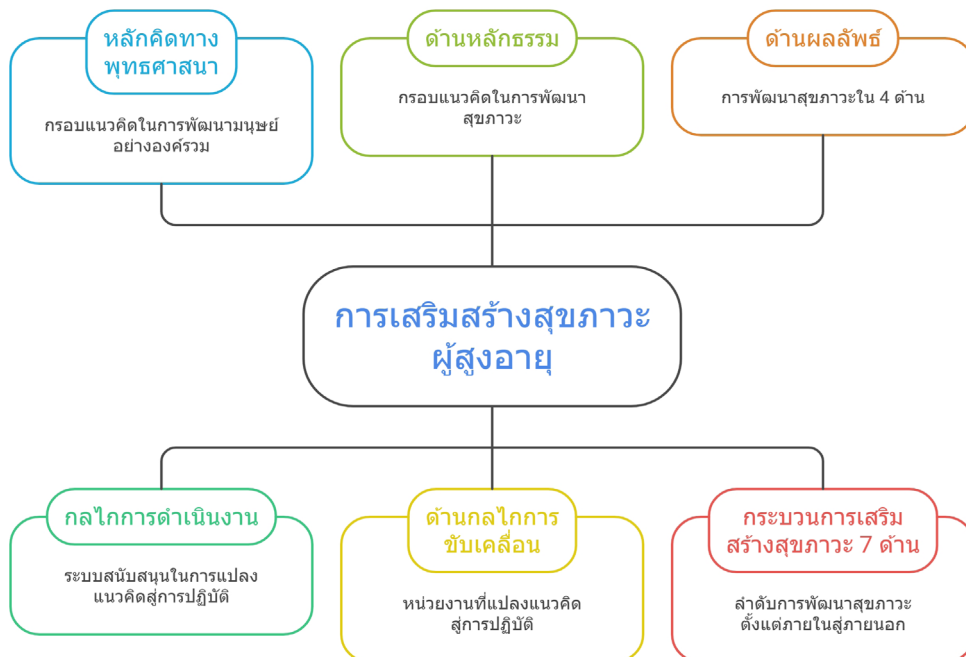
- 1.1 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้วัดและชุมชนเป็นฐาน
- 1.2 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้หลักพุทธปรัชญาในสังคมพหุลักษณะ
- 1.3 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาพฤติกรรมเชิงสุขภาพของผู้สูงอายุตามหลักพุทธปรัชญาเถรวาท
- 1.4 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการพัฒนาพหุพลังสร้างสรรค์แก่ผู้สูงอายุในเทศบาลนครขอนแก่น
- 1.5 ควรทำวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างสังคมสันติสุขบนฐานต้นทุนทางทรัพยากรของชุมชน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการสังเคราะห์และวิเคราะห์ผลการวิจัย ผู้วิจัยได้พัฒนาองค์ความรู้เชิงบูรณาการเกี่ยวกับการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุในบริบทชุมชนเมือง โดยสามารถอธิบายเป็นรูปแบบการเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุเชิงพุทธบูรณาการโดยใช้วัดและชุมชนเป็นฐาน ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดที่เชื่อมโยงหลักพุทธปรัชญาเข้ากับระบบการบริหารจัดการขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและทุนทางสังคมในชุมชนอย่างเป็นระบบให้เห็นว่า การเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุที่มีประสิทธิผลมิได้เกิดจากการดำเนินการในมิติใดมิติหนึ่งโดยลำพัง หากแต่ต้องอาศัยการบูรณาการทั้งในระดับหลักคิดและกลไกการดำเนินงาน กล่าวคือ ในระดับหลักคิดหลักพุทธปรัชญาทำหน้าที่เป็นกรอบในการกำหนดทิศทางการพัฒนามนุษย์อย่างองค์รวม ขณะที่ในระดับกลไกการดำเนินงาน เทศบาล วัด ชุมชน และภาคีเครือข่ายทำหน้าที่เป็นระบบสนับสนุนที่ทำให้หลักคิดดังกล่าวสามารถแปรรูปไปสู่การปฏิบัติได้จริงที่สามารถอธิบายผ่านความสัมพันธ์ของ 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) ด้านหลักธรรม ซึ่งทำหน้าที่เป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาสุขภาวะ 2) ด้านกลไกการขับเคลื่อน

ได้แก่ เทศบาล วัด ชุมชน และเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งทำหน้าที่แปลงแนวคิดไปสู่การปฏิบัติ และ 3) ด้านผลลัพธ์ คือ การเกิดสุขภาวะของผู้สูงอายุใน 4 มิติ ได้แก่ ร่างกาย จิตใจ สังคมและสิ่งแวดล้อม และปัญญา ภายใต้โครงสร้างดังกล่าว ผู้วิจัยได้สังเคราะห์กระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะออกเป็น 7 มิติสำคัญ ซึ่งสะท้อนลำดับการพัฒนาตั้งแต่ระดับภายในบุคคลไปจนถึงระดับสิ่งแวดล้อมทางสังคม ได้แก่ 1) การกำหนดกระบวนการเสริมสร้างสุขภาวะตามหลักสัมมัตตปธาน ซึ่งทำหน้าที่เป็นวงจรการพัฒนาและการกำกับสุขภาวะอย่างต่อเนื่อง 2) การพัฒนาสุขภาวะแบบองค์รวมตามหลักท้าวนา ซึ่งครอบคลุมทั้งด้านกาย สังคม จิตใจ และปัญญา 3) การเสริมสร้างพลังภายในตามหลักพละ ซึ่งช่วยให้ผู้สูงอายุสามารถพึ่งพาตนเองและปรับตัวต่อการเปลี่ยนแปลงได้ 4) การกำกับพฤติกรรมตามหลักปาริสุทธิสีล ซึ่งเป็นพื้นฐานของการดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพ 5) การพัฒนาทักษะการดำรงชีวิตตามหลักอายุสธรรม ซึ่งมุ่งเน้นการดำรงชีวิตอย่างเหมาะสมและยั่งยืน 6) การจัดสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาวะตามหลักสปปายะ ซึ่งสะท้อนบทบาทของบริบททางกายภาพและสังคม และ 7) การพัฒนาคุณภาพชีวิตตามหลักไตรสิกขา ซึ่งเป็นการบูรณาการการพัฒนาทั้งด้านพฤติกรรม จิตใจ และปัญญาเข้าด้วยกันอย่างสมบูรณ์ ดังนั้น องค์ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนี้จึงมีลักษณะเป็น “แบบจำลองเชิงบูรณาการ” ที่สามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการกำหนดนโยบายหรือออกแบบกิจกรรมเสริมสร้างสุขภาวะผู้สูงอายุในบริบทชุมชนเมืองอื่นได้ โดยมีเงื่อนไขสำคัญคือ การปรับให้สอดคล้องกับบริบททางสังคม วัฒนธรรม และศักยภาพของเครือข่ายในพื้นที่นั้นๆ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- พระครูภวนาโพธิคุณ. (2557). *ศึกษาบทบาทการเสริมสร้างสุขภาวะเชิงพุทธของสำนักปฏิบัติธรรมประจำจังหวัดขอนแก่น*. (รายงานงานวิจัย). พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เยาวลักษณ์ วงษ์ประภารัตน์, สุคนธจิต วงษ์ประภารัตน์, หิรัญ สุพาสนาภวัฒน์, วีระชัย ชัยเผือก, บุญยงค์ เกิดผล, บุญอยู่ บุญยการ และนิมนวล ธนัญชัย. (2557). *รูปแบบการส่งเสริมสุขภาพผู้สูงอายุโดยกระบวนการมีส่วนร่วมของชุมชน บ้านสันทรายหลวง อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่*. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ:สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- เสาวนีย์ ไชยกุล, มงคลกิตติ์ โวหารเสาวภาคย์ และฟ้าณพราง โวหารเสาวภาคย์. (2565). การศึกษาองค์ประกอบและเกณฑ์ชี้วัดในการเสริมสร้างสุขภาวะของผู้สูงอายุตามแนวพระพุทธศาสนาในจังหวัดพะเยา. *วารสาร มจร อุบลปริทรรศน์*, 7(1), 417- 434.
- The City. (2565). *สถิติผู้สูงอายุไทยปี 65 จำนวนผู้สูงวัยเพิ่มต่อเนื่อง แต่อัตราการเกิดต่ำ*. เข้าถึงได้จาก <https://marketeeronline.co/archives/272771>

กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศ
การศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*

Strategic Development of Collaborative Networks for Effective
Educational Supervision in Primary Education Service Areas
in Northeast Thailand

รัชฎาภรณ์ โพธิ์สว่าง, อภิสิต สมศรีสุข และทรัพย์หิรัญ จันทรักษ์

Rachadaporn Posawang, Apisit Somsrisuk and Suphirun Jantarak

มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร, ประเทศไทย

Sakon Nakhon Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: rachadaporn998@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาองค์ประกอบ 2) ศึกษาสภาพปัจจุบันและพึงประสงค์ 3) พัฒนากลยุทธ์ 4) ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ ใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed Methods Research) กลุ่มตัวอย่างคือศึกษานิเทศก์ จำนวน 265 คน ได้มาโดยการสุ่มแบบหลายขั้นตอน (Multi-stage Sampling) เครื่องมือวิจัยผ่านการตรวจสอบความตรงและมีค่าความเที่ยงสูงผิดปกติ (Cronbach's alpha = 1.000) เนื่องจากเครื่องมือผ่านการตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาจากผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน (IOC) และมีการทดลองใช้ (Try-out) กับกลุ่มที่มีลักษณะใกล้เคียงกับกลุ่มตัวอย่างจนได้ข้อคำถามที่ชัดเจน และสอดคล้องกันอย่างสมบูรณ์ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ยร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์ข้อมูลค่า PNI_{modified}

ผลการวิจัยพบว่า 1) องค์ประกอบการสร้างเครือข่ายฯ มี 6 ด้าน ได้แก่ ทักษะภาวะผู้นำ การกำหนดวัตถุประสงค์ การมีส่วนร่วม การพัฒนาสมาชิก การปฏิบัติงาน และการติดตามประเมินผล มีความเหมาะสมระดับมากที่สุด 2) สภาพปัจจุบันมีค่าเฉลี่ยระดับมาก ($\bar{X}$ = 4.19) สภาพที่พึงประสงค์

*ได้รับบทความ: 21 พฤษภาคม 2568; แก้ไขบทความ: 9 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 18 มีนาคม 2569

Received: May 21, 2025; Revised: March 9, 2026; Accepted: March 18, 2026

ระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.54$) โดยมีค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI modified) รวมเท่ากับ 0.084
3) กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้น ประกอบด้วย วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ กลยุทธ์ โครงการ และตัวชี้วัด และ
4) ผลการตรวจสอบกลยุทธ์มีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ; การนิเทศการศึกษา; ประสิทธิภาพ

Abstract

This research aimed to: (1) examine the components; (2) investigate the current and desirable conditions; (3) develop strategies; and (4) assess the appropriateness and feasibility of strategies for building collaborative networks to enhance effective educational supervision. A mixed methods research design was employed. The sample consisted of 265 educational supervisors, selected through multi-stage sampling. The research instruments were validated and demonstrated an exceptionally high reliability coefficient (Cronbach's $\alpha = 1.000$), as they were reviewed for content validity by five experts using the Index of Item-Objective Congruence (IOC) and pilot-tested with a group similar to the sample to ensure clarity and consistency of the items. The statistics used for data analysis included percentage, mean, standard deviation, and the modified Priority Needs Index (PNI_{modified}).

The findings revealed that: (1) the components of collaborative network building comprised six aspects leadership skills, goal setting, participation, member development, operations, and monitoring and evaluation which were rated at the highest level of appropriateness; (2) the current condition was at a high level ($\bar{X} = 4.19$), while the desirable condition was at the highest level ($\bar{X} = 4.54$), with an overall modified PNI of 0.084; (3) the developed strategies included vision, mission, goals, strategies, projects, and indicators; and (4) the evaluation of the strategies indicated that they were appropriate and highly feasible.

Keywords: Collaborative Networking; Educational Supervision; Effectiveness

1. บทนำ

กลยุทธ์มีความสำคัญกับการพัฒนาทางการศึกษา เป็นตัวกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และวิธีดำเนินการที่ชัดเจน ทั้งนี้มีประเด็นยุทธศาสตร์ที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาคุณภาพผู้เรียนในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ได้แก่ การเสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับการพัฒนาผู้เรียนอย่างมีคุณภาพ สร้างการมีส่วนร่วม

ร่วมพัฒนาคุณภาพผู้เรียน เพิ่มโอกาสให้กับผู้เรียนเข้าถึงการบริการการศึกษาขั้นพื้นฐานที่มีคุณภาพ ลดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษา มีการพัฒนาระบบการบริหารจัดการ การกระจายอำนาจและความรับผิดชอบ ส่งเสริมเครือข่ายและการมีส่วนร่วมในการบริหารจัดการ ส่งเสริมการนำผลการวิจัยไปใช้เพื่อพัฒนานโยบายและเป็นฐานในการพัฒนาการจัดการศึกษาของเขตพื้นที่การศึกษา สถานศึกษา (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2565, หน้า 2)

กระบวนการพัฒนาคุณภาพการศึกษา ให้บรรลุตามเป้าหมายของการปฏิรูปการศึกษา ประกอบด้วย 3 กระบวนการ ได้แก่ กระบวนการบริหาร กระบวนการเรียนการสอน และกระบวนการนิเทศการศึกษา ซึ่งกระบวนการนิเทศการศึกษา เป็นกระบวนการสำคัญ ที่ศึกษานิเทศก์ ใช้ในการแนะนำช่วยเหลือครู ให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ได้อย่าง มีประสิทธิภาพ ซึ่งจะขึ้นอยู่กับทักษะและความสามารถของศึกษานิเทศก์ ผู้ทำงานร่วมกับครู ตลอดจนเทคนิคและวิธีการต่างๆ ที่ศึกษานิเทศก์นำมาใช้ในการนิเทศการศึกษา โดยให้ครู มีโอกาสค้นคว้างานที่จะต้องทำด้วยตนเอง เพื่อให้เกิดความงอกงามขึ้น (หน่วยศึกษานิเทศก์, 2564, หน้า 6)

เครือข่ายการเชื่อมโยงของคน กลุ่มของคน หรือกลุ่มองค์กรที่สมัครใจ ที่จะแลกเปลี่ยนข่าวสาร ร่วมกันหรือทำกิจกรรมร่วมกัน ภายใต้เป้าหมายและวิธีการทำงานร่วมกันอย่างเป็นระบบ สมาชิกในเครือข่ายเป็นไปใน 3 ลักษณะ คือ 1) ปังเจก หมายถึง สมาชิกที่เป็นตัวบุคคล ไม่มีกลุ่มหรือองค์กรใดๆ รองรับ บุคคลอาจมีศักยภาพ และความสัมพันธ์ที่กว้างขวางแตกต่างกัน 2) จุดประสานหรือองค์กรประสาน หมายถึง สมาชิกที่เป็นกลุ่ม องค์กรหรือสถาบันที่มีศักยภาพในการจัดการประสานเชื่อมโยงกับบุคคล กลุ่มหรือองค์กรอื่นๆ 3) เครือข่าย หมายถึง สมาชิกที่มีเครือข่ายย่อยอยู่ข้างหลังและพร้อมที่จะเข้าร่วมกิจกรรม สาธารณะต่างๆ ตามจังหวะ โอกาสและประเด็นที่สนใจ (กุลทิต หงส์ขยางกูร และปรัชญานันท์ เทียงจรรยา, 2565, หน้า 3)

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ที่อยู่บนพื้นฐานของความเข้าใจในวัตถุประสงค์ของการทำงาน ร่วมกัน การแบ่งงานกันทำ การแบ่งปันความรู้และประสบการณ์ร่วมกัน บทบาทของความร่วมมือจะขยายออกไปจากการให้ความร่วมมือทางการศึกษา ไปสู่ความร่วมมือในการสร้างความเข้มแข็งในด้านอื่นๆ องค์กรประกอบหลักของเครือข่ายความร่วมมือ ได้แก่การมีสมาชิก ผู้นำเครือข่าย การมีส่วนร่วมของสมาชิก การเรียนรู้ร่วมกัน การลงทุน การสื่อสาร การมีผลประโยชน์ร่วมกัน และความสนใจร่วมกัน รวมทั้งสมาชิก ต้องพึ่งพาซึ่งกันและกัน มีความเสมอภาค สมัครใจ การแลกเปลี่ยน การบริหารจัดการ และการปฏิบัติงาน โดยมีจุดหมายร่วมกัน (Greenberg & Baron, 1995, p. 532)

จากสภาพปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยเห็นว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพการศึกษาเป็นกระบวนการสำคัญที่จะช่วยให้การนิเทศการศึกษาประสบผลสำเร็จได้ นอกจากนั้น เครือข่ายความร่วมมือการนิเทศการศึกษายังเป็นตัวกลางสำคัญในการประสานความร่วมมือทั้งด้านการ

ระดมทรัพยากร การสร้างสรรค์ และพัฒนาการนิเทศร่วมกัน อีกทั้งการใช้เครือข่ายเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การช่วยเหลือในการแก้ปัญหา และการพัฒนางานตามนโยบาย โดยเฉพาะอย่างยิ่งความจำเป็นของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือในบริบทของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่ไม่ได้เป็นเพียงการแก้ปัญหาด้านขนาดพื้นที่และทรัพยากรที่จำกัดเท่านั้น แต่เป็นการดึงเอาทุนทางสังคมที่เข้มแข็งของชุมชนมาเป็นฐานในการขับเคลื่อนการนิเทศการศึกษา กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายจึงทำหน้าที่เป็นกลไกเชิงระบบที่เชื่อมโยงศึกษานิเทศก์และสถานศึกษาเข้าด้วยกัน เพื่อสร้างพลังร่วม (Synergy) ในการยกระดับคุณภาพการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับบริบทและความต้องการที่แท้จริงของท้องถิ่น จากเหตุผลดังกล่าว ทำให้ผู้วิจัย สนใจที่จะทำการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยใช้กระบวนการวิจัยแบบผสมวิธี เพื่อใช้เป็นแนวทางในการพัฒนา กระบวนการนิเทศการศึกษา ในการสร้างความเข้มแข็งในการพัฒนางานของศึกษานิเทศก์ที่ส่งผลไปสู่การพัฒนาการศึกษาของผู้เรียนในลำดับต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาองค์ประกอบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
2. เพื่อศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการสร้างเครือข่าย ความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
3. เพื่อพัฒนากลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ
4. เพื่อตรวจสอบความเหมาะสม และความเป็นไปได้ ของกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี โดยแบ่งการดำเนินการวิจัยออกเป็น 4 ระยะ ดังนี้ ระยะที่ 1 ศึกษาองค์ประกอบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษา โดยการศึกษาเอกสาร งานวิจัย และการประเมินความเหมาะสมขององค์ประกอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน ระยะที่ 2 ศึกษาสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ ในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้แบบสอบถามความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์

เพื่อให้ได้มาซึ่งความต้องการจำเป็น จากศึกษานิเทศก์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา จำนวน 265 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน ระยะที่ 3 การพัฒนากลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ โดยใช้การสนทนากลุ่มผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน ระยะที่ 4 การตรวจสอบความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ จากศึกษานิเทศก์ จำนวน 276 คน โดยการสุ่มตัวอย่างแบบหลายขั้นตอน

4. สรุปผลการวิจัย

การนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพในยุคใหม่ไม่ได้พึ่งพาเพียงตัวบุคคล แต่ต้องอาศัยระบบเครือข่ายที่ประกอบด้วย 6 ด้านหลัก โดยเน้นความสำคัญไปที่การมีส่วนร่วม และ กระบวนการปฏิบัติงาน เป็นฐานรากสำคัญ แม้สภาพปัจจุบันของการนิเทศจะอยู่ในระดับที่ดี แต่ความต้องการที่แท้จริงมุ่งเน้นไปที่การยกระดับสู่มาตรฐานขั้นสูง โดยเฉพาะด้านการติดตามและประเมินผล ซึ่งเป็นจุดที่มีช่องว่างความต้องการจำเป็น (PNI) สูงที่สุด สะท้อนว่าระบบนิเทศต้องการกลไกการตรวจสอบที่ชัดเจนและสะท้อนผลได้จริง กลยุทธ์ที่พัฒนาขึ้นทั้ง 5 ด้าน แสดงให้เห็นถึงการปรับตัวของศึกษานิเทศก์จากการเป็นผู้กำกับดูแล (Inspector) สู่การเป็นผู้อำนวยความสะดวก (Facilitator) ที่ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและพลังของชุมชนมาเป็นตัวขับเคลื่อน ซึ่งจากการวิจัยพบว่า

ระยะที่ 1 การศึกษาองค์ประกอบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่ามีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.61$) โดยเรียงลำดับค่าเฉลี่ยจากมากไปน้อย คือ การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ($\bar{X} = 4.74$) การปฏิบัติงานของเครือข่าย ($\bar{X} = 4.69$) การมีทักษะภาวะผู้นำ ($\bar{X} = 4.68$) การกำหนดวัตถุประสงค์ ($\bar{X} = 4.56$) การพัฒนาสมาชิกเครือข่าย ($\bar{X} = 4.56$) การติดตามการประเมินผล ($\bar{X} = 4.46$) ดังตารางที่ 1

ตารางที่ 1 ผลการประเมินความเหมาะสมองค์ประกอบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ โดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 5 คน

องค์ประกอบ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. การมีทักษะภาวะผู้นำ	4.68	.22	มากที่สุด
2. การกำหนดวัตถุประสงค์		.38	มากที่สุด
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน	4.74	.25	ปานกลาง

องค์ประกอบ	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
4. การพัฒนาสมาชิกเครือข่าย	4.56	.51	มากที่สุด
5. การปฏิบัติงานของเครือข่าย	4.69	.45	มากที่สุด
6. การติดตามการประเมินผล	4.46	.51	มาก
รวม	4.61	.31	มากที่สุด

ระยะที่ 2 การศึกษาสภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิผล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า สภาพปัจจุบันของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิผลโดยรวม อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.19$) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ($\bar{X} = 4.23$) และรองลงมา คือด้านการมีทักษะภาวะผู้นำ ($\bar{X} = 4.22$) ด้านการปฏิบัติงานของเครือข่าย ($\bar{X} = 4.21$) ด้านการพัฒนาสมาชิกเครือข่าย ($\bar{X} = 4.20$) ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ ($\bar{X} = 4.17$) และด้านการติดตามการประเมินผล ($\bar{X} = 4.13$) สภาพที่พึงประสงค์ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษา ที่มีประสิทธิผล โดยรวมอยู่ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.54$) โดยด้านที่มีค่าเฉลี่ยเรียงลำดับจากมากไปหาน้อย คือด้านการมีทักษะภาวะผู้นำ ($\bar{X} = 4.58$) และรองลงมา คือด้านการปฏิบัติงานของเครือข่าย ($\bar{X} = 4.56$) ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ($\bar{X} = 4.55$) ด้านการพัฒนาสมาชิกเครือข่าย ($\bar{X} = 4.54$) ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ และด้านการติดตามการประเมินผล ($\bar{X} = 4.53$) ดังตารางที่ 2

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์สภาพปัจจุบันและสภาพที่พึงประสงค์ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิผล โดยรวม

องค์ประกอบ	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI _{modified}	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล		
1. การมีทักษะภาวะผู้นำ	4.22	.78	มาก	4.58	.59	มากที่สุด	0.086	2
2. การกำหนดวัตถุประสงค์	4.17	.74	มาก	4.53	.63	มากที่สุด	0.086	3
3. การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน	4.23	.72	มาก	4.55	.63	มากที่สุด	0.076	6

องค์ประกอบ	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI _{modified}	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล		
4. การพัฒนาสมาชิกเครือข่าย	4.20	.73	มาก	4.54	.62	มากที่สุด	0.080	5
5. การปฏิบัติงานของเครือข่าย	4.21	.72	มาก	4.56	.62	มากที่สุด	0.082	4
6. การติดตามการประเมินผล	4.13	.75	มาก	4.53	.61	มากที่สุด	0.095	1
รวม	4.19	.74	มาก		.61	มากที่สุด	0.084	

ระยะที่ 3 การพัฒนากลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผลการตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ของกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือโดยภาพรวมมีความเหมาะสมและ ความเป็นไปได้อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้ง 5 กลยุทธ์ โดยมีความเหมาะสมเฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.91) ความเป็นไปได้เฉลี่ย ($\bar{X}$ = 4.89) ดังตารางที่ 3

ตารางที่ 3 ผลการตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ ของกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ (กลยุทธ์ที่ 1-5)

องค์ประกอบ	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI _{modified}	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล		
1. พัฒนาทักษะการนิเทศและทักษะดิจิทัลให้แก่ครูและผู้นำเทศ	4.92	.27	มากที่สุด	4.89	.40	มากที่สุด	0.086	2
2. ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และนวัตกรรมการนิเทศ	4.91	.28	มากที่สุด	4.90	.34	มากที่สุด	0.086	3
3. การประเมินและปรับปรุงการนิเทศอย่างยั่งยืน	4.92	.29	มากที่สุด	4.89	.36	มากที่สุด	0.076	6

องค์ประกอบ	สภาพปัจจุบัน			สภาพที่พึงประสงค์			PNI _{modified}	ลำดับ
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล		
4. การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการนิเทศและการติดตามผล	4.92	.27	มากที่สุด	4.90	.31	มากที่สุด	0.086	2
5. สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานการศึกษาและชุมชน	4.92	.27	มากที่สุด	4.91	.29	มากที่สุด	0.086	3
รวมเฉลี่ยกลยุทธ์	4.91	.27	มากที่สุด	4.89	.40	มากที่สุด	0.076	6

ระยะที่ 4 การตรวจสอบความเหมาะสม และความเป็นไปได้ ของกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิผล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผู้ตอบแบบสอบถาม จำนวน 276 คน มีความคิดเห็นเกี่ยวกับ กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิผล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยด้านวิสัยทัศน์มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.91$) ความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.89$) ด้านพันธกิจมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.90$) ความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.88$) ด้านเป้าประสงค์ มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.90$) ความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.88$) ด้านกลยุทธ์ มีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.91$) ความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.89$) ด้านกิจกรรมมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.91$) ความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.89$) และตัวชี้วัดมีความเหมาะสมในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.91$) ความเป็นไปได้ ($\bar{X} = 4.89$) ดังตารางที่ 4

ตารางที่ 4 ผลการตรวจสอบความเหมาะสม ความเป็นไปได้ของกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิผล (ภาพรวม)

รายการ	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
วิสัยทัศน์	4.91	.31	มากที่สุด	4.89	.37	มากที่สุด
พันธกิจ	4.90	.31	มากที่สุด	4.88	.38	มากที่สุด
เป้าประสงค์	4.90	.31	มากที่สุด	4.88	.39	มากที่สุด
กลยุทธ์	4.91	.27	มากที่สุด	4.89	.40	มากที่สุด

รายการ	ความเหมาะสม			ความเป็นไปได้		
	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
กิจกรรม	4.91	.28	มากที่สุด	4.89	.33	มากที่สุด
ตัวชี้วัด	4.91	.28	มากที่สุด	4.89	.32	มากที่สุด

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากผลการวิจัยเรื่อง กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ผู้วิจัยมีประเด็นในการอภิปรายผลตามความมุ่งหมายของการวิจัยดังนี้

1. การศึกษาองค์ประกอบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มี 6 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) การมีทักษะภาวะผู้นำ 2) การกำหนดวัตถุประสงค์ 3) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน 4) การพัฒนาสมาชิกเครือข่าย 5) การปฏิบัติงานของเครือข่าย 6) การติดตามการประเมินผล องค์ประกอบทั้ง 6 องค์ประกอบ ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด เมื่อเรียงลำดับจากมากไปน้อย คือการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน การปฏิบัติงานของเครือข่าย การมีทักษะภาวะผู้นำ การกำหนดวัตถุประสงค์ การพัฒนาสมาชิกเครือข่าย และการติดตามการประเมินผล โดยที่การสร้างเครือข่ายไม่ใช่เพียงการรวมกลุ่ม แต่คือการสร้างพลังร่วมที่ต้องอาศัยภาวะผู้นำในการกำหนดทิศทาง และอาศัยการมีส่วนร่วมเพื่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ ซึ่งจะนำไปสู่ความยั่งยืนในการปฏิบัติงาน สอดคล้องกับงานวิจัยของสุตา มงคลสิทธิ์ (2562) กล่าวว่า องค์ประกอบกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนจังหวัดชลบุรี ประกอบด้วย 1) การตระหนักถึงความจำเป็นของเครือข่าย 2) การประสานแสวงหาผู้ร่วมพัฒนาเครือข่าย 3) การสร้างพันธมิตรร่วมกัน 4) การบริหารจัดการเครือข่าย 5) การติดตามผลพัฒนาการปฏิบัติงานของเครือข่าย และ 6) การธำรงรักษาสร้างความต่อเนื่องของเครือข่าย สอดคล้องกับงานวิจัยของทนันเดช ยงค์มกล (2562) กล่าวว่า การสร้างเครือข่าย ประกอบด้วย 1) โครงสร้างสมาชิกเครือข่าย 2) การมีส่วนร่วมในการกำหนดเป้าหมายและวัตถุประสงค์ 3) การมีส่วนร่วมในการกำหนดวิสัยทัศน์หรือนโยบาย 4) การมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงานตามโครงการหรือกิจกรรม 5) การมีส่วนร่วมในการติดตามและประเมินผล 6) การดำเนินงาน การมีส่วนร่วมในการปรับปรุงการดำเนินงาน 7) การติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายและรูปแบบวิธีการติดต่อสื่อสารภายในเครือข่ายที่หลากหลาย สอดคล้องกับงานวิจัยของวาสิกา อัครนิมิตต์ (2562) กล่าวว่า องค์ประกอบการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ ประกอบด้วย 1) ด้านการกำหนด

สมาชิกเครือข่าย 2) ด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน 4) ด้านการมีทักษะภาวะผู้นำ 5) ด้านการประสานงานของเครือข่าย 6) ด้านการติดตาม ประเมินผล 7) ด้านวัฒนธรรมองค์กร 8) ด้านทรัพยากรท้องถิ่น 9) ด้านนโยบายทางการศึกษา และ 10) ด้านเทคโนโลยี สอดคล้องกับแนวคิดของ Azorin (2022, pp. 1-10) ที่ระบุว่า การสร้างเครือข่ายความร่วมมือ เป็นนวัตกรรมเชิงกลยุทธ์ที่ช่วยทำลายกำแพงการทำงานแบบแยกส่วน โดยเฉพาะด้านทักษะภาวะผู้นำและการมีส่วนร่วมที่เป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนเครือข่าย นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Prenger, Poortman, & Handelzalts (2021, p. 13-52) ที่พบว่าเครือข่ายที่มีการกำหนดวัตถุประสงค์ชัดเจนและมีการพัฒนาสมาชิกอย่างต่อเนื่อง จะส่งผลโดยตรงต่อการยกระดับคุณภาพการเรียนการสอนอย่างยั่งยืน

2. การศึกษาสภาพปัจจุบัน และสภาพที่พึงประสงค์ของการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า มีความต้องการจำเป็น โดยรวมเท่ากับ เรียงลำดับความสำคัญ จากมากไปหาน้อย ดังนี้ ด้านการติดตามการประเมินผล ด้านการมีทักษะภาวะผู้นำ และด้านการกำหนดวัตถุประสงค์ ด้านการปฏิบัติงานของเครือข่าย ด้านการพัฒนาสมาชิกเครือข่าย และด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติงาน ตามลำดับ ซึ่งในระบบการบริหารจัดการที่มีความซับซ้อน ข้อมูลย้อนกลับ คือ หัวใจสำคัญของการปรับปรุงงาน การติดตามผลไม่ใช่การจับผิด แต่คือการสร้าง การประเมินแบบเสริมพลังที่ช่วยให้คนทำงานมองเห็นจุดอ่อนและพัฒนาได้ทันที สอดคล้องกับงานวิจัยของนฤมล ตุงคะศิริ (2559) กล่าวว่า การติดตามและประเมินผลเป็นกระบวนการที่สำคัญกระบวนการหนึ่งของกระบวนการจัดการองค์การ สอดคล้องกับงานวิจัยของสำนักงานศึกษาธิการภาค 9 (2562) กล่าวว่า การติดตามและการประเมินผลเป็นหัวใจของการทำงานให้ประสบผลสำเร็จ งานที่มีความซับซ้อนและต้องการความคิดริเริ่มสร้างสรรค์สูงยิ่งต้องมีการติดตามและประเมินผลที่จริงจัง การติดตามผลและประเมินผลที่ทรงพลังที่สุดคือ การติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วม ซึ่งจัดเป็นการประเมินผลแบบเอื้ออำนาจ สอดคล้องกับคู่มือการปฏิบัติงานของนลินรัตน์ สุขนิตย์กิตติกุล (2563) กล่าวว่า การติดตามและประเมินผลโครงการเป็นกิจกรรมที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในการบริหารโครงการ การประเมินผลโครงการเป็นกระบวนการที่ให้ข้อมูลย้อนกลับซึ่งสามารถนำมาใช้ในการปรับปรุงการดำเนินงานของโครงการให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับ Harris and Jones (2020, p. 347-354) ที่ชี้ให้เห็นว่าในบริบทหลังวิกฤตการณ์โลก เครือข่ายการเรียนรู้ทางวิชาชีพ (Professional Learning Networks: PLNs) จำเป็นต้องปรับตัวสู่ความยืดหยุ่นและใช้เทคโนโลยีมาเสริมสร้างความคล่องตัว (Agility) เพื่อให้การนิเทศสามารถตอบสนองต่อปัญหาหน้างานได้อย่างทันทั่วทั้งที่

3. การพัฒนากลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือประกอบด้วย วิสัยทัศน์ 5 พันธกิจ 5 เป้าประสงค์ 5 กลยุทธ์ 10 โครงการ/กิจกรรม และ 15 ตัวชี้วัด ทั้งนี้เนื่องจากการ

พัฒนากลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิผล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มีกระบวนการพัฒนาประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม 2) การกำหนดกลยุทธ์ 3) การตรวจสอบและประเมินกลยุทธ์ โดยที่การนิเทศในทศวรรษหน้าต้องเผชิญกับความเปลี่ยนแปลงของเทคโนโลยีและความหลากหลายของพื้นที่ กลยุทธ์จึงต้องเน้นที่การสร้างวัฒนธรรมความไว้วางใจ และการใช้นวัตกรรมดิจิทัล เพื่อให้การสื่อสารในเครือข่ายไร้รอยต่อ สอดคล้องกับงานวิจัยของภูมิภัทร กลางโคตร และคณะ (2561, หน้า 63-71) ได้ศึกษากลยุทธ์การบริหารโรงเรียนเพื่อเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้แบบมืออาชีพสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ โดยสังเคราะห์องค์ประกอบของกระบวนการบริหารกลยุทธ์ว่า มี 4 ขั้นตอน ดังนี้ 1) การวิเคราะห์สภาวะแวดล้อม 2) การกำหนดกลยุทธ์ 3) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และ 4) การควบคุมกลยุทธ์ สอดคล้องกับงานวิจัยของนงคริักษ์ เคนไชยวงศ์ (2561) ได้ศึกษากลยุทธ์การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยทำการสังเคราะห์กระบวนการพัฒนากลยุทธ์และสรุปว่ากระบวนการพัฒนากลยุทธ์ ประกอบด้วย 1) การวิเคราะห์สภาพแวดล้อม 2) การกำหนดกลยุทธ์ 3) การปฏิบัติตามกลยุทธ์ และ 4) การประเมินผลและควบคุมกลยุทธ์ และยังสอดคล้องกับงานวิจัยของประทีป ทับโพน (2563) ได้ศึกษากลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมของโรงเรียนสังกัดเทศบาล ได้สรุปการพัฒนากลยุทธ์ มีขั้นตอน ดังนี้ 1) การประเมินและวิเคราะห์สภาพแวดล้อม 2) การกำหนดทิศทาง 3) การกำหนดกลยุทธ์ 4) การนำกลยุทธ์ไปปฏิบัติ และ 5) การประเมินผลงานและควบคุมกลยุทธ์ สอดคล้องกับหลักการของ Donitsa-Schmidt and Zuzovsky (2024, pp. 816-833) ที่อภิปรายว่าการนิเทศการศึกษาในทศวรรษหน้า ต้องเปลี่ยนบทบาทจาก ผู้ตรวจการ (Inspectors) เป็นผู้อำนวยการความสะดวกในเครือข่าย โดยมุ่งเน้นการสร้างวัฒนธรรมความไว้วางใจและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ซึ่งเป็นหัวใจสำคัญของกลยุทธ์ที่ผู้วิจัยได้นำเสนอ

4. การตรวจสอบความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิผล สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ กลยุทธ์ โครงการ/กิจกรรม และตัวชี้วัด มีความเหมาะสม และความเป็นไปได้ ในภาพรวมอยู่ในระดับมากที่สุด จากการสอบถามความคิดเห็นของผู้มีส่วนเกี่ยวข้องที่เป็นกลุ่มผู้ใช้กลยุทธ์ ทำให้ได้กลยุทธ์ที่มีความเหมาะสม และความเป็นไปได้ สอดคล้องกับงานวิจัยของภาณุมาศ เฉลยนาถ (2556) ได้ศึกษากลยุทธ์การระดมทรัพยากร ทางการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และ เขต 2 การประเมินกลยุทธ์การระดมทรัพยากรทางการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ผลการประเมินกลยุทธ์ในด้านความเหมาะสม ประโยชน์ และการมีความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากขึ้นไป สอดคล้องกับ

งานวิจัยของแดนไพร สีมาคาม (2564) ได้ศึกษากลยุทธ์การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผลการประเมินมีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมากที่สุดทุกองค์ประกอบทั้ง วิสัยทัศน์ พันธกิจ เป้าประสงค์ กลยุทธ์ โครงการ/กิจกรรม และตัวชี้วัดความสำเร็จ และสอดคล้องกับงานวิจัยของสรญา วัชรสังาศ (2564) ได้ศึกษากลยุทธ์การพัฒนาทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมของนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ พบว่า ผลการประเมินกลยุทธ์ในภาพรวมมีความเหมาะสมอยู่ในระดับมากที่สุด จะเห็นได้ว่าการได้มาซึ่งกลยุทธ์ที่มีความเหมาะสม เป็นไปได้นั้น ต้องผ่านกระบวนการวิจัยและการพัฒนา กลยุทธ์อย่างหลากหลายขั้นตอนจึงจะเกิดความเชื่อมั่นว่าได้กลยุทธ์ที่มีความน่าเชื่อถือ มีความเหมาะสม ความเป็นไปได้ สามารถนำไปใช้ได้จริง

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลการวิจัยไปใช้

1.1 จากข้อค้นพบของการวิจัยในครั้งนี้ สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือควรนำผลการวิจัยไปกำหนดเป็นแนวทางในการสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาของสถานศึกษา ในสังกัด

1.2 สถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือควรนำคู่มือการใช้กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือเป็นแนวทางในการนิเทศการศึกษา

1.3 ผู้บริหารสถานศึกษาควรนำกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานการศึกษาและชุมชนไปใช้ เพื่อให้การพัฒนาการนิเทศการศึกษาเกิดประสิทธิภาพโดยการประสานความร่วมมือกับผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2. ข้อเสนอแนะการทำวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรศึกษาวิจัยเชิงลึกเกี่ยวกับรูปแบบการนำกลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ทั้ง 5 ด้าน ไปปฏิบัติในบริบทที่แตกต่างกัน

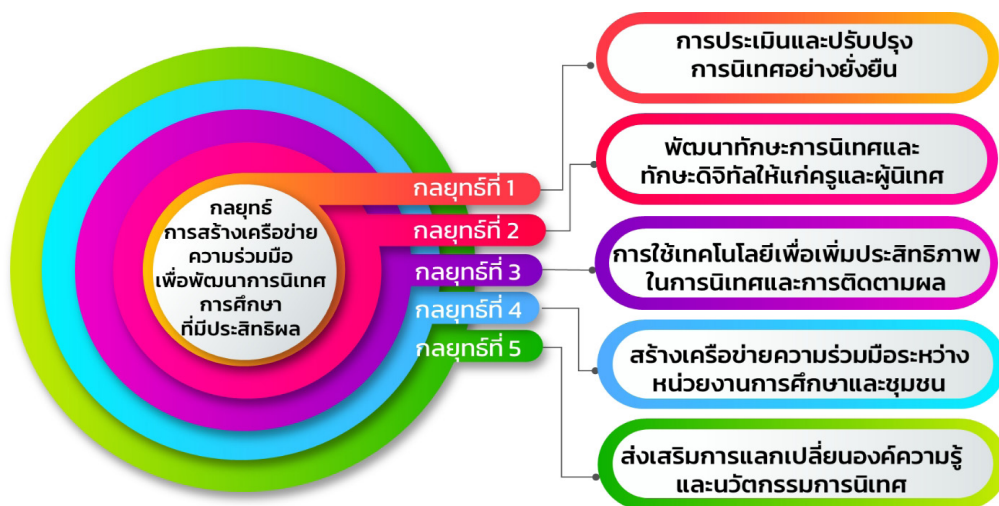
2.2 ควรศึกษาวิจัยเชิงคุณภาพเพื่อสำรวจอุปสรรคเชิงโครงสร้างและวัฒนธรรมที่มีต่อเครือข่ายความร่วมมือ

2.3 ควรศึกษาวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) เพื่อทดลองใช้และติดตามผลกระทบในระยะยาว

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการนิเทศการศึกษาที่มีประสิทธิภาพ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ประกอบด้วย 5 กลยุทธ์ ดังนี้ กลยุทธ์ที่ 1) พัฒนากิจกรรมนิเทศและทักษะดิจิทัลให้แก่ครูและผู้นิเทศ กลยุทธ์ที่ 2) ส่งเสริมการแลกเปลี่ยนองค์ความรู้และนวัตกรรมการนิเทศ กลยุทธ์ที่ 3) การประเมินและปรับปรุงการนิเทศอย่างยั่งยืน กลยุทธ์ที่ 4) การใช้เทคโนโลยีเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพในการนิเทศและการติดตามผล และกลยุทธ์ที่ 5) สร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างหน่วยงานการศึกษาและชุมชน ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กุลทัต หงษ์ขยางกูร และปรัชญนันท์ เทียงจรรยา. (2565). *การสร้างและการบริหารเครือข่าย*. สงขลา: มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์.
- แดนไพร สีมามาก. (2564). *กลยุทธ์การดำเนินงานระบบดูแลช่วยเหลือนักเรียนอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับโรงเรียนประถมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. (ดุชนิพนธ์ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- ทนันเดช ยงค์กมล. (2562). *การพัฒนาแบบการบริหารจัดการเครือข่ายสถานศึกษาของโรงเรียนในเครือข่ายสารสนเทศ*. (วิทยานิพนธ์การศึกษาดุษฎีบัณฑิต). พะเยา: มหาวิทยาลัยพะเยา.

- นงคริ์กษ เคนไชยวงศ์. (2561). *กลยุทธ์การจัดการศึกษาแบบเรียนรวมอย่างมีประสิทธิภาพสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*. (คุษณินพนธ์ปรัชญาดุชณินพนธ์). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- นฤมล ตุงคะสิริ. (2559). *รายงานวิเคราะห์การติดตามและประเมินผลการดำเนินงานของคณะครุศาสตร์ตามแผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม.
- นลินรัตน์ สุขนิตย์กิตติกุล. (2563). *คู่มือการปฏิบัติงานการติดตามและประเมินผล*. สุรินทร์: กองนโยบายและแผน สำนักงานอธิการบดี มหาวิทยาลัยราชภัฏสุรินทร์.
- ประทีป ทับโพน. (2563). *กลยุทธ์การบริหารสถานศึกษาด้วยความรับผิดชอบต่อสังคมของโรงเรียน สังกัดเทศบาล*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษณินพนธ์). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏวไลยอลงกรณ์ ในพระบรมราชูปถัมภ์.
- ภาณุมาศ เฉลยนาถ. (2556). *กลยุทธ์การระดมทรัพยากรทางการศึกษาของสถานศึกษาขั้นพื้นฐาน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพระนครศรีอยุธยา เขต 1 และ เขต 2*. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษณินพนธ์). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา.
- ภูมิภัทร กลางโคตร, ทนงค์ศักดิ์ คุ้มไชน้ำ, วาโร เฟ่งสวัสด์ และพรเทพ เสถียรนพเก้า. (2561). *กลยุทธ์การบริหารโรงเรียนเพื่อเป็นองค์กรแห่งการเรียนรู้แบบมีอาชีพสำหรับโรงเรียนมัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษาภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. *วารสารมหาวิทยาลัยนครพนม*, 8(1), 63-71.
- วาลิกา อัครนิตย์. (2562). *กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาโรงเรียนในสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาบึงกาฬ*. (คุษณินพนธ์ปรัชญาดุชณินพนธ์). สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สรญา วัชรสังกาศ. (2564). *กลยุทธ์การพัฒนาทักษะการเรียนรู้และนวัตกรรมของนักเรียนประถมศึกษาในโรงเรียน สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ*. (คุษณินพนธ์ปรัชญาดุชณินพนธ์) สกลนคร: มหาวิทยาลัยราชภัฏสกลนคร.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2565). *นโยบาย จุดเน้น สพฐ. ประจำปีงบประมาณ 2565*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- สำนักงานศึกษาธิการภาค 9. (2562). *การพัฒนารูปแบบการติดตามและประเมินผลแบบมีส่วนร่วมให้มีประสิทธิภาพตามหลักธรรมาภิบาลและสอดคล้องกับทิศทางการปฏิรูปการศึกษาของประเทศในยุคประเทศไทย 4.0*. กรุงเทพฯ: กลุ่มตรวจราชการและติดตามประเมินผล สำนักงานศึกษาธิการภาค 9 สำนักงานปลัดกระทรวงศึกษาธิการ กระทรวงศึกษาธิการ.

- สุดา มงคลสิทธิ์. (2562). *กลยุทธ์การสร้างเครือข่ายความร่วมมือเพื่อพัฒนาการจัดการศึกษาในโรงเรียนเอกชนจังหวัดชลบุรี*. กาญจนบุรี: มหาวิทยาลัยเวสเทิร์น.
- หน่วยศึกษานิเทศก์. (2564). *แนวทางการนิเทศการจัดการศึกษาเชิงรุก*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- Azorín, C. (2022). Collaborative networking in education: Learning across international contexts. *International Journal of Educational Research Open*, 3, 1-10.
- Donitsa-Schmidt, S., & Zuzovsky, R. (2024). Teacher education in Israel: A fifty-year journey (1974-2024). *Journal of Education for Teaching*, 50(5), 816-833.
- Greenberg, J., & Baron, R. A. (1995). *Behavior in organizations: Understanding and managing the human side of work*. (5th ed.). Prentice Hall, Englewood Cliffs, NJ.
- Harris, A., & Jones, M. (2020). Professional learning networks in a time of pandemic: A case of complexity. *Journal of Professional Capital and Community*, 5(3-4), 347-354.
- Prenger, R., Poortman, C. L., & Handelzalts, A. (2021). Professional learning networks: From teacher learning to school improvement. *Journal of Educational Change*, 22(1), 13-52.
- Wiyono, B. B., et al. (2025). Developing a community-based academic supervision model: A strategic reform for enhancing professional learning in Indonesian primary schools. *Educational Journal of Social and Development Research*.

**รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมือง
ที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่
การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1***

**The Model of Developing Learners' Characteristics into
Desirable Citizens in the Society of Educational Institutions
under Surat Thani Primary Educational Service Area Office 1**

พูนสุข เพือกเดช, ชูศักดิ์ เอกเพชร และนพรัตน์ ชัยเรือง

Punsuk Puekdet, Chusak Ekapetch and Nopparat Chairueng

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ประเทศไทย

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: punsuk1110@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา 2) พัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา 3) ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา เป็นวิจัยแบบผสมวิธี กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร ครู สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 ทั้งสิ้น จำนวน 234 คน เจาะจงผู้บริหาร จำนวน 5 คน เครื่องมือที่ใช้แบบสอบถามแบบสัมภาษณ์ สถิติที่ใช้ ค่าเฉลี่ย ค่าเบี่ยงเบนมาตรฐาน วิเคราะห์องค์ประกอบด้วย Factor Analysis

ผลการวิจัยพบว่า

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน อยู่ในระดับมาก พบว่าความเป็นพลเมืองดี มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ความเป็นพลเมืองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การทำงานร่วมกันและการเป็นผู้นำ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ความเป็นพลเมืองโลก ความเป็นพลเมืองดิจิทัล การพัฒนาผู้เรียน พบว่า ด้าน

*ได้รับบทความ: 6 ธันวาคม 2568; แก้ไขบทความ: 17 ธันวาคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 24 ธันวาคม 2568

Received: December 6, 2025; Revised: December 17, 2025; Accepted: December 24, 2025

ความต้องการจำเป็น ด้านการออกแบบหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมาคือ ด้านการดำเนินการ ด้านการประเมินผล ด้านการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง ด้านการตรวจสอบ ตามลำดับ

2. ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนสู่ ผู้ทรงคุณวุฒิทุกท่านเห็นด้วยว่ามีความถูกต้องและเหมาะสม มี 5 องค์ประกอบ คือ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) คุณลักษณะของผู้เรียน 4) ขั้นตอนและวิธีดำเนินการ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียน จากการสนทนากลุ่มผู้ปฏิบัติงานจริง ทุกคนเห็นด้วยว่ารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ของสังคมในสถานศึกษา มีความเป็นไปได้

คำสำคัญ: คุณลักษณะผู้เรียน; ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์; รูปแบบทางการศึกษา; การพัฒนาในสถานศึกษา

Abstract

This research aimed to: (1) analyze the components of a model for developing student characteristics toward desirable citizenship in school settings; (2) develop a model for enhancing student characteristics toward desirable citizenship in society; and (3) examine the appropriateness and feasibility of the developed model. This study employed a mixed-methods research approach. The sample consisted of 234 administrators and teachers under the Surat Thani Primary Educational Service Area Office 1, along with 5 purposively selected administrators. The research instruments included questionnaires and interview forms. Data were analyzed using mean, standard deviation, and factor analysis.

The findings revealed that:

1. The analysis of the components of the student characteristic development model was at a high level. The highest mean was found in desirable citizenship, followed by creativity and innovation, citizenship based on the Sufficiency Economy Philosophy, collaboration and leadership, critical thinking and problem-solving skills, global citizenship, and digital citizenship. Regarding student development needs, curriculum design showed the highest mean, followed by implementation, evaluation, improvement and change, and monitoring, respectively.

2. The developed model for enhancing student characteristics was considered accurate and appropriate by all experts. The model consists of five components: (1) principles of the model, (2) objectives of the model, (3) student characteristics, (4) procedures and implementation methods, and (5) conditions for success.

3. The evaluation of the model through a focus group of practitioners indicated that all participants agreed that the model for developing student characteristics toward desirable citizenship in school settings is feasible.

Keywords: Student Characteristics; Desirable Citizenship; Educational Model; School-Based Development

1. บทนำ

ปัจจุบันอยู่โลกในยุคศตวรรษที่ 21 เป็นยุคดิจิทัลที่มีเครือข่ายอินเทอร์เน็ตเชื่อมโยงในทุกสิ่งกับอุปกรณ์และเทคโนโลยีที่ทำให้ทุกคนสามารถเข้าถึงข้อมูลข่าวสารอย่างไม่จำกัดได้ส่งผลทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงวิถีชีวิตของผู้คนและกระตุ้นให้คนตื่นตัวต่อการรับรู้ข้อมูลสารสนเทศและการเรียนรู้จากสังคมภายนอก จากข้อมูลสำนักงานพัฒนาธุรกรรมทางอิเล็กทรอนิกส์พบว่า คนไทยเข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ถึง 57 ล้านคน จากประชากรทั้งหมดราว 68 ล้านคน หรือร้อยละ 83.52 และใช้เวลากับอินเทอร์เน็ตโดยเฉลี่ยต่อวันที่ 6 ชั่วโมง 24 นาที หรือคิดเป็น 1 ใน 4 ของเวลา อินเทอร์เน็ตก็อาจนำพาอันตรายใหม่ๆ มาสู่ผู้ใช้ปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงว่าเป็นปรัชญาที่มีประโยชน์ต่อประเทศไทยและนานาประเทศ และสามารถเริ่มได้จากการสร้างภูมิคุ้มกันในตนเองสู่หมู่บ้านและสู่เศรษฐกิจในวงกว้างขึ้น พลเมืองคุณภาพจึงต้องมีปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นคุณลักษณะสำคัญประการหนึ่งของพลเมืองคุณภาพในศตวรรษที่ 21 ของพลเมืองไทย แนวคิดในการสร้างความเป็นพลเมือง ย่อมส่งผลต่อการสร้างสรรค์สังคมที่มีคุณภาพการนำไปสู่การพัฒนาให้เกิดรากฐานของสังคมที่เข้มแข็ง นับว่าเป็นการพัฒนาที่ยั่งยืนอย่างแท้จริง (สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ, 2559)

จากแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 คนไทยส่วนใหญ่ยังมีปัญหาด้านคุณธรรม จริยธรรม และไม่ตระหนักถึงความสำคัญของการมีวินัย ความซื่อสัตย์สุจริต และการมีจิตสาธารณะ ขาดความอดทน ขาดวินัย วัตถุนิยม ละทิ้ง ค่านิยมที่ดีงามอันเป็นเอกลักษณ์ของวัฒนธรรมไทยและลดคุณค่าของความเป็นไทย จึงจำเป็นต้องให้ความสำคัญกับการวางรากฐานการปรับเปลี่ยนให้คนมีค่านิยมตามบรรทัดฐานที่ดีของสังคมไทย (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2560) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563 มีนโยบายมุ่งเน้นการพัฒนาและยกระดับคนในทุกมิติและในทุกช่วงวัยให้เป็นทรัพยากรมนุษย์ที่ดี เก่ง และมีคุณภาพพร้อมขับเคลื่อนการพัฒนาประเทศไปข้างหน้าได้อย่างเต็มศักยภาพ

ซึ่งคนไทยในอนาคตจะต้องมีความพร้อมทั้งกาย ใจ สติปัญญา มีพัฒนาการที่รอบด้านและมีสุขภาวะที่ดีในทุกช่วงวัย มีจิตสาธารณะรับผิดชอบต่อสังคมและผู้อื่น มัธยัสถ์ อุดม อโບอ้อมอารี มีวินัย รักษาศีลธรรม และเป็นพลเมืองดีของชาติ มีหลักคิดที่ถูกต้อง มีทักษะที่จำเป็น โดยการปลูกฝังและเสริมสร้างวิถีประชาธิปไตย ความสามัคคี สามานฉันท์ สันติวิธีต่อต้านการทุจริตคอร์รัปชัน และยึดมั่นในการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2563)

จากแผนปฏิบัติการของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 ประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567 ได้มุ่งเน้นการส่งเสริมการปลูกฝังคุณธรรม จริยธรรม ค่านิยมที่พึงประสงค์ และการเสริมสร้างจิตสาธารณะควบคู่กับการพัฒนาความเป็นพลเมืองที่ดี โดยบูรณาการประเด็นสำคัญ ได้แก่ ความซื่อสัตย์ ความมีวินัย คุณธรรม จริยธรรม และการตระหนักรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ตลอดจนส่งเสริมการจัดการเรียนการสอนตามแนวพระราชดำริและปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงในสถานศึกษา นอกจากนี้ยังให้ความสำคัญกับการจัดการเรียนรู้ด้านศาสนา ศิลปะ วัฒนธรรมของชาติ และภูมิปัญญาท้องถิ่น รวมถึงการส่งเสริมพฤติกรรมความซื่อสัตย์สุจริต การปลูกฝังจิตสำนึกความเป็นพลเมืองที่ดี และการสร้างวัฒนธรรมสุจริตในสังคม อีกทั้งยังมุ่งเสริมสร้างความมั่นคงของสถาบันหลักของชาติ โดยกำหนดให้มีการจัดทำหรือพัฒนาหลักสูตรเกี่ยวกับสถาบันพระมหากษัตริย์ในทุกระดับให้เหมาะสมและสอดคล้องกับช่วงวัยของผู้เรียน (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1, 2567)

ผู้วิจัยในฐานะผู้บริหารสถานศึกษา จึงมีความสนใจที่จะศึกษาวิจัยเชิงลึกเพื่อพัฒนารูปแบบคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 ภายใต้บริบทของสังคมโลกที่มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็ว ทั้งนี้เพื่อให้สอดคล้องกับนโยบายการพัฒนาประเทศและทิศทางการจัดการศึกษาของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 รูปแบบที่พัฒนาขึ้นคาดว่าจะประโยชน์ต่อผู้บริหาร ครู และบุคลากรทางการศึกษา ในการเตรียมความพร้อมให้ผู้เรียนมีทักษะและคุณลักษณะที่เหมาะสม สามารถพัฒนาไปสู่การเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1
3. เพื่อตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1

ศึกษาศุราชยุธาณี เขต 1

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methodology) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนและวิธีการดำเนินการวิจัย เป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 วิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษาศุราชยุธาณีเขต 1 ประกอบด้วย 4 ขั้น ดังนี้ 1) ศึกษาและวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี เอกสารทางวิชาการข้อมูลสารสนเทศ หนังสือ วารสาร เว็บไซต์ งานวิจัยทั้งภายในและต่างประเทศ เชิงทฤษฎี 2) วิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม เชิงยืนยัน จากผู้เชี่ยวชาญ 3) วิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม เชิงยืนยันด้วย Factor Analysis 4) การพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองที่ดีที่พึงประสงค์ในสังคม ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษาศุราชยุธาณี เขต 1

ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษาศุราชยุธาณี เขต 1 ประกอบด้วย 2 ขั้นตอน ดังนี้ 1) ยกร่างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม ของสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษาศุราชยุธาณี เขต 1 ขั้นตอนเป็นการนำองค์ประกอบที่ได้จากระยะที่ 1 ไปร่างรูปแบบการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม และ 2) ตรวจสอบและประเมินรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม โดยอาจารย์ที่ปรึกษา ผู้เชี่ยวชาญ (connoisseurship) จำนวน 9 คน เพื่อหาความถูกต้องและความเหมาะสม

ระยะที่ 3 ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาศึกษาศุราชยุธาณี เขต 1 มี 3 ขั้น ดังนี้ 1) ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา 2) ยืนยันความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบ ว่ามีความเหมาะสมและความเป็นไปได้ในทางปฏิบัติโดยดำเนินการสนทนากลุ่มผู้ปฏิบัติจริงในพื้นที่จำนวน 12 คน ซึ่งเป็นผู้มีความรู้ความสามารถเชิงวิชาการ รวมทั้งข้อเสนอแนะต่างๆ มาเป็นข้อมูลย้อนกลับในการปรับปรุงแก้ไขและพัฒนารูปแบบให้มีความสมบูรณ์ต่อไป และ 3) การรายงานผลการวิจัย โดยผู้วิจัยได้รวบรวมผลการวิเคราะห์ข้อมูล รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนมาสรุปข้อค้นพบที่ได้จากการวิจัย อภิปรายผล และข้อเสนอแนะ เพื่อตรวจสอบความถูกต้อง ปรับปรุง

แก้ไขตามข้อเสนอแนะของคณะกรรมการ จัดพิมพ์รายงานผลการวิจัยฉบับสมบูรณ์ เสนอต่อมหาวิทยาลัย เพื่อขออนุมัติให้เป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาตามหลักสูตรปรัชญาดุษฎีบัณฑิต วิชาสหวิทยาการเพื่อการบริหารการพัฒนาที่ยั่งยืน มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่องรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา ผลการวิเคราะห์ระดับความเป็นไปได้ของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา โดยรวมและรายด้าน มีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.15$, S.D. = 0.63) เมื่อพิจารณาในแต่ละด้านพบว่า ความเป็นพลเมืองดี มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ความคิดสร้างสรรค์และนวัตกรรม ความเป็นพลเมืองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การทำงานร่วมกันและการเป็นผู้นำ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา ความเป็นพลเมืองโลก ความเป็นพลเมืองดิจิทัล มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด ผลการศึกษาระดับความสำคัญของขั้นตอนการพัฒนา โดยรวมมีค่าเฉลี่ยอยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.24$, S.D. = 0.73) แต่ละด้านพบว่า ความต้องการจำเป็น ด้านการออกแบบหลักสูตร มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา ด้านการดำเนินการ ด้านการประเมินผล ด้านการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง ด้านการตรวจสอบ มีค่าเฉลี่ยน้อยที่สุด

2. ผลการพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา ผลการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญโดยภาพรวม ผู้เชี่ยวชาญทุกท่านเห็นด้วยว่าร่างรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม ที่ผู้วิจัยร่างขึ้นมีความถูกต้องและเหมาะสม รูปแบบ 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) คุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม 4) ขั้นตอนและวิธีดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน 5) เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ ผลการตรวจสอบคู่มือการใช้รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 บทนำ ส่วนที่ 2 รายละเอียดของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน และส่วนที่ 3 การนำรูปแบบไปใช้ในสถานศึกษา โดยรวมผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่ามี ความถูกต้องและเหมาะสมสามารถนำไปใช้ได้

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา โดยการสนทนากลุ่มผู้ปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้อง (Focus Group) จำนวน 12 คน ผลการสนทนากลุ่มโดยภาพรวม ทุกคนเห็นด้วยว่ารูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา มีความเป็นประโยชน์และความเป็น

ไปได้ในการนำไปใช้ สรุปผลการวิจัยจากการดำเนินการวิจัย 3 ระยะ ได้รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 เรียกชื่อโดยย่อว่า N CIVER MODEL

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการวิเคราะห์องค์ประกอบรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนให้มีความเป็นพลเมืองดี จากการวิเคราะห์องค์ประกอบ พบว่า คุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมสูงสุด คือ ความเป็นพลเมืองดี รองลงมาคือ ความคิดสร้างสรรค์และ-นวัตกรรม ความเป็นพลเมืองตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง การทำงานร่วมกันและการเป็นผู้นำ ความสามารถในการคิดวิเคราะห์และแก้ปัญหา และความเป็นพลเมืองโลก และความเป็นพลเมืองดิจิทัล ผลการวิจัยสอดคล้องกับงานวิจัยของรังสรรค์ เกิดศรี (2565, หน้า 29-38) ได้ทำการวิจัยเรื่องการวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานในเขตภาคเหนือตอนล่าง ผลการวิจัยพบว่าคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ประกอบด้วยคุณลักษณะคือ ด้านคุณธรรม จริยธรรม ด้านการดำรงชีวิตสังคมปัจจุบัน ด้านการมีจิตสาธารณะ ด้านการส่งเสริมความมั่นคงของประเทศ ด้านการรู้และเป็นพลเมืองที่ดี ด้านการมีความรับผิดชอบต่อตนเองและสังคม และด้านการมีความเคารพสิทธิของผู้อื่น อยู่ในระดับมาก ขณะที่เมธินี สงวนวงศ์ (2562) ได้ทำการวิจัยเรื่องการพัฒนาตัวบ่งชี้การเป็นพลเมืองดีในศตวรรษที่ 21 พบว่า 1) การเป็นพลเมืองดีของนักเรียนในศตวรรษที่ 21 มีองค์ประกอบทั้งสิ้น 10 องค์ประกอบ ได้แก่ องค์ประกอบที่ 1 รักชาติ ศาสน์ กษัตริย์ องค์ประกอบที่ 2 ความอดทน องค์ประกอบที่ 3 ความเมตตา กรุณา องค์ประกอบที่ 4 ความซื่อสัตย์สุจริต องค์ประกอบที่ 5 ความมีวินัย องค์ประกอบที่ 6 ความเคารพ องค์ประกอบที่ 7 จิตสาธารณะ องค์ประกอบที่ 8 อยู่อย่างพอเพียง องค์ประกอบที่ 9 รักและภาคภูมิใจในความเป็นไทย และองค์ประกอบที่ 10 ความรับผิดชอบ อยู่ในระดับมาก

ผลการศึกษาระดับความสำคัญของขั้นตอนการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน พบว่า ด้านความต้องการจำเป็นมากที่สุด รองลงมาคือ ด้านการดำเนินการ ด้านการประเมินผล ด้านการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลง และด้านการตรวจสอบ ตามลำดับ สอดคล้องกับแนวคิดของกจิตตา ชินพิทักษ์วัฒนา (2557) การประเมินความเป็นไปได้คือ กระบวนการที่จัดทำขึ้นเพื่อประโยชน์ในการพัฒนาระบบ หรือองค์กรให้บรรลุเป้าหมายที่วางไว้ โดยกำหนดแนวทางแก้ไขสิ่งที่ต้องการจำเป็นให้ถึงเป้าหมาย แล้วหาช่องว่างระหว่าง

สภาพที่เกิดขึ้นจริงกับสภาพที่ควรจะเป็นจากนั้นนำข้อมูลที่ได้มาจัดเรียงลำดับความสำคัญ ความเร่งด่วน และความเหมาะสมเพื่อกำหนดแนวทางการพัฒนาต่อไป ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของวลีรัตน์ นิมน้อย (2562) ได้ทำการวิจัยเรื่องกลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาตามแนวคิด คุณลักษณะพลเมืองคุณภาพในศตวรรษที่ 21 พบว่า การพัฒนาหลักสูตร การจัดการเรียนการสอน และการวัดและประเมินผล

2. ผลพัฒนารูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม ของสถานศึกษา รูปแบบ 5 องค์ประกอบ ดังนี้ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของรูปแบบ 3) คุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม 4) ขั้นตอนและวิธีดำเนินการพัฒนา คุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม 5) เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ คู่มือการใช้รูปแบบ ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 บทนำ ส่วนที่ 2 รายละเอียดของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะ ของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม และส่วนที่ 3 การนำรูปแบบไปใช้ในสถานศึกษา สอดคล้องกับแนวคิดของวีระยุทธ ชาตะกาญจน์ (2557) ซึ่งได้เพิ่มเติมองค์ประกอบเป็น 10 องค์ประกอบ ได้แก่ 1) ชื่อรูปแบบ 2) หลักการและเหตุผล 3) วัตถุประสงค์ 4) หลักการ แนวคิด และข้อมูลที่นำมาใช้ในการ ออกแบบรูปแบบ 5) แนวคิดและค่านิยมหลักของรูปแบบ 6) นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในรูปแบบ 7) กลไก และกระบวนการบริหารของรูปแบบ 9) เงื่อนไขและข้อจำกัดของรูปแบบ และ 10) แนวทางการนำรูปแบบ ไปใช้ สอดคล้องกับงานวิจัยของมานพ เสียมไหม, วีระยุทธ ชาตะกาญจน์ และสุระพงศ์ เอื้อศิริพรฤทธิ์ (2564, หน้า 227-241) 1) การประเมินความเหมาะสมของรูปแบบ 2) การประเมินสิ่งที่มีความเฉพาะด้าน 3) การประเมินจะถือว่าผู้ทรงคุณวุฒิมีความน่าเชื่อถือ และ 4) การให้ความยืดหยุ่น ผลการวิจัยสอดคล้อง กับงานวิจัยของบัณฑิต เหมือนอดทน (2559) ได้ทำการวิจัยเรื่องการบริหารจัดการศึกษาโดยใช้การบริหาร คุณภาพของเดมมิง (Deming Cycle : PDCA) ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 19 ในจังหวัดเลย พบว่า การบริหารจัดการด้วยคุณภาพในระดับสากล ประกอบด้วยการพัฒนา 5 ด้าน คือ 1) การวางแผน 2) การดำเนินงาน 3) การตรวจสอบ และ 4) การปรับปรุง โดยการพัฒนาเป็นไปอย่างมีนัย สำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ ในสังคมของสถานศึกษา พบว่า รูปแบบ 5 องค์ประกอบ 1) หลักการของรูปแบบ 2) วัตถุประสงค์ของ รูปแบบ 3) คุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม ประกอบด้วย 7 คุณลักษณะ 4) ขั้นตอนและวิธีดำเนินการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม 6 ขั้นตอน 5) เงื่อนไขสู่ความสำเร็จ ผลการตรวจสอบคู่มือการใช้รูปแบบ ผู้วิจัยได้ปรับปรุงตามข้อเสนอแนะของ ผู้ทรงคุณวุฒิและปรับปรุงเพิ่มเติมโดยมีโครงสร้างตามคู่มือ ประกอบด้วยเนื้อหา 3 ส่วน ดังนี้ ส่วนที่ 1 บทนำ ส่วนที่ 2 รายละเอียดของรูปแบบการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์

ในสังคมส่วนที่ 3 การนำรูปแบบไปใช้ในสถานศึกษา โดยรวมผู้ทรงคุณวุฒิมีความเห็นว่ามีมีความถูกต้องและเหมาะสมสามารถนำไปใช้ได้ ผลการวิจัยสอดคล้องกับหลักการและแนวคิดการพัฒนาแบบตามแนวคิดของ Keeves (ชาตรี มณีโกศล, 2564, หน้า 71-89) 5 ขั้นตอน คือ 1) การศึกษาทฤษฎีและรูปแบบการจัดการเรียนรู้ 2) พิจารณาข้อบกพร่องของรูปแบบ เพื่อให้ได้รูปแบบที่มีคุณภาพ 3) การทดสอบรูปแบบที่พัฒนาขึ้น 4) การกำหนดรูปแบบของการจัดการเรียนรู้ที่เหมาะสมต่อเนื้อหาการสอน และ 5) การกำหนดรูปแบบการจัดการเรียนรู้

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

หน่วยงานต้นสังกัดนำผลจากการวิจัยเป็นข้อมูลสารสนเทศในการวางแผน กำหนด นโยบาย ในการพัฒนาผู้เรียนอย่างมีทิศทางสอดคล้องกับบริบทในปัจจุบัน ตลอดจนเป็นต้นแบบให้สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาอื่นๆ และหน่วยงานอื่นที่จัดการศึกษา

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา

ผู้เกี่ยวข้องควรมีความตระหนักเห็นความสำคัญ มีเจตคติที่ดี ตลอดจนให้ความร่วมมือ มีส่วนร่วม มุ่งมั่น ตั้งใจ และดำเนินการพัฒนา ผู้บริหาร ครู บุคลากร และผู้เกี่ยวข้องในการดำเนินการ มีการนิเทศ ติดตาม ประเมินผลแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน นำผลจากการประเมินมาปรับปรุงการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

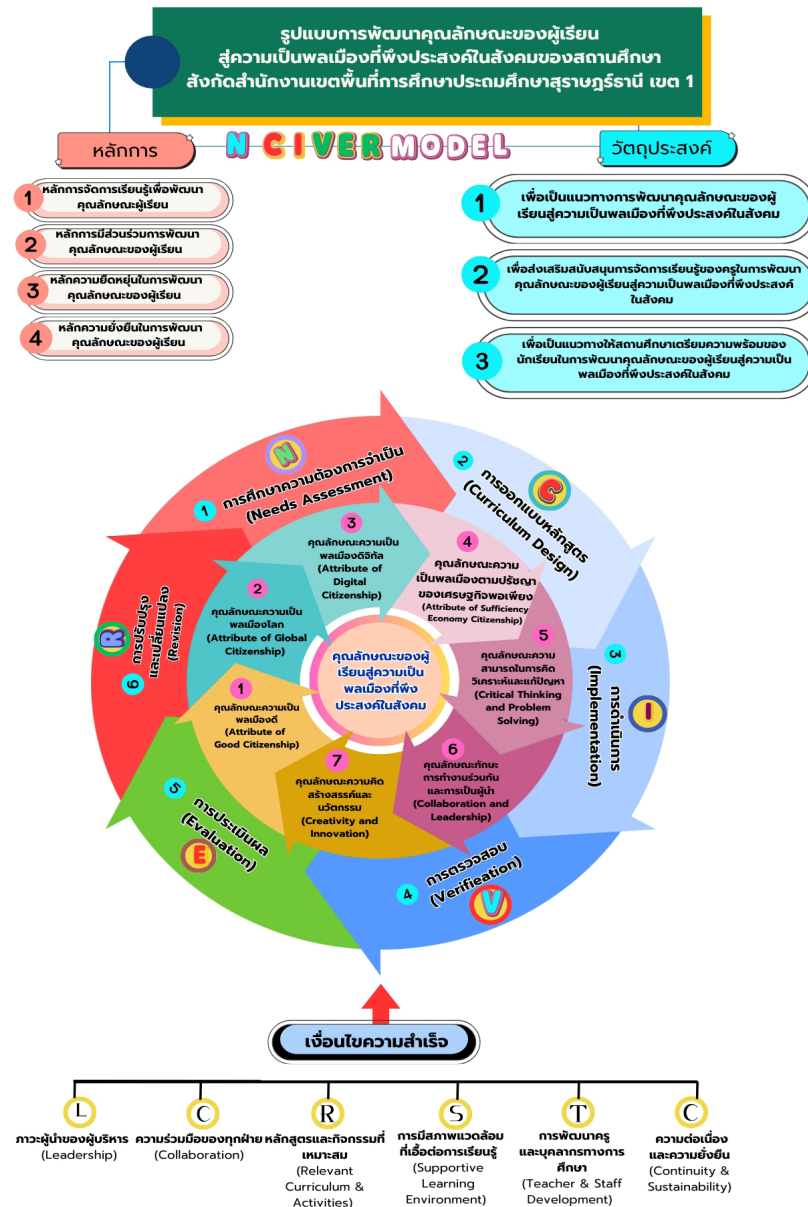
การวิจัยการพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดิจิทัลของผู้เรียน พัฒนารูปแบบหลักสูตรสถานศึกษาเพื่อพัฒนาคุณลักษณะการทำงานร่วมกันและการเป็นผู้นำ พัฒนารูปแบบการพัฒนาสมรรถนะของครูผู้สอน ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อพัฒนาคุณลักษณะความเป็นพลเมืองดีของผู้เรียน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่องการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคมของสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1 ทำให้เกิดองค์ความรู้ใหม่ในเชิงบูรณาการที่สามารถอธิบายได้อย่างเป็นระบบและมีความต่อเนื่อง โดยเริ่มจากการสร้างความเข้าใจเชิงลึกเกี่ยวกับการวิเคราะห์ความสำคัญและความเป็นไปได้ของการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียน ซึ่งพบว่ามีองค์ประกอบสำคัญจำนวน 5 ส่วนที่สัมพันธ์กันอย่างเป็นระบบ ผู้วิจัยได้พัฒนารูปแบบที่เรียกว่า N CIVER MODEL ซึ่งเป็นกรอบแนวคิดในการพัฒนาคุณลักษณะของผู้เรียนสู่ความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม โดยประกอบด้วยองค์ประกอบสำคัญ 7 ประการที่ทำหน้าที่เชื่อมโยงแนวคิด ทฤษฎี และการปฏิบัติให้เป็น

หนึ่งเดียวอย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งยังได้กำหนดกระบวนการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะความเป็นพลเมืองที่พึงประสงค์ในสังคม ซึ่งประกอบด้วย 6 ด้านสำคัญที่ครอบคลุมทั้งมิติด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะเชิงพฤติกรรม อันเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาให้เกิดผลอย่างเป็นรูปธรรม ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กจิตตา ชินพิทักษ์วัฒนา. (2557). การประเมินความต้องการจำเป็นของผู้ดูแลเด็กในการอบรมเลี้ยงดูเด็กวัยทารกวัยเตาะแตะในสถานรับเลี้ยงเด็ก. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- ชาติรี มณีโกศล. (2564). การพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้: CMRU Teaching Model. วารสารวิจัยราชภัฏเชียงใหม่, 22(2), 71-89.
- บัณฑิต เหมือดอดทน. (2559). การบริหารจัดการศึกษาโดยใช้การบริหารคุณภาพของเดมมิง (Demming Cycle PDCA) ในสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา เขต 19 ในจังหวัดเลย. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). อุตรธานี: วิทยาลัยสันตพลอุตรธานี.
- มาณพ เสียมไหม, วีระยุทธ ชาตะกาญจน์ และสุระพงศ์ เอื้อศิริพรฤทธิ. (2564). การบริหารจัดการสถานศึกษาเพื่อส่งเสริมงานอาชีพ สำหรับนักเรียนมัธยมศึกษาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษาลำปางสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษานครราชสีมาเขต 4. วารสารมานุษยวิทยาเชิงพุทธ, 6(11), 227-241. <https://so04.tci-thaijo.org/index.php/JSBA/article/view/251460>
- เมธินี สงวนวงศ์. (2562). การพัฒนาตัวบ่งชี้การเป็นพลเมืองดีของนักเรียนในศตวรรษที่ 21. (การค้นคว้าอิสระการศึกษามหาบัณฑิต). พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- รังสรรค์ เกิดศรี. (2565). การวิเคราะห์องค์ประกอบคุณลักษณะความเป็นพลเมืองของลูกเสือสามัญรุ่นใหญ่ ในโรงเรียนสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในเขตภาคเหนือตอนล่าง. วารสารวิชาการธรรมทรรศน์, 22(4), 29-38. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas/article/view/257099>
- วลีรัตน์ ฉิมน้อย. (2562). กลยุทธ์การบริหารงานวิชาการโรงเรียนเอกชนระดับประถมศึกษาตามแนวคิดคุณลักษณะพลเมืองคุณภาพในศตวรรษที่ 21. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรดุษฎีบัณฑิต). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีระยุทธ ชาตะกาญจน์. (2557). เทคนิคการบริหารสำหรับนักบริหารการศึกษามืออาชีพ. กรุงเทพฯ: พิมพ์ลักษณ์.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1. (2567). แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2567. สุราษฎร์ธานี: สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 1.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2563). นโยบายและจุดเน้นของสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ปีงบประมาณ พ.ศ. 2563. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.

สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ. (2559). *ชุดเผยแพร่องค์ความรู้ตามแนวพระราชดำริ 2: เศรษฐกิจพอเพียง*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพิเศษเพื่อประสานงานโครงการอันเนื่องมาจากพระราชดำริ.

สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. เข้าถึงได้จาก <https://www.onec.go.th/th.php/book/BookView/1633>

รูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงาน คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน*

A Model of AI-Integrated Supervision of Teaching for Learning Management of Teachers in Extra-Large Secondary Schools Under the Office of the Basic Education Commission

บุษกร วิเศษสมบัติ, จอมพงศ์ มงคลวนิช และปรัชญนันท์ นิลสุข

Budsakorn Wisetsombut, Jomphong Mongkhonvanit and Prachyanun Nilsook

มหาวิทยาลัยสยาม, ประเทศไทย

Siam University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: budsakornwiset@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพและปัญหาของการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 2) สร้างรูปแบบการนิเทศการสอนฯ และ 3) ตรวจสอบและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบฯ เป็นการวิจัยแบบผสมผสานวิธี ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งสิ้น 2,363 แห่ง มีวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ผู้บริหาร และผู้ที่รับผิดชอบงานนิเทศการสอนภายในโรงเรียน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 360 คน เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัยเป็นแบบสอบถามและแบบประเมิน สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน และการวิเคราะห์เนื้อหา

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพและปัญหาการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ในภาพรวมอยู่ในระดับมาก โดยพบว่าสภาพการดำเนินงานมีความก้าวหน้า แต่ยังมีปัญหาในด้านการติดตามผลแบบเรียลไทม์และการเข้าถึงเครื่องมือเทคโนโลยี

*ได้รับบทความ: 25 กรกฎาคม 2568; แก้ไขบทความ: 15 มกราคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 23 มีนาคม 2569

Received: July 25, 2025; Revised: January 15, 2026; Accepted: March 23, 2026

2. รูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ประกอบด้วย 6 ขั้นตอน ดังนี้ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน ขั้นตอนที่ 3 การสร้างสื่อและเครื่องมือนิเทศ ขั้นตอนที่ 4 การลงมือปฏิบัติ ขั้นตอนที่ 5 การนิเทศติดตามผล และขั้นตอนที่ 6 รายงานผลและการสะท้อนผล

3. ผลการประเมินความเหมาะสมอยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ($M = 4.40-4.70$) และมีความเป็นไปได้อยู่ในระดับมาก ($M = 4.20-4.35$) แต่ยังต้องการการสนับสนุนด้านทรัพยากรและการฝึกอบรมเพื่อให้สามารถนำไปใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

คำสำคัญ: การนิเทศการสอน; ปัญญาประดิษฐ์; โรงเรียนมัธยมศึกษา

Abstract

This research aimed to; 1) study the current state and problems of artificial intelligence-enhanced instructional supervision for learning management of teachers in large special secondary schools under the Office of the Basic Education Commission, 2) develop a model for AI-enhanced instructional supervision, and 3) examine and evaluate the appropriateness of the developed model. This study employed a mixed-methods research design. The population consisted of 2,363 large special secondary schools under the Office of the Basic Education Commission. Stratified sampling was used to select the sample group, which included school administrators and personnel responsible for internal instructional supervision, totaling 360 respondents. The research instruments were questionnaires and evaluation forms. Statistical analyses included mean, standard deviation, and content analysis.

The results revealed that:

1. The overall conditions and challenges of AI-based instructional supervision were at a high level, indicating progressive implementation efforts but also limitations in real-time monitoring and access to digital tools.

2. The AI-enhanced instructional supervision model for learning management of teachers in large special secondary schools under the Office of the Basic Education Commission consisted of 6 steps: Step 1 - Analysis (A), Step 2 - Planning (P), Step 3 - Media & Tools creation (M), Step 4 - Implementation/Doing (D), Step 5 - Supervision

monitoring (S), and Step 6 - Report and Reflection (2R).

3. The evaluation results showed that the appropriateness was at high to highest levels ($M = 4.40-4.70$) and the feasibility was at a high level ($M = 4.20-4.35$). However, support in terms of resources and training is still needed to ensure effective implementation.

Keywords: Instructional Supervision; Artificial Intelligence; Secondary Schools

1. บทนำ

เทคโนโลยีทางปัญญาประดิษฐ์ เป็นการพัฒนาขีดความสามารถของปัญญาประดิษฐ์ให้สามารถรับรู้ เรียนรู้ คิดวิเคราะห์ เพื่อการตัดสินใจ และสามารถสนทนาโต้ตอบหรือมีปฏิสัมพันธ์กับมนุษย์ได้ด้วยภาษาธรรมชาติเช่นเดียวกับมนุษย์ และสามารถนำเทคโนโลยีทางปัญญามาใช้วิเคราะห์ข้อมูลที่สำคัญและจำเป็นต่อการพัฒนาการศึกษาและการเรียนรู้ที่เหมาะสมสำหรับผู้เรียนในอนาคต โดยสามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่องานทางการศึกษาไม่ว่าจะเป็น ด้านการบริหารการศึกษาอัจฉริยะ (Smart Administration) ด้านการพัฒนาหลักสูตรอัจฉริยะ (Smart Curriculums) ด้านระบบการเรียนรู้อัจฉริยะ (Smart Learning System) ที่สามารถตรวจให้คะแนนและให้ข้อเสนอแนะได้โดยอัตโนมัติ และด้านการสนับสนุนการเรียนรู้ของผู้เรียนแบบอัจฉริยะ (Smart Learner) ที่ช่วยวิเคราะห์รูปแบบพฤติกรรมการณ์การเรียนรู้ของผู้เรียน (ศักดิ์ชัย ไชยรักษ์ และปณิตา วรรณพิรุณ, 2563, หน้า 315-328)

นอกจากนี้ ปัญญาประดิษฐ์ (AI) ยังมีบทบาทสำคัญในการทำให้กิจกรรมพื้นฐานทางการศึกษามีความสะดวกและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น โดยเฉพาะด้านการประมวลผลข้อมูล ซึ่งสามารถสนับสนุนการเรียนการสอนในหลายมิติ เช่น การเตรียมการสอน การสร้างสื่อ การออกแบบข้อสอบ และการประเมินผลผู้เรียนให้สอดคล้องกับความต้องการและศักยภาพเฉพาะบุคคล อีกทั้งยังช่วยลดภาระงานของผู้สอนในการตรวจงานและให้ข้อมูลป้อนกลับได้อย่างรวดเร็ว รวมถึงสามารถปรับระดับความยากง่ายของกิจกรรมการเรียนรู้ และให้ข้อมูลย้อนกลับเพื่อพัฒนาวิธีการสอนได้อย่างมีประสิทธิภาพ (วรลักษณ์ หิมะกลัส, 2566) การใช้ AI ในการศึกษายังเผชิญกับความท้าทายสำคัญ 3 ด้าน ได้แก่ ด้านเทคนิค ด้านผู้สอนและผู้เรียน และด้านจริยธรรมทางสังคม (Zhai et al., 2021, pp. 1-18) โดยแม้ว่า AI จะสามารถให้ข้อมูลได้อย่างรวดเร็ว แต่ยังมีข้อจำกัดในการตอบสนองต่อการเรียนรู้เฉพาะบุคคลอย่างลึกซึ้ง และอาจส่งผลให้ผู้สอนให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีมากกว่าการพัฒนาสาระการเรียนรู้ ขณะเดียวกัน ผู้เรียนอาจพึ่งพา AI มากเกินไปจนลดทอนกระบวนการคิดวิเคราะห์และการแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ซึ่งเป็นพื้นฐานของการเรียนรู้เชิงลึก (Zhai et al., 2021) และยังมีประเด็นด้านจริยธรรม เช่น การใช้และการแบ่งปันข้อมูลอย่างไม่เหมาะสม รวมถึงการใช้สื่อรูปแบบเกม (Gamification) ที่อาจเน้นความบันเทิงมากกว่าสาระการเรียนรู้ อีกทั้งความเหลื่อมล้ำในการเข้าถึงเทคโนโลยียังเป็นปัญหาสำคัญ โดยผู้เรียนที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดีกว่า

จะมีโอกาสเข้าถึงเทคโนโลยีมากกว่า ในขณะที่ผู้เรียนจากครอบครัวรายได้น้อยยังคงพึ่งพาระบบการศึกษาแบบดั้งเดิม ส่งผลให้เกิดความไม่เท่าเทียมด้านประสบการณ์ทางการศึกษา

ด้วยภารกิจหลักที่สำคัญของโรงเรียนคือการดำเนินการให้มีการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนให้สามารถส่งเสริมนักเรียนให้มีพัฒนาการทุกด้านเต็มตามวัยและเต็มตามศักยภาพ บุคลากรสำคัญที่จะเป็นผู้ปฏิบัติภารกิจนี้ให้บรรลุผล คือ ครูผู้สอน ครูเหล่านี้มีความแตกต่างกัน ทั้งทางด้านความรู้ ความสามารถในการปฏิบัติงาน เจตคติที่มีต่อวิชาชีพ บุคลิกภาพ และความต้องการ ผู้บริหารโรงเรียนจะต้องให้ความช่วยเหลือ แนะนำ นิเทศ ให้ครูสามารถปฏิบัติภารกิจของตนคือการสอนจนประสบความสำเร็จตามความต้องการของหน่วยงาน ในขณะเดียวกันก็มีความจำเป็นที่จะต้องเพิ่มพูนความรู้ ประสบการณ์ในการทำงาน สร้างเสริมขวัญและกำลังใจแก่ครู เพื่อให้ครูสามารถปรับปรุง พัฒนาการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนของตนให้ดีขึ้นอยู่เสมอและตรงตามความต้องการของนักเรียน (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาแห่งชาติ, 2555)

การนิเทศการสอนเป็นกิจกรรมที่สำคัญ โดยการจัดการศึกษาในโรงเรียนต่างๆ นั้น การนิเทศการสอนภายในเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องจัดทำหรือดำเนินการให้มีขึ้นภายในโรงเรียนที่ตนรับผิดชอบอยู่ เนื่องจากการกิจหลักของผู้บริหารโรงเรียน คือ บริหารงานที่รับผิดชอบหรืองานในหน้าที่โรงเรียนต้องบริหารงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งงานวิชาการ เพื่อส่งผลให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้และเกิดผลสัมฤทธิ์ตามจุดหมายของหลักสูตร จึงกล่าวได้ว่าการนิเทศการสอนเป็นกิจกรรมที่สำคัญที่สุดในการสนับสนุนการเรียนการสอนภายในโรงเรียนให้ดำเนินไปอย่างมีประสิทธิภาพ แม้จะเป็นที่ยอมรับกันโดยทั่วไปว่า การนิเทศการศึกษาเป็นส่วนหนึ่งของการบริหารการศึกษาก็ตาม แต่เมื่อนำไปสู่การปฏิบัติ ปรากฏว่ายังมีอุปสรรคอยู่มาก พบว่า การปฏิบัติการนิเทศการสอนไม่ได้ปฏิบัติกันอย่างจริงจัง ทั้งนี้เพราะผู้บริหารโรงเรียนไม่เข้าใจหลักการนิเทศการศึกษา และไม่ได้ปฏิบัติงานนิเทศภายในอย่างเต็มที่ การนิเทศติดตามผลยังไม่ทั่วถึง ขาดรูปแบบวิธีการและขาดเครื่องมือที่มีประสิทธิภาพ ซึ่งเป็นหน้าที่โดยตรงของผู้บริหารโรงเรียนที่จะต้องให้ความสำคัญและดำเนินการนิเทศการสอนเพื่อพัฒนาการเรียนการสอนให้มีคุณภาพ และได้มาตรฐานตามที่สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐานกำหนด (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2554) ซึ่งการนิเทศการสอน ถือเป็นเรื่องที่มีความสำคัญจำเป็นอย่างยิ่ง ดังที่มีข้อมูลในต่างประเทศที่ศึกษาประเด็นต่างๆ ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของกระบวนการนิเทศการศึกษา (Harris, 1985) หลักการนิเทศการศึกษา (Beach & Reinhartz, 2000) การดำเนินการนิเทศภายในโรงเรียนว่าผู้นิเทศจะมีบทบาทอย่างไร (Mark & Stoop, 1985) ความมุ่งหมายของการนิเทศการศึกษา (Sergiovanni, & Starratt, 2007)

ข้อค้นพบที่เป็นการวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการนิเทศในประเทศ จะเป็นในลักษณะของการศึกษาของกลุ่มเฉพาะของแต่ละโรงเรียน ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาารูปแบบการนิเทศการสอนเพื่อพัฒนาสมรรถภาพการ

จัดการเรียนรู้ของครูตามทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสังกัดเทศบาลนครตรัง (ศิลาสงอาจินต์, นพรัตน์ ชัยเรือง และจำเริญ ชูช่วยสุวรรณ, 2561, หน้า 160-175) รูปแบบการนิเทศที่มีประสิทธิผลต่อการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเทศบาลวัดท่าสะอาด (ธัญญา วุฒิวิณชัย, 2563, หน้า 302-314) หรือเป็นในลักษณะของกลุ่มพิเศษที่มีความเฉพาะ คือ งานวิจัยที่ศึกษารูปแบบการนิเทศภายในสำหรับการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร (ศุภลักษณ์ มีปาน, เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต และขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ, 2562, หน้า 87-101) แต่ยังไม่พบการศึกษา รูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาในภาพกว้าง ที่สามารถนำไปใช้ได้อย่างแพร่หลาย ดังนั้น การที่ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษารูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ เพื่อพัฒนาการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน นั้น และเพื่อให้สอดคล้องกับการพัฒนาประเทศอย่างยั่งยืน ตอบสนองความต้องการของสังคม ผู้ที่มีผลโดยตรงต่อการพัฒนาให้เด็กและเยาวชนของประเทศมีทักษะและคุณลักษณะที่เหมาะสมคือครู ครูจึงต้องมีความรู้ความสามารถการจัดการเรียนการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ เพื่อนำมาใช้ในการพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณลักษณะที่เหมาะสม สำหรับพัฒนาประเทศในยุคปัจจุบัน

การพัฒนาพฤติกรรมจัดการเรียนรู้ของครูนั้นอาจทำได้หลายวิธี แต่วิธีหนึ่งน่าจะส่งผลโดยตรงทำให้ครูสามารถปรับปรุงการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ คือ กระบวนการนิเทศการสอน ดังนั้น ในการนิเทศการสอน ผู้นิเทศหรือผู้ทำหน้าที่นิเทศจะต้องเลือกใช้วิธีการนิเทศที่เหมาะสม เพื่อช่วยให้ครูที่เป็นผู้ใหญ่ได้พัฒนาตนเองอย่างเต็มศักยภาพและสามารถมีการพัฒนาถึงจุดสูงสุด โดยมุ่งเน้นครูเป็นสำคัญ (Teacher Central) โดยการช่วยเหลือ แนะนำให้ครูสามารถพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง โดยไม่คำนึงถึงระดับความเชี่ยวชาญหรือความสามารถทางการคิด และแรงจูงใจในการพัฒนา โดยมีจุดมุ่งหมายสำคัญเพื่อช่วยครูให้สามารถปรับปรุงและพัฒนางานในวิชาชีพของตนเองได้อย่างต่อเนื่องและเกิดประสิทธิผลสูงสุดต่อผู้เรียน

นอกจากนี้ ผลจากการสร้างและประเมินคุณภาพรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน จะสามารถนำมาใช้เป็นข้อมูลสารสนเทศที่ทำให้ผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ได้จริง ทั้งในเชิงวิชาการ และการวางนโยบายไปสู่การปฏิบัติ รวมถึงการนำไปสู่การพัฒนาครูให้สามารถจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพและพัฒนาผู้เรียนให้มีความสามารถให้ดีขึ้นได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

2. เพื่อสร้างรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. เพื่อตรวจสอบและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน (Mixed methods research) ประกอบด้วย การวิจัยเชิงปริมาณและเชิงคุณภาพ แบ่งการวิจัยเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพและปัญหาที่เกี่ยวกับการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการดำเนินการดังนี้ 1) ประชากรในการวิจัย ได้แก่ โรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษในสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน รวมทั้งสิ้น 2,363 แห่ง ข้อมูล ณ วันที่ 10 มิถุนายน 2567 โดยกำหนดกลุ่มตัวอย่างใช้กฎแห่งความชัดเจน (Rule of Thumb) ซึ่งเป็นการกำหนดกลุ่มตัวอย่างที่ได้รับการยอมรับในการวิเคราะห์สถิติที่มีตัวแปรพหุ โดยกำหนดจำนวนกลุ่มตัวอย่างต้อง 10-20 เท่าของตัวแปรสังเกตได้ ในการวิจัยครั้งนี้มีตัวแปรสังเกตได้ทั้งหมด 12 ตัวแปร ดังนั้น ผู้วิจัยจึงเลือกกลุ่มตัวอย่างจำนวน 15 เท่าของตัวแปร โดยวิธีการสุ่มตัวอย่างแบบแบ่งชั้นภูมิ (Stratified sampling) โดยเลือกกลุ่มตัวอย่างตามภูมิภาค 4 ภาค สุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างง่ายเลือกจังหวัด และโรงเรียน เลือกสุ่มกลุ่มตัวอย่างอย่างสุ่ม (random selected) ได้โรงเรียนจำนวน 180 แห่ง สุ่มอย่างง่ายได้ผู้ให้ข้อมูลโรงเรียนละ 2 คน ได้แก่ ผู้บริหาร และผู้ที่รับผิดชอบงานนิเทศการสอนภายในโรงเรียน รวมผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด จำนวน 360 คน โดยในกรณีที่ผู้ให้ข้อมูลไม่ครบตามกลุ่มที่กำหนด ให้คณะครูที่ดูแลงานนิเทศการสอน เป็นผู้ให้ข้อมูลตอบแบบสอบถามแทน และ 2) แบบสอบถามศึกษาสภาพและปัญหาที่เกี่ยวกับการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีลักษณะมาตราส่วนประมาณค่า 5 ระดับ (Rating Scale) ตามแบบของลิเคอร์ท (Likert Scale) ตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความชัดเจนของภาษา (Content validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการตรวจสอบ อยู่ระหว่าง 0.80-1.00 และนำแบบสอบถามที่ปรับปรุงแก้ไขแล้วไปทดลองใช้ (Try Out) จำนวน 30 คน เพื่อหาค่าความเชื่อมั่นของแบบสอบถาม (Reliability) ได้ค่าสัมประสิทธิ์แอลฟาของครอนบาค (Cronbach's Alpha Coefficient) ทั้งฉบับ ผลการหาค่าความเชื่อมั่น 0.92 การวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อศึกษา

สภาพและปัญหาที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ใช้ค่าสถิติ คือ ค่าเฉลี่ย (Mean) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

ระยะที่ 2 การสร้างรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการดำเนินการดังนี้ 1) รวบรวมผลการวิจัยในระยะที่ 1 และผลจากการสังเคราะห์เอกสารที่เกี่ยวข้องกับการสร้างรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครู โดยใช้การวิเคราะห์เนื้อหา และ 2) ยกร่างรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ระยะที่ 3 การประเมินคุณภาพรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อจัดการเรียนรู้ของครูมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มีการดำเนินการดังนี้ 1) ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ ได้แก่ ผู้ทรงคุณวุฒิ โดยการเลือกกลุ่มตัวอย่างแบบเฉพาะเจาะจง (Purposive Sampling) จำนวน 9 คน โดยผู้ทรงคุณวุฒิ ที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวกับ การนิเทศการสอน และมีความรอบรู้ด้านการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ จำนวน 9 คน โดยเป็น อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้บริหารศึกษานิเทศก์ 2) การนำรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน มาพิจารณาความเหมาะสม ความเป็นไปได้ จากการประเมินโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คนข้างต้น ในความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3) มีแบบประเมินคุณภาพรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อจัดการเรียนรู้ของครูมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและความชัดเจนของภาษา (Content validity) โดยการหาค่าดัชนีความสอดคล้องระหว่างข้อคำถามกับคุณลักษณะตามวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผลการตรวจสอบ อยู่ระหว่าง 0.80-1.00 และ 4) การวิเคราะห์ข้อมูลจากแบบประเมิน ผู้วิจัยวิเคราะห์โดยการหาค่าเฉลี่ย ($\bar{X}$) และค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (Standard Deviation: S.D.)

4. สรุปผลการวิจัย

1. การศึกษาสภาพและปัญหาของการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน

ตารางที่ 1 แสดงค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน ของสภาพที่เป็นจริงโดยภาพรวม (n = 360)

การนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์	$\bar{X}$	S.D.	ระดับ	อันดับที่
กลุ่มตัวแปรอิสระ การนิเทศการสอน	3.59	1.11	มาก	
ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์	3.59	1.12	มาก	4
ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน	3.61	1.05	มาก	2
ขั้นตอนที่ 3 การสร้างสื่อและเครื่องมือนิเทศ	3.67	1.10	มาก	1
ขั้นตอนที่ 4 การลงมือปฏิบัติ	3.59	1.09	มาก	3
ขั้นตอนที่ 5 การนิเทศติดตามผล	3.54	1.18	มาก	6
ขั้นตอนที่ 6 รายงานผลและการสะท้อนผล	3.56	1.12	มาก	5
กลุ่มตัวแปรตาม การจัดการเรียนรู้ของครู 6 ด้าน	4.25	0.08	มาก	
ด้านที่ 1 การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา	4.21	0.85	มาก	5
ด้านที่ 2 การบูรณาการความรู้และศาสตร์การสอนในการวางแผนและการจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีปัญญา รู้คิดและมีความเป็นนวัตกรรม	4.12	0.85	มาก	6
ด้านที่ 3 การดูแลช่วยเหลือและพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามศักยภาพ	4.25	0.84	มาก	3
ด้านที่ 4 การจัดกิจกรรมและการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน โดยตระหนักถึงสุขภาวะของผู้เรียน	4.34	0.74	มาก	2
ด้านที่ 5 การวิจัย สร้างนวัตกรรมและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน	4.24	0.76	มาก	4
ด้านที่ 6 การปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาวิชาชีพ	4.36	0.74	มาก	1
รวมเฉลี่ย	3.92	0.95	มาก	

จากตารางที่ 1 แสดงภาพรวมของสภาพที่เป็นจริง โดยภาพรวมเกี่ยวกับรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ภาพรวม สภาพที่เป็นจริงเกี่ยวกับรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงาน

คณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน อยู่ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.92$, S.D. = 0.95) ในรายกลุ่มตัวแปรพบว่า กลุ่มตัวแปรอิสระ การนิเทศการสอน ที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.59$, S.D. = 1.11) และ กลุ่มตัวแปรตามการจัดการเรียนรู้ของครู 6 ด้านที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับมากที่สุด ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = 0.08)

เมื่อพิจารณารายตัวแปรย่อยของกลุ่มตัวแปรอิสระ การนิเทศการสอน พบว่า ขั้นตอนการนิเทศการสอน มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3 ลำดับแรกได้แก่ ขั้นตอนที่ 3 การสร้างสื่อและเครื่องมือนิเทศ มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.67$, S.D. = 1.10) รองลงมาเป็นขั้นตอนที่ 2 การวางแผน มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.61$, S.D. = 1.05) และขั้นตอนที่ 4 การลงมือปฏิบัติ มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับมาก ($\bar{X} = 3.59$, S.D. = 1.09) ตามลำดับ

เมื่อพิจารณารายตัวแปรย่อยของกลุ่มตัวแปรตามการจัดการเรียนรู้ของครู 6 ด้าน พบว่า ขั้นตอนการนิเทศการสอนมีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน 3 อันดับแรก ได้แก่ด้านที่ 6 การปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์ และมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาวิชาชีพ มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.36$, S.D. = 0.74) รองลงมาเป็นด้านที่ 4 การจัดกิจกรรม และการสร้างบรรยากาศ การเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียนโดยตระหนักถึงสภาวะของผู้เรียนมีผลต่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ พิเศษสังกัด สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา แผ่นดินท่าน ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.34$, S.D. = 0.74) และด้านที่ 3 การดูแลช่วยเหลือและพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามศักยภาพ มีผลต่อการจัดการเอด์บึกของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่ พิเศษสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ในระดับมาก ($\bar{X} = 4.25$, S.D. = 0.84) ตามลำดับ

2. การสร้างรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า รูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยขับเคลื่อนผ่านรูปแบบการนิเทศการสอนที่ผ่านการนิเทศ

การสอน 6 ขั้นตอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ (Analysis: A) ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (Planning: P) ขั้นตอนที่ 3 การสร้างสื่อและเครื่องมือนิเทศ (Media & Tools: M) ขั้นตอนที่ 4 การลงมือปฏิบัติ (Doing: D) ขั้นตอนที่ 5 การนิเทศติดตามผล (Supervision monitoring: S) และขั้นตอนที่ 6 รายงานผลและการสะท้อนผล (Report and Reflection: 2R) เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครู 6 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) การบูรณาการความรู้และศาสตร์การสอนในการวางแผนและการจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีปัญญา รู้คิดและมีความเป็นนวัตกรรม 3) การดูแลช่วยเหลือและพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามศักยภาพ 4) การจัดกิจกรรมและการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน โดยตระหนักถึงสุขภาวะของผู้เรียน 5) การวิจัย สร้างนวัตกรรมและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 6) การปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาวิชาชีพ

3. การตรวจสอบและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ผลการประเมินความเหมาะสมและความเป็นไปได้ พบว่า ความเหมาะสม อยู่ในระดับมากถึงมากที่สุด ($M = 4.40-4.70$) ความเป็นไปได้ อยู่ในระดับมาก ($M = 4.20-4.35$) แต่ยังต้องการการสนับสนุนด้านทรัพยากรและการฝึกอบรม

5. อภิปรายผลการวิจัย

ผลการวิจัยนี้สะท้อนให้เห็นถึงสภาพปัจจุบันและความคาดหวังเกี่ยวกับการประยุกต์ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการนิเทศการสอนและการจัดการเรียนรู้ในโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ ซึ่งสอดคล้องกับยุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี ที่มุ่งเน้นการใช้เทคโนโลยีดิจิทัลและ AI เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและสร้างนวัตกรรมทางการศึกษา

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ 1 เพื่อศึกษาสภาพและปัญหาของการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ พบว่าครูส่วนใหญ่ใช้ปัญญาประดิษฐ์ในงานพื้นฐาน การสร้างสื่อและเครื่องมือนิเทศได้คะแนนสูงสุด รองลงมาคือการวางแผนและการวิเคราะห์ ในขณะที่การนิเทศติดตามผลด้วยปัญญาประดิษฐ์ได้รับคะแนนต่ำที่สุด ทั้งนี้ความแตกต่างของค่าเฉลี่ยในแต่ละด้านสะท้อนให้เห็นถึงระดับความยากง่ายในการเข้าถึงเทคโนโลยี โดยการสร้างสื่อและเครื่องมือนิเทศได้รับคะแนนสูงสุด เนื่องจากมีเครื่องมือ AI ที่ใช้งานง่ายและสามารถเข้าถึงได้ฟรี เช่น Canva AI สำหรับการออกแบบกราฟิก ChatGPT สำหรับการสร้างเนื้อหา และ Gamma สำหรับการนำเสนอ ซึ่งไม่ต้องการทักษะทางเทคนิคสูง ในทางตรงกันข้าม การนิเทศติดตามผลได้คะแนนต่ำสุด เนื่องจากต้องการระบบที่ซับซ้อน เช่น Learning Management System (LMS) ที่ติดตั้ง AI

Analytics หรือระบบติดตามพฤติกรรมการเรียนรู้แบบเรียลไทม์ ซึ่งต้องการการลงทุนด้านงบประมาณและความเชี่ยวชาญทางเทคนิคสูง อาจเป็นเพราะว่าครูยังขาดความคุ้นเคยและเครื่องมือที่เหมาะสมในการใช้ปัญญาประดิษฐ์สำหรับการติดตามผลการสอนแบบเรียลไทม์ รวมทั้งยังมีข้อจำกัดด้านการเข้าถึงเทคโนโลยีในบางพื้นที่ นอกจากนี้ปัจจัยเฉพาะของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษยังส่งผลต่อผลการวิจัยโดยโรงเรียนเหล่านี้มีข้อได้เปรียบ ได้แก่ 1) งบประมาณเพียงพอสำหรับการลงทุนในเทคโนโลยีขั้นสูง 2) มีครูผู้สอนคอมพิวเตอร์และ ICT ที่สามารถให้การสนับสนุนทางเทคนิค 3) จำนวนนักเรียนมาก ทำให้การลงทุนในระบบ AI คุ่มค่าเมื่อคิดต่อหัวนักเรียน 4) ครูส่วนใหญ่เป็นคนรุ่นใหม่ที่มีทัศนคติเปิดกว้างต่อเทคโนโลยีใหม่ และ 5) มีโครงสร้างการบริหารที่รองรับนวัตกรรม อย่างไรก็ตาม ยังคงมีความท้าทายที่สำคัญ ได้แก่ 1) ความต้านทานการเปลี่ยนแปลงจากครูคุ้นเคยกับวิธีการสอนแบบดั้งเดิม 2) ความกังวลเรื่องความปลอดภัยของข้อมูลนักเรียน โดยเฉพาะข้อมูลส่วนบุคคลและผลการเรียน 3) ความแตกต่างของลักษณะวิชาที่สอน เช่น วิชาวิทยาศาสตร์และคณิตศาสตร์สามารถใช้ AI ได้ง่ายกว่าวิชาสังคมศึกษาและศิลปะ และ 4) ภาระงานเพิ่มขึ้นในช่วงเริ่มต้นของการนำระบบมาใช้ ที่ครูต้องเรียนรู้และปรับตัว ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ Wang และ Chen (2022) ที่ศึกษาเรื่องการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษา พบว่าการขาดระบบติดตามผลแบบเรียลไทม์เป็นอุปสรรคสำคัญที่ทำให้การนำปัญญาประดิษฐ์มาใช้ในการนิเทศยังไม่สามารถเกิดประสิทธิภาพสูงสุดได้ นอกจากนี้ยังสอดคล้องกับงานวิจัยของ Huang et al. (2021, pp. 26-35) ที่พบว่าปัญญาประดิษฐ์ช่วยลดภาระงานครูได้บางส่วน แต่ยังไม่มีการประยุกต์ใช้อย่างลึกซึ้งในกระบวนการนิเทศการสอนที่ครอบคลุม

ผลการศึกษาดำเนินการวิจัยที่ 2 เพื่อสร้างรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ พบว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นยังมีจุดเด่นในการผสมผสานแนวคิด TPACK (Technological Pedagogical Content Knowledge) ของ Mishra และ Koehler (2006, pp. 1017-1054) ที่เน้นการผสมผสานเทคโนโลยีกับวิธีการสอน โดยเพิ่มขั้นตอนการรายงานผลแบบอัตโนมัติที่ไม่พบในโมเดลของ Robinson et al. (2021, pp. 2709-2711) ที่เน้นเพียงการเก็บข้อมูล ทำให้รูปแบบนี้มีความครอบคลุมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงในบริบทของโรงเรียนไทย ความแตกต่างเฉพาะนี้เกิดขึ้นเนื่องจากบริบทการศึกษาไทยมีลักษณะพิเศษ ได้แก่ 1) ระบบราชการที่ต้องการการรายงานผลอย่างเป็นระบบและตรวจสอบได้ 2) การประเมินผลครูที่เน้นผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนของนักเรียน 3) นโยบาย "การศึกษาในยุคดิจิทัล" ที่ต้องการหลักฐานเชิงประจักษ์ในการปรับปรุงการเรียนการสอน และ 4) วัฒนธรรมองค์กรที่ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของผู้บริหารในการติดตามและสนับสนุนงาน ซึ่งแตกต่างจากบริบทตะวันตกที่เน้นความเป็นอิสระของครูในห้องเรียน ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าบริบทการศึกษาไทยต้องการระบบการรายงานและติดตามผลที่ชัดเจนเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจด้านการบริหารการศึกษา

ผลการศึกษาตามวัตถุประสงค์การวิจัยที่ 3 เพื่อตรวจสอบและประเมินความเหมาะสมของรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ พบว่ารูปแบบที่พัฒนาขึ้นได้รับคะแนนความเหมาะสมในระดับมากที่สุด จากการประเมินของผู้เชี่ยวชาญ คะแนนความเหมาะสมที่สูง สามารถอธิบายได้จากหลายปัจจัย ประกอบด้วย 1) รูปแบบที่พัฒนาขึ้นสอดคล้องกับนโยบายระดับชาติ เช่น ยุทธศาสตร์ Thailand 4.0 และแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 2) การออกแบบที่คำนึงถึงทรัพยากรและข้อจำกัดของโรงเรียนไทย เช่น อัตราครูต่อนักเรียน และงบประมาณที่จำกัด 3) การมีส่วนร่วมของผู้เชี่ยวชาญที่มีประสบการณ์จริงในการบริหารโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ ทำให้รูปแบบมีความเป็นไปได้สูง และ 4) การผสมผสานระหว่างทฤษฎีการศึกษาสมัยใหม่กับเทคโนโลยี AI ที่ทันสมัย อย่างไรก็ตาม ผลการประเมินนี้อาจมีข้อจำกัดจากการที่ผู้เชี่ยวชาญส่วนใหญ่มาจากโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษในเขตเมือง ซึ่งมีความพร้อมด้านเทคโนโลยีสูงกว่าโรงเรียนในพื้นที่ห่างไกล นอกจากนี้การประเมินในช่วงระยะเวลาสั้นอาจยังไม่สามารถคาดการณ์ปัญหาที่อาจเกิดขึ้นในระยะยาวได้ เช่น ความยั่งยืนของการใช้งาน หรือการเปลี่ยนแปลงเทคโนโลยี ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่ารูปแบบนี้สามารถนำไปใช้ได้จริงและสอดคล้องกับนโยบายยุทธศาสตร์ Thailand 4.0 ที่ส่งเสริมการใช้ปัญญาประดิษฐ์ในการศึกษา รวมทั้งมีความครอบคลุมในทุกขั้นตอนของกระบวนการนิเทศ ตั้งแต่การวางแผน การดำเนินการ ไปจนถึงการติดตามประเมินผล ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ Smith, Doe, & Roe (2020, pp. 123-136) ที่ศึกษาเรื่องการประเมินรูปแบบการใช้เทคโนโลยีในการศึกษา พบว่ารูปแบบที่มีความครอบคลุมและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ได้จริงจะได้รับการยอมรับจากผู้เชี่ยวชาญมากกว่ารูปแบบที่เน้นเฉพาะด้านใดด้านหนึ่ง

การตรวจสอบความเป็นไปได้ของรูปแบบยังชี้ให้เห็นว่ารูปแบบนี้สามารถปรับใช้ได้ในบริบทของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ โดยคำนึงถึงปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่มีอิทธิพลต่อความสำเร็จ เช่น การสนับสนุนจากชุมชน การจัดสรรงบประมาณ และความพร้อมของบุคลากร ความสำเร็จของรูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับปัจจัยสำคัญหลายประการ ได้แก่ 1) ความเป็นผู้นำด้านเทคโนโลยีของผู้บริหาร ที่ต้องมีวิสัยทัศน์และความกล้าในการลงทุน 2) การได้รับการสนับสนุนจากสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา ทั้งด้านงบประมาณและนโยบาย 3) ความพร้อมของโครงสร้างพื้นฐานด้านเทคโนโลยี เช่น อินเทอร์เน็ตความเร็วสูง ระบบคอมพิวเตอร์ที่ทันสมัย 4) การมีเจ้าหน้าที่ IT ที่สามารถดูแลระบบได้อย่างต่อเนื่อง และ 5) วัฒนธรรมองค์กรที่เปิดรับการเปลี่ยนแปลงและนวัตกรรม ทั้งนี้อาจเป็นเพราะว่าการพัฒนารูปแบบได้คำนึงถึงความเป็นจริงของบริบทการศึกษาไทยและความต้องการของผู้ปฏิบัติงานจริง ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ Brown (2021) ที่ศึกษาเรื่องการประเมินผลการใช้เทคโนโลยีในการศึกษา พบว่าการใช้ปัญญาประดิษฐ์ติดตามผลแบบเรียลไทม์มีประสิทธิภาพมากกว่าการประเมินแบบระยะยาวในการปรับปรุงคุณภาพการสอน

โดยสรุป ผลการวิจัยส่วนใหญ่สอดคล้องกับกรอบทฤษฎีและงานวิจัยเดิม แต่มีข้อแตกต่างที่สำคัญในประเด็นบทบาทผู้บริหารและความครอบคลุมของกระบวนการนิเทศ ซึ่งสะท้อนถึงบริบทเฉพาะของโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษในประเทศไทย การศึกษานี้ชี้ให้เห็นว่าการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์มีศักยภาพสูงในการพัฒนาคุณภาพการศึกษา แต่จำเป็นต้องมีการสนับสนุนจากผู้บริหารและการปรับใช้ให้สอดคล้องกับสภาพแวดล้อมและความพร้อมของแต่ละสถานศึกษา

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะการนำผลวิจัยไปใช้

1.1 จากผลการวิจัยโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษที่สนใจนำรูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูไปใช้ โรงเรียนควรเริ่มต้นจากการจัดอบรมเชิงปฏิบัติการให้ครูและผู้บริหารเกี่ยวกับการใช้เครื่องมือ AI เพื่อการนิเทศการสอน เช่น การใช้โปรแกรมวิเคราะห์ข้อมูลการสอนแบบอัตโนมัติ และดำเนินการโดยการนำร่องใช้รูปแบบในบางห้องเรียนก่อนขยายผลทั้งโรงเรียน รวมถึงการจัดตั้งทีมสนับสนุนทางเทคนิค (Technical Support Team) เพื่อช่วยแก้ปัญหาเฉพาะหน้า อีกทั้งควรมีระบบ Dashboard เพื่อติดตามผลแบบเรียลไทม์ และปรับปรุงรูปแบบทุก 3 เดือน

1.2 โรงเรียนขนาดกลาง ควรปรับลดขั้นตอนบางส่วนให้เหมาะสมกับทรัพยากร เช่น ใช้ AI เฉพาะในขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลและการรายงานผล อีกทั้งปัจจุบันมีเครื่องมือที่สามารถใช้ได้โดยไม่เสียค่าใช้จ่าย เช่น Microsoft Education Analytics

1.3 โรงเรียนที่อยู่ในพื้นที่ห่างไกล ควรเน้นการใช้ AI ในรูปแบบ Offline ที่ไม่ต้องพึ่งอินเทอร์เน็ตตลอดเวลา เช่น โปรแกรมวิเคราะห์ข้อสอบอัจฉริยะที่ติดตั้งในเครื่องเซิร์ฟเวอร์โรงเรียน

2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 จากการศึกษาครั้งนี้เก็บข้อมูลเฉพาะโรงเรียนขนาดใหญ่พิเศษ ควรขยายไปยังโรงเรียนขนาดกลางและขนาดเล็กเพื่อเพิ่มความครอบคลุม

2.2 ระยะเวลาที่ใช้ในการศึกษาเป็นการศึกษาเชิงตัดขวาง (Cross-sectional) ควรทำวิจัยแบบ Longitudinal เพื่อติดตามผลระยะยาว

2.3 ควรเพิ่มการศึกษาผลกระทบของปัจจัยอื่นๆ เช่น ความพร้อมด้านโครงสร้างพื้นฐานดิจิทัลของโรงเรียน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

รูปแบบการนิเทศการสอนด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า รูปแบบการนิเทศการสอน

ด้วยปัญญาประดิษฐ์เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครูโรงเรียนมัธยมศึกษาขนาดใหญ่พิเศษ สังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน โดยขับเคลื่อนผ่านรูปแบบการนิเทศการสอนที่ผ่านการนิเทศการสอน 6 ขั้นตอนด้วยปัญญาประดิษฐ์ ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การวิเคราะห์ (Analysis: A) ขั้นตอนที่ 2 การวางแผน (Planning: P) ขั้นตอนที่ 3 การสร้างสื่อและเครื่องมือนิเทศ (Media & Tools: M) ขั้นตอนที่ 4 การลงมือปฏิบัติ (Doing: D) ขั้นตอนที่ 5 การนิเทศติดตามผล (Supervision monitoring: S) และขั้นตอนที่ 6 รายงานผลและการสะท้อนผล (Report and Reflection :2R) เพื่อการจัดการเรียนรู้ของครู 6 ด้าน ได้แก่ 1) การพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษา 2) การบูรณาการความรู้และศาสตร์การสอนในการวางแผนและการจัดการเรียนรู้ที่สามารถพัฒนาผู้เรียนให้มีปัญญา รู้คิดและมีความเป็นนวัตกรรม 3) การดูแลช่วยเหลือและพัฒนาผู้เรียนเป็นรายบุคคลตามศักยภาพ 4) การจัดกิจกรรมและการสร้างบรรยากาศการเรียนรู้ให้ผู้เรียนมีความสุขในการเรียน โดยตระหนักถึงสุขภาวะของผู้เรียน 5) การวิจัย สร้างนวัตกรรมและประยุกต์ใช้เทคโนโลยีดิจิทัลให้เกิดประโยชน์ต่อการเรียนรู้ของผู้เรียน และ 6) การปฏิบัติงานร่วมกับผู้อื่นอย่างสร้างสรรค์และมีส่วนร่วมในกิจกรรมพัฒนาวิชาชีพ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

ธนัญญา วุฒินิพนธ์. (2563). รูปแบบการนิเทศที่มีประสิทธิภาพต่อการจัดการเรียนการสอนในศตวรรษที่ 21 ของโรงเรียนเทศบาลวัดท่าสะอาด อำเภอมะนัง จังหวัดเชียงใหม่. *วารสารการศึกษาและการพัฒนาสังคม*, 15(2), 302-314.

- วรลักษณ์ หิมะกลัส. (2566). การทบทวนวรรณกรรมว่าด้วยการใช้ AI ในการศึกษา *Literature review on the use of AI in education*. รายงานฉบับสมบูรณ์ภายใต้แผนงานยุทธศาสตร์เป้าหมาย (Spearhead) ด้านสังคม แผนงานคนไทย 4.0. กรุงเทพฯ: สำนักงานการวิจัยแห่งชาติ (วช.).
- ศักดิ์ชัย ไชยรักษ์ และปณิดา วรณพิรุณ. (2563). เทคโนโลยีทางปัญญาเพื่อการศึกษาอัจฉริยะ. *วารสารปัญญาทัศน์*, 12(3), 315-328.
- ศิลา สงอาจันต์, นพรัตน์ ชัยเรือง และจำเริญ ชูช่วยสุวรรณ. (2561). การพัฒนารูปแบบการนิเทศการสอน เพื่อพัฒนาสมรรถภาพการจัดการเรียนรู้ของครูตามทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 ของสถานศึกษาในสังกัดเทศบาลนครตรัง. *วารสารศรีนครินทร์วิโรฒวิจัยและพัฒนา สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์*, 10(20), 160-175.
- ศุภลักษณ์ มีปาน, เสาวณีย์ สิกขาบัณฑิต และขวัญหญิง ศรีประเสริฐภาพ. (2562). รูปแบบการนิเทศภายในสำหรับการจัดการเรียนร่วมในโรงเรียนสังกัดกรุงเทพมหานคร. *วารสารวิชาการศึกษาศาสตร์*, 20(1), 87-101.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2554). *แนวทางการประเมินคุณภาพตามมาตรฐานการศึกษาขั้นพื้นฐานเพื่อประกันคุณภาพภายในของสถานศึกษา*. กรุงเทพฯ: สำนักงานพระพุทธศาสนาแห่งชาติ.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2555). *แนวทางการจัดการเรียนการสอนในโรงเรียนมาตรฐานสากล (ฉบับปรับปรุง)*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน.
- Beach, D. M., & Reinhartz, J. (2000). *Supervision leadership: Focus on instruction*. Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Brown, S. (2021). *Machine learning, explained*. Cambridge, MA: MIT Sloan School of Management.
- Harris, B. M. (1985). *Supervision behavior in education*. (2nd ed.). Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Huang, L. H., Zhu, H. L., Li, Y., Wu, Q., Chen, X., & Zhang, M. (2021). Digital transformation and management of enterprises: Research framework and prospects. *Journal of Management Science*, 24, 26-35.
- Mark, J. R., & King, S. (1985). *Handbook of educational supervision: A guide to practice*. (3rd ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Mishra, P., & Koehler, M. J. (2006). Technological pedagogical content knowledge: A framework for teacher knowledge. *Teachers College Record*, 108(6), 1017-1054. <https://doi.org/10.1111/j.1467-9620.2006.00684.x>

- Robinson, M., Nobles, J., Barbosa, E. C., Hamid, A., Thompson, C., Sherk, A., Stockwell, T., Zhao, J., Naimi, T. S., & Lim, A. (2021). Evaluating theories of change for public health policies using computer model discovery methods. *Addiction*, 116(10), 2709-2711.
- Sergiovanni, T. J., & Starratt, R. J. (2007). *Supervision: A redefinition*. (8th ed.). New York, NY: McGraw-Hill.
- Smith, J., Doe, A., & Roe, B. (2020). Impact of online pedagogical feedback on academic performance: A comparative study. *Journal of Educational Psychology*, 15, 123-136.
- Wang, D., & Chen, S. (2022). Digital transformation and enterprise resilience: Evidence from China. *Sustainability*, 14, 14218. <https://doi.org/10.3390/su142114218>
- Zhai, X., Chu, X., Chai, C. S., Jong, M. S. Y., Istenic, A., Spector, M., Liu, J.-B., Yuan, J., & Li, Y. (2021). A review of artificial intelligence (AI) in education from 2010 to 2020. *Complexity*, 2021, 1-18.
- Zhang, F., Wang, M., Xi, J., Yang, J., & Li, A. (2019). A novel method for identifying essential genes by fusing dynamic protein–protein interaction networks. *Genes*, 10(1), 31.

รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชน
ระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม
จังหวัดร้อยเอ็ด*

A Political Model for Civil Society and Participatory Local
Development Based on Aparihāniyadhamma in Roi Et Province

พระมหาไถยน้อย ญาณเมธี (สาลงสิงห์), พระครูสมุห์ ศิลาศักดิ์ สุเมโธ (บุญทอง), เวชสุวรรณ อาจวิชัย,
สุจิตติกา แก้วนาเมือง และกฤษฎาภรณ์ แก้วสวนจิก

Phramaha Thainoi Yanamethi (Salangsing), Phrakrusamu Silasak Sumato (Buntong),

Wedsuwan Ardwichai Suchittika and Kidsadaporn Kaewsuanjik

มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย วิทยาเขตร้อยเอ็ด, ประเทศไทย

Mahamakut Buddhist University, Roi Et Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: nikkybaty2012@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษารูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด 2) พัฒนารูปแบบดังกล่าวให้เหมาะสมกับบริบทพื้นที่ และ 3) เสนอรูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมที่สามารถนำไปใช้ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาชุมชน กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ ตัวแทนผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน จำนวน 169 คน ผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 รูป/คน ใช้ในการสนทนากลุ่ม เครื่องมือวิจัยเป็นแบบสนทนากลุ่มและแบบสอบถาม มีค่า IOC ระหว่าง 0.67-1.00 ค่าอำนาจจำแนกระหว่าง 0.445-0.852 และค่าความเชื่อมั่นทั้งฉบับ เท่ากับ 0.982 สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ร้อยละ ค่าเฉลี่ย ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน สหสัมพันธ์แบบเพียร์สัน การวิเคราะห์การถดถอยพหุคูณ และการวิเคราะห์เชิงพรรณนา

*ได้รับบทความ: 31 ตุลาคม 2568; แก้ไขบทความ: 2 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 6 มีนาคม 2569

Received: October 31, 2025; Revised: March 2, 2026; Accepted: March 6, 2026

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเมืองภาคประชาสังคมและการมีส่วนร่วมในการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอภิธานิยธรรมอยู่ในระดับมาก ความสัมพันธ์ระหว่างการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่น มีความสัมพันธ์กันทางบวก ($r = .648$, $p\text{-value} = .000$)
2. รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมที่พัฒนาขึ้นประกอบด้วย 3 ส่วนสำคัญ ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนตามหลักอภิธานิยธรรม ซึ่งเน้นธรรมะเป็นเหตุแห่งความเจริญ 2) กระบวนการ ขั้นตอนการพัฒนาคนและสังคมให้มีคุณภาพ และ 3) ผลผลิต ที่ทำให้ชีวิตประชาชนดี ความมั่นคง และคุณภาพชีวิตที่ดี
3. การนำเสนอรูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมที่พัฒนาขึ้นนำไปสู่กระบวนการพัฒนาที่เป็นระบบ ได้แก่ การวางแผนร่วมกัน การแลกเปลี่ยนเรียนรู้ การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

คำสำคัญ: ภาคประชาสังคม; การมีส่วนร่วม; หลักอภิธานิยธรรม; การปกครองท้องถิ่น

Abstract

This research aimed to: (1) examine the model of civil society politics and participation in local community development based on the integrated principles of Aparihāniyadhamma in Roi Et Province; (2) develop such a model to suit the local context; and (3) propose a model of civil society politics that can be applied to promote public participation in community development. The sample consisted of 169 representatives from the public sector, private sector, and civil society, as well as 9 experts who participated in a focus group discussion. The research instruments included a focus group discussion guide and a questionnaire. The Index of Item–Objective Congruence (IOC) ranged from 0.67 to 1.00, the discrimination index ranged from 0.445 to 0.852, and the overall reliability coefficient was 0.982. The statistics used for data analysis included percentage, mean, standard deviation, Pearson’s correlation coefficient, multiple regression analysis, and descriptive analysis.

The findings revealed that:

1. Civil society politics and participation in local community development based on the integrated principles of Aparihāniyadhamma were at a high level. The relationship between civil society politics and participation in local community development was

positively correlated ($r = .648$, $p\text{-value} = .000$).

2. The developed model of civil society politics consists of three key components: (1) input, which emphasizes community participation based on the principles of Aparihāniyadhamma as conditions for progress; (2) process, which involves steps for developing individuals and society to achieve quality; and (3) output, which leads to improved well-being, stability, and quality of life of the people.

3. The proposed model of civil society politics leads to a systematic development process, including collaborative planning, knowledge sharing, participation from all sectors, and the establishment of cooperative networks.

Keywords: civil society; participation; Aparihāniyadhamma; local governance

1. บทนำ

แนวทางการพัฒนาประเทศตามแผนพัฒนายุทธศาสตร์ชาติ 20 ปี และแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 12 ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาชุมชนบนฐานวัฒนธรรม โดยส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากให้กลายเป็นของกิน ของฝาก การท่องเที่ยวชุมชน เพื่อเกิดการสร้างงาน สร้างอาชีพ ลดความเหลื่อมล้ำสร้างความเป็นธรรมทางสังคม เพื่อตอบโจทย์ตามยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ ภายใต้คำว่า มั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ในบทความนี้ได้นำเสนอแนวทางลดความเหลื่อมล้ำทางสังคมบนฐานวัฒนธรรมไว้ 5 ประการ ได้แก่ 1) การพัฒนาคนในชุมชน 2) เน้นการพัฒนาบนฐานชุมชน 3) การพัฒนาทักษะศาสตร์สมัยใหม่ 4) สรุบบทเรียน 5) สร้างภาคีเครือข่าย การพัฒนาชุมชนบนฐานวัฒนธรรมวางรากฐานของสังคมให้เข้มแข็ง สร้าง ความรู้ความเข้าใจในศักยภาพ เตรียมความพร้อมชุมชนพึ่งตนเองได้ ต้องสร้างความรู้ความเข้าใจการเปลี่ยนแปลง ที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนภายใต้คำว่า เท่าทัน เท่าเทียม องค์กรความรู้ทางวัฒนธรรมนับเป็นกลไกที่สำคัญกับการ สร้างนวัตกรรมทางสังคม ส่งเสริมให้ชุมชนเกิดความคิดสร้างสรรค์ สามารถประยุกต์ใช้องค์ความรู้อย่างชาญฉลาด บนพื้นฐานคำว่า รหัสวัฒนธรรม หรือ Creative DNA ของตนเอง เป็นทรัพย์สินทางปัญญาสั่งสมจากบรรพบุรุษ และสามารถประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างสูงสุดต่อการพัฒนาเทคโนโลยีในปัจจุบันและอนาคต (อุทิศ ทาหอม, 2564, หน้า 55-73) เนื่องจากชุมชนท้องถิ่นเป็นหน่วยพื้นฐานที่สะท้อนถึงศักยภาพของประชาชนในการจัดการปัญหาและการพัฒนาที่ตอบสนองต่อความต้องการในพื้นที่ การเมืองการปกครองของไทยในปัจจุบันนั้นประเทศไทยได้มีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560 ถือเป็นกฎหมายสูงสุดใช้ปกครองประเทศ ตามรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบัน หมวดที่ 14 ในจำนวน 6 มาตรา ได้ให้ความสำคัญกับการปกครองส่วนท้องถิ่นอย่างเห็นได้ชัดที่ระบุว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะ และกิจกรรมสาธารณะ

เพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนายั่งยืน (สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, 2560)

การพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ด ยังพบปัญหาในการพัฒนาเขตชุมชนท้องถิ่น โดยเฉพาะประชาชนยังไม่เข้าใจหรือยังไม่มีความรู้เกี่ยวกับการเข้าไปมีส่วนร่วมกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในจังหวัดร้อยเอ็ดมากนัก ยกตัวอย่างเช่น กรณีโครงการพัฒนาศูนย์บริการสาธารณสุขประจำตำบลแห่งหนึ่งในอำเภอเชียงขวัญ จังหวัดร้อยเอ็ด ซึ่งดำเนินการโดยหน่วยงานรัฐในปี 2565 โดยไม่มีการสอบถามความต้องการของชุมชน ส่งผลให้สถานที่ดังกล่าวถูกใช้งานเพียงร้อยละ 20 ของศักยภาพ และไม่ตอบโจทย์การดูแลสุขภาพของชุมชนในระยะยาว (สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด, 2565) ปัญหานี้สะท้อนให้เห็นว่าการขาดการมีส่วนร่วมของภาคประชาชนและองค์กรชุมชนในกระบวนการตัดสินใจของท้องถิ่น ส่งผลต่อคุณภาพของโครงการและการยอมรับของชุมชนอย่างชัดเจน นอกจากนี้ จากการสำรวจพื้นที่บ้านดอนกลาง ตำบลธนาณี อำเภอธวัชบุรี พบว่า ชาวบ้านส่วนใหญ่ไม่ทราบข้อมูลเกี่ยวกับการจัดประชาคมหมู่บ้าน และการวางแผนพัฒนาท้องถิ่น อีกทั้งขาดความรู้เกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตนในการเข้าร่วมกิจกรรมสาธารณะ จากการสัมภาษณ์ผู้นำชุมชนบ้านหนองแวง ตำบลหนองพอก อำเภอธวัชบุรี ยังสะท้อนว่าการจัดการชุมชนขาดกลไกการมีส่วนร่วมจากเยาวชนและกลุ่มเปราะบาง ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำในการตัดสินใจเชิงนโยบายในพื้นที่ ซึ่งเป็นตัวอย่างของปัญหาเชิงประจักษ์ที่ยังคงดำรงอยู่และจำเป็นต้องมีการออกแบบแนวทางการพัฒนาที่ครอบคลุมและยึดหลักธรรมาภิบาลมากขึ้น

ดังนั้น ผู้วิจัยจึงสนใจทำวิจัยเรื่องรูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอุปทานิยธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด ประเด็นที่ศึกษาประกอบด้วย 1) ศึกษารูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอุปทานิยธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด 2) พัฒนารูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอุปทานิยธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ด 3) เสนอรูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอุปทานิยธรรมในจังหวัดร้อยเอ็ดเพื่อให้ผู้ที่เกี่ยวข้องได้นำข้อมูลที่ได้จากการวิจัยในครั้งนี้ สามารถนำไปใช้ประยุกต์เป็นแนวทางรูปแบบในการพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นได้ ทั้งด้านเชิงวิชาการที่เป็นแนวคิดและทฤษฎีให้มีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น อันจะเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ติดต่อหน่วยงานราชการที่เกี่ยวข้องได้นำมาสู่ภาคปฏิบัติเพื่อการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น อย่างมั่นคง มั่งคั่ง ยั่งยืน ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษารูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอุปทานิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด

2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักการบริหารนิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด

3. เพื่อเสนอรูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักการบริหารนิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมระหว่างวิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณกับวิธีวิทยาการเชิงคุณภาพ มีดังนี้

1. วิธีวิทยาการวิจัยเชิงปริมาณ โดยมีประชากร และกลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) ตัวแทนผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ 2) ตัวแทนภาคเอกชน 3) ตัวแทนภาคประชาชน ในพื้นที่ จำนวน 20 อำเภอ ของจังหวัดร้อยเอ็ด รวมทั้งหมด จำนวน 300 คน และ 2) กลุ่มตัวอย่าง ได้แก่ 1) ตัวแทนผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ 2) ตัวแทนภาคเอกชน 3) ตัวแทนภาคประชาชน ในพื้นที่ จำนวน 20 อำเภอ ของจังหวัดร้อยเอ็ด โดยกำหนดตามกลุ่มตัวอย่างตามตารางเครชี และมอร์แกน (Krejcie and Morgan) (บุญชม ศรีสะอาด, 2554, หน้า 43) ได้กลุ่มตัวอย่าง จำนวน 169 คน

เครื่องมือในการวิจัย แบ่งเป็น 3 ตอนดังนี้ ตอนที่ 1 คำถามเกี่ยวกับข้อมูลพื้นฐานทั่วไปของกลุ่มตัวอย่าง ซึ่งประกอบด้วย เพศ อายุ ระดับการศึกษา อาชีพ รายได้/ต่อเดือน และประสบการณ์ในการทำงาน ตอนที่ 2 คำถามเกี่ยวกับการศึกษาการเมืองภาคประชาสังคม และสภาพปัญหาของการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักการบริหารนิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 5 ด้าน ได้แก่ ด้านเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนท้องถิ่น ด้านการจัดการภาครัฐ ด้านการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และด้านการมีส่วนร่วมการเมืองระดับท้องถิ่น มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งแบ่งเป็น 5 ระดับ คือ ระดับมากที่สุด มาก ปานกลาง น้อย น้อยที่สุด และตอนที่ 3 คำถามเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักการบริหารนิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 1) ด้านการมีส่วนร่วมในการตัดสินใจ 2) ด้านการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ 3) ด้านการมีส่วนร่วมในการรับผลประโยชน์ 4) ด้านการมีส่วนร่วมในการประเมินผล มีลักษณะเป็นแบบมาตราส่วนประมาณค่า (Rating Scale) ซึ่งแบ่งเป็น 5 ระดับ

2. วิธีวิทยาการเชิงคุณภาพ เครื่องมือที่ใช้เป็นแบบสนทนากลุ่ม (Focus group discussion) ผู้ให้ข้อมูลหลัก ได้แก่ 1) ตัวแทนผู้บริหารหน่วยงานภาครัฐ จำนวน 2 คน 2) ตัวแทนภาคเอกชน จำนวน 2 คน 3) ตัวแทนภาคประชาชน จำนวน 2 คน 4) นักวิชาการด้านพุทธศาสนา จำนวน 1 คน 5) นักวิชาการด้านรัฐศาสตร์ จำนวน 1 คน และ 6) นักวิชาการด้านพัฒนาสังคมและชุมชน จำนวน 1 คน รวมทั้งหมด 9 รูป/คน

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การศึกษาการเมืองภาคประชาสังคม และสภาพปัญหาของการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ดโดยรวม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก และรายด้าน โดยด้านที่มีความคิดเห็นสูงสุด คือ ด้านการมีส่วนร่วมการเมืองระดับท้องถิ่น รองลงมาคือด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนท้องถิ่น ด้านการจัดการภาครัฐ ด้านเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ส่วนด้านที่มีความคิดเห็นต่ำสุด คือด้านการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น ดังนี้ 1) ผลการทดสอบความสัมพันธ์ของระหว่างปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด มีความสัมพันธ์ทางด้านเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น ด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนท้องถิ่น ด้านการจัดการภาครัฐ ด้านการพัฒนาชุมชนท้องถิ่น และการมีส่วนร่วมการเมืองระดับท้องถิ่น พบว่า มีความสัมพันธ์กันทางบวก ($r = .555, r = .648, r = .600, r = .443, r = .526, \text{sig} < .01$) อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และ 2) ผลการวิเคราะห์ค่าสัมประสิทธิ์การถดถอยพหุคูณแบบปกติ (Enter Regression Method) ของการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด อย่างมีระดับนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 จำนวน 3 ปัจจัย ได้แก่ ด้านสิ่งแวดล้อมชุมชนท้องถิ่น (x_2) ด้านการจัดการภาครัฐ (x_3) ด้านเศรษฐกิจชุมชนท้องถิ่น (x_1) โดยมีค่าสัมประสิทธิ์สหสัมพันธ์พหุคูณ (R) เท่ากับ 0.855 มีอำนาจพยากรณ์ (R^2) ได้ร้อยละ 73.10 มีค่าความคลาดเคลื่อนมาตรฐาน (SE_{est}) เท่ากับ 0.103 และสามารถสร้างสมการถดถอยพหุคูณในรูปคะแนนดิบและคะแนนมาตรฐาน ได้ดังต่อไปนี้

$$Y = a + b_3X_3 + b_2X_2 + b_1X_1$$

$$Y = 0.110 + 0.248X_3 + 0.364X_2 + 0.248X_1$$

สมการถดถอยพหุคูณในรูปคะแนนมาตรฐาน

$$Z = \beta_3Z_3 + \beta_2Z_2 + \beta_1Z_1$$

$$Z = 0.453Z_3 + 0.648Z_2 + 0.373Z_1$$

2. รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม (ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเจริญ) 2) กระบวนการ (Input) ได้แก่ ขั้นตอนการพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ 3) ผลผลิต (Output) ทำให้ชีวิตของผู้คนดีขึ้น ประชาชนมีความสุข มีความมั่นคงในชีวิต มีคุณภาพชีวิตที่ดี

3. รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอภินิหารธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย กระบวนการ (Input) คือ การพัฒนาคนและสังคมอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการประเมินความต้องการและศักยภาพ กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ออกแบบและวางแผนพัฒนาให้เหมาะสม ดำเนินการพัฒนาอย่างรอบด้านทั้งการศึกษา อาชีพ สุขภาพ จิตใจ และความเข้มแข็งของครอบครัวชุมชน พร้อมทั้งประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องโดยเน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลผลิต (Output) คือ ประชาชนได้รับบริการทางสังคมอย่างทั่วถึง มีศักยภาพและคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ สังคมมีความสงบปลอดภัย และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอภินิหารธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด มีประเด็นสำคัญที่ควรนำมาอภิปรายผล ดังนี้

1. รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอภินิหารธรรม จังหวัดร้อยเอ็ดโดยรวม โดยภาพรวมอยู่ในระดับมาก ทั้งนี้เนื่องมาจากโครงสร้างการบริหารท้องถิ่นมีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะบทบาทของ องค์การบริหารส่วนตำบล และเทศบาลตำบล ที่เปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการวางแผนและติดตามประเมินผลอย่างต่อเนื่อง ประกอบกับบริบทชุมชนที่มีความสัมพันธ์แน่นแฟ้นและยึดหลักอภินิหารธรรม เช่น ความพร้อมเพรียง การประชุมปรึกษา และการเคารพกติกา ส่งเสริมความสามัคคีและความรับผิดชอบร่วมกัน สอดคล้องกับแนวคิดของพรชัย ตระกูลวรานนท์ (2552) สรุปว่าประชาสังคมมี 3 องค์ประกอบสำคัญ ได้แก่ 1) จิตสำนึกประชาสังคม คือ การรวมตัวกันอย่างอิสระบนพื้นฐานของความรัก ความเอื้ออาทร ความเสมอภาค และการเรียนรู้ร่วมกันแบบหุ้นส่วนในแนวราบ 2) โครงสร้างองค์กรภาคประชาสังคม คือ การรวมกลุ่มทั้งแบบทางการและไม่เป็นทางการ มีระบบจัดการเพื่อการเรียนรู้และแก้ปัญหาร่วมกัน และ 3) เครือข่ายภาคประชาสังคม คือ การเชื่อมโยงกลุ่มหรือองค์กรต่างๆ เข้าด้วยกันผ่านระบบสื่อสารที่มีประสิทธิภาพและความสัมพันธ์ที่สมานฉันท์ เพื่อเสริมพลังในการพัฒนาและแก้ไขปัญหาาร่วมกัน ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของพระมหาสุรสิทธิ์ ไชยสังกา, ธนกฤต โพธิ์เงิน และวิทยา สุจริตนารักษ์ (2567, หน้า 53-82) ได้ศึกษาวิจัยการประยุกต์ใช้หลักอภินิหารธรรม 7 ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม พบว่า การนำหลักอภินิหารธรรม 7 ไปประยุกต์ใช้ในการส่งเสริมทางการเมืองที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดมหาสารคามโดยรวม อยู่ในระดับปานกลาง ไม่สอดคล้องกับงานวิจัยของกิตติพัทธ์ คำสุข, ธีชนันท์ อิสรเดช และสุมาลี บุญเรือง (2567, หน้า 14-28) ได้ศึกษาการประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในตำบลบุโพธิ์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัด

บุรีรัมย์ พบว่า ระดับการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน ภาพรวมอยู่ในระดับปานกลาง

2. รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอภิธานิธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) คือ การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนตามหลักอภิธานิธรรม อันเป็นธรรมที่ก่อให้เกิดความเจริญ เช่น ความพร้อมเพรียง การประชุมปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ การเคารพกติกา และการยึดประโยชน์ส่วนรวม 2) กระบวนการ (Process) คือ ขั้นตอนการพัฒนาคนและสังคมอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การประเมินความต้องการ การวางแผน การดำเนินงานแบบมีส่วนร่วม และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง และ 3) ผลผลิต (Output) คือ ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความสุข ความมั่นคงในชีวิต ชุมชนเข้มแข็ง และสังคมสงบสุข ทั้งนี้เนื่องมาจากการบูรณาการหลักธรรมทางพระพุทธศาสนากับกระบวนการพัฒนาทางสังคมและการเมืองภาคประชาสังคม ทำให้เกิดความร่วมมือ ความสามัคคี และการบริหารจัดการชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพและยั่งยืน สอดคล้องกับแนวคิดของ มีความสอดคล้องกับแนวคิดของประเวศ วะสี (2542) ซึ่งอธิบายว่า ประชาสังคมเป็นพลังของการรวมตัวของประชาชนอย่างมีจิตสำนึกสาธารณะ (Public Mind) เน้นความร่วมมือแบบเครือข่าย การมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วน และการจัดการตนเองของชุมชน เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งจากฐานราก อันจะนำไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน เมื่อพิจารณาองค์ประกอบของรูปแบบดังกล่าว ทั้งด้านปัจจัยนำเข้า (การมีส่วนร่วมตามหลักอภิธานิธรรม) กระบวนการพัฒนาคนและสังคมอย่างเป็นระบบ และผลผลิตที่มุ่งให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ล้วนสะท้อนแนวคิดของประเวศ วะสี ที่เน้นการพัฒนาจากพลังชุมชน การสร้างความสามัคคี และการจัดการตนเองของท้องถิ่น ซึ่งสอดคล้องกับเป้าหมายการสร้างชุมชนเข้มแข็งและสังคมสงบสุข สอดคล้องกับงานวิจัยของธัญภา นวลอินทร์ และ วิจิตรา ศรีสอน (2566, หน้า 1676-1684) ได้ศึกษารูปแบบการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนบนพื้นฐานประชาธิปไตย พบว่า รูปแบบการเมืองภาคพลเมืองประกอบด้วยรูปแบบที่สำคัญ ได้แก่ การออกเสียงประชามติ ประชาพิจารณ์การอภิปรายสาธารณะ การริเริ่มกฎหมายโดยประชาชน รูปแบบอื่นๆ การนัดหยุดงานการชุมนุมประท้วง ซึ่งทุกรูปแบบนี้ขึ้นอยู่กับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 มีบทบัญญัติที่รองรับสิทธิและเสรีภาพของประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองไว้หลายประการ ด้วยกัน

3. รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอภิธานิธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ประกอบด้วย กระบวนการ (Input) คือ การพัฒนาคนและสังคมอย่างเป็นระบบ เริ่มจากการประเมินความต้องการและศักยภาพ กำหนดเป้าหมายที่ชัดเจน ออกแบบและวางแผนพัฒนาให้เหมาะสม ดำเนินการพัฒนาอย่างรอบด้านทั้งการศึกษา อาชีพ สุขภาพ จิตใจ และความเข้มแข็งของครอบครัวชุมชน พร้อมทั้งประเมินผลและปรับปรุงอย่างต่อเนื่องโดยเน้นการมีส่วนร่วมและการเรียนรู้ตลอดชีวิต ผลผลิต (Output) คือ ประชาชนได้รับบริการทางสังคมอย่างทั่วถึง มีศักยภาพ

และคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็งพึ่งพาตนเองได้ สังคมมีความสงบปลอดภัย และมีความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสังคมอย่างยั่งยืน ทั้งนี้เนื่องมาจากการบูรณาการพลังของภาคประชาชน ภาครัฐ และภาคีเครือข่ายในพื้นที่เข้ากับหลักอภิธานิธรรม ซึ่งมุ่งเน้นความพร้อมเพรียง การปรึกษาหารืออย่างสม่ำเสมอ การเคารพกติกา และการยึดประโยชน์ส่วนรวมเป็นที่ตั้ง ส่งผลให้กระบวนการพัฒนามีทิศทางที่ชัดเจน โปร่งใส และตรวจสอบได้ เมื่อประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่การประเมินปัญหา การวางแผน การดำเนินงาน ไปจนถึงการประเมินผล จึงเกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของ (ownership) และความรับผิดชอบร่วมกัน ทำให้การพัฒนาคนและสังคมเป็นไปอย่างต่อเนื่องและสอดคล้องกับบริบทของพื้นที่จังหวัดร้อยเอ็ดอย่างแท้จริง อันนำไปสู่ผลผลิตที่เป็นรูปธรรม คือ คุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็ง และสังคมที่สงบสุขอย่างยั่งยืน มีความสอดคล้องกับแนวคิดของ โกวิท พงงาม (2553) ซึ่งอธิบายว่า การพัฒนาท้องถิ่นที่ยั่งยืนต้องตั้งอยู่บนฐานของการมีส่วนร่วมของประชาชน การกระจายอำนาจ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม และการเสริมสร้างความเข้มแข็งของชุมชนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับองค์ประกอบของรูปแบบที่เน้นกระบวนการพัฒนาคนและสังคมอย่างเป็นระบบ ตั้งแต่การประเมินความต้องการ การวางแผน ดำเนินการ และประเมินผลแบบมีส่วนร่วม รวมทั้งมุ่งผลผลิตที่ทำให้ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น ชุมชนเข้มแข็ง และเกิดความมั่นคงทางสังคมและเศรษฐกิจ ซึ่งสะท้อนหลักการบริหารกิจการบ้านเมืองที่ดีและการพัฒนาท้องถิ่นโดยประชาชนเป็นศูนย์กลาง สอดคล้องกับงานวิจัยของภูภา นวลอินทร์ และวิจิตรา ศรีสอน (2566, หน้า 1676-1684) ได้ศึกษารูปแบบการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนบนพื้นฐานประชาธิปไตย ประกอบด้วยแนวคิดที่สำคัญ กล่าวคือ ความหมายของการเมืองภาคพลเมืองเป็นสถานการณ์ที่ประชาชนได้รับสิทธิและเสรีภาพในการเข้ามามีส่วนร่วมทางนโยบายมีการกระจายอำนาจให้ประชาชนสามารถกำหนดวิถีชีวิตของตนเองโดยไม่ละเมิดสิทธิของผู้อื่นภายใต้กรอบของกฎหมาย

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด นายกเทศมนตรี ควรพิจารณาในการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมจริยธรรมทางสังคมตามแนวพระพุทธศาสนาที่มีขั้นตอนการปฏิบัติในการจัดโครงการเข้าสู่ผู้นำชุมชนให้มีส่วนร่วมอย่างเป็นรูปธรรม และควรการเสนอ เพื่ออนุมัติงบประมาณในการพัฒนาชุมชนที่ยั่งยืน

1.2 นายกองค้การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด นายกเทศมนตรี ควรพิจารณาในการกำหนดนโยบาย แนวทางการแก้ไขปัญหาสังคมโดยการนำรูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นไปนำเนนดำเนินงานอย่างต่อเนื่องจนสัมฤทธิ์ผลในทางที่ดีต่อไป

1.3 นายกองค์การบริหารส่วนจังหวัดร้อยเอ็ด นายกเทศมนตรี ควรพิจารณากำหนดนโยบายการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักธรรม โดยผ่านการสำรวจความคิดเห็นจากชุมชนในท้องถิ่นนำมาแก้ไข และนำไปสู่การปฏิบัติที่ยั่งยืน

2. ข้อเสนอแนะการทําวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับสภาพปัญหาทางสังคม และศึกษาปัจจัยที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นในเขตพื้นที่อำเภออื่นๆ มีเป็นประเด็นปัญหามากที่สุด

2.2 ควรทำการศึกษาเชิงคุณภาพ และปริมาณ ในประเด็นที่เกี่ยวกับการพัฒนากิจกรรมการเสริมสร้างการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักธรรมในทางพระพุทธศาสนา

2.3 ควรมีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการเสริมสร้างความร่วมมือทางการเมืองภาคประชาสังคมแบบมีส่วนร่วมตามหลักธรรมาภิบาล โดยการศึกษาในเขตพื้นที่ที่สำคัญ

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่อง รูปแบบการเมืองภาคประชาสังคมกับการมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม จังหวัดร้อยเอ็ด ผู้วิจัยได้ดำเนินการสำรวจความคิดเห็นของชุมชนนำไปสู่การพัฒนาแบบดังกล่าว ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่ ได้แก่ 1) ปัจจัยนำเข้า (Input) ประกอบด้วย การมีส่วนร่วมพัฒนาชุมชนระดับท้องถิ่นตามแบบบูรณาการหลักอปริหานิยธรรม (ธรรมที่เป็นเหตุแห่งความเจริญ) ได้แก่ การประชุมปรึกษาหารือกันอย่างสม่ำเสมอและพร้อมเพรียงกัน การพร้อมเพรียงกันลงมติและปฏิบัติในกิจการงานต่างๆ ของชุมชน การไม่บัญญัติหรือยกเลิกฎเกณฑ์ที่ไม่มีในหลักธรรม การเคารพและปฏิบัติตามผู้ใหญ่ในชุมชน และการส่งเสริมวัฒนธรรมประเพณีที่ดีงามของท้องถิ่น 2) กระบวนการ (Input) ได้แก่ ขั้นตอนการพัฒนาคนและสังคมที่มีคุณภาพ ประกอบด้วย ประเมินความต้องการ การออกแบบและวางแผน การดำเนินการพัฒนา และการประเมินผลการพัฒนา เป็นต้น และ 3) ผลผลิต (Output) ได้แก่ 1) การบริการทางสังคมอย่างทั่วถึง นำไปสู่การพัฒนาศักยภาพของประชาชนทุกด้าน และมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น 2) ทำให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้และมีความเข้มแข็งในการเผชิญปัญหาต่างๆ 3) ประชาชนมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น มีความสุข สังคมสงบสุข มีความปลอดภัย สะดวก และมีความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ 4) ทำให้ ชีวิตของผู้คนดีขึ้น ประชาชนมีความสุข มีสุขภาพดี มีความรู้ มีความมั่นคงในชีวิต มีคุณภาพชีวิตที่ดี ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กิติพัธ คำสุข, ธัชชนันท์ อิศรเดช และสุมาลี บุญเรือง. (2567). การประยุกต์หลักพุทธธรรมเพื่อส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมือง ของประชาชนในตำบลบุโพธิ์ อำเภอลำปลายมาศ จังหวัดบุรีรัมย์. *วารสารพุทธนวัตกรรมการจัดการ*, 7(3), 14-28.
- โกวิทย์ พวงงาม. (2553). *การปกครองท้องถิ่นไทย: หลักการและมิติใหม่ในอนาคต*. กรุงเทพฯ: วิญญูชน.
- บุญชม ศรีสะอาด. (2554). *การวิจัยเบื้องต้น*. (พิมพ์ครั้งที่ 8). กรุงเทพฯ: สุวีริยาสาส์น.
- ประเวศ วะสี. (2542). *ประชาสังคมกับการพัฒนาประเทศ*. กรุงเทพฯ: หมอชาวบ้าน.
- พรชัย ตรีกุลวรานนท์. (2552). *ทุนทางสังคมและประชาสังคม: จากทฤษฎีสู่วิถีวิทยา*. กรุงเทพฯ: สถาบันสัญญา ธรรมศักดิ์ เพื่อประชาธิปไตย.

- พระมหาสุรสิทธิ์ ไชยสังกา, ธนกฤต โพธิ์เงิน และวิทยา สุจริตนารักษ์. (2567). การประยุกต์ใช้หลัก
อภิธานิยธรรม 7 ที่ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในจังหวัดมหาสารคาม.
วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี, 7(3), 53-82.
- ลฎาภา นวลอินทร์ และวิจิตรา ศรีสอน. (2566). รูปแบบการเมืองภาคพลเมืองของประชาชนบนพื้นฐาน
ประชาธิปไตย. *วารสารการบริหารนิติบุคคลและนวัตกรรมการท้องถิ่น*, 9(8), 1676-1684.
- สำนักงานประชาสัมพันธ์จังหวัดร้อยเอ็ด. (2565). ศูนย์รวมข่าวประชาสัมพันธ์. เข้าถึงได้จาก <https://roiet.prd.go.th/th/page/item/index/id/12>
- สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. (2560). *รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2560*.
กรุงเทพฯ: สำนักการพิมพ์.
- อุทิศ ทาหอม. (2564). การพัฒนาชุมชนท้องถิ่นบนฐานวัฒนธรรมเพื่อลดความเหลื่อมล้ำทางสังคม. *วารสาร
วิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์*, 16(2), 55-73.

การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐาน
กิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษา
ประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3*

The Development of a Model for Enhancing Students'
Career Skills Through Activity-based Learning in Schools
Under Surat Thani Primary Education Service Area Office 3

ฉวีวรรณ หอมรัชนี, ชนิกันต์ ไสยเกื้อ และชูศักดิ์ เอกเพชร

Chaweewan Homrak, Chanikarn Saikuea and Chusak Ekapetch

มหาวิทยาลัยราชภัฏนครศรีธรรมราช, ประเทศไทย

Nakhon Si Thammarat Rajabhat University, Thailand

Corresponding Author, E-mail: homrak16@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่ต้องการในการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา 2) พัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรม และ 3) ตรวจสอบความเหมาะสมและความเป็นไปได้ของรูปแบบที่พัฒนาขึ้น การวิจัยเป็นการวิจัยและพัฒนา โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี ดำเนินการ 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่ต้องการจากครูผู้สอน จำนวน 306 คน โดยใช้แบบสอบถามและวิเคราะห์ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI_{modified}) ระยะที่ 2 พัฒนารูปแบบโดยการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 9 คน และวิเคราะห์เนื้อหา และระยะที่ 3 ตรวจสอบรูปแบบโดยการสนทนากลุ่มผู้ปฏิบัติงาน จำนวน 9 คน

ผลการวิจัยพบว่า

1. สภาพที่ต้องการจำเป็นในการจัดฐานกิจกรรมและทักษะอาชีพอยู่ในระดับสูง โดยฐานกิจกรรมที่มีความจำเป็นสูงสุด ได้แก่ ศิลปกรรม งานบริการ และคหกรรม ขณะที่ทักษะอาชีพที่สำคัญ ได้แก่ ทักษะการทำงาน การสื่อสาร และการบริหารจัดการ

*ได้รับบทความ: 21 กันยายน 2568; แก้ไขบทความ: 24 มีนาคม 2569; ตอปรับตีพิมพ์: 30 มีนาคม 2569

Received: September 21, 2025; Revised: March 24, 2026; Accepted: March 30, 2026

2. รูปแบบที่พัฒนาขึ้นเป็นระบบที่เชื่อมโยงระหว่างองค์ประกอบ 5 ส่วน ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบทักษะอาชีพ กระบวนการดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จ โดยกระบวนการเน้นการออกแบบกิจกรรม การลงมือปฏิบัติ การสะท้อนผล และการประเมินผลอย่างต่อเนื่อง เพื่อพัฒนาทักษะอาชีพของผู้เรียนอย่างเป็นขั้นตอน

3. ผลการตรวจสอบยืนยันว่ารูปแบบมีความเหมาะสม เป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ในสถานศึกษาได้จริง

คำสำคัญ: ทักษะอาชีพ; ฐานกิจกรรม; การพัฒนารูปแบบ

Abstract

This research aimed to: (1) examine the current conditions and desired conditions for enhancing students' career skills through activity-based learning in educational institutions; (2) develop a model for enhancing students' career skills using activity-based approaches; and (3) evaluate the appropriateness and feasibility of the developed model. This study employed a research and development (R&D) design using a mixed-methods approach, conducted in three phases. Phase 1 involved investigating the current and desired conditions from 306 teachers using a questionnaire, and analyzing the data with the Modified Priority Needs Index (PNI modified). Phase 2 focused on model development through an expert seminar involving 9 experts, with data analyzed using content analysis. Phase 3 involved validating the model through a focus group discussion with 9 practitioners.

The research findings revealed that:

1. The desired needs for organizing activity bases and career skills were at a high level. The most needed activity bases included arts, service, and home economics, while the key career skills were working skills, communication skills, and management skills.

2. The developed model was a systematic framework integrating five components: principles, objectives, career skill components, implementation processes, and success conditions. The process emphasized activity design, hands-on practice, reflection, and continuous evaluation to systematically develop students' career skills.

3. The validation results confirmed that the model was appropriate, feasible, and applicable for practical implementation in educational institutions.

Keywords: Occupational skills; activity-based learning; model development

1. บทนำ

การศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการพัฒนาประเทศ เพราะทำหน้าที่เป็นรากฐานในการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ เสริมสร้างความเท่าเทียมทางสังคม และเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างอาชีพ ซึ่งเป็นแรงขับเคลื่อนการเติบโตทางเศรษฐกิจและความเจริญรุ่งเรืองของประเทศ อย่างไรก็ตาม ปัจจุบันโลกกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม วัฒนธรรม การเมือง เศรษฐกิจ และเทคโนโลยีอย่างรวดเร็ว ส่งผลให้วิถีชีวิตของผู้คนแตกต่างกันและซับซ้อนมากขึ้น การย้ายถิ่นฐานข้ามชาติ ข้ามภาษา และข้ามวัฒนธรรมทำให้เกิดสังคมพหุวัฒนธรรม ดังนั้น การศึกษาจึงต้องพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะที่จำเป็น โดยเฉพาะทักษะอาชีพซึ่งช่วยเสริมสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิตและเพิ่มศักยภาพในการดำรงชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน, 2561) ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580 กำหนดการพัฒนาและเสริมสร้างศักยภาพทรัพยากรมนุษย์ให้สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21 เช่น การคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหาที่ซับซ้อน ความคิดสร้างสรรค์ การทำงานร่วมกับผู้อื่น และการใช้เทคโนโลยีตลอดจนการพัฒนาทักษะชีวิตและการวางแผนทางการเงินให้เหมาะสมในแต่ละช่วงวัย ทั้งนี้ ยังสอดคล้องกับแผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีคุณภาพทั้งด้านความรู้ ทักษะอาชีพ และทักษะชีวิต เพื่อให้สามารถตอบสนองต่อความต้องการของตลาดแรงงานได้อย่างเหมาะสม (ราชกิจจานุเบกษา, 2565) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566-2570) ได้เน้นการพัฒนาประเทศอย่างมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง พร้อมมุ่งสร้างขีดความสามารถในการแข่งขัน โดยกระทรวงศึกษาธิการได้กำหนดนโยบายยกระดับคุณภาพการศึกษาและพัฒนาทักษะอาชีพผ่านการเรียนรู้เชิงปฏิบัติ เช่น Active Learning, STEM Education และการเสริมสมรรถนะอาชีพให้สอดคล้องกับความถนัดและความสนใจของผู้เรียน (กระทรวงศึกษาธิการ, 2565) สำนักงานคณะกรรมการการศึกษา ขั้นพื้นฐานได้น้อมนำพระบรมราโชบายด้านการศึกษาในรัชกาลที่ 10 มาส่งเสริมให้ผู้เรียนมีพื้นฐานการมีงานทำและอาชีพ สอดคล้องกับยุทธศาสตร์การพัฒนาประเทศ “Thailand 4.0” ที่ให้ความสำคัญกับการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์เพื่อพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงในโลกยุคใหม่ ซึ่งตรงกับวิสัยทัศน์ของสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 ที่มุ่งพัฒนาผู้เรียนให้มีความรู้และทักษะในศตวรรษที่ 21 ตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียง (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3, 2566)

อย่างไรก็ตาม ผลการประเมินคุณภาพผู้เรียนด้านการประกอบอาชีพในปีการศึกษา 2565 ของสถานศึกษาใน สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 พบว่า มีค่าร้อยละ 51.39 ต่ำกว่าเป้าหมายที่กำหนดไว้ร้อยละ 60 อีกทั้งมีโครงการส่งเสริมอาชีพให้กับนักเรียนเพียงร้อยละ 24.34 แสดงให้เห็นว่ายังมีความจำเป็นต้องเสริมสร้างทักษะอาชีพตั้งแต่ระดับปฐมวัยถึงมัธยมศึกษา เพื่อให้ผู้เรียนมีทักษะสอดคล้องกับความต้องการของตลาดแรงงาน สามารถก้าวสู่การศึกษาต่อหรือมีงานทำได้อย่างมีคุณภาพ (สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี, 2565) นอกจากนี้ การพัฒนารูปแบบดังกล่าวยังมีความสำคัญต่อการยกระดับคุณภาพการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษา เนื่องจากช่วยให้ครูผู้สอนมีแนวทางที่ชัดเจนในการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับบริบทของผู้เรียนและสถานศึกษาได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทั้งยังส่งเสริมให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ที่มีความหมาย และสามารถนำความรู้และทักษะไปใช้ในชีวิตจริงได้อย่างยั่งยืน

จากเหตุผลและความสำคัญดังกล่าว ผู้วิจัยจึงมีความสนใจในการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา เพื่อให้โรงเรียนสามารถนำไปประยุกต์ใช้และสร้างผู้เรียนที่มีความรู้ ทักษะอาชีพ และคุณภาพชีวิตที่ดีต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. ศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่ต้องการในการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3
2. เพื่อพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรม ในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3
3. เพื่อตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษาสังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยและพัฒนา (Research and Development: R&D) โดยใช้ระเบียบวิธีวิจัยแบบผสมวิธี (Mixed Methods Research) ผู้วิจัยได้กำหนดขั้นตอนการดำเนินการวิจัยออกเป็น 3 ระยะ ดังนี้

ระยะที่ 1 การศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่ต้องการเป็นการศึกษาสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่ต้องการในการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) ศึกษาและวิเคราะห์แนวคิด ทฤษฎี

และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา เพื่อนำมาสังเคราะห์องค์ประกอบและตัวชี้วัดของรูปแบบ 2) สำนวญความคิดเห็นของครูผู้สอนเกี่ยวกับสภาพที่เป็นจริงและสภาพที่ต้องการในการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียน โดยใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือในการเก็บรวบรวมข้อมูล และ 3) วิเคราะห์ข้อมูลเพื่อหาค่าดัชนีความต้องการจำเป็น โดยใช้สูตร Priority Needs Index (PNI_{modified}) และจัดลำดับความสำคัญขององค์ประกอบที่จำเป็นต่อการพัฒนา

ระยะที่ 2 การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) ยกร่างรูปแบบ โดยนำผลการวิเคราะห์จากระยะที่ 1 มาสังเคราะห์ร่วมกับแนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกำหนดองค์ประกอบของรูปแบบ ได้แก่ หลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบของทักษะอาชีพ กระบวนการดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จ ทั้งนี้ การคัดเลือกองค์ประกอบพิจารณาจากความสอดคล้อง ความเหมาะสม และความเป็นไปได้ของการนำไปใช้ และ 2) ตรวจสอบและประเมินรูปแบบ โดยใช้วิธีการสัมมนาอิงผู้เชี่ยวชาญ (Connoisseurship) จำนวนผู้เชี่ยวชาญที่มีความรู้และประสบการณ์เกี่ยวข้อง ทำการประเมินรูปแบบในด้านความถูกต้อง (Accuracy) และความเหมาะสม (Propriety) พร้อมทั้งให้ข้อเสนอแนะเพื่อนำไปปรับปรุง

ระยะที่ 3 การตรวจสอบและปรับปรุงรูปแบบ เป็นการตรวจสอบความสมบูรณ์ของรูปแบบและปรับปรุงให้เหมาะสมก่อนนำไปใช้ โดยมีขั้นตอนดังนี้ 1) ตรวจสอบและยืนยันรูปแบบ โดยการจัดสนทนากลุ่ม (Focus Group Discussion) กับผู้ปฏิบัติงาน เพื่อพิจารณาความเป็นไปได้ (Feasibility) และความเป็นประโยชน์ (Utility) ของรูปแบบในการนำไปใช้จริงในสถานศึกษา และ 2) ปรับปรุงและนำเสนอรูปแบบ ผู้วิจัยนำเสนอแนะจากการสนทนากลุ่มมาปรับปรุงแก้ไขรูปแบบให้มีความสมบูรณ์และเหมาะสมยิ่งขึ้น ก่อนนำเสนอเป็นรูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3

4. สรุปผลการวิจัย

การวิจัยรูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรม สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 สามารถสรุปผลการวิจัยได้ ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพที่เป็นอยู่จริงและสภาพที่ต้องการในการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรม วิเคราะห์ความต้องการโดยใช้ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI_{modified}) สรุปผลได้ ดังนี้ 1) ด้านฐานกิจกรรม ผลการวิเคราะห์ความต้องการจำเป็นโดยใช้ค่าดัชนีความต้องการจำเป็น (PNI_{modified}) พบว่า โดยรวมฐานกิจกรรมที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ ฐานกิจกรรมศิลปกรรม รองลงมา ได้แก่ ฐานกิจกรรมงานบริการ ฐานกิจกรรมคหกรรม ฐานกิจกรรมงานเกษตร ฐานกิจกรรมงาน

ประดิษฐ์ ฐานกิจกรรมงานธุรกิจ และฐานกิจกรรมงานช่าง ตามลำดับ 2) ด้านทักษะอาชีพ พบว่า ทักษะที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ ทักษะการทำงาน รองลงมา ได้แก่ ทักษะการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ ทักษะการบริหารจัดการ ทักษะการแสวงหาความรู้ และทักษะการแก้ปัญหา ตามลำดับ และ 3) ด้านกระบวนการดำเนินงาน พบว่า ขั้นตอนที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด ได้แก่ การนำกิจกรรมไปปฏิบัติ รองลงมา ได้แก่ การประเมินผล การออกแบบฐานกิจกรรม และการสะท้อนผล ตามลำดับ

2. ผลการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรม พบว่า รูปแบบที่พัฒนาขึ้นผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวน 9 คน มีความถูกต้องและเหมาะสม โดยผู้วิจัยได้นำข้อเสนอแนะมาปรับปรุงจนได้รูปแบบที่สมบูรณ์ ประกอบด้วย 5 ส่วน ดังนี้ 1) บทนำของรูปแบบ ได้แก่ ชื่อรูปแบบ หลักการ แนวคิด และวัตถุประสงค์ โดยยึดหลักการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน การคิดเชิงระบบ และการพัฒนาทักษะอาชีพอย่างเป็นระบบ 2) องค์ประกอบของฐานกิจกรรม ประกอบด้วย 7 ฐาน ได้แก่ ศิลปกรรม เกษตร งานช่าง งานประดิษฐ์ ธุรกิจ คหกรรม และงานบริการ 3) กระบวนการดำเนินงาน (DAOR Process) ได้แก่ การออกแบบฐานกิจกรรม (Design) การนำกิจกรรมไปปฏิบัติ (Action) การสะท้อนผล (Reflection) และการประเมินผล (Outcome) 4) แนวทางการนำรูปแบบไปใช้ ได้แก่ การทำความเข้าใจรูปแบบ การเตรียมความพร้อม การดำเนินกิจกรรม การติดตาม และการปรับปรุงพัฒนา และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ ได้แก่ การพัฒนาความรู้ การนำไปปฏิบัติ การนิเทศติดตาม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือ

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบโดยการสนทนากลุ่มผู้ปฏิบัติและผู้เกี่ยวข้อง จำนวน 9 คน พบว่า รูปแบบและคู่มือการใช้รูปแบบมีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และมีประโยชน์ สามารถนำไปใช้ในสถานศึกษาได้จริง จากการดำเนินการวิจัยทั้ง 3 ระยะ สามารถพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมได้อย่างเป็นระบบ ซึ่งเรียกว่า DAOR MODEL โดยเป็นรูปแบบที่มีองค์ประกอบชัดเจนและสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ในสถานศึกษาได้อย่างเป็นรูปธรรม

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 สามารถอภิปรายผลการวิจัยได้ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพที่เป็นจริงและความต้องการในการเสริมสร้างทักษะอาชีพพบว่า ทักษะการทำงานเป็นทักษะที่มีความต้องการจำเป็นสูงสุด รองลงมา ได้แก่ ทักษะการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ ทักษะการบริหารจัดการ ทักษะการแสวงหาความรู้ และทักษะการแก้ปัญหา ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากบริบทของการจัดการศึกษาในปัจจุบันที่มุ่งเตรียมความพร้อมผู้เรียนเข้าสู่โลกการทำงานจริง ซึ่งต้องอาศัยทักษะ

การปฏิบัติงาน ความรับผิดชอบ และการทำงานร่วมกับผู้อื่นเป็นสำคัญ จึงทำให้ทักษะการทำงานได้รับความสำคัญมากกว่าทักษะด้านอื่น ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยของพัชรินทร์ ยอดเมือง (2562, หน้า 77-85) ที่พบว่าสถานประกอบการให้ความสำคัญกับทักษะการปฏิบัติงานจริง ความรับผิดชอบ และวินัยในการทำงาน รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดของวรรณ หงส์วรารณ (2561, หน้า 23-35) ที่ชี้ว่าการพัฒนาทักษะการสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ช่วยเสริมสร้างความสามารถในการทำงานร่วมกับผู้อื่นได้อย่างมีประสิทธิภาพ นอกจากนี้ ทักษะการบริหารจัดการและการแสวงหาความรู้ยังมีความสำคัญ เนื่องจากผู้เรียนจำเป็นต้องสามารถวางแผนและพัฒนาตนเองอย่างต่อเนื่อง ซึ่งสอดคล้องกับจารุวรรณ พงษ์จันทร์ (2563) และสุภาวดี สุขสุคนธ์ (2564, หน้า 61-70) ที่เน้นการเรียนรู้จากการลงมือปฏิบัติและการเรียนรู้ด้วยตนเอง ขณะที่ทักษะการแก้ปัญหาที่มีความสำคัญต่อการตัดสินใจในสถานการณ์จริง สอดคล้องกับธีราพร คงทอง (2565, หน้า 45-56) ที่พบว่าการเรียนรู้ผ่านสถานการณ์ช่วยพัฒนาการคิดวิเคราะห์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ ในส่วนของกระบวนการดำเนินงาน พบว่า การนำกิจกรรมไปปฏิบัติมีความต้องการจำเป็นสูงสุด ทั้งนี้เนื่องจากเป็นขั้นตอนที่ทำให้ผู้เรียนเกิดประสบการณ์ตรง ซึ่งเป็นหัวใจของการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน (Activity-Based Learning) รองลงมาคือการประเมินผล การออกแบบกิจกรรม และการสะท้อนผลตามลำดับ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Prince (2004, pp. 223-231) ที่เน้นการเรียนรู้เชิงรุกผ่านการลงมือปฏิบัติ และสอดคล้องกับงานวิจัยของกาญจนา จันทร์ขาว (2562, 112-125) ที่พบว่าการจัดกิจกรรมที่เน้นผู้เรียนเป็นสำคัญช่วยให้เกิดการเรียนรู้อย่างมีประสิทธิภาพ รวมทั้งการสะท้อนผลยังเป็นกระบวนการสำคัญในการพัฒนาการเรียนรู้ และสอดคล้องกับพรทิพย์ วิริยะพันธุ์ (2565, หน้า 45-54) ที่เน้นว่าการสะท้อนผลหลังการทำกิจกรรมช่วยให้นักเรียนได้คิดวิเคราะห์ พิจารณาข้อดีข้อเสียของกระบวนการที่ได้เรียนรู้ และนำไปปรับใช้ในการเรียนรู้ครั้งถัดไป ถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่มีคุณค่าทั้งสำหรับผู้เรียน

2. ผลการพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา โดยรูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมที่พัฒนาขึ้นมีองค์ประกอบที่ชัดเจน ครอบคลุมทั้งด้านหลักการ วัตถุประสงค์ องค์ประกอบกิจกรรม ทักษะเป้าหมาย กระบวนการดำเนินงาน และเงื่อนไขความสำเร็จ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากการพัฒนารูปแบบได้อาศัยการสังเคราะห์ข้อมูลจากเอกสาร งานวิจัย และความต้องการจำเป็นของผู้ใช้จริง รวมทั้งผ่านการตรวจสอบโดยผู้ทรงคุณวุฒิ จึงทำให้รูปแบบมีความครบถ้วนและเหมาะสม องค์ประกอบของรูปแบบดังกล่าวสอดคล้องกับแนวคิดการพัฒนาแบบของ Joyce and Weil (2000) ที่เสนอว่ารูปแบบที่ดีควรมีองค์ประกอบด้านหลักการ วัตถุประสงค์ ขั้นตอน และเงื่อนไขความสำเร็จ รวมทั้งสอดคล้องกับแนวคิดเชิงระบบของ Dick and Carey (1996) ที่เน้นการออกแบบการเรียนรู้เป็นลำดับขั้นตอนอย่างมีระบบ นอกจากนี้ การใช้ฐานกิจกรรมเป็นกลไกสำคัญของรูปแบบยังสอดคล้องกับแนวคิดการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐานของ Prince (2004) ที่เน้นการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง รวมทั้งแนวคิด Constructivism ของ Piaget (1973) และ Vygotsky

(1978) ที่มองว่าผู้เรียนสามารถสร้างองค์ความรู้ได้จากการลงมือปฏิบัติและการมีปฏิสัมพันธ์ทางสังคม ผลการวิจัยยังสอดคล้องกับงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เช่น และพิมลรัตน์ ทองดี (2560, หน้า 113-128) ที่เสนอองค์ประกอบของรูปแบบการเรียนรู้ด้านทักษะอาชีพในลักษณะใกล้เคียงกัน

3. ผลการตรวจสอบรูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมจาก การสนทนากลุ่มพบว่า รูปแบบมีความเหมาะสม มีความเป็นไปได้ และสามารถนำไปใช้ได้จริง ทั้งนี้อาจเนื่อง มาจากการพัฒนารูปแบบได้คำนึงถึงบริบทของสถานศึกษาและข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติงานโดยตรง ทำให้ รูปแบบมีความสอดคล้องกับสภาพการใช้งานจริงโดยข้อเสนอแนะจากผู้ปฏิบัติ เช่น การปรับลำดับขั้นตอน ให้มีการสะท้อนผลก่อนการประเมินผล และการกำหนดบทบาทของผู้เกี่ยวข้องให้ชัดเจน แสดงให้เห็นถึง ความสำคัญของการนำรูปแบบไปใช้ในเชิงปฏิบัติ ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Taba (1962) ที่เน้นการ พัฒนาหลักสูตรจากบริบทของผู้ปฏิบัติ ทั้งนี้ ผลการวิจัยยังสะท้อนให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของผู้เกี่ยวข้อง เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้รูปแบบสามารถนำไปใช้ได้จริง และเกิดประโยชน์ต่อการพัฒนาทักษะอาชีพของ ผู้เรียนอย่างเป็นรูปธรรม

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานต้นสังกัดควรกำหนดนโยบายการพัฒนาทักษะอาชีพของผู้เรียนโดยใช้ฐาน กิจกรรมอย่างเป็นรูปธรรม และส่งเสริมให้มีการนำไปสู่การปฏิบัติในสถานศึกษาอย่างต่อเนื่อง

1.2 ควรจัดให้มีการพัฒนาครูและบุคลากรทางการศึกษา โดยการอบรมเชิงปฏิบัติการเกี่ยวกับการ จัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานกิจกรรม เพื่อเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจ และทักษะในการจัดกิจกรรม

1.3 ควรสนับสนุนงบประมาณและทรัพยากรที่จำเป็นในการจัดกิจกรรมฐานอาชีพให้เพียงพอและเหมาะสมกับบริบทของแต่ละสถานศึกษา

1.4 ควรพัฒนาระบบการนิเทศ กำกับ ติดตาม และประเมินผลการจัดการเรียนรู้ โดยใช้ รูปแบบที่หลากหลายและครอบคลุมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และคุณลักษณะของผู้เรียน

1.5 ควรกำหนดนโยบายการพัฒนาทักษะอาชีพสู่การปฏิบัติ จัดอบรมครู สนับสนุนงบประมาณ พัฒนาระบบนิเทศ และสร้างระบบประเมินหลากหลาย

2. ข้อเสนอแนะเชิงปฏิบัติสำหรับสถานศึกษา

2.1 สถานศึกษาควรนำรูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับ บริบทของสถานศึกษาและความแตกต่างของผู้เรียน

2.2 ควรจัดตั้งคณะทำงานหรือทีมพัฒนาทักษะอาชีพภายในสถานศึกษา เพื่อวางแผน ดำเนินงาน และติดตามผลอย่างเป็นระบบ

2.3 ควรส่งเสริมการมีส่วนร่วมของผู้ปกครอง ชุมชน และภาคีเครือข่ายในการจัดกิจกรรม เพื่อให้การเรียนรู้มีความเชื่อมโยงกับชีวิตจริง

2.4 ควรพัฒนาหลักสูตรสถานศึกษาโดยบูรณาการฐานกิจกรรมร่วมกับแหล่งเรียนรู้ในชุมชน เพื่อเสริมสร้างประสบการณ์ตรงให้กับผู้เรียน

2.5 ควรพัฒนาครูผู้สอนให้สามารถจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่เน้นการลงมือปฏิบัติจริง และส่งเสริมการเรียนรู้เชิงรุกของผู้เรียน

3. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

3.1 ควรมีการศึกษาลักษณะการนำรูปแบบไปใช้จริงในสถานศึกษา เพื่อประเมินประสิทธิผลของรูปแบบในระยะยาว

3.2 ควรศึกษาการพัฒนาหลักสูตรแบบสหวิทยาการที่บูรณาการทักษะอาชีพกับกลุ่มสาระการเรียนรู้ต่างๆ

3.3 ควรมีการพัฒนาสมรรถนะของครูในการจัดการเรียนรู้โดยใช้ฐานกิจกรรมให้มีความเชี่ยวชาญมากยิ่งขึ้น

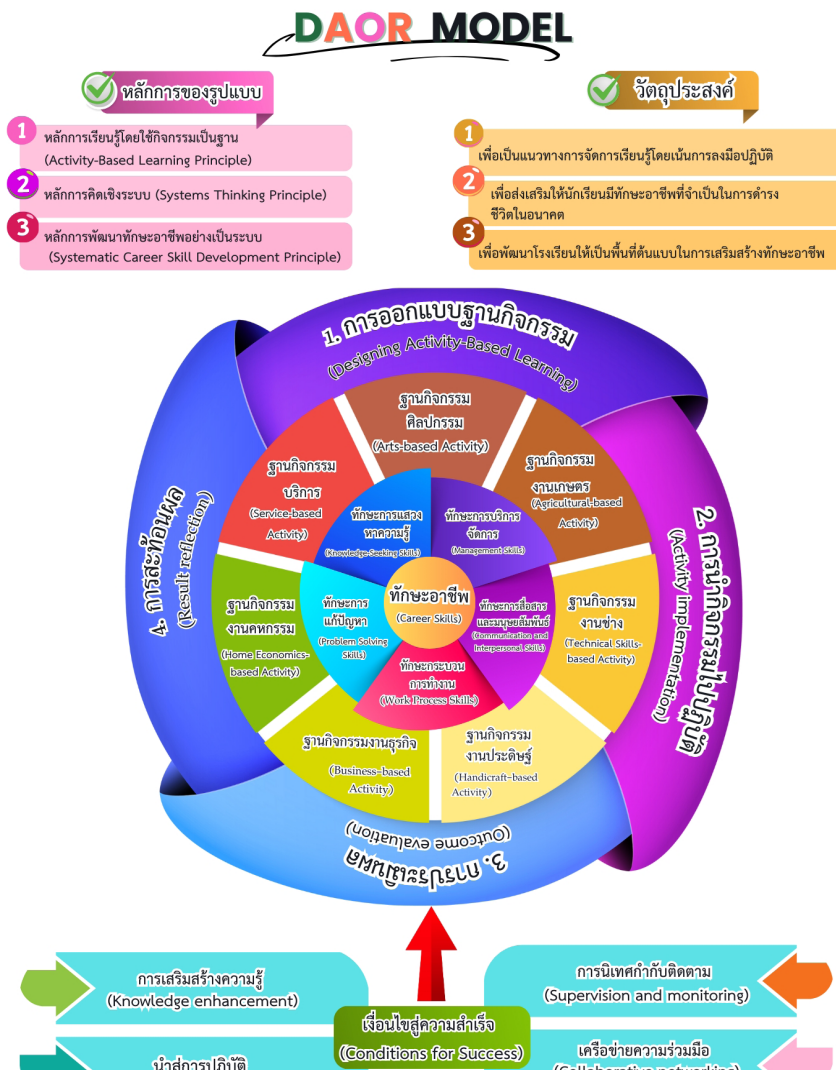
3.4 ควรพัฒนาเครื่องมือวัดและประเมินผลสมรรถนะด้านอาชีพของผู้เรียนให้มีความเที่ยงตรงและครอบคลุมมากยิ่งขึ้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยเรื่อง การพัฒนารูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 ซึ่งประกอบด้วย 5 องค์ประกอบหลัก ดังนี้ 1) หลักการสำคัญ ประกอบด้วย หลักการเรียนรู้โดยใช้กิจกรรมเป็นฐาน (Activity-Based Learning) มุ่งเน้นการเรียนรู้แบบลงมือปฏิบัติจริง ให้ผู้เรียนสร้างองค์ความรู้ด้วยตนเอง และทำงานร่วมกัน หลักการคิดเชิงระบบ (Systems Thinking) มุ่งให้ผู้เรียนมองปัญหาอย่างองค์รวมและแก้ปัญหาอย่างเป็นเหตุเป็นผล และ หลักการพัฒนาทักษะอาชีพอย่างเป็นระบบ (Systematic Career Skill Development) พัฒนาอย่างต่อเนื่องจากทักษะพื้นฐานสู่ทักษะขั้นสูง 2) วัตถุประสงค์ ดังนี้ (1) เพื่อเป็นแนวทางการจัดการเรียนรู้โดยเน้นการลงมือปฏิบัติ (2) เพื่อส่งเสริมให้นักเรียนมีทักษะอาชีพที่จำเป็นในการดำรงชีวิตในอนาคต และ (3) พัฒนาโรงเรียนให้เป็นพื้นที่ต้นแบบในการเสริมสร้างทักษะอาชีพ 3) องค์ประกอบทักษะอาชีพ มีฐานกิจกรรมทั้ง 7 ได้แก่ ฐานบริการ ฐานศิลปกรรม ฐานเกษตร ฐานงานช่าง ฐานงานประดิษฐ์ ฐานธุรกิจ และฐานคหกรรม โดยมีเป้าหมายให้นักเรียนเกิดทักษะอาชีพ 5 ด้าน คือ การแสวงหาความรู้ การบริหารจัดการ การสื่อสารและมนุษยสัมพันธ์ การทำงาน และการแก้ปัญหา 4) กระบวนการดำเนินงาน มี 4 ขั้นตอน ได้แก่ ออกแบบฐานกิจกรรมพัฒนาหลักสูตร ออกแบบกิจกรรม และ

กำหนดโครงสร้างเป้าหมายชัดเจน นำกิจกรรมไปปฏิบัติจัดกิจกรรมจริงโดยมีส่วนร่วมของชุมชน ประเมินผลตรวจสอบการบรรลุเป้าหมายและนำข้อมูลไปปรับปรุง สะท้อนผลวิเคราะห์และทบทวนประสบการณ์เพื่อปรับปรุงพัฒนา และ 5) เงื่อนไขความสำเร็จ มี 4 ประการ คือ การเสริมสร้างความรู้ของผู้บริหารและครู การนำสู่ปฏิบัติอย่างมีประสิทธิภาพ การนิเทศ กำกับ ติดตามอย่างต่อเนื่อง และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับชุมชนและหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง ซึ่งได้รูปแบบการเสริมสร้างทักษะอาชีพของนักเรียนโดยใช้ฐานกิจกรรมในสถานศึกษา สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3 (DAOR MODEL) ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงศึกษาธิการ. (2565). *นโยบายและจุดเน้นของกระทรวงศึกษาธิการ ปีงบประมาณ พ.ศ. 2565*. กรุงเทพฯ: กระทรวงศึกษาธิการ.
- กาญจนา จันทร์ขาว. (2562). การจัดกิจกรรมการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างทักษะอาชีพโดยใช้ฐานกิจกรรม. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 18(3), 112-125.
- จารุวรรณ พงษ์จันทร์. (2563). การจัดกิจกรรมฝึกทักษะการบริหารงานของนักเรียนระดับประถมศึกษา. (วิทยานิพนธ์ครุศาสตรมหาบัณฑิต). บุรีรัมย์: มหาวิทยาลัยราชภัฏบุรีรัมย์.
- ธีราพร คงทอง. (2565). การใช้สถานการณ์จำลองเพื่อพัฒนาทักษะการคิดและการแก้ปัญหา. *วารสารครุศาสตร์*, 15(2), 45-56.
- พรทิพย์ วิริยะพันธุ์. (2565). การสะท้อนผลเพื่อพัฒนากระบวนการเรียนรู้ในการจัดกิจกรรมอาชีพ. *วารสารวิชาการครูไทย*, 13(4), 45-54.
- พัชรินทร์ ยอดเมือง. (2562). การพัฒนาทักษะการทำงานในศตวรรษที่ 21 ของนักเรียนระดับมัธยมศึกษา. *วารสารวิจัยและพัฒนาการศึกษา*, 9(3), 77-85.
- พิมลรัตน์ ทองดี. (2560). รูปแบบการเรียนรู้เพื่อเสริมสร้างสมรรถนะอาชีพของนักเรียนในโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร*, 18(2), 113-128.
- ราชกิจจานุเบกษา. (2565). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579 (ฉบับปรับปรุง พ.ศ. 2565)*. กรุงเทพฯ: สำนักเลขาธิการคณะรัฐมนตรี.
- วรรณฯ หงส์วราภรณ์. (2561). การพัฒนาทักษะการสื่อสารในชั้นเรียนเพื่อเสริมสร้างมนุษยสัมพันธ์. *วารสารศึกษาศาสตร์*, 12(1), 23-35.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. (2565). *แผนปฏิบัติการประจำปีงบประมาณ พ.ศ. 2566*. สุราษฎร์ธานี: กลุ่มนโยบายและแผน.
- สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาสุราษฎร์ธานี เขต 3. (2566). *รายงานการสังเคราะห์รายงานผลการประเมินของสถานศึกษา ประจำปีการศึกษา 2565*. สุราษฎร์ธานี: กลุ่มนิเทศ ติดตามและประเมินผลการจัดการศึกษา.
- สำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน. (2561). *ยุทธศาสตร์ชาติ พ.ศ. 2561-2580*. กรุงเทพฯ: สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- สุภาวดี สุขสุคนธ์. (2564). ผลของการเรียนรู้แบบโครงงานที่มีต่อการแสวงหาความรู้ของนักเรียน. *วารสารวิชาการครุศาสตร์*, 18(4), 61-70.

- Dick, W., & Carey, L. (1996). *The systematic design of instruction*. (4th ed.). New York, NY: HarperCollins College Publishers.
- Joyce, B., Weil, M., & Calhoun, E. (2000). *Models of teaching*. (6th ed.). Boston, MA: Allyn & Bacon.
- Piaget, J. (1973). *To understand is to invent: The future of education*. New York, NY: Grossman Publishers.
- Prince, M. (2004). Does active learning work? A review of the research. *Journal of Engineering Education*, 93(3), 223-231.
- Taba, H. (1962). *Curriculum development: Theory and practice*. New York, NY: Harcourt, Brace & World.
- Vygotsky, L. S. (1978). *Mind in society: The development of higher psychological processes*. Cambridge, MA: Harvard University Press.

การพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัด และชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น*

The Development of Learning on Public Spaces at Temples and Communities around Kaen Nakhon Lake, Khon Kaen

สุทิพงษ์ สวัสดิ์ทา, สุทิพงษ์ อุพลเถียร และวิรัตน์ ทองภู

Sutipong Sawatta, Suttipong Upontean and Wirat Thongphu

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น, ประเทศไทย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Khon Kaen Campus, Thailand

Corresponding Author, E-mail: sutipong.saw@mcu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น 2) พัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมรอบบึงแก่นนคร 3) ประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ ดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎี พัฒนาการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม บนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น โดยการสัมภาษณ์เชิงลึกกับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 22 คน ระยะที่ 2 การพัฒนาการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบนพื้นที่สาธารณะ โดยการจัดกิจกรรมกับกลุ่มเป้าหมาย จำนวน 110 คน ระยะที่ 3 ประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ จากกลุ่มตัวอย่าง จำนวน 100 คน การวิเคราะห์ข้อมูลใช้การวิเคราะห์เนื้อหาเชิงพรรณนา

ผลการวิจัยพบว่า

1. การเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร เป็นการเรียนรู้จากการบอกเล่าและสั่งสอนโดยปราชญ์ชุมชน แหล่งเรียนรู้ชุมชน จากวัดโดยพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความรู้ผ่านการเทศนาสั่งสอน กิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา บุญประเพณี และจากจัดกิจกรรมภายในชุมชน
2. การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมรอบบึงแก่นนคร มี 3 ขั้นตอน ได้แก่ ขั้นตอนที่ 1 การสร้างเครือข่าย ขั้นตอนที่ 2 การระดมสมองออกแบบกิจกรรม ขั้นตอนที่ 3 การ

*ได้รับบทความ: 19 มีนาคม 2568; แก้ไขบทความ: 31 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2569

Received: March 19, 2025; Revised: March 31, 2026; Accepted: March 31, 2026

พัฒนากิจกรรม ซึ่งทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ครอบคลุมการพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนครจังหวัดขอนแก่น

3. การประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณค่า ของกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบนพื้นที่สาธารณะภายใต้: กิจกรรมอัญเชิญพระศรีสัตนาคันท (หลวงพ่อดำ) โดยภาพรวม อยู่ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.86 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.84 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกข้อมีระดับประสิทธิภาพในระดับมากที่สุด โดยด้านประสิทธิผล มีค่าร้อยละมากที่สุด เท่ากับ 97.20 รองลงมาได้แก่ด้านประสิทธิภาพ และด้านคุณค่า โดยมีค่าร้อยละเท่ากับ 96.80 และ 96.60 ตามลำดับ

คำสำคัญ: การพัฒนาการเรียนรู้; พื้นที่สาธารณะ; บึงแก่นนคร

Abstract

The objectives of this research were to 1) study the learning of history, arts and culture in public areas around Bueng Kaen Nakhon, Khon Kaen Province, 2) develop activities for learning history, arts and culture around Bueng Kaen Nakhon, and 3) evaluate the learning activities organized by temples and communities around Bueng Kaen Nakhon. This was an action research. The research was divided into 3 phases: Phase 1 studied the principles, concepts, and theories of developing learning, history, and arts and culture in public areas around Bueng Kaen Nakhon, Khon Kaen Province, through in-depth interviews with 22 key informants. Phase 2 developed learning of temples and communities in public areas by organizing activities with a target group of 110 people. Phase 3 evaluated the learning activities organized from a sample of 100 people. Data analysis used descriptive content analysis.

The results of the research found that:

1. Learning history and arts and culture in public areas around Bueng Kaen Nakhon is learning from stories and teachings by community scholars, community learning resources, from temples where monks provide knowledge through sermons, religious activities, merit-making traditions, and from organizing activities within the community.

2. The development of learning activities on history and arts and culture around Bueng Kaen Nakhon has 3 steps: Step 1: Networking, Step 2: Brainstorming and Design, Step 3: Development. All 3 steps cover the development of learning in public areas of temples and communities around Bueng Kaen Nakhon, Khon Kaen Province.

3. Evaluation of the efficiency, effectiveness and value of learning activities of temples and communities in public areas under: The activity of inviting Phra Sri Satta Nakhanahut (Luang Pho Phra Lab) in general is at the highest level, accounting for 96.86 percent, with an average of 4.84. When considering each aspect, it was found that all items have the highest level of efficiency, with the efficiency aspect having the highest percentage, equal to 97.20, followed by the efficiency aspect and the value aspect, with the percentages equal to 96.80 and 96.60, respectively.

Keywords: learning development; public space; Bueng Kaen Nakhon

1. บทนำ

การศึกษาเปรียบเสมือนเครื่องมือในการปรับตัวเพื่อเตรียมความพร้อมและสร้างความมั่นคงของประเทศไทย ให้พร้อมเข้าสู่การเปลี่ยนแปลงและการแข่งขันกับสังคมโลกการศึกษาตามทฤษฎีการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 จึงเน้นทักษะการเรียนรู้ในขั้นที่สูงขึ้น โดยเฉพาะทักษะการประเมินค่าจะถูกแทนที่โดยทักษะการนำเอาความรู้ใหม่ไปใช้อย่างสร้างสรรค์ ผู้คนในสังคมจำเป็นต้องมีทักษะการคิดสร้างสรรค์ต้องพัฒนาผู้เรียนแบบองค์รวม (สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา, 2560) การศึกษาในศตวรรษที่ 21 จึงมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ โดยเน้นสังคมแห่งการเรียนรู้ และการเรียนรู้ตลอดชีวิตซึ่งไม่ได้จำกัดอยู่เพียงในระบบโรงเรียน แต่ขยายไปสู่ การเรียนรู้นอกห้องเรียนและพื้นที่สาธารณะ การเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีทำให้รูปแบบการเรียนรู้เปลี่ยนไป เช่น การเรียนรู้ผ่านดิจิทัล การเข้าถึงความรู้ได้ทุกที่ทุกเวลา อย่างไรก็ตาม แหล่งเรียนรู้สาธารณะในประเทศไทยจำนวนมากยังขาดการพัฒนาเชิงระบบ ทั้งด้านการออกแบบพื้นที่และกิจกรรมให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียนในอนาคต (พีรตร แก้วลาย และทิพย์สุตา จันทรแจ่มหล้า, 2561, หน้า 135-152)

ปัจจุบันประเทศไทยมีแหล่งเรียนรู้มากกว่า 6,000 แห่ง ทั้งที่อยู่ภายใต้การกำกับดูแลของหน่วยงานภาครัฐ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคเอกชนและชุมชน ส่วนใหญ่เป็นพิพิธภัณฑ์และแหล่งเรียนรู้ขนาดเล็ก มีการให้บริการและการบริหารจัดการที่แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามพื้นที่กายภาพของแหล่งเรียนรู้ส่วนใหญ่ยังไม่ได้ถูกพัฒนาให้รองรับกิจกรรมการเรียนรู้ที่มีความหลากหลาย และขาดการวางแผนในการพัฒนาและดูแลพื้นที่ให้สอดคล้องกับความต้องการการเรียนรู้ของคนในอนาคต (Office of Knowledge Management and Development, 2017)

การพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น มีรากฐานเชิงประวัติศาสตร์ สังคม และวัฒนธรรมที่สั่งสมมาอย่างยาวนาน โดยสามารถอธิบายพัฒนาการได้อย่างเป็นระบบตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน ในระยะแรก พื้นที่รอบบึงแก่นนครถือเป็นแหล่งตั้งถิ่นฐานสำคัญ

ของชุมชนดั้งเดิมในเขตเมืองขอนแก่น ซึ่งมีการพึ่งพาทรัพยากรธรรมชาติ โดยเฉพาะแหล่งน้ำในการดำรงชีวิต บึงแก่นนครจึงมีได้เป็นเพียงแหล่งน้ำเพื่อการอุปโภคบริโภคเท่านั้น แต่ยังเป็นศูนย์กลางของการรวมกลุ่มทางสังคมและวัฒนธรรมของประชาชนในพื้นที่ ขณะเดียวกันวัดในชุมชน เช่น วัดหนองแวง และวัดธาตุ ได้ทำหน้าที่เป็นศูนย์กลางของการถ่ายทอดองค์ความรู้ทั้งด้านศาสนา จริยธรรม และวิถีชีวิต นับเป็นรูปแบบเริ่มต้นของพื้นที่การเรียนรู้สาธารณะในบริบทสังคมไทย ต่อมาในระยะพัฒนาชุมชน การเรียนรู้ได้ขยายตัวจากวัดสู่ชุมชนในลักษณะของการเรียนรู้ตามวิถีชีวิต โดยอาศัยกิจกรรมทางวัฒนธรรม ประเพณี และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น ฮีตสิบสอง คองสิบสี่ ซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการถ่ายทอดองค์ความรู้และค่านิยมของสังคมอีสาน กระบวนการดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการเรียนรู้ที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและฝังตัวอยู่ในวิถีชีวิตของประชาชน เมื่อเข้าสู่ระยะการพัฒนาเมือง จังหวัดขอนแก่นได้รับการยกระดับให้เป็นศูนย์กลางของภูมิภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ส่งผลให้พื้นที่รอบบึงแก่นนครได้รับการปรับปรุงและพัฒนาให้เป็นพื้นที่สาธารณะของเมือง มีการจัดภูมิทัศน์และสร้างพื้นที่กิจกรรมเพื่อรองรับการใช้ประโยชน์ของประชาชนในหลากหลายมิติ ทั้งด้านนันทนาการ การท่องเที่ยว และกิจกรรมทางสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวทำให้พื้นที่สาธารณะเริ่มมีบทบาทเป็นพื้นที่แห่งการเรียนรู้มากยิ่งขึ้น

ในระยะร่วมสมัย แนวคิดสังคมแห่งการเรียนรู้และการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้เข้ามามีบทบาทสำคัญในการกำหนดทิศทางการพัฒนาการศึกษา ส่งผลให้เกิดการบูรณาการความร่วมมือระหว่างวัด ชุมชน และหน่วยงานภาครัฐในการพัฒนาพื้นที่สาธารณะให้เป็นแหล่งเรียนรู้ที่มีชีวิต โดยเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนและการใช้พื้นที่จริงเป็นฐานในการเรียนรู้ ดังนั้น พัฒนาการของการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะบริเวณรอบบึงแก่นนครจึงเป็นผลจากการเปลี่ยนผ่านจากวัดในฐานะศูนย์กลางการเรียนรู้ สู่ชุมชนแห่งการเรียนรู้ และพัฒนาไปสู่พื้นที่เรียนรู้สาธารณะเชิงบูรณาการในปัจจุบัน ซึ่งสะท้อนถึงความสัมพันธ์ระหว่างพื้นที่ สถาบัน และวิถีชีวิตของผู้คนอย่างเป็นองค์รวม อันเป็นฐานสำคัญในการพัฒนาสังคมแห่งการเรียนรู้อย่างยั่งยืน

จากประเด็นดังกล่าวมานั้นคณะผู้วิจัยจึงมีความสนใจที่จะทำการวิจัยการพัฒนารูปแบบการเรียนรู้ของวัดและชุมชนรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น โดยศึกษาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่นพร้อมทั้งพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม รอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น ซึ่งจักเป็นประโยชน์ในการพัฒนาการเรียนรู้ของคนในสังคมจังหวัดขอนแก่นที่มีความหลากหลายต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรม บนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น

2. เพื่อพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม รอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น
3. เพื่อประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปฏิบัติการ (Action Research) การดำเนินการวิจัยแบ่งออกเป็น 3 ระยะ ได้แก่ ระยะที่ 1 ศึกษาหลักการ แนวคิด ทฤษฎีพัฒนาการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม บนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น มี 2 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 ศึกษา ค้นคว้า และรวบรวมข้อมูล หลักการ แนวคิด ทฤษฎีพัฒนาการเรียนรู้ ประวัติศาสตร์ และศิลปวัฒนธรรม บนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น ขั้นตอนที่ 2 วิเคราะห์ และสังเคราะห์ข้อมูล ระยะที่ 2 การพัฒนาการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบนพื้นที่สาธารณะ มี 1 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 3 จัดกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนด้านประวัติศาสตร์และด้านศิลปวัฒนธรรมบนพื้นที่สาธารณะ โดยการจัดกิจกรรมอัญเชิญ พระศรีสัชนาคานหุต (หลวงพ่อบุญเหลือ) ร่วมกับมหาวิทยาลัยขอนแก่น วัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร ระยะที่ 3 ประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ มี 1 ขั้นตอน คือ ขั้นตอนที่ 4 ประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนรอบบึงแก่นนคร โดยใช้แบบประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณค่า การพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น สามารถสรุปผลการวิจัยได้ดังนี้

1. การเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร พบว่าเป็นการเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าและสั่งสอนจากปราชญ์ภายในชุมชน แหล่งเรียนรู้ภายในพื้นที่ชุมชน ประกอบด้วย วัดธาตุ พระอารามหลวง วัดกลาง วัดหนองแขว พระอารามหลวง วัดโพธิ์โนนทัน โฮมมูลมัง และบิ๊อบ้าน และการเรียนรู้จากวัด ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความรู้ผ่านการเทศนาสั่งสอน ผ่านกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา บุญประเพณีต่างๆ ผ่านกิจกรรมได้ที่รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ (เทศบาลนครขอนแก่น, ชุมชน) และหน่วยงานเอกชน รูปแบบการเรียนรู้ของวัดและชุมชนรอบบึงแก่นนคร สามารถทำได้โดยการพิจารณาองค์ประกอบหลายด้านที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในด้านการศึกษา การอนุรักษ์ วัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชน โดยสามารถแบ่งการวิเคราะห์ได้เป็น 4 ด้าน ดังนี้ 1) การใช้วัดเป็น ศูนย์กลางการเรียนรู้ วัดในพื้นที่รอบบึงแก่นนครประกอบด้วย วัดธาตุ พระอารามหลวง วัดกลาง วัดหนองแขว

พระอารามหลวง วัดศรีธาตุ และวัดโพธิ์โนนทัน มีบทบาทสำคัญโดยเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงคนในชุมชนเข้าด้วยกัน โดยมีกิจกรรมทางศาสนา เช่น การสวดมนต์ การจัดพิธีกรรมในวันสำคัญต่างๆ การทำบุญและแหล่งเรียนรู้ ภาวาท ที่ส่งเสริมให้ชุมชนมีโอกาสเรียนรู้เกี่ยวกับประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม และประเพณีท้องถิ่น 2) การถ่ายทอดความรู้จากผู้สูงอายุและพระสงฆ์ พระสงฆ์และผู้นำในชุมชนมีบทบาทสำคัญในการถ่ายทอดความรู้และประสบการณ์ให้แก่คนรุ่นใหม่ โดยการเล่าเรื่องราวประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านกิจกรรมต่างๆ เช่น กิจกรรมตามบุญประเพณีฮีต 12 การจัดกิจกรรมศึกษาภายในชุมชนและการเทศนาหลักธรรมคำสอนที่เชื่อมโยงกับวิถีชีวิตช่วยสร้างความเข้าใจลึกซึ้งในคุณค่าของประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมท้องถิ่น 3) การร่วมกิจกรรมของชุมชน การเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม ได้เรียนรู้จากการเข้าร่วมกิจกรรมที่เกิดขึ้นภายในชุมชน เช่น งานประเพณีและการทำบุญต่างๆ การเข้าร่วมกิจกรรมไม่เพียงแต่เสริมสร้างความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชน แต่ยังทำให้รู้สึกเป็นเจ้าของในมรดกทางประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรม การจัดกิจกรรมที่เปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมอย่างเต็มที่ช่วยสร้างสังคมการเรียนรู้ที่เข้มแข็ง และ 4) การใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ การนำเทคโนโลยีเข้ามามีใช้ในการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมเป็นอีกหนึ่งรูปแบบที่สำคัญ เพราะในปัจจุบันความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีมีการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง อีกทั้งเทคโนโลยีช่วยให้ผู้คนเข้าถึงข้อมูลได้ง่ายขึ้นสามารถมีส่วนร่วมในกิจกรรมออนไลน์ได้ เทคโนโลยีจึงมีความสำคัญเป็นอย่างยิ่งต่อการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน

สรุป แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 1) การมีเครือข่ายการเรียนรู้/ความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง 2) จัดทำหลักสูตรการเรียนรู้แบบมีส่วนร่วมหรือจัดกิจกรรมแบบมีส่วนร่วม 3) การยกระดับต่อยอดกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะ และ 4) การนำเทคโนโลยีมาใช้ในการเผยแพร่ความรู้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น

2. การพัฒนาการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น คณะผู้วิจัยได้ดำเนินการวิจัยโดยการจัดกิจกรรมอัญเชิญพระศรีสัตนาคนหุต (หลวงพ่อบุญเหลือ) 3 ขั้นตอน ดังนี้

2.1 การสร้างเครือข่าย (Connection) เครือข่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย (1) วัดรอบบึงแก่นนคร ได้แก่ วัดธาตุ (พระอารามหลวง) วัดกลาง วัดหนองแวง (พระอารามหลวง) วัดศรีธาตุ วัดโพธิ์โนนทัน วัดนันทิการาม และวัดศรีนวล (2) ชุมชนรอบบึงแก่นนคร ได้แก่ ชุมชนวัดธาตุ ชุมชนวัดกลาง ชุมชนวัดหนองแวง ชุมชนบ้านตุ้ม ชุมชนโนนทัน ชุมชนวัดนันทิการาม และชุมชนวัดศรีนวล (3) สถานศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และโรงเรียนการกุศลวัดหนองแวงพระอารามหลวง และ (4) หน่วยงานภาครัฐ/เอกชน ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น ชมรมสตรีอาเซียนเทศบาลนครขอนแก่น สมาคมส่งเสริมผ้าไทย จังหวัดขอนแก่น สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น พ่อค้า ประชาชน นักท่องเที่ยว

2.2 ระดมสมองและออกแบบ (Analysis) ได้รับการร่วมมือเป็นอย่างดีจาก พระสงฆ์วัดธาตุ พระอารามหลวง มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น ตัวแทนจากชุมชนบริเวณบึงแก่นนคร ทั้ง 5 ชุมชน ร่วม ประชุม ออกแบบ กิจกรรม วางแผนการดำเนินการจัดกิจกรรมอัญเชิญพระศรีสัตนาคนหุต (หลวงพ่อบุญเหลือ) โดยมีจุดเริ่มต้นที่วัดหนองแวง พระอารามหลวง ขบวนเคลื่อนตามถนนรอบบึงแก่นนคร ผ่านชุมชนหนองแวง วัดกลาง ชุมชนวัดกลาง ชุมชนวัดธาตุ และเคลื่อนเข้าสู่วัดธาตุ พระอารามหลวง แห่รอบโรงพระอุโบสถ แล้วนำประดิษฐานพระศรีสัตนาคนหุต (หลวงพ่อบุญเหลือ) ไว้ภายในโรงพระอุโบสถวัดธาตุ พระอารามหลวง

2.3 การพัฒนา (Development) คณะผู้วิจัยร่วมกับคณะกรรมการจัดกิจกรรมและผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง ได้ดำเนินการเคลื่อนขบวนตามถนนรอบบึงแก่นนครผ่านชุมชนวัดหนองแวง วัดกลาง ชุมชนวัดกลาง ชุมชนวัดธาตุ เข้าสู่วัดธาตุ พระอารามหลวง มีประชาชนให้ความสนใจเป็นอย่างดี แล้วได้นำรถขบวนตลอดสองข้างฝั่งถนน และรับฟังการบรรยายขบวนจากรถประชาสัมพันธ์ พร้อมได้นำน้ำดื่ม น้ำหวาน น้ำอัดลม ขนม ลูกอม มาไว้มอบให้แก่ผู้เข้าร่วมขบวนแห่ ตามจุดหน้าบ้านของตนเอง ดังภาพที่ 2

ภาพที่ 2 การเคลื่อนขบวนแห่จากหนองแขว พระอารามหลวง ผ่านวัดกลาง และชุมชนวัดกลาง ชุมชนวัดกลาง และชุมชนวัดธาตุ

ภาพที่ 3 การเคลื่อนขบวนแห่เข้าสู่บริเวณวัดธาตุ พระอารามหลวง

สรุป การจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนด้านประวัติศาสตร์และด้านศิลปวัฒนธรรม บนพื้นที่สาธารณะภายใต้กิจกรรมอัญเชิญพระศรีสัตนาคนหุต (หลวงพ่พระลับ) มีเครือข่ายในการเข้าร่วมกิจกรรม ประกอบด้วย 1) วัดรอบบึงแก่นนคร ได้แก่ วัดธาตุ (พระอารามหลวง) วัดกลาง วัดหนองแขว (พระอารามหลวง) วัดศรีธาตุ วัดโพธิ์โนนทัน วัดนันทการาม และวัดศรีนวล 2) ชุมชนรอบบึงแก่นนคร ได้แก่ ชุมชนวัดธาตุ ชุมชนวัดกลาง ชุมชนวัดหนองแขว ชุมชนบ้านตุ้ม ชุมชนโนนทัน ชุมชนวัดนันทการาม และชุมชนวัดศรีนวล 3) สถานศึกษา ได้แก่ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตอีสาน และโรงเรียนการกุศลวัดหนองแขวพระอารามหลวง 4) หน่วยงานภาครัฐ/เอกชน ได้แก่ วัฒนธรรมจังหวัดขอนแก่น สำนักงานพระพุทธศาสนาจังหวัดขอนแก่น ชมรมสตรีอาเซียนเทศบาลนครขอนแก่น สมาคมส่งเสริมผ้าไทย จังหวัดขอนแก่น สถานีวิทยุโทรทัศน์แห่งประเทศไทยจังหวัดขอนแก่น พ่อค้า ประชาชน นักท่องเที่ยว โดยที่การจัดกิจกรรมอัญเชิญพระศรีสัตนาคนหุต (หลวงพ่พระลับ) มีจุดเริ่มต้นที่วัดหนองแขว พระอารามหลวง ขบวนเคลื่อนตามถนนรอบบึงแก่นนคร ผ่านชุมชนหนองแขว วัดกลาง ชุมชนวัดกลาง ชุมชนวัดธาตุ และเคลื่อนเข้าสู่วัดธาตุ พระอารามหลวง แห่รอบโรงพระอุโบสถ แล้วนำประดิษฐานพระศรีสัตนาคนหุต (หลวงพ่พระลับ) ไว้ภายในโรงพระอุโบสถวัดธาตุ พระอารามหลวง

3. การประเมินผลการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น พบว่า การประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณค่า ของกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบนพื้นที่สาธารณะภายใต้กิจกรรมอัญเชิญพระศรีสัตนาคนหุต (หลวงพ่พระลับ) โดยภาพรวมในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.86 ค่าเฉลี่ยเท่ากับ 4.84 ค่าส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานเท่ากับ 0.43 เมื่อพิจารณาเป็นรายด้านพบว่า ทุกข้อมีระดับประสิทธิภาพในระดับมากที่สุด โดยด้านประสิทธิผลมีค่าร้อยละมากที่สุด เท่ากับ 97.20 รองลงมาได้แก่ ด้านประสิทธิภาพ และด้านคุณค่า โดยมีค่าร้อยละเท่ากับ 96.80 และ 96.60 ตามลำดับ

5. อภิปรายผลการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ มีประเด็นที่ต้องนำมาอภิปรายผลดังนี้

1. การเรียนรู้ประวัติศาสตร์และศิลปวัฒนธรรมบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนครจังหวัดขอนแก่น จากผลการศึกษา พบว่า เป็นการเรียนรู้ผ่านการบอกเล่าและสั่งสอนจากปราชญ์ภายในชุมชน ผ่านการเรียนรู้จากแหล่งเรียนรู้ภายในพื้นที่ชุมชน และผ่านการเรียนรู้จากวัด ซึ่งมีพระสงฆ์เป็นผู้ให้ความรู้ผ่านการเทศนาสั่งสอน ผ่านกิจกรรมวันสำคัญทางศาสนา บุญประเพณีต่างๆ ผ่านกิจกรรมได้ที่รับการสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐ และหน่วยงานเอกชน สอดคล้องกับวิทยา ทองดี และคณะ (2564, หน้า 259-276) ที่ศึกษารูปแบบชุมชนสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการทางเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม สุขภาวะ ศิลปะ

และการออกแบบเมืองขอนแก่น พบว่า กระบวนการเสริมสร้างบทบาทหน้าที่ของชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่เป็นตัวแปรที่สำคัญ ประกอบด้วย 1) การค้นพบสภาพความเป็นจริง 2) การสะท้อนความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ 3) การตัดสินใจเลือกวิธีปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม และ 4) การคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับพริชา บุญประสงค์ (2562, หน้า 31-48) ที่ได้ศึกษาอัตลักษณ์ของถิ่นที่อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยของอาคารเก่าในเขตเมืองเก่า พบว่า อัตลักษณ์ของถิ่นที่อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยของอาคารเก่าในเขตเมืองเก่า เป็นสิ่งที่ละเอียดอ่อนต่อการเปลี่ยนแปลงและการสูญหาย ในขณะที่เมืองเกิดการพัฒนา การกระทำหรือกิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงควรเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการทางสังคมและวัฒนธรรมที่เชื่อมโยงไปกับมิติสัมพันธ์ของกระบวนการและองค์ประกอบของเมืองเก่าทั้งด้านกายภาพ กิจกรรมและประโยชน์ใช้สอย ประเพณีและวิถีชีวิตที่สอดคล้องไปกับถิ่นที่นั้นๆ

2. การพัฒนาการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น จากผลการศึกษาพบว่า ดำเนินการวิจัยโดยการจัดกิจกรรมอัญเชิญพระศรีสัตนาคันท (หลวงพ่อบุญเหลือ) มี 3 ขั้นตอน ประกอบด้วย ขั้นตอนที่ 1 การสร้างเครือข่าย (Connection) ขั้นตอนที่ 2 ระดมสมอง และการออกแบบ (Analysis) ขั้นตอนที่ 3 การพัฒนา (Development) ซึ่งทั้ง 3 ขั้นตอนนี้ ครอบคลุมการพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนครจังหวัดขอนแก่น สอดคล้องกับนันทินันท์ สมคิด และพระสุธีรัตนบัณฑิต (2562, หน้า 318-333) ที่ได้ศึกษาแนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัดจันทบุรี พบว่า การสร้างมูลค่าทางเศรษฐกิจด้วยการสร้างงาน สร้างรายได้ และยกระดับคุณภาพชีวิตและความสุขของประชาชน มากกว่าการเพิ่มผลิตภัณฑ์มวลรวมของประเทศ และการมีส่วนร่วม เป็นเงื่อนไขที่ทำให้เกิดการร่วมรับรู้ร่วมความคิดร่วมตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ และร่วมลงมือกระทำอย่างแข็งขัน

3. จากผลการศึกษาพบว่า การประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณค่า ของกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบนพื้นที่สาธารณะภายใต้: กิจกรรมอัญเชิญพระศรีสัตนาคันท (หลวงพ่อบุญเหลือ) โดยภาพรวม ในระดับมากที่สุด สะท้อนให้เห็นว่า ความสำเร็จนี้เกิดจากการดึงผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง เข้ามามีส่วนร่วมอย่างครบถ้วน ตั้งแต่ระดับวัด ชุมชนรอบบึงสถาบันการศึกษา และหน่วยงานภาครัฐ/เอกชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดการมีส่วนร่วมที่เป็นเงื่อนไขสำคัญในการรับรู้และตัดสินใจในประเด็นสาธารณะ โดยทุกภาคส่วนได้ร่วมกัน ระดมสมองและออกแบบกิจกรรมอัญเชิญหลวงพ่อบุญเหลือ ทำให้กิจกรรมมีความสอดคล้องกับความต้องการและวิถีของคนในพื้นที่ การมีส่วนร่วมนี้ช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของในมรดกทางประวัติศาสตร์และวัฒนธรรม ทั้งนี้กิจกรรมไม่ได้เป็นเพียงการแห่พระ แต่เป็นเครื่องมือในการถ่ายทอดความรู้จากพระสงฆ์และปราชญ์ชาวบ้านสู่คนรุ่นใหม่ ช่วยสร้างความภาคภูมิใจในอัตลักษณ์ของคนขอนแก่นผ่านการปฏิบัติจริงบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร สอดคล้องกับการวิจัยของวิทยา

ทองดี และคณะ (2564, หน้า 259-276) ทำการศึกษาเรื่อง รูปแบบชุมชนสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการทางเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม สุขภาวะ ศิลปะ และการออกแบบเมืองขอนแก่น พบว่า กระบวนการในการเสริมสร้างบทบาทหน้าที่ของชุมชนขึ้นอยู่กับปัจจัยทั้งภายในและภายนอกที่เป็นตัวแปรที่สำคัญ 4 ขั้นตอน ประกอบด้วย 1) การค้นพบสภาพความเป็นจริง ได้แก่ การปลูกจิตสำนึกรักบ้านเกิด มีความภาคภูมิใจในชุมชนของตน 2) การสะท้อนความคิดอย่างมีวิจารณ์ญาณ เป็นการสะท้อนความเป็นอัตลักษณ์คนขอนแก่นผ่านเครื่องใช้ในการประกอบอาชีพ 3) การตัดสินใจเลือกวิถีปฏิบัติกิจกรรมที่เหมาะสม ผ่านกิจกรรมการประชุม เสวนา หาข้อตกลงร่วมกัน โดยการมีส่วนร่วมทุกฝ่ายและ 4) การคงไว้ซึ่งการปฏิบัติที่มีประสิทธิภาพ

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะในระดับนโยบาย

การพัฒนาการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบนพื้นที่สาธารณะรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น เป็นรูปแบบการมีส่วนร่วมในการสร้างเครือข่าย การระดมสมองออกแบบกิจกรรม และการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะ ดังนั้น ผู้บริหารเทศบาลนครขอนแก่นควรกำหนดให้มตินโยบายเกี่ยวกับการส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการสร้างเครือข่าย การระดมสมองออกแบบกิจกรรม และการพัฒนาต่อยอดกิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะ ในแผนปฏิบัติงานประจำปี เพื่อให้เกิดความภาคภูมิใจของคนในชุมชน ให้คนในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของชุมชน และก่อให้เกิดพื้นที่ในการเรียนรู้ภายในชุมชน

2. ข้อเสนอแนะในการนำผลการวิจัยไปใช้

การพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนครจังหวัดขอนแก่น มีส่วนช่วยให้คนภายในชุมชนเกิดความภาคภูมิใจในประวัติศาสตร์ ศิลปวัฒนธรรมของตน ดังนั้น เทศบาลนครขอนแก่นควรจัดโครงการ/กิจกรรม เพื่อส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพัฒนาการเรียนรู้ของชุมชน ในกิจกรรมการเรียนรู้อื่นๆ เพื่อให้เกิดความมั่นคง มั่งคั่ง และยั่งยืน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

รูปแบบการเรียนรู้ของวัดและชุมชนรอบบึงแก่นนคร จังหวัดขอนแก่น สามารถทำได้โดยการพิจารณาองค์ประกอบหลายด้านที่มีผลต่อกระบวนการเรียนรู้ ทั้งในด้านการศึกษา การอนุรักษ์วัฒนธรรม และการพัฒนาชุมชน โดยสามารถแบ่งเป็น 4 ด้าน ได้แก่ ด้านที่ 1 การใช้วัดเป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ ด้านที่ 2 การถ่ายทอดความรู้จากผู้สูงอายุและพระสงฆ์ ด้านที่ 3 การร่วมกิจกรรมของชุมชน และด้านที่ 4 การใช้เทคโนโลยีในการเรียนรู้ แนวทางการพัฒนาการเรียนรู้บนพื้นที่สาธารณะของวัดและชุมชนบริเวณรอบบึงแก่นนครจังหวัดขอนแก่น ประกอบด้วย 1) การมีเครือข่ายการเรียนรู้/ความร่วมมือจากผู้มีส่วนเกี่ยวข้อง

2) การระดมสมองออกแบบกิจกรรม 3) การพัฒนากิจกรรมบนพื้นที่สาธารณะ ผลการประเมินประสิทธิภาพ ประสิทธิผล และคุณค่า ของกิจกรรมการเรียนรู้ของวัดและชุมชนบนพื้นที่สาธารณะภายใต้กิจกรรมอัญเชิญ พระศรีสัตนาคนหุต (หลวงพ่อบุญเหลือ) โดยภาพรวม ในระดับมากที่สุด คิดเป็นร้อยละ 96.86 ดังภาพที่ 4

ภาพที่ 4 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

นันทินันท์ สมคิด และพระสุธีรัตนบัณฑิต. (2562). แนวทางการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ในเขตพื้นที่จังหวัด จันทบุรี. *วารสารมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย*, 6(ฉบับพิเศษ), 318-333.

พีรตร แก้วลาย และทิพย์สุดา จันทน์แจ่มหล้า. (2561). สภาพแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้สาธารณะรูปแบบใหม่: การเปลี่ยนกระบวนทัศน์ของการเรียนรู้และผลกระทบที่มีต่อรายละเอียดโครงการ ที่ว่าง และ สถาปัตยกรรมศูนย์ความรู้ร่วมสมัย. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies*, 15(2), 135-152. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/jars/article/view/167939/120949>

- พริยา บุญประสงค์. (2562). อัตลักษณ์ของถิ่นที่อยู่ในกระบวนการเปลี่ยนแปลงการใช้สอยของอาคารเก่าในเขตเมืองเก่า. *Journal of Architectural/Planning Research and Studies*, 16(2), 31-48.
<https://doi.org/10.56261/jars.v16i2.175256>
- วิทยา ทองดี, สุรพล พรหมกุล, สุธิพงษ์ สวัสดิ์ท่า, สมควร นามสีฐาน และพันทิwa ทับภูมิ. (2564). รูปแบบการพัฒนาชุมชนสร้างสรรค์ด้วยกระบวนการทางเทคโนโลยี สิ่งแวดล้อม สุขภาวะ ศิลปะ และการออกแบบเมืองขอนแก่น. *วารสารบัณฑิตศึกษามหาจุฬาลงกรณ์*, 8(3), 259-276.
- สำนักงานเลขาธิการคุรุสภา. (2560). *แผนการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ. 2560-2579*. กรุงเทพฯ: พริกหวานกราฟฟิค.
- Office of Knowledge Management and Development. (2017). *The 20-year strategic integration of museum and learning center plan (2019-2039)*. Bangkok: Office of Knowledge Management and Development.

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิต
ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพ
ในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่*

Participatory Management for Restructuring Feed Corn
Production to Reduce Burning and Enhance Efficiency
in Mae Chaem District, Chiang Mai Province

พงศกร กาวิชัย, เกศสุดา สิทธิสันติกุล, สุริยจรัส เตชะตันมีนสกุล, อภินันท์ สุวรรณรักษ์, กริช สุริยะชัยพันธ์¹,
ลัทธิชัย ธรรมชน², อานนท์ ยอดญาติไทย, ยุทธชัย ทวีปการพงษ์ และณัฐพัชร วงศ์ชัยพาณิชย์³

Pongsakorn Kawichai, Katesuda Sitthisuntikul, Suriyajas Techatunminasakul,
Aphinun Suvamaraksha, Sittichai Thummakun, Krit Suriyachaipun, Arnon Yodyadthai,

Yuttachai Theepkanpong and Natthaphat Wongchaipanit

มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ประเทศไทย¹

มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลล้านนา, ประเทศไทย²

สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง (องค์การมหาชน), ประเทศไทย³

Maejo University, Thailand

Rajamangala University of Technology Lanna, Thailand

Highland Research and Development Institute (Public Organization), Thailand

Corresponding Author, E-mail: foon27@hotmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) วิเคราะห์การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ และ 2) ศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ โดยวิธีการดำเนินการวิจัยเป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยเก็บข้อมูลเชิงปริมาณเป็นหลักและเชิงคุณภาพเป็นรอง กลุ่มผู้ให้ข้อมูลทั้งหมด 462 คน ประกอบด้วย 1) กลุ่มตัวอย่าง

*ได้รับบทความ: 15 กันยายน 2568; แก้ไขบทความ: 9 ธันวาคม 2568; ตอรับตีพิมพ์: 6 มกราคม 2569

Received: September 15, 2025; Revised: December 9, 2025; Accepted: January 6, 2026

เกษตรกร 362 คน 2) ผู้มีส่วนกำหนดนโยบาย 30 คน ผู้นำชุมชน 30 คน 3) กลุ่มผู้นำเกษตรกร 10 คน 4) ผู้ประกอบการ 10 คน 5) นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ 10 คน และ 6) ภาคประชาสังคม 10 คน เครื่องมือที่ใช้ ได้แก่ แบบสอบถาม การสัมภาษณ์เชิงลึก การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ วิเคราะห์ข้อมูลด้วยสถิติเชิงพรรณนา การวิเคราะห์เนื้อหา และสถิติเชิงอนุมาน

ผลการวิจัยพบว่า

1. การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพ คือ เกษตรกรมีความสนใจต่อการปรับโครงสร้างการผลิตในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.99) โดยต้องการการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.32) ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อความสนใจ ได้แก่ การศึกษา จำนวนสมาชิกครอบครัวที่ช่วยทำการเกษตร และหนี้สิน โดยเกษตรกรที่มีหนี้สินมาก การศึกษาสูง มีพื้นที่เพาะปลูกมาก และเคยร่วมโครงการภาครัฐ จะมีแนวโน้มสนใจปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากกว่า ในทางกลับกันเกษตรกรที่มีรายได้สูงหรือประสบปัญหาตลาด กลับมีความสนใจน้อยกว่า

2. แนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตรเพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพ ประกอบด้วย โครงสร้างการบริหารจัดการ 3 ระดับ คือ ระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และระดับพื้นที่ กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมผ่านการจัดทำแผนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย การเชื่อมโยงกับตัวชี้วัดของหน่วยงาน และการพัฒนาศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ

คำสำคัญ: การจัดการแบบมีส่วนร่วม; การปรับโครงสร้างการผลิต; การลดเผา; พื้นที่สูง

Abstract

The objectives of this study were: 1) to analyze the restructuring of corn production for animal feed to reduce burning practices and increase efficiency in Mae Chaem District, Chiang Mai Province, and 2) to examine participatory management approaches toward restructuring corn production for animal feed to reduce burning and enhance efficiency in Mae Chaem District, Chiang Mai Province. The research employed a mixed-methods design, primarily collecting quantitative data supplemented by qualitative data. A total of 462 informants participated in the study, comprising: 1) 362 farmer samples, 2) 30 policymakers and 30 community leaders, 3) 10 farmer leaders, 4) 10 entrepreneurs, 5) 10 academics and experts, and 6) 10 civil society representatives. Research instruments included questionnaires, in-depth interviews, focus group discussions, and observations.

Data were analyzed using descriptive statistics, content analysis, and inferential statistics.

The findings revealed that:

1. Regarding the restructuring of corn production for animal feed to reduce burning and increase efficiency, farmers demonstrated a high level of interest in production restructuring (mean = 3.99), with government financial support identified as their primary need (mean = 4.32). Factors influencing their interest included educational level, number of family members assisting in agricultural activities, and debt burden. The analysis indicated that farmers with higher debt levels, higher educational attainment, larger cultivation areas, and prior participation in government programs showed greater propensity toward corn production restructuring. Conversely, farmers with higher income levels or those experiencing market-related challenges exhibited lower interest.

2. The participatory management approach for restructuring agricultural production to reduce burning and enhance efficiency consisted of a three-tier management structure: policy level, operational level, and area level. The strategy for fostering participation involved stakeholder mapping, alignment with organizational performance indicators, and the development of an integrated central data hub to support decision-making processes.

Keywords: Participatory Management; Agricultural Production Restructuring; Reduce Burning; highland areas

1. บทนำ

เนื่องจากปัญหาการเผาในภาคเกษตรและหมอกควันในพื้นที่ภาคเหนือของประเทศไทยเป็นปัญหาสำคัญที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพประชาชน สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจอย่างกว้างขวาง โดยเฉพาะในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่เป็นพื้นที่ที่มีความสำคัญทางเศรษฐกิจการเกษตรและมีความอุดมสมบูรณ์ทางทรัพยากรธรรมชาติ ครอบคลุมพื้นที่ประมาณ 1.7 ล้านไร่ โดยส่วนใหญ่กว่าร้อยละ 98 อยู่ในเขตป่าสงวนแห่งชาติ ป่าอนุรักษ์ และเขตอุทยานแห่งชาติ ขณะที่พื้นที่ที่มีเอกสารสิทธิ์เพียงร้อยละ 1.4 หรือประมาณ 23,815 ไร่ ซึ่งสร้างความท้าทายด้านสิทธิในที่ดินทำกินแก่เกษตรกรในพื้นที่ โดยข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชเศรษฐกิจหลักที่สำคัญของอำเภอแม่แจ่ม โดยจากข้อมูลพบว่า ในจังหวัดเชียงใหม่มีพื้นที่เพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ประมาณ 136,401 ไร่ ให้ผลผลิตรวม 205,191 ตัน ผลผลิตเฉลี่ยต่อไร่ 720 กิโลกรัม และอำเภอแม่แจ่มเป็นพื้นที่ที่มีการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์มากที่สุดในจังหวัด โดยมีเกษตรกรขึ้นทะเบียนเพาะปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์กว่า 8,908 ครัวเรือน ทั้งนี้ลักษณะการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ในอำเภอแม่แจ่ม

มีความแตกต่างกันตามลักษณะภูมิประเทศ (สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่, 2567)

ทั้งนี้ปัญหาการเผาในภาคเกษตรเป็นปัญหาสำคัญที่เกิดขึ้นในพื้นที่อำเภอแม่แจ่มและอำเภอใกล้เคียง โดยการเผาเกิดขึ้นทั้งเพื่อเตรียมพื้นที่เพาะปลูกและเพื่อกำจัดเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรหลังการเก็บเกี่ยว โดยเฉพาะในการปลูกข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ ซึ่งมีการเผาเพื่อเตรียมพื้นที่สำหรับการปลูกในรอบถัดไป ปัญหาการเผามีความรุนแรงมากในช่วงฤดูแล้ง จากรายงานสรุปสถานการณ์ไฟฟ้าและหมอกควันด้วยเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศปี 2567 อำเภอแม่แจ่มมีจุดความร้อนสูงถึง 228,115 จุดมากที่สุดในจังหวัดเชียงใหม่ (สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ, 2567) สาเหตุหลักของการเผาในภาคเกษตร ได้แก่ ปัจจัยทางเศรษฐกิจ (การเผามีต้นทุนต่ำและรวดเร็ว) ระบบการผลิตพืชเชิงเดี่ยว (ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์) ลักษณะภูมิประเทศ (พื้นที่ลาดชัน) การขาดทางเลือกและเทคโนโลยีที่เหมาะสม ประเพณีและความเชื่อ และกลไกตลาดและนโยบายที่ส่งเสริมการปลูกพืชเชิงเดี่ยว (ธีรพงศ์ บริรักษ์, 2562) การเผาในภาคเกษตรก่อให้เกิดผลกระทบหลายด้าน ทั้งผลกระทบต่อคุณภาพอากาศและสุขภาพ ทั้งการสูญเสียความอุดมสมบูรณ์ของดิน การสูญเสียความหลากหลายทางชีวภาพ และการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ รวมทั้งผลกระทบทางเศรษฐกิจและสังคม ทั้งผลกระทบต่อการท่องเที่ยว ค่าใช้จ่ายด้านสุขภาพ ผลผลิตทางการเกษตรที่ลดลง และความขัดแย้งในสังคม (Muhammad Isa Abdurrahman, Sukalpaa Chaki and Gaurav Saini, 2020)

ที่ผ่านมาได้มีความพยายามในการแก้ไขปัญหาการเผาในภาคเกษตรและปัญหาหมอกควันในพื้นที่อำเภอแม่แจ่มทั้งมาตรการทางกฎหมายและการบังคับใช้ (การประกาศห้ามเผา การตั้งจุดตรวจและลาดตระเวน การใช้เทคโนโลยีในการเฝ้าระวัง) การส่งเสริมทางเลือกและเทคโนโลยีการเกษตร (การส่งเสริมเกษตรปลอดการเผา การส่งเสริมการปลูกพืชทางเลือก การส่งเสริมการแปรรูปและเพิ่มมูลค่า) และการจัดการไฟฟ้าและการเผาในที่โล่ง (การจัดตั้งเครือข่ายและอาสาสมัคร การทำแนวกันไฟ การเผาตามกำหนดการ) (สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่, 2568) อย่างไรก็ตาม มาตรการเหล่านี้ยังมีข้อจำกัดหลายประการ เช่น การขาดการบูรณาการระหว่างหน่วยงาน การขาดความต่อเนื่องของโครงการ การขาดการมีส่วนร่วมของชุมชน และการไม่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการของพื้นที่ การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม (Participatory Management) เป็นแนวคิดสำคัญในการแก้ไขปัญหาที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วนโดยเน้นการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกฝ่ายในการวางแผน ตัดสินใจ ดำเนินการ ติดตาม ประเมินผล และรับผลประโยชน์ร่วมกัน (นิพนธ์ พัวพงศกร, สุทธิภัทร ราชคม และกำพล ปั่นตะกั่ว, 2567) หลักการสำคัญของการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วม ได้แก่ การเสริมพลังชุมชน การเรียนรู้ร่วมกัน การตัดสินใจร่วมกัน ความรับผิดชอบร่วมกัน และการบูรณาการความรู้และภูมิปัญญา การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหาการเผาในภาคเกษตรและการปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตรสามารถดำเนินการได้หลายรูปแบบ เช่น การจัดตั้งคณะกรรมการร่วม การจัดทำแผนชุมชน การจัดทำข้อตกลง

ร่วมการจัดตั้งกลุ่มและเครือข่าย และการสร้างกลไกการสื่อสารและการจัดการความขัดแย้ง (แสงดาว กองใจ และคณะ, 2565, หน้า 387-397) การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวคิดที่ได้รับการพัฒนา และประยุกต์ใช้อย่างแพร่หลายในระดับสากล (Reed, 2008, pp. 2417-2431) ที่แสดงให้เห็นว่าการมีส่วนร่วมของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการจัดการทรัพยากรธรรมชาติอย่างยั่งยืน ที่เน้นความสำคัญของการเรียนรู้ร่วมกันและการปรับตัวในบริบทของการจัดการแบบมีส่วนร่วม นอกจากนี้ แนวคิดการจัดการแบบพหุระดับ (Multi-level Governance) ยังเป็นกรอบแนวคิดที่สำคัญ ในการทำความเข้าใจการประสานงานระหว่างระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และระดับพื้นที่ (Hooghe, & Marks, 2001)

ดังนั้น ความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งในการแก้ไขปัญหาการเผาในภาคเกษตรและการปรับ โครงสร้างการผลิตการเกษตรที่ซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับหลายภาคส่วน การวิจัยและพัฒนากิจการ บริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมจะช่วยค้นหาและพัฒนาทางเลือกที่เหมาะสม พัฒนากลไกการมีส่วนร่วมที่มี ประสิทธิภาพ และพัฒนาระบบการผลิตที่ยั่งยืน ซึ่งจะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาการเผาในภาคเกษตรและ การปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตรที่ยั่งยืนและเป็นธรรม รวมทั้งการพัฒนาที่สมดุลระหว่างเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมในระดับพื้นที่ต่อไป

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อวิเคราะห์การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพ ในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่
2. เพื่อศึกษาแนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพด เลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยแบบผสมผสาน โดยเน้นการเก็บรวบรวมข้อมูลเชิงปริมาณเป็นหลัก และเชิงคุณภาพเป็นรอง รวมถึงในความสัมพันธ์กับการวิจัยที่แบบมีส่วนร่วม โดยสามารถแบ่งกระบวนการ และวิธีการดำเนินการวิจัย (สุภาพค์ จันทวนิช, 2557)

1. การวิจัยเชิงคุณภาพ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญทั้งหมด 100 คน โดยแบ่งออกเป็น 6 กลุ่มหลัก ได้แก่ กลุ่ม 1 คือ ผู้มีบทบาทกำหนดนโยบาย ข้าราชการ และเจ้าหน้าที่ท้องถิ่น จำนวน 30 คน (เจ้าหน้าที่อำเภอ 10 คน ท้องถิ่น 18 คน และเจ้าหน้าที่จังหวัด 2 คน) กลุ่ม 2 คือ ตัวแทนผู้นำชุมชน จำนวน 30 คน กลุ่ม 3 คือ ผู้นำเกษตรกร จำนวน 10 คน กลุ่ม 4 คือ ตัวแทนผู้ประกอบการในพื้นที่ จำนวน 10 คน กลุ่ม 5 คือ นักวิชาการ/ผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 10 คน และกลุ่ม 6 คือ ตัวแทนองค์กรภายนอกชุมชน จำนวน 10 คน

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญได้รับการคัดเลือกโดยใช้วิธีการเลือกแบบเฉพาะเจาะจงโดยพิจารณาจากบทบาท ความรู้ ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ ซึ่งการเก็บข้อมูลใช้เครื่องมือ 3 ประเภท ได้แก่ การสัมภาษณ์ การสนทนากลุ่ม และการสังเกตการณ์ ทั้งนี้การตรวจสอบคุณภาพข้อมูลเชิงคุณภาพเน้นหลักของการตรวจสอบแบบสามเส้า โดยวิเคราะห์ข้อมูลเชิงเนื้อหาและการวิเคราะห์แบบอุปนัย

2. การวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัย คือ ครั้วเรือนเกษตรกรผู้ผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ จำนวนทั้งสิ้น 3,720 ครั้วเรือนจาก 20 หมู่บ้านใน 7 ตำบล ซึ่งได้กลุ่มตัวอย่างจำนวน 362 ครั้วเรือน การสุ่มกลุ่มตัวอย่างใช้วิธีการสุ่มตัวอย่างตามสัดส่วนของประชากรและกระจายสัดส่วนตามจำนวนหมู่บ้าน ในแต่ละตำบล โดยต้องเป็นเกษตรกรที่ปลูกพืชหลักข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และเป็นเสาหลักครอบครัว (ครอบครัวละ 1 คน) เครื่องมือที่ใช้ในการเก็บข้อมูลเชิงปริมาณใช้แบบสอบถามที่ผ่านการตรวจสอบความตรงเชิงเนื้อหาและผ่านการทดสอบความเชื่อมั่น ซึ่งการวิเคราะห์ข้อมูลเชิงปริมาณใช้สถิติเชิงพรรณนาและสถิติเชิงอนุมาน

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ฯ สามารถแบ่งผลการศึกษออกเป็น 2 ประเด็นหลัก ได้แก่

1. การวิเคราะห์การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ พบว่า เกษตรกร มีลักษณะทางประชากรศาสตร์และสภาพเศรษฐกิจสังคมที่มีผลต่อการตัดสินใจปรับเปลี่ยนการผลิตอย่างชัดเจน เกษตรกรส่วนใหญ่เป็นเพศชาย ร้อยละ 58.84 มีอายุเฉลี่ย 45.17 ปี โดยส่วนใหญ่อยู่ในช่วงอายุ 41-50 ปี ซึ่งเป็นวัยกลางคนที่มีประสบการณ์การทำเกษตรมาพอสมควร อย่างไรก็ตาม เกษตรกรรุ่นใหม่ที่มีอายุต่ำกว่า 30 ปีมีเพียงร้อยละ 8.56 เท่านั้น แสดงถึงการขาดแคลนแรงงานรุ่นใหม่ที่มีอาจส่งผลกระทบต่อความยั่งยืนของภาคการเกษตรในอนาคต ด้านการศึกษา พบว่าเกษตรกรร้อยละ 64.09 มีการศึกษาต่ำกว่าระดับมัธยมศึกษาปีที่ 6 ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญในการรับรู้และนำเทคโนโลยีหรือนวัตกรรมใหม่มาปรับใช้ ขณะที่สถานะทางเศรษฐกิจของเกษตรกรอยู่ในภาวะที่น่าเป็นห่วง โดยเกษตรกรร้อยละ 50.28 มีรายได้ต่ำกว่า 5,000 บาทต่อเดือน และที่สำคัญ คือ เกษตรกร ร้อยละ 83.15 มีภาระหนี้สิน โดยหนี้สินส่วนใหญ่เป็นหนี้จากการลงทุนทางการเกษตรร้อยละ 74.59 สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาการขาดทุนหรือผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนในระบบการผลิตปัจจุบัน นอกจากนี้ข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เป็นพืชที่มีความเสี่ยงต่อการใช้ไฟสูงที่สุด ร้อยละ 96.41 เนื่องจากลักษณะทางกายภาพของพืชที่หลังการเก็บเกี่ยวจะมีเศษซากลำต้นและใบแห้งจำนวนมาก ประกอบกับพื้นที่ปลูกส่วนใหญ่เป็นพื้นที่ลาดชันบนที่สูง ทำให้การจัดการเศษซากพืชด้วยวิธีอื่นนอกจากการเผาเป็นไปได้ยาก

ส่วนระดับความสนใจในการปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตร พบว่าเกษตรกรมีความสนใจต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์และพืชที่เสี่ยงต่อการใช้ไฟอยู่ในระดับมาก โดยมีค่าเฉลี่ย 3.99 สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรมีความตื่นตัวและพร้อมที่จะปรับตัวเพื่อแก้ไขปัญหาในระบบการผลิตแบบเดิม ความสนใจในระดับมากนี้แสดงให้เห็นถึงการตระหนักรู้ของเกษตรกรต่อปัญหาที่เกิดจากการผลิตในรูปแบบปัจจุบัน ทั้งในด้านผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อม สุขภาพอนามัย และความไม่คุ้มค่าในการผลิต เมื่อพิจารณาในรายละเอียด พบว่าเกษตรกรให้ความสนใจสูงสุดต่อการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐ ด้วยค่าเฉลี่ย 4.32 ซึ่งอยู่ในระดับมากที่สุด แสดงให้เห็นว่าเงินทุนเป็นปัจจัยสำคัญที่สุดสำหรับเกษตรกรในการตัดสินใจปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต เนื่องจากการลงทุนในระบบการผลิตรูปแบบใหม่ต้องใช้เงินทุนสูงในช่วงเริ่มต้น ไม่ว่าจะเป็นการปรับพื้นที่ การจัดหาพันธุ์พืชใหม่ หรือการลงทุนในเทคโนโลยีและระบบน้ำ รองลงมาคือความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้และเทคโนโลยีจากภาครัฐ ด้วยค่าเฉลี่ย 4.18 อยู่ในระดับมาก สะท้อนให้เห็นว่าเกษตรกรตระหนักดีว่าการเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดใหม่หรือใช้ระบบการผลิตแบบใหม่จำเป็นต้องอาศัยความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสม และประเด็นที่เกษตรกรให้ความสนใจ คือการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง ด้วยค่าเฉลี่ย 4.10 แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรตระหนักถึงความสำคัญของการรวมกลุ่มเพื่อสร้างอำนาจต่อรองทั้งในด้านการจัดหาปัจจัยการผลิตและการจำหน่ายผลผลิต รวมถึงการแลกเปลี่ยนความรู้และประสบการณ์ซึ่งกันและกัน ตามลำดับ

ตารางที่ 1 ประเมินความสนใจต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ประเด็น	$\bar{X}$	S.D.	แปลผล
1. ความเป็นไปได้ในการปรับเปลี่ยนไปปลูกพืชชนิดอื่นทดแทนข้าวโพดเลี้ยงสัตว์	3.96	0.877	มาก
2. ความสนใจในการทำเกษตรแบบผสมผสาน	4.03	0.858	มาก
3. ความสนใจในการทำเกษตรอินทรีย์	3.65	0.878	มาก
4. ความสนใจในการใช้เทคโนโลยีการเกษตรสมัยใหม่	3.91	0.881	มาก
5. ความต้องการการสนับสนุนด้านความรู้และเทคโนโลยีจากภาครัฐ	4.18	0.805	มาก
6. ความต้องการการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐ	4.32	0.775	มากที่สุด
7. ความสนใจในการรวมกลุ่มเกษตรกรเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง	4.10	0.811	มาก
8. ความสนใจในการพัฒนาผลิตภัณฑ์แปรรูปจากผลผลิตทางการเกษตร	4.02	0.837	มาก
9. ความสนใจในการทำการตลาดออนไลน์สำหรับผลผลิตทางการเกษตร	3.79	0.875	มาก
10. ความพร้อมในการปรับตัวตามนโยบายการตลาดการเผาในพื้นที่เกษตร	3.93	0.915	มาก
(n = 362)	3.99	0.618	มาก

ทั้งนี้ปัจจัยที่ส่งผลต่อความสนใจในการปรับโครงสร้างการผลิตการเกษตร พบว่า มีปัจจัยสำคัญหลายประการที่ส่งผลต่อความสนใจของเกษตรกรในการปรับโครงสร้างการผลิต ซึ่งสามารถแบ่งออกเป็นปัจจัยที่มีผลเชิงบวกและปัจจัยที่มีผลเชิงลบ รายละเอียดดังต่อไปนี้

1.1 ปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกต่อความสนใจในการปรับโครงสร้างการผลิต ได้แก่ ระดับการศึกษาของเกษตรกร โดยเกษตรกรที่มีการศึกษาสูงกว่าจะมีแนวโน้มที่จะมีทัศนคติที่ดีต่อการปรับปรุงการผลิตมากกว่า เนื่องจากผู้ที่มีการศึกษาสูงมักจะมีความเข้าใจในประโยชน์ของการปรับปรุงและมีทักษะในการประเมินข้อมูลเชิงเทคนิคได้ดีกว่า ที่น่าสนใจคือหนี้สินกลับเป็นปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงบวกสูงสุดต่อความสนใจในการปรับปรุงการผลิต ซึ่งบ่งชี้ว่าเกษตรกรที่มีภาระหนี้สินมีแรงจูงใจสูงในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิต เพื่อให้สามารถสร้างรายได้และชำระหนี้ได้ นอกจากนี้จำนวนสมาชิกครอบครัวที่ช่วยทำการเกษตรและพื้นที่การปลูกข้าวโพดก็มีผลเชิงบวกต่อทัศนคติการปรับเปลี่ยน สะท้อนให้เห็นถึงความสำคัญของความพร้อมในด้านแรงงานและขนาดการลงทุน เกษตรกรที่มีแรงงานในครอบครัวเพียงพอและพื้นที่เพาะปลูกที่เหมาะสมมักจะมี信心ในการทดลองใช้เทคโนโลยีหรือวิธีการใหม่มากกว่า

1.2 ปัจจัยที่มีอิทธิพลเชิงลบต่อความสนใจในการปรับเปลี่ยนการผลิต ซึ่งอาจเป็นเพราะเกษตรกรที่มีรายได้สูงรู้สึกว่าจะไม่จำเป็นต้องเปลี่ยนแปลงวิธีการที่ให้ผลตอบแทนที่ดีอยู่แล้ว หรืออาจมีความเสี่ยงน้อยกว่าในการรักษาวิธีการผลิตเดิม ขณะเดียวกัน สภาพตลาดก็แสดงผลเชิงลบต่อความสนใจในการปรับเปลี่ยนการผลิต ซึ่งอาจหมายความว่าเมื่อสภาพตลาดดี เกษตรกรอาจไม่เห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต หรืออีกแง่หนึ่งคือความไม่แน่นอนของตลาดทำให้เกษตรกรไม่กล้าลงทุนในการปรับเปลี่ยนการผลิตใหม่ที่อาจมีความเสี่ยงและต้องการระยะเวลาในการปรับตัว

ตารางที่ 2 ปัจจัยที่มีผลต่อความสนใจการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม			
	B	Beta	t	Sig.
เพศ	-0.055	-0.044	-0.881	0.379
อายุ	0.005	0.080	1.364	0.173
การศึกษา	0.221	0.163	2.966	0.003
รายได้	-0.456	-0.201	-3.816	0.000
ประสบการณ์	-0.140	-0.113	-1.909	0.057
จำนวนสมาชิกที่ช่วยทำการเกษตร	0.072	0.110	2.200	0.028

ตัวแปรอิสระ	ตัวแปรตาม			
	B	Beta	t	Sig.
พื้นที่การปลูกข้าวโพด	0.180	0.110	2.221	0.027
หนี้สิน	0.433	0.222	4.317	0.000
ตลาด	-0.014	-0.174	-3.391	0.001
การเข้าร่วมโครงการรัฐ	0.160	0.107	2.153	0.032
ค่าคงที่	3.354		15.614	0.000
$R^2 = 0.207 (20.70\%)$		$F = 9.145$		$\text{Sig. of } F < .001$

2. แนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ จากการวิเคราะห์ระดับความสนใจและปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการตัดสินใจข้างต้น สามารถกำหนดแนวทางการปรับโครงสร้างการผลิต การเกษตรที่เหมาะสมกับบริบทของพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม ประกอบด้วย ประการแรก การปรับโครงสร้าง การผลิตควรเริ่มต้นจากกลุ่มเกษตรกรที่มีแรงจูงใจสูง ซึ่งจากการวิเคราะห์พบว่าเป็นกลุ่มที่มีหนี้สิน มีการศึกษาค่อนข้างสูง มีพื้นที่เพาะปลูกพอสมควร และเคยเข้าร่วมโครงการภาครัฐมาก่อน กลุ่มนี้มีความพร้อมทั้งด้านความรู้ ทักษะ และแรงจูงใจในการเปลี่ยนแปลง โดยแรงจูงใจหลักมาจากความจำเป็นในการเพิ่ม ประสิทธิภาพและลดต้นทุนการผลิตเพื่อแก้ปัญหาหนี้สิน การมุ่งเป้าไปที่กลุ่มนี้ในระยะแรกจะช่วยให้เกิด ตัวอย่างความสำเร็จที่สามารถนำไปสู่การขยายผลได้อย่างมีประสิทธิภาพ ประการที่สอง รูปแบบการ สนับสนุนควรให้ความสำคัญกับเงินทุนเป็นอันดับแรก เนื่องจากเกษตรกรให้ความสนใจสูงสุดต่อปัจจัยนี้ การสนับสนุนทางการเงินควรมีความยืดหยุ่น เช่น แห่เงินกู้ดอกเบี้ยต่ำ เงินอุดหนุนสำหรับการลงทุนเริ่ม ต้น หรือการรับประกันรายได้ในช่วงเปลี่ยนผ่าน เพื่อลดความเสี่ยงทางการเงินที่เกษตรกรต้องเผชิญ ควบคู่ ไปกับการสนับสนุนด้านความรู้และเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับระดับการศึกษาและทักษะของเกษตรกร โดยเน้นการถ่ายทอดเทคโนโลยีแบบเรียนรู้จากการปฏิบัติ มีแปลงสาธิตในพื้นที่จริง และมีการติดตามให้ คำแนะนำอย่างต่อเนื่อง ประการที่สาม การปรับโครงสร้างการผลิตควรส่งเสริมการรวมกลุ่มของเกษตรกร เพื่อสร้างอำนาจต่อรองและความเข้มแข็งของชุมชน การรวมกลุ่มไม่เพียงแต่ช่วยในการจัดหาปัจจัยการ ผลิตและการตลาดเท่านั้น แต่ยังเป็นกลไกในการแลกเปลี่ยนความรู้ ประสบการณ์ และการสนับสนุน ซึ่งกันและกัน ซึ่งจะช่วยลดความเสี่ยงและสร้างความมั่นใจให้แก่เกษตรกรในการปรับเปลี่ยน กลุ่มเกษตรกร ควรได้รับการเสริมสร้างศักยภาพในการบริหารจัดการ การวางแผนการผลิต และการเข้าถึงตลาด ประการ ที่สี่ การปรับโครงสร้างการผลิตควรคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทในพื้นที่ โดยเฉพาะลักษณะภูมิประเทศ

ที่เป็นพื้นที่ลาดชันบนที่สูง ซึ่งเป็นข้อจำกัดสำคัญในการจัดการเศษซากพืชด้วยวิธีอื่นนอกจากการเผา แนวทางการปรับโครงสร้างควรเสนอทางเลือกที่เหมาะสมกับสภาพพื้นที่ เช่น การปลูกพืชที่มีเศษซากน้อย การใช้เทคนิคการจัดการเศษซากที่เหมาะสมกับพื้นที่ลาดชัน การส่งเสริมระบบเกษตรผสมผสาน หรือการปลูกพืชยืนต้นที่ช่วยอนุรักษ์ดินและน้ำ พร้อมทั้งสร้างรายได้ระยะยาว และประการสุดท้าย การปรับโครงสร้างการผลิตควรมีกลไกการสนับสนุนด้านตลาดที่ชัดเจน เนื่องจากพบว่าสภาพตลาดมีผลเชิงลบต่อความสนใจในการปรับเปลี่ยน แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรต้องการความมั่นใจในเรื่องช่องทางการจำหน่าย และราคาที่เป็นธรรม การสร้างตลาดรองรับผลผลิตใหม่ การเชื่อมโยงกับผู้ประกอบการและผู้บริโภค และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ที่มีมูลค่าเพิ่มจึงเป็นส่วนสำคัญของการปรับโครงสร้างการผลิตที่ยั่งยืน โดยมีกลไกการมีส่วนร่วมของทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ยั่งยืนและเป็นรูปธรรม ดังต่อไปนี้

2.1 โครงสร้างการบริหารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมของทุกระดับ/หน่วยงาน/ชุมชน แบ่งเป็น 3 ระดับ ดังนี้ 1) ระดับนโยบาย คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการการพัฒนาอย่างยั่งยืน คณะกรรมการชุดนี้มีบทบาทเป็นกลไกขับเคลื่อนระดับสูง โดยมีผู้ว่าราชการจังหวัดเชียงใหม่เป็นประธาน และมีองค์ประกอบจากผู้แทนหน่วยงานระดับนโยบายต่างๆ เช่น หัวหน้าส่วนราชการระดับจังหวัด ผู้อำนวยการสถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง และผู้แทนจากภาคเอกชน เป็นต้น คณะกรรมการมีการประชุมทุกไตรมาส เพื่อกำหนดทิศทางการพัฒนา จัดสรรทรัพยากร ติดตามความก้าวหน้า และแก้ไขปัญหาเชิงนโยบายที่เกินขอบเขตอำนาจของหน่วยงานใดหน่วยงานหนึ่ง ความสำคัญของคณะกรรมการนี้คือการสร้างการบูรณาการงบประมาณและทรัพยากรอย่างเป็นรูปธรรม ผ่านการจัดทำแผนงบประมาณบูรณาการประจำปี ที่ปรับให้สอดคล้องกันระหว่างหน่วยงาน “การได้รับการสนับสนุนจากผู้ว่าราชการจังหวัดและมีความเข้าใจปัญหาเชิงพื้นที่ทำให้โครงการต่างๆ มีมือประสานและได้รับความร่วมมือจากทุกหน่วยงานในระดับจังหวัด” (เจ้าหน้าที่หน่วยงานราชในพื้นที่, การสัมภาษณ์, 24 กรกฎาคม 2568) 2) ระดับปฏิบัติการ คณะทำงานเฉพาะประเด็น การทำงานระดับปฏิบัติการดำเนินการผ่านคณะทำงานย่อยที่ตั้งขึ้นตามประเด็นปัญหาหรือโอกาสในการพัฒนา เช่น คณะทำงานบริหารจัดการพื้นที่อำเภอแม่แจ่มแบบบูรณาการ ที่รวมผู้แทนจากอำเภอ สถาบันวิจัยและพัฒนาพื้นที่สูง องค์การบริหารส่วนตำบล เกษตรอำเภอ สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน (เครือข่ายวิสาหกิจชุมชน เช่น ไร่ล้าทำ ร้านโอ๊กะจู) และภาคประชาสังคม (มูลนิธิพัฒนาที่ยั่งยืน มูลนิธิไทยรักษ์ป่า และกลุ่มฮักแม่แจ่ม) คณะทำงานมีการประชุมสม่ำเสมอและมีการกำหนดตัวชี้วัดความสำเร็จร่วมกัน ซึ่งสร้างความรับผิดชอบร่วมและความเป็นเจ้าของผลลัพธ์ร่วมกัน “การขับเคลื่อนของคณะทำงานระดับอำเภอ หรือระดับตำบลมีความสำคัญต่อการแบ่งปันข้อมูล การวางแผนร่วมของทุกภาคส่วน ทั้งเอกชน ท้องถิ่น อำเภอ หรือภาคประชาสังคมต่างๆ จะทำให้การทำงานเป็นก้อนเป็นเนื้อเดียวกัน พูดภาษาและเข้าใจต่อกันจากข้อมูล ข้อเท็จจริง” (ภาคประชาสังคมในพื้นที่, การสัมภาษณ์, 2 สิงหาคม 2568) และ 3) ระดับพื้นที่ เครือข่ายชุมชนและกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ ระดับพื้นที่เป็นการทำงานร่วมกับชุมชน

และกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์โดยตรง เช่น กลุ่มเกษตรกร หรือกลุ่มวิสาหกิจชุมชน ผู้นำชุมชน (ผู้ใหญ่บ้าน) สมาชิกท้องถิ่น เป็นต้น ซึ่งเป็นผู้มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงในการพัฒนา โครงสร้างการทำงานในระดับนี้มักเป็นการสร้างเครือข่ายความร่วมมือที่มีความยืดหยุ่น มีการเชื่อมโยงกับคณะทำงานระดับปฏิบัติการผ่านตัวแทนที่ได้รับการคัดเลือก ทำให้เกิดการไหลเวียนของข้อมูลและความต้องการจากระดับพื้นที่ขึ้นสู่การตัดสินใจได้ “เครือข่ายพวกเรา (ท้องถิ่น ท้องที่) ร่วมแรงรวมใจในเต็มที่ พยายามประสานข้ามบ้าน ตำบล บางชุมชน ก็มีกลุ่มเกษตรกรที่แชร์ผลผลิตร่วมกัน ที่ประสานกับเจ้าหน้าที่รัฐ หรือภาควิชาการเข้ามาเป็นกระตุกให้ชุมชนปรับเปลี่ยนโครงสร้างการผลิตที่สามารถเลือกได้หลากหลาย” (ผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่, การสัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2568)

2.2 กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมอย่างมีประสิทธิภาพ ดังนี้ 1) การจัดทำแผนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stakeholder Mapping) การสร้างการมีส่วนร่วมที่มีประสิทธิภาพเริ่มต้นจากการเข้าใจว่าใครคือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่เกี่ยวข้อง อำเภอมะเข่ได้ดำเนินการวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียอย่างละเอียด โดยแบ่งออกเป็น 4 กลุ่มหลัก ได้แก่ (1) หน่วยงานภาครัฐ (2) องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (3) สถาบันการศึกษาและองค์กรวิจัย และ (4) ภาคเอกชนและประชาสังคม การวิเคราะห์ไม่ได้หยุดเพียงการระบุตัวผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย แต่ยังรวมถึงการวิเคราะห์บทบาทและอำนาจหน้าที่ ความสนใจและแรงจูงใจทรัพยากรและความเชี่ยวชาญ รวมถึงความสัมพันธ์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียกลุ่มต่างๆ 2) การวิเคราะห์จุดแข็ง ข้อจำกัด และโอกาสของแต่ละหน่วยงาน แต่ละหน่วยงานมีจุดแข็ง ข้อจำกัด และโอกาสที่แตกต่างกัน มีการวิเคราะห์เชิงลึกเพื่อระบุคุณลักษณะเหล่านี้ของแต่ละหน่วยงาน เช่น หน่วยงานบางแห่งอาจมีความเชี่ยวชาญทางวิชาการแต่มีข้อจำกัดด้านงบประมาณ ในขณะที่หน่วยงานอื่นอาจมีงบประมาณแต่ขาดบุคลากรที่เชี่ยวชาญ การวิเคราะห์นี้ช่วยให้สามารถมองเห็นโอกาสในการเสริมจุดแข็งและชดเชยข้อจำกัดระหว่างหน่วยงาน นำไปสู่การทำงานร่วมกันที่เกิดประโยชน์สูงสุด เป็นต้น 3) การพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทุกหน่วยงาน การสร้างผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทุกหน่วยงานเป็นกลยุทธ์สำคัญในการสร้างการมีส่วนร่วมในอำเภอมะเข่ได้มีการจัดหลักสูตรพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงแบบบูรณาการสำหรับเจ้าหน้าที่ระดับปฏิบัติการจากหน่วยงานต่างๆ เพื่อพัฒนาทักษะการทำงานแบบบูรณาการและสร้างเครือข่ายความร่วมมือ ผู้นำการเปลี่ยนแปลงเหล่านี้ทำหน้าที่เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงระหว่างหน่วยงานของตนกับการพัฒนาในพื้นที่ เป็นผู้ส่งเสริมการทำงานแบบบูรณาการภายในหน่วยงาน และเป็นแหล่งความรู้และทักษะที่จำเป็นสำหรับการทำงานแบบมีส่วนร่วม และ 4) ศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการ การรวบรวมข้อมูลจากทุกหน่วยงาน อำเภอมะเข่ได้พัฒนาศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการ (Mae Chaem Integrated Data Center: MIDC) ที่รวบรวมข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ และจัดระบบให้สามารถใช้ประโยชน์ร่วมกันได้ ศูนย์ข้อมูลนี้ประกอบด้วยข้อมูลหลายประเภท เช่น ข้อมูลพื้นฐานของพื้นที่และประชากร ข้อมูลการใช้ประโยชน์ที่ดิน ข้อมูลการผลิตทางการเกษตร ข้อมูลด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ข้อมูลโครงการพัฒนาต่างๆ เป็นต้น

การรวบรวมข้อมูลนี้ทำให้เกิดฐานข้อมูลที่ครอบคลุมและเป็นปัจจุบัน ลดความซ้ำซ้อนในการเก็บข้อมูล และทำให้การวางแผนและตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลเดียวกัน

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์ เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม จังหวัดเชียงใหม่ สามารถอภิปรายผลตามวัตถุประสงค์การวิจัยได้ดังนี้

1. การปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์เพื่อลดการเผาและเพิ่มประสิทธิภาพ ดังนี้

1.1 ลักษณะและบริบทของเกษตรกรในพื้นที่อำเภอแม่แจ่ม เกษตรกรส่วนใหญ่มีลักษณะที่สะท้อนถึงความท้าทายในการปรับโครงสร้างการผลิต ได้แก่ เป็นเพศชายวัยกลางคน (อายุเฉลี่ย 45.17 ปี) มีการศึกษาค่ำ (ร้อยละ 64.09 ต่ำกว่า ม.6) และมีรายได้น้อย (ร้อยละ 50.28 ต่ำกว่า 5,000 บาท/เดือน) โดยเฉพาะการที่เกษตรกรรุ่นใหม่มีเพียงร้อยละ 8.56 สะท้อนถึงปัญหาการขาดแคลนแรงงานรุ่นใหม่ที่จะส่งผลต่อความยั่งยืนของภาคเกษตร ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Rogers (2003) เกี่ยวกับการแพร่กระจายนวัตกรรม (Diffusion of Innovations) ที่ระบุว่าระดับการศึกษาและฐานะทางเศรษฐกิจเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อการยอมรับและนำนวัตกรรมมาใช้ นอกจากนี้ สภาพหนี้สินของเกษตรกร (ร้อยละ 83.15) ส่วนใหญ่เป็นหนี้จากการลงทุนทางการเกษตร (ร้อยละ 74.59) สะท้อนให้เห็นถึงปัญหาผลตอบแทนที่ไม่คุ้มค่ากับการลงทุนในระบบการผลิตปัจจุบัน ซึ่งเป็นแรงผลักดันสำคัญที่ทำให้เกษตรกรมีความจำเป็นต้องปรับเปลี่ยนรูปแบบการผลิต มีสอดคล้องกับการศึกษาของวิวัฒน์ ไหมเสน และมนฤดี มูลคำ (2557, หน้า 244-255) การเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรในบริบทของอนาคตโลก พบว่า ผลกระทบต่อการดำเนินการในภาคเกษตรเป็นอย่างมาก โดยที่การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในภาคการเกษตรนั้นยากที่จะควบคุมการเปลี่ยนแปลงได้

1.2 ความสนใจและความต้องการในการปรับโครงสร้างการผลิต เกษตรกรมีความสนใจต่อการปรับโครงสร้างการผลิตในระดับมาก (ค่าเฉลี่ย 3.99) โดยต้องการการสนับสนุนด้านเงินทุนจากภาครัฐมากที่สุด (ค่าเฉลี่ย 4.32) รองลงมาคือความรู้และเทคโนโลยี (ค่าเฉลี่ย 4.18) และการรวมกลุ่มเพื่อเพิ่มอำนาจต่อรอง (ค่าเฉลี่ย 4.10) ความสนใจในระดับมาก โดยสอดคล้องกับทฤษฎีพฤติกรรมที่ถูกลง (Ajzen, 1991, pp. 179-211) ที่อธิบายว่าความตั้งใจในการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมเกิดจากทัศนคติ บรรทัดฐานทางสังคม และการรับรู้ความสามารถในการควบคุม โดยเงินทุนถือเป็นปัจจัยควบคุมที่สำคัญที่สุด เนื่องจากการลงทุนในระบบการผลิตรูปแบบใหม่ต้องใช้เงินทุนสูงในช่วงเริ่มต้น การให้ความสำคัญกับการรวมกลุ่มของเกษตรกรสะท้อนถึงการตระหนักรู้ถึงความสำคัญของทุนทางสังคม (Social Capital) ในการสร้างอำนาจต่อรองและแลกเปลี่ยนความรู้ ซึ่งสอดคล้องกับการวิจัยของ ชาญชัย คำจำปา และภักดี

โพธิ์สิงห์ (2564, หน้า 131-142) ที่เน้นความสำคัญของการรวมกลุ่มเกษตรกรในการเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงนวัตกรรมและตลาด

1.3 ปัจจัยที่มีอิทธิพลต่อการปรับโครงสร้างการผลิต โดยมีความซับซ้อนที่น่าสนใจ โดยหนี้สินกลับมีผลเชิงบวกต่อความสนใจในการปรับเปลี่ยนสูงสุด ซึ่งแตกต่างจากสมมติฐานทั่วไป แสดงให้เห็นว่าเกษตรกรที่มีภาระหนี้สินมีแรงจูงใจสูงในการปรับเปลี่ยนวิธีการผลิตเพื่อเพิ่มประสิทธิภาพและลดต้นทุนเพื่อให้สามารถชำระหนี้ได้ ผลการวิจัยนี้สอดคล้องกับแนวคิดของกวิน มุสิกกา, สุชนนี เมธิโยธิน และบรรพต วิรุณราช (2562, หน้า 111-125) พบว่า แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย ได้แก่ 1) มุ่งเน้นคุณภาพผลผลิตและความต้องการของตลาด 2) สร้างเครือข่ายและรวมกลุ่มเกษตรกรให้มีความเข้มแข็ง และ 3) ประกันราคาผลผลิตและหาตลาดเพื่อรองรับและช่วยเหลือเยียวยาเกษตรกรที่ได้รับความเดือดร้อนจากภัยธรรมชาติ 4) ให้ความรู้การปลูกพืชให้เหมาะสมสภาพอากาศ 5) ลดอัตราดอกเบี้ยเงินกู้ ขยายวงเงินกู้ และเพิ่มช่องทางการเข้าถึง 6) สนับสนุนเทคโนโลยีการวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์และการพัฒนาฝีมือแรงงานภาคการเกษตร 7) การลดต้นทุนการผลิต ในทางตรงกันข้าม รายได้และสภาพตลาดกลับมีผลเชิงลบต่อความสนใจ ซึ่งอาจอธิบายได้ด้วยแนวคิดอคติแบบคงสภาพเดิมที่เกษตรกรที่มีรายได้ดีหรือมีตลาดที่แน่นอนอยู่แล้วอาจไม่เห็นความจำเป็นในการเปลี่ยนแปลงหรือไม่กล้าเสี่ยงในการปรับเปลี่ยนการผลิตใหม่

2. แนวทางการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมต่อการปรับโครงสร้างการผลิตข้าวโพดเลี้ยงสัตว์

2.1 แนวทางการปรับโครงสร้างการผลิตที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ จากการวิเคราะห์ความสนใจและปัจจัยที่มีอิทธิพล ผลการวิจัยนำเสนอแนวทางการปรับโครงสร้างการผลิต 5 ประการ ได้แก่ 1) การมุ่งเป้าไปที่กลุ่มเกษตรกรที่มีแรงจูงใจสูง 2) การให้ความสำคัญกับการสนับสนุนด้านเงินทุน 3) การส่งเสริมการรวมกลุ่มเกษตรกร 4) การคำนึงถึงความแตกต่างของบริบทพื้นที่ และ 5) การสร้างกลไกการสนับสนุนด้านตลาดที่ชัดเจน แนวทางเหล่านี้สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้ทฤษฎีการตลาดแบบมีกลุ่มเป้าหมาย (Target Marketing) ที่เน้นการระบุและมุ่งเป้าไปที่กลุ่มที่มีความพร้อมสูงสุดก่อน เพื่อสร้างตัวอย่างความสำเร็จที่สามารถขยายผลได้ นอกจากนี้ การเน้นความสำคัญของการสนับสนุนด้านการเงินและการสร้างตลาดรองรับสอดคล้องกับแนวคิดของพิพัทธเวศ วันนาร (2565, หน้า 263-280) เกี่ยวกับความสำคัญของกลไกตลาดและการสร้างห่วงโซ่คุณค่า (Value Chain) ที่เชื่อมโยงเกษตรกรกับตลาดอย่างเป็นธรรม ส่วนการคำนึงถึงบริบทพื้นที่ตลาดชั้นบนที่สูงแสดงให้เห็นถึงความเข้าใจในข้อจำกัดทางกายภาพที่จำเป็นต้องมีทางเลือกที่เหมาะสม เช่น การปลูกพืชที่มีเศษซากน้อย หรือการใช้เทคนิคการจัดการเศษซากที่เหมาะสมกับพื้นที่ลาดชัน

2.2 โครงสร้างการบริหารจัดการแบบพหุระดับ การพัฒนาโครงสร้างการบริหารจัดการ 3 ระดับ ประกอบด้วย 1) ระดับนโยบาย คณะกรรมการอำนวยการบูรณาการการพัฒนาอย่างยั่งยืน 2) ระดับปฏิบัติการ คณะทำงานเฉพาะประเด็น และ 3) ระดับพื้นที่ เครือข่ายชุมชนและกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์

สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดการบริหารจัดการแบบพหุระดับ (Multi-level Governance) ของ Hooghe และ Marks (2001) ที่เน้นการกระจายอำนาจและการสร้างความเชื่อมโยงระหว่างระดับต่างๆ การมีคณะกรรมการระดับนโยบายที่มีผู้ว่าราชการจังหวัดเป็นประธานแสดงให้เห็นถึงการสร้างเจตจำนงทางการเมือง และการมอบอำนาจในการตัดสินใจในระดับสูง ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อความสำเร็จของการบูรณาการ ตามที่ธมน ธนินธยางกูร และวัลลภลักษณ์ เทียงดาห์ (2568, หน้า 124-133) ได้กล่าวถึง การจัดตั้งคณะทำงานเฉพาะประเด็นในระดับปฏิบัติการสอดคล้องกับรูปแบบองค์กรเชิงหน้าที่ที่เน้นการรวมตัวของผู้เชี่ยวชาญจากหลากหลายสาขาเพื่อแก้ไขปัญหาเฉพาะเจาะจง ในขณะที่การสร้างเครือข่ายชุมชนในระดับพื้นที่สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดการพัฒนาชุมชนแบบฐานรากที่เน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการกำหนดทิศทางการพัฒนา

2.3 กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมและการบูรณาการ ผลการวิจัยนำเสนอกลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วม 4 ประการ ได้แก่ 1) การจัดทำแผนที่ผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย 2) การวิเคราะห์จุดแข็ง ข้อจำกัด และโอกาสของแต่ละหน่วยงาน 3) การพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงในทุกหน่วยงาน และ 4) การพัฒนาศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการ กลยุทธ์เหล่านี้สะท้อนถึงการประยุกต์ใช้หลักการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมที่ครอบคลุม การวิเคราะห์ผู้มีส่วนได้ส่วนเสียและจัดทำแผนที่สอดคล้องกับแนวคิดของศรีตริ ภูมิโพธิ์ (2556) ที่เน้นความสำคัญของการระบุและเข้าใจความต้องการของผู้มีส่วนได้ส่วนเสียทุกกลุ่มเป็นรากฐานของการทำงานร่วมกันที่มีประสิทธิภาพ การวิเคราะห์จุดแข็งและข้อจำกัดของแต่ละหน่วยงานสะท้อนถึงการประยุกต์ใช้แนวคิดมุมมองเชิงทรัพยากรที่มองว่าการรวมทรัพยากรและความสามารถที่แตกต่างกันจะสร้างคุณค่าร่วมที่มากกว่าผลรวมของส่วนย่อย การพัฒนาผู้นำการเปลี่ยนแปลงสะท้อนถึงความสำคัญของทุนมนุษย์ในการขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลงระดับพื้นที่ได้อย่างแท้จริง ส่วนการพัฒนาศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการสอดคล้องกับแนวโน้มการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจ ตามที่ วรรัตน์ บุญเรืองจักร, สัญญา เคนาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอมพร (2559, หน้า 203-220) ได้เน้นถึงความสำคัญของการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการรัฐกิจ ซึ่งช่วยลดความซ้ำซ้อนในการเก็บข้อมูล และทำให้การวางแผนและตัดสินใจอยู่บนพื้นฐานของข้อมูลเดียวกันและเป็นหลักฐานเชิงประจักษ์

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบายระดับพื้นที่

1.1 การสร้างความต่อเนื่องและความยั่งยืนของนโยบาย ควรถูกผลักดันผ่านกลไกที่เป็นทางการ เช่น ข้อตกลงความร่วมมือ (MOU) และการเชื่อมโยงกับตัวชี้วัด (KPI) ของหน่วยงาน เป็นต้น

นอกจากนี้การลงทุนในการพัฒนาบุคลากรให้เป็น “ผู้นำการเปลี่ยนแปลง” และการสร้างความตระหนักรู้ในภาคส่วนต่างๆ จะช่วยให้โมเดลการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมสามารถดำรงอยู่ได้ด้วยตนเองมากขึ้น

1.2 การส่งเสริมและสนับสนุนการสืบทอดทางการเกษตร ควรหันมาให้ความสำคัญกับการสร้างแรงจูงใจให้คนรุ่นใหม่กลับมาทำการเกษตร อาจพิจารณารูปแบบการทำเกษตรสมัยใหม่ที่ใช้เทคโนโลยีสูง มีการจัดการอย่างเป็นระบบ และมีตลาดรองรับชัดเจน

1.3 การมุ่งเป้าไปที่กลุ่มที่มีความเปราะบางสูงและสร้างแรงจูงใจเชิงบวก ควรพุ่งเป้าไปที่การสร้างแรงจูงใจผ่านการสนับสนุนเงินทุนและการเข้าถึงแหล่งสินเชื่อดอกเบี้ยต่ำ เพื่อให้เกษตรกรสามารถเปลี่ยนจากการปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนต่ำไปสู่ระบบการผลิตที่มีความยั่งยืนและสามารถปลดหนี้สินได้ในระยะยาว

2. ข้อเสนอแนะวิจัยทั้งต่อไป

2.1 การศึกษาประสิทธิภาพและความยั่งยืนของศูนย์ข้อมูลกลางแบบบูรณาการ ควรมีการวิจัยติดตามเพื่อประเมินประสิทธิภาพการทำงานจริงของระบบนี้ รวมถึงความสามารถในการเชื่อมโยงข้อมูลจากหน่วยงานต่างๆ คุณภาพและความถูกต้องของข้อมูล การใช้ประโยชน์จากข้อมูลในการวางแผน และตัดสินใจของผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย และความยั่งยืนในการบำรุงรักษาและพัฒนาระบบต่อเนื่อง

2.2 การศึกษาเปรียบเทียบรูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในบริบทพื้นที่และสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกัน ควรมีการศึกษาเปรียบเทียบการประยุกต์ใช้รูปแบบการบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในพื้นที่อื่นๆ ที่มีบริบทแตกต่างกัน

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมในการปรับโครงสร้างการผลิตเกษตรเป็นกระบวนการที่ได้รับการออกแบบอย่างเป็นระบบ สะท้อนแนวคิดการบริหารจัดการสมัยใหม่ที่เน้นการมีส่วนร่วมและการใช้ข้อมูลประกอบการตัดสินใจ กลไกการดำเนินงานหลักประกอบด้วยโครงสร้างการบริหาร 3 ระดับ ได้แก่ ระดับนโยบาย ระดับปฏิบัติการ และระดับพื้นที่ เพื่อให้การดำเนินงานเป็นไปอย่างชัดเจนและเป็นขั้นตอน กลยุทธ์การสร้างการมีส่วนร่วมเพื่อระบุผู้มีส่วนได้ส่วนเสียที่สำคัญ และการสร้างตัวขับเคลื่อนการเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังมีการบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเข้ามาช่วยในการจัดการข้อมูลและสนับสนุนการตัดสินใจ ส่วนแนวทางการพัฒนาให้มีความสำคัญกับความยั่งยืนและการเรียนรู้อย่างต่อเนื่อง โดยเชื่อมโยงกระบวนการตั้งแต่การวิเคราะห์สถานการณ์ผ่านการมีส่วนร่วมไปจนถึงการสร้างความรู้ใหม่ เน้นการมีส่วนร่วมของทุกฝ่าย การใช้เทคโนโลยี และการสร้างองค์กรแห่งการเรียนรู้ที่สามารถปรับตัวและพัฒนาได้อย่างต่อเนื่อง ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- กวิน มุสิกกา, สุชนนี เมธิโยธิน และบรรพต วิรุณราช. (2562). แนวทางการบริหารหนี้สินเกษตรกรไทย. *วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร*, 7(1), 111-125. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/journal-peace/article/view/137839>
- ชาญชัย คำจำปา และภักดี โพธิ์สิงห์. (2564). นวัตกรรมด้านการเกษตรเพื่อประโยชน์สาธารณะ. *วารสารการบริหารการปกครองและนวัตกรรมท้องถิ่น*, 5(3), 131-142. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/JLGISRRU/article/view/253625>
- ณมน ธนินธญากร และวัลลักษณ์ เทียงคาร์ท. (2568). การเสริมสร้างความเข้มแข็งของเศรษฐกิจฐานรากเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืน. *วารสารมหาวิทยาลัยราชภัฏร้อยเอ็ด*, 9(1), 124-133. <https://so03.tci-thaijo.org/index.php/reru/article/view/284912/188460>
- ธีรพงศ์ บริรักษ์. (2562). ถอดบทเรียนวิกฤต PM 2.5. *วารสารวิชาการมหาวิทยาลัยอีสต์เทิร์นเอเชีย*, 13(3), 44-58. <https://he01.tci-thaijo.org/index.php/EAUHJSci/article/view/231508>
- นิพนธ์ พัวพงศกร, สุทธิภัทร ราชคม และกำพล ปั่นตะกั่ว. (2567). ปัญหาฝุ่น PM 2.5: แนวทางป้องกัน-ลดเผาในที่โล่ง และร่าง พ.ร.บ.ฯ 67. กรุงเทพฯ: สถาบันวิจัยเพื่อการพัฒนาประเทศไทย (ทีดีอาร์ไอ).
- พิพัทธเวศ วันนาร. (2565). การค้าเสรี: ความท้าทายหรือโอกาสสำหรับภาคอุตสาหกรรมเกษตร. *Journal of Modern Learning Development*, 7(7), 263-280.

- วรารัตน์ บุญเรืองจักร, สัญญา เคนาภูมิ และเสาวลักษณ์ โกศลกิตติอัมพร. (2559). การบูรณาการเทคโนโลยีสารสนเทศเพื่อการบริหารจัดการรัฐกิจ. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 16(2), 203-220. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas/article/view/78819/63110>
- วิวัฒน์ ไม่เกินสาร และมนฤดี มูลคำ. (2557). การเปลี่ยนแปลงในภาคเกษตรในบริบทของอนาคตโลก. *ปัญญาพิพัฒน์สาร*, 5(ฉบับพิเศษ), 244-255. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/pim-journal/article/view/20113>
- ศรติ ภูมิโพธิ์. (2556). การค้าเสรี: เครือข่ายการบริหารเพื่อผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย: กรอบแนวคิดเชิงพลวัตรระบบ. *วารสารร่วมพฤษภูมิ มหาวชิราวุธวิทยาลัย*, 13(2), 1-18. <https://so05.tci-thaijo.org/index.php/romphruekj/article/view/62151>
- แสงดาว กองใจ, สมคิด แก้วทิพย์, เฉลิมชัย ปัญญาดี และบงกชมาศ เอกเอี่ยม. (2565). การยึดมั่นผูกพันในงานและหนุนเสริมขับเคลื่อนหุ้นส่วนทางสังคม เพื่อป้องกันและแก้ไขปัญหาฝุ่นควันจังหวัดเชียงใหม่. *วารสารวิชาการธรรมทรรศน์*, 22(3), 387-397. <https://so02.tci-thaijo.org/index.php/JBS/article/view/254371>
- สุภากร จันทวานิช. (2557). *วิธีการวิจัยเชิงคุณภาพ*. (พิมพ์ครั้งที่ 21). กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานพัฒนาเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศ. (2567). *รายงานสรุปสถานการณ์ไฟฟ้าและหมอกควันด้วยเทคโนโลยีอวกาศและภูมิสารสนเทศปี 2567*. กรุงเทพฯ: สำนักประยุกต์และบริหารภูมิสารสนเทศ.
- สำนักงานจังหวัดเชียงใหม่. (2568). *รายงานการประชุมหัวหน้าส่วนราชการประจำจังหวัดเชียงใหม่และการประชุมคณะกรรมการจังหวัดเชียงใหม่*. เชียงใหม่: กลุ่มงานอำนวยการจังหวัดเชียงใหม่.
- สำนักงานเกษตรและสหกรณ์จังหวัดเชียงใหม่. (2567). *ข้อมูลพื้นฐานของจังหวัดเชียงใหม่*. เข้าถึงได้จาก <https://www.opsmoac.go.th/chiangmai-dwl-files-461291791090>
- Ajzen, I. (1991). The Theory of Planned Behavior. *Organizational Behavior & Human Decision Processes*, 50(2), 179-211. https://www.researchgate.net/publication/272790646_The_Theory_of_Planned_Behavior
- Hooghe, L., & Marks, G. (2001). *Multi-Level Governance and European Integration*. New York: Lanham, Boulder, Oxford: Rowman & Littlefield Publishers, Inc.
- Muhammad Isa Abdurrahman, Sukalpaa Chaki, Gaurav Saini. (2020). *Stubble burning: Effects on health & environment, regulations and management practices*. Retrieved from <https://www.sciencedirect.com/science/article/pii/S2666765720300119>
- Rogers, E. M. (2003). *Diffusion of innovations*. (5rd ed.). A Division of Macmillan Publishing. New York, NY: Free Press.

Reed, M. S. (2008). Stakeholder participation for environmental management: A literature review. *Biological Conservation*, 141(10), 2417-2431. <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S0006320708002693>

การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสตีม เรื่อง คุณก็
กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่าน
จับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4*

The Development of Thai Language Learning Activities
Based on the STEAM Approach through Holy Basil Cookies
Integrated with Local Wisdom toward Reading Comprehension
Achievement of Grade 4 Students

นงลักษณ์ ใจฉลาด, จรัสแสง สนประเสริฐ, นพรัตน์ เจริญศิลป์, ธนันท์ เจริญศิลป์,
พรรณปกรณ์ สัมฤทธิ์โพธิ์ทอง¹ และศรีประภา ฮองตัน²

Nongluck Jaichalad, Jaratsang Sonprasroeth, Nopparat Charoensil, Thananun Charoensil,

Phanpaporn Sumritphotong and Sriprapa Hongton

มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม ประเทศไทย¹

โรงเรียนบ้านห้วยทอง สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาเลย เขต 3, ประเทศไทย²

Pibulsongkram Rajabhat University, Thailand

Ban Huai Thong School, Loei Primary Educational Service Area Office 3, Thailand

Corresponding Author, E-mail: nongluckj63@nu.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสตีม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 70/70 2) เปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ รายวิชาภาษาไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสตีม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสตีม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ ประชากรที่ใช้ในการวิจัยคือ นักเรียน

*ได้รับบทความ: 21 กรกฎาคม 2568; แก้ไขบทความ: 31 มีนาคม 2569; ตอรับตีพิมพ์: 31 มีนาคม 2569

Received: July 21, 2025; Revised: March 31, 2026; Accepted: March 31, 2026

ชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โรงเรียนห้วยพลู ต.แก่งโสภา อ.วังทอง จ.พิษณุโลก ปีการศึกษา 2567 จำนวน 23 คน ซึ่งได้มาโดยวิธีการแบบเจาะจง (Purposive Sampling) เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ 1) แผนการจัดการเรียนรู้ 2) แบบทดสอบผลสัมฤทธิ์ก่อนเรียนและหลังเรียน และ 3) แบบสอบถามความพึงพอใจ สถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล ได้แก่ ค่าเฉลี่ย ร้อยละ ส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.) และทดสอบค่าที (t-test)

ผลการวิจัยพบว่า

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีค่าเท่ากับ 72.70/84.13
2. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ รายวิชาภาษาไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ .05
3. ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับมากที่สุด

คำสำคัญ: การพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความ; แนวคิดสเต็มศึกษา; ภูมิปัญญาท้องถิ่น

Abstract

The purposes of this research were: 1) to study the effectiveness of a Thai language learning management plan based on the STEM approach on the topic “Holy Basil Cookies” integrated with local wisdom toward the reading comprehension achievement of Grade 4 students, targeting an efficiency criterion of 70/70 ; 2) to compare the Thai reading comprehension achievement of Grade 4 students before and after learning using the Thai language learning management plan based on the STEM approach on the topic “Holy Basil Cookies” integrated with local wisdom; and 3) to study the satisfaction of Grade 4 students toward the Thai language learning activities based on the STEM approach on the topic “Holy Basil Cookies” integrated with local wisdom. This research employed a mixed-methods design. The population consisted of 23 Grade 4 students at Huai Phlu School, Kaeng Sopha Sub-district, Wang Thong District, Phitsanulok Province, in the academic year 2024, selected through purposive sampling. The research instruments included: 1) a learning management plan, 2) pre- and post-learning achievement tests,

and 3) a satisfaction questionnaire. Data were analyzed using mean, percentage, standard deviation (S.D.), and t-test.

The result revealed the following:

1. The effectiveness of the Thai language learning management plan based on the STEM approach on the topic “Holy Basil Cookies” integrated with local wisdom toward the reading comprehension achievement of Grade 4 students was 72.70/84.13.
2. The Thai reading comprehension achievement of Grade 4 students after learning with the plan was significantly higher than before learning at the .05 level.
3. The students’ satisfaction toward the Thai language learning activities based on the STEM approach on the topic “Holy Basil Cookies” integrated with local wisdom was at the highest level.

Keywords: Reading comprehension skill development; STEM education; local wisdom

1. บทนำ

การอ่านจะเป็นทักษะพื้นฐานสำคัญที่ส่งผลต่อการเรียนรู้ในทุกกลุ่มสาระ แต่จากสถานการณ์การศึกษาทั้งในระดับประเทศและระดับนานาชาติยังสะท้อนให้เห็นว่าผู้เรียนจำนวนมากยังมีปัญหาในการอ่านเพื่อความเข้าใจ โดยเฉพาะการอ่านจับใจความสำคัญ ซึ่งเป็นทักษะที่ช่วยให้ผู้อ่านสามารถวิเคราะห์ สรุป และตีความสาระสำคัญจากเรื่องที่อ่านได้อย่างถูกต้อง การอ่านจับใจความจึงถือเป็นทักษะสำคัญที่ส่งเสริมการเรียนรู้ตลอดชีวิตและการพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงของผู้เรียน (OECD, 2023) ดังนั้น การอ่านมีความสำคัญมากต่อการเรียนรู้ ถ้าผู้เรียนมีทักษะการอ่านที่ดีแล้วก็จะสามารถใช้ประโยชน์ในการแสวงหาความรู้ในการพัฒนาตนเองได้ดีตามไปด้วย โดยเฉพาะการอ่านจับใจความหรือการอ่าน จับใจความเป็นทักษะที่มีความสำคัญมาก ทำให้ผู้อ่านได้รับรับรู้เรื่องราวจากเรื่องที่อ่านและเข้าใจเรื่อง ที่อ่านได้ถูกต้องตรงตามที่มีผู้เขียนสื่อความหมาย ทำให้ผู้อ่านสามารถนำความรู้แนวคิดที่ได้รับจากการอ่านไปใช้ประโยชน์สามารถถ่ายทอดความรู้ที่ได้ไปใช้ในปัจจุบันและอนาคต (บันลือ พุกกะวัน, 2562, หน้า 44)

ผลการประเมินความสามารถด้านการอ่านของผู้เรียนไทยจากโครงการประเมินผลนักเรียนร่วมกับนานาชาติ (PISA) พบว่า นักเรียนไทยจำนวนมากยังมีความสามารถด้านการอ่านต่ำกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศสมาชิก โดยเฉพาะความสามารถในการตีความและสรุปสาระสำคัญจากข้อความ ซึ่งสะท้อนถึงปัญหาทักษะการอ่านเชิงวิเคราะห์ของผู้เรียนไทย (OECD, 2023) นอกจากนี้รายงานผลการประเมินคุณภาพการศึกษาระดับชาติของประเทศไทยยังพบว่าผู้เรียนจำนวนมากยังไม่สามารถอ่านเพื่อทำความเข้าใจ

เข้าใจเนื้อหาและจับประเด็นสำคัญของเรื่องได้อย่างมีประสิทธิภาพ ส่งผลให้เกิดข้อจำกัดต่อการเรียนรู้ในรายวิชาอื่นๆ ที่ต้องอาศัยการอ่านเป็นพื้นฐานสำคัญ (สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน), 2566) ปัญหาดังกล่าวอาจเกิดจากรูปแบบการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ที่ยังเน้นการถ่ายทอดความรู้เป็นหลักมากกว่าการส่งเสริมการคิด วิเคราะห์ และการสร้างความเข้าใจจากการอ่าน ส่งผลให้ผู้เรียนขาดโอกาสในการฝึกฝนทักษะการอ่านอย่างมีความหมาย ดังนั้นจึงมีความจำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องพัฒนารูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่ช่วยกระตุ้นการคิดและการมีส่วนร่วมของผู้เรียน เพื่อให้ผู้เรียนสามารถพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความสำคัญได้อย่างมีประสิทธิภาพ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2564)

แนวคิดหนึ่งที่ได้รับความสนใจอย่างกว้างขวางในการพัฒนาการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 คือ แนวคิด STEAM Education ซึ่งเป็นการจัดการเรียนรู้แบบบูรณาการระหว่างศาสตร์ด้านวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี วิศวกรรมศาสตร์ ศิลปะ และคณิตศาสตร์ โดยเน้นการเชื่อมโยงความรู้จากหลายศาสตร์เข้าด้วยกันผ่านการเรียนรู้จากปัญหาหรือสถานการณ์จริง ทำให้ผู้เรียนเกิดการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการสร้างสรรค์องค์ความรู้ใหม่ (Perignat & Katz-Buonincontro, 2019, pp. 31-43) แนวคิด STEAM จึงเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยพัฒนาทักษะการคิดขั้นสูงและส่งเสริมการเรียนรู้เชิงบูรณาการที่สอดคล้องกับทักษะในศตวรรษที่ 21

ในบริบทของการเรียนการสอนภาษาไทย แนวคิด STEAM สามารถนำมาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาทักษะการอ่านได้โดยการออกแบบกิจกรรมการเรียนรู้ที่เชื่อมโยงการอ่านกับการคิดวิเคราะห์ การสืบค้นข้อมูล และการสร้างองค์ความรู้จากสถานการณ์จริง ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจเนื้อหาอย่างลึกซึ้งและสามารถจับใจความสำคัญจากเรื่องที่อ่านได้อย่างมีประสิทธิภาพ (Quigley & Herro, 2022, pp. 1-15) นอกจากนี้ การนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาใช้เป็นบริบทในการจัดการเรียนรู้อย่างเป็นแนวทางสำคัญที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของตนเอง รวมทั้งช่วยให้การเรียนรู้มีความหมายและใกล้ชิดผู้เรียนมากยิ่งขึ้น การเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นยังช่วยส่งเสริมการคิดวิเคราะห์ การแก้ปัญหา และการเรียนรู้จากประสบการณ์จริงของชุมชน ซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนาทักษะการเรียนรู้ในศตวรรษที่ 21 (UNESCO, 2021) อีกทั้งยังช่วยสร้างความเชื่อมโยงระหว่างโรงเรียนกับชุมชน และส่งเสริมการอนุรักษ์และสืบทอดองค์ความรู้ท้องถิ่นให้กับคนรุ่นใหม่ (สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา, 2565)

การจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการแนวคิด STEAM Education ร่วมกับการใช้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความสำคัญของผู้เรียน เนื่องจากเป็นการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับบริบทจริงของผู้เรียน ส่งเสริมการคิด วิเคราะห์ และการสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ใกล้ตัว ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถอ่านเพื่อความเข้าใจได้ดีขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการเรียนรู้และการดำเนินชีวิตได้อย่าง

มีประสิทธิภาพ จะเห็นได้ว่า ความสำคัญการจัดการเรียนรู้โดยบูรณาการแนวคิด STEAM Education ร่วมกับการใช้เนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่น จึงเป็นแนวทางที่เหมาะสมในการพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความสำคัญของผู้เรียน เนื่องจากการเชื่อมโยงการเรียนรู้กับบริบทจริงของผู้เรียน ส่งเสริม การคิด วิเคราะห์ และการสร้างองค์ความรู้จากประสบการณ์ใกล้ตัว ซึ่งจะช่วยให้ผู้เรียนสามารถอ่าน เพื่อความเข้าใจได้ดีขึ้น มีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนสูงขึ้น และสามารถนำความรู้ที่ได้รับไปประยุกต์ใช้ในการ เรียนรู้และการดำเนินชีวิตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

จากการศึกษาสภาพการจัดการเรียนการสอน ภาคเรียนที่ 2 ปีการศึกษา 2566 พบว่านักเรียน ส่วนใหญ่ไม่สามารถอ่านจับใจความสำคัญได้ ผู้วิจัยจึงได้ศึกษาแนวทางในการพัฒนา และเล็งเห็นว่า สิ่งที่จะสามารถนำมาพัฒนานักเรียนในการอ่านจับใจความสำคัญ คือ การนำแนวคิดการจัดการเรียนรู้ บูรณาการสะสม โดยใช้ข้อมูลภูมิปัญญาท้องถิ่นเป็นเนื้อหาในการจัดกิจกรรมการเรียนการสอนสำหรับ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 เพื่อช่วยให้นักเรียนอ่านจับใจความสำคัญได้อย่างถูกต้องชัดเจน มีผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนสูงขึ้น และสามารถนำความรู้ที่ได้จากการอ่านจับใจความสำคัญไปพัฒนาทักษะต่อไปได้

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็ กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษา ปีที่ 4 ให้มีประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 70/70
2. เพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ รายวิชาภาษาไทยของนักเรียนชั้นประถม ศึกษปีที่ 4 ก่อนเรียนและหลังเรียน โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็ กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น
3. เพื่อศึกษาความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงปริมาณ (Quantitative Research) โดยมีวิธีการดำเนินการวิจัยดังนี้

1. ประชากร ได้แก่ นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ปีการศึกษา 2567 โรงเรียนห้วยพลู สังกัด สำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษาพิษณุโลกเขต 2 จำนวน 23 คน โดยใช้วิธีเลือกแบบเจาะจง
2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่ แผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ แบบทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ การอ่านจับใจความก่อนเรียนและหลังเรียน และแบบสอบถามความพึงพอใจ โดยแผน แบบทดสอบวัด และแบบสอบถามความพึงพอใจ มีค่าดัชนีความสอดคล้อง (IOC) อยู่ระหว่าง 0.60-1.00 ทุกฉบับ

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล มีดังนี้ 1) ก่อนการทดลอง เป็นการเตรียมสถานที่และติดต่อประสานงานกับทางโรงเรียนและท่านผู้อำนวยการ จัดเตรียมเครื่องมือในการทดลอง จัดเตรียมสื่อประกอบการเรียนรู้ เตรียมประชากร แจ้งสถานที่ วันและเวลาที่ใช้ในการจัดการเรียนการสอนให้ประชากรรับทราบ จัดเตรียมห้องเรียน จัดสภาพห้องเรียนให้เหมาะสมกับการทดลองในรายวิชาภาษาไทย ปฐมนิเทศนักเรียนชี้แจงรายละเอียดวัตถุประสงค์ในการเรียนให้นักเรียนทำความเข้าใจ และกำหนดข้อตกลง ทดสอบก่อนเรียน (Pre-test) จำนวน 20 ข้อ ตามลำดับ 2) ขั้นการทดลอง ดำเนินการตามแผนการจัดการเรียนรู้ 5 แผนๆ ละ 1 ชั่วโมง รวม 5 ชั่วโมง พร้อมเก็บคะแนนแผนละ 20 คะแนน รวมคะแนนระหว่างเรียนเท่ากับ 100 คะแนน ประกอบด้วยแผนดังนี้ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 1 นักสืบตัวจิ๋ว แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 2 ชุมชนของฉัน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 3 ร่วมคิด ร่วมออกแบบ แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 4 หนูๆ รู้ขั้นตอน แผนการจัดการเรียนรู้ที่ 5 กำเนิดลูกกั๊กเพรา ตามลำดับ 3) ขั้นหลังการทดลอง (Post-test) จำนวน 20 ข้อ ทำแบบสอบถามความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง ลูกกั๊กเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความและเก็บรวบรวมข้อมูลที่ได้ไปวิเคราะห์ข้อมูลทางสถิติต่อไป ตามลำดับ

4. การวิเคราะห์ข้อมูล ดังนี้ 1) การหาประสิทธิภาพของแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามเกณฑ์มาตรฐาน 70/ 70 คำนวณจากสูตร E_1/E_2 2) การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความโดยการหาค่า t-test (Dependent Samples) และ 3) ศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน วิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้ค่าเฉลี่ย (Mean) ร้อยละ (Percentage) และส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐาน (S.D.)

4. สรุปผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง ลูกกั๊กเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 สรุปผลได้ดังตารางต่อไปนี้

ตารางที่ 1 ผลการวิเคราะห์ประสิทธิภาพแผนการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง ลูกกั๊กเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่ประสิทธิภาพตามเกณฑ์ 70/70

การประเมิน	N	คะแนนเต็ม	คะแนนรวม	μ	ร้อยละ	ประสิทธิภาพ
ระหว่างเรียน	23	100	1672	72.70	72.70	72.70/84.13
หลังเรียน		20	387	16.83	84.13	

จากตารางที่ 1 พบว่า ค่าประสิทธิภาพของกระบวนการ (E_1) เท่ากับ 72.70 และ ประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_2) เท่ากับ 84.13 แสดงให้เห็นว่าแผนการจัดการจัดการเรียนรู้ที่ใช้ในการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีประสิทธิภาพของกระบวนการและประสิทธิภาพของผลลัพธ์ (E_1/E_2) สูงกว่าเกณฑ์ 70/70 ที่กำหนดไว้

ตารางที่ 2 ผลการวิเคราะห์ข้อมูลเพื่อเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ก่อนเรียนและหลังเรียน ด้วยแผนการจัดการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน	N	คะแนนเต็ม	μ	σ	t	p
ระหว่างเรียน	23	20	7.00	1.85	14.69*	0.00*
หลังเรียน		20	16.83	2.18		

* มีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

จากตารางที่ 2 พบว่า นักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่จัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีคะแนนเฉลี่ยก่อนเรียนเท่ากับ 7.00 คะแนน และคะแนนเฉลี่ยหลังเรียนเท่ากับ 16.83 คะแนน เมื่อทดสอบความแตกต่างของค่าเฉลี่ย พบว่า ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

ตารางที่ 3 ผลการศึกษาความพึงพอใจของนักเรียน มีต่อการแผนการจัดการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4

รายการ	μ	σ	ระดับความพึงพอใจ
1. มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรม	4.75	0.38	มากที่สุด
2. การจัดบรรยากาศห้องเรียนเอื้อต่อการเรียนการรู้	4.88	0.22	มากที่สุด
3. มีความกล้าแสดงออกมากขึ้น	4.77	0.38	มากที่สุด
4. สื่อประกอบการเรียนรู้มีความน่าสนใจ	4.38	0.47	มาก
5. เนื้อหามีความน่าสนใจ	4.75	0.38	มากที่สุด

รายการ	μ	σ	ระดับความพึงพอใจ
6. ไม่เบื่อหน่ายที่ได้อ่านจับใจความในชั้นอ่าน	4.63	0.47	มากที่สุด
7. การอ่านจับใจความมีขั้นตอนการอ่านที่ชัดเจน	4.75	0.38	มากที่สุด
8. สรุปใจความเป็นภาษาของตนเอง	4.75	0.38	มากที่สุด
9. นำความรู้ที่ได้จากการอ่านไปใช้ในชีวิตประจำวัน	4.63	0.47	มากที่สุด
10. มีความสุขในการร่วมกิจกรรม	5.00	1.00	มากที่สุด
ความพึงพอใจในภาพรวม	4.73	0.35	มากที่สุด

จากตารางที่ 3 พบว่า ในภาพรวมผู้เรียนมีความพึงพอใจต่อกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสตีม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 อยู่ในระดับมากที่สุด ($\mu = 4.73$, $\sigma = 0.35$) เมื่อพิจารณาเป็นรายการพบว่า ข้อที่ 10 มีความสุขในการร่วมกิจกรรม ($\mu = 5.00$ $\sigma = 1.00$) มีค่าเฉลี่ยสูงสุด รองลงมา คือ ข้อที่ 2 การจัดบรรยากาศห้องเรียนเอื้อต่อการเรียนการรู้ ($\mu = 4.88$, $\sigma = 0.22$) และข้อที่มีค่าน้อยที่สุด คือ ข้อที่ 4 สื่อประกอบการเรียนรู้มีความน่าสนใจ ($\mu = 4.38$, $\sigma = 0.47$)

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสตีม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ผู้วิจัยได้ดำเนินการอภิปรายผลการวิจัยตามลำดับดังนี้

1. ประสิทธิภาพของแผนการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสตีม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 มีคะแนนเฉลี่ยจากการประเมินพฤติกรรม ผลงาน และการทดสอบย่อยระหว่างเรียนเท่ากับ 72.70 จากคะแนนเต็ม 100 คะแนน คิดเป็นร้อยละ 72.70 และคะแนนจากการทดสอบวัดผลสัมฤทธิ์ทางเรียนหลังเรียนจากคะแนนเต็ม 20 คะแนน มีคะแนนเฉลี่ยรวม เท่ากับ 16.83 คิดเป็นร้อยละ 84.13 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์ที่กำหนดไว้ แสดงว่าแผนการจัดการกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสตีม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น มีประสิทธิภาพ เท่ากับ 72.70/84.13 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 70/70 ทั้งนี้อาจเป็นเพราะรูปแบบของการจัดการเรียนรู้มีลำดับขั้นตอนที่กระตุ้นให้นักเรียนเกิดการพัฒนาชุดความคิดและเสริมสร้างความรู้ ความเข้าใจในเรื่องที่เรียนได้ด้วยตนเอง ทั้งยังส่งผลให้เกิดความเข้าใจในการอ่านรู้เรื่อง และเพิ่มพูนทักษะภาษาไทยมากยิ่งขึ้น สอดคล้องกับแนวคิดของจูไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาหยัน

อิมสำราญ (2547) กล่าวว่า การอ่านจับใจความสำคัญควรอ่านเนื้อเรื่องทั้งหมด โดยอ่านเนื้อเรื่องทั้งเรื่อง โดยตลอด แล้วจึงอ่านโดยละเอียดเพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาในแต่ละย่อหน้า เพื่อหาใจความสำคัญและ ตัดพลาความออก จากนั้นจึงจับใจความสำคัญของเรื่อง แล้วนำมาเรียบเรียงใหม่ สอดคล้องกับพิมพ์ใจ แสงสอน (2565) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ตามแนวคิดสเต็มศึกษา ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานเป็นทีม และ ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า มีความเหมาะสมในภาพรวมของ ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ในระดับมาก และมีประสิทธิภาพ 81.49/81.00 ซึ่งสูงกว่าเกณฑ์ที่ตั้งไว้ 80/80 สอดคล้องกับอัศวินท์ คำตัน และทรงภพ ขุนมธุรส (2567) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็มศึกษาเพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการเขียนเรื่องตามจินตนาการของนักเรียน ชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า ชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็มศึกษามีประสิทธิภาพเท่ากับ 81.54/81.15 ซึ่งเป็นไปตามเกณฑ์

2. การเปรียบเทียบผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ รายวิชาภาษาไทย ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 โดยใช้แผนการจัดการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บุรณการกับ ภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน ได้คะแนนเฉลี่ยจากการทำแบบ ทดสอบก่อนเรียน เท่ากับ 7.00 คะแนนหลังเรียนเท่ากับ 16.83 ค่าที่ เท่ากับ 14.69 แสดงว่า ผลสัมฤทธิ์ ทางการเรียนของนักเรียนหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียนอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05 ทั้งนี้อาจเป็น เพราะการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา ทำให้ผู้เรียนสามารถวางแผนเป็นขั้นตอน ผ่าน กระบวนการตั้งคำถามและค้นหาคำตอบด้วยวิธีที่หลากหลาย จนนำไปสู่การสร้างองค์ความรู้ได้ด้วยตนเอง อีกทั้งได้นำผลงานของตนเองเข้าร่วมอภิปราย เพื่อแลกเปลี่ยนกับเพื่อนร่วมชั้นเรียน ทำให้ได้เห็นมุมมอง ที่แตกต่างกัน และสามารถนำไปพัฒนาต่อยอดในผลงานของตนในครั้งต่อไปได้ สอดคล้องกับศูนย์สะเต็ม ศึกษาแห่งชาติ (2557) กล่าวว่า ขั้นตอนการจัดการเรียนรู้ตามแนวทางสเต็มศึกษา มี 5 ขั้นตอน ไว้ดังนี้ 1) การระบุปัญหา 2) รวบรวมข้อมูลเพื่อพิจารณาหาแนวทางที่เหมาะสม 3) ออกแบบวางแผนพัฒนา 4) ประเมินผล 5) การนำเสนอผลลัพธ์เป็นการนำเสนอข้อมูลที่เข้าใจง่ายและน่าสนใจเพื่อให้เกิดการใช้งาน ในวงกว้างต่อไป โดยผู้เรียนได้ฝึกกระบวนการทางภาษาด้านการอ่านเรื่องในท้องถิ่น อีกทั้งผู้สอนได้พยายาม ชี้ให้เห็นว่าการฝึกอ่านในท้องถิ่นไม่ได้เป็นเรื่องที่ไกลตัวผู้เรียนโดยอาจทำเป็นนิทานท้องถิ่น เรื่อง กระเพรา ในชุมชนของฉฉ เป็นเรื่องราวของชุมชนของเรามีการนำ ใบกระเพรา ซึ่งเป็นพืชสมุนไพรที่ปลูกง่าย มาประยุกต์ทำเป็นอาหารและขนมหลายชนิด สามารถที่จะนำไปบูรณาการกับทักษะจากการอ่านมา ต่อยอดในงานอ่านอื่นๆ หรือนำองค์ความรู้ที่ได้รับมาบูรณาการให้เกิดชิ้นงาน สอดคล้องเอี่ยมพร โชคสุชาติ (2565) กล่าวว่า จุดมุ่งหมายของการอ่านจับใจความไว้ว่า ต้องการให้ผู้อ่านเข้าใจเรื่องที่อ่าน สามารถค้นหา สารสำคัญของเรื่องได้ บอกรายละเอียดของเรื่องรวมถึงสามารถวิเคราะห์ข้อความหรือเรื่องที่อ่านนำข้อคิด

ที่ได้จากการอ่านไปใช้ในชีวิตประจำวันได้ สอดคล้องกับภิญโญ วงษ์ทอง (2562) ทำวิจัยเรื่อง ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการสตรีศึกษาที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 พบว่า นักเรียนมีผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์หลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน สอดคล้องกับอัศวินท์ คำตัน และทรงภพ ขุนมธูรส (2567) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสติศึกษาเพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการเขียนเรื่องตามจินตนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 พบว่า คะแนนการทดสอบหลังเรียนสูงกว่าก่อนเรียน อย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .05

3. ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสติ เรื่อง คุณก็กะเพราบูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น อยู่ในระดับมากที่สุด ทั้งนี้อาจเป็นเพราะการจัดการเรียนรู้ตามแนวคิดสติ เรื่อง คุณก็กะเพราบูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เป็นวิธีการที่จะช่วยให้ให้นักเรียนมีการพัฒนาทักษะการอ่าน และเข้าใจเรื่องที่อ่านด้วยตนเอง และผู้วิจัยได้คิดหาวิธีนำภูมิปัญญาท้องถิ่นมาผสมผสานในขั้นตอนการอ่านด้วยการจัดการเรียนรู้แบบการสอนตามแนวคิดสติ เรื่อง คุณก็กะเพราอย่างหลากหลาย ทำให้นักเรียนสนุกสนานเพลิดเพลิน บรรยากาศในการเรียนไม่ตึงเครียด และยังได้รับความรู้เพิ่มเติมในเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นเพิ่มขึ้น ซึ่งสอดคล้องพัฒนา พรหมณี, ยุพิน พิทยาวัฒน์ชัย และ จีระศักดิ์ ทัทพา (2563, หน้า 59-66) กล่าวว่า ความพึงพอใจเป็นสิ่งที่เกิดจากแรงจูงใจซึ่งเป็นพฤติกรรมภายในที่ผลักดันให้เกิดความรู้สึกเมื่อได้รับการตอบสนองความต้องการและความคาดหวังที่เกิดจากการประมาณค่าอันเป็นการเรียนรู้ประสบการณ์จากการกระทำกิจกรรมเพื่อให้เกิดการตอบสนองความต้องการตามเป้าหมายของแต่ละบุคคล สอดคล้องกับภูธเนศ ม่วงราม และแววดาว ดาทอง (2566, หน้า 19-31) ทำวิจัยเรื่อง ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จิตวิทยาาสตร์ และความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ตามรูปแบบสติศึกษา เรื่อง อาหารและสารอาหารของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนอยู่ในระดับมาก สอดคล้องกับดารุณี เฟื่องน้อย และนิวัฒน์ บุญสม (2564, หน้า 238-257) ทำวิจัยเรื่อง การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาอย่างสร้างสรรค์และการสร้างผลงานทางวิทยาศาสตร์ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิด STEAM Education พบว่า ความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ที่มีต่อกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิดสตรีศึกษาอยู่ในระดับมากที่สุด

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 กระทรวงศึกษาธิการควรสนับสนุนการพัฒนาและจัดทำหลักสูตรหรือแนวทางการสอนที่เน้นการบูรณาการแนวคิด STEAM กับบริบทของท้องถิ่น เพื่อให้สอดคล้องกับความต้องการของผู้เรียน

และชุมชน ช่วยเสริมสร้างทักษะแห่งศตวรรษที่ 21 และปลูกฝังอัตลักษณ์ความเป็นไทย

1.2 โรงเรียนควรพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้เชิงสร้างสรรค์โดยใช้บริบทจริงในพื้นที่ มีนโยบายกระตุ้นให้โรงเรียนในแต่ละพื้นที่สร้างสรรค์กิจกรรมการเรียนรู้ที่ใช้บริบทของชุมชน เช่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น วัฒนธรรม หรือทรัพยากรธรรมชาติในพื้นที่ เพื่อให้นักเรียนเกิดการเรียนรู้จากประสบการณ์ตรง และสร้างความเชื่อมโยงระหว่างห้องเรียนกับชีวิตจริง

1.3 หน่วยงานที่เกี่ยวข้องควรส่งเสริมการอบรมเชิงปฏิบัติการให้กับครูในเรื่องการออกแบบแผนการจัดการเรียนรู้แบบ STEAM และการบูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อให้ครูมีความรู้ ความเข้าใจ และสามารถนำไปประยุกต์ใช้ในการจัดการเรียนรู้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. ข้อเสนอแนะด้านการวิจัยครั้งต่อไป

2.1 ควรมีการศึกษาและพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ร่วมกับการสอนแบบที่หลากหลาย

2.2 ควรมีการศึกษาและการพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่น เพื่อพัฒนาผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความ ร่วมกับการสอนแบบอื่นๆ ในกลุ่มสาระการเรียนรู้อื่นๆ เช่น กลุ่มสาระการเรียนรู้ภาษาอังกฤษ เป็นต้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

จากการวิจัยเรื่อง การพัฒนากิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสเต็ม เรื่อง คุณก็กะเพรา บูรณาการกับภูมิปัญญาท้องถิ่นที่มีต่อผลสัมฤทธิ์การอ่านจับใจความของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4 ทำให้ผู้วิจัยได้องค์ความรู้ที่เป็นแบบจำลองการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยที่บูรณาการแนวคิด STEAM กับภูมิปัญญาท้องถิ่น งานวิจัยได้สร้างรูปแบบการจัดการเรียนรู้ที่มีโครงสร้างชัดเจน โดยผสานองค์ประกอบของ STEAM (Science, Technology, Engineering, Arts, Mathematics) เข้ากับเนื้อหาภูมิปัญญาท้องถิ่น ทำให้เนื้อหาการเรียนรู้มีความใกล้ตัวและนักเรียนสามารถเชื่อมโยงกับชีวิตประจำวันได้ กระบวนการเรียนรู้บูรณาการแนวคิด STEAM กับภูมิปัญญาท้องถิ่น โดยสรุป 5 ขั้นตอน STEAM บูรณาการภูมิปัญญาท้องถิ่น (โมเดลคุณก็กะเพรา) ดังนี้ 1) วิทยาศาสตร์ (Science) การเริ่มต้นค้นหา หัวใจสำคัญ เป็นการตั้งคำถาม สำรวจ และค้นหาความรู้จากสิ่งรอบตัว ตัวอย่างปฏิบัติ เช่น ให้นักเรียนศึกษาและสอบถามผู้ปกครองเพื่อค้นหา ประโยชน์ของกะเพรา จากภูมิปัญญาในครอบครัว 2) เทคโนโลยี (Technology) ความเป็นเหตุเป็นผล หัวใจสำคัญ เป็นการนำความรู้มาจัดระบบเป็นขั้นตอนและกระบวนการที่นำไปสู่ผลลัพธ์ ตัวอย่างปฏิบัติ เช่น การทำความเข้าใจขั้นตอนและจำนวนส่วนผสมอย่างเป็นระบบ จนสามารถลงมือทำคุณก็กะเพราได้จริง 3) วิศวกรรมศาสตร์ (Engineering) การออกแบบและการวางแผน หัวใจ

สำคัญ การแก้ปัญหาและสร้างสรรค์ผลงานผ่านการวางแผนการทำงานและการใช้เครื่องมือ ตัวอย่างปฏิบัติ เช่น การหาวิธีการบดผสมวัตถุดิบให้เข้ากัน และการวางแผนใช้งานเตาอบคุกกี้อย่างถูกต้อง 4) ศิลปะ (Arts) ความคิดสร้างสรรค์ หัวใจสำคัญ การใช้จินตนาการเพื่อถ่ายทอดความคิดและเพิ่มความน่าสนใจให้ชิ้นงาน ตัวอย่างปฏิบัติ เช่น การทำทายให้นักเรียนออกแบบและปั้นคุกกี้กะเพราให้เป็นรูปทรงต่างๆ ตามจินตนาการ และ 5) คณิตศาสตร์ (Mathematics) การลงมือปฏิบัติ หัวใจสำคัญ เป็นการประยุกต์ใช้การคำนวณและตรรกะเพื่อให้เกิดความแม่นยำในการทำงานจริง ตัวอย่างปฏิบัติ เช่น การชั่ง ตวง วัด ปริมาณส่วนผสมต่างๆ อย่างพอดีและเหมาะสมเพื่อให้ได้สูตรที่ลงตัว ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

จุไรรัตน์ ลักษณะศิริ และบาหยัน อิ่มสำราญ. (2547). *การใช้ภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: พี.เพรส
 ดารุณี เฟื่องน้อย และนิวัฒน์ บุญสม. (2564). การพัฒนาความสามารถในการแก้ปัญหาย่างสร้างสรรค์และการสร้างผลงานทางวิทยาศาสตร์ ของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5 ด้วยการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ตามแนวคิด STEAM Education. *วารสารศิลปการศึกษาศาสตร์วิจัย*, 13(1), 238-257.
 บัณลือ พงกษะวัน. (2562). *แนวพัฒนาการอ่านเร็ว คิดเป็น*. กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

- พัฒนา พรหมณี, ยุพิน พิทยาวัฒนชัย และจิระศักดิ์ ทัฒนา. (2563). แนวคิดเกี่ยวกับความพึงพอใจและการสร้างแบบสอบถามความพึงพอใจในงาน. *วารสารสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ สถาบันอุดมศึกษาเอกชนแห่งประเทศไทย*, 26(1), 59-66. <https://so06.tci-thaijo.org/index.php/apheit-ss/article/view/241557>
- พิมพ์ใจ แสงสอน. (2565). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ตามแนวคิดสะเต็มศึกษา (STEAM Education) ร่วมกับการเรียนรู้แบบร่วมมือเพื่อส่งเสริมความสามารถในการแก้ปัญหา ทักษะการทำงานเป็นทีม และผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน สำหรับนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. เข้าถึงได้จาก https://www.kroobannok.com/createpdf_abstract.php?b_id=188960
- ภิญโญ วงษ์ทอง. (2562). ผลของการจัดกิจกรรมการเรียนรู้บูรณาการ STEAM Education ที่มีต่อผลสัมฤทธิ์ทางการเรียนวิทยาศาสตร์ทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ และความพึงพอใจของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 4. *วารสารหน่วยวิจัยวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี และสิ่งแวดล้อมเพื่อการเรียนรู้*, 10(1), 94-112.
- ภูธนศ ม่วงราม และแววดาว ดาทอง. (2566). ผลสัมฤทธิ์ทางการเรียน จิตวิทยาศาสตร์ และความพึงพอใจต่อการจัดการเรียนรู้ ตามรูปแบบสะเต็มศึกษา (STEAM EDUCATION) เรื่อง อาหารและสารอาหารของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 6 โรงเรียนโคกหินตั้งศึกษาศิลป์. *วารสารศึกษาศาสตร์มหาวิทยาลัยบูรพา*, 34(1), 19-31.
- ศูนย์สะเต็มศึกษาแห่งชาติ. (2557). *แนวทางการจัดการเรียนรู้สะเต็มศึกษา*. กรุงเทพฯ: สกสค.
- สถาบันทดสอบทางการศึกษาแห่งชาติ (องค์การมหาชน). (2566). *รายงานผลการทดสอบทางการศึกษาระดับชาตินี้พื้นฐาน (O-NET)*. เข้าถึงได้จาก <https://www.niets.or.th>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2564). *แนวทางการพัฒนาทักษะการอ่านของผู้เรียนไทยในศตวรรษที่ 21*. เข้าถึงได้จาก <https://www.onec.go.th>
- สำนักงานเลขาธิการสภาการศึกษา. (2565). *การส่งเสริมการเรียนรู้จากภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน*. เข้าถึงได้จาก <https://www.onec.go.th>
- อัศวินท์ คำตัน และทรงภพ ขุนมธุรส. (2567). การพัฒนาชุดกิจกรรมการเรียนรู้ภาษาไทยตามแนวคิดสะเต็มศึกษา (STEAM Education) เพื่อส่งเสริมความสามารถด้านการเขียนเรื่องตามจินตนาการของนักเรียนชั้นประถมศึกษาปีที่ 5. *วารสารมณีเชษฐาราม วัดจอมมณี*, 7(2), 249-265.
- เอี่ยมพร โชคสุชาติ. (2565). *การพัฒนาทักษะการอ่านจับใจความภาษาไทย*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา.
- OECD. (2023). *PISA 2022 results (Volume I): The state of learning and equity in education*. Paris: OECD Publishing.

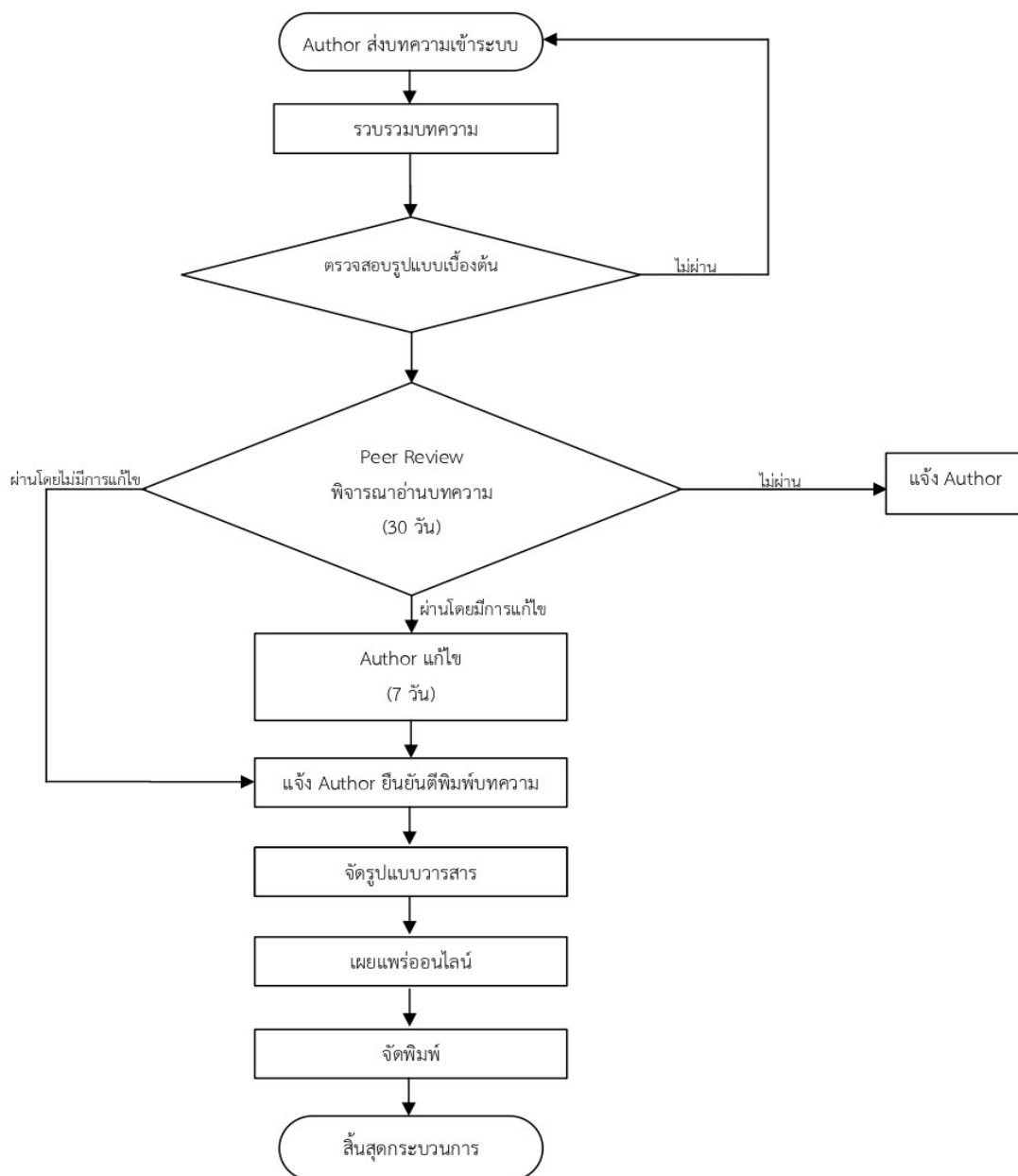
- Perignat, E., & Katz-Buonincontro, J. (2019). STEAM in practice and research: An integrative literature review. *Thinking Skills and Creativity*, 31, 31-43. <https://doi.org/10.1016/j.tsc.2018.10.002>
- Quigley, C., & Herro, D. (2022). The role of STEAM in developing 21st-century skills. *Journal of STEM Education Research*, 5(1), 1-15. <https://doi.org/10.1007/s41979-021-00065-1>
- UNESCO. (2021). *Education for sustainable development: A roadmap*. Paris: UNESCO Publishing.

ภาคผนวก

กระบวนการพิจารณาบทความของวารสารวิชาการธรรมทรรศน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

คำแนะนำสำหรับผู้นิพนธ์บทความ

สถานที่ติดต่อเกี่ยวกับบทความ

สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

30 หมู่ 1 ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000

โทรศัพท์ 085-752-1693

1. ส่วนประเภทของบทความที่ลงตีพิมพ์ในวารสาร

วารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ตีพิมพ์บทความประเภทต่างๆ ดังนี้

1.1 บทความพิเศษ บทความทางวิชาการพิเศษ ที่เสนอเนื้อหาความรู้วิชาการอย่างเข้มข้น และผ่านการอ่านและพิจารณาจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาวิชานั้นๆ มีกลุ่มเป้าหมายเป็นนักวิชาการในวงการวิชาการ/วิชาชีพ

1.2 บทความทางวิชาการ ที่เสนอเนื้อหาความรู้ วิชาการ มีกลุ่มเป้าหมายที่เป็นนิสิต นักศึกษา หรือประชาชนทั่วไป

1.3 บทความวิจัย (Research Article) ได้แก่ รายงานผลงานวิจัยใหม่ที่มีองค์ความรู้อันเป็นประโยชน์ ซึ่งไม่เคยตีพิมพ์ในวารสารใดๆ มาก่อน

1.4 บทความปริทรรศน์ (Review Article) เป็นบทความที่รวบรวมความรู้จากตำรา หนังสือ และวารสารใหม่ หรือจากผลงานและประสบการณ์ของผู้นิพนธ์มาเรียบเรียงขึ้น โดยมีการวิเคราะห์สังเคราะห์วิจารณ์เปรียบเทียบกัน

1.5 ปกิณกะ (Miscellany) ได้แก่ บทความทบทวนความรู้ เรื่องแปล ย่อความจากวารสารต่างประเทศ การแสดงความคิดเห็น วิวิจารณ์ แนะนำเครื่องมือใหม่ ตำราหรือหนังสือใหม่ที่น่าสนใจ หรือข่าวการประชุมทั้งระดับชาติและระดับนานาชาติ

การส่งบทความ

บทความที่จะตีพิมพ์ในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ ต้องส่งผ่านระบบลงทะเบียนออนไลน์ <http://www.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas> และรอการตรวจสอบจากกองบรรณาธิการ

การตรวจสอบบทความและพิสูจน์อักษร

ผู้พิมพ์ควรตระหนักถึงความสำคัญในการเตรียมบทความให้ถูกต้องตามรูปแบบของบทความที่วารสารกำหนด ตลอดจนตรวจสอบความถูกต้องแน่นอน พร้อมทั้งพิสูจน์อักษรก่อนที่จะส่งบทความนี้ให้กับบรรณาธิการ การเตรียมบทความให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสารจะทำให้การพิจารณาตีพิมพ์มีความรวดเร็วมากยิ่งขึ้น และทางกองบรรณาธิการขอสงวนสิทธิ์ที่จะไม่พิจารณาบทความจนกว่าจะได้แก้ไขให้ถูกต้องตามข้อกำหนดของวารสาร

การเตรียมบทความ

บทความต้องเป็นตัวพิมพ์ดีด โดยใช้ชุดแบบอักษร (font) ชนิดไทยสารบรรณ (TH Sarabun PSK) ขนาดอักษร 16 จัดกั้นหลังตรง และมีระยะห่างระหว่างบรรทัดหนึ่งช่อง (Double Spacing) ตลอดเอกสาร พิมพ์หน้าเดียวลงบนกระดาษ (A4) พิมพ์ให้ห่างจากขอบกระดาษ ด้านซ้าย และด้านขวา ขนาด 3.81 ซม. ด้านบน ขนาด 4.5 ซม. และด้านล่าง ขนาด 4.01 ซม. พร้อมใส่หมายเลขหน้ากำกับทางมุมขวาบนทุกหน้า บทความไม่ควรยาวเกิน 12 หน้ากระดาษพิมพ์ (A4) โดยนับรวมภาพประกอบและตาราง

การพิจารณาและคัดเลือกบทความ

บทความแต่ละบทความจะได้รับพิจารณาจากคณะกรรมการกลั่นกรองบทความวารสาร (Peer Review) อย่างน้อย 2 ท่าน ที่มีความเชี่ยวชาญในสาขาวิชาที่เกี่ยวข้อง และได้รับความเห็นชอบจากกองบรรณาธิการก่อนตีพิมพ์ โดยการพิจารณาบทความจะมีรูปแบบที่ผู้พิจารณาบทความไม่ทราบชื่อหรือข้อมูลของผู้เขียนบทความ และผู้เขียนบทความไม่ทราบชื่อผู้พิจารณาบทความ (Double - blind Peer Review)

2. ส่วนบทคัดย่อ (Abstract)

บทคัดย่อควรมีความยาวไม่เกิน 350 คำ โดยแยกต่างหากจากเนื้อเรื่อง บทความวิจัย/วิชาการต้องมีบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ ซึ่งบทคัดย่อควรเขียนให้ได้ใจความทั้งหมดของเรื่อง ไม่ต้องอ้างอิงเอกสาร รูปภาพ หรือตาราง และให้มีเพียง 2 ส่วนเท่านั้น คือ

- 1) **วัตถุประสงค์** ควรกล่าวถึงจุดมุ่งหมายของการศึกษา
- 2) **ผลการวิจัยพบว่า** ควรประกอบด้วย ผลที่ได้รับจากการค้นคว้า ศึกษา และผลของค่าสถิติ (ในกรณีมีการวิเคราะห์)
- 3) **คำสำคัญ** ควรมีคำสำคัญไม่เกิน 3 คำ ที่ครอบคลุมชื่อเรื่องที่ศึกษาและจะปรากฏอยู่ในส่วนท้ายของบทคัดย่อทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ และคั่นด้วยเครื่องหมายอัฒภาค (Semicolon) (;)

3. ส่วนเนื้อเรื่อง ควรประกอบด้วย

3.1 การเตรียมต้นฉบับสำหรับการเขียนบทความวิจัย ประกอบด้วย

3.1.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (Review) ข้อมูลจากรายงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้งนี้

3.1.2 วัตถุประสงค์ของการวิจัย (Research Objectives) เป็นการกำหนดวัตถุประสงค์หรือจุดมุ่งหมายของการวิจัย รวมถึงรวบรวมหลักการ วิธีการ โดยมีรายละเอียดว่าจะต้องศึกษาอะไรบ้าง เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ข้อมูล และเสนอผลการวิจัยได้อย่างชัดเจน

3.1.3 วิธีดำเนินการวิจัย (Methods) เป็นการกำหนด วิธีการ กิจกรรม รายละเอียดของการวิจัย การศึกษาประชากร และกลุ่มตัวอย่างในการศึกษา และวิธีการศึกษา เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย รวมทั้งสถิติที่นำมาใช้วิเคราะห์ข้อมูล

3.1.4 สรุปผลการวิจัย (Results) เป็นการแสดงผลที่ได้จากการศึกษาและวิเคราะห์ ในข้อ 3.1.2 ควรจำแนกผลออกเป็นหมวดหมู่และสัมพันธ์กับวัตถุประสงค์ของการศึกษา โดยการบรรยาย ในเนื้อเรื่องและแสดงรายละเอียดเพิ่มเติมด้วยภาพประกอบ ตาราง กราฟ หรือแผนภูมิ ตามความเหมาะสม

3.1.5 อภิปรายผลการวิจัย (Discussion) เป็นการนำข้อมูลที่ได้มาจากการวิเคราะห์ของผู้นิพนธ์ นำมาเปรียบเทียบกับผลการวิจัยของผู้อื่น เพื่อให้มีความเข้าใจหรือเกิดความรู้ใหม่ที่เกี่ยวข้องกับงานวิจัยนั้น รวมทั้งข้อดี ข้อเสียของวิธีการศึกษา เสนอแนะความคิดเห็นใหม่ๆ ปัญหาและอุปสรรคต่างๆ ที่ได้จากการศึกษาครั้งนี้ เพื่อเป็นแนวทางที่จะนำไปประยุกต์ให้เกิดประโยชน์

3.1.6 ข้อเสนอแนะ (Suggestion) การแนะนำผลการวิจัยไปใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อไป

3.1.7 องค์ความรู้ที่ได้รับ (Knowledge Assets) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการสังเคราะห์ หลักการ วิธีการ ในลักษณะความเรียง แผนภาพ แผนภูมิ หรือผังมโนทัศน์ เพื่อให้ได้ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้น

3.1.8 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) 7th edition เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ () แทรกในเนื้อหา ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมา เพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่างๆ ที่ง่ายต่อการศึกษาและการปฏิบัติ

3.2 การเตรียมต้นฉบับสำหรับการเขียนบทความวิชาการ ประกอบด้วย

3.2.1 บทนำ (Introduction) เป็นส่วนกล่าวนำโดยอาศัยการปริทรรศน์ (Review) ข้อมูลจากงานวิจัย ความรู้ และหลักฐานต่างๆ จากหนังสือหรือวารสารที่เกี่ยวข้องกับเรื่องที่ศึกษา และกล่าวถึงเหตุผลหรือความสำคัญของปัญหาในการศึกษาครั้ง

3.2.2 เนื้อหา (Content) เรื่องราวที่ผู้เขียนต้องการจะให้อ่านได้รับทราบ เนื้อหาที่ดีต้องมีรายละเอียดที่ชัดเจนและน่าสนใจ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสมรรถภาพทางความคิดของผู้เขียนเป็นสำคัญ

3.2.3 สรุป (Summarizing) เป็นวิธีการเขียนบทความที่ผู้เขียนจะต้องเขียนให้เหลือเฉพาะส่วนที่มีความสำคัญ เป็นการกลั่นกรอง การรวบรวมหรือการลดข้อความให้เหลือส่วนที่สำคัญเท่านั้น

3.2.4 องค์ความรู้ที่ได้รับ (Knowledge Assets) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการสังเคราะห์ หลักการ วิธีการ ในลักษณะความเรียง แผนภาพ แผนภูมิ หรือผังมโนทัศน์ เพื่อให้ได้ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้น

3.2.5 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) 7th edition เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ () แทรกในเนื้อหา ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับการศึกษาและการปฏิบัติ

3.3 การเตรียมต้นฉบับสำหรับการเขียนบทวิจารณ์หนังสือ ประกอบด้วย

3.3.1 ชื่อเรื่องของหนังสือ (Title) ให้ระบุทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ

3.3.2 ชื่อผู้เขียนหนังสือ (Author) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสถาบันหรือหน่วยงานที่ผู้เขียนสังกัด

3.3.3 ชื่อผู้วิจารณ์ (Name of Reviews) ให้ระบุชื่อเต็มทั้งภาษาไทยและภาษาอังกฤษ พร้อมระบุสถาบันหรือหน่วยงานที่ผู้วิจารณ์สังกัด

3.3.4 เนื้อหาการวิจารณ์ (Reviews Content) ในการเขียนเกี่ยวกับหนังสือวิจารณ์ เนื้อเรื่องจะเป็นส่วนแสดงความคิดเห็นและรายละเอียดในการวิจารณ์ โดยนำเสนอเรื่องราวจุดเด่น จุดบกพร่องของเรื่อง โดยทำการวิจารณ์หรือวิพากษ์อย่างมีหลักเกณฑ์และเหตุผลตามหลักวิชาการ

3.3.5 สรุป (Summarizing) เป็นวิธีการเขียนสรุปความคิดเห็นทั้งหมดที่วิจารณ์ รวมถึงให้ข้อคิดหรือข้อสังเกตที่เป็นประโยชน์สำหรับผู้อ่าน

3.3.6 องค์ความรู้ที่ได้รับ (Knowledge Assets) ระบุองค์ความรู้อันเป็นผลสัมฤทธิ์ที่ได้จากการสังเคราะห์ หลักการ วิธีการ ในลักษณะความเรียง แผนภาพ แผนภูมิ หรือผังมโนทัศน์ เพื่อให้ได้ความรู้ที่ได้จากการวิจัยนั้น

3.3.7 เอกสารอ้างอิง (References) ใช้รูปแบบการอ้างอิงแบบแทรกในเนื้อหาตามหลักเกณฑ์ APA (American Psychological Association) 7th edition เป็นการอ้างอิงแหล่งที่มาของข้อความไว้ในเครื่องหมายวงเล็บ () แทรกในเนื้อหา ซึ่งมีรูปแบบการเขียนอ้างอิงที่นิยมแพร่หลาย โดยมีกฎเกณฑ์การอ้างอิงที่ออกแบบมาเพื่อให้ผู้ใช้มีความชัดเจนในการลงรายการงานเขียนต่างๆ ที่ง่ายต่อการศึกษาและการปฏิบัติ

การเขียนอ้างอิงในเนื้อหาแบบ APA 7th edition

รูปแบบ	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาไทย)	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาอังกฤษ)
ผู้แต่ง 1 คน	หน้าข้อความ: ชื่อ/นามสกุล/(ปีที่พิมพ์,/หน้า/ (ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อ/นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/หน้า/ (ถ้ามี))	หน้าข้อความ: นามสกุล/(ปีที่พิมพ์,/p./เลข หน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/p./เลข หน้า(ถ้ามี))
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: อนุสรณ์ นางทะราช (2567, หน้า 215-230) Vichitphan (2024, pp. 117-134) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (อนุสรณ์ นางทะราช, 2567, หน้า 215-230) (Vichitphan, 2024, pp. 117-134)	
ผู้แต่ง 2 คน	หน้าข้อความ: ชื่อ/นามสกุล ¹ /และชื่อ/ นามสกุล ² /(ปีที่พิมพ์,/หน้า (ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อ/นามสกุล ¹ /และชื่อ/ นามสกุล ² /ปีที่พิมพ์,/หน้า (ถ้ามี))	หน้าข้อความ: นามสกุล ¹ /และนามสกุล ² /(ปีที่ พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (นามสกุล ¹ /และนามสกุล ² ,ปีที่ พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) **อ้างอิงหน้าเดียวใช้ p. อ้างอิงหลายหน้าเดียวใช้ pp.
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: เทอดศักดิ์ ไปจันทิก และนิลบล ไพเราะ (2567) Chaweewong & Duangwilai (2024) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (เทอดศักดิ์ ไปจันทิก และนิลบล ไพเราะ, 2567) (Chaweewong & Duangwilai, 2024)	

รูปแบบ	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาไทย)	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาอังกฤษ)
ผู้แต่ง 3 คน	หน้าข้อความ: ชื่อ/นามสกุล ¹ /ชื่อ/นามสกุล ² / และชื่อ/นามสกุล ³ /(ปีที่พิมพ์/ หน้า (ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อ/นามสกุล ¹ /ชื่อ/นามสกุล ² / และชื่อ/นามสกุล ³ /(ปีที่พิมพ์/ หน้า (ถ้ามี))	หน้าข้อความ: นามสกุล ¹ /นามสกุล ² /และ นามสกุล ³ /(ปีที่พิมพ์,/p./ เลขหน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (นามสกุล ¹ /นามสกุล ² /และ นามสกุล ³ /(ปีที่พิมพ์,/p./ เลขหน้า(ถ้ามี))
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: ปลืษา แหลมครบุรี, กฤษกนก ดวงชาทม และชยาگانต์ เรืองสุวรรณ (2567) Wongkhiao, Ngamprakhon & Chaisuk (2024) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (ปลืษา แหลมครบุรี, กฤษกนก ดวงชาทม และชยาگانต์ เรืองสุวรรณ, 2567) (Wongkhiao, Ngamprakhon & Chaisuk, 2024)	
ผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป	หน้าข้อความ: ชื่อ/นามสกุล ¹ /และคณะ/ (ปีที่พิมพ์,/เลขหน้า (ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อ/นามสกุล ¹ /และคณะ/ ปีที่พิมพ์,/เลขหน้า (ถ้ามี))	หน้าข้อความ: นามสกุล ¹ /et.al./(ปีที่พิมพ์, p./เลขหน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (นามสกุล ¹ /et.al./ปีที่ พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี))
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: ขวัญใจ แก้วแสง และคณะ (2567) Thummakun et al. (2024) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (ขวัญใจ แก้วแสง และคณะ, 2567) (Thummakun et al., 2024)	
ผู้แต่ง เป็นกลุ่มบุคคล หรือนิติบุคคล	หน้าข้อความ: ชื่อหน่วยงานหรือสำนักงาน/ (ปีที่พิมพ์,/หน้า/(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อหน่วยงานหรือสำนักงาน/ ปีที่พิมพ์,/หน้า/(ถ้ามี))	หน้าข้อความ: ชื่อหน่วยงานหรือสำนักงาน/ (ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อหน่วยงานหรือสำนักงาน/ ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี))
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (2563) The Ministry of Education (2010) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2563) (The Ministry of Education, 2010)	

รูปแบบ	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาไทย)	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาอังกฤษ)
ผู้แต่งที่มี ฐานันดรศักดิ์ หรือ บรรดาศักดิ์	หน้าข้อความ: ชื่อ,/ฐานันดรศักดิ์/(ปีที่พิมพ์, /หน้า (ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อ,/ฐานันดรศักดิ์/ปีที่พิมพ์, /หน้า (ถ้ามี))	หน้าข้อความ: ชื่อ,/ฐานันดรศักดิ์/(ปีที่พิมพ์, /p./เลขหน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อ,/ฐานันดรศักดิ์/ปีที่พิมพ์, /p./เลขหน้า(ถ้ามี))
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ, กรมหมื่น (2519) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (นราธิปพงศ์ประพันธ์, พระเจ้าวรวงศ์เธอ, กรมหมื่น, 2519)	
ผู้แต่งที่เป็น พระภิกษุทั่วไป	หน้าข้อความ: พระ พระมหา/(ปีที่พิมพ์,/เลข หน้า (ถ้ามี)) หลังข้อความ: (พระ พระมหา,/ปีที่พิมพ์,/เลข หน้า (ถ้ามี))	หน้าข้อความ: พระ พระมหา/(ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (พระ พระมหา,/ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี))
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: พระขรรค์ชัย สุวโทโม (2562) Phra Boonruang Thitadhammo (2004) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (พระขรรค์ชัย สุวโทโม, 2562) (Phra Boonruang Thitadhammo, 2004)	
พระภิกษุที่มี สมณศักดิ์	หน้าข้อความ: ชื่อสมณศักดิ์/(ปีที่พิมพ์,/หน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อสมณศักดิ์,/ปีที่พิมพ์,/หน้า (ถ้ามี))	หน้าข้อความ: ชื่อสมณศักดิ์/(ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อสมณศักดิ์,/ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี))
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต) (2550) Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto) (2007) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตโต), 2550) (Phra Brahmagunabhorn (P.A. Payutto), 2007)	
เอกสาร ทุติยภูมิ (อ้างอิงใน)	หน้าข้อความ: ชื่อ นามสกุล/(ปีที่พิมพ์,/อ้างอิงใน/ชื่อ นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/หน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (ชื่อ นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/อ้างอิงใน/ชื่อ นามสกุล,/ปีที่พิมพ์, /หน้า(ถ้ามี))	หน้าข้อความ: นามสกุล/(ปีที่พิมพ์,/as cited in/นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/p./เลขหน้า(ถ้ามี)) หลังข้อความ: (นามสกุล,/ปีที่พิมพ์,/as cited in/นามสกุล,/ปีที่พิมพ์, /p./เลขหน้า(ถ้ามี))

รูปแบบ	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาไทย)	การเขียนอ้างอิงในเนื้อหา (ภาษาอังกฤษ)
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: วิโรจน์ สารัตนะ (2556, อ้างถึงใน อิสริยา กลิ่นสุนทร, 2564) Krejcie & Morgan (1970, as cited in Pengsawat, 2010) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (วิโรจน์ สารัตนะ, 2556, อ้างถึงใน อิสริยา กลิ่นสุนทร, 2564) (Krejcie & Morgan, 1970, as cited in Pengsawat, 2010)	
ราชกิจจานุเบกษา	หน้าข้อความ: ชื่อพระราชบัญญัติ/(ปีที่พิมพ์) หลังข้อความ: (ชื่อพระราชบัญญัติ,/ปีที่พิมพ์)	หน้าข้อความ: ชื่อพระราชบัญญัติ/(ปีที่พิมพ์) หลังข้อความ: (ชื่อพระราชบัญญัติ,/ปีที่พิมพ์)
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504 (2504) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504, 2504)	
การอ้างอิงข้อมูลจากการสัมภาษณ์	หน้าข้อความ: ชื่อ/นามสกุล/(สัมภาษณ์,/วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์) หลังข้อความ: (ชื่อ/นามสกุล,/สัมภาษณ์,/วัน/เดือน/ปีที่สัมภาษณ์)	หน้าข้อความ: นามสกุล/ชื่อ/(Interview,/เดือน/วัน,ปีที่สัมภาษณ์) หลังข้อความ: (นามสกุล/ชื่อ,/Interview,/เดือน/วัน,ปีที่สัมภาษณ์)
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต (สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2557) Meekhodkong, P. (Interview, 2023) การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (พระครูสุวิธานพัฒนบัณฑิต, สัมภาษณ์, 15 สิงหาคม 2557) (Meekhodkong, P., Interview, August, 15, 2023)	
พระไตรปิฎกและอรรถกถา	ให้อ้างชื่อย่อคัมภีร์ เล่ม/ข้อ/หน้า. และให้วงเล็บ คำว่า (บาลี) ไว้หลังคำย่อ ในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาบาลี หรือวงเล็บคำว่า (ไทย) ไว้หลังคำย่อ ในกรณีที่ใช้พระไตรปิฎกฉบับภาษาไทย	
ตัวอย่าง	การเขียนอ้างอิงหน้าข้อความ: อง.ทุก. (ไทย) 20/395/106, วิ.ม. (ไทย) 5/14/19 การเขียนอ้างอิงหลังข้อความ: (อง.ทุก. (ไทย) 20/395/106), (วิ.ม. (ไทย) 5/14/19)	
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 1 ครั้ง ผู้แต่ง 2 คน ให้ระบุชื่อ/นามสกุล โดยไม่ต้องมีคำนำหน้านามของผู้แต่งทั้ง 2 คน โดยใช้คำว่า “และ” สำหรับผู้แต่งชาวไทย หรือ “and” หรือ “&” สำหรับผู้แต่งชาวต่างประเทศ ผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป ให้ระบุชื่อ/นามสกุลของผู้แต่งคนแรกตามด้วย “และคณะ” สำหรับผู้แต่งชาวไทย หรือ “et al.” สำหรับผู้แต่งชาวต่างประเทศ		

รูปแบบการเขียนเอกสารอ้างอิง (References)

การอ้างอิงท้ายเล่ม (References)
1. หนังสือ ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์(ถ้ามี) ใส่พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./ สถานที่พิมพ์:/ สำนัก ///////////////พิมพ์.
ผู้แต่ง 1 คน เฉลิม งามรุ่งโรจน์. (2547). <i>พจนานุกรมอังกฤษ-ไทย ปรัชญา</i> . กรุงเทพฯ: โบบแดง. Yamane, T. (1967). <i>Statistics: an introductory analysis</i> . New York: Harper and Row.
ผู้แต่ง 2 คน ณัฐพันธ์ เจริญนันทน์ และไพบุลย์ เกียรติโกมล. (2547). <i>ระบบสารสนเทศเพื่อการจัดการ: Management</i> ///////////////Information Sys-tems. กรุงเทพฯ: ซีเอ็ดดูเคชั่น. Schiffman, L. G. & Kanuk, L. L. (1994). <i>Consumer Behavior</i> . (5th ed.). New Jer-sey: ///////////////Prentic-Hall.
ผู้แต่ง 3 คน ถวิล บุรีกุล, สติธร ธนานิธิโชติ และรัชวดี แสงมเหหมัด. (2562). <i>รายงานการประเมินสถานการณ์</i> ///////////////ความเป็นประชาธิปไตยของประเทศไทย พ.ศ. 2562. กรุงเทพฯ: สำนักวิจัยและพัฒนา ///////////////สถาบันพระปกเกล้า. Mowen, John C. & Michael, M. (1998). <i>Consumer Behavior</i> . (5th ed.). New Jersey: ///////////////Prentice-Hall.
ผู้แต่งมากกว่า 3 คนขึ้นไป เอกฉัตร วิทยอภิบาลกุล, ฐานนท์ มณีนิล, ชลธิชา สุรัตน์สัญญา, คณศ รัตนวิไล, วานิช ทองเกตุ, สิริ ///////////////พัฒน์ รันดาเว และพล บุชชะ. (2561). <i>การศึกษาวเคราะห์ปัญหาและอุปสรรคในการเรียน</i> ///////////////ของนักศึกษาปีที่ 1 หลักสูตรนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา. สงขลา: มหาวิทยาลัย ///////////////ราชภัฏสงขลา. Lane, K. R., Crofton, C. & Hall, G. J. (1983). <i>Assessing needs for school district allocation</i> ///////////////of federal funds. San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

2. เป็นกลุ่มบุคคลหรือนิติบุคคล
ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์(ถ้ามี) ใส่พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./ สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์. กระทรวงการพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์. (2564). รายงานสถานการณ์สังคมและความ /////มั่นคงของมนุษย์ระดับประเทศ ประจำปี 2564. กรุงเทพฯ: กระทรวงการพัฒนาสังคมและ /////ความมั่นคงของมนุษย์. Pollution Control Department. (2005). <i>Guidelines and Preliminary Requirements for</i> /////Waste Reduction and Utilization. Bangkok: Ministry of Natural Resources and /////Environment.
3. ผู้แต่งที่มีฐานันดรศักดิ์ หรือบรรดาศักดิ์
ชื่อ./ ฐานันดรศักดิ์./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง./ (ครั้งที่พิมพ์(ถ้ามี) ใส่พิมพ์ครั้งที่ 2 เป็นต้นไป)./ สถานที่พิมพ์:/ /////สำนักพิมพ์. อนุমানราชชน, พระยา. (2515). <i>วัฒนธรรม</i>. กรุงเทพฯ: อมรการพิมพ์.
4. ผู้แต่งที่เป็นพระภิกษุทั่วไป
ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง./ สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์. พระมหาเผื่อน กิตติโสภโณ. (2560). <i>โมเดลความสัมพันธ์เชิงสาเหตุของครอบครัวเข้มแข็งในสังคมไทย</i>. /////พระนครศรีอยุธยา: สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
5. พระภิกษุที่มีสมณศักดิ์
ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง./ สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์. พระเทพวิสุทธิเมธี (ปัญญานันทภิกขุ). (2535). <i>หน้าที่ของคนบับสมบุรณ์ (คนดีและคุณสมบัติพิเศษ</i> /////ของนักบริหาร). กรุงเทพฯ: ธรรมสภา.
6. ผู้แต่งที่เป็นบรรณาธิการ
ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ In หรือ ใน/ ตามด้วยชื่อบรรณาธิการของหนังสือ (บ.ก. หรือ Eds.)/ /////ชื่อหนังสือ/(pp./ เลขหน้าของบทความ)./ สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์. Lane, K. R., Crofton, C., & Hall, G. J. (1983). Assessing needs for school district allocation /////of federal funds. In B. R. Witkin (Eds.), <i>Assessing needs in ed-ucation and social</i> /////program (pp. 216-217). San Francisco, CA: Jossey-Bass Publishers.
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

7. หนังสือแปล

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อหนังสือภาษาต้นฉบับ/[ชื่อหนังสือภาษาไทย]/ (ชื่อผู้แปล, Trans.)/ (พิมพ์ครั้งที่ถ้า
/////////มี)/ สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์.

เครตัน, เจมส์. แอล. (2556). *Involving Citizens in Community Decision Making: A Guidebook*
/////////[การมีส่วนร่วมของประชาชนในการตัดสินใจของชุมชน] (วันชัย วัฒนศัพท์, ผู้แปล). ขอนแก่น:
/////////ศิริภักดิ์ ออฟเซ็ท.

8. วารสารแบบเล่ม

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร./ ปีที่(ฉบับที่)./ หน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบทความ.

พระชนนัท ฐานุตโตโร และบุญชนะ ทาโยธิ. (2559). การบริหารงานตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจ
/////////พอเพียง โรงเรียนมัธยมศึกษา สังกัดองค์การบริหารส่วนจังหวัดกาฬสินธุ์. *วารสารวิชาการ*
/////////ธรรมทรรศน์, 16(1), 1-13.

Francescotti, R. (2007). Animal mind and animal ethics: an introduction. *The Journal*
/////////of ethics, 11(3), 239-252.

9. วารสารออนไลน์ (กรณีมีเลข DOI)

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร./ ปีที่(ฉบับที่)./ หน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบทความ./
/////////https://doi: xxxxxxxx

Rossi, R., & Nairn, A. (2022). New developments in gambling marketing: The rise of
/////////social media ads and its effect on youth. *Current Addiction Reports*, 9(4),
/////////385-391. https://doi.org/10.1007/s40429-022-00391-7

10. วารสารออนไลน์ (กรณีไม่มีเลข DOI)

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อบทความ./ ชื่อวารสาร./ ปีที่(ฉบับที่)./ หน้าแรก-หน้าสุดท้ายของบทความ./
/////////https://www.xxxxxxxx

บูรณจิตร แก้วศรีมล. (2565). การให้บริการสาธารณะภายใต้แนวคิดรัฐบาลดิจิทัล. *วารสารมนุษยศาสตร์*
/////////และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 41(5), 84-97. https://so03.tci-thaijo.org/
/////////index.php/humsujournal/article/view/256202/175573

หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

11. รายงานการประชุมที่มี Proceeding
ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง./ ใน/ ชื่อบรรณาธิการ (บ.ก. หรือ Ed. หรือ Eds.). / (ชื่อการประชุม/ ชื่อหัวข้อ ///// การจัดการประชุม/ ครั้งที่จัด (ถ้ามี). / วันเดือนปีที่จัด/ (หน้าแรก-หน้าสุดท้าย). / สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์. วชิระ เสระทอง และเพ็ญณี แนนท. (2562). การพัฒนาประชาธิปไตยสำหรับเยาวชนในโรงเรียนระดับ ///// มัธยมศึกษาสังกัดสำนักงานคณะกรรมการการศึกษาขั้นพื้นฐาน ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ. ใน ศุภ ///// วัฒนากร วงศ์ธนวุธ (บ.ก.), การประชุมวิชาการระดับชาติ ด้านการบริหารกิจการสาธารณะยุค ///// ดิจิทัล ครั้งที่ 5, 1-2 พฤศจิกายน 2562 (หน้า 593-601). ขอนแก่น: วิทยาลัยการปกครอง ///// ท้องถิ่น มหาวิทยาลัยขอนแก่น.
12. รายงานการวิจัย
ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่อง./ (รายงานการวิจัย). / สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์.. ///// สมเกียรติ ชัยพิบูลย์. (2550). การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม กรณีศึกษาศักยภาพการท่องเที่ยว ///// เที่ยวชุมชนนครชุม อำเภอมือง จังหวัดกำแพงเพชร. (รายงานการวิจัย). กรุงเทพฯ: สำนักงาน ///// คณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ.
13. วิทยานิพนธ์/ปริญญาานิพนธ์/ดุษฎีนิพนธ์/สารนิพนธ์/การค้นคว้าอิสระ
ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ ชื่อเรื่องวิทยานิพนธ์./ (วิทยานิพนธ์ปริญญามหาบัณฑิตหรือวิทยานิพนธ์ดุษฎี ///// บัณฑิต). / สถานที่พิมพ์:/ สำนักพิมพ์หรือชื่อมหาวิทยาลัยหรือสถาบันการศึกษา. พระมหาบุญพิเชษฐ์ จันทรเมือง. (2553). การจัดการการท่องเที่ยวในพระอารามหลวงชั้นเอกในเกาะ ///// รตนโกสินทร์. (ปริญญาานิพนธ์วิทยาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ. พระครูสุตธัตถ์โนภาส (ชูศักดิ์ จันทมโม). (2561). รูปแบบการพัฒนาการจัดการศึกษาระดับบัณฑิต ///// ศึกษาตามมาตรฐานอุดมศึกษาของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (ดุษฎีนิพนธ์ ///// พุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต). พระนครศรีอยุธยา: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. ฉวีวรรณ อินชุกุล. (2559). ยุทธศาสตร์การพัฒนาโรงเรียนขยายโอกาสทางการศึกษา สังกัดสำนักงาน ///// เขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษากาญจนบุรี เขต 4. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). ///// กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยศิลปากร. Cao, Z. (2017). <i>Research on Migrant Workers' Ability to Integrate into Cities from the ///// Perspective of Urban Capital Accumulation</i>. (Doctoral Dissertation). China: ///// Shanxi Normal University.
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

14. ราชกิจจานุเบกษา

ชื่อพระราชบัญญัติหรือกฎหมาย./ (วัน/เดือน/ปี)./ราชกิจจานุเบกษา./เล่ม/ตอนที่/หน้า.

พระราชบัญญัติโบราณสถานโบราณวัตถุศิลปวัตถุและพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พ.ศ. 2504. (21
//////ธันวาคม 2544). ราชกิจจานุเบกษา. เล่ม 118 ตอนพิเศษ 127 ง หน้า 13-17.

15. หนังสือพิมพ์หรือหนังสือพิมพ์ออนไลน์

ชื่อผู้แต่ง./ (วัน/เดือน/ปี)./ชื่อคอลัมน์./ชื่อหนังสือพิมพ์./เลขหน้า.

ธีรภัทร์ ภาสกรวงศ์. (3 พฤศจิกายน 2545). โรงเรียนวัด “ของดีที่มีอยู่”. ไทยรัฐ, 1.

16. แผ่นพับ จุลสาร และสูจิบัตร

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./ [แผ่นพับหรือจุลสารหรือสูจิบัตร]./สถานที่พิมพ์./สำนักพิมพ์.

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น. (2567). หลักสูตรพุทธศาสตรดุษฎีบัณฑิต
//////สาขาวิชาปรัชญา [แผ่นพับ]. ขอนแก่น: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น

17. เว็บไซต์

ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./เข้าถึงได้จาก หรือ Retrieved from/http://www.xxxxxxx
เข้าถึงได้จาก สำหรับเอกสารภาษาไทย และคำว่า Retrieved from สำหรับเอกสารภาษาต่างประเทศ

สถาบันวิจัยเศรษฐกิจป๋วย อึ๊งภากรณ์. (2563). ความเหลื่อมล้ำในตลาดแรงงานไทย: ภาพจากข้อมูล
//////Labor Force Survey และประกันสังคม. เข้าถึงได้จาก https://www.pier.or.th/
//////abridged/2020/03/

China Connection Education Service. (2023). Chongqing city vocational college.
//////Retrieved from http://www.teachenglishinchina.com/index.aspx?id=1287/

18. วิกีพีเดีย

วิกิพีเดีย./ (ปีที่พิมพ์)./ชื่อเรื่อง./วันที่สืบค้นวัน/เดือน/ปี./จาก/http://www.xxxxxxx

วิกิพีเดีย. (2567). กรรมาฐาน. วันที่สืบค้น 12 ธันวาคม 2567, จาก https://th.wikipedia.org/wiki/
//////%E0%B8%81%E0%B8%A3%E0%B8%A3%E0%B8%A1%E0%B8%90%E0%B8%B2
//////%E0%B8%99

หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

19. พระไตรปิฎกและอรรถกถา
ชื่อผู้แต่ง./ (ปีที่พิมพ์)/ ชื่อเรื่อง./ สถานที่พิมพ์./ สำนักพิมพ์.
มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. (2539). พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย. กรุงเทพฯ: มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
20. สัมภาษณ์
การสัมภาษณ์ให้ทำการอ้างอิงในเนื้อหาโดยไม่ต้องลงรายการในเอกสารอ้างอิง
หมายเหตุ: เครื่องหมาย / คือ เว้นวรรคโดยการเคาะ 7 ครั้ง

4. การอ้างอิงตาราง

รูปแบบการอ้างอิงตารางในเนื้อหา โดยระบุคำ “ตารางที่” ให้จัดชิดซ้ายของหน้ากระดาษ ดังนี้

ตัวอย่าง

ตารางที่ 1 ผลความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพปัจจุบันและความต้องการจำเป็นของการบริหารแบบมีส่วนร่วมของโรงเรียนสิ่งแวดล้อมศึกษาเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืน สังกัดสำนักงานการศึกษา กรุงเทพมหานคร

ข้อคำถาม	I	D	PNI _{Modified}	ลำดับ
1. ด้านนโยบายสิ่งแวดล้อมศึกษาและโครงสร้างการบริหารจัดการ	4.37	3.35	0.30	2
2. ด้านการพัฒนากระบวนการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม	4.32	3.34	0.29	3
3. ด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในโรงเรียน	4.30	3.48	0.24	4
4. ด้านการมีส่วนร่วมและการสร้างเครือข่ายสิ่งแวดล้อมศึกษา	4.34	3.32	0.31	1
รวม	4.34	3.37	0.29	

5. วิธีเรียงอ้างอิง การเรียงอ้างอิงใช้หลักการเดียวกับการเรียงคำในพจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน หรือ Dictionary ที่เป็นสากล โดยคำที่มีสะกดจัดเรียงไว้ก่อนคำที่มีรูปสระตามลำดับตั้งแต่ กก - กส ดังนี้

ก ข ค ด ข ง จ ฉ ช ซ ฌ ญ ฎ ฏ ฐ ฑ ฒ ณ ด ต ถ ท ธ น

บ ป ผ ฝ พ ฟ ภ ม ย ร ฤ ฤ ล ฤ ฤ ว ศ ษ ส ห ฬ อ ฮ

ส่วนคำที่ขึ้นต้นด้วยพยัญชนะตัวเดียวกัน เรียงลำดับตามรูปสระ ดังนี้

อะ อัว อัวะ อา อำ อี อี้ อู อุ เอะ เอ เอา

เอน เอย เียะ เอื้อ เอื้อะ แอ แอะ โอ โอะ ไอ ไอ

6. ส่วนภาพประกอบ (Figure) และส่วนตาราง (Table)

ภาพประกอบและตารางควรมีเท่าที่จำเป็น โดยพิมพ์หน้าละ 1 ภาพ หรือ 1 ตาราง สำหรับคำบรรยายตารางให้พิมพ์เหนือตารางชิดกันซ้าย ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่บรรทัดเดียวกันรูปแบบตัวอย่าง:

ตารางที่1//ค่าเฉลี่ยและส่วนเบี่ยงเบนมาตรฐานของคะแนน

xx	xx	xx
xxxx	xxxx	xxxx
xxxx	xxxx	xxxx
xxxx	xxxx	xxxx

สำหรับคำบรรยายภาพ กราฟ แผนภูมิ แผนภูมิภาพ บันทึกเป็นสกุล .JEG ให้พิมพ์ใต้ภาพชิดซ้ายกระดาษ ส่วนคำอธิบายเพิ่มเติมให้ใส่บรรทัดเดียวกันรูปแบบตัวอย่าง:

ภาพที่1/องค์ความรู้ที่ได้รับ

การติดต่อโฆษณาและการสมัครสมาชิก

การติดต่อโฆษณา และการสมัครเป็นสมาชิกวารสารวิชาการธรรมทรรศน์ กรุณาติดต่อ “บรรณาธิการวารสารวิชาการธรรมทรรศน์” สำนักวิชาการ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาเขตขอนแก่น เลขที่ 30 หมู่ 1 บ้านโคกสี ตำบลโคกสี อำเภอเมือง จังหวัดขอนแก่น 40000

<http://www.tci-thaijo.org/index.php/dhammathas> E-mail: sariga6116@gmail.com

เบอร์โทรศัพท์ 1) รศ.ดร.สุรพล พรมกุล 088-578-1671

2) น.ส.สาริกา ไสวงาม 085-752-1693

กำหนดการออกวารสาร

ฉบับที่ 1 มกราคม-มีนาคม

ฉบับที่ 2 เมษายน-มิถุนายน

ฉบับที่ 3 กรกฎาคม-กันยายน

ฉบับที่ 4 ตุลาคม-ธันวาคม

เพื่อให้เป็นไปตามกฎหมายลิขสิทธิ์ ผู้พิมพ์ต้องลงลายมือชื่อในแบบฟอร์มใบมอบลิขสิทธิ์บทความให้แก่วารสารฯ พร้อมกับบทความต้นฉบับที่ได้แก้ไขครั้งสุดท้าย นอกจากนี้ ผู้พิมพ์ต้องยืนยันว่าบทความต้นฉบับที่ส่งมาตีพิมพ์นั้น ได้ส่งมาตีพิมพ์เฉพาะในวารสารวิชาการธรรมทรรศน์เพียงแห่งเดียวเท่านั้น หากมีการใช้ภาพหรือตารางของผู้พิมพ์อื่นที่ปรากฏในสิ่งตีพิมพ์อื่นมาแล้ว ผู้พิมพ์ต้องขออนุญาตเจ้าของลิขสิทธิ์ก่อนพร้อมทั้งแสดงหนังสือที่ได้รับการยินยอมต่อบรรณาธิการ ก่อนที่บทความจะได้รับการตีพิมพ์

เอกสารอ้างอิง

คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี. (2567). *การเขียนอ้างอิงแบบ APA 7th*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลพระนคร.

สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยนเรศวร. (2565). *การเขียนบรรณานุกรม รูปแบบ APA 7th*. พิษณุโลก: มหาวิทยาลัยนเรศวร.

ห้องสมุด มสธ. (2567). *ตัวอย่างการเขียนรายการเอกสารอ้างอิงตามแบบ APA 7th edition*. เข้าถึงได้จาก <https://library.stou.ac.th/wp-content/files/pdf/american-psychological-association-7.pdf>

